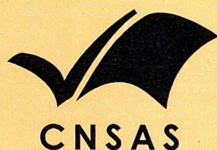
Caietele CNSAS

Anul II, nr. 2(4)/2009

Acest volum a fost publicat cu
sprijinul financiar al
FUNDAȚIEI KONRAD
ADENAUER

Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității

Anul II, nr. 2(4)/2009

Editura CNSAS
București
2010

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul II, nr. 2(4)/2009

ISSN:1844-6590

Editura Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

II. Sub lupa Securității

III. Literatura istorică şi documentele Securității

IV. Recenzii. Note de lectură

V. Cercetarea ştiinţifică şi valorificarea fondurilor arhivistice ale C.N.S.A.S. prin manifestări ştiinţifice şi expoziţii

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILANCE

I. APARATUL REPRESIV COMUNIST: INSTITUȚII, CADRE, OBIECTIVE

Luminița **BANU**

OFIȚERUL DE LÂNGĂ TINE. CONSIDERAȚII SUMARE PRIVIND CONSPIRAREA OFIȚERILOR DE SECURITATE ÎN ANII '70

THE OFFICER NEARBY
NOTES ON THE UNDERCOVER SECURITATE OFFICERS IN THE 1970's

Clandestine operations are in the core of the activity of the secret service and of the political police. As the Securitate mixed the features of the political police with some missions specific to any intelligence service, undercover officers were one of the most disputed problems after the dissolution of the institution in December 1989.

Information about this type of officers is fragmentary and, frequently, not reliable. For that reason, speculations have found a large area to occur. The main aim of our paper is to make a short review of the context that led to an increased clandestine presence of the Securitate in many areas of the national economy in the 1970's. In the same time, we shall try to display the mechanism through which targets were assigned to undercover officers, as well as new identities and new official duties. For a full understanding of the matter, we attach a document drawn by Directorate III Counterintelligence on 28 August 1976.

Etichete: ofițeri acoperiți, Securitate, contraspionaj, spionaj
Keywords: Undercover officers, Securitate, intelligence, counterintelligence

Problema ofiţerilor de securitate „acoperiţi" a reprezentat unul din cele mai dezbătute subiecte din societatea românească post-comunistă. Pornind de la relatările mai mult sau mai puţin credibile[1] ale lui Ion Mihai Pacepa[2], presa (şi pe urmele ei, o

---

[1] Pentru o analiză recentă a „dezvăluirilor" făcute de Pacepa, vezi Liviu Tofan, *Generalul I.M. Pacepa – flagrant de fals în declarații*, în revista „22", 28 iulie 2009.

[2] Într-o serie de relatări făcute de-a lungul anilor '90, în stilul care l-a consacrat ca publicist, Ion Mihai Pacepa a dezvăluit modul în care Direcţia de Informaţii Externe (D.I.E.) a procedat la conspirarea ofiţerilor, neuitând, desigur, să prezinte acest fapt ca pe o aberaţie a lui Nicolae Ceauşescu, ca un fapt singular şi anormal, o practică nemaiîntâlnită în lumea spionajului. Spre exemplu, în 28 martie 2007, ziarul „Ziua" publica un interviu luat lui I.M. Pacepa, pe parcursul căruia acesta afirma: „De ce această grijă excesivă pentru a păstra secretul Decretului 363 [este vorba despre mult mediatizatul, dar necunoscutul Decret nr. 363 din 23 iunie 1973 – n.ns. L.B.]? La mijlocul anilor 1990 am prezentat pe larg acest decret într-un serial de articole publicat tot în acest ziar. Aici voi spune doar că Ceauşescu nu vroia să se afle că Decretul 363 a transformat spionajul României într-o armată personală, invizibilă restului conducerii de partid şi de stat, ale cărei sarcini principale au fost exportarea cultului său în Occident şi furtul de valută necesară înfăptuirii planurilor sale megalomaniace. Ceauşescu nu vroia, de asemenea, să se ştie că Decretul 363 a împuternicit DIE să dea grad militar oricărui salariat, indiferent de funcţie, din sistemul Ministerului de Externe şi al Comerţului Exterior, din Ministerul Turismului şi ONT,

parte a istoriografiei) nu a încetat să „identifice” noi şi noi ofiţeri „acoperiţi”, de la ofiţerii în sutană oploşiţi în Departamentul Cultelor şi în ierarhia principalelor culte[3], până la şoferii de ambasadă cu grad de colonel sau la angajaţii TAROM-ului[4]. Cât este fabulaţie şi cât este realitate în această avalanşă de speculaţii este greu de precizat, iar numărul unor astfel de ofiţeri este încă şi mai greu de estimat, având în vedere fie şi numai faptul că un lider politic chestionat pe această temă de un reporter a oferit un răspuns năucitor[5].

În opinia noastră, dincolo de interesul actual şi, în bună măsură, legitim de a-i cunoaşte pe ofiţerii acoperiţi ai Securităţii care continuă încă să deţină funcţii importante în diverse structuri ale statului, din punct de vedere istoric este cel puţin la fel de important să cunoaştem mecanismele care au fost create pentru a plasa aceşti ofiţeri în funcţiile cheie ale statului comunist, modul în care aceştia acţionau, care erau obiectivele vizate de activitatea acestora, cât anume este „invenţie” comunistă în aceste practici şi cât este practică „standard” în serviciile de informaţii şi, nu în ultimul rând, cât rău (sau bine!) au făcut aceşti ofiţeri acoperiţi cetăţenilor României şi statului român.

Intrarea în circuitul cercetării ştiinţifice a unor noi şi noi dosare întocmite de Securitate permite, treptat, descifrarea mecanismelor şi structurilor edificate de această instituţie de-a lungul timpului, înlăturându-se astfel şi numeroasele dezinformări vehiculate cu dezinvoltură de diverşi memorialişti, purtători sau nu de epoleţi. Prin prezentul demers, aducem în atenţie un aspect mai puţin cunoscut din activitatea Securităţii, şi anume modul în care Direcţia de Contraspionaj a Securităţii a creat şi folosit o categorie specială de ofiţeri: „ofiţerii conspiraţi”.

Aşa cum am arătat, percepţia comună este aceea că aceşti ofiţeri au fost încadraţi exclusiv în Direcţia de Informaţii Externe şi, ca atare, pot fi identificaţi doar în acele structuri care au avut de-a face, într-un fel sau altul, cu străinătatea (Ministerul

---

din Ministerul Construcţiilor şi Arcom, din Departamentul Cultelor, Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Technologie, precum şi din orice altă institutie de stat sau cooperatistă ce desfăşura activităţi în străinătate. Ceauşescu nu vroia să se ştie nici că Decretul dădea dreptul DIE să plătească acestor ofiţeri deplin conspiraţi salarii secrete, în lei şi valută, peste cele primite oficial de la instituţia în care lucrau, şi să îi folosească atât în interiorul ţării, cât şi în străinătate”.

[3] Vezi articolul Mirelei Corlăţan şi al lui Dan Duca, *„Î.P.S. Antonie i-a cerut lui Ceaușescu să-l facă general”*, în „Cotidianul” din 8 august 2007, de asemenea, vezi lista de foşti ofiţeri de securitate acoperiţi publicată de ziarul „Bursa” în 19 februarie 2003, listă în care figurează colonelul Ion Popescu, fostul şef al Departamentului Cultelor şi, ulterior, unul dintre fondatorii Băncii Internaţionale a Religiilor.

[4] Un fost ofiţer de securitate din U.S.L.A. declara în aprilie 2009: „prioritatea mea era protecţia informativă şi contrainformativă a obiectivelor economice aflate în răspunderea mea, respectiv Departamentul Aviaţiei Civile, inclusiv reprezentanţele TAROM din străinătate, unde toţi erau fie ofiţeri acoperiţi, fie atât surse ale noastre, cât şi surse ale altor structuri ale Securităţii Statului” – cf. Ondine Gherguţ, *Foștii securiști dezvăluie secretele microfoanelor din casele noastre* în „România liberă”, 28 aprilie 2009.

[5] Întrebat de un jurnalist, în cadrul unei conferinţe de presă din 23 ianuarie 2007, dacă există prea mulţi ofiţeri de informaţii în România, Mircea Geoană, preşedintele PSD, a răspuns: **„Nu ştim câţi suntem, în primul rând" -** http://www.realitatea.net/raspuns-socant-al-lui-geoana--nu-stim-cati-suntem_38381.html (consultat în 9 noiembrie 2009).

Comerţului Exterior, Ministerul Turismului, Ministerul Transporturilor, Departamentul Cultelor etc.).

Iată însă că documentele demonstrează că şi contraspionajul românesc folosea, cel puţin din anii '70, ofiţeri acoperiţi. De altfel, acest lucru apare ca fiind foarte firesc, dacă facem o scurtă incursiune în istoria contraspionajului.

Iniţial, contraspionajul şi contrainformaţiile nu erau distinct separate, ambele domenii fiind apanajul Serviciului Special de Informaţii (S.S.I.). Până în 1942, Secţia a II-a Contrainformaţii avea următoarea structură: grupa secretariat, grupa politică, grupa legionară, grupa comunistă, grupa minorităţi, grupa militară, grupa economică, grupa diverse, grupa dactilografi, grupa arhivă generală[6]. Alături de aceste structuri mai existau Biroul Evidenţe şi Agentura I-a şi a II-a. În aprilie 1941, Secţia a II-a condusă de Florin Becescu (conspirativ „Georgescu") dispunea de 162 de angajaţi.

În septembrie 1942 din cadrul Secţiei a II-a se desprinde personalul care se ocupa de contraspionaj şi este organizată Secţia a IV-a Contraspionaj, sub conducerea cpt. Bălteanu Ioan, împărţită în trei grupe: Grupa I-a Contraspionaj, Grupa a II-a Legaţii şi Grupa a III-a (numită şi Agentura a 2-a) Filaj şi Investigaţii.

În aprilie 1943 Secţia a II-a Contrainformaţii este reorganizată pe aşa numite Centre şi subcentre informative. **Toate centrele, precum şi personalul aferent, erau conspirate**. Pentru relaţiile cu alte instituţii se utiliza, în general, acoperirea „Poliţia Judiciară Militară". **Rezidenţii şi personalul agenturilor erau total acoperiţi**, inclusiv prin dotarea cu acte de identitate false, dacă situaţia o impunea[7]. La 10 septembrie 1944, Secţia a IV-a Contraspionaj a revenit în cadrul Secţiei de Contrainformaţii, unde funcţionează ca birou. Din mai 1945 Biroul Contraspionaj devine Direcţia a II-a Contraspionaj[8].

---

[6] Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informaţii din România (1939-1947)*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Naţionale de Informaţii, 2003, p. 200.

[7] Încă din anii 1919-1920 personalul Serviciului Secret era alcătuit din „personal acoperit şi personal descoperit". Personalul acoperit „se ocupa în mod nemijlocit cu culegerea de informaţii, pe când cel descoperit avea de îndeplinit alte însărcinări care nu necesitau o acoperire". Angajaţii din cea de-a doua categorie „erau într-un număr redus, majoritatea aparatului Serviciului Secret desfăşurându-şi activitatea în mod acoperit" – cf. lt. col. Meianu Nicolae, *Personalul şi sediile Serviciului Secret. Clasificarea, acoperirea şi dotarea cu mijloace tehnice de la înfiinţare până în anul 1940*, în Consiliul Securităţii Statului. Centrul de Evidenţă, Dispecerat şi Arhivă, „Studii şi documente", vol. 4, Bucureşti, 1970, p. 5. Importanţa deosebită acordată acoperirii agenţilor reiese şi din faptul că încă din faza verificării prealabile a viitorului angajat Serviciul Secret se preocupa de identificarea celei mai potrivite acoperiri: „se studia din timp acoperirea cea mai plauzibilă, sub care urma să-şi desfăşoare activitatea, în cazul că se ajungea la angajarea sa. De pildă, din cei care urmau să fie trimişi peste graniţă, unii trebuiau să lucreze sub acoperirea de «voiajori», «ziarişti», «marinari», «secretari de ataşaţi militari», «consuli», «reprezentanţi economici» etc. Cei care urmau să fie angajaţi pentru activitatea informativă şi contrainformativă din interior primeau şi ei astfel de acoperiri, bineînţeles legate de sectorul în care urmau să acţioneze" – *ibidem*, p. 12

[8] Florin Pintilie, *op. cit.*, p. 236.

Această structură se menține până la desființarea S.S.I.-ului în aprilie 1951, activitatea de contraspionaj fiind, cu începere din 1947, de competența exclusivă a S.S.I.-ului[9].

Şi în această perioadă întregul personal al S.S.I.-ului lucra sub acoperire, având identități false, atât în Centrală, cât şi în teritoriu[10]. Începând de la funcția de subdirector special şi până la oamenii de serviciu, mecanicii sau frizerii din S.S.I., toți angajații aveau un nume conspirativ. Personalului S.S.I.-ului i se recomanda ca în alegerea profesiei de acoperire să fie „cât mai modest" şi să-şi aleagă profesii ca „gazetar, comerciant, funcționar la Propagandă sau la Oficiul Național de Turism", având grijă ca alegerea să corespundă cunoştințelor pe care le au în domeniu, pentru a evita deconspirarea.

Prin Decretul nr. 50 din 30 martie 1951 activitatea de contraspionaj a fost trecută în sarcina Direcției Generale a Securității Statului (D.G.S.S.). Cele două direcții ale S.S.I.-ului[11], Direcția I Informații Externe şi Direcția a II-a Contraspionaj, devin Direcția A – Informații Externe şi Direcția B – Contraspionaj. Conducerea direcției îi este încredințată lt.-col. Szabo Eugen, avându-i ca locțiitori pe mr. Baciu Dumitru şi cpt. Bucur Nicolae.

Activitatea de contraspionaj se conformează noilor exigențe ideologice, se birocratizează şi intră pe făgaşul paranoic de a vedea spioni la tot pasul[12]. În teritoriu se

---

[9] În urma unor conflicte cu structurile informative ale M.A.I.-ului, conducerea partidului a delimitat sfera de activitate a S.S.I.-ului şi M.A.I.-ului. În sarcina S.S.I.-ului cădeau: „a) munca informativă în afara granițelor; b) supravegherea coloniei române şi a emigrației româneşti în străinătate; c) supravegherea misiunilor şi a reprezentanților străini, precum şi a agenturii lor; d) cercetări şi anchete în cazurile de spionaj" - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 70/1949, f. 1-3.

[10] Într-un „Raport privind unele aspecte de organizare a S.S.I.-ului", redactat în 16 noiembrie 1967 de mr. Zeides Emanoil, din Direcția Generală de Informații Externe, se menționa: „Fiecare salariat al S.S.I.-ului la încadrarea sa în serviciu primea un nume conspirativ, sub care era cunoscut pe toată perioada îndeplinirii serviciului. Numele adevărat era cunoscut numai de Direcția Personal, de şeful Direcției sau Serviciului unde lucra. Numele conspirativ era folosit în toate ocaziile: semnarea lucrărilor, semnarea de primire a drepturilor materiale, în relațiile cu colegii, relații de muncă etc." – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 19, vol. 5, f. 137.

[11] S.S.I.-ul a fost desființat prin Decretul nr. 264 din 2 aprilie 1951.

[12] Secțiile de contraspionaj din direcțiile regionale erau obligate „să efectueze acțiunea informativă şi operativă:

– în rândurile cetățenilor străini, care domiciliază pe teritoriul direcțiunii regionale;
– asupra persoanelor care mențin legături cu străinii;
– asupra persoanelor care în trecut au lucrat în diferite reprezentanțe, concesiuni şi societăți străine;
– asupra persoanelor care mențin corespondență cu rudele lor şi alte persoane din străinătate;
– asupra tuturor persoanelor, fără nici o deosebire, care sunt bănuite de spionaj, indiferent de locul lor de muncă, cu excepția deputaților Marii Adunări Naționale, membrilor din conducerea organelor conducătoare ale partidului şi funcționarilor partidului. Măsuri operative în rândul acestora pot fi luate numai cu aprobarea directorului general al Securității Statului" - Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective şi metode*, coord. Florica Dobre, vol. I (1948-1967), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 29-30.

crează structuri specializate. În cadrul fiecărei direcţii regionale de securitate funcţiona o Secţie Contraspionaj. Aceasta organiza acţiunea informativă împotriva serviciilor de spionaj inamice, precum şi paza misiunilor străine. Secţia Contraspionaj din direcţiile regionale de categoria I şi II avea două birouri:

Biroul 1 - Se ocupa cu problemele de contraspionaj în sectorul – canale ilegale

Biroul 2 - Se ocupa cu problemele de contraspionaj în sectorul – consulate, comunităţi şi supuşi străini.

La direcţiile regionale de categoria III-a exista un birou de contraspionaj care se ocupa cu aceleaşi probleme.

Deşi în această perioadă au fost orchestrate o serie de procese de spionaj[13], soldate cu condamnări severe[14], de-a lungul anilor '50 concepţia strategică şi modul de lucru al Direcţiei Contraspionaj nu au cunoscut o evoluţie spectaculoasă. Potrivit unui document din anul 1956, atribuţiile direcţiei erau următoarele:

„Asigură acţiunea informativ-operativă asupra diplomaţilor ţărilor capitaliste acreditate în R.P.R. descoperind, demascând şi lichidând activitatea lor de spionaj şi legăturile lor de spionaj din ţară.

Pătrunde în centrele de spionaj din străinătate cu scopul preluării canalelor lor de legătură şi demascării agenturii acestor centre, trimisă în ţară.

Duce acţiune informativ-operativă, descoperă, foloseşte şi lichidează canalele de legătură existente în ţară ale serviciilor de spionaj imperialiste şi agentura acestor servicii.

Asigură supravegherea operativă a diplomaţilor şi reprezentanţelor diplomatice ale ţărilor capitaliste din R.P.R."[15].

În 1956 direcţia, având 274 de posturi, era condusă încă de col. Szabo Eugen, secondat de lt.-col. Isidor Hollingher şi mr. Bucur Nicolae. În cadrul direcţiei funcţiona **un serviciu acoperit** - Serviciul 12 - Supraveghere Operativă, ce dispunea de o schemă de încadrare mai mult decât generoasă: 1.891 de posturi. În sarcina acestui serviciu acoperit stătea urmărirea diplomaţilor străini, a angajaţilor reprezentanţelor diplomatice, dar şi a străinilor care veneau ocazional în România (turism, afaceri etc). După

---

[13] Mircea Rusnac, *Procesul intentat liderilor sârbi „titoiști" (1950) și implicațiile sale*, în „Analele Banatului", vol. 5, 1997, p. 383-395; Gheorghe Buzatu, *Procesul „titoiștilor"*, în „Document", anul 2, nr. 1/1999, p. 48-49; Traian Golea, *Procesul legionarilor parașutați în România (9-12 octombrie 1953)*, Constanţa, Editura Ex Ponto, 2001; *** *Procesul legionarilor parașutați. 1953*, Bucureşti, Editura Mişcării Legionare, 2000; Clara Catrina Laslău, *Despre procesul Nunțiaturii Apostolice*, în „Memoria", 26, 1999, p. 109-118; Şerban Rădulescu-Zoner, *„Procesul bibliotecilor": engleză și americană*, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 7", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1999, p. 321-336; Mircea Rusnac, *Un proces stalinist implicând „agenți imperialiști", evrei și social-democrați reșițeni (1950)*, în „Banatica", an XV, nr. 2/2000, p. 241-258.

[14] În acest context, merită evaluată şi afirmaţia lui Ion Mihai Pacepa, conform căruia în România, câtă vreme a lucrat el în Securitate, n-au fost prinşi alţi spioni decât cei paraşutaţi în anii '50 – cf. Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului. Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare*, Bucureşti, Editura Venus, 1993, p. 503-504.

[15] Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. I (1948-1967), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 142.

reorganizarea Securităţii din vara anului 1956, acesta devine Serviciul 11, alcătuit din patru secţii de supraveghere operativă, un birou tehnic, un birou administrativ şi o companie de miliţieni.

Din 1960 conducerea Direcţiei Contraspionaj este preluată de col. Neagu Cosma, ce se va dovedi unul dintre ofiţerii de securitate cei mai longevivi în funcţie. În acelaşi an, locţiitorii direcţiei erau lt. col. Marinescu Ioan, lt. col. Ungureanu Iuliu şi lt. col. Nicolau Ilie.

Anii '60, mai ales a doua parte a lor, au însemnat un progres din punct de vedere al modernizării activităţii de contraspionaj. După 1965 a fost studiată şi valorificată experienţa S.S.I.-ului şi a celorlalte „instituţii informativ-represive burgheze", insistându-se tot mai mult pe o creştere a capacităţii ofensive a direcţiei şi pe o accentuare a conspirativităţii[16]. În acelaşi timp, contraspionajul românesc avea de făcut faţă unor provocări tot mai mari, determinate de politica de deschidere către Occident promovată de conducerea politică de la Bucureşti. Extinderea relaţiilor economice şi amplificarea turismului internaţional au multiplicat exponenţial posibilele canale de culegere de informaţii de către serviciile de informaţii adverse. Astfel, potrivit datelor prezentate în şedinţa Colegiului Ministerului Afacerilor Interne din 8 februarie 1967, în cursul anului 1966, în România au intrat 1.300.000 de cetăţeni străini, dintre care 212.000 turişti[17]. Dar nu turiştii sau cetăţenii care îşi vizitau rudele din România reprezentau principala îngrijorare. Aşa cum remarca generalul-locotenent Vasile Negrea, „sunt alte categorii de elemente care sunt foarte importante şi au mari posibilităţi de culegere de informaţii. Este vorba de specialiştii care sunt în ţara noastră din ţările capitaliste în număr mare şi răspândiţi pe tot cuprinsul ţării, care fără nici o îndoială au legătură şi cu diplomaţii. Ei au posibilitatea să se deplaseze şi pot intra şi în zonele unde alţii nu intră. (…) Adică posibilităţi de a face spionaj există foarte mari aici"[18].

Pentru a răspunde noilor exigenţe, Direcţia de contraspionaj a trecut în anul 1967, dimpreună cu Securitatea, în ansamblul său, printr-o serie de reorganizări. După

---

[16] Unul dintre cercetătorii ştiinţifici care lucrau în Centrul de Evidenţă, Dispecerat şi Arhivă al Consiliului Securităţii Statului nu ezita să insereze în finalul unuia dintre studiile sale consacrate Serviciului Secret din România interbelică următorul pasaj: „considerăm că n-ar dăuna cu nimic dacă acest sistem de lucru ar fi analizat mai în profunzime şi de către aparatul de securitate. Compartimentarea strictă a atribuţiilor, dar mai ales modul de acoperire şi apoi de acţiune al oamenilor ce compuneau Serviciul Secret, ni se par a conţine elemente ingenioase. Făcând abstracţie de caracterul de clasă al acestui aparat, trebuie să admitem că în privinţa compartimentării, conspirării şi acoperirii acţiunilor desfăşurate, el s-a ridicat deasupra celorlalte organe cu profil asemănător ale statului burghez. În aceasta constă de fapt şi secretul rezultatelor înregistrate de el pe tărâm informativ, până în septembrie 1940. Deosebit de interesant ni se pare modul de acoperire, infiltrare şi acţiune al «agenţilor informatori» care (…) erau cadre ale Serviciului Secret, largile posibilităţi de culegere a informaţiilor, create prin acoperirea sub care aceştia erau introduşi în obiectivul interesat. (…) De altfel şi în zilele noastre, mai toate serviciile informative, apreciind eficacitatea acestui procedeu clasic, îl folosesc pe scară largă, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern. Credem că şi organele noastre ar putea folosi cu mai multă îndrăzneală acest procedeu verificat de viaţă, ca unul dintre cele mai eficace, adaptându-l bineînţeles la condiţiile noastre de astăzi" - lt. col. Meianu Nicolae, *loc. cit*, p. 19.

[17] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 17/1967, f. 30.

[18] *Ibidem.*

înfiinţarea Consiliului Securităţii Statului, a fost creată Direcţia Generală de Contraspionaj, alcătuită din Direcţia a III-a (fosta Direcţie a II-a), care „desfăşoară activitate pentru descoperirea, prevenirea şi lichidarea acţiunilor întreprinse de persoane ce se află în slujba serviciilor de spionaj străine şi care acţionează în vederea culegerii de informaţii politice, militare, economice, tehnico-ştiinţifice şi a subminării economiei naţionale", şi Direcţia a IV-a, care desfăşura munca informativă în unităţile Ministerului Forţelor Armate şi ale Ministerului Afacerilor Interne[19].

Plecând de la experienţa S.S.I.-ului şi confruntată cu noile provocări din zona operativă, conducerea Securităţii a decis că e momentul pentru o adâncire a conspirativităţii, astfel că art. 7 din *Regulamentul de organizare și funcționare a Direcției de contraspionaj din cadrul Consiliului Securității Statului*, adoptat la 13 aprilie 1968, preciza că „pentru rezolvarea sarcinilor deosebite de muncă, Direcţia de Contraspionaj cuprinde în schema sa ofiţeri care lucrează conspirat în anumite organizaţii socialiste, precum şi ofiţeri detaşaţi"[20].

Necesitatea minimei conspirări a calităţii de ofiţer de contraspionaj (sau a celei de ofiţer de securitate, în general) începe să devină evidentă, chiar şi pentru minţile cele mai obtuze din conducerea Securităţii, astfel încât art. 37 din acelaşi regulament menţiona: „Ofiţerii de contraspionaj poartă ţinută civilă, cu excepţia zilelor în care sunt de serviciu şi a cazurilor când se ordonă în mod special îmbrăcarea uniformei militare"[21].

Fără a se diminua importanţa aspectelor politice, se înregistrează în această perioadă o focalizare a interesului conducerii contraspionajului românesc către prevenirea încheierii unor contracte economice oneroase pentru statul român, către prevenirea scurgerii în exterior a unor informaţii tehnico-ştiinţifice, a divulgării unor clauze contractuale către firme concurente[22].

Dacă în statele democratice există, pe lângă serviciile naţionale specializate în acţiuni de contraspionaj, o sumedenie de firme private care îşi oferă serviciile marilor companii, în scopul prevenirii spionajului tehnico-economic, sau aceste companii îşi

[19] Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. II (1967-1989), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 31.
[20] *Ibidem*, p. 82.
[21] *Ibidem*, p. 86.
[22] Pe lângă ordinele oficiale, ofiţerilor de specialitate ai Securităţii încep să le fie puse la dispoziţie o serie de materiale teoretice. Astfel, în buletinul intern intitulat „Securitatea" sunt publicate o serie de articole pe acest profil: cpt. Georgică Sion, *Instalarea ofițerilor de securitate în obiectivele economice*, în „Securitatea", nr. 1/1970, p. 33-37; lt.-col. Ion Grecescu, *Apărarea specialiștilor de valoare de acțiunile serviciilor de spionaj*, în *loc. cit.*, p. 53-60; col. Vasile Crăciunoiu, *În centrul preocupărilor: prevenirea faptelor de natură să afecteze economia națională*, în idem, nr. 2/1970, p. 27-30; mr. Mircea Ştefănescu, mr. Costică Mohorea, *Principalul efort în direcția descoperirii agenților serviciilor de spionaj recrutați din rândul cetățenilor români*, în *loc. cit.*, p. 37-42, col. Emilian Georgescu, lt.-col. Al. Aulik, *Considerente privind organizarea muncii de securitate în obiectivele cu statut de centrale industriale*, în *loc. cit.*, p. 106-109; col. Nicolae Ungureanu, lt.-col. Anton Senteş, *Știați că sunteți în atenția serviciilor de spionaj străine?*, „Securitatea", nr. 1/1971, p. 25-30.

construiesc propriile servicii de securitate[23], în cazul României toate aceste atribuţii reveneau direcţiei de specialitate din cadrul Securităţii.

Competiţia acerbă în plan economic între entităţile statale şi private de pe diversele meridiane ale lumii şi folosirea spionajului în această confruntare erau explicate în termenii ideologiei marxiste şi constituiau un semnal de alarmă pentru factorii de decizie ai regimului comunist. Schimbările profunde aduse în economie de aşa-numita „revoluţie tehnico-ştiinţifică" influenţau direct şi activitatea serviciilor secrete. Un teoretician al perioadei explica noua conjunctură internaţională în următorii termeni:

„Monopolurile sunt nevoite să facă uriaşe cheltuieli chiar şi pentru acele cercetări care nu sunt rentabile pe termen scurt şi a căror rentabilitate viitoare este problematică. Într-un anumit sens, revoluţia tehnico-ştiinţifică sileşte monopolurile să se angajeze în cursa progresului tehnic, uneori independent de considerentele de profit imediat. În aceste condiţii, spionajul industrial capătă, în mod inevitabil, dimensiuni mari"[24].

Plecând de la această percepţie, fundamental corectă, chiar dacă explicarea situaţiei se făcea în cheie marxistă, regimul de la Bucureşti a iniţiat o serie de măsuri preventive, precum pregătirea contrainformativă a persoanelor angrenate în activităţi de comerţ exterior şi colaborare economică internaţională, publicarea unor lucrări de specialitate care să sensibilizeze publicul larg şi să-l informeze asupra mijloacelor şi metodelor folosite de agenţiile de spionaj[25] şi, nu în ultimul rând, extinderea reţelelor informative în obiectivele şi mediile susceptibile a se afla în atenţia spionajului.

Într-una dintre lucrările publicate în această perioadă, spionajul tehnico-economic era definit ca un „război mondial al profitului", care „nu opune întotdeauna direct, unul altuia, statele capitaliste dezvoltate, ci se desfăşoară, mai ales, în interiorul lor, opunând pe toţi împotriva tuturor"[26]. Resursele importante alocate acestui gen de

---

[23] Futurologul american Alvin Toffler, analizând intensificarea fără precedent a spionajului tehnico-economic în ultimele decenii ale secolului al XX-lea, nota: „A şti ce au în minte concurenţii implică un avantaj tactic imediat, precum și posibile foloase strategice. Toate acestea ne ajută să explicăm de ce 80% dintre cele mai mari câteva mii de firme americane au acum proprii lor copoi cu normă întreagă şi de ce Societatea Profesioniştilor Informaţiilor Concurenţiale își revendică numai ea singură membri în cel puţin trei sute de companii, din şase ţări" - Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, Bucureşti, Editura Antet, 1995, p. 158-159.

[24] Gheorghe P. Apostol, *Revoluția tehnico-științifică în capitalismul contemporan*, în „Capitalismul contemporan", Gh. P. Apostol (red. coordonator), Sterian Dumitrescu, Gh. I. Tomescu (redactori), Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 44.

[25] Preocuparea pentru studierea impactului pe care îl are spionajul industrial în procesul de dezvoltare economică este atestată şi de articolele apărute în publicaţiile occidentale de specialitate. Astfel, în anii '70, în Franţa, revista "Défense nationale. Problemes politiques, économiques, scientifiques, militaires" (fosta "Revue de Défense Nationale") publica o serie de articole dedicate acestui subiect, dintre care amintim Pierre Aigrain, *L'Europe dans la compétition scietifique* (no. 6/1973), Georges Vendryes, *Aspects économiques et industriels de la politique électro-nucléaire de la France* (no. 3/1975), Pierre Airgrain, *Technologie et rapports de force* (no. 3/1979).

[26] I. Mocanu, *Însemnări despre spionajul tehnico-economic*, Bucureşti, Editura Militară, 1975, p. 4-5; acest „război al tuturor împotriva tuturor" este unul cât se poate de real şi excede aşa-zisele alianţe militare, nimeni nepermiţând „prietenilor", mai noi sau mai vechi, o cunoaştere a tuturor

activități erau explicate prin imensele beneficii ce puteau fi obținute, acestea fiind apreciate, „în majoritatea cazurilor, mie la sută sau chiar mai mult în raport cu cheltuielile făcute pentru obținerea informațiilor respective". Potrivit unor aprecieri făcute în cadrul unei conferințe privind securitatea firmelor, desfășurată la Washington în 1964, tehnicile de spionaj deveniseră atât de rafinate încât „obținerea secretelor de fabricație prin intermediul organizațiilor spionilor profesioniști reprezintă calea cea mai rapidă și mai ieftină de modernizare a întreprinderilor"[27]. O opinie similară este exprimată la o distanță de două decenii de John D. Halamka, Chief Executive Officer la Ibis Research Labs, într-o lucrare dedicată spionajului tehnico-științific: „Cea mai mare cheltuială și cel mai lent pas, de-a lungul procesului de producție, sunt cercetarea și dezvoltarea. Proiectarea unei nave poate lua sute de ani-muncă și milioane de dolari. Simpla copiere a concurentului este mult mai rapidă, cât și mai ieftină"[28].

Într-o altă lucrare, menită să fie „un mijloc la îndemâna tuturor celor chemați să se ocupe de (…) crearea climatului politic partinic care să se materializeze în fapte și acțiuni demne pe linia respectării neabătute a cerințelor vigilenței revoluționare", problemele spionajului erau abordate pe baza delimitării sferelor de activitate în spionaj

---

informațiilor secrete. În acest context, nu este precupețit nici un efort pentru cunoașterea cât mai deplină a potențialului inamicului, dar și al aliatului. Din multitudinea de cazuri, vom aminti doar „stoarcerea" de informații, timp de peste un an, de către spionii vest-germani dintr-o rețea de peste 430 de computere ale Agenției de Proiecte de Cercetare Avansată în Domeniul Apărării din cadrul Pentagonului. Au fost accesate date de maximă importanță referitoare la armamentul nuclear și inițiativa de apărare strategică a S.U.A., iar depistarea accesului neautorizat în rețea s-a făcut printr-o întâmplare – Alvin Toffler, *op. cit*, p. 163.

[27] I. Mocanu, *op. cit.*, p. 6.

[28] John D. Halamka, *Espionage in the Silicon Valley*, Berkeley, Sybex, 1984, p. 50; autorul este în prezent Chief Information Officer la Harvard Clinical Research Institute. Aceeași opțiune pentru „copiere" era exprimată de Nicolae Ceaușescu, în mai 1978, într-o ședință cu conducerea Ministerului Industriei Constructoare de Mașini: „Eu nu am pretenția ca totul să fie unicat, să fie o creație de 100% nouă. De altfel, nimeni nu face așa! Să ne uităm la ceea ce avem în țară și, dacă reușim să le facem mai bine, cu atât mai bine, dacă putem să le copiem, cel puțin să le copiem, să le facem la fel. Știți bine că trebuie copiat începând din clasa I-a, până când se termină facultatea se tot copiază! Așa că sunt toți obișnuiți! Și nu numai la noi, în toată lumea, tovarăși! În toată lumea, așa se face. Toți copiază. Să nu credeți că japonezii au inventat totul! Sau americanii sau alții. Fiecare a copiat. Dar, când am fost în Japonia, mi-au și arătat: uite, am luat presa asta din Franța și acum am 20. Toate le-am făcut eu. (…) Ca să nu mai stea să facă calculul, o ia pe aceea, se uită la ea și o copiază. Sigur, i-a schimbat ceva, i-a pus denumirea Mi Ci Ci Sin, nu știu ce, i-a mai schimbat culoarea și gata!" – *apud* Florian Banu, *Nicolae Ceaușescu și procedeul Mi Ci Ci Sin*, în „Magazin istoric", nr. 6/2003, p. 87. Pentru rolul spionajului în procesul de dezvoltare,vezi și Stevan Dedijer, Nicolas Jequier (eds.), *Intelligence for Economic Development: An Inquiry into the Role of the Knowledge Industry*, New York, St. Martin's, 1987. Schimbările intervenite în acest domeniu după încheierea Războiului Rece și noile implicații asupra securității naționale sunt bine surprinse de către Dennis DeConcini, *The Role of U.S. Intelligence in Promoting Economic Interest,* în „Journal of International Affairs", 1994, vol. 48, p. 39-57 și Stephen P. Ferris, Gordon Livingston, *Economic Espionage as Neo-Merchantilism: National Security Implications*, în „Defense Intelligence Journal", vol. 10, no. 2, (Summer 2002), p. 13-28.

militar[29], spionaj politic[30], spionaj economic[31], spionaj științific[32], spionaj industrial[33] și spionaj comercial și financiar[34]. După ce trece în revistă o sumedenie de cazuri de spionaj economic, de la furtul secretului de fabricație al purpurei și al mătăsii, până la furtul formulei zahărului sintetic „Sacaryl" sau la obținerea fotografiilor-spion ale automobilului Mercedes 250 S, autorul își încheie demersul printr-un îndemn la vigilență:

„Astăzi, când economia noastră cunoaște o dezvoltare tot mai impetuoasă, când se realizează din zi în zi schimburi de valori tot mai numeroase, când multe din produsele noastre au devenit competitive pe plan internațional se impune ca secretele activității economice ale țării noastre să fie apărate, să acționăm în strictă conformitate cu cerințele vigilenței revoluționare"[35].

În acest context, trebuie să menționăm că ideologizarea excesivă a acțiunilor de pregătire contrainformativă a persoanelor cu activități în obiective sau domenii susceptibile a fi ținta spionajului a compromis formarea unei culturi a securității informațiilor. Mulți dintre angajații unor astfel de obiective au privit ca pe o simplă îndoctrinare politică seminariile referitoare la păstrarea secretului de stat și de serviciu, închipuindu-și că spionii nu există decât în mintea activiștilor de partid și a ofițerilor de securitate care încearcă să-și justifice existența. Pe de altă parte, în mentalul colectiv spionul a rămas asociat, uneori până în ziua de astăzi, cu imaginea lui James Bond, un super-erou, dotat cu ultimele minunății tehnice, care seduce frumoase secretare și

---

[29] În opinia autorului, spionajul militar „urmărește obținerea de informații ce se referă la potențialul de apărare al unei țări și, mai ales, la forțele sale armate: dotare, nivel de pregătire, efective, sistemul de apărare, planuri de mobilizare, depozite etc" – Dr. Paul Rönitz, *Spionajul economic. File de dosar*, București, Editura Militară, 1976, p. 11.

[30] Spionajul politic vizează „cunoașterea problemelor care fac obiectul afacerilor interne și externe ale unei țări, având o arie de obiective destul de flexibilă" – *ibidem*, p. 12.

[31] Autorul amintit definea spionajul economic drept „fapta persoanei care, fie în baza funcției pe care o are într-o întreprindere, fie în urma unei acțiuni clandestine, obține informații economice secrete, știind că aduce vătămarea unui important interes public sau privat" – *ibidem*.

[32] Spionajul științific reprezintă, pur și simplu, „furtul ideilor". Potrivit lui Paul Rönitz, „simplul fapt de a afla unde se găsește o anumită personalitate din lumea științei sau la ce problemă intenționează să lucreze, constituie deja o informație de valoare care permite angajarea unei cercetări proprii sau a unei acțiuni, care să învingă concurența pe propriul său teren" – *ibidem*, p. 13.

[33] Spionajul industrial era perceput drept „capturarea invențiilor și descoperirilor tehnice, aplicate sau cu posibilități de a fi aplicate în industrie" – *ibidem.* Norman Polmar și Thomas B. Allen definesc spionajul industrial drept o acțiune de dobândire a unor avantaje care nu se obțin „ușor sau legitim" și îl disting de spionajul economic (care folosește masiv sursele deschise) prin faptul că implică frecvent activități ilegale, întocmai ca spionajul „tradițional" – cf. Norman Polmar and Thomas B. Allen, *The Enciclopedia of Espionage*, New York, Gramercy Books, 1998, p. 277.

[34] Spionajul comercial și financiar are drept finalitate „aflarea condițiilor în care s-a produs o anumită marfă, publicitatea ce va fi făcută, prețul de vânzare, pentru ca, la rândul său, concurentul să ofere condiții mai avantajoase" și, în cele din urmă, înlăturarea concurentului de pe piața economică – Dr. Paul Rönitz, *op. cit.*, p. 14.

[35] *Ibidem*, p. 116.

pătrunde prin efracţie în birouri ultrasecrete[36]. Cine nu corespunde acestui şablon, nu-i spion! Pe cale de consecinţă, mulţi oameni nici măcar nu visau că, la un moment dat, se puteau afla în atenţia serviciilor de contrainformaţii ale Securităţii, uimirea lor fiind manifestă în momentul când şi-au putut consulta dosarele de urmărire[37].

Din păcate, imaginea spionului real este una mult mai prozaică, fapt ce îl face greu depistabil de către neiniţiaţi. În acest sens, Alvin Toffler nota: „asemenea unor veritabili spioni, agenţii de informaţii ai afacerilor îşi încep vânătoarea cu o atentă recunoaştere a surselor «deschise». Parcurg publicaţii de specialitate, buletine pe abonament şi presa generală, în căutarea indiciilor despre planurile vreunui competitor. Citesc discursuri, studiază anunţuri de angajare, participă la întruniri şi seminarii. Intervievează foşti angajaţi, dintre care mulţi sunt foarte dornici să vorbească despre vechile firme în care au lucrat"[38].

Dacă mulţi civili aveau tendinţa de a minimaliza pericolul scurgerii de informaţii către concurenţi de peste hotare, ofiţerii de securitate, instruiţi asupra metodelor diversificate de culegere de informaţii, au căzut în cealaltă extremă şi interpretau cele mai banale fapte ca posibile acţiuni de spionaj[39]. Totodată, interferenţa factorului ideologic a viciat din plin acţiunile de contraspionaj, ofiţerii din acest sector nereuşind, în multe cazuri, să se debaraseze de practicile specifice poliţiei politice.

Amprenta ideologică se poate identifica şi în documentul pe care îl publicăm alăturat, viitorii ofiţeri sub acoperire trebuind „să fie membri ai Partidului Comunist Român cu o temeinică pregătire politico-ideologică, profund devotaţi partidului şi poporului" şi „să provină dintr-un mediu social-politic sănătos, să nu aibă rude în străinătate sau cu antecedente politice ori penale".

Aşa cum atestă acest document, începând din vara anului 1976, se instituţionalizează practica folosirii de ofiţeri acoperiţi în cadrul Direcţiei a III-a Contraspionaj. După cum am încercat să demonstrăm, această practică se înscria într-o

---

[36] Pentru modul în care literatura şi filmul au impus în mentalul colectiv anumite stereotipii cu privire la spioni şi serviciile secrete, vezi numărul special intitulat *Spying in Film and Fiction* din revista „Intelligence and National Security", vol. 23, Issue 1, 2008.

[37] Un fost inginer chimist, după consultarea propriului dosar, se exprima în următorii termeni: „despre Securitate atunci nu ştiam nimic, în afara faptului că era o sperietoare generală. Toată lumea credea că este mai periculoasă, mai profesionistă, mai puternică decât era. De fapt, securitatea era mult mai slabă decât a părut. Dar mitul… mitul este imens. Acolo lucrau nişte oameni de joasă condiţie, joasă inteligenţă care, de fapt, erau la serviciu în comunism. Lucrau prost, nu aflau nimic în ciuda imensei cheltuieli de personal şi probabil şi cheltuieli materiale care se făceau pentru urmărirea unui simplu om cum eram eu" – *apud* Virgiliu Ţârău (coord.), *Învățând istoria prin experiențele trecutului: cetățeni obișnuiți supravegheați de Securitate în anii '70-'80*, autori: Cristina Anisescu, Denisa Bodeanu, Liviu Burlacu, Daniela Iamandi, Cipriana Moisa, Adelina Oana Ştefan, Bucureşti, Editura C.N.S.A.S., 2009, p. 156.

[38] Alvin Toffler, *op. cit.*, p. 159.

[39] Fenomenul nu este neapărat unul specific ofiţerilor de securitate. Aşa cum observa Alain Dewerpe, „consecinţă a interpretării criptologice a politicii (o caracteristică a meseriei), *spionita* este pentru profesionişti o boală profesională şi o nevroză obsesivă: delirul criptologic devine tehnică. Dat fiind că există spioni, ei trebuie căutaţi şi găsiţi. De unde, pentru orice *outsider*, imaginea ridicolă a suspiciunilor lor interminabile" - Alain Dewerpe, *Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan*, Bucureşti, Editura Nemira, p. 383.

veche tradiţie a serviciilor de informaţii (atât din România, cât şi din alte state), răspunzând, totodată, necesităţii de consolidare a activităţii de contraspionaj, astfel încât să poată face faţă multiplelor provocări aduse de schimbările intervenite la nivel mondial. Câţi ofiţeri sub acoperire au fost creaţi de contraspionajul românesc[40], care a fost aportul lor real la apărarea intereselor naționale din acea perioadă, cât a fost poliție politică şi cât contraspionaj „pur" în activitatea lor sunt întrebări al căror răspuns poate fi oferit doar de cercetări viitoare în recent desecretizatele fonduri de arhivă. Cert este că sistemul ofiţerilor acoperiţi, departe de a reprezenta o „monstruozitate" specifică regimului comunist, are tradiţie şi s-a perpetuat de-a lungul timpului datorită avantajelor indiscutabile pe care le aduce în munca de informaţii. Putem chiar afirma că oficializarea acestui sistem era un semn că Securitatea începea să se profesionalizeze, anumite structuri din cadrul său depășind etapa de amatorism şi improvizaţie, definitorie pentru primele două decenii de funcționare, şi înscriindu-se pe coordonatele de funcționare ale unui adevărat serviciu de informaţii[41].

Fără a fi neapărat adepţii impunerii unei dihotomii care să conducă la identificarea unei Securităţi *rele*, căreia să-i poată fi contrapusă o Securitate *bună*, suntem de părere că anumite compartimente din cadrul Securităţii, în anumite perioade de timp, au avut atribuţii care se pot regăsi cu uşurinţă în cadrul oricărui serviciu de informaţii din orice ţară civilizată, de ieri sau de azi. Spionajul, contraspionajul, contrainformaţiile economice sau activităţile de combatere a terorismului au fost şi rămân componente

[40] Fără a dispune de date precise, putem estima, plecând de la câteva premise, că numărul acestora a fost destul de mare. În primul rând, numărul obiectivelor economice considerate de către Securitate a fi (pe drept sau pe nedrept!) în atenția serviciilor străine de informaţii era foarte mare. În al doilea rând, ipostaza de ofiţer sub acoperire trebuie să fi apărut celor vizaţi de Securitate pentru această misiune drept una extrem de seducătoare. Ipoteza noastră are în vedere doi factori: mai întâi, era vorba de un câştig material deloc de neglijat, prin primirea drepturilor băneşti cuvenite ofiţerilor activi, plus un spor de 10% pentru aflarea în „dispozitiv de luptă". Apoi, poate la fel de important, este vorba despre un factor mai greu cuantificabil, numit de Alain Dewerpe „plăcerea de a fi un altul": „voluptatea de a spiona și de a manipula, voluptatea de a te ascunde, de a aştepta şi de a ataca sau de a te şti urmărit şi dorit – sunt tot atâtea modalităţi ale transgresiei autorizate pe care se întemeiază plăcerea de a fi un altul" – *ibidem*, p. 376.

[41] În sprijinul acestei afirmaţii poate fi invocat şi faptul că, din anii '70, practica arestării persoanelor bănuite de spionaj şi a condamnării acestora în procese-spectacol este înlocuită cu diverse jocuri operative care se soldau cu arestări doar în cazuri extreme. Pentru dificultăţile şi inconvenientele unui proces de spionaj într-un sistem democratic, vezi M. E. Bowman, *Prosecuting Spies. An Uneasy Alliance of Security, Ethics and Law*, în „Defense Intelligence Journal", vol. 4, no. 1 (Spring 1995), p. 57-81 (o primă variantă a articolului a fost publicată în „American Intelligence Journal", 11, 1990, no. 2, p. 29-39). Este unanim acceptat că un veritabil serviciu de contraspionaj „are ca scop utilizarea operațiunilor adversarului deturnându-le în scop propriu, infiltrarea în reţelele lui pentru a le face să lucreze pentru tine, aflarea a ceea ce adversarul ştie şi cum ştie, pentru a contracara acţiunea lui şi a furniza o imagine falsă a informaţiilor de care dispun cele două echipe" – Alain Dewerpe, *op. cit.*, p. 272. Același autor susține că arestarea agenţilor duşmanului „nu este decât aspectul exterior și superficial, mijlocul elementar și grosolan și câteodată procedeul cel mai lipsit de îndemânare și mai puțin eficace al contraspionajului" – *ibidem*.

esențiale ale sistemului imunitar al statului modern[42], iar folosirea ofițerilor sub acoperire a fost și rămâne o practică curentă[43].

De aceea, neantizarea muncii unor oameni (prin trecerea sub tăcere a unor aspecte pozitive ale activității lor) și aruncarea vinovăției colective asupra unor categorii de persoane, plecând de la simpla apartenență la o instituție condamnabilă în ansamblul său, fără o evaluare a activității concrete, individuale, ni se par a fi practici străine, deopotrivă, unui sistem de gândire democratic, cât și scrierii istoriei. În acest sens, dorim, în încheiere, să reamintim două din punctele incluse în apelul „Liberté pour l'histoire", publicat, în decembrie 2005, de 19 reputați istorici francezi[44] în revista „L'Histoire":

---

[42] Claude Silberzahn, care a condus Direction Générale de la Sécurité Extérieure (serviciul de spionaj al Franței) în perioada 23 martie 1989 – 7 iunie 1993 și care a fost demis în urma dezvăluirii operațiunilor franceze de spionaj în industria aero-spațială a S.U.A., a susținut pe toată durata mandatului său că spionajul modern „este, în mod esențial, economic, științific, tehnologic și financiar" – *apud* Norman Polmar și Thomas B. Allen, *op. cit.*, p. 166.

[43] În 1996 așa-numitul *Permanent Select Commitee on Intelligence*, din cadrul Congresului S.U.A., a realizat un amplu studiu intitulat „Intelligence Community in the 21st Century". În cadrul capitolului IX, intitulat „Serviciul Clandestin", se fac aprecieri edificatoare asupra folosirii ofițerilor sub acoperire și a relației acestora cu cadrul legal (am redat versiunea în limba engleză pentru ca cititorul să perceapă întocmai nuanțele textului):

„Yet, it is necessary to have at least a minimal clandestine presence in most countries (a "global presence") so as to maintain a broader base-line contingency capability and to respond to transnational collection requirements. Clandestine operations require an extraordinarily high level of management attention, expertise and coordination.

1) Most of the operations of the CS [Clandestine Service – n.ns. L.B.] are, by all accounts, the most tricky, politically sensitive, and troublesome of those in the IC [Intelligence Community – n.ns. L.B.] and frequently require the DCI's close personal attention. The CS is the only part of the IC [Intelligence Community – n.ns. L.B.], indeed of the government, where hundreds of employees on a daily basis are directed to break extremely serious laws in counties around the world in the face of frequently sophisticated efforts by foreign governments to catch them. A safe estimate is that several hundred times every day (easily 100.000 times a year) DO officers engage in highly illegal activities (according to foreign law) that not only risk political embarrassment to the US but also endanger the freedom if not lives of the participating foreign nationals and, more than occasionally, of the clandestine officer himself. In other words, a typical 28 year old, GS-11 case officer has numerous opportunities every week, by poor tradecraft or inattention, to embarrass his country and President and to get agents imprisoned or executed. Considering these facts and recent history, which has shown that the DCI, whether he wants to or not, is held accountable for overseeing the CS, the DCI must work closely with the Director of the CS and hold him fully and directly responsible to him" - http://www.gpo.gov/congress/house/intel/ic21/ic21009.html (site-ul oficial al U.S. Government Printing Office). Vezi și Roy Godson, *Dirty Tricks or Trump Cards: U.S. Covert Action and Counter-Intelligence,* Washington D.C., Brassey's, 1995.

[44] Printre cei 19 semnatari ai apelului se numără Jean-Pierre Azema, specializat în istoria, atât de sensibilă din punct de vedere politic, a regimului de la Vichy și a Rezistenței franceze, Marc Ferro, recunoscut specialist în istoria U.R.S.S., director la École des Hautes Études en Sciences Sociale, co-director la reputata revistă *Annales* și co-editor la *Journal of Contemporary History*, Pierre Milza, binecunoscut specialist în istoria fascismului, precum și Mona Ozouf, autoare a unor

„L'histoire n'est pas la morale. L'historien n'a pas pour rôle d'exalter ou de condamner, il explique.

L'histoire n'est pas l'esclave de l'actualité. L'historien ne plaque pas sur le passé des schémas idéologiques contemporains et n'introduit pas dans les événements d'autrefois la sensibilité d'aujourd'hui"[45].

Aşadar, ne exprimăm încrederea că o bună cunoaştere a *faptelor*, facilitată prin publicarea documentelor semnificative, va permite o mai bună *explicare* a evenimentelor istoriei contemporane. De aceea, apreciem că un document precum cel care îl publicăm este în măsură să contribuie la o înțelegere mai bună a modului în care economia românească a ultimelor decenii ale regimului comunist se afla sub controlul Securității, la realizarea unei distincții între activitățile de poliție politică şi cele specifice contraspionajului. De asemenea, îndrăznim să credem că aşa cum, după două decenii de la înlăturarea „regimului burghezo-moşieresc", Securitatea a acceptat că are ce învăţa în anumite domenii de la serviciile secrete care au precedat-o, noile structuri de securitate ale statului român pot învăţa din greşelile, dar şi din succesele trecutului. Aceasta cu atât mai mult cu cât ameninţările la adresa siguranţei naționale, departe de a se fi împuţinat, s-au multiplicat şi diversificat, pe măsura integrării României în economia globală.

---

lucrări de referinţă cu privire la istoria Revoluției Franceze. Ceilalţi semnatari, pe care nu-i mai nominalizăm, sunt de acelaşi calibru academic.

[45] „Istoria nu este tot una cu morala. Istoricul nu are rolul de-a exalta ori de-a condamna, el explică.

Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane şi nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitatea prezentului". Pentru varianta în limba română am preferat să redăm traducerea oferită de Gheorghe Buzatu în capitolul consacrat istoriografiei şi izvoarelor din volumul al IX-lea al tratatului de istorie a românilor publicat de către Academia Română – cf. Academia Română, *Istoria românilor, vol. IX România în anii 1940-1947*, Dinu C. Giurescu, coordonator, Florin Şperlea, secretar, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, p. XXVIII. Pentru a vedea ce ecou au avut în istoriografia românească principiile formulate de distinşii istorici francezi amintiţi, este suficient să răsfoim lucrările ieşite de sub tipar în ultimii ani. Pentru eforturile făcute pe alte meridiane în sensul prezervării independenţei ştiinţei istorice în raport cu puterea politică, vezi şi articolul *Laissons les historiens faire leur métier!*, în „L'Histoire", no. 306, février 2006.

ANEXA

Ministerul de Interne
Direcţia a III-a

Strict Secret
Ex. nr. 1
Nr. 0330.433
28 august 1976

Aprob,
[indescifrabil]

Rog a aproba,
[indescifrabil]

Norme
privind încadrarea şi folosirea ofiţerilor de contraspionaj
conspiraţi din aparatul central şi teritorial de Securitate

I. Selecţionarea, verificarea şi încadrarea ofiţerilor de contraspionaj conspiraţi

1. Selecţionarea ofiţerilor de contraspionaj conspiraţi se face în conformitate cu criteriile stabilite pentru încadrarea ofiţerilor de securitate, din rândul specialiştilor din producţie, a unor cadre din aparatul de stat – îndeosebi a celor care sprijină sau au sprijinit informativ activitatea organelor de securitate – cu respectarea următoarelor cerinţe:

-să fie membri ai Partidului Comunist Român cu o temeinică pregătire politico-ideologică, profund devotaţi partidului şi poporului;

-să provină dintr-un mediu social-politic sănătos, să nu aibă rude în străinătate sau cu antecedente politice ori penale;

-să constituie exemple de corectitudine şi conduită la locul de muncă, în familie şi societate;

-să aibă studii superioare absolvite, 3 ani vechime în producţie; stagiul militar satisfăcut, vârsta până la 35 ani şi pe cât posibil să cunoască una sau mai multe limbi străine;

-să fie apţi medical pentru a deveni ofiţeri de securitate şi să aibă calităţi pentru munca informativ-operativă;

-să lucreze în obiective unde se concentrează secrete de stat, în locuri stabilite că prezintă interes pentru serviciile de spionaj sau să poată fi încadraţi ulterior în asemenea locuri.

2. Acolo unde există condiţii de angajare şi conspirare, cu aprobarea conducerii ministerului, pot fi introduşi în instituţii de acoperire, sub legende corespunzătoare şi ofiţeri din efectivele existente a căror calitate nu este cunoscută şi sunt în măsură să rezolve cu competenţă sarcinile ce le revin pe linia instituţiilor respective.

3. Selecționarea, studierea și verificarea candidaților pentru chemare în cadrele active, în calitate de ofițeri conspirați, se efectuează de șefii serviciilor (birourilor) de contraspionaj, prin mijloacele muncii informativ-operative și de către șefii compartimentelor de cadre, care vor folosi legende adecvate pentru a nu duce la deconspirarea acestora.

Acoperirea sub care se efectuează verificarea de cadre și rezultatele obținute prin mijloacele muncii informativ-operative se consemnează în nota de relații.

Dosarele personale ale ofițerilor conspirați conțin în plus față de documentele ce se întocmesc pentru ceilalți ofițeri, rapoarte detaliate privind obiectivele sau locurile în care își vor desfășura activitatea, precum și problematica muncii de securitate ce urmează să o realizeze.

4. Propunerile de chemare în cadrele active se supun spre avizare primului-secretar al Comitetului Județean de Partid sau al Municipiului București și se înaintează spre aprobare conducerii Ministerului de Interne prin Direcția a III-a și Direcția Cadre și Învățământ.

Conducerea Direcției a III-a nu va da curs propunerilor de încadrare până ce nu va cunoaște nemijlocit candidații respectivi și se va convinge că aceștia întrunesc condițiile de a deveni ofițeri conspirați.

5. În discuțiile ce se poartă cu candidații în vederea încadrării, se va spune acestora că vor lucra în aparatul de securitate, fără însă a le preciza că își vor desfășura activitatea în calitate de ofițeri conspirați în obiectivele sau locurile de muncă din care provin. Totodată, li se va cere să nu deconspire față de nimeni faptul că urmează să fie încadrați în Ministerul de Interne, verificându-se în ce măsură respectă această indicație.

6. Ofițerii conspirați primesc de la Ministerul de Interne toate drepturile ce li se cuvin ca ofițeri activi, plus indemnizația de dispozitiv de luptă în procent de 10% din retribuția tarifară lunară, potrivit funcției în care au fost încadrați. Drepturile bănești ale acestora vor fi acordate prin state de salarii separate de ale celorlalte cadre, întocmite de unități, unde vor fi înregistrați cu indicativul ori numele conspirativ ce li s-a fixat prin ordinul de numire în funcție.

Veniturile realizate potrivit funcțiilor în care sunt încadrați la instituțiile de acoperire, vor fi făcute venit la stat prin Ministerul de Interne[46].

<u>II Atribuțiile ofițerilor de contraspionaj conspirați</u>

1. Acționează permanent și în mod organizat pentru obținerea de informații pe profil, cât și a altor date care prezintă interes pe linia activității organelor Ministerului de Interne. În acest scop:

a) punctează, studiază și recrutează informatori în locurile care prezintă interes din obiectivul respectiv sau din alte obiective, pe care îl folosesc cu sarcini concrete în acțiunile informative duse asupra elementelor urmărite sau în cadrul

[46] Așadar, cel puțin de la momentul adoptării acestor norme, salariul cuvenit pentru funcția civilă „de acoperire" se constituia în venit la bugetul Ministerului de Interne, ofițerul primind un **singur** salariu, neexistând nici un fel de salarii „peste cele primite oficial", așa cum a afirmat în repetate rânduri I.M. Pacepa (vezi *infra*, nota 2).

supravegherii informative. De asemenea, li se pot preda în legătură persoane din rețeaua altor ofițeri cu care ei au posibilități mai bune de lucru;

b) selecționează, studiază și recrutează informatori din rândurile cadrelor și agenților serviciilor de spionaj care acționează acoperit în R.S. România sau altor străini care prezintă interes pe linie de contraspionaj și țin legătura cu aceștia;

c) contactează cetățeni străini aflați în atenția aparatului de contraspionaj, cu ocazia manifestărilor protocoalelor organizate de misiunile diplomatice, alte reprezentanțe străine sau în împrejurări favorabile, în scopul studierii și exploatării lor informative, a urmăririi comportării unor suspecți în asemenea situații.

d) urmăresc personal, iar în limita atribuțiilor de serviciu și prin ceilalți angajați din obiectiv, modul cum se aplică prevederile legale în vigoare privind asigurarea secretului de stat și contactele cu străinii, întreprind măsuri – în raport de funcțiile ce le ocupă – pentru respectarea acestora și semnalează orice aspecte care lezează interesele statului.

Ofițerii conspirați vor lucra numai cu informatori de totală încredere, temeinic verificați. Pentru a asigura conspirarea lor, în situații mai deosebite, candidații la recrutare vor fi atrași la colaborare de ofițeri din Direcția a III-a sau din serviciile 3 ale inspectoratelor județene, urmând ca după o perioadă de verificare și angrenare a acestora în muncă, să fie dați în legătura ofițerilor acoperiți.

Întâlnirile cu persoanele din rețea – aflate în legătura ofițerilor conspirați – se efectuează în case conspirative și de întâlniri sau în alte locuri corespunzătoare.

2. Lucrează personal cu dosare de urmărire informativă duse asupra unor cetățeni străini sau români suspecți de spionaj-trădare și sunt angrenați – atunci când există condiții și o bază reală – în organizarea și desfășurarea de jocuri operative și combinații cu cadrele și agenții serviciilor de spionaj străine, precum și în realizare unor acțiuni de influență sau dezinformare a acestora.

III. Modul de lucru și pregătirea ofițerilor de contraspionaj conspirați

1. Activitatea ofițerilor conspirați se desfășoară pe bază de planuri de muncă semestriale, care cuprind sarcini concrete de profil, cât și pe alte linii de muncă, în raport cu posibilitățile de care dispun. La analiza activității lor, ce se va efectua ori de câte ori este necesar, dar cel puțin o dată pe trimestru, pot participa și ofițeri cu munci de răspundere sau atribuții de control și îndrumare din aparatul central, împuterniciți în acest sens de șeful Direcției a III-a.

În cadrul unităților, ofițerilor conspirați li se vor întocmi mape de lucru care vor cuprinde: planuri de muncă, rapoartele de activitate, datele și informațiile obținute de ofițeri, aprecierile asupra muncii lor, cheltuielile operative etc., ce vor fi păstrate de ofițerii care îi au în legătură.

2. Legătura cu ofițerii conspirați se ține după caz, de locțiitorii șefului de direcție, șefii de servicii și de colective, în aparatul central, iar în județe de șefii inspectoratelor, ai securității, ori ai serviciilor 3, care răspund de îndrumarea concretă a activității lor și de acordarea calificativelor anuale prin foile de notare. Pentru fiecare ofițer conspirat se va stabili un sistem de legătură adecvat condițiilor în care își

desfăşoară activitatea şi acoperirii sub care acționează, iar întâlnirile de lucru se vor efectua în case conspirative sau de întâlniri.

Dosarele informatorilor din legătura ofițerilor conspirați, precum și dosarele de urmărire informativă lucrate de aceştia, se păstrează de ofițerii care le coordonează activitatea și pe numele cărora vor fi înregistrate în evidențele de securitate.

3. Pregătirea politică, de specialitate şi militară a ofițerilor conspirați se realizează în mod individual sub controlul şi îndrumarea celor cu care mențin legătura şi se efectuează la case de lucru unde li se pun la dispoziție ordine, instrucțiuni, lecții şi alte materiale cu caracter de învățământ.

IV. Alte reglementări

1. Dosarele de cadre, precum şi evidența ofițerilor conspirați, se păstrează de şeful compartimentului de cadre din unitatea din care fac parte. La Direcția cadre şi învățământ se va asigura ca despre această categorie de personal să aibă cunoştință un număr cât mai restrâns de ofițeri.

2. Vizita medicală şi testarea psihofiziologică a celor ce urmează să fie încadrați în calitate de ofițeri conspirați vor fi efectuate în cadrul Policlinicii centrale a Ministerului de Interne şi a Centrului de testări pentru munca operativă.

3. Pentru candidații care fac parte din cadrele de rezervă ale Ministerului Apărării Naționale nu se va solicita scoaterea din evidența acestui minister pentru a nu fi deconspirați față de lucrătorii centrelor militare de care aparțin.

4. Datele personale ale ofițerilor conspirați nu se comunică la Centrul de Informatică şi Documentare.

5. Ofițerilor conspirați li se întocmesc – prin grija şefilor compartimentelor de cadre – legitimații de securitate, care vor fi folosite numai în raport de nevoile muncii şi vor fi păstrate de ofițerii cu care țin legătura.

6. De regulă, ofițerii conspirați fac parte din organizațiile de partid ale obiectivelor de acoperire. În cazurile când, la locurile lor de muncă nu există organizație de bază sau nu trebuie să li se cunoască calitatea de membri de partid, vor fi menținuți în evidența Comitetului de Partid a Ministerului de Interne sau a comitetelor de Partid din inspectoratele județene, unde vor plăti şi cotizația.

7. Se interzice ca ofițerii conspirați să fie convocați la sediile Ministerului de Interne, să fie cunoscuți de alți ofițeri în afara celor menționați sau să frecventeze locuri (de agrement, baze sportive, cabinete medicale etc.) destinate cadrelor ministerului nostru.

[Luat la cunoştință,
Lt. Gh. Spirescu 16 sept. '76]

21.IX.1976

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.480, vol. 2, f. 166-169.

Liviu **PLEŞA**

CONTRASPIONAJUL ÎN PRIMA PARTE A REGIMULUI CEAUŞESCU (ANII ′60-′70). ORGANIZARE, ATRIBUȚII ŞI METODE DE ACȚIUNE

COUNTERINTELLIGENCE IN THE FIRST PART OF CEAUŞESCU'S REGIME (THE 1960'S AND THE 1970'S) ORGANISATION, PREROGATIVES AND METHODS OF ACTION

At the end of the seventh and the beginning of the eighth decade, the counterespionage personnel have undergone a major transformation at the organizational level. The Cadres of the institution were assigned with new prerogatives and new methods to fulfill their legal mission.

The local counterintelligence structures became more flexible and started to put emphasis on educating and training the counterintelligence officers. Using undercover agents was a major change, which proved to be very efficient. On the other hand, retired officers were placed in tourist resorts, as residents.

Informative-operative surveillance occurred mainly in urban areas because, in most cases, the targets were in towns.

All the foreign citizens who would come to Romania were under surveillance, as well as the Romanian citizens who had contacts with them. For that reason, the Securitate focused on tourist resorts and on various points of interest for foreign citizens (museums, monasteries etc). Extended informative networks were developed, in which guides, as well as restaurant employees were performers.

Etichete: Securitatea, contraspionaj, ofițeri acoperiți, cetățeni străini
Keywords: Securitate, counterintelligence, undercover agents, foreign citizens

La finalul deceniului şapte şi începutul deceniului opt, organele de contraspionaj au trecut prin transformări de substanță, atât în ceea ce priveşte organizarea – mai ales la nivel teritorial, cât şi în privința atribuțiilor, a mijloacelor şi metodelor folosite pentru îndeplinirea obiectivelor încredințate.

Structurile de contraspionaj la nivel judeţean au devenit mult mai flexibile, constatându-se o verticalizare a actului de conducere. Supravegherea informativ-operativă s-a axat cu preponderență pe mediul urban, deoarece în această zonă erau concentrate majoritatea obiectivelor avute în vedere. A început să se pună tot mai mult accentul pe pregătirea şi şcolarizarea cadrele de contraspionaj. O schimbare majoră a reprezentat-o şi generalizarea folosirii ofițerilor acoperiți, o măsură care se va dovedi a fi foarte eficientă în viitor. Menționăm şi utilizarea pe scară largă a ofițerilor trecuți în rezervă, ei dând rezultate foarte bune în calitatea de rezidenți în stațiunile turistice.

1. **Structurile la nivel central şi teritorial**

După Plenara C.C. al P.C.R. din 26-27 iunie 1967, în timpul căreia au fost criticate unele dintre abuzurile comise de organele de Securitate, Nicolae Ceauşescu a decis constituirea în cadrul Ministerului Afacerilor Interne a Departamentului Securității

Statului, ca organism independent. Decizia a fost aprobată de Prezidiul Permanent al C.C. al P.C.R. în şedinţa din 14 iulie 1967[1], iar noua instituţie a fost înfiinţată la 21 iulie 1967, prin Decretul nr. 710 al Consiliului de Stat[2]. Ca organ de conducere al D.S.S. a fost creat Consiliul Securităţii Statului, în fruntea căruia a fost numit Ion Stănescu.

Una dintre modificările organizatorice majore survenite a fost şi aceea a schimbării titulaturii unor direcţii centrale şi mai ales gruparea acestora în câteva mari direcţii generale, după modelul Direcţiei Generale de Informaţii Externe, creată deja în 1963. Au fost astfel înfiinţate: Direcţia Generală de Informaţii Interne (D.G.I.I.), Direcţia Generală de Contraspionaj (D.G.C.) şi Direcţia Generală Tehnico-Operativă şi de Înzestrare. Şefii direcţiilor care compuneau D.G.I.I. şi D.G.C. erau în acelaşi timp şi locţiitori ai şefilor direcţiilor generale respective.

Direcţia Generală de Contraspionaj era formată din Direcţia a III-a Contraspionaj (fosta Direcţie a II-a), care se ocupa cu descoperirea acţiunilor de spionaj desfăşurate în România de serviciile secrete străine, şi Direcţia a IV-a Contrainformaţii Militare, ce avea ca obiectiv apărarea contrainformativă a cadrelor din armată şi M.A.I.

În perioada regimului Ceauşescu, Securitatea a funcţionat separat de M.A.I. doar patru ani, întrucât la 18 aprilie 1972 Plenara C.C. al P.C.R. a hotărât reunificarea Securităţii cu Miliţia[3]. Ca organism de conducere al Ministerului de Interne a fost înfiinţat Colegiul M.I., condus de Ion Stănescu[4].

Peste numai un an, ca urmare a cazului dr. Schächter[5], prin Decretul nr. 362 din 27 iunie 1973 au fost operate unele modificări la nivelul structurilor de la vârful M.I., Colegiul M.I. fiind înlocuit cu un Consiliu de conducere, format din 25 de persoane[6]. Pentru rezolvarea problemelor curente a fost înfiinţat un Birou Executiv al Consiliului de conducere al M.I., a cărui componenţă era mult mai restrânsă, practic doar conducerea ministerului. Fiecare dintre membrii Biroului Executiv coordona activitatea mai multor unităţi centrale şi/sau teritoriale, asigurându-se astfel aplicarea principiului conducerii colective. Prin urmare, şefii sau comandanţii respectivelor unităţi se subordonau nu doar ministrului, ci şi membrului Biroului Executiv care coordona domeniul respectiv, în virtutea subordonării lor Consiliului de conducere al M.I.

O altă schimbare majoră a fost aceea a desfiinţării direcţiilor generale informativ-operative, printre care s-a numărat desigur şi Direcţia Generală de Contraspionaj, fapt transpus în practică la 1 august 1973. Începând cu această dată,

---

[1] Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa (eds.), *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective şi metode*, vol. II, *1967-1989*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 13.

[2] „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România", partea I, nr. 65/22 iulie 1967, p. 564-567.

[3] Prin Decretul nr. 130 al M.A.N. din 19 aprilie 1972, conform *Securitatea*…, vol. II, p. 167-175.

[4] Componenţa Colegiului M.I. a fost aprobată printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniştri, condus de Ion Gheorghe Maurer, *ibidem*, p. 175-176.

[5] Referitor la acest caz şi la urmările lui a se vedea detalii în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.541, vol. 2. Informaţii utile şi în Ionel Gal, *Raţiune şi represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, vol. 1, Iaşi, Editura Do-Minor, 2001, p. 94-96.

[6] „Buletinul Oficial a R.S.R.", nr. 94 din 27 iunie 1973, p. 2. Decretele publicate în „Monitorul Oficial" sau „Buletinul Oficial", privind reorganizările M.A.I. şi M.I. din perioada 1948-1989, pot fi consultate şi la adresa http://www.crimelecomunismului.ro/pdf/ro/organizarea_mai-mi.pdf, ca rezultat al eforturilor depuse de d-l Mihai Burcea.

Direcţia a III-a Contraspionaj, în mod similar cu celelalte direcţii centrale, se subordona direct prim-adjunctului ministrului de Interne care o coordona. În afara acestei modificări, în toată perioada 1967-1978 Direcţia a III-a nu a avut de suferit de pe urma deselor schimbări de la nivel central, păstrându-şi în general atribuţiile şi structura stabilite în 1967.

Regulamentul de organizare şi funcţionare a Direcţiei a III-a a fost întocmit la 13 aprilie 1968, iar în acesta se stipula faptul că era această structură un „organ specializat al Consiliului Securităţii Statului" şi avea ca obiective „prevenirea, descoperirea, documentarea şi lichidarea acţiunilor de spionaj şi trădare desfăşurate pe teritoriul R.S. România"[7].

La nivel central, Direcţia a III-a era organizată pe linii de muncă (spionaj american, francez etc.) sau pe probleme (turişti, comercianţi etc.), fiind compusă din mai multe servicii şi birouri. Serviciile aveau fiecare în subordine birouri operative, cărora le erau repartizate obiective concrete. Liniile de muncă erau structurate în general în vederea contracarării activităţii principalelor servicii străine interesate de România, în funcţie de situaţia informativ-operativă a momentului.

Spre exemplu, în decembrie 1969, Ion Stănescu afirma următoarele: „Analizele făcute de C.S.S. au evidenţiat faptul că cele mai periculoase acţiuni împotriva ţării noastre continuă să le desfăşoare serviciile de spionaj ale S.U.A., R.F. a Germaniei, Angliei, Israelului, Turciei, Greciei"[8]. Aserţiunea preşedintelui C.S.S. era întărită de gen.-mr. Răduică Grigore, prim-vicepreşedintele C.S.S.[9].

La înfiinţarea Direcţiei a III-a, în iulie 1967, aceasta avea următoarea structură: Serviciul I răspundea de spionajul american şi era condus de lt.-col. Mazilu Constantin (1967-1968); Serviciul II de spionajul englez, condus de mr. Niculescu Constantin; Serviciul III de spionajul din R.F.G. şi statele neutre europene, condus de lt.-col. Nardin Ion (1967-1969), iar mai târziu de col. Mircea Aurel[10]; Serviciul IV de spionajul din Franţa, Italia, Belgia, Olanda şi Spania, condus de lt.-col. Mircea Aurel (1967-1969); Serviciul V de ţările din Peninsula Balcanică, din Orientul Apropiat şi Îndepărtat şi de unele state din Africa, condus de col. Turcu Vasile; Serviciul VI se ocupa cu spionajul israelian, condus de lt.-col. Nicola Constantin (1967-1969); Serviciul VII se ocupa de comercianţii străinii; Serviciul VIII îi supraveghea pe cetăţenii străini veniţi în vizită în

---

[7] *Securitatea*…, vol. II, p. 80.

[8] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 37.

[9] „Din cazurile depistate, dar mai cu seamă din chestionarele şi instrucţiunile de spionaj intrate în posesia noastră, ca urmare a unor acţiuni soldate cu bune rezultate, cunoaştem că serviciile de spionaj străine, şi în primul rând cel vest-german, american, turc şi grec, desfăşoară o intensă activitate împotriva ţării noastre. Din instrucţiunile recent elaborate de către aceste servicii, rezultă că-i interesează tot felul de informaţii despre ţara noastră, dar cu deosebire informaţii politice, economice şi militare, pentru obţinerea cărora fac eforturi, trimiţând agenţi din exterior sau recrutând dintre cetăţenii români", idem, dosar nr. 13.331, f. 247.

[10] Conform lui Neagu Cosma, col. Mircea Aurel a fost ulterior preluat de D.I.E. şi trimis cu misiuni de spionaj în R.F.G., sub acoperire de diplomat, aceasta cu toate că el era „cunoscut de sute și sute de români și sași care se găseau (au plecat) în R.F. Germania", conform Liviu Ţăranu (ed.), *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securităţii: 1978-1980*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2009, p. 289.

România, fiind condus de lt.-col. Odociuc Gheorghe (1967-1970); Serviciul IX asigura contrainformativ unele obiective de importanţă majoră (C.S.P., Direcţia Generală de Statistică, Secretariatul General al Consiliului de Miniştri etc.), răspunzând şi de şi de prevenirea scurgerilor de informaţii considerate a fi secrete de stat.

Ulterior, a avut loc o reorganizare, astfel încât până în anul 1974, la nivel central, Direcţia a III-a a avut următoarea structură[11]:

Serviciul I contraspionaj american şi englez, încadrat cu 30 de ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul II contraspionaj vest-german şi austriac, cu 28 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul III contraspionaj francez şi italian, cu 25 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul IV contraspionaj turc şi grec, cu 23 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul V contraspionaj israelian, cu 17 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul VI comercianţi străini („Depistarea cadrelor şi agenţilor spionajului străin cu acoperire de comercianţi”), cu 17 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul VII răspundea de contraspionajul în rândul turiştilor, deservind contrainformativ şi Ministerul Turismului şi unităţile afiliate acestuia (O.N.T. „Carpaţi”, Agenţia „Publiturism”, Automobil Clubul Român, Întreprinderea de agrement şi prestaţii turistice, Întreprinderea turistică de transporturi auto etc.). Era încadrat cu 20 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul VIII deservea obiectivele date în competenţa unităţii, având 16 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul IX asigura tehnica-operativă necesară desfăşurării acţiunilor de contraspionaj şi deservea contrainformativ marile hoteluri şi restaurante din Bucureşti („Intercontinental”, „Athénée Palace”, „Ambasador”, „Lido”, „Dorobanţi”, „Continental” şi „Minerva”, cu restaurantele aferente, precum şi „Hanul lui Manuc”) şi avea 16 ofiţeri.

Serviciul X răspundea de contraspionajul „în locurile unde se concentrează date de importanţă deosebită pentru securitatea statului”, având şi atribuţii de prelucrare contrainformativă a cetăţenilor români care plecau în exterior. Era încadrat cu 11 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul XI contraspionaj pentru unele ţări din Europa şi America Latină, cu 20 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul XII contraspionaj pentru unele ţări din Africa, Orientul Mijlociu şi Asia, cu 15 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul XIII Cadre, învăţământ, pregătire de luptă, organizare-mobilizare, instructori de partid, îndrumare şi control pe linie de contraspionaj, cu 20 ofiţeri şi un subofiţer.

Serviciul XIV Informare, documentare, sinteză. Personalul acestui serviciu (16 ofiţeri şi 2 subofiţeri) redacta rapoarte şi informări pentru conducerea direcţiei şi întocmea materiale de generalizare a experienţei acumulate în materie de contraspionaj.

Serviciul XV Financiar, servicii şi înzestrare, probleme speciale şi secretariat, cuprinzând şi cabinetul medical. Acest serviciu era încadrat cu 14 ofiţeri, 16 subofiţeri şi 5 angajaţi civili.

[11] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.101, vol. 8, f. 93.

Direcţia a III-a trebuia să asigure din punct de vedere contrainformativ mai multe obiective centrale de importanţă majoră, şi anume: Ministerul Afacerilor Externe, Secretariatul General al Consiliului de Miniștri, Institutul Central de Conducere şi Informatică, Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea, Direcţia Centrală de Statistică, Centrul de perfecţionare a cadrelor de conducere din administraţie şi economie (CEPECA), precum şi filiale din România ale unor instituţii internaţionale, precum: O.N.U., U.N.E.S.C.O., P.N.U.D.[12], Centrul de Studii Sud-Est Europene şi Centrul pentru demografie al O.N.U.[13]. Marea majoritate a acestora erau deservite de Serviciul VIII, restul de Serviciul X.

La 2 august 1973, adică chiar imediat după îndepărtarea din funcţie a şefului D.G.C., gen.-mr. Cosma Neagu, Corpul de control al ministrului de Interne a desemnat un colectiv de inspectori care să treacă la analizarea întregii activităţi a Direcţiei a III-a. La 1 noiembrie 1973, conducătorul acestui colectiv, gen.-mr. Kovács Pius, a prezentat un raport privind rezultatele controlului efectuat la Direcţia de Contraspionaj[14]. Raportul a fost discutat de Biroul Executiv al Consiliului de conducere al M.I. în primăvara anului 1974, când au fost luate mai multe decizii privind activitatea Direcţiei a III-a, printre care şi unele de natură organizatorică.

Astfel, s-a decis transformarea Serviciului V dintr-un compartiment destinat supravegherii comercianţilor străini într-unul dedicat contracarării acţiunilor serviciilor engleze de spionaj pe teritoriul României, activitate care până atunci era desfăşurată de Serviciul I. Prin urmare, din 1974, Serviciul I se va ocupa doar de spionajul american. În ceea ce priveşte cazurile cu profil de contraspionaj din rândurile comercianţilor străini, acestea au fost repartizate serviciilor care se ocupau cu statele din care aceştia proveneau. În acelaşi timp, cazurile care nu aveau legătură cu contraspionajul au fost predate Direcţiei a II-a Contrainformaţii Economice[15].

De asemenea, au avut loc şi o reorganizare a serviciilor conexe activității informativ-operative: Serviciul XIV a fost redenumit Serviciul XIII şi a primit atribuţii suplimentare, cum ar fi cel de control şi îndrumare a activităţii de contraspionaj la centru şi în teritoriu, dar şi cel de prelucrare automată a datelor; fostul Serviciul XIII a primit numele de Serviciul XIV; Serviciul XV a fost desfiinţat şi înlocuit cu mai multe structuri mai mici: Biroul evidenţă operativă şi secretariat, Biroul servicii, înzestrare şi financiar şi Cabinetul medical[16].

Aceste schimbări structurale au fost însoţite şi de mici modificări de organigramă, în urma cărora personalul Direcţiei a III-a a fost redus de la 326 la 319 cadre. Mai exact, au fost operate mici ajustări de personal la nivelul fiecărui serviciu (de unu-doi ofiţeri în plus sau în minus), reduceri mai substanţiale fiind efectuate în compartimentele ce nu aveau atribuţii informativ-operative directe (fostele servicii XIII, XIV şi XV). În ceea ce priveşte serviciile informative se constată o reducere semnificativă a numărului de ofiţeri de la Serviciul I (de la 30 la 21), dar aceasta a fost

[12] Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare.
[13] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 132.
[14] *Ibidem*, f. 49.
[15] *Ibidem*, f. 48.
[16] *Ibidem*, f. 140.

cauzată de transferarea celor care se ocupau cu spionajul englez la Serviciul V. Mai reţinem şi creşterea personalului aferent Serviciului VIII (de la 17 la 22), dată fiind şi importanţa deosebită a obiectivelor deservite de acesta[17].

În august 1976 Biroul evidenţă operativă şi secretariat a fost desfiinţat, fiind înglobat în cadrul Serviciului XIV, care a primit titulatura de Serviciul XIV cadre, învăţământ, organizare-mobilizare, evidenţă operativă şi secretariat.

În anul 1968, în cadrul Direcției a III-a a fost înfiinţat şi un Serviciu Triere-Dispecerat, unde erau concentrate toate datele privindu-i pe toţi cetăţenii străini ce se aflau în România, indiferent de calitatea acestora (diplomaţi, turişti, studenţi, tehnicieni etc.) sau de modalitatea prin care au ajuns în ţară. Ofiţerii din cadrul acestui serviciu, coroborând toate informaţiile referitoare la o persoană, selecţionau acele cazuri care trebuiau puse în supraveghere specială şi le predau apoi structurilor pe profilul sau raza cărora se contura activitatea suspecţilor. În mod similar, compartimente de triere au fost înfiinţate şi la nivel teritorial, în fiecare inspectorat judeţean[18]. Ulterior atribuţiile sale au fost preluate de compartimentele de evidenţă operativă.

Intensificarea şi creşterea în violenţă a acţiunilor teroriste în plan mondial a determinat conducerea Securităţii să treacă la crearea unor structuri care să prevină şi să intervină în cazul apariţiei unor astfel de fenomene pe teritoriul României. Într-o notă a Direcţiei a III-a din octombrie 1975 se apreciau următoarele: „Antiterorismul este o problemă actuală grea; se poate manifesta diversificat, în diferite locuri, medii şi obiective, iar pentru combatere este nevoie de mobilizarea tuturor forţelor din inspectorat şi de maximă răspundere şi competenţă"[19]. Activitatea antiteroristă a fost reglementată prin Ordinul ministrului M.I. nr. 000235/1973, când s-a decis înfiinţarea U.M. 0625/R.P. în cadrul Direcţiei a III-a. În 1975 a fost emis un nou ordin, prin care se înfiinţau grupe de antiterorism în cuprinsul fiecărui inspectorat judeţean de Securitate, constituite în general din câte doi ofiţeri. Toate aceste grupe erau coordonate la nivel central de U.M. 0625/R.P. În plan teritorial, activitatea acestor organe era coordonată direct de inspectorul şef. Ofiţerii cu atribuţii de antiterorism aveau obligaţia de a-şi crea reţele informative în toate obiectivele şi mediile pretabile pentru acţiuni teroriste, cu scopul de a preveni astfel de evenimente. De asemenea, aceste cadre trebuiau să desfăşoare o activitate informativă şi în rândul turiştilor, comercianţilor sau studenţilor străini suspectaţi că întreprind sau sprijină acţiuni teroriste, aceştia constituind baza de lucru a ofiţerilor din problemă[20]. La înfiinţare, în fruntea U.M. 0625/R.P. a fost numit col. Pleşa Aristotel.

La centru, U.M. 0625/R.P., precum şi U.M. 0625/C.P., erau subordonate direct şefului Direcţiei a III-a Contraspionaj, fără însă ca acestea să facă partea din organigrama unităţii. Din aceste considerente, şeful Direcţiei a III-a avea calitatea de comandant unic al celor trei structuri. Direcţia de Contraspionaj avea şi obligaţia de a asigura necesarul de cadre şi nevoile materiale şi financiare ale unităţilor amintite. De

[17] Idem, dosar nr. 13.101, vol. 8, f. 93.
[18] Idem, dosar nr. 13.331, f. 246.
[19] Idem, dosar nr. 92, vol. 19, f. 6.
[20] *Ibidem*, f. 6-7.

altfel, înfiinţarea U.M. 0625 C.P. a determinat şi refacerea regulamentului de organizare şi funcţionare al Direcţiei a III-a, care s-a produs în iunie 1976[21].

În iunie 1967, o dată cu schimbarea denumirilor direcţiilor centrale, modificări similare au fost operate şi în teritoriu, în structura direcţiilor regionale de Securitate. Astfel, compartimentele corespondente direcţiilor centrale au primit noi titulaturi, conform celor ale unităţilor care le coordonau activitatea. În cazul de faţă, serviciile sau secţiile II Contraspionaj s-au transformat în serviciile şi secţiile III.

În luna februarie 1968, ca urmare a noii împărţiri administrativ-teritoriale a ţării, organele de Securitate au trebuit să-şi modifice iarăşi structura organizatorică. Schimbările au fost operate mai mult la nivel local, unităţile centrale nefiind afectate. La nivelul judeţelor a fost menţinut tipul de compartimentare internă introdus în iunie 1967, fiind create structuri judeţene similare celor existente la nivel central: de informaţii interne, contrainformaţii economice, contraspionaj, contrainformaţii în armată, cadre, filaj etc. În funcţie de importanţa acestora, ele au fost constituite în servicii, secţii sau birouri. Dacă informaţiile interne au fost organizate peste tot sub formă de serviciu (Serviciul I), organele de contraspionaj aveau în general nivelul de secţie.

Reorganizarea de la nivel teritorial a adus şi alte schimbări în ceea ce priveşte structura Securităţii din judeţe. O noutate a reprezentat-o crearea organelor de Securitate în toate municipiile, ale căror atribuţii se limitau la cuprinsul unităţii teritoriale respective. La rândul lor, serviciile municipale de Securitate se împărţeau în secţii şi birouri corespunzătoare celor mai importante trei direcţii centrale (informaţii interne, contrainformaţii economice şi contraspionaj).

De asemenea, începând din anul 1968 au fost înfiinţate birouri sau grupe de Securitate şi în majoritatea oraşelor care nu erau municipii, considerându-se că acestea prezentau importanţă din punct de vedere informativ-operativ. Numărul ofiţerilor din aceste organe era redus (efectivele iniţiale fiind de trei până la cinci cadre, dar ulterior ele au fost mărite), iar activitatea lor era axată în principal pe liniile importante de muncă (I informaţii interne, II contrainformaţii economice, III contraspionaj etc.), restul problemelor fiind rezolvate la nivel judeţean.

Toate aceste structuri de Securitate din municipii şi oraşe se subordonau direct colectivului de conducere al inspectoratului judeţean şi nu serviciilor sau secţiilor informativ-operative de linie create la nivel judeţean, fiind eliminate astfel anumite suprapuneri care puteau să apară în activitate. Organele teritoriale judeţene aveau însă drept de control la unele structuri municipale sau orăşeneşti, cu precădere însă la cele de rang mai mic (secţii sau birouri), iar uneori lucrau chiar şi anumite cazuri concrete mai deosebite. În unele judeţe s-a practicat şi metoda desemnării unor ofiţeri de la organele judeţene care să-şi concentreze activitatea pe municipii, cu obligaţia însă de se ocupa şi de eventualele probleme apărute la nivel judeţean. Într-un raport din 1968 al I.S.J. Brăila se specificau următoarele: „Au fost constituite la municipiu [Brăila – n.n.] compartimente corespunzătoare. Avem, de exemplu, un compartiment de informaţii interne separat de cel de la judeţ, unul de contrasabotaj, unul de contraspionaj şi unul de investigaţii. Deşi la compartimentul contrasabotaj au fost reţinuţi în schemă un număr de trei ofiţeri de la judeţ, ei au primit probleme şi obiective tot de la municipiu,

[21] Idem, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 124.

deoarece în teritoriu nu avem obiective industriale importante. La fel am organizat munca şi în compartimentul de contraspionaj, unde, de asemenea, au fost reţinuţi în schemă la judeţ un număr de şapte ofiţeri. Toţi ofiţerii de contraspionaj au primit însă probleme şi acţiuni de la municipiu, urmând ca ei să răspundă pe liniile respective de tot judeţul, în măsura în care astfel de probleme apar”[22].

După cum se poate observa, începând din anul 1968 activitatea organelor de Securitate s-a concentrat pe mediul urban, şi cu precădere pe municipii, în detrimentul zonelor rurale. Schimbarea era însă firească, în contextul în care număr de locuitori al oraşelor şi importanţa lor economică erau în creştere. Prin urmare şi persoanele aflate în atenţia Securităţii ca fiind potenţial ostile regimului se aflau cu precădere în mediul urban[23]. În ceea ce priveşte contraspionajul, măsura se va dovedi benefică pentru Securitate, întrucât oraşele concentrau de departe numărul cel mai mare de turişti şi vizitatori străini, precum şi de specialişti străini care lucrau la diferite obiective economice din anumite localităţi.

În timp ce serviciile municipale de Securitate efectuau o urmărire calificată pe fiecare problemă de muncă în parte, organele judeţene practicau o supraveghere generală – pe toate problemele – sau punctuală, pe anumite cazuri concrete. Iată care era situaţia în judeţul Sibiu în anul 1968, conform şefului inspectoratului: „O particularitate constă în faptul că informaţiile interne şi contraspionajul de la teritoriu nu lucrează pe probleme. Informaţiile interne lucrează pe zone, având la bază mapele de comună şi efectuează supravegherea generală în toate problemele, iar contraspionajul de la teritoriu lucrează cazuri concrete de persoane suspecte de spionaj pe întreg teritoriul judeţului. Spre deosebire de secţiile I şi II informativ-operative din teritoriu, secţiile Informaţii Interne, Contrasabotaj şi Contraspionaj [*din*] Municipiul Sibiu şi Municipiul Mediaş lucrează pe probleme”[24]. În situaţiile în care era nevoie de o cooperare între organele teritoriale şi cele municipale aceasta se făcea sub îndrumarea conducerii inspectoratului judeţean, care decidea şi compartimentul care urma să se ocupe de acţiunile ce intrau în atenţia mai multor sectoare[25].

---

[22] Idem, dosar nr. 12.584, f. 86.

[23] Într-un raport din primăvara anului 1968, şeful I.S.J. Brăila, mr. Rizea Craiu, prezenta care era situaţia în judeţul condus de el: „Ponderea acţiunilor informative se deplasează la municipiu, teritoriul deţinând numai 27% din totalul acţiunilor informative existente, iar dintre mapele de lucru, 50% sunt la municipiu. De asemenea, la municipiu există 39% din întreaga reţea informativă activă a judeţului. Chiar din punct de vedere al conţinutului lor, acţiunile informative de la municipiu prezintă mai multă importanţă în comparaţie cu cele din teritoriu, multe din elementele urmărite dezvoltând o activitate ostilă mai periculoasă, cu o arie mai largă de legături (…) De exemplu, din totalul suspecţilor din evidenţa generală a întregului judeţ, 33,4% sunt la municipiu”, vezi *ibidem*, f. 84-85.

[24] *Ibidem*, f. 195-196.

[25] Gen.-mr. Stoica Constantin, vicepreşedinte al C.S.S.: „Ca particularităţi, aş vrea să menţionez că împărţirea problemelor pe linii de activitate, ca de exemplu: legionară, culte şi secte etc., se menţine numai la municipiu. Ofiţerii Secţiei a I-a în sectoarele rurale, în comune, se ocupă de toate problemele şi în momentul în care apare un caz de contrasabotaj, contraspionaj etc., asupra acestui caz se hotărăşte de către colectivul de conducere”, Idem, dosar nr. 11.752, vol. 3, f. 253.

La 19 aprilie 1972, la contopirea C.S.S. şi M.A.I. în M.I., în plan teritorial au fost create inspectoratele judeţene ale M.I., conduse în continuare de un inspector şef, numit întotdeauna dintre ofiţerii de Securitate. Acesta era ajutat de către doi locţiitori, unul în calitate de şef al Securităţii judeţene şi celălalt în calitate de şef al Miliţiei judeţene. În rest, la nivelul judeţelor, structura organizatorică a rămas identică, organele de Securitate fiind separate de cele de Miliţie, singurele compartimente comune fiind cele financiare şi administrative. În consecinţă, şi structura organizatorică a compartimentelor de contraspionaj de la nivel judeţean şi local a rămas neschimbată.

Începând cu 1968, se constată aşadar o schimbare majoră în modul de lucru al Securităţii la nivel teritorial. Această regândire a ariilor de competenţă ale structurilor judeţene, ca şi a modalităţilor prin care acestea efectuau urmărirea persoanelor vizate, considerăm că a dus la eficientizarea activităţii Securităţii. Combinarea supravegherii generale cu cea calificată, concentrarea pe localităţile urbane, dar mai ales abandonarea cadrului organizaţional rigid anterior, permiteau Securităţii să-şi concentreze forţele pe cazuri concrete, indiferent de mediul în care acestea se manifestau (rural, orăşenesc sau municipal).

2. **Personalul**

Întrucât Direcţia Generală de Contraspionaj avea în subordine Direcţia a III-a şi Direcţia a IV-a, din punct de vedere organizatoric, şefii acestor direcţii trebuiau să deţină şi funcţia de locţiitor al şefului direcţiei generale. Direcţia a III-a era condusă de şeful direcţiei, ajutat de un colectiv de conducere, din care făceau parte cei patru locţiitori ai şefului direcţiei şi instructorul Comitetului de partid al C.S.S./M.I. pentru acest sector.

În iunie 1967, şef al Direcţiei Generale de Contraspionaj a fost numit gen.-mr. Stan Nicolae, care anterior fusese şef al Direcţiei a V-a Contrainformaţii Militare (1962-1967)[26]. De asemenea, gen.-mr. Stan Nicolae era şi membru în Consiliul Securităţii Statului, organismul de conducere al Departamentului Securităţii Statului. La 1 octombrie 1969 gen.-mr. Stan a fost înlocuit cu gen.-mr. Cosma Neagu, care a deţinut funcţia până la desfiinţarea acestei direcţii generale, la 1 august 1973[27]. În octombrie 1969, gen.-mr. Cosma Neagu a devenit automat şi membru al conducerii C.S.S., iar din mai 1972 membru al Colegiului M.I.

În perioada avută de noi în vedere, funcţiile de şef al Direcţiei a III-a Contraspionaj au fost deţinute de gen.-mr. Cosma Neagu (1960-februarie 1973), col. Stamatoiu Aristotel (februarie 1973-20 martie 1974)[28] şi gen.-mr. Moga Gheorghe (20 martie 1974-1 iunie 1979)[29]. Locţiitori ai şefului direcţiei au fost: col. Stamatoiu Aristotel

---

[26] Detalii privind biografia acestuia a se vedea în *Securitatea*…, vol. II, p. 217-219.

[27] La 1 august 1973, după eliberarea din funcţia de şef al D.C.G., gen.-mr. Cosma a fost numit şef al Şcolii de ofiţeri de Securitate de la Băneasa, *ibidem*, p. 757.

[28] A se vedea detalii privind biografia acestuia în *ibidem*, p. 765.

[29] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 46, f. 6. Secretariatul C.C. al P.C.R. a aprobat eliberarea gen.-lt. Moga din funcţia de şef al Direcţiei a III-a şi numirea sa în funcţia de şef al I.J. Galaţi în şedinţa din 10 aprilie 1979, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.313, vol. 1, f. 26. Alte

(1 septembrie 1967[30]-februarie 1973 şi 20 martie 1974-1 iunie 1979), col. Drăgoi Victor (1 august 1963-30 noiembrie 1970)[31], col. Mircea Aurel (1969-1971), col. Vasilescu Traian (1969-1972), mr. Ardeleanu Gheorghe (până la 1 octombrie 1977), lt.-col. Ionescu Vergiliu (1975). În 1969, funcţii de şef serviciu erau deţinute de: lt.-col. Secuiu Constantin (1969-1971), lt.-col. Blidaru Gheorghe, lt.-col. Dorobanţu Teodor, mr. Ştefănescu Mircea, lt.-col. Vâlceleanu Gheorghe şi mr. Popovici Dumitru, ultimii doi fiind interimari.

Precizăm şi faptul că, din 1 august 1973, şefii Direcţiei a III-a erau şi membri în Consiliul de conducere al M.I.

Pentru a se asigura conducerea colectivă a organelor de Securitate, unul dintre dezideratele repetate continuu de conducerea de partid, fiecare persoană din conducerea C.S.S. răspundea de coordonarea anumitor unităţi centrale. Din februarie 1968, cel care coordona activitatea Direcţiei Generale de Contraspionaj a fost gen.-mr. Răduică Grigore, prim-vicepreşedinte C.S.S. (care mai răspundea şi de Direcţia Generală Tehnico-Operativă şi de Înzestrare, de Direcţia a IX-a, de Comandamentul Trupelor de Securitate şi de Serviciul „B")[32]. Chiar şi după crearea M.I. de activitatea Direcţiei a III-a Contraspionaj – la nivelul Biroului Executiv al Consiliului de conducere – a continuat să răspundă gen.-lt. Răduică Grigore, care atunci deţinea funcţia de prim-adjunct al ministrului de Interne.

În vara anului 1973, disputa dintre Nicolae Doicaru şi Neagu Cosma pe tema desfăşurării de către Securitate a acţiunilor în exterior a fost tranşată de Nicolae Ceauşescu şi Emil Bobu în favoarea celui dintâi[33]. Încă din primele zile după numirea în fruntea M.I. a lui Emil Bobu, Nicolae Doicaru i-a prezentat ministrului proiectul Ordinului nr. 000235, prin care D.I.E. prelua agentura din exterior a Direcţiei Generale de Contraspionaj[34]. Ordinul a fost aprobat de Bobu şi apoi de Nicolae Ceauşescu, ultimul fiind nemulţumit de activitatea desfăşurată în acest domeniu de organele de contraspionaj. În opinia noastră, decisiv a fost faptul că exact în acea perioadă incompetenţa crasă a organelor de contraspionaj, care au eşuat lamentabil în aducerea în ţară a unui suspect de evaziune din R.F.G., au atras România într-un scandal internaţional (după cum vom vedea pe larg mai jos), ceea ce „a dat apă la moară" lui Nicolae Doicaru. Prin urmare, au fost schimbaţi din funcţie nu doar gen.-mr. Cosma Neagu, ci şi gen.-lt. Răduică Grigore, cel care coordona direcţia, ultimul fiind demis la 24 noiembrie 1974[35].

---

detalii biografice referitoare la gen.-mr. Moga Gheorghe pot fi consultate în *Securitatea*…, vol. II, p. 118-119.

[30] A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7.386, dosar nr. 16, nenumerotat.

[31] A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 23, f. 4.

[32] A.C.N.J., fond Comandamentul Trupelor de Securitate, Secţia literatură militară şi documente secrete, dosar nr. 64/1972, f. 76.

[33] Vezi detalii în I. Gal, *op. cit.*, p. 125-126.

[34] Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 146-147.

[35] Grigore Răduică a preluat funcţia de adjunct al şefului Secţiei Gospodăriei de Partid a C.C. al P.C.R., vezi Florica Dobre (coord.), *Membrii C.C. 1945-1989. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, p. 503.

Din noiembrie 1974, Direcţia a III-a a fost coordonată de gen.-lt. Doicaru Nicolae, dar el se implica deja neoficial în conducerea direcţiei încă din toamna anului 1973, după demiterea lui Neagu Cosma. Controlarea Direcţiei Contraspionaj de către gen.-lt. Doicaru a fost practic oficializată prin numirea în fruntea acestei structuri a gen.-mr. Moga Gheorghe, care anterior fusese adjunct al şefului D.I.E. În 1978, după fuga lui Pacepa, gen.-mr. Tăbăcaru Dumitru afirma: „Din 1974, mai precis din 1973, până în iulie 1976, munca de contraspionaj a fost coordonată de Doicaru. Această situaţie a adus după sine plata unor poliţe mai vechi, nu numai prin lovirea unor oameni, dar şi a muncii de contraspionaj”[36]. Nu se pot nega însă şi efectele benefice pentru contraspionaj ale numirii gen.-mr. Moga, care avea o mare experienţă în munca de spionaj, el activând în acest domeniu de peste 18 ani, ceea ce s-a reflectat direct şi în activitatea Direcţiei a III-a, care a cunoscut o sensibilă îmbunătăţire[37].

Din iulie 1976, Direcţia a III-a Contraspionaj a fost coordonată de gen.-mr. Pleşiţă Nicolae, aflat în plină ascensiune, el ocupând atunci postul de prim-adjunct al ministrului de Interne[38].

La sfârşitul anului 1967, efectivele Securităţii se ridicau la 16.740 posturi, din care 10.908 ofiţeri, 3.093 subofiţeri şi 2.739 angajaţi civili. În acel moment, în cadrul Direcţiei a III-a activau un număr de 257 cadre, dintre care imensa majoritate – 224 – erau ofiţeri, acestora adăugându-li-se nouă subofiţeri şi 24 angajaţi civili[39].

În 1968, la conducerea fiecărui inspectorat de Securitate a fost numit câte un inspector şef, ajutat de către doi adjuncţi. Spre deosebire însă de trecut, adjuncţii nu mai aveau doar rolul de intermediari între conducere şi structura teritorială, ei răspunzând acum de probleme concrete. Astfel, fiecare dintre aceşti adjuncţi trebuia să conducă şi unul dintre serviciile sau secţiile informativ-operative principale la nivel judeţean. Măsura avea un dublu avantaj: creştea gradul de operativitate în luarea unor decizii concrete, aşadar şi eficacitatea acestora, şi asigura o subordonare directă a structurilor cele mai importante către inspectorul şef, prin intermediul desigur al adjuncţilor respectivi. Prin urmare, ofiţerii din conducerea inspectoratelor cunoşteau mult mai bine situaţia din toate sectoarele de activitate, ei fiind totodată şi implicaţi concret în acţiuni, astfel încât şi responsabilitatea lor pentru îndeplinirea ordinelor creştea.

Schema a fost pusă în practică, la altă scară desigur, şi la nivelul structurilor municipale şi orăşeneşti de contraspionaj, unii dintre conducătorii acestor compartimente deţinând în acelaşi timp şi funcţiile de adjuncţi ai şefilor organelor municipale sau orăşeneşti de Securitate. Acest tip de ierarhizare permitea aşadar o subordonare directă atât faţă de direcţiile centrale din C.S.S., cât şi faţă de conducerile judeţene şi locale de Securitate[40].

---

[36] M. Pelin, *op. cit.*, p. 318.

[37] Conform unui referat din 1 aprilie 1976 al col. Moise Vasile, şeful Direcţiei Cadre şi Învăţământ: „De la numirea în funcţia de şef al Direcţiei a III-a, datorită în bună parte contribuţiei sale nemijlocite, activitatea acestei unităţi a marcat un important salt calitativ”, vezi A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 46, f. 103.

[38] M. Pelin, *op. cit.*, p. 314.

[39] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8.860, vol. 6, f. 85.

[40] Conform conducerii C.S.S. „organul municipal sau diferite compartimente ale acestuia pot fi puse în legătură de subordonare direcţiilor corespunzătoare din Consiliul Securităţii Statului, fără

În 1968, în fiecare judeţ, cu rare excepţii, unul dintre adjuncţii inspectorului şef era în acelaşi timp şi şeful Serviciului I Informaţii Interne, iar celălalt adjunct, de regulă, era şeful serviciilor/secţiilor de Securitate din municipiile reşedinţă de judeţ. Au existat însă şi câteva judeţe unde şeful Secţiei a III-a Contraspionaj a fost numit în acelaşi timp şi în funcţia de adjunct al inspectorului şef, cumulând astfel cele două posturi. Este vorba de inspectoratele judeţene Bistriţa-Năsăud, Covasna, Harghita, Hunedoara, Olt, Sălaj şi Teleorman[41].

De asemenea, în foarte multe judeţe şefii structurilor de contraspionaj la nivel judeţean au fost cooptaţi în colectivele de conducere ale inspectoratelor judeţene de Securitate, organisme nou înfiinţate în februarie 1968[42].

Şefii structurilor de contraspionaj din judeţe aveau nu doar obligaţia de a raporta toate problemele ivite către Direcţia a III-a şi către şeful inspectoratului, ci şi organelor de partid judeţene şi, după caz, municipale sau locale. De altfel, după cum recunoştea gen.-mr. Stoica Constantin, vicepreşedinte al C.S.S., chiar crearea structurilor inferioare de Securitate la nivelul municipiilor s-a făcut din dorinţa de a se asigura o informare cât mai eficientă a organelor de partid locale: „În cadrul municipiului există numai trei sectoare: informaţii interne, contrasabotaj şi contraspionaj, celelalte sectoare sunt la nivelul judeţului (…) S-au strâns cele trei sectoare pentru ca comitetul orăşenesc de partid să aibă un organ care să-l informeze sistematic despre manifestările elementelor duşmănoase într-un moment”[43].

Numărul de cadre din schema inspectoratelor judeţene era prevăzut a fi cuprins între 168 şi 266 de posturi, ponderea cea mai mare revenind ofiţerilor (între 123 şi 187), urmaţi de subofiţeri (între 23 şi 65), restul funcţiilor ocupându-le angajaţii civili[44]. Din numărul total de posturi, între 80 şi 106 trebuiau să se regăsească în aparatul informativ-operativ, în funcţie de mărimea, dezvoltarea economică şi populaţia fiecărui judeţ în parte, ca şi de specificul acţiunilor operative desfăşurate. Dată fiind importanţa deosebită acordată acestor compartimente, care practic formau coloana vertebrală a Securităţii, aceste funcţii erau ocupate într-un procent covârşitor de ofiţeri (între 76 şi 96), cea mai mare parte activând însă în cadrul Serviciului I[45]. În raport cu situaţia informativ-operativă de pe teren, statele de organizare puteau fi modificate de către colectivele de conducere ale inspectoratelor, corectând astfel eventualele erori de distribuţie a personalului.

Creşterea rolului organelor de Securitate de la nivel municipal a determinat şi încadrarea lor cu cel mai mare număr de ofiţeri din întregul inspectorat (între 32 şi 35), fiind totodată alese şi cadrele cele mai bine pregătite. În anul 1968, şeful I.S.J. Braşov arăta următoarele: „Activitatea de contraspionaj în cadrul inspectoratului se desfăşoară

ca organul judeţean să constituie un intermediar, ştiut fiind că el este condus de unul din adjuncţii inspectorului şef”, idem, dosar nr. 12.584, f. 87.

[41] *Securitatea…*, vol. II, p. 44-71.

[42] Atribuţiile acestora au fost stabilite printr-un ordin al C.S.S. din 21 mai 1968. A se vedea A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 86, vol. 4, f. 269-272.

[43] Idem, dosar nr. 11.752, vol. 3, f. 255.

[44] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dosar nr. 14/1968, f. 103.

[45] *Ibidem*.

de către cele două organe nou constituite, respectiv organul pentru municipiu şi organul pentru teritoriu. Încadrarea acestor organe cu ofiţeri s-a făcut ţinând cont de ponderea problemelor, mai mare la municipiu şi mai mică la teritoriu”[46].

Numărul ofiţerilor de contraspionaj care activau la nivelul unui judeţ depindea de populaţia acestuia, de importanţa sa economică, dar mai ales de numărul de cetăţeni străini care se aflau la muncă sau în vizită în acel judeţ. Astfel, judeţele care atrăgeau un număr ridicat de turişti străini aveau mai mulţi ofiţeri de contraspionaj. Situaţia era similară şi în cazul judeţelor pe teritoriul cărora se aflau centre universitare importante, precum Cluj, Iaşi, Timiş, centre vizitate des de studenţi, doctoranzi, profesori sau oameni de ştiinţă străini. Pentru a oferi un exemplu de la mijlocul anilor ’70, dacă în judeţul Alba activau doar cinci ofiţeri de contraspionaj, în judeţul Cluj numărul acestora se ridica la 15.

Trebuie să menţionăm însă şi faptul că începând din anul 1967 Securitatea a început să folosească pe o scară tot mai largă ofiţerii acoperiţi. La început, aceştia au fost folosiţi pentru probleme de contrasabotaj, fiind plasaţi în întreprinderile vitale pentru economia României (din chimie, energetică, transporturi, siderurgie, construcţii de maşini), unde urmau să ocupe funcţii de răspundere[47]. Ofiţerii acoperiţi puteau fi însă infiltraţi nu doar în obiective economice, ci şi în alte instituţii care aveau tangenţă cu mediile aflate în atenţia organelor de Securitate[48].

Sistemul a fost folosit şi în activitatea de contraspionaj începând din anul 1968. Începând din acel an s-a trecut la conspirarea unora dintre ofiţerii de contraspionaj, care

---

[46] Situaţia era similară şi la I.S.J. Sibiu, inspectorul-şef, lt.-col. Gergely Francisc, precizând următoarele: „Problemele urmărite pe linia secţiilor de la municipii au o pondere mai mare în ce priveşte importanţa lor, necesită o muncă mai calificată, fapt care a determinat ca la municipii să fie repartizaţi ofiţeri cu o bogată experienţă, capabili să descifreze acţiunile subtile ale duşmanului, îndeosebi pe linia urmăririi legionarilor şi a persoanelor suspecte de spionaj”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.584, f. 81, 296.

[47] La 17 februarie 1968, la şedinţa de constituire a I.S.J. Braşov, gen.-mr. Stoica Constantin afirma: „În obiectivele principale economice (şi dvs. aveţi câteva din acestea), de importanţă republicană, de armament şi tehnică de luptă (…) să avem ofiţeri acoperiţi, dar nu din cei care eliberează ei înşişi bonuri de intrare în aceste obiective. Să avem ingineri-şefi, şefi cu producţia, directori tehnici, care – atunci când există o situaţie deosebită – să ne sesizeze, să ia legătura cu noi şi să prevenim cazurile de sabotaj, pentru că munca noastră pe linie de contrasabotaj va fi apreciată după cazurile de prevenire a acestor acte”, Idem, dosar nr. 11.752, vol. 3, f. 254.

[48] La şedinţa de analiză a Direcţiei I din data de 1 februarie 1968, imediat după ce conducerea partidului aprobase folosirea ofiţerilor acoperiţi, gen.-mr. Stoica Constantin, prezenta posibilitatea ca reprezentanţii din teritoriu ai Departamentului Cultelor să fie înlocuiţi cu ofiţeri de Securitate, care urmau astfel să ia contact direct cu aspectele care interesau Securitatea în problema „culte-secte”: „Când noi spunem că trebuie să ne ocupăm de latura cultică, înţelegem că nu trebuie să ne ocupăm de problemele lor interne, de organizare, de metodologie, pentru că aceasta este problema Departamentului Cultelor. Noi însă trebuie să avem acolo oameni siguri şi, dacă nu ne convine omul respectiv, să mergem la primul secretar al judeţului respectiv şi să arătăm că la culte este un om necorespunzător şi să indicăm pe un altul, poate chiar un ofiţer de-al nostru acoperit, pentru că noi avem dreptul să avem 400-500 ofiţeri care să lucreze acoperit în diferite sectoare de muncă. Dumneavoastră trebuie să rezolvaţi această problemă pe plan local”, idem, dosar nr. 88, vol. 4, f. 5.

au început să lucreze sub acoperire. Conform Regulamentului de organizare şi funcţionare al Direcţiei a III-a adoptat la 13 aprilie 1968, „pentru rezolvarea sarcinilor deosebite de muncă, Direcţia de contraspionaj cuprinde în schema sa şi ofiţeri care lucrează conspirat în anumite organizaţii socialiste, precum şi ofiţeri detaşaţi”[49]. Numărul acestora și locul unde urmau să activeze era stabilit de către conducerea C.S.S. Prevederile de mai sus au fost păstrate şi în noul regulament de organizare a direcţiei, aprobat de Biroul Executiv al Consiliului de conducere al M.I. la 15 ianuarie 1975, care stipula faptul că, pentru executarea sarcinilor, cadrele de contraspionaj puteau fi conspirate la domiciliu şi puteau să-şi desfăşoare activitatea în sedii acoperite sau ca angajaţi ai altor instituţii, întreprinderi, organizaţii etc., în funcţie de necesităţi[50].

Întrucât acest mod de operare a dat rezultate satisfăcătoare, începând din anul 1972 s-a încercat conspirarea tuturor ofiţerilor care activau în organele de contraspionaj. De asemenea, şi sediile în care îşi desfăşurau activitatea aceste structuri, cel puţin la nivel teritorial, trebuiau să fie locuinţe conspirate. Prin această măsură se spera ca ofiţerii, cărora le era ascunsă astfel calitatea de angajaţi ai Securităţii, vor putea astfel să se apropie mult mai uşor de obiectivele avute în vedere, fapt care să le permită obţinerea unor informaţii cât mai valoroase. Din acest considerent, presupunându-se faptul că activitatea ofiţerilor va fi mult mai eficientă, a fost luată şi decizia reducerii – uneori drastică, chiar cu 50% – a posturilor ocupate de cadrele de contraspionaj.

Transpunerea în practică a acestor măsuri s-a făcut însă de cele mai multe ori deficitar şi formal. Pur şi simplu ofiţerii de contraspionaj rămaşi după reducere au fost „acoperiţi” sub diverse legende, precum ar fi: pensionat pe caz de boală, trecut în rezervă, a demisionat etc. Organele teritoriale au fost practic nevoite să utilizeze această procedură, întrucât aceşti ofiţeri erau singurii care aveau experienţa şi cunoştinţele necesare desfăşurării activităţii de contraspionaj. Cum însă cadrele respective şi-au continuat activitatea, iar aceasta presupunea şi deplasări în diverse localităţi, de cele mai multe ori persoanele care-i cunoşteau au realizat că aceștia lucrau de fapt în continuare la Securitate. Cazurile în care acoperirea ofiţerilor a rezistat au fost destul de puţine, cu predilecţie doar în situaţiile în care un ofiţer era transferat într-un alt judeţ, unde nu era cunoscut de populaţie.

Lipsurile existente în întreaga ţară în ceea ce priveşte acest aspect au fost prezentate şi de Corpul de control al ministrului în raportul întocmit de gen.-mr. Kovács Pius la 1 noiembrie 1973, amintit anterior. În document se arăta că un mare număr de ofiţeri acoperiţi erau în realitate cunoscuţi de populaţie şi propunea ca majoritatea efectivelor organelor de contraspionaj să funcţioneze din nou în sediile inspectoratelor. Excepţie făceau doar judeţele cu pondere pe linie de contraspionaj (precum Constanţa, Timiş, Sibiu, Cluj, Prahova, Galaţi), unde o parte din efective, între 1/3 şi 1/2, puteau să lucreze în continuare acoperit. De asemenea, în opinia sa, în sediile acoperite nu mai puteau lucra decât ofiţeri care nu erau cunoscuţi ca făcând parte din M.I., ofiţeri care trebuiau trecuţi cu indicative în statele de organizare, ei urmând să fie cunoscuţi doar de inspectorul şef, şeful Securităţii şi şeful compartimentului de contraspionaj. Pentru o cât mai bună acoperire, gen.-mr. Kovács arăta că era de preferat

[49] *Securitatea*…, vol. II, p. 82.
[50] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.595, vol. 2, f. 169.

ca aceşti ofiţeri să fie încadraţi în mod real în diverse întreprinderi şi instituţii. Totodată, informatorii cu care aceştia ţineau legătura trebuiau să fie „de cea mai bună calitate", pentru a nu duce la deconspirarea ofiţerilor[51].

Trebuie totuşi să precizăm faptul că aceste deficienţe ale folosirii sistemului cu ofiţeri acoperiţi au fost prevăzute de gen.-mr. Cosma Neagu în anul 1971, înainte de generalizarea aplicării lui. Într-un articol publicat în revista „Securitatea", şeful Direcţiei a III-a arăta următoarele: „Ţinând seama de specificul mai pronunţat al conspirării cadrelor, sediilor, cât şi metodelor muncii de contraspionaj, considerăm că numai persoane (ofiţeri, subofiţeri ş.a.) nedeconspirate ca salariate ale aparatului de securitate să intre în legătură cu reţeaua din acest compartiment. Deci să nu lucreze cu informatori şi colaboratori, gazde case de întâlniri ş.a., cadre despre care vecinii din bloc, cunoştinţe din cartier, cunosc că lucrează la C.S.S., văzându-le uneori în uniformă militară"[52]. Însă chiar gen.-mr. Cosma va fi cel care „va uita" cuvintele sale, el acordând puţină atenţie conspirării reale a cadrelor de contraspionaj.

Pentru rezolvarea acestei probleme stringente, la 24 ianuarie 1974, Biroul Executiv al Consiliului de conducere al M.I. a cerut analizarea conspirativităţii fiecărui ofiţer şi sediu acoperit, acţiunea fiind coordonată de gen.-lt. Doicaru Nicolae, prim-adjunct al ministrului de Interne. Rezultatele controlului au arătat care era de fapt realitatea pe teren, existând inspectorate judeţene în care toţi ofiţerii de contraspionaj erau deconspiraţi, fiind cunoscuţi ca angajaţi ai Securităţii. În aceste condiţii, s-a ordonat trecerea tuturor acestor ofiţeri în rândul celor descoperiţi, ei fiind aduşi înapoi în inspectorat, din nou sub acoperirea a diverse legende: a fost rechemat în cadrele active, starea sănătăţii s-a îmbunătăţit etc. Deconspirarea ofiţerilor a atras după sine şi abandonarea unora dintre sediile acoperite, plecându-se de la presupoziţia corectă că aceste locuinţe puteau fi cunoscute de populaţie drept case conspirative ale Securităţii.

Pentru remedierea situaţiei şi folosirea unor ofiţeri cu adevărat acoperiţi, gen.-lt. Doicaru a ordonat selecţionarea şi încadrarea în Securitate a unor ofiţeri noi, care să fie pregătiţi pentru a activa ca lucrători de contraspionaj conspiraţi. Prin această dispoziţie se urmărea eliminarea principalei cauze care a dus la deconspirarea ofiţerilor acoperiţi, şi anume faptul că ei erau cunoscuţi ca fiind ofiţeri de Securitate.

Pentru ilustrarea celor de mai sus, vom oferi ca exemplu situaţia de la I.J. Alba. În februarie 1968 Biroul III Contraspionaj din cadrul acestui inspectorat avea o schemă ce cuprindea 11 ofiţeri şi o dactilografă, care însă ulterior s-a redus la 10 posturi. În 1972, o dată cu trecerea la sistemul de mai sus, organigrama a fost diminuată la jumătate, rămânând doar cinci ofiţeri. Toţi au fost acoperiţi sub diverse legende, dar nici una dintre ele nu a rezistat, astfel încât la 1 martie 1974 ei au fost revenit în rândul ofiţerilor descoperiţi. Deconspirarea cadrelor a atras după sine chiar abandonarea sediului acoperit în care biroul îşi desfăşura activitatea, care era folosit parţial ca locuinţă de către unul dintre ofiţeri[53]. Exista însă şi un apartament conspirat de rezervă (legendat

---

[51] Idem, dosar nr. 13.101, vol. 8, f. 49.

[52] Gen.-mr. Cosma Neagu, lt. maj. Boldea Sorin, *Munca cu reţeaua informativă de contraspionaj, la nivelul exigenţelor actuale*, în „Securitatea", nr. 3/1971, p. 11-12.

[53] Sediul fusese preluat la 1 aprilie 1973 şi era vorba de o casă cedată statului român de un cetăţean care emigrase în R.F.G., iar după ce imobilul a fost amenajat, „s-a acţionat prin primul

ca fiind locuinţa unui ziarist – „de fapt un ofiţer de Securitate necunoscut în localitate"), care urma să fie folosit în continuare, dar numai după ce se luau anumite măsuri preventive (verificări, recrutarea a doi vecini „care să poată apăra casa conspirativă de deconspirare" etc.)[54]. Pentru a suplini lipsa ofiţerilor acoperiţi, gen.-lt. Doicaru a ordonat I.J. Alba ca în decurs de maxim trei ani să încadreze unu sau doi ofiţeri noi, care urmau să lucreze conspirat[55].

Ofiţerii de contraspionaj trebuiau să fie îmbrăcaţi numai în ţinută civilă, însă, „atunci când nevoile muncii o impun", puteau să îmbrace uniforme cu însemnele oricărei arme ale M.Ap.N. sau M.I. Mai mult, aceşti ofiţeri puteau folosi acte de identitate cu nume fictive, adeverinţe, legitimaţii, ştampile, sigilii etc., confecţionate special ca fiind emise de unele instituţii, unităţi sau organizaţii din România. Pentru aceste situaţii din urmă, cadrele de contraspionaj trebuiau totuşi să obţină aprobarea ministrului sau a adjunctului acestuia care coordona activitatea Direcţiei a III-a[56].

Completarea efectivelor Direcţiei a III-a se realiza cu ofiţeri din cadrul inspectoratelor judeţene care dovedeau calităţi şi obţineau rezultate pe linie de contraspionaj, dar şi prin încadrarea directă a unor civili. În acest ultim caz, conform regulamentului de organizare şi funcţionare din 1976, nu puteau fi încadraţi decât „specialişti şi cunoscători de limbi străine din organizaţiile socialiste" sau absolvenţii unor institute de învăţământ superior[57]. După cum se poate observa, accentul era pus pe persoanele cu o pregătire şcolară superioară şi pe cunoscătorii de limbi străine, care puteau rezolva mult mai uşor şi cu succes problemele apărute în activitatea de contraspionaj.

De altfel, încă din 1969 Grigore Răduică creiona principalele calităţi de care trebuia să dea dovadă un ofiţer care lucra în acest domeniu: „Pregătirea ofiţerului de contraspionaj îmbracă multe aspecte. Pe lângă cunoştinţele temeinice în domeniul muncii de informaţii şi contrainformaţii, el trebuie să vorbească cel puţin o limbă străină de circulaţie internaţională, să cunoască bine serviciul de spionaj de care se ocupă, situaţia politică, economică, geografică, obiceiurile şi cultura ţării respective. O atenţie sporită trebuie să se acorde, în continuare, pregătirii juridice a ofiţerilor"[58].

O opinie similară avea şi gen.-mr. Cosma Neagu, conform căruia trebuiau preferaţi ofiţerii de contraspionaj cu o formaţie juridică, economică sau socio-umană (politologie, sociologie, filologie etc.), întrucât „în activitatea de contraspionaj – multiplă şi complexă – are pondere aplicarea practică a unor cunoştinţe de drept penal, drept procesual penal, drept internaţional şi relaţii internaţionale, comerţ exterior, marketing, geografie economică şi politică etc."[59].

secretar municipal de partid", care l-a dat în folosinţa Securităţii, „sub acoperirea înfiinţării unei secţii a Institutului de cercetări sociologice". Detalii în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.552, f. 6.

54 *Ibidem*, f. 8.

55 Pentru amănunte se vedea *ibidem*, f. 4-22.

56 Idem, dosar nr. 12.595, vol. 2, f. 273.

57 Idem, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 130.

58 Idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 296.

59 Gen.-mr. Cosma N., lt. maj. Boldea S., *Munca cu reţeaua*…, p. 12.

Pregătirea profesională a ofiţerilor de contraspionaj se axa pe problemele specifice acestui domeniu, dar ea trebuia apoi completată şi în alte specialităţi, spre a permite cadrelor să soluționeze eficient situaţii cât mai complexe. Spre exemplu, în 1972, Ion Stănescu a ordonat ca personalul de contraspionaj să fie pregătit şi pe linie de T.O., pentru a putea să-şi rezolve singur sarcinile din acest domeniu[60].

În practică însă de multe ori condiţiile necesare pentru formarea şi promovarea unui ofiţer de contraspionaj nu se respectau. Uneori diferenţa între cerinţe şi realitate era chiar flagrantă, fapt recunoscut chiar şi de către conducerea Securităţii. În februarie 1972, într-o notă a Securităţii, se arăta că „au fost menţinuţi multă vreme ca şefi ai compartimentelor III în unele inspectorate judeţene de Securitate ofiţeri indolenţi, incompetenţi şi chiar vicioşi, aşa cum e cazul celor de la I.S.J. Arad, Ilfov, Alba, Ialomiţa, Iaşi şi Caraş-Severin”[61]. Aceste probleme de cadre nu se regăseau însă doar în teritoriu, ci şi la nivel central. În 1971, conducerea Direcţiei a III-a a fost criticată pentru faptul că nu a luat nici o măsură în cazul lt.-col. Mărăcine Nicolae, locţiitor şef serviciu în această direcţie, care îşi achiziţionase un autoturism străin pe căi ilicite. Ofiţerul a fost schimbat din funcţie abia după intervenţia fermă a conducerii C.S.S. Abateri grave a săvârşit chiar unul dintre locţiitorii şefului Direcţiei a III-a, col. Vasilescu Traian, care „a intervenit în scris pentru acordarea vizei de ieşire din ţară a unei persoane folosită ca gazdă casă de întâlniri, iar cetăţeanul respectiv a refuzat să se înapoieze în patrie”[62].

Nu în ultimul rând, de la sfârşitul anilor ’60 organele de contraspionaj au început să folosească intens în activitatea informativ-operativă foşti ofiţeri de Securitate trecuţi în rezervă, practică uzitată şi de celelalte direcţii centrale. La 22 aprilie 1969 Ion Stănescu a ordonat tuturor unităţilor de Securitate să treacă la folosirea pe scară largă a rezerviştilor. În urma acestui ordin, până la sfârşitul anului 1969 numărul foştilor ofiţeri folosiţi de Securitate a crescut de peste cinci ori, de la 573 la 2.861, ceea ce reprezenta 36% din totalul rezerviştilor[63]. Aceştia au fost angrenaţi atât în acţiuni informative concrete, cât şi în simpla culegere de informaţii sau în efectuarea unor activităţi operative (instalare T.O., filaj etc.). Conform unei sinteze întocmite la 31 decembrie 1969 de şeful Cancelariei C.S.S., col. Linţu Ion, cele mai bune rezultate le-au obţinut ofiţerii în rezervă folosiţi în calitate de rezidenţi, ei instruind şi dirijând foarte bine informatorii şi colaboratorii cu care ţineau legătura[64].

La sfârşitul anului 1969, Direcţia a III-a apela la serviciile a 50 de ofiţeri rezervişti (16 informatori şi 34 colaboratori), dar numărul acestora era mult mai mare la compartimentele judeţene de contraspionaj. Pe linie de contraspionaj, rezerviştii erau

[60] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.333, vol. 5, f. 435.
[61] *Ibidem*, f. 100.
[62] *Ibidem*, f. 99-100.
[63] Dintre aceştia, direcţiile centrale foloseau 429 ofiţeri, iar unităţile judeţene şi I.S.M.B. 2.423 ofiţeri şi 23 subofiţeri. Numărul total al ofiţerilor de Securitate în rezervă se ridica, la sfârşitul anului 1969, la 9.066 persoane. Vezi idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 321.
[64] Pentru a obţine aceste rezultate, unităţile centrale şi teritoriale de Securitate au selecţionat acei ofiţeri în rezervă care lucraseră în compartimente informativ-operative şi aveau aşadar o bună experienţă în domeniu, *ibidem*, f. 319.

utilizaţi de cele mai multe ori ca rezidenţi în staţiunile şi obiectivele turistice frecventate de străini, contribuţia lor în supravegherea acestora fiind foarte bine apreciată[65].

3. **Atribuţiile şi metodele de muncă**

Direcţia a III-a Contraspionaj avea ca obiectiv principal prevenirea şi descoperirea acţiunilor de spionaj şi trădare îndreptate împotriva R.S.R. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, Direcţia a III-a avea atribuţii complexe: supravegherea şi dezinformarea cadrelor şi agenţilor trimişi de serviciile de spionaj străine în România sub diverse acoperiri (diplomaţi, turişti, comercianţi, ziarişti, studenţi, cercetători, imigranţi, repatriaţi etc.); urmărirea cetăţenilor români semnalaţi a avea legături cu persoane străine suspectate a fi agenţi ai serviciilor de spionaj străine; pregătirea contrainformativă a populaţiei etc.[66].

Direcţia a III-a coordona, îndruma şi controla întreaga activitate de contraspionaj desfăşurată de compartimentele corespondente din teritoriu. De asemenea, Direcţia a III-a aviza şi numirea sau înlocuirea ofiţerilor de contraspionaj din inspectoratele judeţene.

În regulamentul de organizare şi funcţionare a Direcţiei a III-a din 13 aprilie 1968, erau prevăzute şi alte atribuţii importante, anume acelea de coordonare a întregii activităţi pe linia plecărilor în străinătate a cetăţenilor români, în interes oficial sau particular, dar şi de realizare a unor pătrunderi secrete în sediile reprezentanţelor unor state şi firme străine, în scopul procurării de date politice, comerciale sau tehnico-ştiinţifice.

Dacă în anii '50 problema evaziunii în străinătate a cetăţenilor români prezenta o importanţă redusă pentru organele de contraspionaj, dat fiind numărul scăzut de astfel de cazuri, începând cu anii '60 situaţia se va schimba radical. Reluarea la un nivel destul de ridicat a legăturilor comerciale, culturale, ştiinţifice sau turistice cu Occidentul, ce se vor dezvolta continuu în anii următori, a avut drept corolar direct creşterea exponenţială a numărului de români care se deplasau în străinătate. Toate acestea au dus la apariţia unui mare număr de oportunităţi pentru cetăţenii români de a rămâne ilegal în statele occidentale, de care o parte dintre aceştia nu au ezitat să profite. Prin urmare şi numărul de emigranţi români frauduloşi a crescut la cote alarmante pentru statul comunist. În consecinţă, organele de contraspionaj au trebuit să acorde o atenţie tot mai mare acestui aspect şi să depună eforturi intense pentru a preveni cazurile de evaziune.

În acest sens, ofiţerii de contraspionaj aveau sarcina de a verifica foarte minuţios fiecare persoană care intenţiona să plece în străinătate, pentru a descoperi eventualele intenţii de a părăsi definitiv ţara. Pentru aceasta, organele de contraspionaj apelau şi la ajutorul altor compartimente, precum ar fi cele de investigaţii sau tehnică-operativă (controlul corespondenţei, ascultarea telefoanelor etc.) – metode utilizate mai

---

[65] Col. Linţu arăta următoarele: „Pe linie de contraspionaj, prin folosirea lor în diferite combinaţii informative şi alte lucrări la care au fost solicitaţi, aceştia şi-au adus un aport substanţial în clarificarea unor acţiuni informative, la prevenirea rămânerii în străinătate a unor cetăţeni români etc.", *ibidem*, f. 323.

[66] Idem, dosar nr. 12.595, vol. 2, f. 269-270.

ales în cazul specialiştilor care urmau să plece în Occident, ei fiind consideraţi a fi cadre de valoare ale regimului. De altfel, pentru a preveni evaziunea acestor persoane, conducerea C.S.S. a emis un ordin în anul 1969 în care prevedea colaborarea strânsă între Direcţiile a III-a, a II-a şi I în acest sens[67].

O altă metodă utilizată era aceea a contactării unui număr cât mai mare de cetăţeni români care urmau să plece în exterior, în scopul de a le indica modul cum trebuiau să se comporte în străinătate. Cu ocazia acestor contactări, acele persoane care se dovedeau a fi de încredere şi puteau fi utile Securităţii erau recrutate ca agenţi. Totodată, la reîntoarcerea în ţară, avea loc o nouă contactare, ofiţerii de Securitate dorind să afle dacă cetăţenii români au fost abordaţi de către serviciile de spionaj străine, sub ce formă, unde etc.

Aceste măsuri aveau însă de multe ori o eficacitate redusă, în condiţiile creşterii la cote foarte mari, faţă de trecut, a numărului cetăţenilor români care plecau în exterior. Spre exemplu, în anul 1968, din judeţul Prahova s-au deplasat în străinătate un număr de aproape 5.500 persoane, din care 2.400 în statele capitaliste. Verificarea atentă a tuturor acestor persoane, uneori într-un timp foarte scurt (termenul legal fiind de 10 zile), era practic imposibilă, greutăţile fiind recunoscute de şeful I.S.J. Prahova, lt.-col. Stănescu Petre: „O mare avalanşă a fost semnalată în trimestrul IV al anului 1968 şi în special în ultimele 2 luni, pentru excursiile făcute în Turcia şi Austria (…) Raportez că în luna noiembrie şi decembrie am fost aglomeraţi de numărul prea mare al unor asemenea cazuri”[68].

Numărul românilor care călătoreau în străinătate creştea însă vizibil de la an la an – numai în primele cinci luni ale anului 1969 plecaseră peste 150.000 români în exterior. În aceste condiţii, de foarte multe ori organele de contraspionaj erau practic copleşite de cereri, astfel încât îşi dădeau acordul pentru plecarea în străinătate a unor persoane numai pe baza faptului că acestea nu erau cunoscute ca suspecte în evidenţele de Securitate.

În consecinţă, şi numărul românilor care refuzau să se întoarcă în ţară era ridicat şi creştea continuu. Ceea ce îngrijora Securitatea era şi faptul că multe dintre aceste persoane aveau pregătire şi calificare superioară şi în acest caz înregistrându-se creşteri de la an la an, uneori chiar substanţiale. Dacă în 1968 rămăseseră ilegal în străinătate 78 ingineri, 68 medici şi 12 cercetători[69], în primele 11 luni ale anului 1969 numărul acestora se ridica la 181 ingineri şi arhitecţi, 93 medici, 66 profesori, 44 artişti şi ziarişti, dintr-un total de circa 1.300 persoane, ceea ce reprezenta 32%[70]. Foarte grav pentru liderii Securităţii era şi faptul că printre evazionişti se afla şi un număr de 81 informatori, aceştia profitând de relaţia lor cu organele de represiune pentru a obţine viza de ieşire din ţară.

La 28 aprilie 1969 a fost elaborat Ordinul C.S.S. nr. 99, care stabilea două sarcini importante pentru ofiţerii de contraspionaj: contracararea acţiunilor serviciilor de spionaj asupra cetăţenilor români ce mergeau în străinătate şi prevenirea rămânerii în

[67] Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 41.
[68] Idem, dosar nr. 13.331, f. 147.
[69] *Ibidem*, f. 267.
[70] Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 41.

exterior a unor specialişti de valoare ai României[71]. Principala măsură care trebuia luată era aceea a verificării temeinice a specialiştilor români care plecau în exterior, atât înainte de plecare, cât şi la întoarcerea în ţară[72]. Ofiţerii care avizau plecările în străinătate au aplicat însă abuziv prevederile acestui ordin, extinzându-l practic asupra tuturor cetăţenilor care cereau viză de plecare. În consecinţă, în anul 1969 au fost foarte numeroase avizele negative acordate solicitărilor de ieşire din România, sub diverse pretexte: se acorda viză doar unui membru al familiei, celuilalt fiindu-i refuzată, pe motiv că astfel exista garanţia că cel plecat se va reîntoarce în ţară; în mod similar, se aprobau părinţilor, dar nu şi copiilor, sau invers; se respingeau cererile oamenilor în vârstă pe motiv că ar rămâne în străinătate etc. Apoi nu era respectat aproape niciodată termenul de 10 zile pentru efectuarea verificărilor, acestea prelungindu-se uneori foarte mult.

Aceste practici discreţionare ale ofiţerilor de contraspionaj, care deseori respingeau şi cererile membrilor de partid, au stârnit chiar şi nemulţumirea liderilor Securităţii, cu precădere a gen.-mr. Stoica Constantin, vicepreşedinte C.S.S. şi şef al D.G.I.I., care deţinea şi funcţia de vicepreşedinte al Comisiei guvernamentale de vize şi paşapoarte. În consecinţă, în timpul unei şedinţe cu ofiţerii de contraspionaj, din 27 iunie 1969, gen.-mr. Cosma Neagu cerea îndreptarea rapidă a situaţiei: „Vedeţi şi dvs. câtă superficialitate şi câtă lipsă de răspundere s-a manifestat când s-a procedat aşa şi încă se mai procedează. Trebuie să avem grijă şi să se înţeleagă că este vorba de un drept al cetăţenilor şi este obligaţia noastră de a satisface cererile acestora. De urgenţă veţi trece la analiza întregului sistem de lucru legat de plecările în străinătate”[73].

Relativa relaxare a regimului de acordare a vizelor de ieşire din ţară a fost însă departe de a duce la o liberalizare completă a plecărilor în străinătate. Mai mult, chiar la finalul anului 1969, Vasile Patilineţ cerea organelor de Securitate „să fie mai ferme în această privinţă”, având în vedere numărul foarte mare de cetăţeni români care au rămas ilegal în exteriorul ţării în acel an: „Dvs. trebuie să fiţi cu mare băgare de seamă şi nu vă uitaţi la nimeni că se va întoarce să se plângă unuia sau altuia că nu i-aţi dat viză de părăsirea ţării. Mai bine nu îi daţi nici o viză să plece dacă nu sunteţi siguri că acest om se întoarce, pentru că nu o să piardă nimic ţara noastră dacă din turiştii care pleacă peste graniţă vor pleca numai jumătate, ci o să câştigăm”[74]. Din datele parţiale pe care le deţinem până în acest moment, se pare că măsurile de verificare minuţioasă a

---

[71] În decembrie 1969, Ion Stănescu arăta faptul că în ultima perioadă se constatase „o intensificare a activităților de racolare a unor specialiști români de înaltă calificare, în special din rândul matematicienilor, fizicienilor, chimiştilor și electroniştilor”, *ibidem*, f. 5.

[72] Unii ofiţeri de contraspionaj atrăseseră anterior atenţia asupra necesităţii de a controla atent aceste persoane: „Una din măsurile de bază ce se impun a fi luate de către organele de Securitate în scopul descoperirii persoanelor care au fost atrase la colaborare – îndeosebi a specialiştilor – constă în verificarea complexă a cetăţenilor care se deplasează peste hotare, atât înainte de plecare, cât şi după întoarcerea lor în ţară”. Conform cpt. Celea Grigore, *Măsuri de contracarare a acțiunilor întreprinse de serviciile de spionaj împotriva cetățenilor români care se deplasează în exterior*, în „Buletin intern”, nr. 2/1968, p. 50.

[73] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 2, f. 23.

[74] Idem, vol. 4, f. 229.

persoanelor care urmau să plece în străinătate şi-au atins scopul, astfel încât în primii ani după 1969 numărul cazurilor de evaziune s-a redus[75].

Prin urmare, începând cu anul 1969, se constată o schimbare a modului de abordare de către Securitate a problemei cetăţenilor români care călătoreau în exterior. Accentul era mutat de pe interzicerea plecărilor în exterior pe supravegherea informativă a cetăţenilor români în timpul vizitelor în străinătate, cu scopul de a preveni evaziunea acestora. Astfel, organele de contraspionaj au trecut la încadrarea turiştilor români cu informatori şi colaboratori bine instruiţi, la atragerea la colaborare a ghizilor şi conducătorilor de grup[76], la infiltrarea unor ofiţeri acoperiţi în filialele O.N.T. sau în cadrul grupurilor de turişti şi a delegaţiilor oficiale care mergeau în Occident[77] etc.

Acţiunile Securităţii de contracarare a intenţiilor de emigrare clandestină a românilor în exterior au primit numele de „Riposta", fiind angrenate, alături de Direcţia a III-a, şi Direcţia I, Serviciul „D", U.M. 0920 etc. Comandamentul acţiunii „Riposta II", aprobat la 17 noiembrie 1977, era condus de gen.-lt. Vlad Iulian, secretar general al M.I., iar printre membri se aflau majoritatea şefilor unităţilor centrale de Securitate: gen.-lt. Moga Gheorghe, gen.-mr. Tăbăcaru Dumitru, gen.-mr. Macri Emil, gen.-mr. Nuţă Constantin, gen.-mr. Caraman Mihai, gen.-mr. Borşan Dumitru ş.a.[78]. Măsurile informativ-operative preconizate se axau atât pe neutralizarea şi contracararea propagandei occidentale în România, cât şi pe influenţarea pozitivă a românilor care intenţionau să emigreze ilegal.

O atenţie deosebită era acordată românilor care plecau la muncă în străinătate pe termen lung, în baza unor contracte încheiate de România cu diverse state din Africa şi Orientul Mijlociu, dar şi din Europa Occidentală (cu precădere R.F.G.). Toate aceste grupuri erau bine încadrate cu informatori, cu atât mai mult cu cât ele erau formate de regulă din cadre de valoare (specialişti, ingineri, oameni de ştiinţă etc.). Agenţi aveau atât sarcina de a verifica şi urmări persoanele aflate la muncă, cât şi de a preveni eventualele încercări de evaziune[79]. Această metodă de muncă nu dădea însă cu greu rezultatele

[75] Prezentăm evoluţia numărului cazurilor de evaziune din judeţul Caraş-Severin: 6 persoane în 1967, 19 în 1968, 73 în 1969, 18 în 1970, 6 în 1971. Detalii în idem, dosar nr. 13.333, vol. 3, f. 456.

[76] Şeful I.S.J. Prahova, lt.-col. Stănescu Petre cerea ca toţi conducătorii grupurilor de turişti care merg în străinătate „să aibă o strânsă legătură cu organele noastre şi să acţioneze în baza instructajului multilateral făcut de noi (uneori chiar cadre ale Securităţii, ofiţeri acoperiţi sau foşti ofiţeri, din ofiţerii de rezervă)", idem, dosar nr. 13.331, f. 148.

[77] Cpt. Celea Grigore: „Folositoare s-a dovedit a fi şi introducerea acoperită, în cadrul delegaţiilor oficiale, a unor ofiţeri de Securitate care să asigure supravegherea contrainformativă şi să prevină eventualele acţiuni ale duşmanului asupra cetăţenilor români", în Celea G., *art. cit.*, p. 51.

[78] *Securitatea*…, vol. II, p. 454.

[79] Un exemplu concret este oferit de inspectorul şef al I.S.J. Maramureş, în anul 1969: „În prezent este un curs de pregătire a unui grup de ingineri, tehnicieni, pentru a executa unele prospecţiuni geologice în Algeria. Aceşti cetăţeni, aceşti specialişti, sunt pregătiţi pentru a sta acolo o perioadă mai îndelungată. Cunoscând noi această treabă din timp, am stabilit că din lotul respectiv 2 elemente intenţionează să-şi trădeze patria, iar 5 persoane să se ocupe cu acţiuni ilicite. Am prevenit această treabă şi am luat măsuri de a infiltra în lotul respectiv informatori şi

scontate, deoarece informatorii erau lipsiţi de posibilităţi reale a stopa rămânerea în străinătate a muncitorilor care doreau să o facă. Mai mult, uneori acţiunile acestor agenţi au căpătat un caracter penal şi s-au transformat în scandaluri diplomatice internaţionale, după cum vom vedea în exemplul următor.

La mai 1973, în timpul unei şedinţe cu şefii unităţilor centrale şi teritoriale de Securitate, gen.-lt. Doicaru Nicolae a prezentat o astfel de situaţie. În anul 1970, trustul AROCONSTRUCT a deschis un şantier la Regensburg, în R.F.G., unde munceau aproximativ 500 de muncitori români. În numai trei ani, 32 dintre aceştia au refuzat să se întoarcă în România, iar – conform lui Nicolae Doicaru – „alte 39 de persoane, asupra cărora existau indicii că ar încerca să dezerteze, au fost aduse în ţară sub diferite pretexte, cu diferite momeli puse la cale de conducerea trustului şi cu ştirea organelor noastre de Securitate din judeţul Timiş". Serviciul de contraspionaj al I.J. Timiş avea pe acel şantier o reţea formată din 15 informatori şi doi rezidenţi. Pe lângă faptul că agenţii nu primiseră nici un fel de instrucţiuni concrete, nici selecţia lor nu fusese făcută cu prea mare atenţie. Spre exemplu, printre cei rămaşi ilegal în R.F.G. s-a numărat chiar unul dintre informatori, care pe deasupra a luat suma de 13.400 mărci din banii trustului şi chiar acte ale şantierului, pe care apoi le-a dat autorităţilor germane, arătând unele ilegalităţi ale firmei române. Numărul mare de cazuri de evaziune au alarmat organele locale de partid şi Securitate din judeţul Timiş, care au încercat să stopeze prin orice mijloace, chiar şi ilegale, acest fenomen. În momentul în care Securitatea din Timişoara avea suspiciuni că vreun muncitor ar dori să rămână în R.F.G., informa conducerea Comitetului judeţean P.C.R. Timiş, care, prin intermediul vicepreşedintelui Consiliului Popular Judeţean Timiş, cerea inginerului-şef al şantierului, Zăvulan – care era şi rezident al Securităţii, să aducă persoana respectivă în ţară prin orice mijloace. Această metodă a funcţionat cu succes o perioadă, fiind folosite diverse pretexte pentru readucerea muncitorilor în ţară.

În primăvara anului 1973, organele de contraspionaj din I.J. Timiş au semnalat faptul că dulgherul Paul Mihai dorea să rămână în R.F.G., iar Zăvulan a fost informat prin filiera menţionată. Zăvulan a încercat de trei ori să-l păcălească pe Paul Mihai şi să-l aducă în România, alături de alţi suspecţi de evaziune (cu care a reuşit să vină în ţară), dar de fiecare dată a eşuat. În aceste condiţii, directorul general al trustului, Ciulea, a venit cu ideea de a-l adormi sau droga pe dulgher pentru a-l putea scoate din R.F.G. Planul a fost aprobat de şeful I.J. Timiş, gen.-mr. Taurescu, şi de adjunctul său, col. Târziu Rusalin. După ce a primit în ţară, de la un anestezist, mai mult fiole de Stricnină şi Fenobarbital, Zăvulan a plecat în R.F.G. şi a trecut la punerea în practică a planului. În seara de 9 martie 1973, acesta a apelat la patru muncitori (dintre care trei erau informatori ai Securităţii) pentru a-l ajuta. Cei cinci l-au invitat pe Paul Mihai la un chef şi i-au pus o parte din conţinutul fiolelor în băutură, dar acesta a sesizat pericolul şi a refuzat să bea. În aceste condiţii, ei l-au prins şi l-au obligat să bea patru fiole, apoi l-au pus într-o maşină şi au încercat să treacă graniţa cu el. Spre norocul său, Paul Mihai s-a trezit la graniţă şi a sesizat grănicerii vest-germani, care i-au arestat pe cei cinci.

colaboratori care să se ocupe de verificarea şi urmărirea activităţii persoanelor care vor lucra în Algeria la prospecţiunile acestea geologice", A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 182-183.

În R.F.G. a urmat un virulent sandal de presă îndreptat contra României, ziarul „Der Spiegel" acuzând spionajul românesc de intensificarea activităţii. Era citat contraspionajul vest-german care arăta că dacă în 1969 au fost arestaţi patru agenţi români, în 1972 numărul acestora s-a ridicat la 29, adică tot atâţia câţi spioni sovietici fuseseră reţinuţi. În opinia noastră, creşterea numărului agenţilor români arestaţi în R.F.G. este mai degrabă o nouă dovadă a lipsei de profesionalism a organelor româneşti de spionaj, fie ele D.I.E. sau Direcţia a III-a.

În R.F.G., cei cinci au fost trimişi în judecată, dar – în urma intervenţiei ambasadorului român – pedepsele pronunţate au fost mici. După ispăşirea condamnărilor, ei urmau să fie expulzaţi în România şi să plătească statului vest-german daune de 25.000 mărci. Prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer a ordonat însă ca această sumă să nu fie plătită de făptaşi, ci de „autorii morali ai acţiunii", adică: cinci ofiţeri de Securitate din conducerea I.J. Timiş, conducerea trustului AROCONSTRUCT şi vicepreşedintele Consiliului Judeţean Popular Timiş[80].

Foarte probabil, acest eşec de proporţii, care a degenerat într-un scandal internaţional şi diplomatic – chiar cu unul dintre statele occidentale cu care România depusese eforturi intense pentru a se afla în relaţii cât mai bune –, nu a reprezentat decât vârful nemulţumirilor la adresa organelor de contraspionaj şi a fost piesa decisivă care a dus în scurt timp la îndepărtarea de la conducerea Direcţiei Generale de Contraspionaj a gen.-mr. Cosma Neagu şi la preluarea conducerii tuturor acţiunilor Securităţii în afara României de către Departamentul de Informaţii Externe.

Organele de contraspionaj nu se mulţumeau doar cu verificarea şi supravegherea cetăţenilor români care plecau în străinătate, persoanele respective rămânând în atenţie şi o anumită perioadă după înapoierea lor în România, pentru a se descoperi dacă nu cumva au devenit agenţi ai serviciilor de spionaj străine. În ianuarie 1969, gen.-mr. Rusu Emanoil menţiona următoarele: „Vreau să subliniez necesitatea urmăririi informativ-operative efectuată de organele noastre asupra cetăţenilor români după reîntoarcerea lor din străinătate, care are menirea de a depista elementele contactate şi recrutate în exterior. Menţionăm că din unele informaţii rezultă că serviciile de spionaj străine îi instruiesc pe cei recrutaţi de a nu acţiona imediat ce se reîntorc în ţară, ci după o anumită perioadă. De aceea este necesară lucrarea acestora pe o perioadă mai îndelungată"[81]. De altfel, Ordinul C.S.S. nr. 99 stipula foarte clar această obligaţie: „Persoanele care au rămas în străinătate şi care, din proprie iniţiativă sau în urma măsurilor întreprinse în acest sens, se întorc în ţară, vor fi luate în evidenţa generală a C.S.S., asigurându-se urmărirea lor permanentă în cadrul supravegherii generale şi în raport de informaţiile obţinute vor fi lucrate prin formele urmăririi speciale"[82].

Cu toate acestea, măsurile luate de organele de contraspionaj nu puteau stopa fenomenul evaziunii în Occident a românilor. În aceste cazuri, printre singurele măsuri pe care le mai putea lua Securitatea era aceea a supravegherii atente a rudelor şi cunoştinţelor apropiate ale celor fugiţi din ţară. În octombrie 1969, Grigore Răduică

[80] A se vedea amănunte referitoare la acest caz în idem, dosar nr. 12.541, vol. 3, f. 5-21.
[81] Idem, dosar nr. 13.331, f. 137.
[82] Idem, dosar nr. 13.332, vol. 2, f. 21.

trasa ordine foarte precise ofiţerilor care lucrau în acest domeniu: „În termen de trei luni, pe sectoare de muncă, să fie identificate rudele şi legăturile cetăţenilor români rămaşi în străinătate şi să se procedeze la selecţionarea celor care lucrează în sectoare ce concentrează secrete de stat, în vederea organizării unor măsuri preventive. Asemenea cazuri să fie urmărite pe linii de muncă”[83].

Desigur, principala activitate a Direcţiei Contraspionaj consta în descoperirea agenţilor şi cadrelor serviciilor de spionaj străine care acţionau pe teritoriul României. Cum una dintre acoperirile cele mai simple prin care aceştia puteau sosi şi călători prin ţară era aceea de turişti este firesc faptul că aceasta categorie de vizitatori s-a aflat permanent printre preocupările ofiţerilor de contraspionaj[84]. În mod deosebit erau avuţi în vedere turiştii veniţi din statele capitaliste, state care erau considerate a fi cele mai interesate în a desfășura acțiuni de spionaj în R.S.R.[85]. Trebuie menționat faptul că de la mijlocul anilor ’60 numărul cetăţenilor străini care veneau în România a început să crească în mod constant, astfel încât şi activitatea Securităţii în supravegherea acestora s-a amplificat de la an la an[86].

Pentru o cât mai bună supraveghere a turiştilor străini la nivel naţional, conducerea Securităţii a convocat de mai multe ori conducerile inspectoratelor judeţene, cu precădere a celor în care afluxul de turişti era mai mare (Constanţa, Braşov, Sibiu etc.). Cu ocazia acestor şedinţe, ofiţerii din teritoriu au primit indicaţii amănunţite privind obiectivele turistice care trebuiau acoperite informativ, persoanele cărora trebuia să li se acorde o atenţie sporită, modalităţile de conlucrare între inspectorate etc. De asemenea, toate planurile de măsuri ale inspectoratelor judeţene trebuiau aprobate în prealabil de conducerea Securităţii, care făcea şi anumite modificări dacă acestea erau necesare.

În unele dintre obiectivele turistice, mai ales în cele situate în staţiuni mari şi intens vizitate de străini (Predeal, Poiana Braşov, Băile Herculane etc.) au fost introduşi

[83] Idem, vol. 1, f. 287.

[84] În octombrie 1969, gen-lt. Răduică Grigore afirma: „Trebuie subliniat pericolul pe care-l reprezintă cadrele şi agenţii introduşi în rândul turiştilor, tehnicienilor, lectorilor, comercianţilor şi ziariştilor care ne vizitează ţara. Serviciile de spionaj folosesc intens această cale oficială, fiind una din posibilităţile cele mai eficiente pentru a-şi contacta agentura de care dispun la noi, a studia şi recruta noi agenţi şi a culege direct informaţii (…) este lesne de înţeles ce posibilităţi enorme poate oferi această mare masă de oameni care vin în ţară”, *ibidem*, f. 272.

[85] În 1967, lt.-col. Burlacu Victor, şeful I.S.J. Constanţa, arăta faptul că „serviciile de spionaj străine – în special vest-german, francez şi englez – folosesc, pe scară tot mai largă, calea legală a turismului în vederea culegerii de informaţii din domeniile economic, politic şi militar”, conform lt.-col. Burlacu Victor, *Particularități ale urmăririi turiștilor străini suspecți de spionaj, aflați pe litoral*, în „Buletin intern”, nr. 2/1968, p. 53.

[86] Dacă în 1956 România a fost vizitată doar de 590 cetăţeni străini, în 1966 numărul acestora s-a ridicat la 215.000 (din care 200.000 erau turişti), iar în 1967 au venit peste 260.000 turişti, cărora li s-au adăugat 16.000 comercianţi, 500 ziarişti, 4.000 persoane în tranzit etc., vezi lt.-col. Drăgoi Victor, *Selecționarea elementelor dușmănoase din rândul cetățenilor străini*, în „Buletin intern”, nr. 1/1968, p. 31. În 1968, numărul total al străinilor care veniseră în România s-a ridicat la circa 2,4 milioane persoane, din care 1,6 milioane în vizite temporare, iar 760.000 în tranzit. Peste 400.000 dintre aceştia proveneau din statele Occidentale, vezi *Securitatea*…, vol. II; p. 364, 374.

foşti ofiţeri de Securitate aflaţi în rezervă, din rândul celor cunoscători de limbi străine. Pe lângă faptul că aceştia îndeplineau şi rolul de rezidenţi, coordonând o parte din reţeaua informativă, ei trebuiau să-şi îndrepte atenţia asupra conducătorilor grupurilor de turişti din statele capitaliste.

Nu în ultimul rând, ofiţerii de contraspionaj din staţiunile turistice beneficiau şi de aportul informatorilor direcţiilor centrale sau ai altor inspectorate, care veneau acolo la odihnă[87]. Chiar dacă în primii ani colaborarea s-a făcut defectuos, agenţii respectivi informând Securitatea doar la întoarcerea din concediu, ceea ce scădea valoarea operativă a informaţiilor furnizate, în scurt timp situaţia s-a remediat, astfel încât notele lor informative ajungeau în timp util la ofiţerii care deserveau obiectivele turistice. În acest scop, fiecare inspectorat a indicat mai multe căsuţe poştale sau adrese conspirative unde informatorii care se aflau în vizită în judeţul lor urmau să trimită imediat notele care prezentau interes. Acest sistem de legătură impersonală a fost introdus în anii 1968-1969, dar el a devenit operaţional la nivelul întregii ţări începând cu anul 1970. Totodată, o contribuţie însemnată o aduceau şi ofiţerii de Securitate aflaţi în concediu în staţiunile turistice din ţară, ei fiind deseori instruiţi în prealabil cu particularităţile muncii de contraspionaj.

Conform dispoziţiilor conducerii C.S.S., în staţiunile turistice importante Direcţia Generală Tehnico-Operativă trebuia să pună la dispoziţia Direcţiei contraspionaj un birou de supraveghere operativă, cu ajutorul cărora ofiţerii acestei structuri să poată verifica datele obţinute pe cale informativă[88]. De cele mai multe ori aceste birouri erau situate în camerele hotelurilor din staţiuni, de unde puteau fi desfăşurate foarte uşor operaţiunile de ascultare a discuţiilor sau a convorbirilor telefonice[89]. La sfârşitul anilor '60 s-a luat şi decizia instalării mijloacelor T.O. în locurile de cazare din staţiunile turistice chiar în timpul construirii acestora, astfel încât la momentul intrării în funcţiune ele să fie operaţionale[90].

---

[87] Astfel, din totalul agenţilor folosiţi de Securitatea din Constanţa pentru acţiuni de contraspionaj în anul 1967, doar 40% aparţineau unităţii proprii, 30% fiind trimişi de direcţiile centrale, în special de Direcţia a III-a, iar restul de 30% de unităţile teritoriale, lt.-col. Burlacu V., *Particularităţi…*, p. 55.

[88] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 151.

[89] În 1971, cele două birouri T.O. din staţiunea Băile Herculane se aflau la complexul „Hercules" şi la hotelul „Cerna", în fiecare unitate de cazare fiind introduse instalaţii T.O. în câte patru camere. Toate aceste instalaţii erau conectate la o centrală special amenajată în sediul Miliţiei din Băile Herculane, idem, dosar nr. 13.333, vol. 3, f. 437, 449.

[90] Într-un raport al I.S.J. Ialomiţa din anul 1970, referitor la introducerea mijloacelor T.O. în viitorul complex balnear Amara, se preciza: „ne propunem ca imediat ce lucrările de construcţii vor fi terminate, să procedăm, cu ajutorul Direcţiei a VIII-a, la efectuarea lucrărilor de instalaţie a tehnicii operative într-un număr de 20 de camere", din cele 500 camere preconizate a se ridica. În mod similar, în acelaşi an, ţinând cont de perspectiva sporirii capacităţilor de cazare a turiştilor la Poiana Braşov, Direcţia a VIII-a solicita ca, „pentru asigurarea unei mai bune conspirativităţi", mijloacele T.O. să fie instalate concomitent cu lucrările desfăşurate de O.N.T. şi Ministerul Poştelor şi Telecomunicaţiilor, „în perioada de semifinisare şi finisare, perioadă care ne oferă deplină conspirativitate". Vezi detalii în idem, dosar nr. 15.642, f. 70, 190.

În 1970, erau deja instalate mijloace de ascultare a convorbirilor în toate hotelurile importante din majoritatea judeţelor ţării, fiind vizate cele frecventate de turişti. Spre exemplu, la Hotelul „Argeşul" din Piteşti erau nouă microfoane, la „Timişoara", „Banatul" şi „Carpaţi" din Timişoara între patru şi opt microfoane, la „Ceahlăul" din Piatra-Neamţ 21 microfoane şi alte trei la Complexul Agapia din jud. Neamţ, în Sibiu la „Bulevard" – 15 microfoane şi „Împăratul Romanilor", în Cluj la „Continental" – 22 microfoane, „Central", „Partizanul" şi „Siesta", câte 28 microfoane la hotelurile „Continental" din Iaşi şi „Dunărea" din Galaţi, 25 la „Palas" din Sinaia, 16 la „Dacia" din Deva, 14 la „Transilvania" din Târgu-Mureş etc. De asemenea, în unele hoteluri exista şi o cameră în care erau instalate aparate de filmare şi înregistrare video (precum la hotelul „Traian" din Brăila)[91].

Mijloacele tehnice fixe aveau însă inconvenientul de a nu putea fi instalate sau schimbate, cel puţin în sezonul turistic, în funcţie de nevoile operative. De asemenea, Securitatea era conştientă de faptul că eventualii agenţi ai spionajului străin veniţi în România sub acoperirea de turişti evitau să poarte discuţii în camere, ei ştiind foarte bine că acestea pot fi interceptate. Tocmai de aceea, organele de contraspionaj au început să fie dotate cu emiţătoare portabile, care puteau fi plasate în diverse locuri unde s-ar fi putut purta convorbiri suspecte (la o masă de restaurant, în maşina celui urmărit, într-un şezlong, într-o umbrelă de plajă etc.). Astfel de mijloace tehnice mobile au fost folosite prima dată în contraspionaj de către Direcţia a III-a pentru supravegherea diplomaţilor occidentali, începând cu a doua parte a anilor '60. Utilizarea lor a fost generalizată şi la nivelul compartimentelor de contraspionaj din judeţe din primii ani ai deceniului opt[92].

O problemă deosebită o ridica numărul foarte mare al turiştilor străini care începuseră să vină pe litoral. În anul 1968 staţiunile româneşti de la Marea Neagră au fost vizitate de aproape 300.000 de turişti, din care peste 200.000 erau din state capitaliste. Pentru supravegherea acestora, conducerea I.S.J. Constanţa a creat două grupe operative, una în staţiunea Mamaia, cu opt ofiţeri, şi una în Eforie Nord, cu şapte ofiţeri, ultima deservind informativ întreg sudul litoralului[93]. În cadrul fiecărei grupe operative, ofiţerilor li s-au repartizat câte şapte-opt complexe hoteliere, ţinându-se cont de naţionalitatea turiştilor care urmau să fie cazaţi acolo. Acest tip de organizare asigura astfel urmărirea turiştilor străini pe linii de muncă, având de asemenea şi avantajul specializării ofiţerilor pe anumite profile de contraspionaj. Totodată, în fiecare hotel a fost organizată câte o rezidenţă, condusă de cele mai multe ori de un fost ofiţer de Securitate cu experienţă[94]. Nu au scăpat atenţiei nici gazdele particulare acreditate la

---

[91] *Ibidem*, f. 231-233. Facem precizarea că numărul de microfoane dintr-un hotel corespunde cu numărul de camere din care erau ascultate convorbirile, întrucât era instalat un singur microfon/cameră.

[92] Lt.-col. Burlacu V., *Particularităţi…*, p. 56-57.

[93] În anul 1969 a fost creată o a treia grupă operativă, în staţiunea Mangalia, idem, dosar nr. 13.322, vol. 4, f. 79.

[94] Spre exemplu, în anul 1969, I.S.J. Constanţa avea 155 ofiţeri de Securitate în rezervă, din care folosea ca rezidenţi pentru supravegherea turiştilor un număr de 123. Mai mult, şeful inspectoratului, col. Burlacu Victor, preciza faptul că restul ofiţerilor din rezervă „sunt bolnavi sau nu au nici o posibilitate de pătrundere", dar că „noi i-am chemat din nou şi urmează să îi

O.N.T. care cazau turişti, acestea fiind repartizate, câte 15-20, altor ofiţeri de Securitate din inspectorat. S-a trecut apoi la recrutarea unui număr apreciabil de informatori (doar în 1969 fiind creaţi 270 agenţi noi), care au fost amplasaţi în zonele frecventate de străini, mai ales în unităţile de deservire[95]. Măsuri speciale au fost luate şi pentru interceptarea corespondenţei externe, a convorbirilor telefonice, filaj, percheziţii secrete etc.

La sfârşitul anilor '60 conducerea Securităţii şi a Direcţiei a III-a a ordonat ofiţerilor de contraspionaj să treacă la contactarea directă – dar sub acoperirea unei legende – a turiştilor străini care ridicau suspiciuni, cu scopul de a afla care erau scopurile reale ale vizitei lor în România. Această metodă nouă reclama însă calităţi şi eforturi sporite din partea ofiţerilor care o transpuneau în practică, cum ar fi buna cunoaştere a unei limbi străine, dar mai ales foarte bune abilităţi de comunicare, care să permită obţinerea informaţiilor dorite de la persoanele în cauză, fără ca acestea să realizeze că vorbesc cu un ofiţer de Securitate. Deseori, din cauza aplicării deficitare a acestei metode – mai ales în ceea ce priveşte acoperirea sub care se făcea – contactarea directă nu doar că nu dădea rezultatele scontate, dar chiar îi punea în gardă pe cetăţenii străini[96]. Tocmai din aceste motive, cel puţin în primii ani după emiterea ordinelor privind generalizarea acestei practici, ofiţerii de contraspionaj ezitau să o pună în practică, temându-se de eşec. Astfel, în anul 1969, cadrele de contraspionaj din I.S.J. Bistriţa-Năsăud au contactat în scop operativ doar doi cetăţeni străini, din cei 876 veniţi pe raza judeţului[97].

Dar dacă turiştii veniţi în grupuri organizate în România erau mai uşor de supravegheat, mult mai dificilă era urmărirea acelor persoane, originare din România dar emigrate în exterior (cu precădere în Germania şi Austria), care reveneau în ţară pentru a-şi vizita rudele (de altfel ei erau numiţi „rudişti" de către ofiţerii de Securitate[98]). Cum de cele mai multe ori aceste vizite erau făcute în mediul rural supravegherea acestora cădea în sarcina ofiţerilor sectorişti, care s-au dovedit, cel puţin în anii '60 – începutul anilor '70, destul de puţin preocupaţi de această activitate. Ulterior, această deficienţă avea să fie remediată, ofiţerii de Securitate ce activau în mediul rural primind instrucţiuni foarte precise în acest sens, iar în activitatea de supraveghere a străinilor au fost angrenate şi cadrele de Miliţie din comune[99].

încadrăm în măsura posibilităţilor şi mai ales să le dăm ceva în legătură, un număr de rezidenţi", *ibidem*, f. 84.

[95] *Ibidem*, f. 79.

[96] La 20 august 1969, în cadrul unei şedinţe de analiză a I.S.M.B., David Ion, şeful Biroului 5 din cadrul Serviciului de contraspionaj al inspectoratului, afirma: „Noi am avut şi cazuri când nu am ştiut să facem acoperire bună atunci când făceam contactările. De exemplu, am făcut contactări sub acoperirea de lucrători de Miliţie şi am greşit, deoarece nu prezentau interes", idem, vol. 1, f. 105.

[97] Idem, dosar nr. 13.333, vol. 1, f. 27.

[98] Idem, dosar nr. 13.331, f. 155.

[99] În 1969, gen.-mr. Stoica Constantin afirma: „Trebuie neapărat să-i ajutăm pe şefii de post şi pe ajutorii lor ca în cadrul reţelei informative să-şi încadreze principalele trasee turistice, să cunoască gazdele O.N.T. sau, dacă s-a oprit la un cetăţean, să-i facă instruirea acestei persoane care

De asemenea, cel puţin până la începutul anilor '70, turiştii străini prezentau şi un alt interes pentru organele de contraspionaj, acela ca prin intermediul lor să poată desfăşura muncă informativă în Occident. Unii turişti erau folosiţi fie direct, prin recrutarea lor ca agenţi ai Securităţii, fie indirect, prin infiltrarea pe lângă ei a unor informatori care le câştigau încrederea, determinându-i să-i invite în vizită în ţara de unde veneau.

Însă toate aceste acţiuni se dovedeau de multe ori a nu avea rezultatele scontate, organele de contraspionaj reuşind rareori să descopere reţele întregi de spionaj pe teritoriul României. Situaţia a fost criticată chiar de Nicolae Ceauşescu în timpul unei şedinţe a C.S.S. din februarie 1968, liderul P.C.R. fiind foarte nemulţumit de faptul că în anul 1967 nu fusese descoperită nici o reţea de spionaj străină. În octombrie 1969, gen.-lt. Răduică Grigore afirma: „Este adevărat că în ultimii ani noi nu am descoperit o reţea organizată de spionaj. Anumite elemente care erau în legătură şi desfăşurau activitate de spionaj au fost descoperite[100], s-au luat măsuri, dar reţea, în înţelesul acceptat al acestui termen, noi nu am descoperit, însă pentru fiecare dintre noi este clar că duşmanul foloseşte, acţionează prin reţea"[101]. Dar chiar şi numărul acestor persoane izolate descoperite era foarte redus. Concret, în anul 1968, fuseseră depistaţi doar trei străini şi opt români suspecţi de spionaj[102]. În întreg anul 1969, ofiţerii de contraspionaj au arestat cinci cetăţeni români şi cinci străini care desfăşurau activitate de spionaj în România. De asemenea, pe baza materialelor întocmite de Direcţia a III-a au fost expulzaţi din ţară trei cetăţeni străini[103].

Pentru a se disculpa, responsabilii cu probleme de contraspionaj aruncau vina pe alte structuri, de preferinţă din afara Securităţii. În decembrie 1969, gen.-mr. Ristea Gheorghe, şeful I.S.J. Bihor, critica organele de frontieră că nu informau la timp Securitatea referitor la străinii care intrau în ţară, astfel încât aceştia scăpau de sub supraveghere[104]. Una dintre cauzele acestor deficienţe era reprezentată şi de numărul redus de persoane care lucrau în cadrul punctelor de trecere a frontierelor, în contextul creşterii exponenţiale a vizitatorilor străini. În încercarea de a remedia această problemă, conducerea C.S.S. a propus, în şedinţa din 3 martie 1971, „să se studieze posibilitatea ca

cazează turişti. Toate aceste informaţii, şi altele, să ajungă urgent la sectoarele competente", idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 195.

[100] Un astfel de caz a fost descoperit la Constanţa în anul 1967, în urma căruia au fost arestaţi doi cetăţeni vest-germani, printre care un „ofiţer al serviciului federal de informaţii", precum şi legăturile lor din România, toţi fiind deferiţi justiţie şi condamnaţi, conform lt.-col. Burlacu V., *Particularităţi*…, p. 54.

[101] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 272.

[102] Idem, dosar nr. 13.331, f. 459.

[103] Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 39.

[104] „În urma trecerii P.C.T.F. în cadrul M.A.I., organele noastre întâmpină o serie de greutăţi în identificarea, cunoaşterea şi depistarea străinilor care intră în ţară, ca diplomaţi, comercianţi, tehnicieni, ziarişti, vizitatori şi turişti. Astfel, numai în anul 1969 prin P.C.T.F. Borş şi Episcopia Bihorului au intrat în ţară peste 200.000 străini. Organele P.C.T.F., deşi constată probleme ce intră în competenţa organelor de Securitate, nu ni le comunică cu operativitate, subordonându-se M.A.I. (…) Diplomaţii, la intrare, nu sunt comunicaţi la timp, din care cauză scapă de sub urmărirea organelor noastre şi nu mai ştim ce fac", vezi *ibidem*, f. 162-163.

în sezonul de vară, la unele lucrări din aceste puncte (întocmirea unor acte, taloane, diverse evidenţe etc.) să fie folosiţi studenţi şi elevi cunoscători de limbi străine bine verificaţi", practică ce se uzita deja în Bulgaria[105].

Conform regulamentului de organizare din 1968, Direcţia a III-a avea şi dreptul de a urmări activitatea emigranţilor români din străinătate, de a realiza „pătrunderi informative în serviciile de spionaj duşmane", precum şi acela de a trimite agenţi în exterior pentru supravegherea cetăţenilor români[106].

În ceea ce priveşte urmărirea românilor aflaţi în statele capitaliste, ofiţerii Direcţiei a III-a au trimis în exterior mai mulţi informatori, care aveau rolul de a convinge emigranţii ilegali să se reîntoarcă în ţară sau, cel puţin, să nu aducă critici deschise regimului din România. Gen.-mr. Rusu Emanoil, şeful I.S.M.B., a prezentat câteva cazuri concrete de informatori trimişi în exterior în anul 1968 de către ofiţerii din compartimentul de contraspionaj al inspectoratului: „«Dănuţ» a fost instruit şi trimis în Franţa cu sarcini de a contacta pe numita V.D.A., care, cu ocazia unei deplasări, a rămas acolo, cu scopul influenţării ei de a se reîntoarce în ţară, fapt ce a şi reuşit (…) la fel s-a procedat şi cu informatorul «Anton», care cunoaşte bine doi oameni de artă români rămaşi în străinătate şi urmăriţi de către organele noastre prin acţiuni informative. În urma contactării lor (…) în prezent nu mai desfăşoară activitate împotriva R.S. România"[107].

Pentru a realiza pătrunderi informative în serviciile de spionaj străine, conducerea Securităţii a ordonat Direcţiei a III-a să efectueze aceste operaţiuni în strânsă colaborare cu D.G.I.E., organul specializat în acţiuni externe[108]. În realitate, cooperarea dintre cele două unităţi centrale a fost una foarte defectuoasă, degenerând chiar în animozităţi deschise între conducătorii acestora, gen.-mr. Neagu Cosma, respectiv gen.-lt. Doicaru Nicolae. Şeful Direcţiei de Contraspionaj acuza îndeosebi D.G.I.E. de faptul că îi prelua ofiţerii şi informatorii cei mai capabili, furându-le practic munca, dar a adus atenţiei lui Ion Stănescu şi alte fapte grave ce se petreceau în domeniul spionajului extern: existenţa unor ofiţeri atraşi la colaborare de serviciile de contraspionaj străine, a unor probleme cu agentura (agenţi deconspiraţi sau dubli) etc.[109].

Direcţia Contraspionaj întâmpina însă mari probleme în ceea ce priveşte calitatea informatorilor trimişi în exterior şi mai ales a posibilităţilor lor de acţiune. Chiar şi secretarul C.C. Vasile Patilineţ a criticat deseori Direcţia a III-a pentru faptul că trimitea în Occident informatori slab pregătiţi şi fără planuri concrete, de multe ori

105 Idem, dosar nr. 13.333, vol. 3, f. 17.
106 *Securitatea*…, vol. II, p. 80-82.
107 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 135.
108 În ianuarie 1969, Ion Stănescu dădea următoarea indicaţie: „Paralel cu urmărirea elementelor care desfăşoară activitate împotriva statului nostru, este necesar să se ducă o muncă organizată pentru selecţionarea şi pregătirea, în cooperare cu D.G.I.E., pentru realizarea unor recrutări de cadre şi agenţi ai serviciilor de spionaj sau a unor cetăţeni străini, prin intermediul cărora să putem ulterior ajunge în locurile care ne interesează în exterior. Atrag atenţia să se execute întocmai măsurile ordonate de Consiliu pe linia îmbunătăţirii cooperării între organele de contraspionaj şi cele ale D.G.I.E. în această problemă", *ibidem*, f. 453-454.
109 L. Ţăranu, *op. cit.*, p. 288-289, 293-294.

haotic şi la întâmplare. Practic, organele de contraspionaj nu trimiteau informatorii în străinătate în funcţie de acţiunile pe care le aveau în lucru, ci în funcţie de posibilităţile de călătorie în exterior ale acestora (delegaţii, conferinţe, contracte de muncă etc.), prilej cu care acestora li se dădeau şi sarcini informative. În aceste condiţii, desigur că de cele mai multe ori aceste sarcini erau de suprafaţă şi lipsite de importanţă. Pe lângă faptul că de regulă aceşti agenţi se întorceau cu rezultate foarte slabe, exista şi pericolul ca ei să fie rapid identificaţi de serviciile de contraspionaj străine şi deconspiraţi, la care se adăugau şi cheltuielile valutare[110]. Nu trebuie omise apoi nici acele situaţii în care agenţii refuzau să se întoarcă în ţară, numărul lor fiind deloc de neglijat.

Tocmai din aceste motive, gen.-lt. Răduică Grigore cerea Direcţiei de Contraspionaj să se axeze mai mult pe supravegherea străinilor care veneau în ţară, decât pe trimiterea de informatori în străinătate: „Sigur că pătrunderea în rândurile spionajului străin trebuie să fie una din metodele noastre de bază, dar a considera că activitatea de contraspionaj trebuie să pună accent în mod deosebit pe trimiterea de informatori în străinătate este greşit. Activitatea de contraspionaj trebuie să o desfăşurăm în primul rând în ţară, iar trimiterile să fie o excepţie şi nicidecum o regulă”[111].

Mult mai tranşant avea să fie şeful Securităţii, Ion Stănescu, care, nemulţumit fiind de activitatea în străinătate a Direcţiei a III-a, a cerut încă din 1969 ca toate cazurile de informaţii externe să fie predate D.G.I.E.: „Aici s-a ridicat foarte mult problema aceasta a pătrunderii informative la serviciile de spionaj. Sigur, tovarăşi, că este un deziderat, o treabă care trebuie să ne preocupe, dar cam vorbim de mult timp de ea şi de pătruns nu prea am pătruns. Şi aici nu este o treabă uşoară (…) Avem un alt sector în afară care se ocupă cu această pătrundere şi normal este ca această muncă să se desfăşoare în cadrul cooperării care există între compartimentele noastre. Cazurile care sunt pe profilul Direcţiei Generale de Informaţii Externe să fie date acestui compartiment şi să terminăm tovarăşi cu acest lucru de a ne duce toată ziua. Noi vom face ordin din acest punct de vedere pentru a nu accepta cu uşurinţă, pentru că trebuie spus că şi noi, Consiliul, ne facem vinovaţi că am acceptat cu indulgenţă trimiterile acestea şi nu s-a văzut un scop concret, un rezultat pozitiv”[112].

Acest transfer de competenţe a fost transpus în practică abia în anul 1973, când atribuţiile Direcţiei a III-a privind activitatea în străinătate au fost preluate de D.I.E., moment în care gen.-lt. Doicaru Nicolae a reuşit să determine şi schimbarea din funcţie a rivalului său, gen.-mr. Neagu Cosma. Trebuie precizat însă faptul că Direcţia a III-a şi-a păstrat dreptul de a recruta agenţi în interiorul serviciilor de spionaj străine, dar aria sa

[110] „Cine a fost măcar în străinătate îşi poate imagina că a trimite pe cineva care nu a fost în viaţa lui acolo şi să organizeze acolo o întâlnire cu cineva pe care l-a cunoscut aici într-o împrejurare oarecare, aceasta este uneori de-a dreptul de a trimite un om în gura leului. Este ineficace şi pentru faptul că nouă ni se creează greutăţi şi valutare, pentru că sunt mii de dolari care s-au plătit anul trecut pentru cele câteva sute de agenţi trimişi în afară, exceptând D.G.I.E.”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 466.

[111] *Ibidem*, f. 271.

[112] *Ibidem*, f. 441.

de acţiune se limita doar la cadrelor acestora venite în România, fără a mai putea acţiona şi în exteriorul ţării, acest spaţiu fiind rezervat exclusiv pentru D.I.E.

În opinia noastră, concentrarea la D.I.E. a tuturor acţiunilor desfăşurate de Securitate în exterior a dus la creşterea eficienţei acestei activităţi. În trecut, dată fiind rivalităţile dintre conducerile Direcţiei a III-a şi D.I.E., între aceste structuri exista o slabă colaborare, astfel încât unele persoane şi obiective aflate în exterior erau supravegheate în paralel. Apoi D.I.E., având la dispoziţie toţi informatorii care acţionau în exterior, putea mult mai bine să coordoneze activitatea acestora şi implicit să supravegheze cu rezultate superioare obiectivele ce le avea în atenţie. D.I.E. trimitea agenţii în exterior în funcţie de acţiunile pe care le avea în lucru şi de posibilităţile acestora de informare, astfel încât a scăzut mult numărul informatorilor trimişi la întâmplare.

Cu toate acestea, nu se poate afirma că Direcţia a III-a nu ar fi obţinut, în perioada în care avea atribuţiile respective, rezultate pozitive în ceea ce priveşte pătrunderea în serviciile de spionaj străine sau în desfăşurarea de acţiuni de spionaj în exterior. La o convocare a conducerii Securităţii din anul 1969, gen.-mr. Cosma Neagu afirma următoarele: „O finalizare bună, pe care noi o apreciem şi care concordă cu ordinele ce le avem, s-a obţinut atunci când recrutăm persoana şi o facem sursă a organelor noastre, când transformăm acţiunea dusă împotriva cadrului sau agentului de spionaj în acţiune de recrutare, când transformăm o asemenea persoană într-o sursă a noastră în serviciile de spionaj duşmane (…) În anul 1968 noi am reuşit unele asemenea finalizări, pe care le apreciez ca foarte bune, care deja dau rezultate. Fără să dau detalii, mă refer la un singur caz, care are bune posibilităţi şi care cu regularitate ne furnizează informaţii de spionaj din sectorul în care lucrează. Un altul, care tot aşa a fost lucrat de noi mult timp, am transformat acţiunea într-o recrutare reuşită, nu de mult ne-a adus o acţiune a serviciului de spionaj necunoscută nouă, documentată destul de bine, ne-a adus-o chiar înregistrată pe bandă de magnetofon, o acţiune care se petrecea în străinătate împotriva ţării noastre”[113].

În 1978, după fuga lui Pacepa, Neagu Cosma a scos în evidenţă şi unele neajunsuri ale preluării tuturor acţiunilor în exterior de către D.G.I.E. El a reliefat în principal faptul că dacă s-ar fi păstrat dreptul Direcţiei a III-a de a-şi crea reţele de spionaj în exterior, ele ar fi putut fi folosite şi după defecţiunea lui Pacepa, fiind mult mai puţin cunoscute de către acesta[114].

În sfera de acţiune a Direcţiei Contraspionaj se situa şi apărarea secretului de stat, o activitate care a crescut continuu în importanţă de la mijlocul anilor ’60. Mai exact, conducătorii Securităţii au sesizat faptul că serviciile de spionaj străine erau interesate – cum era şi firesc de altfel – tocmai de secretele de stat, indiferent de natura acestora (politică, militară, economică etc.)[115]. În 1969, Ion Stănescu arăta că apărarea secretului de stat „este o sarcină a întregului aparat de Securitate în cadrul supravegherii

---

[113] *Ibidem*, f. 168-169.

[114] L. Ţăranu, *op. cit.*, p. 296.

[115] În 1969, gen.-mr. Stoica Constantin afirma: „Nu turiştii care vin trebuie să fie obiectul muncii. Obiectul muncii trebuie să fie apărarea secretului de stat şi căile de a se ajunge la secret sunt: diplomaţii, turiştii etc.”, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 488.

generale, dar că organele de contraspionaj ale Consiliului din aparatul central şi teritorial urmează să efectueze supravegherea informativă specială"[116]. Prin urmare, dacă aceste sarcini reveneau tuturor organelor de Securitate, cei de la contraspionaj trebuiau să le îndeplinească în mod calificat.

Pentru început, ofiţerii de contraspionaj trebuiau să determine care erau locurile şi persoanele la care serviciile străine puteau să pătrundă şi să obţină informaţii considerate secrete de stat. O dată identificate obiectivele, Securitatea – ajutată de Miliţie – trebuia să treacă la crearea unei reţele informative care să permită apărarea secretelor. Direcţia a III-a a trecut foarte rapid la transpunerea în practică a acestor măsuri, astfel încât în anul 1969 Grigore Răduică se arăta mulţumit de rezultatele obţinute, cel puţin la nivel central[117].

De asemenea, organele de contraspionaj aveau şi atribuţii privind prevenirea încheierii unor afaceri comerciale dezavantajoase statului român. Spre exemplu, în 1968, pe baza informaţiilor puse de către Direcţia a III-a la dispoziţia Ministerului Comerţului Exterior, s-a reuşit să se oprească parafarea unor astfel de contracte în detrimentul României în valoare de 16 milioane lei[118].

De la mijlocul anilor '60 ofiţerii de contraspionaj au început să-şi concentreze atenţia şi asupra persoanelor care puteau prezenta interes pentru spionajul străin. Este vorba în general de persoane cu o pregătire superioară sau aflate în diverse funcţii de răspundere, mai ales din economie, de care conducerea Securităţii considera că serviciile secrete străine erau tot mai interesate[119]. În 1969, lt.-col. Hriţan Nicolae, şeful I.S.J. Maramureş, afirma următoarele: „Baza de lucru din această categorie, pe raza judeţului, este compusă din un număr de 116 elemente. Majoritatea sunt specialişti, intelectuali, funcţionari şi pe poziţii în sectoare vulnerabile ale economiei judeţului. Din baza de lucru, 13 sunt urmărite în acţiuni, 34 în mape, iar 43 de elemente sunt luate în studiu"[120].

O atenţie specială era acordată specialiştilor străini veniţi la muncă în România, care erau supravegheaţi atât de Direcţia a II-a, cât şi de Direcţia a III-a. Numărul lor se ridica la peste 1.000 în anul 1969. Direcţia a III-a şi serviciile III din teritoriu se ocupau numai de probleme de contraspionaj care aveau legătură cu aceşti specialişti străini. În cazul în care, în timpul urmăririi, reieşea implicarea lor în acţiuni de sabotare a economiei naţionale, cazul era preluat de ofiţerii de contrainformaţii economice. Cum

---

[116] Idem, dosar nr. 13.331, f. 453.

[117] Răduică, în ianuarie 1969: „S-a pus mai mult accent pe prevenirea scurgerii de informaţii către duşman. În acest sens, unităţile centrale au luat o serie de măsuri mai judicioase pentru acoperirea contrainformativă a locurilor unde se concentrează cele mai importante secrete de stat, în care a fost creat un număr suficient, atât ca număr, cât şi calitativ, de informatori şi colaboratori", *ibidem*, f. 247.

[118] *Ibidem*, f. 248.

[119] La Convocarea pe ţară şefilor compartimentelor de contraspionaj din întreaga ţară, din 22-25 octombrie 1969, gen.-lt. Răduică Grigore atenţiona: „În ultima perioadă de timp a crescut interesul serviciilor de spionaj şi al unor grupări reacţionare din străinătate faţă de oamenii de ştiinţă, artă şi cultură, de specialişti, în rândul cărora desfăşoară o intensă activitate pentru a-i determina pe unii să rămână în străinătate sau să-i angreneze în activităţi de spionaj", idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 271.

[120] Idem, dosar nr. 13.331, f. 178.

însă aceste persoane îşi desfăşurau activitatea în obiective economice, ele erau supravegheate de regulă de ofiţerii Direcţiei a II-a sau ai structurilor corespondente care răspundeau de obiectivele respective. Această situaţie a dus, nu de puţine ori, la apariţia unor deficienţe în urmărirea acestei categorii de străini, ofiţerii de contraspionaj implicându-se mult mai puţin decât ar fi dorit-o conducerea Securităţii[121].

Totodată, supravegherea specialiştilor străini impunea şi o serie de precauţii suplimentare, din dorinţa de a nu leza activitatea acestora şi mai ales interesele economice ale României. Ion Stănescu era foarte tranşant în acest sens: „Atrag atenţia ca urmărirea specialiştilor străini să se facă cu toată răspunderea de către ofiţerii care deservesc obiectivele economice, pentru a fi prevenite acţiunile dăunătoare, dar, în acelaşi timp, să nu fie stânjenită activitatea celor care au venit în ţară şi muncesc cinstit (…) să nu-i tracasăm, ci să muncim aşa de delicat, aşa de discret, pentru a putea să-i cunoaştem, să nu deconspirăm, să avem reclamaţii, cum s-a întâmplat"[122].

O problemă delicată de care răspundea Direcţia a III-a (împreună cu Direcţia a IV-a Contrainformaţii Militare) era şi aceea a supravegherii ataşaţilor militari prezenţi în România, consideraţi a fi cadre specializate în materie de spionaj, capabili să adune informaţii din toate domeniile[123]. La aceştia se adăugau şi restul diplomaţilor străini din România. Conform rapoartelor gen.-mr. Neagu Cosma, circa 80% din personalul ambasadelor străine din Bucureşti desfăşura activităţi de spionaj. Cele două structuri aveau ca sarcină infiltrarea de informatori în apropierea acestora pentru a afla cât mai exact domeniile lor de interes în România, dorindu-se chiar recrutarea unora dintre ei[124].

Nu în ultimul rând, Securitatea încerca chiar crearea unor combinaţii abile, prin care se urmărea dirijarea unor agenţi foarte buni într-un asemenea mod încât să suscite interesul acestor ataşaţi militari, ceea ce putea duce chiar la formarea unor agenţi dubli. De asemenea, ataşaţii militari, precum şi diplomaţii străini, trebuie să fie urmăriţi cât mai atent în timpul deplasărilor lor prin ţară[125]. De această ultimă sarcină răspundeau

[121] Grigore Răduică afirma în 1969: „Serviciile şi secţiile III din judeţele în care lucrează astfel de specialişti desfăşoară o slabă muncă pentru identificarea şi urmărirea celor suspecţi de spionaj, având puţine cazuri în lucru, invocându-se unele greutăţi în cooperarea cu celelalte unităţi", idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 294.

[122] Idem, dosar nr. 13.331, f. 452.

[123] Prim-vicepreşedintele C.S.S., Grigore Răduică, afirma în 1969: „Ataşaţii militari au instrucţiuni să nu-şi limiteze activitatea doar la problemele de specific, ci să cuprindă în egală măsură şi celelalte sectoare ale vieţii economice şi social-culturale", idem, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 268.

[124] Ion Stănescu: „Printre aceştia să ne gândim în primul rând la munca de pătrundere, dintre aceste persoane care le descoperim, le depistăm, să facem recrutări, să facem combinaţii în această direcţie", idem, dosar nr. 13.331, f. 442.

[125] Ion Stănescu: „În problema ataşaţilor militari, Direcţiile a III-a şi a IV-a trebuie să-şi îmbunătăţească substanţial munca, să folosească cu mai multă pricepere diferite împrejurări oficiale şi neoficiale, precum şi interesul unor ataşaţi de a intra în legătură cu militari ai forţelor armate pentru a trece la infiltrarea unor informatori capabili, care să le suscite interesul şi care – printr-o dirijare ingenioasă – să ne ajute la stabilirea planurilor lor, în scopul prevenirii acţiunilor duşmănoase şi dezinformării acestora. Este necesar ca inspectoratele judeţene de Securitate să se ocupe îndeaproape de urmărirea diplomaţilor şi ataşaţilor, când aceştia se deplasează pe raza lor de activitate, să identifice de urgenţă şi să clarifice legăturile pe care le creează", *ibidem*, f. 454.

inspectoratele judeţene de Securitate, organe care trebuiau să identifice imediat toţi cetăţenii români cu care diplomaţii şi ataşaţii intrau în contact, în scopul clarificării cât mai rapide a legăturilor care existau între aceste persoane. Au fost puse sub o atentă supraveghere şi ambasadele sau legaţiile statelor occidentale din Bucureşti, iar vizitatorii erau verificaţi foarte atent, ceea ce reclama un volum relativ ridicat de muncă, dat fiind numărul destul de mare al acestora[126].

Şi în acest domeniu se constată o schimbare evidentă de perspectivă privind acţiunile informativ-operative. De la sfârşitul anilor '60, organele de contraspionaj au început să-şi mute atenţia asupra legăturilor din ţară ale diplomaţilor şi ataşaţilor străini[127]. În urma impulsurilor venite de la centru, această schimbare de optică va fi preluată rapid şi de organele de contraspionaj teritoriale[128].

De multe ori însă eforturile Securităţii în supravegherea diplomaţilor străini aflaţi în România erau risipite fără nici o finalitate, denotând uneori o crasă incompetenţă[129]. Deseori, măsurile operative erau luate foarte târziu, când persoanele în

---

[126] Spre exemplu, în anul 1969, Ambasada S.U.A. din Bucureşti a fost vizitată de peste 7.000 de cetăţeni români, conform idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 145.

[127] Ion Stănescu în ianuarie 1969: „S-au referit aici tovarăşii la problema aceasta a măsurilor întreprinse de Direcţia a III-a cu diplomaţii şi ataşaţii militari. Faptele demonstrează, şi nu este nici un secret, că ei desfăşoară activitate de spionaj, lucru pe care îl cunoaştem cu toţii foarte bine. Noi va trebui să ne concentrăm în perioada care urmează să descoperim acele surse, pentru că în munca de spionaj oricât de perfect ar fi spionul respectiv, dacă nu este o persoană de la care să ia observaţii în afară de ceea ce ia prin observare directă, care nu are atât de multă valoare, dacă nu există deci un cetăţean român în situaţia respectivă nu poate să lucreze. Deci noi trebuie să concentrăm atenţia direcţiei noastre, a tuturor lucrătorilor, spre acele surse, să depistăm în mod selectiv, din noianul acesta de vizitatori, de contacte pe care le fac diplomaţii – şi avem mijloace – şi să lucrăm în mod calificat elementele [*pentru*] care sunt indicii că desfăşoară activitate, că dau informaţii acestor persoane", idem, dosar nr. 13.331, f. 443-444.

[128] În decembrie 1969, col. Ioana Constantin, şeful I.S.J. Cluj, arăta că a trecut de la supravegherea străinilor la cea a legăturilor acestora: „Dacă până mai anul trecut, noi puneam un accent mai mare în special pe lucrarea străinilor, ceea ce dvs aţi criticat, în anul acesta noi ne-am concentrat pe legăturile străinilor, natura acestor legături şi, în ultimă instanţă, despre ce este vorba în cadrul acestor legături", vezi idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 117.

[129] Un exemplu elocvent este oferit chiar de gen.-mr. Cosma Neagu: „Şi ca să nu mă duc în altă parte pe la judeţe, mă refer la noi, la Direcţia a III-a, ca un caz: rezultă din filaj că soţia unui diplomat are întâlniri mai interesante cu un cetăţean român. S-a căşunat pe această legătură, am zis că nu ne mai trebuie mult şi prindem spionul, ne-am lansat într-o acţiune care a dus multe luni de zile şi cu foarte mari cheltuieli, tovarăşii de la filaj ştiu, tov. Diaconescu [gen.-mr. Diaconescu Ovidiu, şeful Direcţiei Generale Tehnico-Operative] de asemenea ştie, iar când soseşte scadenţa, când urma să plece din ţară soţia acestui diplomat (…) nu mai este spion, ci este o legătură de dragoste care s-a confirmat în 24 de ore. Puteam, dacă noi sesizam şi eram obligaţi să o facem de la început, să punem alte obiective în lucrarea aceasta, să stabilim de la început un alt fel de finalizare, adică să ne fi stabilit recrutarea acestei soţii de diplomat şi probabil că reuşeam să facem o asemenea treabă". Lt.-col. Hriţan Nicolae, şeful I.S.J. Maramureş, oferea şi el astfel de exemple: „Acţiunile informative «Gospodina» şi «Chingarii» au fost lucrate timp de mai mulţi ani, pentru ca în final să rezulte că urmăriţii, primul are intenţia de emigrare în Occident, iar al doilea întreţine relaţii cu caracter familial cu rudele sale din exterior.

cauză erau plecate din obiectivele avute în vedere sau chiar din ţară. Alteori, din contră, acţiunile informativ-operative erau precipitate într-o asemenea manieră încât persoanele vizate observau imediat că sunt urmărite.

Se manifestau şi o serie întreagă de alte deficienţe. Printre acestea, una dintre cele mai frecvente era slaba colaborare între unităţile judeţene de contraspionaj în ceea ce priveşte supravegherea şi filajul diplomaţilor. Apoi, în multe cazuri cetăţenii români cu care aceştia intrau în contact se aflau în atenţia Securităţii doar în zilele în care străinii se aflau în judeţul respectiv, urmărirea lor fiind abandonată în scurtă vreme. Nu în ultimul rând, o parte dintre informatorii dirijaţi pe lângă diplomaţii străini erau slab verificaţi, astfel încât aceştia nu doar că nu dădeau randamentul scontat, dar unii dintre ei chiar se foloseau de acest mod de acoperire pentru a-şi menţine contactele cu străinii.

Începând din anul 1968, pentru a contracara activitatea serviciilor de spionaj străine, structurile de contraspionaj au început şi ele să fie angrenate în acţiunile de dezinformare a acestora desfăşurate de Securitate. Pentru derutarea spionajului străin, Direcţia a III-a şi organele corespondente din teritoriu colaborau cu Serviciul „D", structura centrală ce răspundea de dezinformare[130]. Principalele acţiuni vizau anihilarea criticilor aduse în exterior lui Nicolae Ceauşescu şi regimului comunist din România, dar se aveau în vedere şi diverse alte situaţii concrete[131].

Începând din finalul deceniului şapte şi ofiţerii Direcţiei a III-a, aidoma celor din celelalte compartimente informative, au început să folosească tot mai mult metodele avertizării sau demascării persoanelor aflate în sfera lor de activitate. Până în acea perioadă aceste tipuri de măsuri erau practic neuzitate, ofiţerii de contraspionaj având ca obiectiv arestarea şi condamnarea celor suspectaţi de spionaj. Gen.-mr. Cosma Neagu declara în 1969: „Toţi ofiţerii care se ocupă de contraspionaj socotesc încununarea deplină a eforturilor sale dacă ajungem să trimitem în justiţie un spion. Este această optică la noi că toată lumea aleargă după un asemenea rezultat (…) Noi mai aproape în toate cazurile ne propunem ca sarcină arestarea, dacă nu merge arestare şi nici recrutare procedeul acesta al avertizării şi demascării l-am folosit în puţine cazuri. Pentru anul acesta ca sarcină pentru noi va fi să găsim posibilităţi să încercăm să folosim efectiv şi această formă de finalizare a acţiunilor noastre"[132]. Afirmaţia lui Neagu Cosma este acoperită şi de realitate, întrucât în întreg anul 1968 Direcţia a III-a nu a finalizat decât două acţiuni prin avertizare şi nici una prin demascare.

La sfârşitul anilor '60 s-au înregistrat şi alte îmbunătăţiri în activitatea Direcţiei de Contraspionaj. Una dintre acestea consta în folosirea pe o scară mult mai largă şi cu

În ambele cazuri, cu un efort minim şi într-un timp foarte scurt puteau fi clarificate", idem, dosar nr. 13.331, f. 171, 181.

130 Conform şefului Serviciului „D", gen.-mr. Ilie Mihai, dezinformarea „trebuie să fie rodul unei strânse cooperări dintre ofiţerul de contraspionaj şi ofiţerul de dezinformare", vezi gen.-mr. Ilie Mihai, *Dezinformarea (II)*, în „Securitatea", nr. 2/1974, p. 17.

131 Ion Stănescu în decembrie 1969 spunea: „Activitatea de dezinformare pe care o desfăşurăm noi va trebui să capete contururi mai precise, să devină o metodă de bază a muncii de contraspionaj, să contribuie din plin atât la dejucarea planurilor serviciilor de spionaj, dar mai ales să pună unele cadre de spionaj în situaţia de a-şi demasca agentura", A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 48.

132 Idem, dosar nr. 13.331, f. 170.

mai mare eficienţă a dotărilor tehnice de care dispunea Securitatea, cum ar fi filajul radio. De altfel, în bilanţul pe anul 1968, Ion Stănescu critica Direcţia a III-a că nu a colaborat cu Serviciul de Contrainformaţii Radio şi cerea remedierea acestei stări de fapt: „Este necesar ca în cel mai scurt timp organele de contraspionaj să ia măsuri pentru pregătirea aparatului în vederea descoperirii formelor de legătură prin radio a elementelor suspecte că folosesc acest mijloc de legătură în activitatea lor de spionaj. Aici s-a criticat faptul că n-am folosit în măsură suficientă mijloacele pe care le avem. Abia în 1968 s-au întreprins ceva măsuri (…) Direcţia de Contraspionaj nu a solicitat serviciului corespondent care se ocupă de aceste probleme să se ocupe de acest aspect al muncii de filaj radio”[133].

Mult mai bună era situaţia în ceea ce priveşte folosirea filajului de către unităţile de contraspionaj. În decembrie 1969, gen.-mr. Kovács Pius, pe atunci şeful Direcţiei a XII-a Filaj şi Investigaţii, afirma că 70% din activitatea de filaj a direcţiei în întreaga ţară se făcea la cererea Direcţiilor a III-a şi a IV-a[134]. Nici în acest caz nu putem spune însă că lucrurile se desfăşurau perfect, organele de filaj săvârşind uneori erori care îi puneau în gardă chiar şi pe simplii vizitatori străini şi cu atât mai mult pe eventualele cadre ale unor servicii de spionaj străine care ar fi venit în România[135].

Ca orice structură de informaţii, nici organele de contraspionaj nu puteau obţine rezultate de valoare fără aportul unei reţele informative de calitate. Cum era şi firesc, modificările apărute în ceea ce priveşte atribuţiile, obiectivele şi metodele de muncă ale Direcţiei a III-a au adus cu ele şi schimbări, uneori substanţiale, în ceea ce priveşte folosirea informatorilor de către ofiţerii de contraspionaj. Eforturile în această direcţie, au vizat atât dezvoltarea reţelei din punct de vedere cantitativ, prin acoperirea tuturor obiectivelor şi recrutarea unor anumite categorii de persoane, dar şi calitativ, prin atragerea la colaborare a unor persoane cu pregătire superioară şi cunoscătoare de limbi străine.

Începând cu mijlocul anilor ’60, o dată cu creşterea numărului de vizitatori străini în România, ofiţerii de contraspionaj au devenit conştienţi de faptul că nu puteau fi obţinute rezultate în supravegherea acestora decât prin recrutarea unor informatori care cunoşteau limbi străine. În ianuarie 1969, Ion Stănescu a ordonat ca până la sfârşitul primului semestru din acel an „să fie completată reţeaua informativă în funcţie de necesităţile operative, de acţiunile care le avem, cu informatori capabili şi, aş sublinia, din rândul celor cu studii superioare, cunoscători de limbi străine şi cu posibilităţi de

[133] *Ibidem*, f. 453.

[134] Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 182.

[135] La 17 martie 1972, Ion Stănescu afirma următoarele: „Primim, pe linia diferitelor unităţi, sesizări din partea unor cetăţeni străini care ne vizitează ţara şi care la înapoiere se plâng că sunt urmăriţi, tracasaţi, percheziţionaţi în secret. Unii reuşesc să prezinte chiar detalii asupra autoturismelor folosite în urmărire, componenţa echipelor de filaj, înfăţişarea unor filori ş.a.”, idem, dosar nr. 13.333, vol. 5, f. 220-221.

pătrundere pe lângă elementele urmărite în interior şi exterior"[136]. Aserţiunile conducătorului Securităţii erau susţinute şi de cadrele de conducere din teritoriu[137].

Vasile Patilineţ, secretarul C.C. al P.C.R. care răspundea de organele de Securitate, a cerut în mod expres recrutarea unor anumite categorii de persoane care intrau mai des în contact cu străinii: „Să luăm noi toate aceste forţe care le avem la O.N.T., este vorba de ghizi. Nu sunt încă recrutaţi, nu sunt încă oamenii noştri. Subliniez, peste tot, şi cu şefii de hoteluri şi cu gestionarii, cu posturile de radio-amatori, trebuie folosite pentru ca Securitatea să ştie până acolo chiar şi în materie de contraspionaje"[138]. Conformându-se acestor indicaţii, în anul 1969 Ion Stănescu a ordonat recrutarea tuturor ghizilor O.N.T., iar cei care refuzau ori se dovedeau a fi necorespunzători urmau să fie scoşi imediat din această activitate[139].

În februarie 1970 a avut loc o şedinţă a conducerii C.S.S. axată pe problema supravegherii turiştilor străini care veneau în România. Cu acest prilej a fost trimisă o instrucţiune către ofiţerii de contraspionaj în care se reitera ordinul lui Ion Stănescu de înlăturare a tuturor ghizilor O.N.T. care nu acceptau să fie informatori ai Securităţii: „Dacă cineva refuză colaborarea cu noi înseamnă că ceva nu este în ordine cu el şi atunci vor trebui luate măsuri ca persoana respectivă să nu lucreze într-un loc în care vin turişti. Acest lucru trebuie făcut însă cu tact, aşa încât să nu deconspirăm metodele de lucru ale organelor noastre"[140].

Liderii Securităţii vizau transpunerea cât mai rapidă în practică a acestor ordine, fiind criticate inspectoratele judeţene care întârziau cu aplicarea lor. Astfel, în şedinţa din 16 noiembrie 1970, conducerea C.S.S. a atenţionat I.S.J. Sibiu şi I.S.J. Arad pentru lipsurile existente în acest domeniu: primul inspectorat recrutase numai 45 de ghizi din cei 109 existenţi, iar cel de-al doilea doar 15 persoane din cele 34 detaşate de O.N.T. pe litoral[141].

În anii următori, conducerea Securităţii a ordonat ofiţerilor de contraspionaj să treacă şi la recrutarea unor categorii de persoane aflate în diverse puncte cheie unde intrau în contact cu cetăţeni străini (cameriste, portari de hoteluri şi restaurante, gestionari etc.). Una dintre aceste categorii care trebuia atrasă masiv la colaborare a fost cea a persoanelor care lucrau în restaurante, cafenele sau în alte unităţi de deservire şi alimentaţie frecventate de străini (ospătari tec.)[142].

S-a trecut şi la recrutarea a numeroşi informatori care lucrau în cadrul unor obiective de interes pentru turişti, cum ar fi muzeele sau mănăstirile, şi în aceste cazuri fiind preferate acele persoane care erau responsabile cu ghidarea vizitatorilor. Agenţii

---

[136] Idem, dosar nr. 13.331, f. 449.

[137] Lt.-col. Hriţan Nicolae, şeful I.S.J. Maramureş, afirma că pentru supravegherea cetăţenilor străini „avem nevoie de o reţea cu potenţial mai sporit, cunoscător de limbi străine, cu posibilităţi de a intra în anturajul elementelor vizate", *ibidem*, f. 184.

[138] *Ibidem*, f. 465.

[139] Idem, dosar nr. 13.322, vol. 4, f. 88.

[140] Idem, dosar nr. 13.333, vol. 1, f. 137-138.

[141] *Ibidem*, f. 137.

[142] În şedinţa C.S.S. din 17 iunie 1971, conducerea Securităţii a criticat din nou I.S.J. Arad, pentru că nu recrutase decât doi informatori din cei 60 de ghizi care plecau pe litoral, dar şi pentru că nu recrutase nici o persoană care lucra în unităţile de deservire a turiştilor, idem, vol. 3, f. 166.

recrutaţi în muzee, pe lângă faptul că erau în general persoane cu studii superioare şi cunoscătoare de limbi străine, prezentau mai ales avantajul că de multe ori aveau diverse contacte ştiinţifice în afara ţării, iar uneori primeau invitaţii pentru participarea la simpozioane sau conferinţe în Occident, ceea ce-i făcea să fie cu atât mai valoroşi pentru ofiţerii de contraspionaj.

Măsuri similare au fost luate şi în ceea ce priveşte persoanele care lucrau în unele obiective importante şi care intrau în contact cu străini. Astfel, la 1 decembrie 1977, ofiţerii care răspundeau de Radioteleviziunea Română au decis ca toţi translatorii şi însoţitorii cetăţenilor străini să fie recrutaţi ca surse ale Securităţii, cei care refuzau urmând să fie înlocuiţi[143].

În urma acestor ordine precise şi consecvent reiterate, în decursul a doar câţiva ani organele de contraspionaj au reuşit să-şi creeze reţele de informatori de calitate în toate zonele turistice importante din ţară[144].

În funcţie de particularităţile situaţiei informativ-operative de care se ocupa, fiecare structură de contraspionaj trecea la recrutarea anumitor tipuri de informatori care se pretau pentru obiectivele avute în vedere. Spre exemplu, I.S.J. Tulcea a trecut la recrutarea piloţilor care ghidau vasele străine ce ancorau în rada porturilor din judeţ, aceştia fiind dirijaţi pe lângă navigatorii străini suspectaţi de spionaj[145].

Informatorii erau instruiţi conform specificului activităţii de contraspionaj şi primeau anumite sarcini concrete în acest sens, în general legate de supravegherea străinilor şi a legăturilor lor din România[146].

Nu de puţine ori unii informatori foloseau legătura lor cu organele de Securitate pentru a reuşi să plece în vizite în Occident sau chiar pentru a rămâne ilegal în străinătate. Pentru conducerea Securităţii şi a Direcţiei a III-a, foarte grave erau acele situaţii în care foştii informatori rămaşi în exterior deconspirau în mod public acţiunile în care lucraseră, persoanele pe care le urmăriseră, metodele folosite de Securitate pentru recrutare şi dirijare etc.[147].

143 *Securitatea…*, vol. II, p. 446.

144 Într-o notă a C.S.S. din 2 februarie 1972 se arăta că „s-a creat o numeroasă reţea pe traseele şi în punctele turistice, care fără îndoială şi-a adus o contribuţie la supravegherea informativă generală", A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.333, vol. 5, f. 67.

145 Idem, vol. 2, f. 51.

146 „Pentru urmărirea unui străin despre care sunt indicii că a venit în România cu scopul de a obţine informaţii secrete sau de a studia unele persoane în vederea recrutării informatorului se pot da sarcini de a stabili: pe cine contactează străinul şi în ce împrejurări, ce comportare are în astfel de ocazii şi ce discuţii poartă; ce informaţii îl interesează şi dacă sunt secrete, cine le deţine şi cum poate fi prevenită transmiterea lor; dacă persoana contactată relatează sau nu despre legăturile ei cu străinul etc.", conform col. Stamatoiu Aristotel, mr. Boldea Sorin-Ioan, *Instruirea şi dirijarea reţelei informative de contraspionaj*, în „Securitatea", nr. 3/1977, p. 64.

147 „În ultimii ani, unii au fugit din ţară, au deconspirat metode, mijloace şi obiective concrete urmărite de aparatul nostru de contraspionaj. De exemplu, «Nichifor», după ce a rămas în exterior, a publicat în presa străină modul cum a lucrat informativ persoanele pe lângă care a fost dirijat şi alte date", conform col. Stamatoiu Aristotel, cpt. Boldea Sorin, *Să dăm mai multă atenţie alegerii, studierii şi verificării candidaţilor la recrutare în activitatea de contraspionaj*, în idem, nr. 3/1975, p. 36.

Pentru a stopa aceste fenomene, în toamna anului 1969, Ion Stănescu a ordonat ca organele de Securitate să nu se mai implice în facilitarea deplasărilor agenţilor în exterior, decât în cazurile deosebite. Prin urmare, dacă un informator era inclus într-o delegaţie ce urma să plece în Occident el trebuia folosit, dar ofiţerii de contraspionaj nu mai puteau face intervenţii la conducerile întreprinderilor, instituţiilor etc. pentru includerea lor în aceste delegaţii, decât cu aprobarea preşedintelui C.S.S., atunci când situaţia informativ-operativă o impunea[148].

De asemenea, în încercarea de a stopa rămânerea ilegală în străinătate a agenţilor Securităţii, în ianuarie 1969 Ion Stănescu a dispus ca pe viitor nici un informator să nu mai fie trimis în exterior decât cu aprobarea sa: „nu mai trimite nici un inspectorat, nici o direcţie centrală, nici un informator afară fără aprobarea Consiliului şi toate acestea să mi se prezinte şi mie”[149]. Totodată, instruirea acelor agenţi care urmau să rezolve cazuri concrete în exterior trebuia să fie făcută numai cu aprobarea vicepreşedintelui C.S.S. care coordona activitatea pe linia respectivă, în timp ce instruirea generală a celorlalţi informatori se făcea de către şefii de unităţilor de Securitate care-i dirijau[150].

Informatorii care plecau în Occident prin intermediul altor instituţii din ţară sau în urma unor invitaţii erau pregătiţi contrainformativ de către ofiţerii de Securitate asupra comportamentului lor în exterior. Astfel, agenţilor li se atrăgea atenţia să nu intre în contact cu cetăţeni străini, să nu aducă critici regimului, să nu acorde interviuri, să nu intermedieze legătura unor persoane din ţară cu altele din străinătate şi invers etc.[151].

Pe lângă verificarea periodică a informatorilor, ofiţerii de contraspionaj puneau accent şi pe instruirea acestora, în funcţie de locul lor de muncă şi de persoanele cu care veneau în contact. În octombrie 1969, Grigore Răduică atrăgea atenţia asupra faptului că agentura Securităţii „nu este dirijată să ia poziţie împotriva acelora care defăimează politica partidului şi statului nostru (…) în special pe linia turiştilor sau vizitatorilor, care

---

148 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 292-293.

149 Ion Stănescu critica şi unele deficienţe existente până atunci în acest domeniu: „Să nu ne mai pomenim în situaţiile care au fost – tovarăşii de la Alba cunosc – când am vrut să mă documentez asupra unui informator, să cer ceva relaţii, mi s-a spus că a plecat. Tovarăşii nici nu au aşteptat după ce au trimis dosarul şi l-au şi trimis”, vezi idem, dosar nr. 13.331, f. 455.

150 Idem, dosar nr. 13.332, vol. 4, f. 42-43.

151 Oferim spre exemplu indicaţiile primite în 1981 de un agent al I.J. Alba înainte de plecarea în Italia, unde participa la un simpozion ştiinţific: „Să se conformeze programului stabilit de organizatori, să respecte legile statului pe teritoriul căruia se află, să nu contacteze cetăţeni străini. Să aibă o atitudine demnă, să dea dovadă de patriotism, de o înaltă ţinută morală. Să nu se lase antrenat în discuţii cu caracter politic, să nu discute negativ la adresa ţării noastre. În discuţiile cu cetăţenii străini să nu divulge date cu caracter secret cu care a venit în contact în munca pe care o desfăşoară. Să nu ducă diferite obiecte în vederea comercializării lor, iar la întoarcere să nu aducă obiecte sau materiale care ar putea fi confiscate de organele vamale. Să nu faciliteze legătura unor persoane din străinătate cu persoane din ţară prin ducerea sau aducerea unor scrisori sau alte comisioane. Să nu acorde interviuri unor reporteri străini. Să reţină unele probleme de interes, iar la venirea în ţară să informeze cu asemenea aspecte de care a luat cunoştinţă”, A.C.N.S.A.S., fond Reţea, dosar nr. 292.343, vol. 1, f. 61.

aproape fără excepţie au tendinţa de a atribui anumite neajunsuri în deservire conducerii superioare de partid"[152].

Tot în ceea ce priveşte „educarea patriotică" a informatorilor care intrau des în contact cu cetăţeni occidentali, ofiţerii de Securitate încercau să le prezinte acestora „adevărul despre modul de viaţă capitalist", cu scopul de a contracara o eventuală „influenţare negativă" a lor sau chiar atragerea spre activităţi ilicite[153].

Totodată, informatorii erau instruiţi şi asupra comportamentului pe care trebuiau să-l aibă în relaţiile cu străinii, pentru a nu trezi suspiciunile acestora că ar fi agenţi ai Securităţii[154]. Ofiţerii de contraspionaj cunoşteau foarte bine faptul că diplomaţii străini manifestau rezerve sau chiar evitau contactele cu cetăţenii români care veneau direct la ei, suspicionându-i că ar fi trimişi de Securitate[155], astfel încât procedau la diferite combinaţii pentru infiltrarea informatorilor pe lângă obiectivele vizate.

Dar principala problemă de care se loveau organele de contraspionaj la sfârşitul anilor '60 în ceea ce priveşte informatorii era aceea a numărului redus de agenţi de calitate, mai ales la nivel judeţean. În 1969, Grigore Răduică afirma următoarele: „Nu dispunem de suficienţi informatori valoroşi, cu ajutorul cărora să putem realiza supravegherea întregii baze de lucru şi acest neajuns se face simţit mai ales la inspectoratele de securitate judeţene care au pondere pe linia spionajului american, vest-german, israelian şi turc. Totodată, potenţialul informativ nu este folosit integral în acţiunea de supraveghere generală a cetăţenilor străini ce ne vizitează ţara"[156]. Grigore Răduică a criticat şi recompensarea cu prea mare lejeritate a agenţilor, uneori doar pe baza unor simple promisiuni[157].

Nici gen.-mr. Cosma Neagu nu era mulţumit de calitatea agenţilor organelor de contraspionaj, criticând mai ales practica de a se face recrutări la întâmplare, conjuncturale, deseori prin şantaj sau alte tipuri de presiuni. Şeful Direcţiei a III-a arăta

[152] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.332, vol. 1, f. 298-299.
[153] Lt.-col. Burlacu V., *Particularităţi*…, p. 55.
[154] „Informatorul sau colaboratorul va trebui să aibă atitudini şi reacţii normale. Un cadru sau un agent al unui serviciu de spionaj ori un alt element ostil, versat, în general va evita pe cetăţenii români care le caută anturajul insistent, lasă impresia că le ştiu pe toate, se oferă cu uşurinţă să le furnizeze informaţii. Pentru a câştiga încrederea unui asemenea element, se impune, de exemplu, ca informatorul sau colaboratorul să afişeze, prin conduita sa, în mod discret, dar verosimil, anumite părţi «slabe», pe care acesta le-ar putea exploata, însă fără a renunţa la demnitate", conform col. Stamatoiu A., mr. Boldea S.-I., *Instruirea*…, p. 66.
[155] „Nici un serviciu de spionaj şi nici un cadru experimentat în munca de spionaj nu-i va acorda atenţie unui om care vine către el, căutându-i compania şi care, în plus, are şi nişte calităţi atrăgătoare. Este o regulă binecunoscută a muncii de spionaj", conform gen.-mr. Ilie M., *art. cit.*, p. 16.
[156] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 270.
[157] „Informatorul vine cu o «bombă» şi spune că nu ştiu ce informaţii îi va furniza un diplomat, iar tovarăşul nostru repede s-a lăsat agăţat de cârlig şi i-a şi dat 1.000 lei recompensă, a urmat după aceea tot felul de eschivări, îl duce cu vorba şi nu a dat nimic concret", *ibidem*, f. 272.

că deseori se uzita recrutarea persoanelor prinse cu activităţi de contrabandă, a celor care doreau rezolvarea diverselor probleme, care cereau audienţe etc.[158].

La 31 decembrie 1972 ofiţerii de contraspionaj din întreaga ţară dirijau o reţea formată din 3.944 colaboratori, 6.133 informatori şi 246 rezidenţi[159]. Faţă de celelalte profile de muncă se pot observa câteva caracteristici. Îndeosebi se remarcă faptul că numărul informatorilor era mai ridicat ca cel al colaboratorilor, în restul situaţiilor proporţia fiind inversă, precum şi numărul foarte scăzut de rezidenţi[160].

La sfârşitul anilor '60, Ion Stănescu a ordonat şi măsuri ferme prin care cerea ofiţerilor de contraspionaj să rezolve cazurile ce le aveau în lucru cu o mult mai mare operativitate, solicitând şi clarificarea cât mai rapidă a cazurilor vechi. De asemenea, în 1969 preşedintele C.S.S. a introdus obligativitatea analizării acţiunilor de lucru de către cadrele de conducere din structurile de contraspionaj. După ce l-a criticat pe şeful Direcţiei a III-a, gen.-mr. Cosma Neagu, şi pe locţiitorii acestuia[161], Ion Stănescu a ordonat ca până la 1 aprilie 1969 să fie analizate toate acţiunile aflate în lucru, urmând ca apoi aceste analize să se facă săptămânal.

După cum se poate observa, la finalul deceniului şapte şi începutul deceniului opt, organele de contraspionaj au trecut prin transformări de substanţă, atât în ceea ce priveşte organizarea – mai ales la nivel teritorial, cât şi în privinţa atribuţiilor, a mijloacelor şi metodelor folosite pentru îndeplinirea obiectivelor încredinţate.

Structurile de contraspionaj la nivel judeţean au devenit mult mai flexibile, constatându-se o verticalizare a actului de conducere. Supravegherea informativ-operativă s-a axat cu preponderenţă pe mediul urban, observându-se faptul că în această zonă erau concentrate majoritatea obiectivelor organelor de contraspionaj. În ceea ce priveşte cadrele de contraspionaj, a început să se pună tot mai mult accentul pe pregătirea şi şcolarizarea acestora, ca şi pe însuşirea de limbi străine, fără de care nu puteau fi obţinute rezultate valoroase în domeniile în care aceştia activau. O schimbare majoră a reprezentat-o şi introducerea, apoi generalizarea, ofiţerilor acoperiţi, o măsură care se va dovedi a fi foarte eficientă în viitor. Menţionăm şi folosirea pe scară largă a ofiţerilor trecuţi în rezervă, aceşti rezervişti dând foarte bune rezultate în calitatea de rezidenţi în staţiunile turistice.

Schimbările evidente în ceea ce priveşte metodele de muncă ale organelor de contraspionaj, petrecute încă de la începutul perioadei tratate, erau recunoscute şi de preşedintele C.S.S. la 22 ianuarie 1969: „S-a pus mai mult accent pe pătrunderea în clandestinitatea duşmanului, pe exploatarea operativă a unor situaţii favorabile şi pe unele lucrări speciale, obţinându-se rezultate

---

[158] gen.-mr. Cosma Neagu, lt. maj. Boldea Sorin, *Munca cu reţeaua informativă de contraspionaj, la nivelul exigenţelor actuale*, în „Securitatea”, nr. 3/1971, p. 14.

[159] *** *Cartea albă a Securităţii*, vol. IV, Bucureşti, S.R.I., 1995, p. 86.

[160] La 31 decembrie 1972, structura reţelei pe anumite profile de muncă era următoarea: informaţii interne – 21.814 colaboratori, 1.206 informatori, 1.774 rezidenţi; contrainformaţii economice – 16.200 colaboratori, 1.079 informatori, 2.033 rezidenţi; contrainformaţii militare – 2.974 colaboratori, 12.088 informatori şi 1.307 rezidenţi, în *ibidem*.

[161] „Nu este admis ca un şef de direcţie şi ceilalţi locţiitori să treacă săptămâni şi să nu analizaţi o acţiune, o problemă cu lucrătorii, să stabiliţi măsuri”, *ibidem*, f. 445.

pozitive. Activitatea de contraspionaj este mai judicios axată pe cazuri concrete, desfăşurându-se pa baza unor planuri de muncă. Trebuie spus că ultimul an, adică anul 1968, marchează, ca să spun aşa, o cotitură în bine în această direcţie, în aprofundarea cu mai multă îndrăzneală, cu mai mult spirit de ofensivitate, a unor cazuri şi tovarăşii au ieşit din acea rutină şi din acea frică de a nu întreprinde anumite măsuri”[162].

[162] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.331, f. 440.

Adrian Nicolae **PETCU**

ACTIVITATEA DEPARTAMENTULUI CULTELOR ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII (1970-1989)

THE ACTIVITY OF THE CULTS DEPARTMENT
IN THE FOCUS OF THE SECURITATE (1970-1989)

An important governmental structure during the communist period, less discussed in the Romanian post- December historiography was the Cults Department, body which used to deal with the „surveillance and good work" of cults activity in Romania.

In the present work we shall try to make a description of its activity in the light of documents drawn up by the Securitate between 1970 and 1989. Thus, we intend to emphasize the process which was at the ground of the organization and functioning of that governmental structure The relation between the Cults Department and the former Securitate and the way in which the Securitate exerted control over the widely spread cults in Romania will also be underlined.

It is worth pointing out the involvement of the former Securitate in reorganizing the Cults Department and also the way it took over the initiative of dealing with the issue of ecumenical relations and with the situation of the Romanian monks from Mount Athos.

Etichete: Departamentul Cultelor, Securitate, Biserica Ortodoxă Română, Muntele Athos

Keywords: Cults Department, Securitate, Romanian Ortodox Church, Mount Athos

Începând cu anul 1948 activitatea cultelor din România a fost mult restricționată prin diferite acte normative, cum au fost legea cultelor, legea învățământului și legea de organizare și funcționare a Ministerului Cultelor. Prin aplicarea noii legislații, acesta din urmă trebuia să fie, practic, interfața structurilor de represiune în relația cu reprezentanții cultelor recunoscute de noul regim politic. Atribuțiunea principală a acestui minister era de „supraveghere și control", care avea o origine ceva mai veche în legislația românească, dar care, după anul 1948, a căpătat o aplicare abuzivă și strictă, mai ales prin utilizarea instituției inspectorilor locali sau a binecunoscuților împuterniciți ai cultelor.

Dacă inițial aceștia plecau de la centru în diferite inspecții periodice și în zone bine delimitate, începând cu anul 1950 inspectorii vor căpăta un statut teritorial permanent, fiind tot timpul în preajma factorilor de decizie din mediile religioase. Tot aceștia aveau datoria de a conlucra cu Securitatea, care la rândul ei trebuia să dețină controlul efectiv asupra rolului decizional al împuterniciților și de influențare a factorilor religioși. Mulți dintre acești inspectori erau și surse ale Securității, unii chiar rezidenți, care trebuiau să informeze în timp util despre tot ceea ce se întâmplă în mediile religioase. Aceste mecanisme de control au fost menținute până la căderea regimului comunist.

În cercetările întreprinse în arhivele fostei Securități am găsit o serie de documente care ne ajută să reconstituim pentru perioada anilor 1970-1989, cel puțin la suprafață, tabloul relațiilor dintre culte și Departamentul Cultelor, cu rolul de neeludat

al Securităţii. În demersul nostru am căutat să delimităm câteva capitole din această temă, pornind de la cadrul legislativ al acestui tip de relaţii, continuând cu funcţionarea acestui aparat guvernamental de resortul cultelor şi până la supravegherea Securităţii şi îndrumările date factorilor responsabili din culte, cât şi către cei din Departament, dar mai ales principiile trasate de omniprezenta poliţie politică a regimului comunist de la Bucureşti.

Organizarea şi funcţionarea Departamentului Cultelor

Cadrul legislativ de organizare şi funcţionare a Ministerului cultelor în statul român era reprezentat de Decretele-legi nr. 178 din 4 august 1948 şi nr. 37 din 4 februarie 1949. Potrivit legii din 1949, Ministerul Cultelor era „serviciul public prin care statul îşi exercită dreptul de supraveghere şi control pentru a garanta folosinţa şi exerciţiul libertăţii conştiinţei şi libertăţii religioase". Din atribuţiile prevăzute de noile acte normative amintim: supravegherea şi controlul asupra cultelor religioase şi tuturor organismelor acestora, al învăţământului religios special pentru pregătirea deservenţilor, al patrimoniului artistic religios, al bunurilor de provenienţă cultică, dar şi aprobarea de noi comunităţi religioase, parohii sau unităţi administrative şi al bugetelor entităţilor religioase. De asemenea, Ministerul cultelor avea în atribuţiune recunoaşterea personalului atât bugetar, cât şi nebugetar din administraţiile cultelor recunoscute[1]. La 31 decembrie 1956, prin Decretul nr. 725 al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Ministerul Cultelor suferea o serie de schimbări structurale. Ministrul era ajutat de un director general, iar instituţia era constituită din: Direcţia Secretariat, Planificare, Investiţii şi Administrativ; Direcţia Împuterniciţilor cu corpul împuterniciţilor; Direcţia Studii, Documentare şi Publicaţii; Direcţia Plan financiar şi Evidenţă contabilă; Corpul de control al ministrului şi oficiul juridic[2].

Resortul guvernamental al cultelor a fost transformat la 21 martie 1957, când devenea Departamentul Cultelor în subordinea Consiliului de Miniştri. La 5 martie 1958, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri, i se stabileau atribuţiile, care erau aproape neschimbate, faţă de legea din 1949[3].

După venirea lui Nicolae Ceauşescu la putere, cadrul legislativ de funcţionare şi control al cultelor a fost pus în discuţie, analizându-se posibilitatea schimbării acestuia, pentru a-l adapta la noile „realităţi socialiste". Se pare că au existat şi proiecte în acest sens, dar care s-au finalizat cu modificarea legii de organizare a Departamentului Cultelor. La 13 iulie 1970, Consiliul de Stat al RSR adopta Decretul nr. 334 privind organizarea şi funcţionarea Departamentului cultelor. Art. 1 stipula că acesta este un „organ central al administraţiei de stat, care înfăptuieşte politica statului cu privire la organizarea şi activitatea cultelor". La capitolul II, pe lângă atribuţia principală de „supraveghere şi control" (art. 5, lit. a), preluată din legea din 1948, Departamentul

[1] Pentru detalii despre activitatea Ministerului Cultelor în anii `50 a se vedea Adrian Nicolae Petcu, *Ministerul cultelor şi slujitorii altarului în anii democraţiei populare*, în „Pro memoria", 3/2004, p. 301-302.
[2] „Buletinul oficial al MAN a RPR", an VI, nr. 1, 9 ianuarie 1957, p. 7-8.
[3] Ovidiu Bozgan, *Stat, ortodoxie şi catolicism în România comunistă*, în „Dosarele Istoriei", an VI, nr. 5 (57), 2001, p. 20.

Cultelor „propune Consiliului de Miniştri înfiinţarea eparhiilor, pe baza cererii organelor competente ale cultelor şi îşi dă acordul la delimitarea eparhiilor" (art. 5, lit. d). De asemenea, „face recomandări pe care le supune Consiliului de Miniştri în legătură cu recunoaşterea de către Consiliul de Stat a şefilor cultelor, precum şi a conducătorilor de eparhii şi a celor asimilaţi acestora" (art. 5, lit. g). Altfel spus, toţi candidaţii la episcopat trebuiau conveniţi între conducerea cultului şi Departament, pentru ca apoi, după alegerea canonică, episcopii să fie investiţi de conducerea statului. Pe lângă acestea, Departamentul mai avea următoarele atribuţiuni: recunoştea persoanele alese de organele statutare ale cultelor pentru funcţii de conducere; autoriza persoanele ce urmau să intre în rândul personalului de cult, „pentru a exercita funcţia corespunzătoare", cât şi înfiinţarea şi organizarea aşezămintelor monastice (art. 5, lit. f, h, i).

Potrivit art. 8, Departamentul Cultelor era condus de un colegiu, organ deliberativ cu rol de decizie în problemele generale de activitate ale acestei instituţii. Colegiul era format din preşedinte, vicepreşedinte, directori, cadre de conducere, „precum şi specialişti cu experienţă îndelungată şi înaltă calificare din cadrul Departamentului". Componenţa acestui colegiu era aprobată de Consiliul de Miniştri, iar conducerea era exercitată de preşedintele Departamentului sau, în lipsă, de vicepreşedinte (art. 9). Activitatea acestui Colegiu se putea desfăşura cu cel puţin 2/3 din numărul membrilor, adoptând hotărâri cu majoritate simplă. În caz de divergenţă între preşedinte şi majoritate, problema se supunea vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri, care coordona activitatea Departamentului (art. 11). Şedinţele Colegiului trebuiau să se ţină cel puţin o dată pe trimestru, fiind convocat de preşedinte sau de o treime din numărul membrilor (art. 12). Aceştia răspundeau în Colegiu sau individual faţă de Consiliul de Miniştri (art. 13). Între şedinţele Colegiului, preşedintele Departamentului rezolva problemele curente (art. 14).

Departamentul era condus de preşedinte, numit prin decret al Consiliului de Stat (ulterior prezidenţial), un vicepreşedinte, numit de Consiliul de Miniştri, cu atribuţii de la Colegiul Departamentului (art. 18), instituţia având în componenţa sa următoarele direcţii: Supraveghere şi control; Studii, documentare şi relaţii externe; Plan, organizarea muncii şi Secretariat şi oficiul juridic. Pentru îndeplinirea atribuţiilor în teritoriu legea îi viza pe „inspectori teritoriali pentru probleme de culte" (art. 19), cunoscuţii împuterniciţi de culte. Aceştia trebuiau ajutaţi în activitatea lor pe plan local de comitetele executive ale consiliilor populare judeţene (art. 26).

O prevedere interesantă şi inedită în acelaşi timp era cea legată de constituirea „Consiliului consultativ al cultelor" (art. 21). Acest organism era format de câte un şef statutar al cultelor recunoscute sau un delegat din ierarhie. Consiliul avea ca atribuţii principale: „elaborarea de recomandări pentru coordonarea aplicării dispoziţiilor cu caracter comun ce se iau de culte pe baza legilor ori a statutelor acestora", a celor „privitoare la raporturile dintre culte„, cât şi a relaţiilor externe. De asemenea, mai erau prevăzute iniţierea de „măsuri comune pentru informarea clerului în problemele vieţii contemporane ce au contingenţă cu viaţa cultelor" sau examinarea modului în care cultele participă la „acţiuni de interes public, în scopuri umanitare, pentru promovarea păcii în lume" (art. 22, lit. a-j). Preşedintele acestui Consiliu era preşedintele Departamentului Cultelor şi era convocat „ori de câte ori era nevoie".

Însă, acest Consiliu, care practic îi implica tot mai mult pe şefii cultelor în activităţile străine de cele religioase, nu a funcţionat niciodată[4].

Prin Decretul nr. 313/31 august 1977, semnat de Nicolae Ceauşescu, legea de organizare a Departamentului era modificată din nou, cu atribuţii mai clar exprimate atât în structura instituţională, cât şi în cele privitoare la împuterniciţii de culte. La art. 1 se stipula următoarea structură: 1) Direcţia Relaţii culte; 2) Direcţia Relaţii externe şi Secretariat; 3) Serviciul economic-financiar. Împuterniciţii erau subordonaţi Direcţiei Relaţii Culte, iar potrivit art. 25 modificat, modul de lucru al acestora „cu organele de stat se va stabili de către Departamentul Cultelor, de acord cu organele centrale competente". „Organele centrale competente" nu puteau fi decât cele din Ministerul de Interne, recte Securitatea, care trebuia să vizeze activitatea ce urmau să o desfăşoare responsabilii din Departament. Tot pentru îndeplinirea atribuţiunilor din teritoriu, în art. 26 se arăta: „Comitetele executive ale consiliilor populare judeţene şi ale municipiului Bucureşti vor asigura mijloacele materiale necesare desfăşurării activităţii inspectorilor de specialitate din teritoriu, pentru culte"[5].

La reorganizarea Departamentului cultelor în 1983-1984, acest cadru legislativ a fost modificat din nou la capitolul structurii instituţionale, prin Decretul nr. 61 din 23 februarie 1984. Astfel, art. 18 prevedea ca vicepreşedintele să fie director al Direcţiei Relaţii-culte şi să aibă rangul de secretar de stat adjunct. Noua structură organizatorică prevedea: Direcţia Relaţii culte şi Serviciul personal-învăţământ şi economic financiar[6].

Noile prevederi legale au fost publicate în Buletinul Oficial al RSR, însă nu şi anexa cu organigrama Departamentului, care era următoarea: 1) Direcţia Relaţii culte avea în subordine compartimentele: Inspectori teritoriali, Supraveghere şi control, Relaţii externe, comunităţi religioase ale emigraţiei, Documentare şi sinteze, Ocrotire patrimoniu cultural, avizare restaurări-reparaţii şi juridic şi 2) Serviciul Personal, învăţământ, economic-financiar, care avea în subordine compartimentele: Personal, Învăţământ, Organizarea muncii, Publicaţii, Economic-financiar şi control financiar intern[7].

Politica de culte din România comunistă era îndrumată, după cum am văzut, de Ministerul/Departamentul cultelor. Însă, acest minister primea coordonatele de la cel care indica politica generală a statului român, anume Partidul Comunist Român. Partidul desemna un membru marcant, care avea sarcina să traseze întreaga politică de culte din ţară şi de la care porneau majoritatea aprobărilor necesare „bunului mers" al cultelor. Acesta trebuia să ocupe un post important atât în partid, cât şi în structurile statului. Astfel, în 1948, Secretariatul CC al PMR l-a desemnat pe Vasile Luca, care după câteva luni a ocupat un post de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, pe lângă cea de ministru al Finanţelor. După demiterea şi arestarea sa în 1952, această responsabilitate a

[4] Extras din „Buletinul Oficial al RSR", an VI, nr. 103, partea I, 15 august 1970, p. 826-828, în ACNSAS, Fond Documentar/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 5-6v (cota SRI, în continuare FD/Bucureşti); Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eşec previzibil. România şi Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, Bucureşti, Curtea Veche, 2004, pp. 14-15.
[5] „Buletinul oficial al RSR", an XIII, partea I, nr. 96, 31 august 1977, p. 2.
[6] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 11-13.
[7] *Ibidem*, f. 14.

fost preluată de Emil Bodnăraş, ministrul Forţelor Armate şi membru al Biroului Politic al CC al PMR, care din 1954, de asemenea, a ocupat un post de vicepreşedinte/primvicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, până în 1967. Deşi, în acest an Bodnăraş a fost ales într-un post de vicepreşedinte al Consiliului de Stat, totuşi el a păstrat responsabilitatea de îndrumare a Departamentului cultelor, până la decesul său survenit în 1976. Rolul său a fost moştenit de un alt vicepreşedinte al Consiliului de Stat, în persoana lui Emil Bobu, care avea şi calitatea de membru al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR. Bobu a avut această responsabilitate până la expirarea mandatului său la Consiliul de Stat, în 1979. Din acest an rolul de îndrumător al Departamentului cultelor a fost preluat de un vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, de Ioan Totu, apoi de Ion Dincă.

La nivelul conducerii Departamentului Cultelor, între 1970-1989, s-au succedat mai mulţi preşedinţi, aceştia fiind: Dumitru Dogaru (1957-1975), Ion Roşianu (1977-1984) şi Ion D. Cumpănaşu (1984-1989). Primul provenea direct din structura vechiului Minister al Cultelor, aşa cum fusese instituit prin legea din 1949, faţă de ceilalţi doi care erau complet străini de probleme cultelor. Însă, toţi erau originari din Oltenia.

Dumitru Dogaru s-a născut la 26 octombrie 1907, în Dobrotineţ, jud. Olt; absolvent al Facultăţii de Litere şi Filozofie (1937). O perioadă de timp a îndeplinit funcţia de învăţător, apoi de profesor în învăţământul secundar. După 23 august 1944 a intrat în PCR. Între 1944-1949, a fost inspector general, apoi director al Direcţiei Învăţământ profesional. La 1 martie 1949 a fost detaşat în Ministerul Cultelor, unde a ocupat posturile de inspector, din 1957 secretar general, apoi, din 1970, preşedinte al Departamentului cultelor, până la pensionarea sa din 1975. Potrivit unei biografii întocmită de Securitate, acesta „se bucură de mare autoritate în rândul conducătorilor de culte şi al deservenţilor. Activează în cadrul organizaţiei de bază PCR din Departamentul Cultelor. Participă cu regularitate la şedinţe. [...] Laboratorul de materialism şi ateism ştiinţific (tov. director Nistor) de la Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice „Ştefan Gheorghiu" intenţionează să-l coopteze în calitate de colaborator şi specialist". De asemenea, mai este arătat ca unul care s-a manifestat împotriva trimiterii episcopatului greco-catolic la Căldăruşani în 1949 şi că ar fi afirmat faţă de patriarhul Justinian că „este împotriva oricăror acţiuni ostile Bisericii"[8].

Probleme pentru Securitate au apărut mai ales după ieşirea la pensie a lui Dumitru Dogaru (1975), cel care timp de aproape 20 de ani condusese Departamentul Cultelor, într-o manieră mult apreciată de factorii de conducere din partid. Potrivit unei note a Securităţii, aflăm că Emil Bodnăraş a acceptat cu multă greutate pensionarea lui Dogaru.

După plecarea lui Dogaru, la conducerea Departamentului Cultelor a fost numit vicepreşedintele Gheorghe Nenciu, se pare, pentru o perioadă de interimat cu funcţia de „conducător al Departamentului Cultelor", după cum figura în revistele bisericeşti. Într-o fişă biografică întocmită de Securitate, se arăta că Gheorghe Nenciu s-a născut la 27 februarie 1922, în satul Bălteni, comuna Periş, judeţul Ilfov. Până în 1940 a urmat cursurile Colegiului „Sf. Sava" din Bucureşti, iar în 1945 a absolvit Facultatea de

[8] *Ibidem*, vol. 9, f. 125-127. Alte date biografice ale acestuia a se vedea la Ovidiu Bozgan, *Stat…,* p. 20.

Filozofie. A fost membru PCR din 1945. A lucrat ca pedagog la Şcoala profesională a fostei fabrici de avioane SET din Bucureşti. În perioada 1945-1952 a funcţionat în Serviciul Special de Informaţii. În 1952 a fost trecut în rezervă şi exclus din partid pe motiv că tatăl său fusese membru PNŢ şi pentru că deţinuse 15 ha de teren arabil. În 1953 s-a revenit asupra excluderii sale, fiind încadrat în Ministerul Cultelor, pe un post de inspector principal.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem stabili în mod clar dacă relaţiile neoficiale cu organele de securitate au întâmpinat dificultăţi, însă, experienţa dobândită în cadrul SSI-ului i-a folosit mult. De altfel, într-o fişă întocmită de Securitate, se arăta: „În activitatea sa, Nenciu este apreciat ca un cadru de bază, cu bună pregătire profesională, cunoscător al politicii şi problemelor de culte, energic, principial în muncă. În funcţia ce o deţine a dat dovadă de orientare şi tact în relaţiile cu reprezentanţii cultelor din ţară, fapt pentru care şi-a atras stima şi consideraţiunea acestora, a militat pentru aplicarea politicii partidului în acest domeniu de activitate. În contactele avute cu oficialităţile cultice din străinătate a susţinut şi a reprezentat în mod corespunzător interesele statului nostru”[9].

Următoarea schimbare la conducerea Departamentului Cultelor a fost în anul 1977. Se poate spune că a fost chiar o competiţie pentru postul de preşedinte. Când Gheorghe Nenciu avea pregătit decretul de numire pentru semnare, atunci Ion Roşianu era numit preşedinte al Departamentului Cultelor, la intervenţia lui Ştefan Andrei, secretar al CC al PCR[10]. Tot pentru numirea lui Ion Roşianu o susţinere venise, se pare, şi din partea patriarhului Justinian Marina, care dorea să-l aibă ca partener la Departament pe fiul prietenului său politic, Mihai Roşianu. Se pare că, Ion Roşianu ocupase o funcţie în Secţia de Agitaţie şi Propagandă din CC al PCR[11].

Această competiţie pentru postul de şef la Departament nu se putea încheia decât cu eliminarea adversarului. Până la plecarea lui Nenciu din Departament, deşi

---

[9] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 9, ff. 198-198v.

[10] Ion Roşianu era văr cu scriitorul Dinu (Constantin) Săraru, director al Teatrului Mic din Bucureşti. În câteva documente din dosarul „trădării” generalului Ion Mihai Pacepa, se arată că, Ştefan Andrei, „încă din perioada când lucra la Secţia de Relaţii externe al CC al PCR şi chiar după ce a fost numit ministrul de Externe, s-a înconjurat de o serie de persoane, în special originare din jud. Gorj, pe care le-a promovat direct sau indirect în funcţii înalte de partid şi de stat, în jurul său formându-se un grup omogen şi închis, ajutându-se reciproc, recurgând chiar la crearea unor stări artificiale şi la influenţarea unor decizii superioare de partid şi de stat, ori la dezinformarea conducerii superioare de partid cu privire la unele evenimente care nu le-ar fi fost favorabile şi ar fi trebuit să răspundă pentru ele”. Ştefan Andrei era susţinut îndeaproape de cei mai importanţi oameni din Direcţia de Informaţii Externe, Nicolae Doicaru sau Ion M. Pacepa, cu mare influenţă în structurile de stat. Despre rolul acestui „club al oltenilor” din jurul lui Ştefan Andrei relata şi Corneliu Mănescu în convorbirile cu Lavinia Betea (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 14, ff. 202-202v; *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Polirom, 2001, p. 221).

[11] ACNSAS, fond FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 9, f. 201. Roşianu fusese unul dintre artizanii evadării lui Gheorghiu-Dej, care îl implicase şi pe preotul Ion Marina, patriarhul Justinian de mai târziu. Despre biografia lui Mihail Roşianu a se vedea *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicţionar*, coord. Florica Dobre, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 518. În stadiul actual al cercetărilor nu deţinem date biografice despre Ion Roşianu.

pentru o scurtă perioadă de timp a mai fost vicepreşedinte, rolul său a fost mai mult decorativ, deoarece toate atribuțiunile îi fuseseră luate de Roşianu, care dorea să-l elimine cu orice preţ din schema de conducere a instituţiei[12]. Pentru destituirea lui Nenciu din Departamentul Cultelor, la nivelul acestui organism s-a format o comisie de anchetă, în ale cărei concluzii s-a susţinut că acesta ar fi primit suma de 100.000 lei în schimbul promovării ca arhiereu-vicar la Episcopia Buzăului a arhimandritului Veniamin Vasile Nicolae. Găsit „vinovat", Nenciu a fost exclus din partid, „demascat" în faţa întregului personal din Departament şi concediat. Nu ştim dacă Nenciu a fost într-adevăr vinovat de astfel de fapte. Cert este că Sinodul BOR l-a ales şi l-a hirotonit ca arhiereu-vicar pe arhimandritul Veniamin Nicolae, deoarece primise aprobarea pentru candidatura sa. Însă, izbucnirea scandalului Nenciu a determinat revocarea arhiereului Veniamin, după ce o perioadă de timp ocupase postul pentru care fusese ales. Scandalul a ajuns până la Ceauşescu, care în data de 21 decembrie 1977 a semnat un decret special de retragere a recunoaşterii alegerii de arhiereu a lui Veniamin Nicolae[13]. Astfel, rezultatul anchetei a constituit un bun motiv pentru înlăturarea lui Nenciu din Departament.

Lui Roşianu i-a urmat Ion D. Cumpănaşu, fiul ilegalistului Dumitru I. Cumpănaşu[14], învăţător şi preot până la intrarea în PCR. Se pare că Dumitru Cumpănaşu era chiar rudă cu Mihai Roşianu, căruia îi datora şi ascensiunea în regimul comunist, şi era în bune relaţii cu Ştefan Andrei.

Ca şi predecesorul său, Cumpănaşu era oltean. Acesta se născuse la 3 august 1928, în Grădiştea, jud. Vâlcea. Între 1939-1945 a urmat Liceul teoretic din Râmnicu-Vâlcea, între 1948-1951, cursurile Facultăţii de Agrotehnică din Craiova, apoi ale Universităţii serale de marxism-leninism de pe lângă Comitetul orăşenesc al PMR Bucureşti, fiind membru PCR din octombrie 1947. A fost preparator la Institutul Agronomic Craiova (1950-1951) şi asistent la catedra de marxism a aceluiaşi institut (1951); asistent la Institutul Agronomic Bucureşti (1951); reporter, apoi redactor, şef Secţie agrară, iar între 1962-1969 redactor şef adjunct la ziarul „Scânteia"; adjunct al

[12] ACNSAS, fond FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 227-230

[13] „Buletinul oficial al RSR", an XIII, partea I, nr. 137, 24 decembrie 1977, p. 4. Se pare că arhiereul Veniamin Nicolae s-a retras la mănăstirea Gorovei, jud. Botoșani, fiind înmormântat în cimitirul mănăstirii Cernica.

[14] Dumitru I. Cumpănaşu, născut la 6 iulie 1900, era absolvent al Seminarului teologic din Râmnicu-Vâlcea, fiind hirotonit, în 1925, ca preot în Grădiştea, jud. Vâlcea, unde a funcţionat până în 1939. A renunţat la preoţie pentru funcţia de învăţător. Anul coincide cu începutul activităţii sale în PCR, după ce multă vreme activase în PNŢ. După 23 august 1944, a fost secretar de plasă PCR Grădiştea, membru în Comitetul judeţean al regionalei PCR Oltenia, preşedinte al Federaţiei cooperativelor din Râmnicu-Vâlcea, apoi, din 1945, fostul preot Cumpănaşu a ocupat postul de prefect de Dolj, până în 1949. A fost chemat la Bucureşti, pentru a fi numit inspector general şi chiar subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Interne, apoi director al Direcţiei de aprovizionare şi desfacere a Gostat-ului din Ministerul Agriculturii şi Silviculturii. Unele surse susţin că acesta, alături de preotul Ioan Marina şi Mihai Roşianu, ar fi avut un rol primordial în evadarea lui Gheorghiu-Dej din lagărul de la Tg. Jiu (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 148, vol. 4, f. 415; *Vieața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 725; cf. „Adevărul", nr. 5039, 19 septembrie 2006; nr. 5042, 22 septembrie 2006).

şefului Secţiei de Presă a CC al PCR (1969-1970); consilier pe probleme de agricultură în CC al PCR (1970-1971); prim adjunct al şefului Secţiei Presă a CC al PCR (1971-1973); director general al Direcţiei Generale a Presei şi Tipăriturilor (1973-1975); preşedinte al Comitetului de Presă şi Tipărituri (1975-1977); director general al Agerpres (1977-1983); redactor şef la „Scânteia" (1983-1984), apoi preşedinte al Departamentului Cultelor (1984-1989), funcţie pe care a considerat-o o retrogradare[15].

În privinţa personalului care funcţiona în Departamentul Cultelor trebuie remarcat faptul că avea o componenţă diversă. Se pare că în acest organism guvernamental erau trimise să lucreze persoane pedepsite pentru gafele făcute în „muncile de răspundere". Altfel spus, pentru regim, Departamentul Cultelor era „un cimitir al elefanţilor". Totodată, în această structură guvernamentală, ca şi în altele, erau numiţi „ofiţeri acoperiţi", după cum se cerea în 1968 la nivelul conducerii Securităţii. După ce conducerea de partid aprobase folosirea ofiţerilor acoperiţi, la 1 februarie 1968, generalul-maior Stoica Constantin, spunea la o şedinţă de analiză a activităţii Direcţiei de Informaţii Interne: „Când noi spunem că trebuie să ne ocupăm de latura cultică, înţelegem că nu trebuie să ne ocupăm de problemele lor interne, de organizare, de metodologie, pentru că aceasta este problema Departamentului Cultelor. Noi însă trebuie să avem acolo oameni siguri şi, dacă nu ne convine omul respectiv, să mergem la primul secretar al judeţului respectiv şi să arătăm că la culte este un om necorespunzător şi să indicăm pe un altul, poate chiar un ofiţer de-al nostru acoperit, pentru că noi avem dreptul să avem 400-500 ofiţeri care să lucreze acoperit în diferite sectoare de muncă. Dumneavoastră trebuie să rezolvaţi această problemă pe plan local"[16].

Evident că nu toţi angajaţii Departamentului Cultelor erau de acum ofiţeri acoperiţi, fiind imposibil de acoperit organigramele tuturor instituţiilor de stat. Însă, astfel de ofiţeri erau numiţi în posturi cheie din aceste instituţii. În cazul Departamentului Cultelor, în 1973, în postul de director-adjunct la Direcţia Relaţii culte era numit Sorin Iulian, care din 1945 lucra în serviciile de informaţii[17]. După 1977, numirea de ofiţeri acoperiţi este frecventă. La Direcţia Relaţii culte, pe post de director figura Leon Toader, despre care în instituţie se spunea că fusese în DIE[18]. Despre Toader avem o confirmare din partea lui Ion Brad, ambasador al României la Atena în perioada 1973-1982. Acesta relatează cum, înainte de a pleca la post, s-a întâlnit cu

---

[15] *Membrii CC al PCR…*, pp. 191-192; cf. „Adevărul", nr. 5039, 5045, 5047, din 19, 26 şi 28 septembrie 2006.

[16] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 5. Îi mulţumim şi pe această cale colegului Liviu Pleşa pentru semnalarea acestui fragment documentar.

[17] Sorin Iulian (nume real Silberstein Iulius), născut la 13 martie 1926; membru PCR din 1945, când a intrat ca lucrător în Siguranţa Statului. Acesta mai era semnalat într-o notă, din 4 iunie 1973, că pe vremea când era comisar de poliţie, în 1947, „a participat la confiscarea aurului şi valutei numitului Pelide, omul de casă şi încredere al familiei Brătianu. Cu acest prilej şi-a însuşit o parte din aurul confiscat". În continuarea notei se mai preciza că Sorin Iulian încă mai deţinea acest aur (*Idem*, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 9, ff. 247, 250).

[18] *Ibidem*, vol. 11, f. 1.

generalul Nicolae Doicaru, şeful DIE, care l-ar fi rugat să-l sprijine pe omul său de la ambasadă, adică consulul Leon Toader, care a funcționat până în 1975[19].

La conducerea Direcției culte din Departament, pentru puțin timp, lui Toader i-a urmat Eugen Munteanu. Ulterior, acesta a fost numit pe postul de şef al Serviciului Personal, în timp ce la Direcția culte a fost numit un alt ofițer DIE, în persoana lui Ion Popescu, care inițial fusese la Direcția Relații Externe. Ion Popescu avea ca adjunct pe Ion Negoi[20].

Născut la 13 decembrie 1932, în Malu cu flori, jud. Dâmbovița, Ion Popescu provenea dintr-o familie de țărani cu gospodărie mică, care după 1949 s-a înscris în CAP. A urmat patru clase primare în comuna natală, apoi s-a înscris la Liceul comercial nr. 2 din Bucureşti. În 1947 a întrerupt studiile liceale, din cauza situației materiale grele. S-a angajat la Fabrica de Maşini electrice „Klement Gotwald" din Bucureşti, unde s-a calificat ca strungar în fier. A lucrat până în 1952, când a fost încorporat, după care s-a întors la locul de muncă, în paralel urmând cursurile la fără frecvență ale Facultății de Drept din Bucureşti, pe care a absolvit-o în 1960. După facultate, s-a transferat ca jurist, apoi consilier juridic la Uzinele „Electronica" din Bucureşti. În 1966 a intrat în

---

[19] Ion Brad, *Ambasador la Atena. Secvențele începutului*, vol. 1, Bucureşti, Editura Viitorul românesc, p. 35, 88-89; *Idem*, *Elogiul nechibzuinței. Din ciclul ambasador la Atena*, vol. 3, Bucureşti, Editura Viitorul românesc, 2002, p. 252. Brad îl descrie ca pe un „tânăr în jur de 30 ani", „născut să fie consul", cu „studii de filologie, conversând curent în engleză şi franceză. Se descurca binişor şi în greacă" (*Ibidem*, vol. 1, p. 89). Potrivit unei hotărâri a Biroului Politic al CC al PMR, privind reglementarea raporturilor între şefii oficiilor diplomatice şi lucrătorii MCE, MFA şi MAI în străinătate, din 10 octombrie 1955, se arăta că „lucrătorii MAI din cadrul oficiului diplomatic sunt datori: a) să se încadreze în serviciile respective ale oficiului diplomatic la care sunt repartizați să muncească efectiv 3-4 ore pe zi, pentru îndeplinirea sarcinilor primite de la şeful oficiului diplomatic în cadrul muncii lor de acoperire şi să răspundă de executarea acestor sarcini, urmând ca restul orelor din program să le folosească pentru munca lor de bază pe linia MAI. Timpul muncii de acoperire se va repartiza în aşa fel ca să nu dăuneze muncii lor operative; b) să nu lipsească de la serviciu în cadrul oficiului fără ştirea şi aprobarea şefului oficiului; c) şeful serviciului MAI va informa în prealabil pe şeful oficiului diplomatic asupra tuturor plecărilor din oraş şi din țara respectivă şi va preciza localitățile respective, timpul cât vor lipsi cei plecați şi când se întorc. El va avea grijă de fiecare dată să stabilească, pentru fiecare plecare, un alibi potrivit; d) şeful serviciului MAI va informa pe şeful oficiului diplomatic ori de câte ori se vor ivi cazuri concrete de provocare sau urmărire; e) şeful serviciului MAI va informa pe şeful oficiului diplomatic: asupra unor probleme interne sau externe cu caracter politic, economic sau militar referitor la țara respectivă, care ar prezenta interes pentru orientarea oficiului diplomatic; asupra faptelor negative de orice natură privind pe cetățenii români din țara respectivă, pe funcționarii oficiului diplomatic şi familiile acestora, inclusiv lucrătorii MAI, precum şi instituțiile RPR aflătoare în acea țară; asupra faptelor care ar periclita securitatea misiunii diplomatice sau a unor misiuni permanente sau temporare ale RPR în acea țară, precum şi securitatea personală a membrilor acestora; la nevoie să stabilească în comun cu şeful oficiului diplomatic măsuri necesare în cazul unor fapte negative constatate". La rândul său, şeful oficiului diplomatic „nu va cere informații asupra muncii operative secrete a lucrătorilor MAI", deoarece „activitatea de specialitate a lucrătorilor MAI este condusă direct de Ministerul Afacerilor Interne prin organele sale respective" (ANIC, fond CC al PCR-Administrativ politic, dosar nr. 17/1955, ff. 8-10).

[20] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 24-30. Ion Negoi fusese director-adjunct la Direcția Relații externe (*Ibidem*, f. 66).

Ministerul Afacerilor Interne şi trimis, între 1967-1969, la Consulatul român din Belgrad, apoi între 1969-1977 ca şef al Secţiei consulare al Ambasadei României de la Paris.

În stadiul actual al cercetărilor nu am putut afla când a ajuns lucrător al Direcţiei de Informaţii Externe, însă funcţia de colonel pe care o avea în timpul misiunii de la Paris, ne indică faptul că acesta era mai vechi în structurile de informaţii. Tot la Paris a ocupat postul de secretar al organizaţiei PCR pe ambasadă[21]. A fost consul al Ambasadei României la Paris, până în octombrie 1977, când serviciile secrete franceze l-au deconspirat în presă, pentru încercările eşuate de preluare a bisericii române de pe str. Jean de Beauvais şi de compromitere a preotului Vasile Boldeanu, care slujea în acest lăcaş. Deoarece Ion Popescu fusese deconspirat la postul din Franţa, într-un document al DSS din 5 aprilie 1979, se propunea „oportunitatea menţinerii acestuia în cadrul Departamentului cultelor mai ales că este «ofiţer deplin conspirat» la locul de muncă", după ce generalul Emil Macri încercase să-l scoată din acest post[22].

Din cele de mai sus se susţine afirmaţia lansată de Ion Mihai Pacepa cu privire la infiltrarea instituţiilor statului român, în perioada ceauşistă, cu ofiţeri acoperiţi din DIE[23]. Cel puţin în cazul de faţă, Ion Popescu avea acest rol în Departamentul Cultelor, de pe funcţia care se ocupa de relaţiile externe ale cultelor din România, aşa cum mai înainte, probabil, fusese Leon Toader.

Departamentul cultelor - obiectiv al Securităţii

Într-un material documentar despre „obiectivul Departamentul cultelor", întocmit de Securitate la data de 12 ianuarie 1966, se arăta că această instituţie este „forul tutelar al cultelor din RSR, prin care acesta realizează legătura cu statul şi totodată este organul principal prin care partidul şi guvernul aplică politica de culte. Prin atribuţiunile sale, Departamentul cultelor poate controla şi îngrădi activitatea mistico-religioasă a cultelor, în conformitate cu dezvoltarea generală a regimului nostru socialist, deoarece acest organ avizează orice angajare sau mişcare de clerici şi salariaţi laici ai cultelor, precum şi deschiderea de noi biserici sau alte lăcaşuri de cult, ca şi conţinutul şi cantitatea tipăriturilor religioase, bugetele cultelor etc.

Aceasta presupune desfăşurarea unei activităţi organizate care alături de măsurile luate de partid să contribuie la reducerea influenţei negative a religiei în formarea conştiinţei socialiste şi la limitarea treptată a activităţii cultelor"[24].

Pentru îndeplinirea obiectivelor prevăzute de lege, dar şi pentru un control efectiv al aplicării deciziilor luate de conducerea de partid şi de stat, la 26 octombrie

---

[21] Ovidiu Bozgan, *Cronica* … pp. 340-341.

[22] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 3, ff. 298-299; Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE 1955-1980*, Editura Evenimentul românesc, 1997, p. 185-186. Corneliu Mănescu confirmă faptul că Direcţia consulară din Ambasada României de la Paris „aparţinea şi era încadrată de Securitate. Ea [Securitatea, n.n.] avea o conducere în Ministerul de Externe, dar care era încadrată tot de Securitate" *(Convorbiri neterminate*…, p. 229).

[23] *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securităţii. 1978-1980*, st. introd., selecţia documentelor şi indice de nume de Liviu Ţăranu, Bucureşti, 2009, n. 32, p. 312. Afirmaţia lui Pacepa era întărită şi de ofiţerul Neagu Cosma într-o declaraţie dată la 15 septembrie 1978 (*Ibidem*, doc. 107, p. 290).

[24] Idem, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 1, ff. 40-41.

1955, Securitatea a trecut la constituirea dosarului de obiectiv nr. 565, „Ministerul cultelor". Şeful Serviciului culte, din Direcția Generală a Securității Statului, motiva acest gest prin următoarele: „Personalul care compune acest minister este în permanentă legătură cu deservenții tuturor cultelor. Pentru acest motiv s-a ajuns la concluzia că elementele duşmănoase din cadrul acestui minister să fie urmărite pe linia Serviciului 4, Direcția a III-a, care urmăreşte elementele duşmănoase din cadrul tuturor cultelor din RPR". Totodată, se mai preciza că „elemente din Ministerul cultelor apar în raza agenturii acestui serviciu cu diverse manifestări sau acțiuni duşmănoase fapt ce dovedeşte că ele pot fi urmărite de acest serviciu". Prin urmare, „pentru faptul că în cadrul acestui minister se iau o serie de măsuri privind cultele", atunci lucrătorii operativi ai Serviciului 4 „pot preîntâmpina tocmai acele măsuri luate cu scopul să producă greutăți regimului"[25].

Date concrete despre desfăşurarea urmăririi acestui minister, ulterior departament, până la începutul anilor `70 nu deținem în stadiul actual al cercetărilor. Ştim doar că, la 25 iunie 1973, lt. col. Ion Banciu, şeful Serviciului Culte, propunea superiorilor săi închiderea dosarului de obiectiv, deoarece „în perioada care a trecut de la deschiderea acestui dosar şi până în prezent elementele cu antecedente ori care să prezinte pericol social s-au redus simțitor"[26].

Cu toate acestea, peste puțin timp, dosarul de obiectiv „Departamentul cultelor" avea să fie redeschis, sub nr. 1636. În referatul din 26 decembrie 1974, ofițerul de securitate arăta că în această instituție „se concentrează date şi documente secrete cu privire la: relațiile cultelor din RSR cu centre cultice sau organisme internaționale din străinătate, care ocolesc prevederile legii cultelor şi sunt trimise spre informare conducerii de partid şi de stat; materiale despre activitatea unor persoane din diferite țări care vin pe linia cultelor în țara noastră, ce pot fi exploatate, în dauna intereselor statului român; date referitoare la problemele pe care le ridică comunitățile ortodoxe din străinătate; planurile de dislocare ale Departamentului cultelor pentru situații speciale, precum şi rapoarte în legătură cu mobilizarea la locul de muncă al salariaților; date în legătură cu efectivul, pregătirea de luptă şi înzestrarea cu armament a gărzii patriotice din Departamentul cultelor". În acelaşi document se mai adăuga faptul că 21 de persoane din această instituție au aprobare pentru a avea acces la documente secrete şi au atribuții de protocol. Față de această situație, în conformitate cu ordinul nr. 00250/1973 şi pentru că există funcționari în această instituție cu antecedente politice, iar alții au rude în străinătate, ofițerul avea în vedere următoarele obiective: „Intensificarea muncii de supraveghere informativă generală, pentru a cunoaşte: cum se desfăşoară activitatea de evidență, păstrare, multiplicare şi manipulare a documentelor secrete ce intră sau sunt elaborate de către Departamentul cultelor şi luarea de măsuri operative în cazurile în care se constată încălcări ale Legii nr. 23/1971 şi HCM nr. 18/1972; identificarea persoanelor cu antecedente politice sau penale, precum şi a celor fără antecedente ce au acces la documente secrete şi intră în contact cu cetățeni străini şi urmărirea celor asupra cărora vor rezulta suspiciuni; verificarea în evidența organelor noastre a persoanelor aprobate de conducerea instituției să aibă acces la documente

[25] Idem, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 8, f. 4.

[26] *Ibidem*, f. 3.

secrete şi, periodic, se vor lua măsuri de aprofundarea verificării asupra unora dintre ei; cunoaşterea poziţiei politice prezente a elementelor cunoscute în evidenţele de securitate, cât şi descoperirea altora, fără antecedente, dar care au o poziţie ostilă orânduirii nostre socialiste; cunoaşterea altor fapte sau fenomene ce se produc în Departamentul cultelor şi care prin consecinţele lor pot aduce atingere securităţii statului”[27].

La un an de la deschiderea dosarului de obiectiv (24 februarie 1976), colonelul Dumitru Tăbăcaru, din Direcţia I de Informaţii Interne din Securitate, întocmea un „raport cu rezultatul analizei situaţiei informativ-operative de la Departamentul cultelor”, în care spunea că „s-au întreprins unele măsuri pentru a preveni comiterea unor activităţi duşmănoase. Au fost verificaţi în evidenţele de Securitate toţi salariaţii din obiectiv, stabilind elementele cunoscute cu antecedente politice sau alte fapte negative şi treptat au fost luate măsuri pentru încadrarea lor informativă”; cei 22 de salariaţi propuşi de conducerea Departamentului pentru a lucra cu documente secrete au fost verificaţi şi „cu mijloace ale muncii de securitate”, deci nu numai pe linie de partid, pentru care s-a dat aviz pozitiv; au fost avizate „pentru a participa la diferite manifestaţii şi primiri de delegaţii, 66 persoane”; 30 de persoane au fost încadrate în formaţiunile gărzilor patriotice din cadrul instituţiei şi „s-au obţinut şi unele informaţii cu privire la starea de spirit din rândul salariaţilor, legături suspecte cu persoane venite temporar în ţară şi alte fapte negative”.

La capitolul deficienţe în activitatea informativă, ofiţerul de securitate arăta că „nu există o reţea suficientă, fiind compartimente neîncadrate informativ. Cele şase surse de informare şi două persoane de încredere nu satisfac cerinţele actuale ale muncii informative, mai ales că o parte din aceste surse au posibilităţi limitate în unele compartimente importante”. Astfel, nu se pot obţine date privitoare la: „a) cum se aplică politica de culte, dacă sunt elemente care prin activitatea pe care o desfăşoară aduc prejudicii politicii partidului în acest sector; b) depistarea persoanelor cu manifestări duşmănoase şi a celor care realizează legături suspecte cu persoane care vin temporar în ţară; c) identificarea elementelor care favorizează unele culte în schimbul unor avantaje materiale, ajungând la corupţie”.

Faţă de aceste probleme identificate, acelaşi ofiţer propunea un plan de măsuri pe mai multe capitole. Pentru apărarea secretului de stat reţeaua informativă trebuia instruită, primind şi o serie de sarcini noi; apoi, era prevăzută îmbunătăţirea activităţii informative în problema cenzurii şi avizării publicaţiilor bisericeşti, prin recrutarea a încă unui informator; în fiecare trimestru erau prevăzute câte două controale, „pentru a se verifica cum sunt asigurate încăperile unde se păstrează documente secrete şi mijloacele de multiplicare”; în problema politicii de culte era „punctat, verificat şi atras la colaborare un element cu posibilităţi de informare”, iar pentru identificarea corupţiei funcţionarilor, de asemenea, era vizată recrutarea unui informator[28].

Într-o notă a UM 0610 către UM 0500, semnată de colonelul Gheorghe Raţiu şi datată 30 martie 1987, „date şi documente secrete de stat” erau considerate cele prevăzute de art. 4 din HCM nr. 19/1972 şi cele specifice instituţiei: „1. Rapoartele,

[27] *Ibidem*, f. 1.
[28] *Ibidem*, ff. 166-172.

notele şi informările adresate conducerii de partid şi de stat, în legătură cu diverse acţiuni interne şi externe în domeniul cultelor, precum şi răspunsurile primite la acestea; 2. Dările de seamă şi planurile de muncă ale Departamentului cultelor; 3. Procesele verbale ale şedinţelor Biroului executiv, consiliului de conducere şi consfătuirilor cu inspectorii teritoriali ai Departamentului; 4. Informări ale inspectorilor Departamentului cultelor privind vizitele cetăţenilor străini în ţara noastră; 5. Lucrările privind evidenţa rezerviştilor din Departamentul cultelor"[29]

Ulterior, în lista documentelor cu caracter secret figurau următoarele: „1. Materiale privind relaţiile dintre diferite culte din RSR cu străinătatea, care ocolesc prevederile Legii cultelor şi care sunt trimise spre informare organelor de stat; 2. Corespondenţa referitoare la contacte ale unor reprezentanţi de culte din străinătate care vin în ţara noastră ca turişti; 3. Documente, planuri, rapoarte în legătură cu mobilizarea la locul de muncă a salariaţilor din Departamentul cultelor; 4. Planul de dislocare a Departamentului cultelor pentru situaţii speciale; 5. Dosarele despre activitatea conducătorilor de culte: patriarh, mitropoliţi, episcopi, preşedinţi, vicari, secretari generali şi asimilaţii acestora; 6. Unele date cu privire la situaţia şi activitatea parohiilor ortodoxe din cadrul coloniilor de români din străinătate (SUA, Canada, Austria, Anglia, Brazilia, Venezuela, Franţa, RFG etc.); 7. Unele rapoarte şi informaţii despre diferite congrese, consfătuiri, conferinţe internaţionale la care participă delegaţi ai cultelor din RSR; 8. Date şi documente privind activitatea cultelor din ţară (starea cultică, acţiuni de prozelitism); 9. Corespondenţă privind activitatea unor persoane de peste hotare pe linia cultelor din ţara noastră şi care pot avea repercusiuni negative asupra intereselor statului român; 10. Date în legătură cu efectivul, starea de pregătire şi de luptă, înzestrare cu armament, tehnică de luptă şi planurile de acţiune ale gărzii patriotice din Departamentul cultelor; 11. Unele probleme legate de organizarea pazei şi apărarea instituţiei; 12. Dosarele personale ale cadrelor conducătoare din Departamentul cultelor aflate în nomenclatură"[30]

Departamentul cultelor şi Securitatea promovează „politica externă de culte"

În raportul întocmit, în octombrie 1979, de general maiorul Dumitru Tăbăcaru, şeful Direcţiei I din DSS, în urma unor discuţii purtate cu Ion Roşianu, arăta că, pe lângă asigurarea documentelor secrete, Securitatea avea atribuţii în realizarea politici de culte: „Cu privire la atributul nostru în ce priveşte munca de securitate în Departamentul cultelor, i-am explicat că noi efectuăm controale pe linia asigurării documentelor secrete şi strict secrete, conform legislaţiei, că facem verificări în vederea apărării personalului muncitor şi pe linia asigurării securităţii instituţiei respective, acţionând în acest sens, prin mijloace specifice organelor de securitate. Totodată, am convenit să ne informăm reciproc asupra aspectelor ce interesează.

În problema politicii de culte, în care suntem interesaţi deopotrivă, am convenit că este necesar să cunoaştem tot ce se preconizează în această privinţă atât în cadrul cultelor, cât şi în cel al sectelor.

[29] *Ibidem*, f. 248.
[30] *Ibidem*, vol. 9, ff. 44-45.

Abordând mai concret unele aspecte ale celor discutate, i-am sugerat ideea că, prin căile noastre specifice, putem să ne aducem o anumită contribuţie în realizarea politicii de culte, inclusiv în Sinodul Bisericii Ortodoxe Române şi la nivelul conducerilor celorlalte culte. Tovarăşul Roşianu Ion şi-a exprimat acordul deplin.

[...] Cu privire la reuniunile religioase cu caracter internaţional programate să aibă loc în ţara noastră, am menţionat faptul că ele nu pun probleme pentru securitatea statului, ci ţin de domeniul politicii de culte"[31].

Biserica Ortodoxă Română a fost vârful de lance în relaţiile ecumenice, mai ales datorită caracterului de cult majoritar în statul român. După intrarea sa în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961, aceasta avea să fie urmată de celelalte confesiuni recunoscute de regimul comunist. Apoi, în 1964, tot Biserica Ortodoxă Română, dar şi celelalte culte, au intrat în Conferinţa Bisericilor Europene (Conferinţa de la Nyborg), creată la iniţiativa bisericilor protestante occidentale. Tot pe plan internaţional, dar ca o replică la mişcarea ecumenică, care funcţiona numai în spaţiul occidental, şi la „sugestia" Moscovei, în 1958, la Praga, se creasе Conferinţa Creştină pentru Pace, la care BOR şi celelalte confesiuni recunoscute au aderat în 1961. După momentul primăverii de la Praga, în acest ultim organism „ecumenic" aveau să apară opinii diverse, reprezentanţii cultelor din România refuzând să păstreze linia unanimă impusă de Moscova. Tot după 1961, au mai fost participări ale cultelor recunoscute în diverse organisme internaţionale după specificul confesional.

În această politică externă pe care confesiunile recunoscute în statul român o iniţiau, un aport special îl avea Departamentul cultelor, care, după cum am văzut, era supravegheat îndeaproape de Securitate. Detalii despre politica externă de culte promovată de statul român prin reprezentanţii cultelor recunoscute şi Departamentul cultelor găsim în nota înaintată de Gheorghe Nenciu către generalul Dumitru Borşan, din Ministerul de Interne, datată 8 martie 1976, din care cităm: „Relaţiile externe pe care cultele din ţara noastră se întreţin cu aprobarea Departamentului cultelor sunt cuprinse în raportul cu caracterul specific al acţiunilor, în următoarele categorii:

a) Relaţii confesionale, pe linia cărora cultele din ţară participă la activitatea: conferinţelor interortodoxe, Alianţa Mondială Reformată, Federaţia Mondială Luterană, IARF (Asociaţia internaţională a libertăţii religioase), Congresul Mondial Evreiesc, Alianţa Mondială Baptistă, Conferinţa Generală Adventistă etc;

b) Relaţii cu caracter interconfesional-în cadrul cărora delegaţiile cultelor din ţară iau parte la activitatea: Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinţa Bisericilor Europene (Nyborg) şi Conferinţa creştină pentru pace.

Reprezentanţii cultelor din ţara noastră participă la activitatea organizaţiilor internaţionale susmenţionate, ca membri aleşi în forurile de conducere ale acestora, în diferitele comisii de studii, ca invitaţi la întruniri ocazionate de diferite evenimente, aniversări sau pentru discutarea unor probleme de interes confesional şi interconfesional.

Privită comparativ, frecvenţa relaţiilor cultelor din ţara noastră este aproximativ aceeaşi cu a altor ţări socialiste fiind depăşită doar de URSS şi Ungaria.

---

[31] *Ibidem*, vol. 10, ff. 142-143.

O preocupare permanentă a Departamentului o constituie îndrumarea şi orientarea atentă a delegaţiilor cultelor din ţară participante la diferite întruniri religioase internaţionale, ca de pe poziţiile lor să promoveze principiile generale ale politicii externe a RSR în spiritul apărării suveranităţii şi independenţei naţionale, a păcii şi a colaborării între popoare, pentru instaurarea unei noi ordini economice în lume. Totodată, cultele sunt îndrumate de a lua atitudine fermă împotriva tuturor încercărilor de denigrare a ţării noastre pe tema unei pretinse lipse a libertăţii religioase, prin exprimări de poziţii care să reflecteze realităţile vieţii religioase interne din RSR şi climatul ecumenic, de respect reciproc, ce caracterizează relaţiile dintre ele. În acelaşi timp, suntem interesaţi ca diferite personalităţi religioase internaţionale să facă vizite în România, pe de o parte pentru a-i apropia şi a putea miza pe sprijinul lor în rezolvarea unor probleme ale noastre în străinătate, cât şi pentru a se convinge personal şi a putea vorbi, în mod obiectiv, despre realităţile vieţii religioase din România"[32].

Pe aceste principii ale politicii externe de culte, Departamentul cultelor primea aprobare pentru lista întrunirilor religioase internaţionale, acţiunile ocazionale şi vizitele în RSR preconizate pe anul următor şi care trebuiau să se încadreze în planul valutar din bugetul său, vizat de Ministerul Finanţelor[33].

În privinţa tematicii pe care o aveau reprezentanţii cultelor care participau la reuniunile religioase internaţionale, aflăm într-o notă, unde se cerea ca „deservenţii cultelor să fie orientaţi să acţioneze în direcţia combaterii propagandei şi a zvonurilor ce vin din străinătate şi să contribuie activ la anihilarea tendinţelor de emigrare a unor cetăţeni din localităţile respective; preoţii aflaţi la posturi în străinătate să fie antrenaţi la acţiuni concrete pentru a-i intensifica activitatea în cadrul comunităţilor religioase respective în scopul influenţării pozitive a opiniei publice şi combaterii acţiunilor antiromâneşti ce se desfăşoară în diferite ţări, inclusiv prin organizaţiile religioase internaţionale; folosirea revistelor şi publicaţiilor editate de parohiile ortodoxe române din străinătate pentru popularizarea trecutului istoric al poporului român, realităţilor contemporane din R.S. România etc; să se analizeze posibilitatea editării unor materiale documentare pe problemele menţionate [supra, n.n. ANP], pentru a fi trimise în străinătate în scopul creării unui climat corespunzător în cadrul comunităţilor religioase române cu privire la ţara de origine; asigurarea unei mai bune conlucrări între şefii de culte, deservenţii acestora şi Departamentul cultelor în vederea evitării unor animozităţi; stabilirea unei legături organizate între conducerea Departamentului cultelor şi şeful Direcţiei I, respectiv şeful serviciului din problemă"[34].

Pentru anul 1989, îndrumătorul întocmit de partid pentru delegaţiile cultelor recunoscute care participau la întruniri internaţionale suna astfel: „Departamentul cultelor va îndruma conducerile bisericilor să folosească relaţiile lor externe în vederea realizării următoarelor obiective: popularizarea politicii interne a statului nostru, a valorilor, a tradiţiilor progresiste ale culturii şi istoriei poporului român; prezentarea în mod obiectiv, conform adevărului istoric, a momentelor şi evenimentelor fundamentale

[32] *Ibidem*, ff. 88-89. Această notă a mai fost înaintată în copie către Emil Bobu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat şi Ştefan Andrei, secretar al CC al PCR (*Ibidem*).
[33] *Ibidem*, ff. 88v-89.
[34] *Ibidem*, vol. 8, ff. 270-270v.

ale istoriei poporului român şi combaterea tuturor tezelor şi interpretărilor greşite şi tendenţioase ale istoricilor străini; popularizarea realităţilor şi a marilor realizări obţinute în anii socialismului în România; relevarea modului democratic şi umanist în care a fost soluţionată problema naţională de către statul român şi a condiţiilor de deplină libertate şi egalitate în care îşi desfăşoară activitatea cultele din ţara noastră, indiferent de numărul şi naţionalitatea credincioşilor; sublinierea bunelor relaţii dintre autorităţile de stat şi culte şi posibilitatea acestora de a-şi soluţiona toate problemele în conformitate cu prevederile legale.

Totodată, Departamentul va îndruma şi pregăti delegaţiile cultelor care participă la reuniunile internaţionale pentru a acţiona în vederea popularizării şi promovării politicii externe a României, a preşedintelui Nicolae Ceauşescu consacrată soluţionării problemelor majore ale lumii contemporane. De asemenea, vor prezenta acţiunile proprii organizate de cultele din România pentru sprijinirea iniţiativelor şi propunerilor statului român de promovare a păcii şi dezarmării.

Toţi delegaţii care vor participa la acţiunile organizate în străinătate vor fi pregătiţi să acţioneze ferm în scopul combaterii manifestărilor duşmănoase şi naţionalist-şovine la adresa ţării noastre, a tendinţelor de deformare a realităţilor social-politice româneşti şi de amestec în viaţa internă a cultelor din România"[35].

Astfel, promovarea politicii lui Nicolae Ceauşescu ajunsese o temă dominantă în conferinţele ţinute de reprezentanţii cultelor la reuniunile religioase internaţionale, alături de mai vechiul subiect pacifist care trebuia susţinut permanent de culte. Pentru politica externă a cultelor tema pacifistă era susţinută asiduu de Departamentul cultelor, după cum în perioada 16-20 ianuarie 1989, Ion Cumpănaşu participa la un dialog şi schimb de informaţii cu secretarul de stat pentru problemele religioase din RDG, Kurt Löffler, pe tema „implicării Bisericii în lupta pentru pace, dezarmare, dreptate socială". Însă, problema susţinerii politicii iniţiată de Nicolae Ceauşescu era tot mai prezentă în discursurile reprezentanţilor cultelor şi chiar obositoare pentru participanţii la astfel de reuniuni internaţionale[36].

Un alt aspect deosebit de important din politica externă de culte era cea a jurisdicţiei canonice asupra comunităţilor de români din afara graniţelor. Evident că aici era vizată Biserica Ortodoxă Română, celelalte confesiuni neavând astfel de structuri canonice. Această problemă se reflectase în diverse cazuri: de la cel al mitropolitului Visarion Puiu din Franţa şi până la comunităţile din spaţiul german sau britanic. Extrem de dificile au fost situaţiile create de jurisdicţia episcopului Valerian Trifa din America, care, din motive politice, nu dorea să se ataşeze Patriarhiei din Bucureşti. Autorităţile române au acordat o atenţie specială acestor probleme, care, deşi erau strict bisericeşti, totuşi erau manipulate politic, atât de Securitate, cât şi de Departamentul cultelor, care aveau structuri specializate. Prin Decretul nr. 313 din 31 august 1977, în cadrul Departamentului cultelor se înfiinţa Direcţia Relaţii externe şi secretariat, în care funcţionau două servicii: unul pentru comunităţile religioase ale emigraţiei româneşti, iar

[35] *Ibidem*, vol. 12, ff. 169-170.
[36] *Ibidem*, f. 192-194; *Idem*, dosar nr. 11195, vol. 6, f. 65.

al doilea viza relațiile confesiunilor recunoscute în statul român cu organizațiile religioase internaționale[37].

Așadar, dat fiind interesul foarte mare pentru comunitățile de români din emigrație, la sugestia conducerii de partid și de stat, Departamentul cultelor ajunsese să se ocupe în cele mai mici detalii în competiția pe care Patriarhia ecumenică o declanșase după 1948 de acoperire jurisdicțională a tuturor ortodocșilor în afara granițelor politice ale Patriarhiilor apostolice și naționale, conform Canonului 34 Apostolic din Dreptul canonic ortodox. O situație de acest gen s-a consumat în cazul participării mitropolitului Antonie Plămădeală la întrunirea interortodoxă de la Melbourne, din mai 1980, cu această ocazie putând vizita comunitatea românească ortodoxă din orașul amintit, cât și pe cea din Sidney. Deși pentru toate cheltuielile de deplasare primise bani de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva, mitropolitului Antonie i se refuza plecarea de către președintele Departamentului, Ion Roșianu. Față de această situație, la întâlnirea din 11 decembrie 1979, colonelul Ioan Banciu i-a arătat lui Roșianu necesitatea plecării mitropolitului Antonie, în următorii termeni: „Având în vedere faptul că Patriarhia ecumenică ortodoxă din Constantinopol și-a îndreptat atenția în ultimul timp spre a lua sub jurisdicția sa anumite comunități ortodoxe românești din străinătate, nu ar fi exclus ca, aceasta, sesizându-se de lipsa prezenței reprezentanților patriarhiei din București în acordarea asistenței religioase și a unui sprijin din țară, să inițieze măsuri în consecință"[38].

Motivația lui Banciu se pare că era reală, deoarece existau comunități românești din Occident care, în urma eșecului înregistrat de mitropolitul Visarion Puiu de a constitui Eparhia românilor din străinătate, trecuseră sub oblăduirea canonică a Patriarhiei Ecumenice. La sfârșitul anilor `70 comunitățile românești din spațiul germanofon au încercat constituirea unei eparhii românești care să depindă de Constantinopol, inițiativă care a înregistrat un eșec. Această situație a favorizat, cel puțin în parte, aducerea sub oblăduirea canonică a Bucureștiului a unor comunități.

Odată aduse în jurisdicția Patriarhiei Române, prin instituțiile îndrituite, Securitatea și Departamentul cultelor, autoritățile române treceau la următorul pas: prin diverse manifestări cultural-artistice „organizate" de aceste colonii de români era propagată politica statului român în scopul ridicării prestigiului în plan internațional. În acest sens, în planul politicii externe inițiate de Departament pentru anii `80 și aprobat de Securitate, se aveau în vedere două paliere principale: „Organizarea de acțiuni cultural-educative pentru marcarea unor evenimente din istoria României și pentru aniversarea unor personalități din istoria, cultura și știința poporului român și trimiterea de preoți și teologi pentru a sprijini activitatea parohiilor ortodoxe române din străinătate"[39].

O altă problemă acută în politica externă de culte promovată de statul român a fost reprezentată de încercările constante ale Moscovei de a avea ultimul cuvânt în relațiile religioase internaționale. Primele încercări de acest fel s-au înregistrat la

[37] Ovidiu Bozgan, Evantia Bozgan, *Independență, politică externă și politică religioasă. Considerații asupra cazului românesc în anii 1970*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană", an I, 2002, p. 246.
[38] ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 165-165v.
[39] *Ibidem*, vol. 12, f. 170.

conferinţa de la Moscova, din iulie 1948. Patriarhia Rusă a încercat să-şi aroge un rol proeminent în Ortodoxie şi chiar să-şi subordoneze, cel puţin simbolic, Patriarhia Română, în situaţia în care Patriarhia ecumenică şi Biserica Greciei refuzaseră participarea la această reuniune. Apoi, alte încercări de acest gen au fost prin închegarea unui front interortodox de luptă pentru pace, şi, nu în ultimul rând, prin înfiinţarea la nivelul lagărului comunist, în 1957, la Praga, a Conferinţei creştine pentru pace, care nu funcţiona precum se preconizase, cu toate schimbările structurale survenite după 1968. Moscova avea nevoie în politica de culte de subordonarea tuturor confesiunilor recunoscute în statele socialiste, iar acest lucru îl putea face prin constituirea a două organisme: unul format din reprezentanţi ai cultelor, iar al doilea din cel al structurilor guvernamentale cu atribuţii în domeniul cultelor din statele comuniste. Totodată, Moscova promova o politică de culte proprie la care celelalte confesiuni recunoscute din statele socialiste trebuiau să se alinieze, chiar dacă unora nu le convenea. De pildă, după alegerea patriarhului Pimen în 1971, Departamentul cultelor sesiza conducerea de partid şi de stat de faptul că Patriarhia rusă încerca să „se erijeze în purtătoarea de cuvânt a întregii Ortodoxii în raporturile cu celelalte confesiuni şi religii" şi că noul întâistătător moscovit are „tendinţa de a cere tuturor bisericilor din ţările socialiste de a se conforma unui plan de acţiune, dat ca directivă de Moscova". Apoi s-a remarcat tentativa, eşuată, de a numi la conducerea Conferinţei Bisericilor Europene a prelaţilor maghiari fideli Moscovei, Tibor Bartha şi Gyula Nagy sau politica de apropiere de Vatican prin acordul de la Zagorsk din 15 iunie 1973. Practic, se încerca crearea unui „CAER religios", după cum s-a văzut la reuniunea de la Zagorsk, din 23-26 iulie 1974, unde au participat reprezentanţi ai cultelor din statele fidele Moscovei, deci mai puţin România. La fel s-a încercat prin solicitarea lui Tibor Bartha, în cadrul reuniunii din 15-18 octombrie 1975 de la Budapesta, pentru participarea unor reprezentanţi ai cultelor din România[40].

Ulterior acesteia, în aceeaşi capitală se preconiza o reuniune a responsabililor de culte din statele socialiste. În acest sens, între 20-25 octombrie 1975, reprezentanţii oficiilor cultelor din statele socialiste s-au întrunit într-o conferinţă cu tema „Activizarea în lărgirea acţiunilor bisericeşti din ţările socialiste, una din condiţiile apărării păcii şi atenuării încordării internaţionale", la care fusese invitată şi o delegaţie a RSR. Pe această temă, Securitatea a aflat amănunte de la sursa „Apostol", din Biserica Ortodoxă Română, care susţinea că scopul acestei reuniuni era de realizare a unui program unic „cu caracter de coordonare a activităţii oficiilor de stat pentru problemele religioase din ţările socialiste, de fapt constituirea la nivelul oficiilor de culte a unui organism religios al ţărilor socialiste, care să dirijeze acţiunile de pregătire a consfătuirilor iniţiate pe linia reprezentanţilor bisericilor din ţările socialiste, subordonate aceluiaşi scop".

Deşi participa încă din 1957 la astfel de reuniuni[41], totuşi, în 1975, România a refuzat să răspundă invitaţiei. Gestul autorităţilor române venea după ce timp de doi ani

[40] Ovidiu Bozgan, Evantia Bozgan, *Independenţă*…, p. 251-254.

[41] Reuniunile responsabililor pentru probleme religioase din statele socialiste au fost următoarele: Budapesta, 1-9 septembrie 1957; Moscova, 28-30 iulie 1970; Karl Marxstadt, RDG, 6-8 septembrie 1971; Moscova, iulie 1970; Praga, martie 1971; Sofia, octombrie 1972; Berlin, 1973 şi Moscova, 1974.

nu fuseseră invitate la reuniunile care totuşi se ţinuseră şi era justificat de refuzul constant al sovieticilor de a accepta punctele de vedere expuse din partea responsabililor de la Bucureşti. Pentru autorităţile române era clar faptul că, prin astfel de organisme, sovieticii doresc să aibă legitimitatea în tot ceea ce fac în materie de politică internaţională de culte.

Atitudinea României faţă de cererile sovieticilor era apreciată pozitiv de către Pillip Potter, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Potter considera că această consfătuire este „o manevră sovietică făcută cu ajutorul ungurilor, iniţiată de episcopul Bartha Tibor din Budapesta", adăugând sursei care informa Securitatea în această problemă: „Vă mulţumesc foarte mult. Ştiu că biserica ortodoxă română şi statul român, de altfel, nu încurajează politica de bloc. Ştiu că nici anul trecut nu aţi participat la o consfătuire identică, ţinută la Moscova. Poziţia bisericii ortodoxe române este şi pentru mine un bun exemplu şi nu voi participa la întrunirea convocată de episcopul Bartha Tibor"[42].

Pentru o tatonare în această problemă, la 2 septembrie 1975, oficiali ai Ambasadei Uniunii Sovietice de la Bucureşti făceau o vizită vicepreşedintelui Gheorghe Nenciu, ocazie în care şi-au manifestat şi nemulţumirea faţă de venirea în România a rabinului Israel Miller din New York, la invitaţia lui Mozes Rosen. Rabinul american era indicat de sovietici ca un „antisovietic fanatic" şi ca unul care, prin acţiunile sale publice din SUA, a împiedicat acordarea clauzei naţiunii celei mai favorizate URSS-ului. De asemenea, pentru sovietici era inexplicabilă această primire în contextul lansării documentului Congresului al XI-lea al PCR cu privire la intensificarea propagandei ateist-ştiinţifice. Practic, părţii române i se reproşa că nu-şi respectă poziţia de stat, comunistă, cu o politică militantă ateistă, dar şi falsa prietenie faţă de Uniunea Sovietică.

În timpul discuţiilor, Nenciu a arătat că rabinul a fost primit „pentru a se convinge personal de realităţile existente, şi drept rezultat, la plecare, a făcut aprecieri elogioase cu privire la libertăţile religioase ale comunităţii iudaice din România, precum şi la politica sa"[43].

Este evident că nealinirea la punctul de vedere impus de sovietici a adus prestigiu statului român în problema relaţiilor ecumenice, BOR fiind, nu de puţine ori, văzută ca Biserica care nu se circumscrie politicii promovate de Patriarhia Moscovei. Situaţie care a condus inevitabil chiar la fricţiuni între reprezentanţii ortodocşi români şi ruşi în reuniunile ecumenice, mai ales după recunoaşterea autocefaliei Mitropoliei ortodoxe ruse din America, în 1970, de către Patriarhia Moscovei.

Cu toate acestea, s-au făcut şi greşeli în relaţiile ecumenice, uneori din cauza proastei gestionări de către autorităţile statului a politicii externe de culte sau a orgoliilor dintre responsabilii de culte şi reprezentanţii cultelor. De pildă, din cauza conflictului dintre Ion Roşianu şi patriarhul Iustin Moisescu, colonelul Ioan Banciu arăta, în nota întocmită la 15 mai 1979, că BOR a pierdut postul de secretar adjunct al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în favoarea teologului bulgar Sabev, iar patriarhul Ilie al Georgiei a fost ales vicepreşedinte al acestui organism. De asemenea, la începutul anului 1978 Departamentul cultelor a respins propunerea Patriarhiei Române de a-l invita în

[42] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 80-81v.
[43] *Ibidem*, ff. 86-86v.

ţară pe Philip Potter. În schimb, Potter avea să viziteze Biserica Ortodoxă Rusă. Apoi, Biserica Ortodoxă Bulgară a organizat în ultimii patru ani mai multe întruniri ecumenice, „popularizându-se astfel", în timp ce Departamentul cultelor nu a aprobat BOR astfel de acţiuni. Un alt refuz din partea Departamentului cultelor, impardonabil pentru Securitate, s-a consumat la propunerea ambasadei României în Elveţia prin care solicita înfiinţarea „unui centru ortodox românesc la Geneva", în scopul „contrabalansării comunităţilor româneşti cu orientare reacţionară şi anticomunistă, precum şi pentru a concentra în jurul său elemente cu idei şi vederi progresiste, să devină, în perspectivă, un centru de direcţionare şi de control a emigraţiei româneşti"[44].

Securitatea „supraveghează restructurarea" Departamentului Cultelor

Decesul lui Emil Bodnăraş şi plecarea lui Dumitru Dogaru de la conducerea Departamentului cultelor a oferit Securităţii ocazia să impună o altă strategie de lucru în această instituţie, dar şi o atitudine mai fermă faţă de cultele recunoscute, în sensul unui control mai riguros al activităţii cultice şi a instruirii laice cât mai accentuate a deserventului de cult. Era o şansă pentru Securitate să inducă Departamentului într-un mod riguros politica tot mai agresivă a partidului faţă de activitatea religioasă, într-o instituţie în care dispărea atât conducătorul ei, cât şi îndrumătorul din partidul comunist.

Însă, o astfel de iniţiativă a întârziat, probabil, şi din cauza interimatului Gheorghe Nenciu. Mai mult, această situaţie de la conducerea Departamentului cultelor, declanşată de ieşirea la pensie a lui Dumitru Dogaru şi încheiată cu numirea lui Ion Roşianu, a determinat o stare de incertitudine, atât în rândul personalului administrativ, cât şi în activitatea propriu-zisă a Departamentului, care s-a repercutat asupra activităţii de control al cultelor. De altfel, rostul noului şef de la culte, potrivit celor spuse de Emil Bobu, era de „restabilire a ordinii şi disciplinei în Departament". Altfel spus, partidul dorea o punere în ordine în tot ceea ce presupunea Departamentul şi activitatea cultelor în România. În acest sens, Securitatea a strâns informaţii, a analizat şi a înaintat propuneri în vederea rezolvării problemelor de care personalul din acest aparat guvernamental nu se putea îndepărta prea uşor.

În acest sens, la 27 ianuarie 1977, sursa „Gheorghe S.", furniza Securităţii o notă informativă, în care făcea o radiografie a concepţiei de lucru din Departamentul cultelor sub interimatul Nenciu:

„1. Concepţia că, dezvoltându-se activitatea ideologică a organelor de resort din cadrul partidului şi al statului-lăsând într-o îngrădire organizatorică biserica-va face ca problema bisericii să se rezolve de la sine, că «va muri singură» s-a dovedit greşită. Viaţa religioasă este intensă în zilele noastre. Izolarea bisericii i-a crescut autoritatea.

2. Concepţia că, încurajând sectele (prin diferite mijloace administrative), se va ajunge la dizolvarea bisericilor tradiţionale a creat noi insule de populaţie care sunt subordonate religios unor agenturi occidentale (baptişti, adventişti, penticostali). Mai mult, ecumenicizarea cu ele în exterior le-a întărit autoritatea în interior. Analizându-se mai profund acest fenomen se vede că în loc să existe o masă de credincioşi în formele tradiţionale (ortodocşi, catolici etc.) cu forme organizatorice definite şi cu ideologie conservatoare, învechită, au apărut forme de mare abilitate organizatorică, cu o

[44] *Ibidem*, ff. 138v-139.

funcţionalitate conspiratoare şi cu formele ideologice în cele mai subtile aspecte anticomuniste. Pe scurt, în loc să fie obligat preotul tradiţional să-şi apere turma, lăsându-i-se portiţa de evoluţie spre ateism, acesta a fost îngrădit şi pus în inferioritate, căci pastorul, vestitorul etc. găsea porţile deschise, ca în chip conspirativ să pătrundă în fabrici, uzine etc. şi să atragă oamenii în secta lui. Aceştia nu au fost supuşi rigorilor legii ba, în conformitate cu prevederile constituţionale, sunt sprijiniţi-de cele mai multe ori-cu teamă, de către Departament.

3. Degradarea treptată a Ministerului (Departamentului) cultelor conformă cu acest fel de concepţie superficială a fenomenului religios-în fond o concepţie neştiinţifică, idealistă în fond şi diversionistă în formă a condus la situaţia prezentă. Dintre toate organele centrale de stat, acesta are cadrele cele mai puţin calificate profesional şi cu metode de lucru învechite. În acelaşi timp, problema de subtilitate politică cu implicaţii îndepărtate sunt lăsate pe mâna unor angajaţi necorespunzători:

Negoiţă Aurel, răspunde de ortodocşi, funcţionar de prin 1947-48, fără nici o pregătire ideologică (fost militar);

Georgescu Adrian, răspunde de neoprotestanţi, fost militar, fără pregătire ideologică;

Vişan Ladislau, răspunde romano-catolici de prin 1948, fără nici o pregătire ideologică, maghiar (şovin);

Rainer Gross, răspunde de evanghelici, sas şovin, mereu pornit pe demonstraţia superiorităţii germanilor, cu rude şi prieteni plecaţi în Occident (membru PCR);

Sasz Iosif, răspunde de baptişti ş.a., maghiar (ca şi Vişan: nici nu ştie bine româneşte), un tip ce se pretează la tot ce i se pare avantajos [...].

La sectorul publicaţii, şeful de colectiv, Vlasie Mihai este licenţiat în teologie şi în filosofie (membru PCR). Colaboratorii săi sunt:

Baboş Irina, maghiară, şovină, fără pregătire ideologică, lector al presei maghiare, române, germane;

Boeriu Maria, absolventă de liceu, funcţionară veche, adusă de ministrul Stanciu Stoian (ca nepoată) din 1948, fără pregătire ideologică;

Antonescu Victor, [...] fără pregătire ideologică (membru PCR);

Presa mozaică o are în control directorul adjunct Iulian Sorin (evreu).

În aceste condiţii nu este greu de explicat de ce în cei 30 de ani, romano-catolicii au devenit o insulă maghiară întărită, în care se practică un şovinism evident.

Vişan şi Baboş sunt elementele de bază ale acestei orientări practice în problema catolică. Cei doi de mai sus urmăresc presa maghiară şi o comentează. Promovează numai acest fel de informare-ei nu urmăresc noutăţile decât prin presa maghiară «mai liberă decât cea românească». Sunt căutaţi de toţi maghiarii şi ies din birou în chip evident să discute în limba maghiară.

4. Orientarea generală a activităţii Departamentului nu-i permite independenţă şi autoritate de organ central de stat. «Episcopii şi mitropoliţii au autoritate cu tendinţe de dominare. Este tipică atitudinea de dictat a mitropolitului Iustin Moisescu al Moldovei (acesta popularizează relaţiile personale cu persoane din conducerea PCR şi a Consiliului de Miniştri, fapt pentru care este temut de conducerea Departamentului)».

Acest gen de activitate face ca aparatul Departamentului să fie în fapt supus ortodocşilor (preşedintele Departamentului, Gh. Nenciu este în situaţia de a primi zilnic

tot felul de feţe ierarhice, de niveluri care, la demnitatea sa, n-ar avea de ce ajunge şi ar trebui să fie primiţi la nivelul serviciilor subordonate).

5. În condiţiile acestor solicitări, Departamentul nu mai are posibilitatea unor reale studii de orientare a politicii religioase în etape tactice şi strategice sincronizate cu etapele de dezvoltare a societăţii româneşti conform planului de perspectivă elaborat de partid.

Inexistenţa acestor preocupări se datorează de fapt superficialităţii cu care este tratat fenomenul religios în principiu. Esenţa activităţii-aceea de supraveghere în teren-a stabilit o reţea de relaţii care impune un mers de la sine, în care aprecierea măsurilor se fac de la caz la caz în virtutea principiului de mobilitate, de mulare delicată pe fenomenele respective în vederea restrângerii activităţii religioase. Dar criteriile de apreciere a acestei scăderi sau restrângeri nu sunt obiective-statistica neintrând în preocupările Departamentului (nu s-au urmărit de exemplu: numărul de preoţi, de biserici, de cântăreţi, de planificare a cadrelor, de organizare spre o laicizare a învăţământului teologic etc.)"[45].

La puţin timp după numirea lui Ion Roşianu, Securitatea a cules din nou informaţii despre starea de spirit a angajaţilor, modul de lucru şi eficienţa activităţii Departamentului cultelor. În acest sens, la 19 august 1978, sursa „Cristian", furniza o notă, pe care o redăm aproape integral datorită conţinutului său important: „Au trecut 19 luni de la numirea noului preşedinte al Departamentului cultelor în persoana lui Roşianu Ion, timp în care revirimentul aşteptat al schimbării stării de lucruri nu se face simţit. Dimpotrivă, mult trâmbiţatul «stil nou de muncă» nu dovedește nimic nou. Astfel:

1. Actualul personal muncitor din Departament este compus din «lucrători vechi» şi «lucrători noi».

Vechii lucrători sunt inhibaţi de bănuielile care planează permanent asupra lor că nu ar fi devotaţi noii conduceri [numirea lui Ion Roşianu, n.n. ANP]. Sunt timoraţi cu permanente aluzii şi chiar întrebări directe dacă nu cumva regretă vechea conducere (lucru total neadevărat, deoarece toţi vechii lucrători au condamnat public atitudinea şi activitatea necorespunzătoare ale fostului vicepreşedinte [Gheorghe Nenciu, n.n.]).

Noii lucrători, veniţi în majoritate de la fosta Direcţie generală a presei sau de la Ministerul de Externe, deşi li s-a acordat mult credit, nu s-au grefat încă nici pe probleme de muncă specifice Departamentului şi nici nu au fost asimilaţi de vechiul colectiv. Se remarcă tendinţa conducerii Departamentului de a-i numi pe noii lucrători în posturi care să le asigure o bună retribuţie. Aceasta a făcut ca, în prezent, în Departament să existe 12-13 inspectori principali de specialitate, chiar dacă unii dintre ei îndeplinesc atribuţii inferioare postului pentru care sunt plătiţi [...].

2. Se constată o împărţire arbitrară, nefirească a compartimentelor sau a lucrătorilor pe cele două direcţii. Astfel, colectivul personal (autorizaţii de intrare în cler, dosare personale ale clerului, cadrelor didactice etc.) aparţine de direcţia relaţii externe [...][46] lucru nefiresc, deoarece de activitatea personalului clerical, învăţământ etc., se ocupă direcţia relaţii culte.

[45] *Ibidem*, ff. 200-201v.

[46] Lipsă în text.

Aceeaşi subordonare o are şi colectivul «patrimoniul cultural-naţional», care include şi serviciul tehnic (reparaţii, extinderi, construcţii etc.) colectiv subordonat direcţiei relaţii externe, dar de care, practic, ar trebui să se ocupe direcţia relaţii culte.

Acest amestec «inter-extern» face ca spre inspectorii teritoriali să pornească săptămânal ordine, circulare şi acte de rezolvat, dar despre care una sau alta din direcţii nu cunoaşte. Apar suprapuneri de sarcini cărora inspectorii teritoriali nu ştiu cum să le facă faţă.

Privind angajarea lucrătorilor în centrală: noul venit este încadrat pe postul care este liber în acel moment, indiferent cărei direcţii îi aparţine postul. Lucrează o perioadă de 3-5 luni la direcţia relaţii externe şi dacă nu corespunde este dat obligatoriu la direcţia relaţii culte [...].

Şi deoarece de arhivă nu are cine să se ocupe-deşi sunt doi oameni încadraţi ca atare- dispoziţia conducerii prevede:

-periodic, echipe de 5-6 lucrători sunt luaţi de la treburile lor şi puşi să lucreze la arhivă: încarcă maşini cu dosare pentru topit, sortează cărţi, reviste sau alte dosare;

-în fişete sau dulapuri se află dosare de 4-5 ani în urmă care ar trebui predate la arhivă, dar nu are cine să le ia în primire.

3. O stare generală de apatie, indiferenţă combinată cu o teamă permanentă caracterizează starea de spirit din Departament. Cauze:

-necunoaşterea unor linii generale de orientare a muncii. Planurile de muncă pe semestrul II nu sunt încă aprobate;

-teama de a nu fi scos din colectiv;

-uneori sunt preluate atribuţii de la un colectiv şi date altuia. Ex: de examenele de admitere la institutele de grad universitar teologic din luna iulie a.c. s-a ocupat direcţia relaţii externe şi nu relaţii culte, în atribuţiile căreia intră învăţământul teologic.

4. «Blocarea» subiectivă a informaţiilor despre situaţia cultelor, a fenomenului religios în general. Faptul că lucrătorii nu au periodic un tablou general al vieţii religioase din ţară, îngreunează orientarea lor în aprecierea unei anumite stări de fapt şi implicit, în propunerea unor măsuri calificate. Concret: înainte se alcătuia, lunar, o sinteză a stării de spirit, a activităţii cultelor din toată ţara. Sinteza circula şi fiecare lucrător cunoştea situaţia la zi în domeniul cultelor. S-a abandonat sistemul.

- Periodic, aveau loc şedinţe ale Biroului Executiv, unde preşedintele instituţiei invita şi alte cadre din Departament. Cu acest prilej erau expuse anumite aspecte ale politicii de culte, orientări generale în ceea ce trebuia de făcut pe anumite loturi ale muncii. S-a renunţat şi la acest sistem.

- Trimestrial, aveau loc şedinţele Consiliului de conducere, unde, de asemenea, se fixau liniile generale ale activităţii Departamentului. De peste doi ani, Consiliul de conducere nu s-a mai întrunit.

5. Chemarea excesivă a inspectorilor judeţeni la Bucureşti individual, pe grupuri de judeţe sau chiar a tuturor inspectorilor. Aceasta duce la:

- perturbări în munca acestora;
- cheltuieli inutile;
- şi nu asigură nici o îndrumare eficientă.

Exemple:

- de la 1 iulie 1977 până la 1 iulie 1978 cei 40 de inspectori judeţeni au fost chemaţi de 4 ori la Bucureşti, iar pe grupuri de judeţe au mai fost chemaţi cel puţin 20 de inspectori judeţeni;

- după o apreciere aproximativă, cheltuielile de deplasare-în condiţiile în care nu mai există corpul de inspectori centrali-au crescut în ultima perioadă de 3-4 ori, comparativ cu anul 1976, fără însă a se putea vorbi de o îmbunătăţire a muncii.

6. Munca de îndrumare şi control a inspectorilor teritoriali este neglijată, fapt pentru care sunt mai multe urmări:

- au apărut inspectori teritoriali lipsiţi de orientare în muncă, care fac mari greşeli în relaţiile cu personalul clerical. Ex: inspectorii din jud: Alba, Vrancea, Brăila, Satu Mare, Olt;

- inspectori care au intrat în conflict cu ierarhii, jud: Alba, Arad;

- inspectori menţinuţi în post, deşi sunt în imposibilitatea de a mai da un bun randament, jud: Suceava, Iaşi, Vâlcea, Ialomiţa;

- inspectori reclamaţi pentru diverse abateri de către personalul clerical, jud: Hunedoara, Constanţa, Satu Mare.

7. Nevalorificarea unor materiale de sinteză despre activitatea cultelor. S-au redactat unele sinteze valoroase, cum ar fi:

- tendinţe şi manifestări negative în activitatea cultelor neoprotestante;

- secte interzise, grupări religioase anarhice; aspecte nocive în activitatea acestora;

- despre catehizarea, mirungerea şi prima împărtăşanie a copiilor.

Aceste materiale nu au fost analizate în Biroul executiv sau în consiliul de conducere şi pe baza lor să se adopte măsuri de limitare sau de lichidare a fenomenului semnalat.

Toate cele de mai sus s-au reflectat oarecum şi în poziţia şi atitudinea personalului clerical, a şefilor de culte chiar"[47].

La acestea se adaugă aprecierile aduse de informatorul „Olaru", la 21 octombrie 1978, prin care arăta că măsurile, şi acestea puţine, luate de preşedintele Ion Roşianu sunt „arbitrare", deoarece nu aveau avizul Biroului organizaţiei de partid, nici al Comitetului sindical sau al Biroului executiv al Departamentului cultelor. De asemenea, acesta era arătat că şi-a amenajat biroul cu mobilă executată în atelierele şi pe cheltuiala Patriarhiei Române, aceasta sprijinind şi consfătuirile oficiilor de probleme religioase ai căror reprezentanţi din URSS şi Ungaria fuseseră prezenţi în România[48].

Însă, astfel de practici erau mai vechi, găsindu-se la majoritatea angajaţilor cu funcţie în Departamentul cultelor. Potrivit unei note, datată 11 iunie 1976 şi semnată de colonelul Ioan Banciu, şeful Serviciului culte din centrala Securităţii, aflăm: „Un fapt cu implicaţii negative este acela că unii salariaţi, chiar din nucleul de conducere, se pretează la compromisuri cu reprezentanţii cultelor, în scopul satisfacerii unor interese personale, atitudini care impietează asupra prestigiului instituţiei care-şi pierde în mare măsură autoritatea de dispoziţie faţă de culte.

[47] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 157-158v.

[48] *Ibidem*, ff. 191-192.

În majoritatea cazurilor, în situații care revin Departamentului cultelor pentru avizare (înființarea unor lăcașuri de cult, hirotoniri de episcopi, transferuri de preoți, aprobări de posturi etc.) reprezentanții Departamentului primesc diverse comisioane care se materializează prin cadouri în obiecte sau bani, mese copioase, concedii petrecute gratuit la diverse case de odihnă ale cultului sau mănăstiri etc.

Aceste fapte negative au creat o atmosferă de neîncredere și comentarii nefavorabile, mai ales că sunt comise de majoritatea șefilor de compartimente din cadrul instituției"[49].

În acest context de redefinire a activității din Departamentul cultelor, Securitatea a trecut mai întâi la reverificarea tuturor salariații din acest obiectiv, fiecăruia întocmindu-li-se o fișă personală care cuprindea datele personale, apartenența politică, componența familială, date succinte despre rude, inclusiv cu locurile de muncă, dacă eventual sunt domiciliate în străinătate, la acestea fiind anexate note informative cu privire la activitatea și comportamentul fiecăruia la locul de muncă. Cei care aveau acces la documente cu caracter secret, care dactilografiau sau multiplicau și nu erau membri PCR trebuiau să primească alt post în Departamentul cultelor.

De altfel, în urma verificărilor informative și din arhivă, o parte dintre funcționari au fost triați după cele trei criterii principale: antecedentele politice, relațiile cu cetățeni străini și cei cu rude peste hotare și mai ales apartenența sau nu la partidul comunist. Un astfel de caz este cel al lui Sorin Iulian, indicat de Securitate ca unul care se ocupă personal și favorizează activitatea cultului mozaic din RSR, prin aprobarea unui conținut „prea sionist" al revistei evreiești sau susținerea unor candidați preferați și de Mozes Rosen la conducerea comunităților evreiești. Această atitudine a lui Sorin Iulian, potrivit verificărilor operate de Securitate, aduceau nemulțumirile unor reprezentanți ai altor culte recunoscute de statul român[50]. Totodată, acesta era semnalat cu rude în Canada și Israel și cu relații cu cetățeni din SUA, ceea ce pentru Securitate reprezenta o problemă.

O altă categorie a suspecților pentru Securitate era cea a funcționarilor care aveau antecedente politice. Astfel, era semnalat Victor Opaschi, al cărui socru, jurisconsult de profesie, fusese condamnat în anul în 1958 la 18 ani muncă silnică[51].

Aceste verificări precedau unor restructurări, se pare, anticipate în Departamentul cultelor, fapt ce a născut o atmosferă negativă. Potrivit unei note a Securității aflăm că Gross Reiner, cu rude în străinătate, ar fi afirmat că dacă va fi scos din funcție va emigra împreună cu familia în RFG, iar Olimpiu Oprenea și Victor Opaschi au spus că se vor adresa cu memorii la organele centrale de partid și de stat. Alți funcționari din Departament au ajuns chiar să susțină ideea unei posibile destituiri a președintelui Ion Roșianu, pentru „săvârșirea de abuzuri, tolerarea corupției și abateri de la disciplina muncii"[52].

---

[49] *Ibidem*, ff. 203-203v.
[50] *Ibidem*, vol. 9, ff. 248-249.
[51] Victor Opaschi, membru PCR din 1968, absolvent al Facultății de Istorie-Filosofie din Iași, fusese cercetător al Institutului de științe politice din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu" din București (*Ibidem*, ff. 217-217v).
[52] *Ibidem*, vol. 8, ff. 60-60v.

Pe lângă urmărirea funcţionarilor de la nivelul central, Securitatea a făcut o serie de investigaţii la nivel teritorial, acolo unde Departamentul cultelor avea ca reprezentanţi pe bine cunoscuţii împuterniciţi de culte. Aceştia aveau să beneficieze de acelaşi tratament din partea Securităţii, inclusiv propunerea pentru scoaterea din funcţiune a celor care nu corespundeau statutului lor, mai ales la capitolul „etică şi morală socialistă". Au fost propuşi pentru excludere împuterniciţi ai cultelor, chiar dacă erau membri PCR, informatori sau rezidenţi ai Securităţii. Motivele principale s-au constituit în comportamentul care îl adoptau faţă de slujitori, în special bunurile, sumele de bani sau produsele agroalimentare pe care le pretindeau în schimbul unor aprobări pentru transferări pe alte posturi, ridicări sau reparări de lăcaşuri de cult etc. Mai grave, erau considerate de Securitate, stările de spirit pe care unii împuterniciţi le creau între deservenţii diferitelor confesiuni din aceeaşi localitate. Astfel, Securitatea a trecut la o amplă reverificare a împuterniciţilor, prin strângerea unor declaraţii date de clericii afectaţi de activitatea acestora.

O declaraţie de acest gen o dădea preotul ortodox Vasile Ghiţiu din Supuru de Jos, la 16 februarie 1982 despre Mircea Dragoş, împuternicit pe jud. Satu Mare: „Îl cunosc pe împuternicitul cultelor din anul 1975, de când sunt preot. De atunci Dragoş Mircea m-a vizitat de mai multe ori, atât la Medişa, [jud. Satu Mare, n.n.], cât şi la Supur. De fiecare dată dădea apropo-ul că o duce greu şi are trei copii, având nevoie de diferite [produse] agroalimentare. Astfel, cu aceste prilejuri punea în geantă sau în portbagaj ţuică 1-2 litri, slănină, prescuri şi altele. Atunci când s-a pus problema transferului meu, nu cunoşteam din ce cauză nu am primit numirea de la Departament. L-am căutat pe dl. inspector Dragoş la birou, la Satu Mare, unde am aflat că de fapt dosarul meu nici nu a fost înaintat. Am tras concluzia că trebuie «să-l stimulez», mai ales atunci când mi-a spus să vin dimineaţa la el acasă pentru a se discuta. Am înţeles despre ce este vorba şi în două săptămâni i-am făcut două vizite cu geanta plină, cu un litru de ţuică, 2-3 kg de slănină, smântână, dulceaţă. După aprobarea transferului a mai venit la mine la Supur şi cunoscând tradiţia i-am dat bani de benzină.

La sfinţirea bisericii în data de 19 iulie 1981, după masă, mi-a spus să-i pun un pachet pentru că diseară va merge la pivniţă la Beltiug, [jud. Satu Mare, n.n.]. I-am pregătit un pachet cu de toate, dar nefiind mulţumit a adunat de pe masă în văzul oamenilor, într-o pungă de un leu 2-3 kg grătare, iar mie mi-a venit să intru în pământ de ruşine.

În toamnă, prin noiembrie, văzând că la cules, fiind în trecere, este ceva porumb mi-a adus un sac mare ca să-l umplu, să-l ducă la oi.

[...] Atunci când eram preot la Medişa, aveam mari probleme cu sectanţii (penticostali). Aceştia au căutat sprijinul lui Dragoş, sens în care i-au făcut o colectă în alimente şi bani, pentru a nu le crea greutăţi, deoarece nu aveau autorizaţie de funcţionare, [ci] numai acordul său tacit.

Am auzit de la un coleg că în faţa protopopului şi a mai multor preoţi, preotul de la Gherţa Mică l-a apostrofat în fel şi chip pentru că a dispus-fără să-l consulte-ca sectanţii să fie îngropaţi în cimitirul ortodox"[53].

[53] *Ibidem*, vol. 9, ff. 112-112v.

În declarațiile altor preoți acesta era semnalat ca unul care „ridică din bibliotecile parohiale şi personale ale preoţimii o serie de cărţi de valoare pe care le ţine în biblioteca sa de acasă. Cere bani împrumut de la unii preoţi mai tineri pe care nu-i mai înapoiază. [...] În legătură cu cultele neoprotestante aprobă diferite devize pentru lucrări, iar pentru ortodocşi mai puţine, pe motivul că ei îl plătesc mai bine"[54].

Faţă de comportamentul acestor împuterniciţi, Securitatea a făcut o sesizare la prim secretarul judeţean de partid Satu Mare în care a cerut demiterea din postul pe care îl ocupa Dragoş Mircea[55].

Cazul acesta nu era singular, fiind probabil un fenomen cvasigeneral. Chiar dacă aceşti împuterniciţi erau membri PCR şi informatori/rezidenţi ai organelor de represiune, Securitatea a recomandat totuşi destituirea lor conducerii Departamentului şi organelor locale de partid. Iar aceste propuneri se făceau mai ales atunci când aceşti împuterniciţi creau tensiuni sau conflicte cu deservenţii cultelor, nu aduceau un aport serios în munca informativă şi nu permiteau un control al Securităţii în activitatea lor. Un astfel de caz a fost cel al lui Ion Diaconescu, împuternicit pe judeţul Dâmboviţa care în 1980 era destituit şi abandonat ca informator, deoarece îi favorizase pe credincioşii creştini după Evanghelie pe care îi ajutase să-şi întemeieze mai multe comunităţi şi case de rugăciuni, fapt ce a condus la un conflict ireductibil cu protopopul ortodox de Târgovişte. De la acesta din urmă, Diaconescu pretindea sume de bani şi produse agroalimentare, culminând cu presiuni extreme asupra preotului Ion Voinea pentru a-i vinde casa parohială Sf. Gheorghe din Târgovişte. Acelaşi împuternicit îşi făcuse o fermă de nutrii pe terenul unui credincios penticostal din Valea Voievozilor[56].

Rezultatele verificărilor au determinat trierea personalului Departamentului cultelor, pe care Securitatea a sugerat-o conducerii de partid şi de stat în vederea reorganizării acestei instituţii. În fapt, reorganizarea, însoţită de o reducere a posturilor din instituţie, a început în august 1983 prin păstrarea a unui efectiv de 71 de persoane, din care 27 inspectori teritoriali. După recomandările Securităţii, prin Decretul nr. 61/23 februarie 1984 al Consiliului de Stat, Departamentul era format la nivel central numai din două direcţii: Direcţia Relaţii culte şi Serviciul Personal-Învăţământ şi economic financiar[57]. Motivele acestei trieri putea fi multiple, de la reducerea cheltuielilor bugetare într-o perioadă cu grave dificultăţi financiare în care se afla România şi până la nerespectarea îndatoririlor de serviciu ale funcţionarilor din Departament, prin „pactizarea" cu reprezentanţii cultelor sau până la lipsa de încredere manifestată faţă de organele Securităţii puse să supravegheze aplicarea politicii de partid.

După ultimele măsuri administrative, în teritoriu Departamentul avea o structură simplificată prin comasarea unor posturi de împuterniciţi la mai multe judeţe. În noua configuraţie, erau 14 judeţe cu câte un singur împuternicit, iar altele 13, pe două judeţe, după următoarea situaţie: la Vaslui-Bacău, Popa Ioan; la Constanţa-Tulcea, Aurel Mocanu; la Brăila-Galaţi, Niţă Milea; la Braşov-Covasna, Eugen Duldner; la Prahova-Dâmboviţa, Mihai Dănescu; la Vâlcea-Olt, Petru Bărdaşu; la Satu Mare-Sălaj, Dumitru

[54] *Ibidem*, ff. 109-109v.
[55] *Ibidem*, ff. 117-117v.
[56] *Ibidem*, ff. 123-124.
[57] *Ibidem*, vol. 8, ff. 23, 63.

Iura; la Mehedinți-Gorj, Gheorghe Hâncu; la Mureş-Alba, Gheorghe David; la Buzău-Ialomiţa, Alexandru Pruteanu; la Giurgiu-Călăraşi, Gheorghe Buriceanu; la Maramureş-Bistriţa Năsăud, Mihail Tiberiu Teodor Muscă; la Teleorman-Argeş, Ioan Lepădat; la Bucureşti, Niţă Pascu; la Cluj, Horea Ţepeş Hoinărescu; la Iaşi, Gheorghe Călăraşu; la Sibiu, Constantin Frâncu; la Timiş, Mihai Ţeperdel; la Dolj, Iulian Diaconescu; la Arad, Gheorghe Avrămuţi; la Bihor, Aurel N. Demian; la Neamţ, Constantin Chiribău; la Hunedoara, Petrişor Ciorobea; la Harghita, Ilie Boer; la Vrancea, Vasile Filoti; la Caraş Severin, Constantin Pârneci.

Potrivit unei analize cu situaţia inspectorilor din Departamentul cultelor şi contribuţia lor în reţeaua informativă a Securităţii, datată 6 ianuarie 1984, maiorul Aurel Zapodean, şeful Serviciului Culte, arăta că din 26, „unul este folosit ca rezident" (Popa Ion, jud. Vaslui); „12 ca surse cu aprobare, deoarece erau membri PCR (David Gheorghe, Aurel Mocanu, Eugen Duldner, Mihai Dănescu, Petru Bărdaşu, Dumitru Iura, Gheorghe Hâncu, Mihai Muscă, Ioan Lepădat, Ţepeş Hoinărescu, Mihai Ţeperdel, Petrişor Ciorobea)"; 6 „deşi nu sunt folosiţi ca surse ale organelor de securitate, corespund însă din punct de vedere al comportamentului şi colaborării" (Aurel N. Demian, Gheorghe Buriceanu, Niţă Pascu, Constantin Frâncu, Gheorghe Avrămuţi, Ilie Boer); „iar alţi 7 sunt propuşi pentru a fi scoşi, întrucât au săvârşit diverse abateri de la normele eticii şi moralei socialiste ori nu colaborează:

1. Constantin Chiribău, inspector pentru jud. Neamţ din 1978, „colaborează cu organele de Securitate, nu se ridică la nivelul cerinţelor; adoptă o atitudine de expectativă la unele acţiuni în care este solicitat; nu a acţionat pentru apărarea stării de legalitate de către deservenţi, în mod deosebit în privinţa realizării unor construcţii fără aprobare";

2. Niţă Milea, inspector pentru Brăila din 1976, „uneori a evitat contactul cu organele de Securitate sau rezolvarea unor probleme ce erau de competenţa sa; în ultima perioadă de timp a adresat mai multe memorii, atât Departamentului cultelor, cât şi primului secretar al Comitetului judeţean al PCR Brăila, prin care a reclamat atât pe ofiţerul coordonator al problemei, cât şi pe secretarul Consiliului Popular judeţean Brăila; memorii asemănătoare a mai făcut şi împotriva unor pastori locali ai cultelor neoprotestante, precum şi protopopului de Brăila";

3. Alexandru Pruteanu, inspector pentru Buzău din 1972, „ca absolvent al Seminarului teologic din Buzău, apoi al Institutului teologic din Bucureşti şi refuzând să se hirotonească, a urmat Facultatea de Istorie de la Iaşi"; potrivit documentelor Securităţii „are mulţi colegi preoţi şi rude apropiate cunoscute cu antecedente politice penale, pe care le favorizează; este caracterizat de reprezentanţii unor culte ca afacerist şi necinstit; a luat sume de bani de la preoţi pentru unele transferuri şi numiri, precum şi de la unii candidaţi la Seminarul teologic din Buzău; [...] nu a luat măsuri ferme pentru prevenirea faptelor nocive din partea unor elemente cultice; nu colaborează cu organele de Securitate, ci informează direct Departamentul cultelor". De altfel, la 4 februarie 1984, un grup de „slujitori ai BOR de la Buzău" îl acuza într-o scrisoare anonimă trimisă Ministerului de Interne, că „nu se face nimic fără el, face presiuni de tot felul, el este vătaful cultelor din Buzău, taie şi spânzură, are multe legături la Departament, unde le dă şi lor partea. [...] Acest inspector de 12 ani de zile se ocupă de afaceri grase, a luat

sume mari de bani pentru transferuri de preoți, cât și de la candidații care au dat examen”[58].

4. Gheorghe Călăraşu, inspector pe Iași din 1979, „nu colaborează cu organele de Securitate; în cadrul Mitropoliei Moldovei elementele legionare sunt favorizate în ocuparea unor posturi sau mutarea lor în oraşul Iaşi; intervine pentru transferarea unor preoţi în schimbul unor avantaje materiale; nu cunoaşte problematica cultelor de pe raza judeţului”;

5. Iulian Diaconescu, inspector pe Dolj din 1971, „este comentat negativ de unii preoţi ortodocşi sau reprezentanţi ai cultelor neoprotestante; primeşte diverse bunuri materiale din partea unor preoţi ortodocşi, care fac obiectul unor cercetări din partea Departamentului cultelor; se aprovizionează cu produse alimentare din gospodăria Mitropoliei Olteniei, fără să achite contravaloarea acestora; acceptă tacit înfiinţarea unor coruri şi orchestre muzicale în cadrul comunităților neoprotestante”;

6. Vasile Filoti, inspector pe Vrancea din 1980, „în repetate rânduri s-a eschivat de la colaborarea cu organele de Securitate; a fost semnalat în anturajul unor preoţi cu care se angrenează în petreceri şi chefuri, la care uneori participă şi soţia lui”;

7. Constantin Pârneci, inspector pe Caraş Severin din 1981, „nu colaborează în mod corespunzător cu organele de Securitate; este semnalat că se ocupă cu luarea de mită pentru facilitarea unor transferări de preoţi de la o parohie la alta; are o atitudine şovăitoare în contactul cu reprezentanţii cultelor, nebucurându-se de prestigiu”[59].

Evident că în baza unor astfel de informaţii Securitatea a luat măsuri pentru diminuarea pe cât posibil a unor astfel de comportamente. Cât de mult a reuşit Securitatea să se impună în această problemă nu putem arăta în stadiul actual al cercetărilor. Însă, dificultăţile în relaţia dintre reprezentanţii celor două organisme de stat erau frecvente, inclusiv la nivel central.

Relaţia dintre Departamentul cultelor şi Securitate

Dacă la nivel teritorial, Securitatea s-a putut impune mai uşor în restructurarea administrativă şi uneori în controlul asupra împuterniciţilor, nu la fel a fost la conducerea Departamentului, acolo unde reprezentanţii celor două organisme de stat trebuia să coopereze în politica de culte. Atitudinea preşedintelui Ion Roşianu faţă de organele de Securitate nu a fost atât de binevoitoare, precum se anticipa. Potrivit unei note din 10 aprilie 1981 întocmită de Securitate, despre comportamentul lui Roşianu se arăta: „Deşi s-a declarat de acord şi a promis concursul şi sprijinul în rezolvarea problemelor de Securitate, nu a dat curs unei astfel de activităţi”. Roşianu a refuzat să conlucreze cu generalul Aron Bordea, la recomandarea generalului-maior Gheorghe Zagoneanu, secretar de stat în Ministerul de Interne, în problema reprezentată de pastorul baptist Iosif Ţon. De asemenea, a refuzat să conlucreze cu colonelul Ion Banciu, şeful Serviciului 4 Culte din Direcţia de Informaţii Interne. Pe lângă acestea, Roşianu chiar „a afirmat în unele împrejurări că va raporta conducerii de partid că nu poate conlucra corect cu organele de Securitate”, cerând chiar împuterniciţilor să i se

[58] *Ibidem*, vol. 11, f. 167.
[59] *Ibidem*, vol. 8, ff. 40-43.

prezinte „strict personal” orice problemă şi să nu mai colaboreze cu acestea[60]. Într-o notă a Securităţii, Roşianu era caracterizat ca unul care „manifestă egoism, concentrând la nivelul său întreaga problematică specifică Departamentului cultelor, preluând din atribuţiunile unor compartimente din instituţie; interzice subordonaţilor să poarte discuţii cu deservenţii cultelor, indiferent de probleme, fără aprobarea sa prealabilă; nu are opinie constantă, iar când este necesar să ia decizii evită fără să-şi asume anumite răspunderi; este comentat negativ în sensul că se împrumută cu sume de bani de la subalterni, i s-a întocmit şi difuzat în Departamentul cultelor poezii şi pamflete cu privire la stilul şi metodele sale de muncă, recurge la unele servicii ale inspectorilor de culte din judeţe; [...] creează sistematic stări de spirit negative între lucrătorii Departamentului cultelor, blamându-i, ironizându-i şi etichetându-i ca incapabili, fapt pentru care unii au plecat din instituţie; unii şefi de culte au adresat memorii conducerii superioare de partid şi de stat pentru atitudinea sa necorespunzătoare în raporturile cu aceştia”[61]. Mai mult decât atât, modul de conducere a acestuia aducea „daune muncii organelor de Securitate”, precum se arăta într-un document din 20 ianuarie 1982. În relaţiile cu reprezentanţii cultelor, Roşianu era semnalat că se împrumuta de bani de la ierarhii diferitelor culte; că solicitase procurarea de medicamente din străinătate de la un ierarh al BOR; că ceruse sprijin de la Mozes Rosen pentru o călătorie în Israel şi un apartament pentru una din fiicele sale; că obligase conducerea Episcopiei Râmnicului să renunţe în favoarea sa la garajul pe care îl avea în Bucureşti[62].

Pentru a-şi eluda o responsabilitate, după cum probabil i se reproşase în conflictul pe care îl avea cu patriarhul Iustin, Roşianu a decis ca toate hotărârile privitoare la trimiterea de clerici sau teologi la posturi sau burse în străinătate să fie luate în Biroul executiv al Departamentului cultelor. Faţă de această nouă situaţie, potrivit aceluiaşi document, colonelul Ioan Banciu propunea ca Roşianu „să fie de acord să considere avizul organelor noastre ca document de bază al soluţionării cazului respectiv, urmând doar ca să se comunice formaţiunii de paşapoarte şi avizul Departamentului cultelor”. Totuşi, generalul Aron Bordea, şeful Direcţiei de Informaţii Interne, a respins propunerea, dorind probabil să lase impresia respectării mecanismelor instituţionale prevăzute de lege[63].

Tot ca o bilă neagră pentru Ion Roşianu, Securitatea considera că acesta nu a constituit „Consiliul consultativ al cultelor”, format din şefi ai cultelor şi din reprezentanţi ai Departamentului cultelor, prevăzut de Decretul de organizare şi funcţionare al acestei instituţii din anul 1970. Din cauza acestui lucru, Securitatea considera că „şefii cultelor nu au fost antrenaţi în mod organizat, la nivelul unui astfel de organism, la acţiuni vizând anihilarea şi contracararea unor fapte antisociale, a recrudescenţei religioase şi la înfăptuirea obiectivelor politicii de culte în ţara noastră”[64].

În această situaţie, organele de securitate au preferat să conlucreze cu Ion Popescu, director în Departamentul cultelor, care avea mai multă experienţă în acest tip

[60] *Ibidem*, ff. 200-201.
[61] *Ibidem*, ff. 196-196v.
[62] *Ibidem*, ff. 210-210v.
[63] *Ibidem*, f. 261.
[64] *Ibidem*, vol. 10, f. 146v.

de relații. În acest sens, la 19 noiembrie 1982, maiorul Aurel Zapodean, şeful Serviciului Culte din DSS, îi cerea directorului Popescu să-l împiedice pe Episcopul vicar patriarhal Roman Stanciu să-l schimbe pe protopopul ortodox de Slobozia[65]. Un alt caz este cel din 7 iulie 1984, când Popescu primea avizul pozitiv de la Securitate ca preoții V. Blazzuti şi Ioan Ciuraru să fie admişi pentru promovare pe posturi de consilieri la Arhiepiscopia romano-catolică din Bucureşti[66].

Pentru facilitarea colaborării pe care Securitatea şi-o dorea cu preşedintele Departamentului cultelor, la 7 mai 1984, prin decret prezidențial semnat de Nicolae Ceauşescu, Ion Roşianu era destituit, fiind numit Ion D. Cumpănaşu[67].

Acest preşedinte s-a dovedit un fidel colaborator în relația cu Securitatea, de multe ori solicitând chiar el dialogul pentru rezolvarea unor probleme apărute în politica de culte. De pildă, la 15 februarie 1985, Cumpănaşu a solicitat o discuție cu maiorul Aurel Zapodean, pentru rezolvarea unor cazuri, la indicația lui Ioan Totu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri[68]. Cel puțin la nivel superior, lucrurile se schimbau aşa cum dorea Securitatea.

Atât numirea, cât şi atitudinea adoptată de noul preşedinte al Departamentului cultelor a reconfigurat politica de culte promovată de regimul comunist din România. Astfel, Securitatea a impus un control mai riguros asupra activității cultelor, după cum putem constata din nota Securității cu probleme de clarificat cu preşedintele Departamentului cultelor, datată 28 noiembrie 1985: „1. Să nu mai dispună mutări, îndepărtări de deservenți ori alți salariați din cadrul instituțiilor cultice din Bucureşti ori să aprobe acestora angajarea de asemenea persoane fără consultarea organelor noastre; 2. Să nu se mai interzică deservenților bisericilor să primească străini în biserică. Să se pretindă şi să se informeze, în timp util, despre posibilitatea venirii la bisericile ce le deservesc a unor străini, cât şi despre cei care au venit fără a se anunța în prealabil şi problemele pe care le-au ridicat; în cazul unor ziarişti, cercetători, diplomați străini etc, care doresc să afle unele date, să studieze materiale din arhive cultice, să avizeze pozitiv sau negativ activitățile lor după consultarea organelor noastre; 3. Să nu se mai ia măsuri împotriva deservenților care au primit străini, dacă organele noastre cunosc şi aprobă vizita respectivă; 4. În cazul cercetărilor privind deservenți ori alți salariați ai cultelor pentru diferite abateri să nu informeze alte organe de stat ori să ia măsuri decât după consultarea organelor noastre"[69].

Astfel, regimul cultelor din RSR se înrăutățea tot mai mult, printr-un control al Securității mai riguros asupra a tot ce presupunea numiri, schimbări din funcție sau vizite ale unor cetățeni străini interesați de manifestările religioase.

De asemenea, atitudinea puterii comuniste, în general, față de funcționarea cultelor recunoscute se acutiza tot mai mult, după cum constatăm într-o notă a

[65] *Ibidem*, vol. 8, f. 195.
[66] *Ibidem*, vol. 10, f. 23.
[67] *Ibidem*, vol. 8, f. 10.
[68] *Ibidem*, vol. 10, ff. 19-19v.
[69] *Ibidem*, vol. 10, f. 37; George Enache, Adrian Nicolae Petcu, Ionuț Alexandru Tudorie, Paul Brusanowski, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Observații pe marginea capitolului dedicat cultelor din raportul final al cultelor al comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*, în „Studii teologice", an V, nr. 2, aprilie-iunie 2009, p. 92.

Securităţii, din august 1985, când Ion Cumpănaşu era chemat la conducerea superioară de partid, unde i se puneau în vedere următoarele: „S-a indicat analiza situaţiei actuale a clericilor ortodocşi care fac parte din organizaţiile religioase internaţionale, precum şi a celor ce se află de o perioadă îndelungată de timp la post în străinătate, pentru eventuala rotire a acestora"; „bisericile şi mănăstirile cele mai valoroase ale cultului ortodox să fie închise pentru a fi transformate în muzee. Printre acestea au fost menţionate biserica Colţea, mănăstirile Dealu şi Viforâta din jud. Dâmboviţa, mănăstirea Hurezi şi altele; aprobarea construirii unor biserici în locul celor demolate, să fie lăsată în competenţa consiliilor populare, iar Departamentul cultelor să nu se mai implice în asemenea cazuri; preoţii ortodocşi, îndeosebi cei tineri, trebuie mai bine educaţi şi formaţi; să se manifeste mai multă fermitate faţă de cei care săvârşesc abateri grave, au o comportare necorespunzătoare etc; să se organizeze cursuri de reciclare cu ei, sub conducerea Departamentului cultelor, punându-se accent pe determinarea lor de a lupta împotriva sectanţilor, să cunoască legislaţia în vigoare, să li se dea lecţii de morală, etică şi echitate; să se manifeste mai multă preocupare pentru pregătirea ghizilor de la mănăstiri, în scopul ca aceştia să prezinte vizitatorilor şi momente din istoria patriei, nu numai aspecte religioase; să se interzică vânzarea locurilor de veci la cimitire, iar înmormântările să se facă în locuri de 7 ani şi să se introducă practica incinerării; să se întreprindă măsuri pentru ca biserica romano-catolică să nu se extindă, iar în acest sens să se reducă numărul mirungerilor şi catehizărilor; să se dovedească o mai mare preocupare faţă de învăţământul teologic. Preoţii să nu devină nişte habotnici, ci să fie buni cetăţeni şi patrioţi; să nu se mai permită ca unii tineri şi tinere să se călugărească pentru a se stabili în mănăstiri şi schituri; în ceea ce priveşte cultele neoprotestante, să se acţioneze pentru limitarea activităţii lor. Clericii şi credincioşii acestor culte să înţeleagă că statul nu intenţionează să-i desfiinţeze, dar trebuie să respecte cu stricteţe normele de convieţuire şi legile statului nostru. Să determinăm BOR să lupte pentru limitarea activităţii acestor culte neoprotestante"[70].

Ultimul aspect abordat în documentul de mai sus este cel al cultelor neoprotestante. Am văzut mai sus că, în anii ´70, la nivelul Departamentului cultelor a existat concepţia conform căreia trebuia permisă extinderea acestor comunităţi în scopul limitării activităţii Bisericii Ortodoxe Române. Un exemplu concret, al sprijinului oferit de autorităţile statului cultelor neoprotestante în detrimentul celor tradiţionale, aflăm din nota datată 25 octombrie 1975, în care se precizează modul cum erau date autorizaţii de funcţionare unor case de rugăciuni în apropierea unor unităţi industriale, precum „23 August" din Bucureşti sau a unor şcoli, precum Facultatea de Medicină, „pentru a putea atrage cât mai mulţi adepţi din aceste medii"[71]. Aceasta în situaţia în care BOR sau Bisericii Romano-catolice li se interzicea ridicarea de lăcaşuri de cult în noile cartiere urbane, şi, cu foarte multe greutăţi, se aproba repararea celor vechi.

Totuşi, începând cu anii `80, autorităţile comuniste au încercat tot mai mult să stopeze dezvoltarea cultelor neoprotestante pe considerentul că acestea pot provoca tulburări prin sprijinul permanent pe care îl primesc de la organizaţiile religioase din Occident. O măsură în acest sens este aprobarea dată de Departamentul cultelor, cu

[70] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11195, vol. 3, ff. 92-93.
[71] *Ibidem*, dosar nr. 11206, vol. 10, f. 211.

avizul Securității, la 12 noiembrie 1982, patriarhului Iustin Moisescu de a lansa o circulară către toate episcopiile din BOR, prin care se cerea preoților „să aibă o conduită corespunzătoare, să poarte uniformă și să efectueze catehizări cu credincioșii și copii acestora. [...] De asemenea, s-a indicat episcopilor ortodocși să selecteze preoți care să desfășoare activități misionare în zonele unde există concentrări de elemente sectante sau neoprotestante.

Întrucât conținutul circularei a fost interpretat în mod «eronat» de către unii clerici ortodocși, iar în mediul credincioșilor a circulat ideea că s-ar fi dat dispoziții să se introducă religia în școli și în unități militare, după numai circa două săptămâni, patriarhul Iustin Moisescu a fost nevoit să dispună retragerea circularei respective". Cu toate acestea, după săvârșirea slujbei religioase preoții ortodocși țineau „o predică de explicare a principiilor doctrinare și de combatere a prozelitismului [sectar], la care participau credincioșii și copii acestora"[72].

Criteriile de lucru cât mai dure dictate Departamentului de către partid motivau Securitatea să se implice tot mai mult în activitatea cultelor, de la numiri pe diferite posturi bisericești și până la alegerea unor conducători de cult. Orice alegere de episcop sau numire, potrivit legii, avea nevoie de aprobarea Departamentului, care la rândul lui, în virtutea relațiilor cutumiare dintre autorităților statului, avea nevoie de avizul Ministerului de Interne, recte Securitate. De pildă, în 1979, Sinodul BOR a hotărât înființarea postului de exarh, cu rang de mitropolit și cu rolul de reprezentant al patriarhului în fața tuturor bisericilor din lume. Sinodul BOR la nominalizat pentru acest post pe mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului, dar care nu și-a putut intra în rol până când nu a obținut numirea din partea Departamentului cultelor, care l-a rândul lui primise avizul Ministerului de Interne[73].

Un alt exemplu este cel din 1987, cu ocazia alegerii organelor de conducere din biserici (unitățile de bază), comunități (organele intermediare) și Uniunea cultului baptist din România. În scopul unei „bunei desfășurări" a acestor alegeri, Departamentul „a aprobat criteriile ce trebuiau îndeplinite de persoanele care vor fi alese, accentuând în principal pe calitățile lor de buni cetățeni ai R.S. România". Astfel, cu sprijinul Ministerului de Interne, recte Securitatea, au fost alese persoane care nu erau semnalate „cu atitudini anarhice și contestare"[74].

Un alt instrument de control utilizat de Securitate în controlarea activității cultice din România a fost reprezentat de regimul relațiilor cu cetățenii străini, care era reglementat prin acte normative. Prin adresa Cancelariei CC al PCR către conducerea Departamentului Cultelor, datată 25 ianuarie 1986, se aducea la cunoștință că, „în vederea aplicării unitare a hotărârii Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, precum și al prevederilor Decretului nr. 408/1985 privind apărarea secretului de stat, respectarea normelor de stabilire a relațiilor cu străinii și a regulilor de protocol, se aprobase înființarea funcției de șef de protocol la minister și alte organe centrale". Astfel, noua funcție era prevăzută în organigrama Departamentului cultelor, făcând excepție de la prevederile Decretului nr. 367/1980. În conformitate cu Decretul nr.

---

[72] *Ibidem*, dosar nr. 11195, vol. 3, ff. 180-180v.
[73] *Ibidem*, vol. 1, f. 53-53v.
[74] *Ibidem*, vol. 4, f. 303.

408/1985, în această funcţie a fost încadrat Dumitru Dan Costea, persoană desemnată de Departamentul Securităţii Statului[75]. Acesta, periodic, întocmea rapoarte cu privire la „relaţiile cu cetăţeni străini din rândul cultelor", prin care arăta audienţele şi desfăşurarea acestora de la Departamentul cultelor, potrivit legislaţiei respective (Decretul nr. 408/1985, HCM nr. 18 şi 19 şi Legea nr. 23/1971), cât şi întâlnirile cu unii reprezentanţi ai cultelor din RSR[76]. La întâlnirile pe care acesta le efectua, întocmea o „notă de convorbire" în care arăta locul, data, persoanele implicate şi conţinutul discuţiilor. Au fost şi situaţii în care unii prelaţi aveau întâlniri cu oficiali ai unor ambasade sau ai unor organizaţii internaţionale, fără ca şeful de protocol să afle conţinutul discuţiilor. De pildă, la 29 aprilie 1989 Dan Dumitru Costea arăta cum episcopul vicar patriarhal Nifon Ploieşteanul se întâlnise cu ambasadorul Australiei la „o mănăstire din jurul Capitalei" şi cu înaltul reprezentant al ONU pentru problemele refugiaţilor. La fel s-a întâmplat şi după întâlnirea dintre patriarhul Teoctist şi o delegaţie a UNESCO, la Patriarhia Română, în data de 21 aprilie acelaşi an[77].

Pentru stabilirea relaţiilor cu străinii, cultele recunoscute aveau câte un responsabil de protocol pe eparhie avizat de Departamentul cultelor, după recomandarea dată de Securitate[78]. Şeful de protocol din Departament, împreună cu un ofiţer de la UM 0500, avea competenţa de a-i instrui pe clericii desemnaţi cum să respecte regulile de protocol şi să-i controleze în relaţiile pe care aceştia le aveau cu străinii[79]. De asemenea, fiecare vizită a unor reprezentanţi ai cultelor la diferite ambasade din Bucureşti era raportată imediat la Securitate de şeful protocolului din Departamentul cultelor, după avizul preşedintelui Ion Cumpănaşu[80].

De asemenea, periodic, Departamentul cultelor trebuia să vizeze, implicit cu acordul Securităţii, lista persoanelor din cultele recunoscute care puteau primi literatură religioasă de factură străină, în principiu fiind autorizaţi şefii cultelor, mitropoliţii, episcopii şi rectorii institutelor teologice. Această listă trebuia trimisă la Ministerul Transporturilor şi telecomunicaţiilor, care urma să onoreze distribuirea publicaţiilor către destinatarii autorizaţi[81].

Acest control excesiv al relaţiilor dintre reprezentanţii cultici şi oficialii străini era „motivată" de Securitate de încercările unor reprezentanţi ai unor ambasade sau organizaţii internaţionale să creeze stări de spirit defavorabile în mijlocul unor comunităţi religioase, potrivit planului de căutare a informaţiilor pe anul 1988: „Acţiunile şi interesul tot mai accentuat al serviciilor de spionaj străine, cercurilor şi organizaţiilor religioase din exterior care, prin diplomaţi (americani, austrieci, francezi etc.) acreditaţi la Bucureşti, emisari trimişi sub diferite acoperiri şi personalităţi politice ce şi-au intensificat contactele cu Patriarhul şi alţi ierarhi ortodocşi în vederea creării

[75] *Ibidem*, dosar nr. 11206, vol. 8, f. 7.
[76] *Ibidem*, ff. 187-189.
[77] *Ibidem*, vol. 12, ff. 109v-110.
[78] *Ibidem*, vol. 8, ff. 329-333.
[79] *Ibidem*, ff. 220-222, 225-246v.
[80] *Ibidem*, ff. 304-307, 312-313. Aici precizăm că cel care selecţiona reprezentanţii din partea Departamentului cultelor şi ai Bisericilor invitaţi de ambasade sau delegaţiile străine era Ion Cumpănaşu.
[81] *Ibidem*, vol. 10, ff. 68-72.

unei «breșe» sau disidențe în rândul clerului superior, pentru a determina Sinodul Bisericii Ortodoxe Române să desfășoare activitate potrivnică intereselor statului nostru". Astfel, „organele Securității au acționat în mediul Patriarhiei Române, al centrelor eparhiale și administrativ-bisericești în general, mănăstiri și schituri, institute și seminarii teologice, eparhiile care funcționează în afara granițelor statului român, cât și slujitorilor lor". De asemenea, se avea în vedere mediul „persoanelor cunoscute cu antecedente politice sau penale reacționare din rândul clerului ortodox și descendenții acestora, în special a foștilor conducători ai grupărilor disidente și anarhice religioase derivate din cultul ortodox"[82]. Cele vizate de Securitate se pare că erau justificate, după cum arată chiar fostul ambasador american în România, David B. Funderburk în memoriile sale: „Opoziția cea mai angajată și dârză poate veni din partea disidenților religioși. Oastea Domnului, aflată în clandestinitate, conștiința Bisericii Ortodoxe Române dominante, ai cărei capi oficiali au fost cooptați de statul comunist, contribuie la păstrarea vie a credinței strămoșilor și cei mai simbolici «Soljenițâni» (ca preotul ortodox Gheorghe Calciu-Dumitreasa) păstrează viu spiritul neabătut al adevăraților credincioși". Mijloace de atragere la dizidența religioasă erau fie răspândirea de literatură religioasă, fie invitarea la dineurile organizate de ambasadă în diferite ocazii, cum era cea de 4 iulie: „La o asemenea recepție puteam invita mai ușor un număr mare de preoți și pastori, scriitori și alte personalități culturale, împreună cu binecunoscuții oficiali, diplomați și angajați ai ambasadei. Mulți dintre cei care fuseseră hărțuiți de către guvern ne-au spus mai târziu că prezența lor la ambasadă i-a ajutat să capete o oarecare protecție, dacă nu chiar un statut superior în ochii autorităților. Astfel de prilejuri ne-au dat posibilitatea să ne întâlnim cu acești oameni curajoși"[83].

Totodată, în timpul contactelor cu reprezentanți ai cultelor, oficialii străini încercau să culeagă și informații despre activitatea cultelor și dacă libertatea de credință este respectată în România. În contextul procesului de demolare care se desfășura în București și a controlului tot mai excesiv asupra cultelor, în noiembrie 1987, ambasadorul american Roger Kirk, aflat într-o vizită la mitropolitul Antonie Plămădeală, solicita detalii despre situația clerului ortodox și dacă se constată o renaștere religioasă, așa cum acest fenomen se înregistrează în lume; modul cum se face educația religioasă, numărul de candidați ce concurează la seminariile și institutele teologice, precum și activitatea desfășurată în mănăstiri; ce se cunoaște în legătură cu zvonurile care circulă despre o eventuală mutare, din București, a Patriarhiei BOR; dacă statul român controlează cultul ortodox în perioada alegerilor de deputați în Consiliile populare, din 15 noiembrie a.c.[84].

La fel s-a întâmplat și în cazul patriarhului Teoctist Arăpașu, față de care ambasadorii american și austriac de la București exercitau „acțiuni de tatonare a sa", prin invitarea în diferite state occidentale, așa cum în perioada 1986-1987 s-a deplasat de cinci ori în exterior, față de perioada 1984-1985, când efectuase numai două călătorii. Pentru vizita din Austria din iunie 1987, însuși ambasadorul austriac s-a ocupat de

---

[82] Idem, FD/Tulcea, dosar nr. 307, vol. 2, ff. 109-110 (cota SRI).
[83] David B. Funderburk, *Un ambasador american între Departamentul de stat și dictatura comunistă din România (1981-1985)*, Constanța, Editura Dacon, 1994, pp. 90, 106-107, 133.
[84] ACNSAS, FD/București, dosar nr. 11195, vol. 5, f. 29.

această deplasare a patriarhului. În cazul ambasadorului american, solicitarea lui Roger Kirk, din iunie 1988, de a-l vizita pe patriarhul Teoctist a fost aprobată de MAE numai după asigurarea unui „control informativ complet” la sediul Patriarhiei Române[85].

În acest context, adăugăm faptul că interesul oficialilor occidentali nu se manifesta numai față de ortodocși, ci și față de catolici, protestanți sau neoprotestanții recunoscuți. Astfel, de multe ori ambasadorul SUA la București, cum a fost David Funderburk, a manifestat interes susținut față de comunitatea baptistă din România, atât prin sprijin material, financiar, cât și moral. Reprezentanți americani vizitau comunitățile baptiste, case de rugăciuni, intervenind chiar în rezolvarea unor neajunsuri create de autoritățile române, care de multe ori acceptau aceste „imixtiuni”, numai pentru a primi clauza națiunii celei mai favorizate. Numai în perioada 1 ianuarie - 1 aprilie 1986, șeful de protocol din Departamentul cultelor înregistra 27 de vizite, convorbiri telefonice, contacte în general ale oficialilor ambasadei sau cetățeni americani cu reprezentanți ai cultelor recunoscute, în special baptist[86].

Ierarhia ortodoxă în conflict cu Departamentul cultelor. Securitatea „supraveghează”

În vremea conducerii lui Ion Roșianu la Departamentul cultelor relațiile cu reprezentanții cultelor nu au fost atât de bune. De aceea, lipsa unor puncte de vedere comune pe diverse probleme sau a abilității în relația dintre cele două părți au condus la conflicte cu repercusiuni grave pentru activitatea cultelor recunoscute.

Un caz care a afectat profund situația Bisericii Ortodoxe Române a fost cel al mitropolitului Nicolae Mladin al Ardealului[87], extrem de controversat în stadiul actual al cercetărilor. În dosarele pe care le-am studiat am găsit totuși câteva referiri ilustrative pentru lămurirea acestui caz. În nota informativă a unei surse din Departamentul cultelor se spunea: „În lumea ortodoxă se comentează cu amărăciune și cu multă ironie amestecul soției președintelui Departamentului în lumea cultelor, pretențiile absurde pe care le are și mai ales desele incidente pe care le provoacă iritând pe ierarhi. Exemplu: în seara zilei de 14-15 august [1978] soția președintelui, însoțită de alte persoane, a sosit la mănăstirea Sâmbăta de Sus. A intrat în reședința mitropolitului Nicolae Mladin dorind să locuiască ea acolo, deși în reședință se afla mitropolitul Mladin, fapt care a dat naștere la un schimb de cuvinte nu prea amabile între cei doi. A fost nevoie ca a doua zi președintele Departamentului să meargă personal la Sâmbăta și apoi la Sibiu (cu mașina instituției!), pentru a-l împăca pe mitropolit”[88].

După acest incident, mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului a fost scos din scaun. În mediul teologic ortodox se spune că acesta nu mai reținea ușor, era ajutat în redactarea unor cuvântări și pastorale, avea ieșiri necontrolate, atât în actul de conducere al Mitropoliei, cât mai ales în timpul serviciilor liturgice. Însă, această situație

[85] *Ibidem*, ff. 197-199.
[86] *Ibidem*, dosar nr. 11206, vol. 12, ff. 348-357. Evident că numărul contactelor a fost mai mare, deoarece șeful de protocol, după cum am văzut, nu putea ține întreaga evidență a acestor activități.
[87] Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002, pp. 640-653.
[88] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 3, f. 45.

se datora, în mare parte, presiunilor la care fusese supus din partea unor clerici, fideli Securității, care îl înconjurau în aparatul administrativ mitropolitan. La aceasta s-a adăugat dorința lui Ion Roșianu de a-l scoate din episcopat în mod definitiv. Iar pentru acest gest avea nevoie de motive solide. Potrivit unei note întocmite de Securitate, aflăm că președintele Departamentului cultelor „a sugerat" unor clerici să-l reclame pe mitropolit de incapacitate pentru funcția pe care o ocupa. Astfel, au existat toate motivele pentru inițierea unei anchete desfășurată de o comisie formată din clerici ortodocși și funcționari din Departamentul cultelor, pentru care patriarhul Iustin Moisescu nu a fost de acord. Însuși patriarhul Iustin, potrivit unei rezoluții a generalului Aron Bordea, s-ar fi opus scoaterii din scaun a lui Nicolae Mladin, în schimb venind cu soluția numirii unui vicar mitropolitan care să administreze problemele eparhiale[89].

O anchetă asemănătoare s-a declanșat și împotriva episcopilor Emilian Birdaș al Alba Iuliei și Visarion Aștileanu al Aradului, însă fără urmări administrative. În cazul mitropolitului Mladin, comisia de anchetă „a sugerat" Sf. Sinod al BOR un concediu de un an de zile pentru refacerea sănătății, începând cu data de 16 iulie 1980. La conducerea mitropoliei problemele au fost gestionate de mitropolitul Teoctist al Moldovei, ajutat de noul vicar mitropolitan Lucian Florea.

După expirarea acestui termen, patriarhul Iustin l-a întrebat pe Ion Roșianu care este concluzia la acest caz, la președintele Departamentului a transferat întreaga responsabilitate pe seama Bisericii. În toată această problemă, dincolo de situația incertă impusă Bisericii de către Departamentul cultelor, pentru Securitate era în discuție atitudinea lui Ion Roșianu, cel care lansase zvonul că cei vinovați pentru toate acestea sunt informatori ai Securității, „care fuseseră instruiți într-o manieră de a crea greutăți bunului mers al activității Mitropoliei". La fel de grav, dar în ochii responsabililor din BOR, se considera refuzul lui Roșianu de a accepta apărarea episcopilor învinovățiți[90]. Astfel, s-a ajuns la situația nefericită ca, în data de 1 august 1981, „din motive de sănătate", Nicolae Mladin să fie scos din scaunul mitropolitan de la Sibiu, retrăgându-se la mănăstirea Sâmbăta.

Față de acest comportament, „însuși patriarhul Iustin Moisescu și-a schimbat optica față de Departamentul cultelor și conducerea acestuia care, spre deosebire de trecut, lasă lucrurile în voia lor, nu-i sugerează cum să acționeze, nu își exprimă o decizie clară în multe probleme, iar pe de altă parte intervine în fapte minore sau care nu sunt de competența acestei instituții", conform unui raport al Securității"[91].

Totuși, relațiile dintre ierarhia ortodoxă și Departamentul cultelor erau încordate anterior acestei probleme. Potrivit unei sinteze, din 20 august 1979, întocmită de colonelul Ion Banciu, după notele informative furnizate de sursele „Ion Popescu", „Apostol" și „Someșan Radu", aflăm: „Relațiile dintre Departamentul cultelor și Biserica Ortodoxă Română s-au deteriorat în ultimul timp, iar patriarhul Iustin Moisescu a ieșit în dispută publică în Sinodul recent cu conducerea Departamentului cultelor.

---

[89] Idem, FD/București, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 215-215v.

[90] *Ibidem*, ff. 205-206.

[91] *Ibidem*, vol. 10, f. 140.

Astfel, în timp ce conducerea Departamentului cultelor îi reproşa patriarhului că nu a întreprins măsuri concrete pentru crearea unei parohii în Suedia, acesta, revoltat, a respins acuzaţia şi a criticat el vehement Departamentul cultelor pe motiv că nu este la curent cu acţiunile externe ale Bisericii Ortodoxe Române[92].

În momentul când conducerea Departamentului cultelor a anunţat că, pentru anul de învăţământ 1979/1980, la Institutele de teologie locurile s-au redus cu o sută şi, după ce s-a consultat cu Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, [patriarhul, n.n.] a adus din nou critici deschise conducerii Departamentului cultelor care a dispus singură această măsură.

Patriarhul Iustin Moisescu s-a manifestat nemulţumit şi din cauza faptului că Departamentul cultelor i-a redus planul editorial în proporţie de 90%, iar tirajele la unele tipărituri de la 10.000 ex. la circa 3000-3500 ex.

Înainte de Sinod, episcopul Vasile Coman de la Oradea, aflându-se la Departamentul cultelor, a fost atenţionat în public pe motive neîntemeiate, fapt ce a făcut ca acesta să afirme, tot în public: «Nu voi mai călca niciodată în Departamentul cultelor».

Sursa «Apostol» a mai precizat că în rândul membrilor Sinodului s-a produs şi se dezvoltă o opinie defavorabilă conlucrării cu Departamentul cultelor. În cercul său intim, însuşi patriarhul se manifestă nemulţumit şi «se plânge» că Departamentul cultelor, conducerea sa, nu colaborează cu el, nu se consultă şi nu discută problemele înainte ca ele să fie puse în dezbaterea Sinodului. Pornind de la toate aspectele menţionate, patriarhul Iustin Moisescu spunea adesea că are impresia că «se schimbă politica statului faţă de culte».

[...] În sens negativ sunt interpretate, din iniţiativa Departamentului cultelor, organizarea la Bucureşti, în zilele de 28-29 noiembrie 1978, a unei întâlniri interconfesionale găzduite de Institutul teologic ortodox. Unii ierarhi ortodocşi au fost anunţaţi direct de către preşedintele Departamentului cultelor pentru a participa la momentul respectiv, ceea ce a produs dezamăgire patriarhului, întrucât nu a fost consultat la timp.

Un fapt de natură asemănătoare a avut loc la 16 aprilie 1979 când, deşi preşedintele Departamentului cultelor a fost invitat din timp să participe la deschiderea şi lucrările Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, a venit după o oră şi jumătate de la începerea lucrărilor. Patriarhul Iustin Moisescu a fost surprins de această situaţie şi a făcut remarca că în cei 25 de ani de patriarhat în RSR este pentru prima dată când preşedintele Departamentului nu este prezent la deschiderea Sinodului. Îngrijorarea

[92] În perioada 1971-1979, Patriarhia Română l-a detaşat pe preotul profesor Alexandru Ciurea la parohia ortodoxă română din Stockholm, Suedia. În această calitate, a înfiinţat şi a organizat trei parohii (Stockholm, Göteborg şi Malmö), cu 10 filiale, în Suedia, Finlanda, Norvegia şi Danemarca. De asemenea, a înfiinţat un Institut de studii româneşti, o bibliotecă românească şi revista „Candela", de apariţia căreia s-a îngrijit între 1973-1978. Pentru activitatea sa, preotul Ciurea a fost decorat de regele Suediei cu ordinul „Steaua polară", clasa I, în grad de cavaler, iar de Biserica ortodoxă finlandeză cu ordinul „Mielul sfânt", în grad de comandor (Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români,* ed. a II-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 107-108).

patriarhului a devenit și mai sensibilă când a aflat că președintele Departamentului cultelor a refuzat să participe la masa de prânz, la care fusese invitat.

Exprimându-și continua îngrijorare și nemulțumire față de conduita președintelui Departamentului cultelor, patriarhul Iustin Moisescu a spus că dacă va mai continua în acest mod se va duce la conducerea superioară și îl va reclama.

[...] Lipsa de intervenție și de decizie a departamentului s-a făcut simțită și în ce privește luarea unor hotărâri în legătură cu episcopul Valerian Trifa din SUA. Cu toate că, în anul 1978, a trimis o scrisoare patriarhului Iustin Moisescu prin care lăsa să se înțeleagă că este dispus să primească preoți din țară pentru a putea salva astfel situația critică a unor parohii, acesta [Ion Roșianu, n.n.] nu a fost convins să considere oportună cererea respectivă și că este, în orice caz, în avantajul statului nostru.

De asemenea, în luna martie 1979, Departamentul cultelor a recurs la o formulă, mai mult de compromis decât avantajoasă, în sensul că l-a convins pe patriarh să trimită o scrisoare mitropolitului Teodosie, șeful Bisericii ortodoxe americane autocefale prin care i se sugerează să nu-i facă greutăți lui Viorel Trifa de a reveni sub jurisdicția Patriarhiei de la București, în schimbul căreia acesta ar recunoaște independența Bisericii ortodoxe americane autocefale. Totodată, s-a hotărât ca o copie a scrisorii respective să-i fie trimisă și arhiepiscopului Victorin Ursache, pentru a lua la cunoștință.

Până la 25 aprilie a.c., când delegația BOR condusă de patriarhul Iustin Moisescu a plecat în SUA, Departamentul cultelor nu a comunicat avizul său ca patriarhul să-i răspundă în timp lui Trifa Viorel că acceptă invitația ce i-a fost avansată de a-i face o vizită.

[...] Aceste aspecte pot fi speculate în defavoarea politicii țării noastre, se arată în nota Securității, de cercurile reacționare din străinătate și de persoane cu influență în rândul opiniei publice internaționale”[93].

În problema învățământului teologic, Departamentul cultelor viza chiar un control mai riguros asupra „formării politice” a viitorilor preoți, ordin care probabil venea de la Securitate. De altfel, la 21 decembrie 1981, într-o discuție a ofițerilor Ioan Banciu și Aron Bordea cu președintele Ion Roșianu, se cerea luarea de măsuri care „să sensibilizeze conducerea Bisericii Ortodoxe Române pentru exercitarea unui control mai riguros asupra desfășurării procesului de învățământ teologic, să se ridice calitatea procesului de instruire și educație cetățenească a seminariștilor și studenților. [...] Prin posibilitățile de care dispune, Departamentul cultelor va asigura cazarea în internate a tuturor studenților și elevilor, mergând până la a se construi clădirile necesare”. De asemenea, se mai preciza că Departamentul cultelor se va ocupa de problema catehizării copiilor, care „în ultimul timp cunoaște o recrudescență, o virulență aproape fără precedent”[94].

[93] ACNSAS, fond FD/București, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 134-140. Sursa „Apostol” mai afirma că Departamentul cultelor face „administrație și nu politică de culte” (*Ibidem*, f. 156v). Tot lui Roșianu i se imputa faptul că a blocat „orice aprobare de construcție sau reparație a lăcașurilor de cult”, deoarece era nevoie urgentă de astfel de lucrări după cutremurul din 4 martie 1977 (*Ibidem*, f. 232).

[94] *Ibidem*, vol. 8, ff. 206-206v.

În ceea ce privește problema bisericească din America, din 1950 aceasta a reprezentat o constantă pentru Patriarhia Română care își revendica, pe motive bine întemeiate, jurisdicția administrativ-canonică asupra comunităților de români ortodocși. Însă, autoritățile statului erau interesate să dețină controlul și să le manipuleze în favoarea regimului de la București. Iar acest lucru se considera că se poate face numai prin aducerea acestora sub ascultarea canonică a Patriarhiei Române.

Încercările patriarhului Iustin, din 1979, de mediere cu Biserica Ortodoxă Americană (OCA) recunoscută de Patriarhiile Moscovei și Bulgariei au fost sortite eșecului. Însă, acest lucru se datora în special recunoașterii autocefaliei Bisericii rusești din America de către Patriarhia Moscovei (1970) și integrarea Episcopiei de la Vatra în noua entitate ortodoxă americană. Astfel, vrând/nevrând Patriarhia Română se afla în comuniune euharistică cu aceasta.

Cu toate acestea, Patriarhia Română nu a abdicat de la planul său de recuperare a comunităților ortodoxe românești din America, pe calea dialogului, mai ales în timpul întâlnirilor unor ierarhi români cu reprezentanții comunităților românești vizate, dar și cu episcopul Valerian Trifa. Paralel, autoritățile statului au început o campanie de presă pentru compromiterea episcopului Valerian de la Vatra, în care îi erau reliefate, de multe ori exagerat, activitatea politică din tinerețe depusă în Mișcarea legionară. Acutizarea situației sale, l-a determinat pe episcopul Valerian ca în 1984 să emigreze în Portugalia, unde a decedat.

În acest context, în ședința Sf. Sinod al BOR, din 18 iunie 1984, s-a discutat din nou problema americană. Episcopia necanonică avea în subordine 34 parohii în SUA, iar în Canada 12 parohii, pe când cea care asculta de București avea doar 14 parohii din SUA și 19 în Canada. Față de această situație, Sinodul a hotărât ca până la data de 28 iunie să fie trimisă o delegație în frunte cu mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, în calitate de exarh al BOR pentru credincioșii ortodocși români din SUA și Canada. Mitropolitul sibian era împuternicit să-l contacteze pe mitropolitul Teodosie pentru a-i reafirma „dreptul său legitim [al BOR, n.n.] de jurisdicție canonică asupra acestei eparhii, fapt ce va fi făcut public, în mod oficial, tuturor bisericilor ortodoxe din lume, inclusiv opiniei publice din SUA și Canada"; în al doilea rând, Plămădeală urma să contacteze preoți și consilii parohiale din eparhia lui Trifa, „pe care să-i sensibilizeze în legătură cu riscul de a fi conduși de acum înainte de un mitropolit străin de neamul românesc, în cazul că nu vor lua atitudine și nu vor accepta jurisdicția Patriarhiei române". În al treilea rând, pentru o mai bună administrare a problemelor spirituale, ierarhul ardelean era împuternicit să meargă în Canada, pentru a contacta „preoți și consilii parohiale din cadrul celor două eparhii, împreună cu arhiepiscopul Victorin, să constituie, în conformitate cu legile canadiene, Episcopia ortodoxă română din Canada, pe care să o înregistreze cu statut juridic la autoritățile competente". Nu în ultimul rând, delegația BOR trebuia să participe la congresul ortodocșilor români din SUA și Canada, care urma să se desfășoare la 21 iulie și să-l contacteze pe Valerian Trifa, prin care să-i aducă la cunoștință cum acțiunile sale „au produs dezbinare în rândul emigrației române" și că eparhia pe care a condus-o urmează să fie preluată în mod direct de către

un ierarh rus, ceea ce constituie un act îndreptat împotriva țării sale de origine și a BOR"[95].

Preocupările constante ale Sinodului de la București pentru comunitățile românești ortodoxe din SUA și Canada, nu de puține ori, erau văzute ca imixtiuni ale regimului politic de la București, după cum uneori considera chiar arhiepiscopul Victorin Ursache, titularul eparhiei ortodoxe române din America care asculta de Patriarhia română. El invoca autonomia statutară în funcționarea eparhiei pe care o conducea și manifesta opoziție față de proiectele inoportune, de pildă, atunci când autoritățile statului român aprobaseră înființarea unei parohii numai în fosta clădire a ambasadei de la Ottawa[96].

O altă problemă externă a Bisericii Ortodoxe Române și pe care statul încerca să și-o aroge, a fost cea a bisericii de la Paris. Potrivit unui document întocmit de Departamentul Securității Statului, datat 5 aprilie 1979, aflăm cum, în urma anchetei privind pe „trădătorul" Mihai Pacepa, se obținuse următoarele informații despre încercările statului român de intrare în posesie asupra bisericii de pe str. Jean de Beauvais: „Col. Popescu Ion (în prezent ofițer deplin conspirat în cadrul Departamentului cultelor), pe timpul cât s-a aflat la post, în Franța, a participat la acțiuni inițiate și executate de fosta UM 0920 (DGIE), care au dus la deconspirarea calității sale de ofițer de securitate.

Astfel, în calitatea de consul la Ambasada României din Franța, col. Popescu Ion s-a ocupat de soluționarea problemei Bisericii Ortodoxe Române din Paris, respectiv scoaterea acesteia de sub influența și controlul legionarilor și trecerea ei sub jurisdicția Patriarhiei Române.

Întrucât încercările făcute de către ambasadorul țării noastre la Paris și col. Popescu Ion de a soluționa această problemă pe calea unor contacte directe cu episcopul Teofil Ionescu și preotul Vasile Boldeanu nu au dus la rezultatele așteptate, s-a hotărât întreprinderea unor măsuri de demascare a participării legionarului Vasile Boldeanu la masacrele comise în țara noastră de către legionari, în anul 1941, scontându-se că, pe baza materialelor furnizate cu prilejul demascării, acesta va fi condamnat, de către organele franceze, pentru crimele comise.

Dosarele cuprinzând materialele demascatoare și declarații ale unor martori cu privire la faptele comise de Vasile Boldeanu, primite din centrala DGIE, au fost transmise la președinția Franței, Senatul francez, Ministerul de Interne al Franței, Liga internațională contra rasismului și antisemitismului, precum și la publicația acestei organizații «Le droit de vivre» (Dreptul la viață).

Concomitent, au fost publicate în presa franceză mai multe articole în care, de asemenea, era «demascată» activitatea legionarului Vasile Boldeanu și chiar întreprinse unele acțiuni de ocupare cu forța a bisericii ortodoxe române din Paris, cu ajutorul câtorva emigranți români.

Întrucât datele primite din țară (din centrala DGIE), pe baza cărora au fost întreprinse aceste acțiuni, nu erau verificate în totalitate, iar o bună parte din persoanele folosite pentru demascarea lui Vasile Boldeanu erau agenți ai poliției franceze, și de

[95] *Ibidem*, dosar nr. 11195, vol. 3, ff. 312-312v.
[96] *Ibidem*, vol. 5, f. 5.

această dată a fost ratată soluţionarea problemei bisericii ortodoxe române din Paris. Mai mult chiar, ca urmare a neargumentării prin probe incontestabile care să dovedească participarea lui Vasile Boldeanu la faptele de care este acuzat, nu numai că acţiunea judecătorească împotriva acestuia a fost clasată, dar a fost acţionat în judecată directorul ziarului în care au fost publicate articolele împotriva lui Vasile Boldeanu, iar atunci când acesta, precum şi alte persoane implicate, pentru că se situaseră pe poziţia de a sprijini statul nostru, au cerut organelor noastre argumente pentru ca, la rândul lor, să se poată apăra în instanţă, li s-au făcut doar promisiuni, în fapt aceştia fiind puşi în situaţia de a se descurca singuri.

Similar s-au petrecut lucrurile şi în cazul publicării, în Franţa, cu sprijinul unui emigrant originar din România, a lucrării «Garda de fier», redactată de col. Popescu Ion, în care erau demascate masacrele comise de legionari în timpul rebeliunii din anul 1941. Ca urmare a unor inexactităţi din această carte, editorul a fost acţionat în judecată, solicitându-i-se, de către organele de poliţie, să precizeze sursa informaţiilor respective, precum şi despăgubiri pentru persoana lezată (un fost legionar din ţara noastră care, la data respectivă, era ziarist şi se afla în Franţa). Şi în acest caz cererile editorului prin care solicita ambasadei noastre din Franţa argumente pentru a se putea apăra, au rămas fără rezultat, deşi acesta ameninţa că va divulga organelor de poliţie pe autorul cărţii. Atât acest incident, cât şi altele de acelaşi fel au făcut ca [sic!] col. Popescu Ion să fie deconspirat faţă de organele franceze. De altfel, despre calitatea de ofiţer de securitate a col. Popescu Ion au apărut ştiri în presa franceză, atât pe timpul cât s-a aflat la post, la Paris, cât şi după numirea sa la Departamentul Cultelor.

În acest situaţii, atât ambasadorul ţării noastre la Paris, cât şi col. Popescu Ion, neţinând seama de starea reală de fapte, au acţionat necorespunzător, ceea ce a adus – pe lângă eşecul în soluţionarea problemei bisericii ortodoxe române din Paris – grave prejudicii prestigiului statului nostru, a determinat intensificarea unor acţiuni duşmănoase ale emigraţiei reacţionare din Franţa împotriva României, precum şi sporirea preocupărilor poliţiei şi serviciilor franceze de informaţii şi contrainformaţii faţă de cadrele ambasadei ţării noastre aflate la post în Paris"[97].

În documentul de mai sus putem constata ce metode folosea Securitatea pentru rezolvarea unor probleme cu care statul român se confrunta în Franţa, după cum se întâmpla şi în America. Încercările colonelului Ion Popescu de contactare şi influenţare pozitivă a arhiepiscopului Teofil Ionescu şi a preotului Vasile Boldeanu în vederea preluării bisericii româneşti din capitala franceză au fost sortite eşecului. În această situaţie, acelaşi ofiţer a trecut la aplicarea unui amplu plan de compromitere a preotului Boldeanu în presa franceză, ca un legionar care în timpul rebeliunii ar fi dus o campanie de persecutare a evreilor, fiind astfel constituite premisele unei condamnării sale de către justiţia franceză.

Totuşi, în contextul derulării acestui proces, dar şi al relaţiilor româno-franceze care păreau cordiale, DIE a considerat că este momentul ca problema bisericii de la Paris să fie abordată pe cale diplomatică. S-a considerat că anul 1977 este „conjunctura politică" favorabilă pentru „acţiuni de influenţare a unor personalităţi şi a guvernului francez de a întreprinde măsuri concrete". Jacques Chirac (simpatizant socialist în

[97] *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 3, ff. 298-299.

tinerețe), care ajunsese primar al Parisului (1977), împreună cu Billaut, consilier pentru probleme de culte, dorea rezolvarea acestei probleme. Al doilea aspect era legat de numirea ca ambasador la Paris a lui Corneliu Mănescu (1977), care se afla în relații bune cu autoritățile franceze. În această conjunctură, conducerea DIE a elaborat un plan de măsuri, care în principal prevedea ca această problemă să-i fie ridicată în discuție primarului Parisului de către ambasadorul Mănescu. Același ambasador trebuia să se întâlnească cu preotul Vasile Boldeanu, pe teren neutru, adică la invitația lui Chirac, în vederea unui dialog constructiv. Tot la Chirac urma să ajungă în vizită patriarhul Iustin Moisescu și Antonie Plămădeală, episcop-vicar patriarhal.

Ambasadorul Mănescu a avut trei întâlniri cu preotul Vasile Boldeanu, în care acesta din urmă s-a limitat la enumerarea „greutăților și necazurilor" care i-au fost făcute prin procesele intentate. Sosirea lui Antonie Plămădeală în capitala franceză a prilejuit alte întâlniri preotului Vasile Boldeanu, căruia i s-a arătat politica noului patriarh al BOR față de comunitățile de români aflate în emigrație. Acesta a replicat că „este bine să purtăm un dialog frățesc, dar mai trebuie să treacă timp, pentru a se șterge vechile disensiuni create în emigrație". Potrivit aceluiași document al Securității, aflăm că această poziție era cea a românilor emigrați în Occident de mai multă vreme. De asemenea, cu ocazia vizitei prim-ministrului Manea Mănescu în Franța (14-17 decembrie 1976), se încercase stabilirea unei discuții pe această temă cu Chirac, care la vremea aceea era chiar prim-ministru, însă acesta nu fusese disponibil din cauza campaniei electorale în care se afla.

După vizita episcopului-vicar Antonie, primarul Parisului l-a invitat chiar pe patriarhul Iustin Moisescu, ocazie în care pentru autoritățile române se vedea oportună rezolvării problemei bisericii din Jean de Beauvais. Însă, relațiile încordate dintre patriarh și Ion Roșianu, au determinat nepunerea în aplicare acestui proiect, mai ales că, potrivit documentelor Securității, un reprezentant al Patriarhiei ar fi spus: „Faceți voi ce este necesar, căci știți mai bine ca noi, voi colaborați direct cu ambasadorul din Paris".

Astfel, problema a rămas închisă. Cunoscând încercările eșuate ale autorităților române, preotul Boldeanu a convocat comitetul parohial care a întocmit un memoriu către ambasada RSR de la Paris, prin care descria pe larg toate disputele asupra bisericii românești[98].

Dacă pe cale diplomatică inițiativa a înregistrat un eșec, l-a fel s-a întâmplat și în cazul procesului. Mai mult, colonelul Ion Popescu se deconspirase în activitățile sale informative, astfel încât tot Parisul știa că nu este diplomat. Demersul ofițerului Popescu a eșuat, atât dintr-o nepregătire contrainformativă a problemei, cât și a unor acțiuni preventive desfășurate de serviciile secrete franceze. Popescu, în calitatea sa de consul și ofițer acoperit, a fost descoperit în presa franceză și expulzat din Franța, iar inițiativa serviciilor secrete române au eșuat lamentabil[99].

Paralel cu luarea acestor măsuri, autoritățile române aveau în vedere încheierea vacanței prea lungi de la Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa centrală și occidentală, cu sediul la Paris, după decesul arhiepiscopului Teofil Ionescu (9 mai 1975). Într-un document al Securității, de această situație erau arătați ca responsabili Patriarhia

[98] *Ibidem*, vol. 14, ff. 266-267v.
[99] Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 187-188.

Română şi Departamentul cultelor. Mai mult, situaţia de la centrul eparhial din Paris se agravase atunci când episcopul-vicar Lucian Florea a refuzat să mai rămână în post, solicitând întoarcerea în ţară (iulie 1980). Oficial se afirma că acesta se retrăsese din „motive de boală", însă, potrivit unor documente ale Securităţii, aflăm că acesta „şi-a prezentat demisia patriarhului Iustin Moisescu, solicitând să fie chemat în ţară întrucât nu mai poate acţiona în nici un fel" [100].

Trecerea unei perioade de timp fără a fi numit un arhiepiscop ortodox român în capitala franceză era speculată de Vasile Boldeanu şi colonia românească din Paris. Deşi, după 1975 „s-au ivit unele momente favorabile dialogului în legătură cu o eventuală revenire sub jurisdicţia BOR", principalul vinovat era indicat, din nou, Departamentul cultelor, deoarece trata „cu multă indiferenţă" această situaţie.

Pentru rezolvarea situaţiei, la 10 mai 1980, Direcţia Informaţii Interne din Securitate îşi dădea avizul pozitiv pentru cei doi candidaţi propuşi de Departamentul cultelor pentru conducerea Arhiepiscopiei ortodoxe române de la Paris, anume Epifanie Norocel, episcop- vicar la Arhiepiscopia Tomisului şi Dunării de Jos şi Adrian Hriţcu, episcop-vicar la Mitropolia din Iaşi, patriarhul Iustin Moisescu preferându-l pe ultimul, pe motiv că are „experienţă în relaţiile occidentale", spre deosebire de primul care „şi-a făcut studiile teologice în URSS"[101]. Autorităţile statului au acceptat alegerea episcopului Adrian Hriţcu, mai întâi în calitatea de vicar la Arhiepiscopia din Paris la 16 noiembrie 1980, apoi, doi ani mai târziu, ca arhiepiscop titular.

Cu toate relaţiile bune care existau între România şi Franţa şi cu intervenţiile ambasadorului Corneliu Mănescu, autorităţile franceze au preferat păstrarea situaţiei în favoarea exilaţilor de la biserica românească pariziană. Poziţia statului francez se datora, probabil, şi ca o contrapondere faţă de închiderea în 1957 a capelei franceze de la Bucureşti de către autorităţile române. Problema preluării bisericii româneşti din Paris a persistat până după 1990.

BOR, Securitatea, Departamentul cultelor şi Muntele Athos

O altă problemă acută pentru Biserica Ortodoxă Română a fost cea a trimiterii de călugări şi ajutoare către bătrânii monahi români de la muntele Athos. Statutul acestui spaţiu panortodox monahal se schimbase substanţial după 1945, când statul grec exercita deplina suveranitate asupra acestuia şi când mănăstirile cunoşteau cea mai scăzută rată demografică[102]. La acestea se adăugau, după 1965, manifestările de răzvrătire a unor mănăstiri athonite faţă de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, care era acuzată de conslujire cu Biserica Catolică. În perioada 1971-1974, Athosul a fost de tulburat nesupunerea unor călugări care nu acceptau deloc ca patriarhul ecumenic să ţină rugăciuni împreună cu papa, fapt pentru care Fanarul a cerut chiar utilizarea forţelor de ordine greceşti pentru expulzarea rebelilor. În acest context, unele state ortodoxe din lagărul socialist au profitat prin încercarea de preluare a controlului

---

[100] Idem, FD/Bucureşti, dosar nr. 11206, vol. 10, ff. 137v-138.

[101] *Ibidem*, dosar nr. 11195, vol. 1, f. 54; *Idem*, dosar nr. 11206, vol. 8, ff. 351, 356. De precizat că Adrian Hriţcu fusese episcop-vicar în vremea păstoririi lui Iustin Moisescu ca mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

[102] „Ortodoxia", an IV (1952), nr. 1, p. 41, 61-62.

asupra unor mănăstiri, ca de exemplu Hilandar de către sârbi, Zografou de către bulgari sau Russikon de către ruşi. În cazul călugărilor români situaţia a fost complet diferită.

Într-un număr din 1970 al revistei oficiale a Patriarhiei Române, „Biserica Ortodoxă Română", se arăta că în muntele Athos sunt „aşezări monahale româneşti" aflate sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice, dar care păstrează legătura cu Patriarhia Română şi că acestea sunt locuite de „monahi vârstnici care au cerut să li să trimită din ţară călugări tineri care să continue tradiţiile ortodoxe româneşti la Sfântul Munte". Se mai arăta că în Athos vieţuiesc „circa 50 călugări români", din care 13 erau la schitul Prodromul, 8 la schitul Lacu, iar ceilalţi răspândiţi la diferite mănăstiri, chilii şi colibe. Ştirea se finaliza cu precizarea că Patriarhia Română depune eforturi pentru „organizarea unui schit românesc sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Române", iar, „până atunci, continuă să trimită la Sfântul Munte Athos ajutoare materiale şi cărţi şi alte obiecte de cult pentru monahii ortodocşi care vieţuiesc acolo"[103].

Ştirea de mai sus este interesantă prin conţinut. Patriarhia nu ezita să-şi manifeste interesul pentru perpetuarea monahismului românesc în Athos, prin trimiterea din ţară de monahi tineri la aşezămintele consacrate de ctitorii români, făcea o scurtă evidenţă a acestora, se arăta minimalizarea factorului românesc din Athos de către autorităţile greceşti şi demersurile pentru organizarea unui aşezământ care să depindă de centrul spiritual românesc. Această din urmă idee nu era nouă, fiind lansată încă din perioada interbelică şi faţă de care statul grec se opunea permanent. Apoi, perpetuarea elementului românesc în monahismul athonit după 1948 nu mai fusese posibilă. Însă, după vizita patriarhului Justinian din 23-29 iunie 1963 la solemnităţile mileniului athonit se redeschidea această problemă, mai ales în consfătuirile care s-au ţinut între reprezentanţii Bisericilor ortodoxe. De altfel, patriarhul român a vizitat toate mănăstirile athonite, în special schiturile Prodromul şi Lacu, dar şi chilia Sf. Ipatie, informându-se la faţa locului de starea acestora. Cu această ocazie, patriarhul a oferit un ajutor financiar de 300$ călugărilor de la schitul Prodromul. La rândul lor, monahii români athoniţi i-au cerut sprijinul material şi financiar, mai ales că era primul patriarh român care venise în Athos[104]. În timpul vizitei de la Atena din 1963, patriarhul Justinian a cerut reprezentanţilor statului grec facilitarea sprijinului românesc. Probabil că imediat după acest moment au fost trimise câteva ajutoare, după care acest lucru nu s-a mai făcut[105].

Totuşi, despre ajutoarele româneşti la muntele Athos în perioada regimului comunist nu ştim dacă acestea erau aşa de multe după cum se prezenta în oficiosul patriarhal. Documentele la care am avut acces nu spun nimic în acest sens, dar până la intervenţiile ambasadorului român de la Atena, Ion Brad, se pare că statul român nu a prea a permis trimiterea de ajutoare către Athos.

---

[103] „BOR", an LXXXIII (1970), nr. 9-10, p. 1174.

[104] Cf. Ion Brad, *Avatarurile democraţiei. Din ciclul ambasador la Atena*, vol. 2, Bucureşti, Editura Viitorul românesc, 2002, pp. 158, 385-386.

[105] „BOR", an LXXXI (1963), nr. 11-12, p. 1239; Nicolae Mladin, *Însemnări de la sărbătorirea mileniului Sfântului Munte Athos*, în „Mitropolia Ardealului", an VIII (1963), nr. 7-8, pp. 598-626. Din delegaţia BOR au făcut parte, alături de patriarhul Justinian, Firmilian Marin, mitropolitul Olteniei, Partenie Ciopron, episcopul Romanului şi Huşilor, preoţii profesori Ion G. Coman şi Nicolae Mladin şi diaconul Mihai Marinescu.

Ion Brad relatează în nenumărate rânduri cum, începând cu anul 1974, a depus eforturi pentru ca autorităţile civile elene să-şi dea acordul pentru primirea de ajutoare din România. În această direcţie l-a însărcinat pe consulul Leon Toader să se ocupe personal de întocmirea de rapoarte cu privire la situaţia monahilor români din Athos, cu necesităţile şi soluţiile care trebuiau puse în practică. Pentru aprobările care trebuiau primite de la autorităţile elene, Brad s-a folosit de relaţiile sale din mediile culturale şi politice greceşti. De altfel, el a făcut chiar o vizită la mănăstirile athonite, schiturile şi chiliile româneşti din acest spaţiu monahal. În rapoartele sale diplomatice trimise către centrala MAE nu ezita să invoce că, în 1973, Bulgaria trimisese 16 călugări, Iugoslavia, 20, iar URSS, doi în vederea perpetuării vieţii monahale în Athos. Pentru succesul demersului pe care îl iniţiase, Brad se justifica în folosul conservării „a numeroase valori spirituale, arhivistice şi muzeistice româneşti". Însă, pe lângă acordul autorităţilor civile era nevoie şi de cel al Patriarhiei de Constantinopol, autoritatea administrativ-canonică de care depindeau mănăstirile athonite şi căreia trebuia să se adreseze Patriarhia Română. Apoi, ca Patriarhia Română să facă acest gest avea nevoie de acordul Departamentului cultelor[106].

Tot în calitatea sa de ambasador, Brad a insistat permanent în această direcţie, mai ales că, de la începutul anilor `70, exista o deschidere mare în schimburile culturale între statul român şi cel grec. De pildă, între 1974-1976, Brad susţinea realizarea unui film documentar istoric despre muntele Athos şi Grecia în general, sub egida Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene (AIESEE), condusă de academicianul Emil Condurachi. Relaţiile culturale, multe sub egida UNESCO şi AIESEE, se dezvoltau tot mai mult, întâlnirile, simpozioanele ştiinţifice, călătoriile reciproce de documentare, schimburile de intelectuali fiind nenumărate în această perioadă. De acum înregistrăm preţioasele investigaţii ştiinţifice de descoperire a elementului românesc de la muntele Athos în urma cercetărilor întreprinse de oameni de cultură, precum Virgil Cândea[107].

Apoi, ambasadorul ţinea legătura cu monahi români aghioriţi atât prin corespondenţă, cum a fost cu Dometie Trihenea[108], cât şi prin primirea unora chiar la ambasada din Atena. Brad ştia că un monah precum Dometie, care fusese expulzat de la conducerea mănăstirii Zografou (ctitorie a lui Ştefan cel Mare) de către monahii bulgari în vederea preluării controlului asupra acestui aşezământ, avea nevoie de sprijin la chilia în care se retrăsese.

---

[106] Ion Brad, *Avatarurile…*, pp. 24-26.

[107] Idem, *Elogiul nechibzuinţei…*, vol. 3, p. 107; *Idem*, *În umbra zeilor. Din ciclul ambasador la Atena*, vol. 4, Bucureşti, Editura Viitorul românesc, Bucureşti, 2003, pp. 328, 359-360. În acest sens, a se vedea albumul cu scurte prezentări a elementelor româneşti din mănăstirile athonite şi schitul Prodromu, publicat în mai multe limbi de circulaţie internaţională şi întocmit de V. Cândea şi Constantin Simionescu, *Mont Athos. Présence roumains*, cu o prefaţă de Emil Condurachi, Bucureşti, Editura Sport-turism, 1979. Într-o scurtă privire critică putem afirma că această lucrare aducea în atenţie o serie de noi fotografii cu aceste obiective, comentate cu informaţii preluate din literatura de specialitate de factură interbelică.

[108] Detalii biografice despre părintele Dometie Trihenea a se vedea la http://www.revistalumeacredintei.ro/sct_6/c_2/art_768/avva_dometie_trihenea_singurul_romn_egumen_al_unei_mnstiri_athonite.htm şi http://www.tribuna.ro/stiri/cultura/salistea-athosului-chilia-sfantul-ipatie-25110.html consultate la 9 septembrie 2009.

La 11 martie 1975, la ambasada română din Atena se prezenta monahul Veniamin Popa de la schitul românesc Prodromul pentru a cere sprijin în reparaţiile urgente care trebuiau făcute la aşezământ. Acest lucru se întâmpla după ce, în iarna lui 1974, consulul Leon Toader îl primise la ambasadă pe călugărul Neofit Negară (basarabean) de la schitul Lacu. Pentru soluţionarea cererilor monahilor români, Brad i-a însărcinat pe Leon Toader şi consilierul Alexandru Damian să facă o vizită în muntele Athos pentru o informare completă. Stareţul Popa avea nevoie de o sumă de 200.000 de drahme (7000$) pentru repararea acoperişului clădirii principale şi a micului port (arsanaua), fără de care aprovizionarea călugărilor devenea problematică. De asemenea, mai era nevoie de achiziţionarea unei bărci cu motor. Cum achiziţionarea materialelor necesare era mai dificilă din ţară, atunci ambasadorul a propus acoperirea cheltuielilor de către Agenţia economică de la Atena (în realitate oficiu acoperit al DIE), urmând decontarea lor în ţară de către Patriarhia Română sau Departamentul cultelor. Propunerea lui Brad se justifica pe nevoile „singurului centru compact românesc" din muntele Athos[109].

Tot pentru aplicarea planului său, Brad propunea ca pe agenda discuţiilor ce urmau a avea loc cu ocazia vizitei premierului Konstantinos Karamanlis în România, în anul 1975, pe linia colaborării culturale să se aibă în vedere „facilitarea trimiterii călugărilor români la muntele Athos, precum şi a cercetătorilor noştri pentru studii şi documentare"[110].

Propunerile ambasadorului au fost aprobate în principiu, atât în centrala MAE, cât şi de responsabilul de culte, Emil Bodnăraş, care era de acord cu trimiterea a patru călugări tineri proveniţi de la mănăstirea Sihăstria.

De asemenea, pentru punerea în aplicare a planului său, Brad trebuia să intervină la autorităţile greceşti, ca pe lângă obţinerea celor patru vize de intrare pentru călugării trimişi de Patriarhia Română, să susţină aducerea în Athos a unor „cercetători români competenţi pentru a studia aprofundat şi a valorifica documentele ce se referă în special la istoria poporului român". De asemenea, având în vedere că monahii din Bulgaria şi Iugoslavia primeau cu regularitate ajutoare materiale „pentru întreţinerea în bune condiţiuni" (a unui tractor din partea lui Tito, hrană, îmbrăcăminte, bani şi materiale pentru repararea şi întreţinerea bisericilor şi clădirilor anexe), ambasadorul cerea centralei MAE trimiterea, din partea Patriarhiei Române, a unui autoturism de teren M-461, materiale de construcţie pentru repararea schitului Prodromu şi alte ajutoare materiale necesare[111].

Cei patru călugări români trimişi la Athos erau Ion Lupaşcu de la Cernica, Mihai Tzoca, Ioan Mutrescu şi Ifrim Mircea de la Sihăstria, care trebuiau să ajungă în Grecia în data de 15 aprilie 1975 şi să fie însoţiţi până la portul Daphne de teologul Dumitru Coravu, bursier la Atena (ulterior, episcopul Damaschin Coravu). În privinţa ajutorului financiar, ambasadorul Brad era informat de la Bucureşti că urma să se obţină suma necesară de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, prin demersurile vicarului patriarhal Antonie Ploieşteanu. De asemenea, prin Departamentul cultelor,

[109] Ion Brad, *Elogiul nechibzuinței…,* pp. 77-78.
[110] *Ibidem*, p. 113.
[111] *Idem*, *Avatarurile…*, pp. 158, 385-386, 411-412.

Patriarhia Română urma să trimită 60 de rase călugăreşti, 60 de cămăşi şi 120 cearşafuri, iar barca cu motor trebuia livrată de la fabrica din Reghin. Aceste efecte urmau să fie trimise în Grecia la biroul Agenţiei economice româneşti de la Salonic. Toate aceste aprobări, potrivit observaţiei lui Ion Brad, erau date de preşedintele Departamentului Cultelor şi supervizate de însuşi Emil Bodnăraş, responsabilul de culte din PCR[112].

Livrarea tuturor acestor obiecte şi bani nu a reuşit să satisfacă necesităţile călugărilor români din Athos. Într-un „tablou trist", după cum îl caracteriza ambasadorul Brad, aflăm că în Athos erau 54 călugări români; clădirile principale de la schitul Prodromul erau „într-o stare avansată de paragină"; călugării trimişi în aprilie 1975 „erau întreţinuţi din mila unor societăţi filantropice care le trimiteau, temporar, alimente"; la casa românească din Provata era necesară trimiterea urgentă a unui călugăr tânăr, deoarece în urma morţii bătrânului Veniamin Cucuian, putea fi pierdută o bibliotecă de 3000 de volume în favoarea autorităţilor aghiorite greceşti; la fel în cazul Prodromului unde pământul trebuia cultivat, ca bază materială de întreţinere.

Faţă de această situaţie, ambasadorul Brad propunea trimiterea urgentă a unui stoc de alimente, a unui tractor, a unor scule pentru prelucrarea lemnului, dar şi pentru pescuit. Pentru rezolvarea problemelor într-un mod mai facil, ambasadorul propunea invitarea în România a unei delegaţii de la Marea lavră athonită, de care depindea schitul Prodromul, dar şi al călugărilor Dometie Trihenea şi Veniamin Popa (nu mai fusese în ţară din 1927)[113].

Însă, poate cel mai important reper din evoluţia relaţiilor româno-athonite în perioada comunistă a fost întâlnirea lui Nicolae Ceauşescu cu călugări români în data de 27 martie 1976, cu ocazia vizitei de stat efectuată în Grecia. În memoriile sale, Brad relatează acest moment: „...Întorşi la palatul prezidenţial, protocolul stabilit în prealabil mai suferea o abatere: Nicolae Ceauşescu primea vizita a trei călugări români de la muntele Athos. Fusese tot ideea mea şi n-a fost rea deloc. Cei trei bătrâni, trecuţi fiecare de 70 de ani, arătau încă palizi, după postul îndelungat al Paştilor care se apropiau, dar se ţineau bine pe picioare, obişnuiţi cu drumurile grele de munte. Veniamin Popa, stareţul mai puţin simpatic de la schitul românesc Prodromul, era mai subţirel şi agil ca o vulpe. Dimitrie Trihenea, originar din părţile Sibiului, înalt, drept şi bine legat, avea aliura unui oier cu turme bogate. Fusese până nu de mult stareţ al mănăstirii Zografou, reconstruită de Ştefan cel Mare. Dar câţiva călugări bulgari, răzvrătiţi, încălcând regulile monahale, l-au ameninţat că-l aruncă de pe stânci şi l-au alungat din post. Acum locuia, împreună cu un copământean al său, la schitul Sf. Ipatie, care ţinea de mănăstirea Vatopedu-«micul Paris» al Sfântului Munte.

Al treilea călugăr se numea Neofit Negară, basarabean de origine, personajul cel mai dinamic şi descurcăreţ pe care aveam să-l cunosc mai bine doar în toamna lui 1976... Pe rând, toţi trei, i-au prezentat şefului statului român preocupările şi necazurile lor, ţinând să laude – ca să audă toţi pereţii palatului buna lor colaborare cu fraţii greci, dar şi dorinţa de a primi din România «sânge proaspăt», călugări tineri, să mai salveze ceva din aşezămintele şi valorile spirituale româneşti.

112 *Idem*, *Elogiul nechibzuinţei…*, vol. 3, pp. 114-116. Anunţul cu trimiterea în Athos a celor patru călugări români şi a ajutoarelor era făcut în „BOR", an XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1472.
113 Ion Brad, *În umbra zeilor…*, pp. 79-80, 99.

I-au dăruit lui Ceaușescu o icoană nouă – n-aveau voie să le înstrăineze pe cele vechi – și câteva obiecte de lemn – un potir, o cutie plină de smirnă și tămâie – cioplite de mâinile meșterilor de la Sfântul Munte. Iar acesta le-a promis sprijinul cultelor [Departamentului cultelor, n.n. ANP] din România și ne-a dat, lui Macovescu și mie, sarcina să ne ocupăm de toate aceste chestiuni"[114].

Cu această sarcină, Brad a încercat chiar o dezvoltare a relațiilor cu Biserica Greciei și Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. În mai 1976, într-un schimb de mesaje, Brad transmitea noului arhiepiscop-primat al Greciei, Serafim (aromân și fost mitropolit de Ianina), „salutări și bune urări" din partea mitropolitului Iustin al Moldovei, cu care se cunoștea. De altfel, mitropolitul Iustin al Moldovei urma să viziteze Grecia și muntele Athos. Însă, cum Athosul aparținea canonic de Constantinopol, iar Grecia de arhiepiscopul Atenei, atunci ambasadorul român urma să facă demersurile în această direcție, mai ales că arhiepiscopul Serafim, după ce fusese vizitat de delegații din Bulgaria și URSS, urma să întreprindă o călătorie numai la Sofia și Moscova[115]. Totuși, în mai 1976, potrivit presei bisericești, la București era prezentă o delegație a Patriarhiei ecumenice în vederea discutării catalogului temelor viitorului mare sinod panortodox, supravegheată de Eugen Munteanu, director în Departamentul cultelor, excluzându-se însă deschiderea dosarului athonit[116].

De asemenea, Biserica ortodoxe sârbă întreținea legături tot mai strânse cu mănăstirile atonite, așa cum s-a întâmplat la aniversarea celor 800 de ani de la nașterea Sf. Sava. La aceste solemnități aveau să participe „reprezentanți" ai mănăstirilor Hilandar, Vatoped (metania Sf. Sava) și Simonopetra (ctitorie a despotului Ion Uglieș), ca gest de rememorare a sprijinului acordat de Biserica sârbă la perpetuarea monahismului atonit[117].

Aprobarea de principiu dată de Nicolae Ceaușescu și manifestările religioase în muntele Athos ale unor biserici ortodoxe din lagărul socialist, i-a determinat pe responsabili din Departamentul cultelor să acorde o atenție mai mare asupra demersurilor pe care Patriarhia română trebuia să le întreprindă pentru perpetuarea elementului românesc în Athos. Într-un scurt articol dedicat grijii Patriarhiei Române pentru comunitățile de români de peste hotare aflăm despre „deosebita și permanenta grijă" pentru așezămintele românești de la muntele Athos, „concretizată prin: demersuri necesare pentru obținerea aprobărilor pentru stabilirea unui nou grup de patru monahi români din țară la muntele Athos; preocuparea pentru selecționarea altor monahi doritori de a se stabili la muntele Athos; trimiterea de alimente, îmbrăcăminte și altor obiecte de inventar pentru monahii români de la muntele Athos; trimiterea în mai 1976 a unei delegații a BOR la muntele Athos, ocazie în care monahii români din acele locuri au fost cercetați duhovnicește și s-a constatat starea în care se află așezămintele pe care le locuiesc; invitarea în țară a monahilor Veniamin Popa de la schitul Prodromul,

[114] *Ibidem*, pp. 255-256.
[115] *Ibidem*, pp. 307-308. Vizita arhiepiscopului Serafim din iunie 1976 în Bulgaria și URSS a fost prezentată pe scurt în „BOR", an XCIV (1976), nr. 5-6, p. 500.
[116] *Ibidem*, nr. 7-8, pp. 661-663.
[117] *Ibidem*, p. 679.

Dometie Trihenea de la chilia Sf. Ipatie şi Neofit Negară de la schitul Lacu, pentru a cunoaşte viaţa monahală din BOR"[118].

Mai mult, într-un alt articol, dedicat grijii pentru valoriile religioase şi de artă bisericească din ţară, se invoca chiar îndemnul preşedintelui României, aflat în vizită în Grecia, către „monahii români trăitori la muntele Athos, prin delegaţia lor primită în audienţă" pentru păstrarea „valorilor noastre aflate acolo din vremuri străbune"[119]. Însă, nu se dădeau detalii despre vreo vizită a unor reprezentanţi ai BOR în Athos.

Astfel, grija pentru aşezămintele româneşti şi monahii români din Athos s-a intensificat, dar acest lucru care se făcea numai prin Departamentul cultelor şi Ministerul Afacerilor Externe, urmărite îndeaproape de Securitate.

Măsura cea mai importantă în această direcţie s-a materializat prin vizita în muntele Athos şi Grecia, în perioada septembrie-octombrie 1977, a unui grup de monahi de la mănăstirea Sihăstria, format din părinţii Cleopa Ilie, Victorin Oanele, stareţ, şi ierodiaconii Ioanichie Bălan şi Vartolomeu Florea. Aceştia au vizitat mănăstirile athonite, chiliile şi colibele româneşti, au ţinut predici, au răspuns la problemele duhovniceşti puse chiar de monahii greci, au cercetat pe monahii români aghioriţi, au inventariat elementul românesc din Athos (54 monahi), cu descrieri amănunţite ale aşezămintelor româneşti, pelerinajul lor înregistrând un real succes[120].

Astfel, iniţiativa lui Brad şi aprobarea de Ceauşescu în timpul vizitei efectuate în Grecia, au constituit pentru Securitate o prioritate în îndrumarea politicii externe de culte promovate de România. La Atena, această sarcină a fost preluată în totalitate chiar de ofiţerul acoperit DIE, consulul Leon Toader, care se preocupase iniţial la cererea ambasadorului Brad. După aprobarea dată de şeful statului, pentru Toader problema athonită devenise sarcină de serviciu.

În această situaţie, într-un referat al Securităţii, din 7 februarie 1980, se considera că „problema de pe muntele Athos să constituie o preocupare prioritară a Departamentului cultelor şi Patriarhiei BOR care, împreună cu MAE, să elaboreze un plan de lungă durată vizând realizarea următoarelor obiective: cercetarea documentelor de valoare istorică şi a bunurilor care atestă prezenţa românilor din cele mai vechi timpuri pe muntele Athos; restaurarea documentelor istorice degradate şi conservarea acestora; restaurarea aşezămintelor monahale deteriorate; reglementarea juridică cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, Biserica ortodoxă greacă şi statul grec a situaţiei călugărilor români de la muntele Athos, urmărind apărarea acestora de ingerinţele altor biserici în treburile lor interne, inclusiv de influenţele nocive exercitate de episcopul Viorel Trifa din SUA.

Măsurile care se vor întreprinde să aibă ca scop final revitalizarea coloniei de români de pe muntele Athos, cunoscută din cele mai vechi timpuri ca o prezenţă românească pe aceste meleaguri"[121].

În propunerile de mai sus, Securitatea manifesta o „grijă deosebită" faţă de elementul românesc din muntele Athos, dar remarca amestecul clericilor din exil în viaţa

---

[118] *Ibidem*, nr. 9-12, p. 923.
[119] *Ibidem*, nr. 5-6, p. 511.
[120] A se vedea detalii în *Ibidem*, an XCV (1977), nr. 9-12, pp. 903-909.
[121] ACNSAS, FD/Bucureşti, dosar nr. 11195, vol. 1, ff. 48-49.

comunităților românești athonite. Temerea Securității se pare că era justificată. În octombrie 1979, congresul reprezentanților parohiilor românești din spațiul germanofon european se constituiseră într-o Episcopie ortodoxă care se pretindea sub juridicția Patriarhiei Ecumenice. Legătura acestei autoproclamate eparhii cu Athosul s-au concretizat prin încercările, din mai 1981, de aducere și hirotonire a călugărului Dometie Trihenea de la chilia Sf. Ipatie ca episcop eparhiot. După o vizită în Germania, pregătită de organizatorii noii eparhii, bătrânul călugăr (avea 73 de ani) a refuzat, revenind la locul său de rugăciune din Athos. Acestui eșec al românilor din Germania, s-a adăugat refuzul Patriarhiei Ecumenice de a recunoaște noua entitate jurisdicțională, probabil și la insistențele Patriarhiei Române. Mai ales că ierarhia română se vedea profund jignită față de limbajul adoptat de organizatorii eparhiei din Germania, deoarece era văzută ca una care colabora cu puterea ateistă[122].

Ajutoarele românești către muntele Athos în plin regim comunist la prima vedere pot părea de neînțeles. Însă nu trebuie eludat un aspect fundamental pentru înțelegerea acestei problematici: s-a consumat în contextul evidențierii elementului românesc în spațiul internațional ca o politică externă sistematică a regimului. Era de fapt o continuare a mai multor demersuri interbelice, unele chiar susținute financiar de către autoritățile române, regele Carol al II-lea în special. Investigațiile întreprinse de cercetători precum Nicolae Iorga, Marcu Beza sau Teodor Bodogae în descoperirea și evidențierea elementului românesc, mai ales din Orient[123], aveau să fie reluate, dezvoltate și chiar încurajate de statul român comunist, care după 1964 își exprima tot mai mult latura națională în politica externă. Astfel, în perioada 1960-1989, printre altele, omul de cultură Virgil Cândea a adunat într-un masiv volum un întreg inventar al bunurilor de proveniență românească aflătoare peste hotare. De altfel, cataloage de obiecte românești circulau încă din 1963 în mediul MAE, ca materiale de uz intern, utilizate în organizarea de manifestări culturale în străinătate[124].

În loc de concluzii

În cele de mai sus am putut contura un tablou, cel puțin la suprafață, al relației dintre Departamentul cultelor și Securitate, în mijlocul căreia se aflau evident cultele recunoscute în statul român comunist. Am încercat să evidențiem anumite aspecte din această problematică: de la organizarea și funcționarea resortului guvernamental al cultelor, în conformitate cu legislația care a cunoscut frecvente schimbări, la componența acestuia la nivel central și teritorial; „supravegherea" de către omniprezenta Securitate a funcționării acestuia și construirea politicii de culte, atât în mediul intern, cât și în cel extern, intervenind ori de câte ori considera pentru respectarea hotărârilor conducerii de partid și de stat; dar și relațiile dintre factorii de răspundere din Departament și reprezentanții cultelor. Toate aceste aspecte, după cum

---

[122] Detalii a se vedea la paginile de web: http://www.ortodoxia.de/html/body_episcopia.html și http://www.ortodoxia.de/html/body_stradanii_zadarnice.html, consultate în data de 9 septembrie 2009.

[123] Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate*, vol. 1, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. V.

[124] *Ibidem*, p. XVI-XVII.

am văzut au fost extrem de complexe, iar acest lucru s-a datorat atât caracterului tot mai represiv la adresa cultelor pe care Departamentul trebuia să-l afişeze la cererea partidului şi sub controlul Securităţii, dar şi din cauza unor rivalităţi, interese sau orgolii de ordin personal între factorii din Departament şi cei din culte.

A trage concluzii la acest complex tablou al relaţiilor dintre toţi aceşti actori ai vieţii cultice din România comunistă este extrem de greu. Mai ales că este nevoie de aprofundarea acestui subiect, atât în arhivele Securităţii, dar şi în cele ale fostului Departament şi în cele confesionale. Rămâne ca această temă de cercetare să o dezvoltăm cu toate materialele documentare şi instrumentele aflate la dispoziţia cercetătorului de astăzi.

Florian **BANU**

INSTRUMENTALIZAREA JUSTIȚIEI DE CĂTRE REGIMUL COMUNIST (1945-1958)

POLITICAL CONTROL EXERTED BY THE COMMUNIST PARTY OVER JUSTICE BETWEEN 1945 - 1958

Soon after 23 August 1944, the Communist Party launched an assault against the fundamental institutions of the modern state. Subordination of Justice was one of the main targets in the attempt to take over the political power. A large campaign was initiated in order to "purify" the magistrates with anti-communist convictions. The laws that regulated the organization of the Ministry of Justice, of the prosecuting magistracy and of the Bar Association were modified or abrogated.

Beginning with 1948, new "specialists" were delivered by the so-called "popular law schools". An essential part in getting control over justice was played by the so called "people's assessors", gradually introduced in all courts, save for the Supreme Court. Sentences were given under ideological influence and many show-trials were organized.

By the end of the period we are focusing on, the Communist Party was controlling the entire judicial system through regional prime-secretaries, through political police and by using a carefully managed policy of the staff. The political measures that were implemented led to the full obedience of Justice until the end of the communist regime in Romania.

Etichete: Justiție, procese politice, partidul communist, asesori populari
Keywords: Justice, political trials, Communist Party, people's assessors

„Exploratorul ar fi vrut să întrebe încă multe lucruri, dar în prezenţa osânditului nu mai întrebă decât: «Îşi cunoaşte sentinţa?». «Nu», răspunse ofiţerul (...). «Dar ştie măcar că a fost, de fapt, condamnat?». «Nici asta», spuse ofiţerul şi-i zâmbi exploratorului, «Nu se poate, reluă exploratorul, trecându-și mâna peste frunte, atunci omul ăsta nu ştie nici măcar acum ce ecou a avut apărarea lui?». «N-a avut ocazia să se apere», ripostă ofiţerul privind într-o parte, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine, nevrând să-l jignească pe explorator prin relatarea unor lucruri de la sine înţelese".

Rândurile de mai sus, scrise de Franz Kafka în 1919 (*Colonia penitenciară*), par să prefaţeze modul de înfăptuire a justiției în cazul regimurilor comuniste. Aproape simultan cu publicarea lucrării lui Kafka, Lenin, referindu-se la distrugerea justiţiei ţariste, afirma nonşalant: „Lăsaţi să se strige că noi, fără a transforma vechea Justiţie, am aruncat-o deodată la gunoi! Noi am curăţat, prin aceasta, drumul adevăratei Justiţii populare". O astfel de justiţie avea să cunoască şi România în a doua jumătate a secolului trecut.

Istoriografia din ultimele două decenii a scos cu prisosinţă în evidenţă faptul că regimul comunist din România a calchiat practic regimul sovietic. Cu toate acestea, anumite aspecte ale organizării şi funcţionării regimului nu au fost aprofundate, cercetătorii mulțumindu-se, în numeroase cazuri, cu formularea unor enunţuri sentenţioase, dar fără a se mai osteni cu „disecţia" instituţiilor edificate de comuniști în scopul acaparării şi păstrării puterii politice. Cazul Justiţiei ni se pare edificator din acest punct de vedere. Deși puterea judecătorească, alături de cea legislativă şi executivă,

reprezintă o componentă esenţială a statului modern, prea puţine din studiile consacrate istoriei României în cea de-a doua parte a secolului al XX-lea s-au ocupat de aspecte ţinând de evoluţia organizării şi funcţionării Justiţiei[1].

Desigur, o astfel de întreprindere este departe de a fi una facilă. În primul rând, trebuie avute în vedere dificultăţile de documentare. Fonduri arhivistice esenţiale pentru un demers de acest gen au fost inaccesibile până de curând, iar altele continuă şi astăzi să fie cvasi-intangibile pentru cercetătorul de rând[2].

De asemenea, literatura de specialitate apărută până în 1989 abordează aceste aspecte dintr-o perspectivă profund politizată, tratând diversele aspecte ale organizării şi funcţionării justiţiei în funcţie de comandamentele ideologice ale momentului.

Memoriile unor magistraţi şi jurişti ai vremii lipsesc aproape cu desăvârşire[3], faptul fiind perfect explicabil, căci, în cazul schimbărilor de regim politic, situaţia acestora este deosebit de delicată. Slujitorii Justiţiei se văd expuşi unor atacuri simultane venite atât din partea noilor potentaţi, care îi percep ca pe un simbol al orânduirii revolute, cât şi din partea criticilor şi oponenţilor regimului, care văd în magistraţi şi jurişti pe oportuniştii care se adaptează la cerinţele oricărei puteri[4]. Eventualul discurs

---

[1] Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol şi jumătate de jurisprudenţă (1852-2000)*, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2006 (pentru numeroasele minusuri ale lucrării, vezi recenzia realizată de Iuliu Crăcană în „Caietele C.N.S.A.S.", anul 1, nr. 1/2008, p. 239-251); Cezar Mâţă, *„Justiţia populară": între represiune şi coerciţie (1948-1953)*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", serie nouă, vol. III, 2004, p. 109-116; Florin Şperlea, *Cazul Pătrăşcanu şi procesele staliniste din „democraţiile populare"*, în „Revista de Istorie Militară", nr. 4-5/2004, p. 60-64; Oana Ilie, *Tribunalul Poporului – instrument al justiţiei proletare,* în „Muzeul Naţional", 15, 2003, p. 425-443; Marius Oprea a inserat un subcapitol intitulat *Justiţia ca poliţie politică* în una din lucrările sale, dar, de fapt, respectivul capitol este consacrat legislaţiei represive elaborată de regimul comunist în perioada 1948-1958, şi nu organelor de justiţie – Marius Oprea, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securităţii (1948-1964)*, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 116-126. Surprinzătoare este şi opţiunea autorilor *Raportului final,* care, în ciuda faptului că au inclus în partea a II-a a raportului un capitol intitulat *Instituţiile juridice*, au consacrat doar **o singură pagină** (p. 201) instituţiilor juridice ale regimului comunist, restul capitolului tratând legislaţia comunistă, constituţiile şi „caracterul ilegitim al regimului" – cf. Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007, p. 201-212.

[2] Vezi cazul aşa-numitelor „mape profesionale" ale magistraţilor – www.gandul.info/justitia/mapele-profesionale-ale-judecatorilor-si-procurorilor-nu-pot-fi-consultate-decat-de-acestia-2336289 (consultat în 4 noiembrie 2009) sau situaţia arhivei istorice a Direcţiei de Informaţii Militare.

[3] Există, totuşi, câteva excepţii notabile: Boris Deşliu, *Jurnal de avocat*, Bucureşti, Editura Vremea, 2002; Lucian Belcea, *Un septuagenar îşi aminteşte: oameni, locuri, întâmplări*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Teora, 2000-2007; Idem, *CV-ul meu: o jumătate de secol în slujba justiţiei*, Bucureşti, Editura Teora, 2008; George Pavel Vuza, *Însemnările unui procuror sau Procuratura văzută din interior*, cuvânt începător şi îngrijirea ediţiei Dan Tudor Vuza, postfaţă de Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Vremea, 2008.

[4] Elocvente în acest sens sunt numeroasele analize, mai mult sau mai puţin profesioniste, ale desfăşurării procesului soţilor Ceauşescu, prezentate în mass-media cu ocazia împlinirii a două decenii de la evenimentele din decembrie 1989.

axat pe continuitatea ordinii juridice şi a instituţiilor îl face suspect pe slujitorul Justiţiei în ochii tuturor[5].

Consecinţele imediate ale acestei stări de lucruri se concretizează într-o reticenţă sporită în faţa unei eventuale analize a trecutului recent. Juriştii care au fost implicaţi direct în reinterpretarea dreptului şi în adaptarea acestuia la canoanele ideologice ale vremii nu vor dori o relevare a rolului pe care l-au jucat nu cu mult timp în urmă, transmiţând acest dezinteres pentru trecut şi discipolilor şi adepţilor lor, mai ales dacă deţin posturi universitare.

Având în vedere aceste aspecte, pe parcursul demersului de faţă ne-am propus obiective limitate: schiţarea cadrului legislativ şi enumerarea succintă a modalităţilor prin care partidul comunist a reuşit să-şi aservească Justiţia, transformând-o într-un instrument nepreţuit în efortul său de a prelua şi consolida controlul deplin asupra societăţii româneşti. Din punct de vedere cronologic, ne-am fixat ca puncte extreme anii 1945 şi 1958. Limita inferioară a acestui interval reprezintă momentul în care instaurarea guvernului Groza a permis primele acţiuni de amploare pentru reconfigurarea justiţiei româneşti, în vreme ce limita superioară a fost aleasă datorită faptului că din 1958, odată cu retragerea trupelor sovietice, regimul comunist de la Bucureşti se afla deplin „pe propriile picioare" şi, ca atare, politica internă, inclusiv în domeniul justiţiei, suferă o serie de modificări semnificative.

Spre deosebire de Rusia Sovietică, în România transformările au cunoscut o evoluţie mai lentă, dar cu aceeaşi finalitate. Primii paşi în construirea unui sistem de aplicare a „dreptăţii de clasă" au fost făcuţi de Lucreţiu Pătrăşcanu, avocat, membru din ilegalitate al P.C.R., numit ministru al Justiţiei încă din 24 august 1944, în primul guvern Sănătescu, şi reconfirmat ca titular al aceluiaşi portofoliu în guvernul Groza la 6 martie 1945[6].

Complexul de măsuri al cărui autor a fost a dus la schimbarea vechiului aparat al justiţiei şi transformarea sa într-un instrument al „luptei de clasă"[7]. La o săptămână de la numirea lui Pătrăşcanu la Ministerul Justiţiei, oficiosul comunist „Scânteia" anunţa trimiterea în judecată în faţa unui „Tribunal al Poporului" a „trădătorilor Gigurtu şi Manoilescu", iar în 17 martie a fost finalizat proiectul unei legi privind pedepsirea criminalilor de război[8]. Proiectul propus de Pătrăşcanu a fost aprobat în 31 martie 1945

[5] Marius Bălan, *Dreptul sub presiunea ideologiei* – studiu introductiv la Bernd Rüthers, *Dreptul degenerat. Teorii ale dreptului şi jurişti proeminenţi în cel de-al Treilea Reich*, Iaşi, Editura Universităţii „A.I. Cuza", 2005, p. 15-17.

[6] Pentru activitatea lui Lucreţiu Pătrăşcanu în perioada imediat următoare loviturii de palat de la 23 august 1944, vezi Gh. Onişoru, *Reflecţii pe marginea cazului Pătrăşcanu*, în „Xenopoliana", VII, 1999, p. 92-103.

[7] Referindu-se la implicaţiile de durată ale măsurilor iniţiate de Pătrăşcanu, un contemporan considera că justiţia „a fost atinsă vital în modalitatea ei de a putea împărţi dreptatea şi numai cu greu, începând din anul 1963 şi mai bine din 1965, justiţia noastră a putut să-şi revină din lezarea gravă pe care a suferit-o în timpul ministeriatului Lucreţiu Pătrăşcanu, incitant teoretician, poate, dar slab ministru al Justiţiei" – Boris Deşliu, *op. cit.*, p. 70.

[8] Vezi forma finală a legii: „Decret-lege pentru urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării sau de crime de război", publicat în „Monitorul Oficial", nr. 94, 24 aprilie 1945

de către Consiliul de Miniştri; cu două zile înainte, la propunerea aceluiaşi ministru al Justiţiei, se promulgase şi un Decret-lege pentru „purificarea administraţiilor publice", din care erau înlăturaţi toţi cei care „au activat sub orice formă în scopul instaurării sau menţinerii regimurilor dictatoriale în România".

Prin decretul-lege privind sancţionarea persoanelor vinovate de „dezastrul ţării sau de crime de război", Lucreţiu Pătrăşcanu a fost cel care a înfiinţat o instanţă de judecată extraordinară, numită „Tribunalul Poporului". Acesta era format dintr-un complet compus din nouă membri, dintre care doi magistraţi şi şapte „judecători ai poporului"[9], iar pe lângă Ministerul de Justiţie s-a constituit corpul „acuzatorilor publici", care preluau atribuţiile procurorilor în aceste tribunale speciale, stipulându-se totodată că „actele acuzatorului public şi ale Consiliului de Miniştri nu pot fi atacate pe nici o cale" (art. 8).

Primul proces judecat de Tribunalul Poporului, între 14 şi 22 mai 1945, a fost cel supranumit „al generalilor", proces în care s-au remarcat, prin violenţa rechizitoriilor[10], acuzatorii publici Avram Bunaciu şi Dumitru Săracu. În fapt, a fost vorba de judecarea generalului Nicolae Macici şi a celorlalte persoane implicate în represaliile desfăşurate la Odessa, după aruncarea în aer de către partizanii sovietici a clădirii în care se afla instalat comandamentul militar român.

Al doilea lot de inculpaţi, trimis în 24 mai 1945 în faţa Tribunalului Poporului, era alcătuit din ziarişti: Pamfil Șeicaru, Ion Dimitrescu, Romulus Seişanu, Ilie Rădulescu, I. Popescu Prundeni, Alexandru Hodoş, Radu Demetrescu-Gyr, Grigore Manoilescu, Gabriel Bălănescu, Pantelimon Vizirescu şi Aurel Cosma[11].

Au urmat în scurtă vreme încă alte patru procese, în cele începute în 13, 28 iunie şi 13 iulie fiind inculpaţi comandanţii şi personalul lagărelor din Transnistria, iar în cel desfăşurat între 3 şi 8 august 1945, foşti angajaţi ai Siguranţei[12].

Aceste procese au constituit prototipul viitoarelor procese-spectacol din anii regimului de „democraţie populară" pe cale de a se instaura. Implicarea presei în crearea unei adevărate psihoze „a duşmăniei, a violenţei şi a urii"[13], crearea şi utilizarea unor grupuri „populare" de presiune, mimarea apărării şi a respectării procedurilor juridice, stabilirea sentinţelor de către factorii politici de decizie au reprezentat trăsăturile caracteristice ale acestui gen de mascarade judiciare.

(textul este disponibil şi în volumul editat de Arhivele Statului din România şi coordonat de Ioan Scurtu, *România. Viaţa politică în documente. 1945*, Bucureşti, 1994, doc. nr. 55, p. 238-242).

[9] Potrivit art. 10 al legii, „judecători ai poporului" erau „cetăţeni români, majori, bărbaţi sau femei, aleşi dintre membrii celor şapte grupări politice care intră în compunerea guvernului de concentrare democratică". Fiecare grupare desemna câte cinci „judecători ai poporului", care erau înscrişi pe „listele judecătorilor poporului" existente în fiecare din oraşele de reşedinţă ale Curţilor de Apel.

[10] Vezi textele acestor rechizitorii în *Actul de acuzare, rechizitoriile şi replica acuzării în procesul primului lot de criminali de război*, Bucureşti, Editura Apărării Patriotice, 1945.

[11] Vezi Ioan Opriş, *Procesul ziariştilor „naţionalişti". 22 mai – 4 iunie 1945*, Bucureşti, Editura Albatros, 1999.

[12] Academia Română, *Istoria românilor, vol. IX, România în anii 1940-1947*, Dinu C. Giurescu, coordonator, Florin Şperlea, secretar, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, p. 571.

[13] *Ibidem.*

În mai puţin de un an de la instaurarea guvernului Groza, partidul comunist reuşise să aducă sub control principalele pârghii de control asupra edificiului statal şi asupra societăţii. Un observator avizat asupra situaţiei din România, ziaristul american Reuben H. Markham, nota într-o telegramă expediată în 19 februarie 1946 ziarului „Christian Science Monitor":

„Comuniştii au armata, toate forţele poliţieneşti, toate tribunalele, radio, propaganda, distribuirea hârtiei, distribuirea alimentelor, şcolile, ministerul cultelor, întreaga administraţie, toate comunicaţiile, operele sociale, ei exercită un control direct oficial asupra prefecţilor şi domină complet aparatul central al Uniunii Sindicatelor.

Cu ajutorul prefecţilor, poliţiei şi trupelor de şoc ale partidului, antrenate şi disciplinate, ei pot împrăştia orice adunare, iar prin sindicate ei pot preveni tipărirea sau distribuirea a orice doresc aproape. Controlul lor absolut asupra presei le dă posibilităţi de a suprima orice gazetă. Pe lângă acestea, ei au obţinut controlul oficial asupra aparatului economic şi pot subit să ruineze pe orice industriaş sau comerciant şi să suprime orice grupare de posibilităţi de trai numai semnând un ordin sau ridicând receptorul telefoanelor.

Imaginea momentană a situaţiei este că grupul comuniştilor români are o putere nelimitată asupra oricărei ramuri a vieţii româneşti. Vrei să fii învăţător sau judecător, funcţionar de stat, ai procese la curte, ai de-a face cu procurorul sau eşti vulnerabil la poliţie, doreşti credit sau pământ, alimente sau ghete, vrei să vorbeşti la radio sau să tipăreşti un manifest, să ai vagoane sau să cumperi cărbuni şi benzină? Toate sunt în mâinile comuniştilor. Mussolini nu avea mai multă putere ca ei"[14].

Anul 1946 a reprezentat o adevărată perioadă de testare a controlului asupra justiţiei şi a slujitorilor săi, magistraţii. Pe lângă continuarea orchestrării unor procese politice[15], cel mai important test îl reprezentau alegerile parlamentare din noiembrie 1946. Câştigarea acestora a devenit un obiectiv prioritar pentru guvern şi în vederea atingerii sale nu a fost precupeţit nici un efort în mobilizarea întregului aparat de stat.

În 23 august 1946 prim-preşedinţii şi procurorii generali ai celor 13 Curţi de Apel au fost convocaţi la Ministerul Justiţiei, unde urmau să aibă o întâlnire cu

[14] A.N.I.C., fond P.C.M. – S.S.I., dosar nr. 113/1945, f. 88-89.

[15] Vezi sentinţa din 22 februarie 1946 a completului II al Tribunalului Poporului, prezidat de Alexandru Voitinovici, în procesul guvernului Horia Sima şi a ziariştilor de la postul de radio „Donau" – Arhivele Statului din România, *România. Viața politică în documente. 1946*, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, 1996, doc. nr. 22, p. 118; desigur, cel mai important proces politic al anului 1946 a fost cel declanşat în 29 aprilie, când, prin „Actul de acuzare" întocmit de Vasile I. Stoican, acuzator public şef al Tribunalului Poporului, Constantin Dobrian, procuror general la Curtea de Apel Timişoara, delegat acuzator public, şi Dumitru Săracu, acuzator public al Cabinetelor 1 şi 7 de pe lângă Tribunalul Poporului, au fost trimişi în judecată Ion Antonescu şi Mihai Antonescu, dimpreună cu alte 22 de persoane care deţinuseră funcţii înalte, civile şi militare, în perioada 1940-1944. Pentru maniera în care s-a desfăşurat acest proces este edificatoare afirmaţia premierului Petru Groza din timpul şedinţei Consiliului de Miniştri din 2 mai 1946, în care s-a dezbătut raportul privind trimiterea în judecata Tribunalului Poporului a „marilor criminali de război": „Noi suntem judecători sub raport politic. Tribunalul Poporului este numai un organ de executare. Şi atunci eu nu mă pot constitui în simplu oficiu de înregistrare pentru acest tribunal" – *ibidem*, doc. nr. 37, p. 180.

premierul Groza şi ministrul de Interne Teohari Georgescu. Potrivit unui participant la această şedinţă, Petru Groza a început discuţiile prin a arăta nemulţumirea guvernului faţă de modul în care magistraţii înţeleg să-şi facă datoria. În acest sens, a subliniat că „magistraţii încă nu şi-au dat seama că sunt judecătorii poporului şi, deci, trebuie să se comporte după spiritul actual”[16]. În cursul expunerii, a înlăturat obiecţia că magistraţii nu fac politică, ci aplică legea, prin afirmaţia că magistratul care spune că nu face politică „este un porc de câine”, care „simpatizează cu fasciştii, huliganii şi reacţionarii din partidele istorice”. Magistraţii, a spus în continuare Groza, „trebuie să facă politică, să se încadreze cu ritmul vremii, să dea tot concursul guvernului (…), căci trebuie necondiţionat să câştige alegerile, altfel va fi prăpăd”. Cu această ocazie, a fost atacat de Groza chiar ministrul Justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, în următorii termeni: „niciunde nu s-a întâmpinat atâta reacţiune ca în magistratură şi aceasta datorită «slăbiciunii titularului departamentului»”. În încheierea expozeului, primul ministru a spus că „magistraţii care nu se încadrează în «ritmul vremii» să se retragă, să lase locul altora, căci altfel vor fi măturaţi din oficiu”.

La rându-i, Teohari Georgescu, fiind şi ministru *ad-interim* al Justiţiei (Pătrăşcanu participa la lucrările Conferinţei de Pace de la Paris), le-a cerut magistraţilor „să se identifice cu poporul”, altfel „va face curăţenie în magistratură, creând aşa-zisul cadru disponibil”, arătând că „partidul comunist are nevoie de o magistratură credincioasă şi, dacă nu o are, o va crea în foarte scurtă vreme”. În încheiere, li s-a cerut magistraţilor prezenţi ca, după întoarcerea la posturi, să instruiască în acelaşi sens pe magistraţii subalterni[17]. Aceste presiuni au fost aduse la cunoştinţa opiniei publice de ziarul „Dreptatea” care publica în nr. 167, din 31 august 1946, articolul *De ce se amână alegerile. Activitatea domnului Teohari Georgescu la Justiţie*, explicând amânarea alegerilor prin dorinţa comuniştilor de a avea „timp să canalizeze corpul judecătoresc, însărcinat cu girarea alegerilor, pe linii bepediste”.

În cazul magistraţilor, partidul comunist a optat pentru tactica „bâtei şi a traistei cu grăunţe”. Astfel, presiunile administrative au fost însoţite şi de încercarea de a cumpăra sprijinul celor care trebuiau să consacre rezultatele electorale prin acordarea unor sume mari de bani cu titlul de retribuţie. Mai precis, cei numiţi în funcţiile de conducere a birourilor electorale au fost gratificaţi cu sume estimate a fi între două şi trei milioane de lei, adică aproximativ echivalentul salariului anual al unui magistrat[18].

Desigur, nu toţi magistraţii s-au dovedit sensibili la „argumentele” partidului comunist, dar s-au găsit soluţii şi în ce-i privea pe recalcitranţi. Deşi legea prevedea că secţiile de votare vor fi prezidate de magistraţi, şi numai în lipsa lor de către funcţionari superiori de stat, totuşi birourile electorale locale au eliminat magistraţii nesiguri, numind ca preşedinţi ai secţiilor de votare, învăţători, notari, preoţi şi chiar funcţionari particulari, toţi dependenţi direct de guvern şi verificaţi ca aderenţi ai acestuia.

Succesul operaţiunii de falsificare a alegerilor s-a datorat în bună măsură şi controlului riguros care fusese deja instaurat asupra magistraţilor şi a disponibilităţii

[16] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.933, f. 192.

[17] *Ibidem.*

[18] Virgiliu Ţârău, *Alegeri fără opţiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul şi Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial,* Cluj Napoca, Editura Eikon, 2005, p. 489.

manifestate de mulţi dintre aceştia de a sluji cu fidelitate noii „stăpâni" ai ţării, probabil în speranţa că le va fi „uitată" vechea activitate anticomunistă.

În 28 noiembrie 1947, opera de infiltrare şi pervertire a puterii judecătoreşti de către comunişti era în mare parte finalizată, prin votarea proiectului de lege pentru organizarea judecătorească. Prin noua lege (**Legea nr. 341/1947**) erau abrogate cele trei legi, referitoare la Curtea de Casaţie, Curţile de Apel, tribunale şi judecătoriile de ocol, care reglementaseră până la acel moment activitatea Justiţiei.

Lucreţiu Pătrăşcanu, autorul proiectului, declara la acea vreme: „prin prezenţa reprezentanţilor aleşi ai maselor muncitoare de la oraşe şi sate care devin judecători cu drept de vot hotărâtor în Tribunale şi Curţi, justiţia devine într-adevăr populară".

În textul legii se afirma explicit: „judecătorii trebuie să apere interesele clasei muncitoare, să protejeze noua democraţie şi să pedepsească inamicii poporului"[19]. Asesorii populari erau prezenţi în noua Justiţie, rezervându-li-se un loc de seamă în lupta de clasă[20]. Potrivit noii legi, asesorii populari intrau în componenţa completului, împreună cu judecătorul sau ajutorul de judecător, la toate Judecătoriile[21]. Singura excepţie o constituiau procesele judecate la Curtea de Casaţie şi Justiţie, unde completele de judecată nu includeau şi asesori populari.

Prin art. 41 din lege, Parchetul a fost transformat în Minister Public, subordonat direct ministrului Justiţiei. Tot ca element de noutate, este introdusă funcţia de procuror popular, aceştia urmând să funcţioneze în cadrul judecătoriilor, unde trebuiau să pună concluzii în cauzele penale sau în cele „de interes obştesc" (art. 44).

Posibilităţi sporite de a elimina elementele rebele din magistratură erau oferite ministrului Justiţiei prin prevederile art. 154, conform căruia ministrul avea dreptul, până la 30 martie 1948, „să numească, să înainteze, să repartizeze, să transfere în funcţii inferioare, să pună în disponibilitate", atât fără avizul Consiliului Superior al Magistraturii, cât şi „fără arătare de motive şi fără ca această măsură să aibă caracter

[19] Legea nr. 341 pentru organizarea judecătorească, „Monitorul Oficial", nr. 282, 5 decembrie 1947.

[20] La scurtă vreme după publicarea legii, pe întreg teritoriul ţării s-au desfăşurat „alegeri" pentru asesori populari. Ziarul „Scânteia", din 5 ianuarie 1948, titra pe prima pagină: „Ţăranii vor aduce dreptatea în judecătorii. Pe Valea Teleajenului au avut loc alegerile asesorilor populari". Evenimentul era pus în directă legătură cu cei care se simţeau ameninţaţi de activitatea viitoare a acestora: „În satul Isvoarele, jud. Prahova, ţăranii păreau nedumeriţi la început. Chiaburul Mişu I. Gaftoie căuta să sădească prin sat neîncredere, şovăială. Drumurile au fost însă destroienite de zăpadă, poşta a putut să aducă gazetele, iar zvonurile care ponegreau rosturile judecătorilor populari au fost spulberate". Până în 12 ianuarie, alegerile de asesori populari fuseseră deja încheiate în 45 de judeţe.

[21] În expunerea sa asupra proiectului de organizare judecătorească, făcută în faţa Adunării Deputaţilor, Pătrăşcanu susţinea: „Asesorii populari aduc pe scaunul judecătoresc conştiinţa lor de clasă şi lumina minţii lor. Dar mai aduc ceva: interesele oamenilor muncitori, ale celor care luptă şi muncesc nu numai pentru îmbunătăţirea vieţii lor, dar şi pentru apărarea şi consolidarea drepturilor şi libertăţilor democratice. Asesorii populari aduc în justiţie sprijinul maselor care i-au trimis acolo. Ei reprezintă într-adevăr masele populare, reprezintă imensa majoritate a poporului român. Prin prezenţa asesorilor populari, am introdus într-adevăr elementul democratic în justiţia noastră" – Lucreţiu Pătrăşcanu, *Scrieri, articole, cuvântări. 1944-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1983, p. 237.

disciplinar", orice angajat din sistem. În cazul în care funcţionarii disponibilizaţi aveau cel puţin 20 de ani vechime puteau primi drepturile de pensie, în caz contrar, primeau drepturile salariale pe trei luni.

Aceste posibilităţi au devenit evidente odată cu punerea în aplicare a măsurilor de reformare a justiţiei prevăzute în noua lege. Prima măsură a vizat „reorganizarea şi amplificarea" instanţelor de judecată. Se avea în vedere, cu prioritate, extinderea reţelei de judecătorii rurale. Astfel, dacă existau 236 de judecătorii de ocoale, prin aplicarea noii legi au fost create 943 de instanţe rurale. Numărul judecătoriilor urbane şi mixte a fost sporit cu numai şase unităţi, iar numărul Curţilor de Apel a crescut de la 13 la 14, dar având cu 10 secţiuni mai puţin. În ceea ce priveşte Curtea de Casaţie, secţiile ei au fost reduse de la trei la două. Numărul tribunalelor a scăzut de la 64 la 60, scăzând în acelaşi timp şi numărul secţiilor cu 57 de unităţi[22]. Totodată, însă, numărul magistraţilor prevăzuţi în buget a scăzut de la 2.802 magistraţi, repartizaţi în 475 instanţe de toate gradele, la 2.458 magistraţi, care deserveau 1.185 instanţe[23], adică o reducere de 15% a numărului de magistraţi, simultan cu o triplare a numărului de instanţe[24]. În acest context, rostul asesorilor populari, de a încadra strâns vechii judecători, devenea cât se poate de evident.

Efectele art. 154 din Legea nr. 341/1947 au devenit vizibile pentru publicul larg încă din luna februarie 1948, când ziarul „Scânteia" a început să publice lungi liste cu magistraţi „puşi în disponibilitate"[25]. La îndemâna ministrului a fost pus un nou act legislativ, care oferea posibilitatea disponibilizării indezirabililor din rândul funcţionarilor judecătoreşti şi din rândul celor din Administraţia Centrală şi serviciile exterioare ale Ministerului Justiţiei. În 11 martie 1948 a fost publicată **Legea nr. 64**, care, prin art. 1, prevedea că „până la 30 martie 1948, ministrul justiţiei va putea să numească, să cheme în funcţiuni, să mute, să repartizeze, să transfere în funcţiuni inferioare sau să pună în disponibilitate funcţionarii judecătoreşti, cum şi funcţionarii din Administraţia centrală din Ministerul Justiţiei şi din serviciile exterioare, fără avizul comisiunilor respective, fără arătare de motive şi fără ca această măsură să aibă caracter disciplinar"[26].

---

[22] „Scânteia", 12 ianuarie 1948.

[23] „România liberă", 12 ianuarie 1948.

[24] Printr-o decizie din 28 februarie a ministrului Justiţiei, era fixat şi numărul funcţionarilor judecătoreşti din întreaga ţară: 71 la Curtea de Casaţie, 644 la Curţi, 2.799 la tribunale şi 3.850 la judecătorii - „România liberă", 29 februarie 1948.

[25] „Scânteia", 19-20 februarie 1948; pentru alte liste cu magistraţi „puşi în disponibilitate, înaintaţi, permutaţi şi confirmaţi", vezi şi „România liberă", 28 februarie 1948.

[26] M.O., nr. 59, 11 martie 1948; cu tot zelul depus în epurări, aparatul Justiţiei continua, în opinia liderilor comunişti, să fie grevat de activitatea unor „elemente periculoase", fiind necesară prelungirea puterii arbitrare a ministrului asupra magistraţilor. Dovadă în acest sens stă şi procesul-verbal al şedinţei Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 15 septembrie 1948. Potrivit celor consemnate în acesta, Avram Bunaciu, ministrul Justiţiei, „arată că de la 1 martie, o serie de magistraţi s-au manifestat ca elemente duşmănoase şi trebuie să fie înlocuiţi. Propune să fie scoşi 8 consilieri din Curtea Supremă, între care şi primul preşedinte al Curţii Supreme. Propune ca prim-preşedinte al Curţii Supreme pe tov. Gh. Stere, iar în locul acestuia, ca procuror general, pe tov. Voitinovici, propune pe tov. Mihalcea, prim-procuror la Oradea. Propune, de asemenea, în

Înlăturarea lui Lucrețiu Pătrășcanu din funcția de ministru al Justiției și înlocuirea sa, la 24 februarie 1948, cu Avram Bunaciu nu a afectat ritmul de transformare a justiției într-un instrument al nou-creatului P.M.R. La solemnitatea deschiderii „noului an judecătoresc", desfășurată în 2 martie 1948 în cadrul Judecătoriei Ocolului 8, proaspătul ministru declara: „Judecătorii populari aleși de obștiile sătești, de organizațiile sindicale și profesionale constituie o garanție pentru justițiabili că pricinile lor vor fi soluționate corect"[27]. În fapt, „noul an judecătoresc" însemna demararea activității judecătorești la nivel național în conformitate cu noua lege de organizare a justiției, odată cu depunerea jurământului de către noii asesori populari:

„Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru. Jur de a respecta legile Republicii Populare Române și de a păstra secretul în serviciu".

A doua zi după depunerea jurământului a fost reglementat, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, și modul de retribuire a asesorilor populari. Asesorii populari proveniți din „câmpul muncii salariate" continuau să primească, pe toată durata îndeplinirii funcției, salariile de la instituțiile de stat sau întreprinderile particulare unde erau angajați în momentul alegerii, urmând ca Ministerul Justiției „să restituie întreprinderilor particulare salariile pe care acestea le achită salariaților lor aleși asesori populari". Asesorii populari proveniți „din câmpul muncii nesalariate" erau plătiți cu o indemnizație fixă de 150 lei/zi, pentru cei care funcționau pe lângă judecătoriile rurale și pe lângă sediile secundare ale judecătoriilor mixte, și 300 lei/zi pentru cei de pe lângă judecătoriile urbane și mixte, tribunale și curți de apel. Plata se făcea numai pentru zilele efectiv lucrate, pe baza statelor întocmite de șeful instanței respective[28].

Prin **Constituția din 13 aprilie 1948** se creau largi posibilități de imixtiune a executivului în realizarea justiției și asigurarea legalității, consacrându-se instituția *asesorilor populari*, care funcționau la toate instanțele (cu excepția Curții Supreme), aleși

posturile de consilieri, atât la Curtea Supremă, cât și la Curtea București, magistrați verificați de partid. Arată că cu aceste numiri noi, mai rămân încă vacante 280 de posturi în magistratură. Școala care se deschide în curând, cu 900 de muncitori, foști asesori populari, va scoate în timp de opt luni circa 700 magistrați, cu care se vor putea satisface nevoile magistraturii. Tov. Bunaciu arată că pentru a se face mișcarea în magistratură este nevoie de un decret în care să se arate că Ministerul Justiției are dreptul, până la 31 martie 1949, de a numi, muta, repartiza și pune în disponibilitate, prin derogare de la actuala lege" – Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I (1948), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, 2002, p. 168-169.

[27] „Scânteia", 3 martie 1948.

[28] M.O., nr. 56, 8 martie 1948; Pentru a ne forma o imagine asupra a ceea ce însemna acest venit, precizăm că în februarie 1948 în magazinele de stat prețurile erau următoarele: telemeaua de oaie - 300 lei/kg, salam tip II – 300 lei/kg, toba albă – 400 lei/kg, cremwurst – 420 lei/kg, oase afumate – 100 lei/kg, orez – 160 lei/kg, fasole – 45 lei/kg, măsline – 550 lei/kg, usturoi – 150 lei/kg, ouă – 8 lei/bucata, iar în noiembrie 1948 mercurialul suferise modificări minore: brânză - 120-356 lei/kg, cașcaval - 370 lei/kg, unt topit - 650 lei/kg, salam de porc - 317 lei/kg, costiță afumată - 390 lei/kg, carne de porc - 180 lei/kg, arpacaș - 22 lei/kg, mălai - 12 lei/kg, zahăr - 200 lei/kg, marmeladă - 158 lei/kg, ceapă - 16 lei/kg.

sau numiţi de către partidul comunist şi desemnaţi să aplice justiţia şi să înfăptuiască „legalitatea populară” [29].

Deşi se stipula subordonarea judecătorilor numai legii, ca şi obligativitatea de a aplica legile egal faţă de toţi cetăţenii (art. 93), legiuitorul din 1948 nu a menţinut principiul inamovibilităţii judecătorilor, existent în constituţiile anterioare, ceea ce va reprezenta o gravă lovitură dată însuşi actului de justiţie[30].

De asemenea, Constituţia din 1948 nu mai reglementa *contenciosul administrativ*, astfel încât persoanele prejudiciate în drepturile lor printr-un act administrativ ilegal sau abuziv să se poată adresa justiţiei în vederea reparării morale şi materiale, ceea ce va deschide calea arbitrarului şi abuzurilor împotriva cetăţenilor din partea autorităţilor administrative[31].

Potrivit art. 86, instanţele judecătoreşti erau: Curtea Supremă (una pentru întreaga ţară, înfiinţată prin **Decretul nr. 1 din 22 aprilie 1948**), Curţile, tribunalele şi judecătoriile populare. Art. 87 prevedea posibilitatea de a înfiinţa prin lege „instanţe speciale pentru anumite ramuri de activitate”. Pe baza acestui articol, vor fi înfiinţate în perioada următoare tribunalele feroviare[32], tribunalele maritime şi fluviale[33] şi instanţele militare (tribunale militare[34] şi, ulterior, tribunale M.S.S./M.A.I.).

[29] Potrivit art. 88 din textul Constituţiei din 1948: „– La toate instanţele, cu excepţia Curţii Supreme, judecarea are loc cu asesori populari, afară de cazurile când legea dispune altfel” – M.O., nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

[30] Încă în noiembrie 1947, Pătrăşcanu, în expunerea asupra proiectului de organizare judecătorească, susţinea: „Inamovibilitatea a fost de la început o farsă şi noi am înţeles să destrămăm această farsă, să-i punem capăt. Şi care este corectivul pe care l-am adus noi? Nu făcând pe judecător să depindă de puterea executivă, dar făcându-l efectiv, aşa cum facem pe asesorul popular, pe judecătorul popular, reprezentantul ales al maselor populare. El va avea să răspundă şi în faţa legilor ţării, desigur, dar şi în faţa muncitorilor şi ţăranilor care l-au ales şi l-au trimis să fie judecător” - Lucreţiu Pătrăşcanu, *Scrieri, articole, cuvântări. 1944-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1983, p. 240; cu aceeaşi ocazie, demnitarul comunist recunoştea că suspendase inamovibilitatea, în mod deliberat, încă din momentul redactării Înaltului decret regal nr. 1626 din 2 septembrie 1944, care, la art. 1 stipula că: „Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituţia din 1866, cu modificările ce ulterior i-au fost aduse de Constituţia din 29 martie 1923”. Prin acest decret, inamovibilitatea devenea un atribut al legii obişnuite pentru că, aşa cum recunoştea Pătrăşcanu în noiembrie 1947, „ştiam că suntem în faţa unui aparat al magistraturii care va trebui epurat în mod masiv, care va trebui să sufere această epuraţie, pentru a îndepărta din rândurile magistraţilor pe toţi acei care s-au făcut instrumente ale stăpânirii hitleriste, în sprijinirea regimurilor de dictatură” – *ibidem*, p. 241.

[31] Contenciosul administrativ va fi reintrodus formal în legislaţia regimului totalitar abia în anul 1967, prin legea nr. 1/1967, privind judecarea de către tribunale a cererilor celor vătămaţi prin acte administrative ilegale.

[32] „Pentru asigurarea disciplinei muncii şi a unei normale funcţionări în sectorul feroviar, precum şi a sancţionării rapide a infracţiunilor prin care se stânjeneşte bunul mers al transporturilor şi siguranţa circulaţiei pe C.F.R.”, se înfiinţau, prin Decretul nr. 292/1949, tribunalele speciale feroviare şi parchetul feroviar. Erau supuse „jurisdicţiei speciale feroviare” toate „accidentele, crimele şi delictele de catastrofă de cale ferată, actele de sabotaj, întârzierea sistematică a încărcării şi descărcării vagoanelor sau deteriorarea acestora din neglijenţă gravă sau rea credinţă, furturile” şi orice alte infracţiuni ce aduceau atingere patrimoniului C.F.R., bunurilor încredinţate C.F.R. spre păstrare sau transport, precum şi disciplinei şi „bunii funcţionări a transporturilor”.

Asesorilor populari introduşi în noua Justiţie li se rezervase un loc de seamă în lupta de clasă[35]. Această „justiţie nouă", după cum arăta la rândul său ministrul de Interne, Teohari Georgescu, „sprijinindu-se pe instituţia asesorilor populari ce au la baza lor Constituţia şi legile ce decurg din ea, loveşte cu necruţare nu numai în oficinele

De aceeaşi competenţă erau şi infracţiunile îndreptate contra personalului C.F.R. aflat în exerciţiul funcţiunii, precum şi infracţiunile săvârşite de acest personal în timpul sau în legătură cu serviciul. În localităţile unde existau direcţii regionale C.F.R. se înfiinţau tribunale speciale feroviare, competenţa teritorială a acestora corespunzând circumscripţiilor direcţiilor regionale C.F.R. Potrivit art. 4, tribunalele speciale feroviare judecau, în materie de delicte, cu un judecător şi doi asesori populari, iar în materie de crime, cu doi judecători şi trei asesori populari - „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române" (B.O.), anul I, nr. 47, 21 iulie 1949. Au existat şase tribunale de acest fel, la Bucureşti, Cluj, Craiova, Iaşi, Braşov şi Timişoara.

[33] Tribunalele populare maritime şi fluviale au funcţionat, în baza art. 32 din Legea pentru organizarea judecătorească din 1952, la Constanţa şi Galaţi. Competenţa acestor tribunale era stabilită prin două legi speciale: Decretul nr. 40 din 14 februarie 1950, privind marina comercială, şi Decretul nr. 41 din 14 februarie 1950, pentru supravegherea, controlul şi ordinea navigaţiei maritime şi fluviale. Pe lângă aceste tribunale a funcţionat Procuratura maritimă şi fluvială, ca o unitate locală a Procuraturii R.P.R. Aceste tribunale, la fel ca şi cele feroviare, au fost desfiinţate prin Legea nr. 2/1956 – Gh. Diaconescu, *Organizarea instanţelor judecătoreşti şi a Procuraturii*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1962, p. 58.

[34] Iniţial, tribunalele militare erau organizate în cadrul Ministerului Forţelor Armate, dar legea nr. 7/1952, „pentru organizarea instanţelor şi procuraturilor militare" (B.O., nr. 31, 19 iunie 1952) stipula trecerea acestora în cadrul Ministerului Justiţiei, Ministerul Forţelor Armate păstrând doar dreptul de a aviza ştatele de încadrare, numirea în funcţiune şi mişcarea judecătorilor militari. Potrivit art. 1 al legii, instanţele militare aveau drept scop „apărarea orânduirii sociale şi a orânduirii de stat a R.P.R., lupta necruţătoare cu duşmanii poporului muncitor, întărirea regimului de democraţie populară, precum şi întărirea disciplinei şi capacităţii de luptă a Forţelor Armate ale Republicii Populare Române". Instanţele militare erau: tribunalele militare de mari unităţi, tribunalele militare teritoriale (acestea judecând şi infracţiunile contrarevoluţionare săvârşite de către persoane civile), tribunalele militare de regiuni militare şi Colegiul militar al Tribunalului Suprem (acesta judeca infracţiunile săvârşite de ofiţeri cu gradul de general sau amiral, recursurile împotriva hotărârilor de fond ale tribunalelor militare teritoriale şi de regiuni militare şi cererile de îndreptare împotriva hotărârilor definitive ale oricărui tribunal militar). Prin Decretul nr. 101/1953 a fost creat Tribunalul militar pentru unităţile Ministerului Securităţii Statului, ca instanţă ierarhic superioară pentru tribunalele militare teritoriale şi egală în grad cu tribunalele de regiuni militare. Acestea judecau infracţiunile săvârşite de personalul militar şi militarizat din M.S.S. şi M.A.I., precum şi recursurile declarate împotriva sentinţelor pronunţate în fond de tribunalele militare teritoriale. Legea nr. 7/1952 pentru organizarea instanţelor militare a fost abrogată prin Legea nr. 2 din 6 aprilie 1956, de la această dată organizarea instanţelor militare fiind inclusă în prevederile Legii nr. 5/1952. De la această dată şi-au încetat existenţa şi tribunalele militare teritoriale, ca instanţe de fond, precum şi Tribunalul militar pentru unităţile M.A.I., ca instanţă de recurs – *ibidem,* p. 110-112.

[35] Din punct de vedere numeric, în ianuarie 1949 sistemul de justiţie avea nevoie, potrivit declaraţiilor lui Avram Bunaciu, de 32.000 de asesori populari, dar nu dispunea, momentan, decât de 10.000 - Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele şedinţelor Biroului Politic şi ale Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. II (1949), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Bucureşti, 2003, p. 45.

de spionaj şi în bandele de complotişti, dar şi în acele elemente exploatatoare care vor să împiedice construirea socialismului"[36].

Pe lângă impunerea asesorilor populari, regimul comunist a decis „formarea" unor noi magistraţi „cu origine socială sănătoasă" prin înfiinţarea de „şcoli juridice populare". Astfel, încă în 3 februarie 1948**, Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 77** stipula în art. 1 că „se va înfiinţa pe lângă fiecare tribunal câte o şcoală juridică populară". Cursurile durau trei luni (art. 5) şi erau urmate de „asesorii populari (…), care se consideră înscrişi de drept; membrii sindicatelor, recomandaţi de Consiliile Judeţene, precum şi locuitorii săteni recomandaţi de prefecţii judeţelor respective"[37].

De asemenea, prin **Legea nr. 3 din 17 ianuarie 1948** erau desfiinţate barourile şi înlocuite cu Colegiile de Avocaţi din România[38]. Era o formulă camuflată de eliminare a avocaţilor cu orientare anticomunistă, întrucât, potrivit art. 7, lit. d, nu puteau fi înscrişi în colegii decât avocaţii şi apărătorii care „n-au manifestat atitudini anti-democratice în viaţa lor publică sau profesională". Cererile individuale de înscriere în colegii erau analizate de o comisie specială formată din membrii unei Comisii interimare (numită de ministrul Justiţiei) (art. 8). Cererile se judecau „fără citarea părţilor" (art. 9), iar potrivit art. 12 „avocaţii şi apărătorii care nu vor face în termen legal cerere de înscriere în Colegiu, precum şi acei ale căror cereri vor fi definitiv respinse, nu vor mai putea exercita profesiunea de avocat sau apărător"[39].

Prin **Decretul Ministerului Justiţiei nr. 2/1948** din 22 aprilie 1948 au fost adoptate normele de organizare şi funcţionare a Parchetului[40], iar prin **Decretul nr. 1.100** din 11 iunie 1948 a fost stabilită organizarea Ministerului Justiţiei[41].

---

[36] Teohari Georgescu, *Democraţia populară – formă a dictaturii proletariatului. Sfaturile populare, baza politică a regimului de democraţie populară*, Bucureşti, 1949, p. 14.

[37] M.O., nr. 51, 2 martie 1948.

[38] M.O., nr. 15, 17 ianuarie 1948.

[39] S-au folosit diverse metode pentru a limita numărul avocaţilor înscrişi în noile colegii. Astfel, potrivit legii, termenul limită de depunere a cererii de înscriere în colegiile de avocaţi era 31 ianuarie 1948. Imprimarea formularelor de cereri a fost tergiversată, astfel încât primele exemplare au fost tipărite abia pe 22 ianuarie, într-un număr insuficient faţă de numărul mare de solicitanţi. Astfel, în Bucureşti, la o populaţie de aproximativ 1.500.000 de locuitori, existau peste 5.000 de avocaţi – Cezar Mâţă, *„Justiţia populară": între represiune şi coerciţie (1948-1953)*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", serie nouă, vol. III, 2004, p. 111; vezi şi Dragoş Georgescu, *Ce a adus lupta de clasă familiei avocatului Vasile Georgescu Bârlad?*, în „Memoria", vol. 55-56, 2006, p. 93-101; Daniel Focşa, *Avocat Gheorghe Vrânceanu. Studiu de caz pentru destinul unei generaţii*, în „Memoria", vol. 54, 2006, p. 97-105; Ion St. Diaconu, *Avocaţii din Dolj în anii luptei de clasă*, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 9", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2001, p. 89-98.

[40] M.O., nr. 95, 22 aprilie 1948. Noua lege scotea în evidenţă rolul de armă a dictaturii proletariatului, rezervat Parchetului. Astfel, dacă art. 1 al legii stipula că „Parchetul supraveghează respectarea legilor penale în Republica Populară Română, atât de către funcţionarii publici, cât şi de ceilalţi cetăţeni", art. 2 introducea o nuanţă deloc de neglijat, arătând că Parchetul „veghează, îndeosebi, la urmărirea şi pedepsirea crimelor împotriva ordinii şi libertăţii democratice, a intereselor economice, independenţei naţionale şi suveranităţii Statului Român". Rolul important al asesorilor populari şi în cadrul Parchetului este evidenţiat în cadrul art. 15, care prevedea că „la Parchetul de pe lângă fiecare tribunal vor funcţiona câte doi asesori populari. Ei vor fi obligaţi să cerceteze dosarele cauzelor casate şi să raporteze primului procuror

Finalizarea reformării Justiţiei s-a produs în **2 aprilie 1949**, când a fost dat publicităţii **Decretul nr. 132** „pentru organizarea judecătorească”[42].

Noua reglementare insera în organizarea sistemului judecătoresc din România o serie de principii inspirate din legea de organizare din Uniunea Sovietică. Instanţele judecătoreşti erau judecătoriile populare, tribunalele, Curţile şi Curtea Supremă.

Judecătoriile populare, unde se dezbăteau cele mai multe cazuri, atât civile, cât şi penale, erau de trei feluri: urbane, rurale şi mixte, după competenţa lor teritorială. Acestea aveau un sediu principal şi mai multe sedii secundare unde se deplasau judecătorii în anumite zile programate pentru soluţionarea cauzelor. Completele de judecată erau alcătuite dintr-un judecător şi doi asesori populari.

Tribunalele funcţionau în fiecare capitală de judeţ, fiind instanţe superioare judecătoriilor. Pe lângă tribunale funcţionau Parchetul şi Corpul Portăreilor. Tribunalele judecau ca instanţe de fond pricinile date în competenţa lor de codurile de procedură sau de legi speciale şi ca instanţă de apel, cauze venite de la judecătorii.

Curţile erau instanţe superioare tribunalelor, înlocuind vechile Curţi de Apel, şi judecau recursurile îndreptate împotriva sentinţelor tribunalelor.

Curtea Supremă avea menirea de a exercita supravegherea activităţii instanţelor judecătoreşti, prin dreptul care i s-a dat de a judeca „cererile de îndreptare” („recursuri în supraveghere”)[43]. Era formată din două secţii, una penală şi una civilă, iar completul de judecată se compunea din cinci consilieri.

Prin Decretul nr. 132/1949 era reiterată importanţa asesorilor populari. Art. 53 specifica în acest sens: „pentru toate instanţele, cu excepţia Curţii Supreme, se va alege câte o listă de asesori populari”, iar art. 63 preciza că „asesorii populari sunt asimilaţi cu personalul judecătoresc”.

Elocvent pentru rolul Justiţiei în cadrul democraţiei populare este şi art. 70 din acest decret: „înainte de a intra în exerciţiul funcţiunii, judecătorii vor depune următorul jurământ: «Jur de a fi credincios poporului şi de a apăra Republica Populară Română împotriva duşmanilor din afară şi dinăuntru. Jur a respecta legile R.P.R. şi de a păstra secretul în serviciu»”.

De altfel, pentru prima dată într-o lege de organizare judecătorească din România se arată în mod expres care sunt sarcinile Justiţiei. Astfel, potrivit art. 1, Justiţia trebuia să apere:

a) structura social-economică şi de stat, stabilită prin Constituţia R.P.R.;
b) drepturile fundamentale politice, de muncă şi de odihnă, precum şi toate celelalte drepturi şi interese garantate cetăţenilor de Constituţie;
c) drepturile şi interesele recunoscute de lege instituţiilor şi întreprinderilor de stat, organizaţiilor cooperatiste şi celorlalte organizaţii obştești.

---

de pe lângă Curtea respectivă cauzele pe care le vor socoti că au fost casate pentru motive neîntemeiate”. Asesorii aveau, de asemenea, dreptul de a declara recurs împotriva ordonanţelor de neurmărire.

[41] M.O., nr. 134, 12 iunie 1948.

[42] B.O., nr. 15, 2 aprilie 1949.

[43] Gh. Diaconescu, *op. cit.*, p. 54-55.

Flancarea judecătorului de către asesorii populari avea un evident rol de descurajare şi intimidare a puţinilor judecători care încercau să-şi facă meseria în funcţie de textele de lege, oricât de arbitrare deveniseră şi acestea, şi nu în funcţie de „interesele clasei muncitoare", cum cerea frecvent conducerea Ministerului Justiţiei[44]. Unul dintre nenumăraţii asesori populari nu şovăia să teoretizeze în fraze şchioape importanţa rolului pe care aceştia îl au de îndeplinit în justiţie:

„Rolul asesorului popular este un rol activ în sensul de a colabora cu judecătorii de carieră, pentru ca din această colaborare să nască soluţia cea mai justă a tuturor cazurilor, (…) ridicând şi întărind prin aceasta prestigiul justiţiei, care (…) este arma puternică a clasei muncitoare contra duşmanilor de clasă. Rolul principal al asesorului popular este acela de a veghea ca legile să fie aplicate în folosul poporului muncitor. (…) Asesorul popular, prin introducerea sa în completul de judecată, aduce simţul lui nedeformat de rutina profesională, aşa cum este înţeles de masele populare"[45].

Alegerile pentru asesorii populari au fost programate, prin Decretul nr. 155/1949[46], să se desfăşoare între 10 mai şi 10 iunie 1949. Modalitatea de desfăşurare a alegerilor a fost reglementată printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri. Astfel, vârsta pentru a putea alege era de 18 ani împliniţi, iar pentru a putea fi ales, 23 de ani împliniţi. Nu puteau fi aleşi şi nici alege persoanele considerate nedemne potrivit Legii nr. 560/1946 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaţilor[47], precum şi, o formulare foarte laxă, „acei care au exploatat sau exploatează, în orice fel, munca altora". Potrivit articolului 3 al hotărârii, candidaţii erau propuşi de Partidul Muncitoresc Român, comitetele provizorii comunale, Confederaţia Generală a Muncii, prin organele sindicale locale, precum şi de „celelalte organizaţii de masă". Votarea de făcea „prin viu grai", urmând a fi consideraţi aleşi cei „care au întrunit majoritatea voturilor alegătorilor prezenţi în adunările convocate". Pentru „îndrumarea alegerilor", în fiecare circumscripţie urmau a funcţiona comisii alcătuite dintr-un magistrat, doi delegaţi ai P.M.R., un delegat al comitetelor provizorii şi unul al consiliului judeţean sindical. În acest context, alegerile s-au desfăşurat fără surprize, asesorii populari fiind exclusiv persoane dezirabile pentru regimul comunist[48].

---

[44] În şedinţa Secretariatului C.C. al P.M.R. din 2 decembrie 1948, Avram Bunaciu a supus spre aprobare un proiect de decret prin care asesorii populari să fie folosiţi şi în judecarea proceselor civile, nu numai penale, arătând că „procesele civile sunt în general procese de clasă" - Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele şedinţelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I (1948), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Bucureşti, 2002, p. 390 (este vorba de **Decretul nr. 375 din 11 decembrie 1948** care a extins participarea asesorilor în materie civilă de la judecătoriile rurale, cum fusese până atunci, şi la celelalte instanţe).

[45] M. Mircescu, *Rolul activ al asesorului popular în distribuirea justiţiei*, în „Buletinul Justiţiei", aprilie-mai 1950, p. 23-24.

[46] B.O., nr. 19, 16 aprilie 1949.

[47] M.O., nr. 161, 16 iulie 1946.

[48] Asesorii populari au fost „aleşi" dintre persoanele cele mai dispuse să se pună în slujba regimului, având un trecut nu prea limpede. „Alegerile" au suscitat nenumărate nemulţumiri în rândul cetăţenilor, aşa cum stă mărturie o adresă a Direcţiei Regionale a Securităţii Poporului Sibiu, din 15 iunie 1949, către D.G.S.P. Bucureşti: „Părţi negative semnalate în raza de activitate

Rezultatele activității noilor asesori nu au întârziat să apară. În 27-29 decembrie 1949 a avut loc la Ministerul Justiției o conferință de bilanţ cu preşedinţii de Curţi şi Tribunale şi cu şefii Parchetelor. În cadrul concluziilor formulate la încheierea acestei şedinţe, se menţiona: „Este îndeosebi îmbucurător faptul că, prin schimbarea compoziției de clasă a justiției noastre și prin schimbarea concepției despre Justiție a judecătorilor de carieră, s-a înlăturat, în bună parte, aşa-zisul «obiectivism» în rezolvarea cauzelor, precum şi formalismul birocratic, moştenite de la fostul regim reacţionar burghez". Era evidenţiat şi rolul pozitiv îndeplinit de asesorii populari: „Prin înlocuirea metodei sectare de muncă cu metoda de muncă în colectiv şi printr-o colaborare tot mai strânsă între judecătorii de carieră şi asesorii populari, instanţele noastre au putut realiza în cursul anului 1949 mari progrese faţă de 1948, atât în ce priveşte accelerarea rezolvării cauzelor, cât şi în privinţa orientării judecătorilor în spiritul luptei de clasă".

Pentru a înlătura orice oscilaţie spre vechile tendinţe „obiectiviste", „mic-burgheze", diverşi teoreticieni improvizaţi peste noapte, înarmaţi cu câteva rudimente de marxism-leninism, combăteau cu fermitate reminiscenţele burgheze şi subliniau importanţa împletirii imperativelor politicii şi a actului de justiţie:

„Hotărârile trebuie politizate. Trebuie arătată, în cuvinte chibzuite, importanța socială a combaterii și pedepsirii faptei săvârșite, care trebuie raportată la poziția politico-socială a celor în cauză, explicându-se totodată cauzele politico-sociale care au dus la săvârşirea ei. Consideraţiile politice trebuie să fie clare, simple, de înalt nivel, să corespundă situaţiei de fapt a speţei şi să fie o concluzie logică trasă din aceasta. Motivarea justă a unei hotărâri este un act de propagandă a regimului de democrație populară, este motivarea poziţiei acestui regim, prin organul său, justiţia, faţă de acei trimişi în judecată. Prin hotărârea judecătorească, poporul muncitor, prin organele sale, arată pentru ce condamnă pe toţi acei care, prin faptele lor, constituie o piedică în construirea socialismului"[49].

---

a Direcţiunii noastre au fost în jud. Alba, unde în rândurile membrilor organizaţiei de plasă Zlatna – Alba s-au produs nemulţumiri prin faptul că la alegerile de asesori populari în majoritate au fost propuşi membri de partid de origine maghiară, lucru care se comentează de membrii de partid de origine română ca nefiind un lucru întâmplător, ci intenţionat, tocmai ca populaţia maghiară să predomine peste tot". În aceeaşi notă erau semnalate şi aspecte din jud. Hunedoara unde, în comuna Mihăileşti, „au fost aleşi asesori populari Poenaru Ioan, care în trecut a fost simpatizant al partidelor istorice, în prezent este membru în P.M.R., este şef de tarla, şi numitul Ciocan Nicolae, fost simpatizant legionar, în prezent membru P.M.R. Sub regimul burghez a fost şi pădurar, care prin procesele de contravenţie a cauzat mari pagube locuitorilor săraci. (…) În ziua alegerilor, cei doi au fost chemaţi de către judecătorul respectiv în sediul de alegere, pentru consultare, în care timp s-a adus la cunoştinţa locuitorilor că cei doi sunt aleşi asesori. Populaţia a fost foarte indignată, manifestând nemulţumire. Cei doi ieşind din sediu, numitul Ciocan Nicolae s-a exprimat către locuitori: «vedeţi că nu e după cum vreţi voi, ci cum vrem noi?», locuitorii întrebând «pentru ce am fost chemaţi noi aici, dacă nu alegem noi?». Cu această alegere au fost de acord numai 4 contra 90. Numitul Poenaru a spus locuitorilor «cei care nu-şi ţin gura, vor fi ridicaţi de Miliţie» - A.N.I.C., fond D.G.P., dosar nr.79/1947, f. 206-207.

[49] S. Feller, *Un sistem original de motivare a hotărârilor*, „Buletinul Justiţiei", februarie 1950, p. 9.

Necesitatea posedării unor „solide cunoştinţe de socialism ştiinţific" devenea evidentă, asigurând magistraţilor „corecta" interpretare a legilor, citite prin prisma ultimelor directive de partid:

„Pregătirea politică şi ideologică este cea dintâi condiţie pentru o justă orientare în câmpul muncii profesionale. Ea ne ajută să desluşim adevăratul scop al legii. Să ne însuşim mai lesne conţinutul şi principiile sale şi să ne debarasăm de mitul justiţiei abstracte şi formaliste. Ea ajută la interpretarea şi aplicarea cea mai justă a legii, la cazurile de speţă ce se prezintă, dând astfel viaţă textului pe care legiuitorul ni l-a pus la îndemână, pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru sprijinirea Planului de Stat şi reprimarea saboteurilor construcţiei socialiste, pentru consolidarea poziţiilor cucerite de clasa muncitoare în lupta de ridicare a nivelului de viaţă a poporului"[50].

S-au creat şi noi „tribune" de exprimare a noilor concepţii, „organe de presă" care să popularizeze cerinţele noi la care trebuie să se „ridice" magistraţii. În ianuarie 1950, Stelian Niţulescu, ministru al Justiţiei la acel moment, inaugura o publicaţie de specialitate, „Buletinul Justiţiei", prin câteva îndemnuri mobilizatoare:

„Pentru îndepărtarea piedicilor ce stau în calea construirii socialismului, Justiţia are un rol important. Ea trebuie să sprijine cu hotărâre dictatura proletariatului pentru înfrângerea rezistenţei duşmanilor de clasă ai socialismului şi asigurarea desăvârşirii construirii socialismului.

Ea trebuie totodată să contribuie la întărirea noilor relaţii sociale socialiste şi să ducă lupta împotriva acelor elemente care, prin faptele lor criminale, subminează legile şi regulile ţării"[51].

Referindu-se la problema magistraţilor, ministrul ţinea să sublinieze: „spre a corespunde, cât mai bine, menirii sale, Justiţia trebuie să aibă cadrele corespunzătoare, capabile de a înţelege mersul revoluţiei democraţiei noastre populare pe drumul construirii socialismului. Pentru aceasta, una din condiţiile calificării profesionale a cadrelor Justiţiei este cunoaşterea, cât mai bine, a învăţăturilor lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin, cum şi îmbogăţirea cunoştinţelor de specialitate cu ştiinţa juridică sovietică"[52].

Aşadar, noul rol al Justiţiei, de unealtă a dictaturii proletariatului, încadrată cu persoane obediente şi stăpâne ale cunoştinţelor marxist-leniniste era afirmat la cel mai înalt nivel, de către însuşi ministrul Justiţiei. De altfel, tonul era dat de către liderii politici, lideri a căror fermitate în afirmaţii era chiar mai şocantă. În iulie 1950, Vasile Luca afirma:

„Statul de democraţie populară foloseşte Justiţia, Armata, Miliţia, Securitatea în scopul nimicirii rezistenţei claselor exploatatoare, a împiedicării revenirii lor la putere, a apărării libertăţilor populare şi a independenţei naţionale, în scopul apărării păcii şi a construirii socialismului. Întărind baza economică a regimului de democraţie populară, întărind totodată Justiţia populară, Armata, Miliţia şi Securitatea, noi dăm posibilitatea Statului nostru să îndeplinească funcţiile unui stat de democraţie populară. (…)

---

[50] Vladimir Rusu, *Ridicarea nivelului profesional prin ridicarea nivelului politic şi ideologic*, în idem, ianuarie 1950, p. 8.

[51] Stelian Niţulescu, *Menirea justiţiei în statul de democraţie populară*, în *ibidem*, p. 5.

[52] *Ibidem*, p. 6.

Iată de ce acei cărora poporul muncitor le-a încredinţat sarcina de cinste de a aplica legile R.P.R. şi îndeosebi asesorii populari au datoria ca atunci când judecă să fie pătrunşi de conştiinţa datoriei ce o au de a apăra interesele statului celor ce muncesc, de a apăra interesele poporului muncitor. Nici un fel de considerente lăturalnice, nici un fel de «milă» sau «îngăduinţă» faţă de duşmanii poporului nu poate să călăuzească pe asesorul popular. El trebuie să fie preocupat de un singur lucru: de apărarea intereselor superioare ale statului, care sunt interesele tuturor celor ce muncesc, de apărarea şi întărirea disciplinei de stat, a dictaturii proletariatului. Trebuie lovit fără cruţare duşmanul de clasă care, la ordinele imperialiştilor americani, vrea să zădărnicească lupta poporului nostru pentru pace, pentru o viaţă fericită, pentru socialism"[53].

În conformitate cu spiritul stahanovist imprimat tuturor sectoarelor de activitate, şi în justiţie au fost organizate „întreceri socialiste". Astfel, în cinstea zilei de 1 Mai 1950, Judecătoria Populară Gura-Ocniţei (jud. Dâmboviţa) a provocat la întrecere personalul Judecătoriei Populare Fieni din acelaşi judeţ. Printre obiectivele întrecerii se număra şi „soluţionarea cauzelor în spiritul luptei de clasă"[54]!

Aşa cum se exprima ulterior ministrul Justiţiei, „reforma justiţiei s-a realizat, în parte, pe data de 1 Martie 1948 şi s-a desăvârşit prin **Decretul 132 din 2 aprilie 1949** prin care instituţia asesorilor populari a fost adoptată pentru toate instanţele, cu singura excepţie a Curţii Supreme. (…) Cadre corespunzătoare au înlocuit în bună parte vechiul aparat judecătoresc.

Astfel, judecătorii poporului sunt pregătiţi şi din elemente muncitoreşti în Şcolile Juridice de un an[55], rezervate în mod special elementelor din câmpul muncii

---

[53] Vasile Luca, *Despre sarcinile Justiției populare*, „Scânteia", 11 iulie 1950.

[54] „Buletinul Justiţiei", aprilie-mai 1950, p. 39.

[55] Şcolile juridice de un an au fost înfiinţate prin **Decretul nr. 297/ 29 octombrie 1948**. Acestea erau în număr de trei, situate în Bucureşti, Cluj şi Iaşi. Înscrierea elevilor se făcea pe baza recomandărilor Consiliilor sindicale judeţene, aprobate de Ministerul Justiţiei. Erau preferaţi absolvenţii şcolilor juridice populare (art. 3). Potrivit art. 5, terminarea cursurilor se făcea printr-un examen, cei promovaţi primind o diplomă de absolvire, eliberată de Ministerul Justiţiei, care le dădea dreptul „să fie numiţi în magistratură, parchet şi orice funcţiuni juridice" – M.O., nr. 252, 29 octombrie 1948. Astfel, absolvenţii acestor simulacre de şcoli juridice erau puşi pe picior de egalitate cu absolvenţii facultăţilor de drept. Această preconizată „producţie de masă" de „jurişti" era criticată, voalat, chiar din interiorul partidului. Astfel, în şedinţa Biroului Politic din 7 octombrie 1948, consacrată discutării „proiectului de program al învăţământului superior", Alexandru Bârlădeanu spunea: „…pe urmă, se vorbeşte de prea multe facultăţi de ştiinţe juridice. Nu este universitate să nu aibă o facultate juridică. Cred că nu este raţional să avem astăzi atâtea facultăţi juridice, mai ales dacă mergem pe calea şcolilor medii pentru crearea de cadre tehnice. (…) Cred că sunt prea multe facultăţi juridice". Replica lui Avram Bunaciu nu s-a lăsat aşteptată: „În legătură cu observaţia că la învăţământul juridic s-au prevăzut prea multe facultăţi. Într-adevăr, avem, conform propunerii, numai una singură la Bucureşti, plus patru instituţii bazate pe nevoile Ministerului de Interne şi ale noastre. Pornind de la 2.500 de magistraţi de care avem nevoie azi faţă de … cât am avea nevoie. De la 18.000 de avocaţi cât am avut, au rămas azi 4.500. Avem nevoie de funcţionari cu pregătire juridică, de 1.600 grefieri cu pregătire juridică. Aşa încât numărul studenţilor faţă de datele culese nu este exagerat deloc" - Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele şedinţelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc*

manuale. Absolvenţii acestor şcoli, numiţi în funcţii de judecători, aduc pe lângă o temeinică pregătire profesională şi spiritul revoluţionar, propriu clasei noastre muncitoare.

Justiţia noastră de astăzi, pătrunsă de un adânc spirit de clasă, sprijină dictatura proletariatului, contribuie la sfărmarea rezistenţei duşmanilor noştri şi sprijină îndepărtarea piedicilor ce stau în calea construirii socialismului. Justiţia noastră, înţelegând menirea justiţiei socialiste, contribuie la îngrădirea şi limitarea puterii economice a chiaburimii[56] şi sancţionează, aşa cum merită, pe acei care mai caută să profite, exploatând omul"[57].

În mai puţin de doi ani, justiţia era în bună parte transformată „după chipul şi asemănarea" justiţiei sovietice şi devenise o armă redutabilă în mâna regimului.

Ultima lege de organizare judecătorească din intervalul analizat a fost Legea nr. 5/1952[58]. Art. 1 al legii stipula sarcinile Justiţiei în R.P.R., pe primul loc situându-se apărarea orânduirii sociale şi orânduirii de stat a R.P.R. Potrivit art. 2, instanţele judecătoreşti, aplicând sancţiunile penale, „urmăresc apărarea regimului de democraţie populară şi totodată îndreptarea şi reeducarea infractorilor".

Art. 3 preciza care sunt instanţele judecătoreşti:

a) tribunalele populare de raion, de oraş şi de raion orăşenesc;
b) Tribunalul Capitalei şi tribunalele regionale;
c) Tribunalul Suprem.

Ca instanţe judecătoreşti speciale, continuau să funcţioneze tribunalele militare, tribunalele populare feroviare şi tribunalele populare maritime şi fluviale.

Potrivit art. 11, instanţele judecătoreşti judecau în fond într-un complet alcătuit dintr-un judecător şi doi asesori populari. Recursurile şi cererile de îndreptare erau judecate de un complet format din trei judecători.

Modul de alegere, activitatea, retribuirea asesorilor populari erau reglementate prin art. 12-17. Aceştia continuau a fi priviţi drept reprezentanţi ai poporului, art. 15 menţionând chiar că „dau socoteală celor care i-au ales, pentru activitatea lor".

Român, vol. I (1948), studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Bucureşti, 2002, p. 249 şi p. 256-257.

[56] Într-adevăr, aşa cum se recunoştea în şedinţa Secretariatului C.C. al P.M.R. din 10 octombrie 1950, „s-a cerut să se facă confiscările pe bază de judecată. Şi atunci secretarii judeţeni au discutat cu procurorii şi s-au înţeles cu judecătorii pentru ca să se facă confiscarea (sic!) după lege. S-a cerut apoi să existe o sentinţă definitivă şi au început să fie inventate tot felul de motive pentru a trimite pe chiaburi în judecată şi a le confisca averea. Astfel, în Ilfov, într-o singură zi au fost trimişi în judecată 50 de inşi ca speculanţi şi li s-a luat pământul" - Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele şedinţelor Biroului Politic şi ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. 1950-1951*, vol. III, Bucureşti, 2004, p. 333.

[57] Gh. Panu, *1 Mai 1950*, în „Buletinul Justiţiei", aprilie-mai 1950, p. 4.

[58] B.O., nr. 31, 19 iunie 1952. La aceeaşi dată au fost publicate şi Legea nr. 6 pentru înfiinţarea şi organizarea Procuraturii Republicii Populare Române şi Legea nr. 7 pentru organizarea instanţelor şi procuraturilor militare.

„Poporul" era prezent în actul de justiție nu doar prin intermediul asesorilor populari, ci și ca actor în procese abil instrumentate, așa numitele „procese publice"[59]. Importanța „proceselor publice" era subliniată în iunie 1952 de către Iosif Chișinevschi în următorii termeni: „Se recomandă ca în fabrici, uzine, pentru elementele active din personalul de ingineri, tehnicieni, care au făcut propagandă împotriva partidului, împotriva statului, au făcut acțiuni, să se organizeze cu muncitorii, inginerii și tehnicienii cinstiți, un proces public de masă, cu un prezidiu de muncitori, să fie luați acești dușmani și îndreptat asupra lor – cum a spus tov. Dej – reflectorul urii de masă, să simtă mâna păroasă a muncitorului și în față și pe la spate, față de acțiunea lor"[60].

Evident, în spatele „urii de masă" se afla Partidul care, așa cum spunea un poet proletcultist, „e-n tot și-n toate". De altfel, partidul comunist nu a obosit nici un moment în tentativele sale (reușite!) de a controla cât mai ferm justiția, pe toate palierele sale de activitate.

Ilustrativ pentru modul de organizare al unui „proces public de masă", în sensul vizat de Iosif Chișinevschi, este așa-numitul „proces al sabotorilor de Canal"[61]. Trebuie subliniat faptul că inițiativa procesului a venit de la conducerea de partid, cel mai probabil de la Gheorghiu-Dej. Ideea procesului a fost formulată în cadrul unei ședințe ținută în iunie 1952 la nivelul conducerii Ministerului Afacerilor Interne. La ședință au participat Alexandru Drăghici (proaspăt ministru al Afacerilor Interne – 20 mai 1952), Iosif Chișinevschi, Gheorghe Pintilie (directorul D.G.S.S.), Alexandru Nicolschi, Vladimir Mazuru, Gogu Popescu (șeful Direcției Contrasabotaj), Cricor Garabedian, Mihai Dulgheru (șeful Direcției Cercetări Penale) și consilierii sovietici Alexandru Mihailovici, Tiganov și Maximov. În cadrul ședinței, Chișinevschi a cerut să se ia măsuri de organizare a unui proces public care să aibă loc la Canal și să fie aspru pedepsiți sabotorii. În plus, a specificat că „tov. Gheorghiu vrea ca procesul să se judece cât mai repede, să nu dureze ca altele" – aluzie evidentă la cazul Pătrășcanu[62].

În perioada 29-31 iulie 1952 au fost arestate 25 de persoane de pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră, sub acuzația de sabotaj. Mișu Dulgheru a primit misiunea să organizeze un grup de anchetatori și să plece la Constanța. Aici trebuiau începute anchetele „pentru completarea materialelor aflate la dosar". Anchetatorii au fost selectați de la mai multe direcții regionale de securitate și transportați de urgență la Constanța. Mobilizarea de forțe se explică prin termenul scurt dat pentru finalizarea anchetei, întrucât conducerea de partid dorea ca până la 23 august procesul să fie făcut.

Colectivul de anchetatori era condus de generalul Vladimir Mazuru, colonelul Mișu Dulgheru și maiorul Nicolae Doicaru, la acea vreme șeful Direcției Regionale de Securitate Constanța. Întreaga operațiune era supervizată de un consilier sovietic.

---

[59] Vezi *Sinteza asupra proceselor publice judecate în țară pe intervalul de 6 apr. – 15 apr. 1950*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 47/1950, f. 1-5.
[60] A.M.R., fond Microfilme 127, rola 1520, c. 214.
[61] Pentru detalii, vezi Doina Jela, *Cazul Nichita Dumitru, încercare de reconstituire a unui proces comunist (1952)*, București, Editura Humanitas, 1995; Florian Banu, *Radiografia unei mistificări: Procesul sabotorilor de la Canalul Dunăre-Marea Neagră*, în C.N.S.A.S., „Arhivele Securității", vol. II, București, Editura Nemira, 2004, p. 116-142.
[62] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. I, f. 77.

Arestaţii şi „materialul informativ" au fost repartizaţi pe anchetatori, s-a făcut o şedinţă în care au fost indicate datele care trebuie obţinute din anchetă şi s-a fixat durata anchetei la 15 zile indicându-se „să se lucreze zi şi noapte".

Din cauza „dificultăţilor" întâmpinate în timpul anchetei, aceasta nu a putut fi încheiată în termenul iniţial, astfel că procesul a început cu o săptămână întârziere[63]. Preşedinte al completului de judecată a fost desemnat generalul de justiţie Petrescu Alexandru. Acesta, deşi fusese trecut în rezervă, a fost convocat la Ministerul Afacerilor Interne de ministrul adjunct Mihail Burcă la începutul lunii august 1952. I s-a pus în vedere că va trebui să organizeze tribunalele teritoriale care vor funcţiona pe lângă M.A.I. în care scop va fi, provizoriu, concentrat. Ordinul de concentrare a fost emis pe 18 august 1952 şi, a doua zi, ministrul Justiţiei l-a numit preşedinte al Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti[64].

Asesorii populari au fost anunţaţi că vor îndeplini această funcţie cu doar 24 de ore înainte de începerea procesului[65]. Aceştia, ei înşişi ofiţeri, au fost „prelucraţi" înainte de începerea procesului de către ofiţeri de securitate asupra importanţei misiunii pe care o au de îndeplinit. Asesorii au intrat în sala de judecată „fără să fi studiat dosarele sau declaraţiile celor acuzaţi"[66]. Maiorul Teodorescu Ovidiu, procuror la Procuratura Militară Bucureşti, a îndeplinit rolul de procuror în proces. Potrivit relatărilor sale, ajuns la Constanţa şi sesizând unele nereguli, a luat legătura cu Procurorul General Tatu Jianu, dar fără un rezultat concret. Mai mult chiar, rechizitoriul pe care l-a întocmit la Constanţa a fost luat de colonelul Dulgheru şi dus la Bucureşti. La întoarcere, rechizitoriul era întocmit într-o formă în care, „deşi reda situaţia din actele de cercetare, se cunoştea că fusese refăcut şi modelat"[67].

Epilogul acestei puneri în scenă a fost, de asemenea, supervizat de factorul politic. Unul din judecători declara ulterior: „la sfârşitul procesului nu s-a făcut o deliberare organizată pentru a se hotărî pedepsele, ci undeva, lângă o uşă, pe o prispă, afară, în prezenţa colonelului Dulgheru, generalul Petrescu a trecut sentinţele pe formularele respective"[68]. În mod evident, generalul Petrescu nu era decât o unealtă oarbă a conducerii de partid. După cum relata anchetatorul Iliescu Dumitru, „… după terminarea anchetei cu întreg materialul cules, s-a venit la Bucureşti împreună cu tov. Mazuru, care, ulterior, a adus în ziua procesului hotărârea de sentinţă chiar la Poarta Albă, unde se ţinea procesul"[69].

Nu e greu de ghicit că, la Bucureşti, sentinţele au fost date de conducerea de partid, probabil chiar de Gheorghiu-Dej, care s-a interesat în mod constant de proces[70].

---

[63] Pentru versiunea oficială a desfăşurării procesului, vezi *Procesul bandei de sabotori și diversioniști de la Canalul Dunăre-Marea Neagră*, Bucureşti, Editura pentru Literatură Politică, 1952.
[64] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. I, f. 128.
[65] *Ibidem*, f. 135.
[66] *Ibidem*.
[67] *Ibidem*, f. 181.
[68] *Ibidem*, f. 185.
[69] *Ibidem*, f. 184.
[70] În şedinţa Biroului Politic din 29 mai 1952 a avut loc repartizarea muncii şi responsabilităţilor între membrii acestuia, atât pe linie de partid, cât şi de stat. Cu această ocazie, s-a stabilit ca, pe linie de stat, Gheorghiu-Dej să coordoneze activitatea Ministerului Afacerilor Interne, Ministerul

Prima parte a anilor '50 a reprezentat o perioadă de continuă presiune politică asupra sistemului de justiție. Exigențele luptei de clasă păreau a nu fi fost întru-totul conștientizate de o parte a magistraturii, motiv pentru liderii P.M.R. de a clama necesitatea permanentă de consolidare a controlului de partid.

În cadrul ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 2 august 1954, consacrată măsurilor de întărire a „legalității populare", Iosif Chișinevschi nu pierdea ocazia de a-și exprima nemulțumirea față de activitatea unui „număr însemnat de judecători", considerați a fi neîngăduit de „blânzi" cu infractorii, exprimându-și, totodată, concepția asupra rolului organizațiilor de partid în „îndrumarea și controlarea" organelor Justiției:

„Un număr însemnat de judecători au nivel politic și profesional scăzut, aceasta se vede în desfășurarea proceselor. Există cazuri când din lipsă de pregătire a judecătorilor, numeroși delapidatori primesc pedepse prea mici.

Îmbunătățirea cadrelor judecătorești constituie o sarcină de mare însemnătate pentru întărirea legalității populare.

Este necesară selecționarea studenților pentru facultățile juridice și ridicarea predării la aceste facultăți. Este nevoie să se ia măsuri pentru îmbunătățirea pregătirii profesionale a acestora.

Organizațiile de partid trebuie să îndrume activitatea organelor de justiție și procuratură, controlul muncii lor, felul cum aplică hotărârile partidului și guvernului, introducerea în muncă a spiritului de partid"[71].

Asupra aserțiunii că liderii de partid, și nu judecătorii, erau cei care stabileau sentințele, sunt edificatoare o serie de documente ale conducerii partidului comunist din acea vreme. De exemplu, în protocolul ședinței Biroului Politic din 23 septembrie 1954, se precizau următoarele:

„În legătură cu propunerile Tribunalului Suprem cu privire la pregătirea procesului bandei de trădători, în frunte cu Vasile Luca, Biroul Politic hotărăște:

Vor fi dați în judecată: Luca Vasile, Iacob Alexandru, Solymoși, Cernicica.

Vor fi eliberați: Vijoli Aurel[72], Modoran Vasile, Rădulescu Gh. și vor fi chemați ca martori ai acuzării.

În cazul Dinu Constantin, care este un bun specialist în probleme de metalurgie, se va vedea dacă faptele sale sunt de natură a prezenta un pericol pentru stat. Dacă ele nu prezintă un asemenea pericol, Dinu Constantin va fi eliberat.

Procesul se va ține într-o sală corespunzătoare și vor invitați să asiste activiști și membrii de partid, propagandiști, oamenii ai muncii fără de partid, dintre minerii din Valea Jiului, din rândurile populației din Regiunea Autonomă Maghiară și din restul Ardealului, oameni în stare să explice după aceea maselor conținutul procesului, fărădelegile comise de acuzați, pericolul prin care a trecut partidul și statul nostru până

Forțelor Armate, Ministerul Comerțului Exterior și Direcția Generală a Canalului – Dunăre-Marea Neagră - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 44/1952, f. 3. În acest context, firește că Dej era direct interesat în justificarea ideologică a întârzierilor considerabile înregistrate în execuția canalului și în identificarea țapilor ispășitori.

[71] Idem, dosar nr. 88/1954, f. 52-53.

[72] Pentru detalii asupra carierei lui Aurel Vijoli și a arestării sale, la 27 martie 1952, sub acuzația de sabotare a reformei monetare din 1952, vezi Alina Ilinca, *Aurel Vijoli. Un tehnocrat în regimul comunist*, în „Magazin istoric", nr. 6/2004, p. 69-73.

la descoperirea şi demascarea acestei bande. Procesul acesta va trebui să fie un puternic izvor de învăţătură pentru membrii partidului, în ce priveşte creşterea vigilenţei politice faţă de duşmani.

Secretariatul C.C. este însărcinat a lua măsuri de pregătire organizatorice necesare.

Procesul nu va fi public. Se va da publicităţii un comunicat rezumativ asupra desfăşurării procesului. Înainte de proces, proiectul actului de acuzare va fi prezentat spre examinare Biroului Politic. Actul de acuzare şi rechizitoriul vor fi tipărite după proces în broşuri de uz intern de partid.

Se aprobă celelalte măsuri propuse de Tribunalul Suprem”[73].

S-ar putea crede că Biroul Politic se implica doar în procese de o sensibilitate aparte, aşa cum era cazul cu Vasile Luca şi ceilalţi „finanţişti”. Totuşi, documentele vremii, precum stenograma şedinţei Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 6 noiembrie 1954, consemnează faptul că nici în cazul unor procese cu o încărcătură politică de mai mică importanţă lucrurile nu erau lăsate „la voia întâmplării”. Vom reproduce un pasaj din amintita stenogramă, referitor la punctul 2 al ordinii de zi – „Unele probleme în legătură cu elemente arestate de M.A.I.”:

„În urma discuţiilor, Biroul Politic a hotărât următoarele:

a) În legătură cu grupul ilegal de preoţi care duc activitate organizată în contra regimului, să fie arestate de către organele M.A.I. elementele duşmănoase contra cărora sunt dovezi.

Biroul Politic însărcinează pe tovarăşii Gh. Gheorghiu-Dej, E. Bodnăraş şi Al. Drăghici să analizeze şi să stabilească măsurile ce vor trebui luate contra acestui grup ilegal.

b) Aprobă ţinerea procesului grupului de spioni paraşutaţi în R.P.R. în aprilie 1954 în frunte cu Bodea şi stabileşte să se facă un proces semi-public, iar Bodea să fie condamnat la moarte ca trădător. În ce priveşte publicarea în presă a dezbaterilor procesului, aceasta se va stabili ulterior.

c) Aprobă condamnarea lui (sic!) Elisabeta Luca[74] pentru faptele ce au reieşit în cursul anchetei. Întrucât în cursul anchetei nu a reieşit să fi avut legături de spionaj, după ce îşi va ispăşi pedeapsa, să fie pusă în libertate.

d) Se aprobă punerea în libertate a lui Vasile Georgescu şi Balazs Egon[75], întrucât în cursul anchetei nu a reieşit să fi avut legături de spionaj.

e) Aprobă punerea în libertate şi expulzarea lui Piccolot şi încă doi cetăţeni francezi din grupul de spioni francezi.

---

[73] Idem, dosar nr. 109/1954, f. 4-5.

[74] Elisabeta Luca era soţia lui Vasile Luca, fostă voluntară în cadrul Brigăzilor Internaţionale care au luptat în Războiul Civil din Spania – cf. Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, Bucureşti, Editura All, 1998, p. 174.

[75] Balasz Egon a fost prieten apropiat al lui Alexandru Iacob, mâna dreaptă a lui Vasile Luca în cadrul Ministerului de Finanţe. Unul din personajele implicate în „lotul Pătrăşcanu”, Jacques Berman, a fost constrâns să declare că a efectuat acţiuni de spionaj în favoarea Angliei – cf. Nicolae Henegariu (coord.), *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucreţiu* Pătrăşcanu, Bucureşti, Editura Vremea, 1996, p. 140-163.

f) Aprobă condamnarea la moarte a grupului de legionari care au săvârşit atrocităţi în închisorile Gherla, Suceava şi Piteşti[76] în timpul când era Teohari Georgescu ministru de Interne"[77].

Aşadar, liderii de partid dictau cu fermitate cine şi la ce pedeapsă va fi condamnat, cine va fi eliberat, modul de desfăşurare a procesului ş.a.m.d.

Cu toate acestea, adepţii sistemului totalitar continuau să fie nemulţumiţi şi îngrijoraţi chiar şi de minima libertate de decizie care le mai rămăsese magistraţilor şi îşi doreau subordonarea absolută a sistemului de justiţie de către partidul comunist[78].

În 25 aprilie 1958 Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a ţinut o şedinţă în care a fost discutat un referat cu privire la starea infracţională în perioada 1955-1957. Cu acest prilej, Gheorghiu-Dej afirma:

„Noi avem în prezent în justiţie asesorii populari. Va trebui să introducem şi controlul de partid mai eficace şi mai concret, care va trebui să se facă în aşa fel încât să nu ne poată acuza judecătorii că nu-i lăsăm să judece după conştiinţa lor. Aici însă trebuie să vedem ce fel de conştiinţă este asta după care judecă ei, de pe poziţiile cui, a cărei clasă, judecă procesele. Va trebui să-i flancăm pe judecători cu asesori bine pregătiţi. Partidul va trebui să se amestece în aceste probleme însă în aşa fel încât să nu stânjenească justiţia"[79].

Credem că citatul este suficient de elocvent în ce priveşte concepţia liderului comunist despre independenţa justiţiei, încât orice comentariu ar fi superfluu. Acelaşi Dej nu scăpa din vedere problemele procuraturii:

„Vor trebui luate măsuri şi pentru îmbunătăţirea activităţii procuraturii. Eu aş proceda aşa: aş chema procurorii la comitetul regional, le-aş cere să aibă grijă ca în justiţie să introducă spiritul de clasă, să aibă grijă ca pedepsele care se dau de către justiţie să fie în interesul clasei muncitoare şi să intervină atunci când văd că se petrec lucruri care pot aduce pagube statului democrat-popular. Comitetul regional trebuie (…) să influenţeze ideologic pe judecători"[80].

Ca urmare a unor astfel de „dezbateri" privind problemele justiţiei, Biroul Politic a adoptat o „Hotărâre cu privire la îmbunătăţirea controlului de partid asupra activităţii organelor de justiţie şi procuratură". Vom cita în continuare câteva paragrafe sugestive pentru spiritul în care era concepută activitatea justiţiei într-o „democraţie populară":

„… în organele justiţiei mai există încă elemente necorespunzătoare, stăpânite de atitudine liberalistă, care în judecarea unor procese se pun la adăpostul concepţiei juridice burgheze despre aşa-zisa «independenţă a justiţiei» şi a «judecării după intima

[76] Este vorba de aşa-zisul proces al torţionarilor implicaţi în „reeducarea" deţinuţilor – cf. *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării în închisorile Pitești Gherla*, coord. Silvia Colfescu, București, Editura Vremea, 1995.

[77] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 123/1954, f. 3-4.

[78] Elocvent pentru raporturile reale de putere între organele Procuraturii şi Partid este episodul relatat de Pavel Vuza, referitor la „penitenţa" care i-a fost impusă lui, în calitate de prim-locţiitor al Procurorului General al R.P.R., în faţa primului-secretar de partid al Regiunii Timişoara, I. Bank, pentru o ofensă imaginară – cf. Pavel Vuza, *op. cit.*, p. 169-170.

[79] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 12/1958, f. 35.

[80] *Ibidem.*

convingere», încurajând în felul acesta pe infractori şi lovind în interesele oamenilor muncii. (…)

Participarea directă a asesorilor populari la activitatea justiţiei trebuie să asigure introducerea unui spirit de clasă în judecarea cauzelor, respectarea legalităţii populare, ţinându-se seama în primul rând de interesele statului democrat-popular. (…)

2. Birourile comitetelor regionale, raionale şi orăşeneşti de partid vor controla întreaga activitate a organelor justiţiei şi procuraturii, vor analiza semestrial activitatea acestora, starea infracţională şi modul cum aplică legile statului şi hotărârile partidului şi guvernului, luând măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii în domeniu.

3. Preşedinţii tribunalelor regionale, raionale şi orăşeneşti, procurorii regiunilor, raioanelor şi oraşelor, precum şi preşedinţii tribunalelor militare şi procurorii militari sunt obligaţi să prezinte trimestrial organelor de partid informări asupra fenomenului infracţional şi a activităţii juridice desfăşurate”[81].

O astfel de hotărâre reflectă cât se poate de fidel modul în care se realiza actul de justiţie în România populară. Principiile fundamentale de drept au fost încălcate cu grosolănie, independenţa justiţiei a devenit doar o frază golită de orice sens, magistraţii, în cvasi-totalitatea lor, au devenit simple unelte în mâna liderilor politici.

Fără îndoială că importanţa rolului jucat de justiţie în procesul instaurării structurilor de putere comuniste şi în reprimarea tuturor oponenţilor merită analize de o amploare mult mai mare. Ne-am mulţumit pe parcursul acestui demers la punctarea câtorva din elementele esenţiale în amplul proces de malformare a justiţiei româneşti de către un regim politic dictatorial care a făcut eforturi constante pentru a-şi croi o mască de respectabilitate şi pentru a-şi câştiga în ochii poporului un minim de legitimitate.

Considerăm că algoritmul aplicat de comunişti atât pentru cucerirea puterii politice, cât şi pentru subordonarea altor sectoare-cheie ale aparatului de stat a fost aplicat cu succes şi în cazul Justiţiei. Cu alte cuvinte, folosind cu abilitate teme cu impact, precum defascizarea aparatului de stat sau pedepsirea criminalilor de război, comuniştii au reuşit timorarea, marginalizarea şi apoi înlăturarea persoanelor incomode din cadrul magistraturii. Deţinerea portofoliului Justiţiei încă de la 23 august 1944 a permis, de asemenea, promovarea unor proiecte legislative favorabile planurilor de durată ale comuniştilor.

Aşa cum s-a observat, doctrina juridico-penală a regimurilor totalitare tindea „să şteargă în întregime certitudinea de drept, să introducă analogia în dreptul penal, retroactivitatea legilor penale”[82]. În consecinţă, partidul comunist trebuia să se asigure de obedienţa totală a magistraţilor, întrucât posibilitatea acordată judecătorilor de a recurge la *analogia juris* sporea foarte mult puterea discreţionară a magistratului, acesta „compensând”, prin propria judecată, formulările laxe din legi şi coduri[83]. Aşadar, o gândire „corectă” era un ingredient de bază în portretul-robot al magistratului dezirabil.

---

[81] *Ibidem*, f. 38-40.

[82] Mario A. Cattaneo, *Terrorismo e arbitrio. Il problema giuridica nel totalitarismo*, Padova, 1998. p. 123 *apud* Mario Turchetti, *Tirania şi tiranicidul. Forme ale opresiunii şi dreptul la rezistenţă din Antichitate până în zilele noastre*, Bucureşti, Editura Cartier, 2003, p. 948.

[83] Cf. Mario Turchetti, *op. cit.,* p. 950.

„Tactica salamului”, invocată de comuniştii maghiari, a fost folosită cu succes şi la Bucureşti, valurile succesive de punere în disponibilitate permiţând înlăturarea din sistem a persoanelor verticale, atașate valorilor politice considerate condamnate de istorie. Partenerii de drum sau „idioţii utili”, în formula lui Lenin, au favorizat şi ei procesul de acaparare şi subordonare totală a sistemului de justiţie. În paralel, partidul comunist a ştiut să-şi creeze propriile cadre, trecându-le prin simulacre de „şcoli juridice” şi promovându-le cu obstinaţie în posturile cheie. Proaspeţii „magistraţi” s-au dovedit a fi, în numeroase cazuri, persoane extrem de abile în maşinaţiuni de culise, nu puţini dintre cei intraţi în sistem la începutul anilor ’50 reuşind să se menţină şi să urce treptele ierarhice până la cele mai înalte funcţii, mulţi fiind prezenţi în funcţii de maximă importanţă şi în anii care au urmat după 1989.

Măsurile ferme de epurare şi instituirea unui control ferm al partidului asupra tuturor palierelor justiției au permis conducerii de la București ca, după retragerea unităților Armatei Roşii din România, să ghideze cu mână fermă cea de-a treia putere a statului modern, subordonându-și-o întru-totul scopurilor proprii și folosind-o cu succes până la prăbușirea regimului comunist, prăbușire care a fost însoțită, emblematic, de un ultim proces-spectacol de factură stalinistă: procesul lui Nicolae Ceaușescu.

Iuliu CRĂCANĂ

INFRACŢIUNEA ÎMPOTRIVA PROPRIETĂŢII SOCIALISTE – ŢINTĂ A JUSTIŢIEI REGIMULUI DEMOCRAT-POPULAR. CAUZELE ŞI URMĂRILE PLENAREI C.C. AL P.M.R. DIN 9-13 IUNIE 1958

THE CRIME AGAINST SOCIALIST PROPERTY.
CAUSES AND CONSEQUENCES OF CC OF PMR PLENARY
FROM 9-13 JUNE 1958

After popular democracy had been set up in Romania, a new form of property occurred: the socialist one. At the beginning of the 1950s, the Romanian Justicial System established new norms for the punishment of the crimes against this form of property, a fundamental one for the communist regime.

As the collectivization of agriculture process had a complex pace, at the end of the 1950s the Romanian Workers' Party decided to increase the legal pressures against the people who did not "observe and protect socialist property".

CC of PMR Plenary sessions from 9-13 June 1958 represented a turning point, some of the most decisive measures being subsequently approved. Basically, the party directed its repressive force against those who commited crimes against socialist property. In the following years those crimes were grounds for most of the court sentences.

Etichete: Justiţie, infracţiuni, legislaţie, Cod Penal, represiune
Keywords: Justice, crimes, law, Penal Code, repression

I. Introducere.

În primii ani după preluarea puterii de către Partidul Comunist în România, ocupată cu represiunea politică, justiţia a lăsat în planul secund infracţiunile împotriva vieţii şi securităţii persoanei, a proprietăţii private şi chiar socialiste. Începând de la sfârşitul anilor `40, aceasta din urmă, denumită proprietate socialistă sau avut obştesc, a devenit principala formă de proprietate, fiind considerată de ideologia comunistă drept baza economică şi socială a noului tip de stat. Conform ideologiei marxist-leniniste, tot ceea ce însemna proprietate privată trebuia înlocuită treptat cu cea colectivă, considerată „piatra fundamentală a socialismului". Teoreticienii dreptului comunist au definit dreptul de proprietate socialistă ca fiind „un drept real principal de tip nou". Ei au făcut diferenţa între termenii „proprietate socialistă" şi „avut obştesc", din punct de vedere al sferei noţiunii, ultimul cuprinzând pe lângă proprietatea de stat şi cooperatist-colectivistă, precum şi proprietatea asociaţiilor de masă, a asociaţiilor profesionale, sportive[1], sindicale etc. Cu toate eforturile depuse, însă, definirea regimului juridic al

[1] Iustin Grigoraş, *Apărarea proprietăţii socialiste prin mijloace de drept penal*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962, p. 23.

proprietăţii socialiste şi implementarea unei noi mentalităţi nu s-au produs atât de repede pe cât se aşteptau liderii comunişti.

Ca abordare metodologică vom încerca să nu cădem în capcana autosuficienţei ştiinţifice. Istoria, nefiind o ştiinţă exactă care să funcţioneze după regulile clasice ale epistemologiei, ne rezervă interpretări multiple ale fenomenelor şi faptelor petrecute asupra cărora dorim să intervenim cât mai puţin. Considerând că, în ştiinţele sociale, un fenomen nu are, în general, o singură cauză, vom lăsa cititorul să decidă ce a stat la baza schimbării de optică a partidului în privinţa infracţiunii împotriva proprietăţii socialiste. Vom formula, însă, câteva ipoteze de lucru, unele dintre documente putând să le confirme precum altele ar putea să le infirme total sau parţial.

În urma naţionalizării întreprinderilor industriale, bancare, de asigurare, a căilor ferate particulare, a instituţiilor sanitare şi a farmaciilor particulare, a multor imobile, precum şi colectivizarea forţată a terenurilor agricole, a crescut numărul furturilor şi delapidărilor, fiind bine ştiut că păzirea proprietăţii comune sau publice este mai puţin eficientă decât a proprietăţii private. Obişnuiţi cu termenii de proprietate privată şi proprietate publică, înţeleasă ca proprietate comună, în folosul tuturor, utilă pentru bunul mers al societăţii, multor oameni le-a fost greu să înţeleagă ce înseamnă proprietatea socialistă, percepând-o ca proprietate luată de la alţii pentru a deveni a tuturor, aşa cum o definea propaganda comunistă.

Cetăţenii nu erau obişnuiţi cu această formă de proprietate, ceva mai abstractă, în lipsa stimulului esenţial pentru protejarea lui „al meu", „al nostru" devenind sinonim cu „al nimănui". Dacă apărarea proprietăţii private se produce spontan, dând naştere reflexului de apărare şi respectare a proprietăţii celorlalţi, odată cu trecerea în proprietate de tip socialist a tuturor mijloacelor de producţie şi a majorităţii celorlalte bunuri, reflexul de apărare a proprietăţii în general, valoarea sa în mentalul colectiv, a scăzut exponenţial. Firesc, el trebuia înlocuit cu mecanisme de constrângere bazate pe teamă, pe implicarea statului prin instituţiile represive juridice şi poliţieneşti.

Nu putem să nu luăm în calcul şi o formă de rezistenţă urmare a unui sentiment de revoltă faţă de instaurarea unui regim social-politic nou, impus de sovietici. De aici şi psihoza sabotajului provenită din realităţile belice şi postbelice, din suspiciunea care plana asupra tuturor celor care avuseseră de pierdut de pe urma naţionalizării şi colectivizării, precum şi acţiunile a ceea ce mai rămăsese din opoziţia politică. Nu trebuie să uităm că este perioada în care rezistenţa armată din munţi, susţinută în sate şi oraşe de persoane de sprijin, vedea în sabotaj un mijloc de acţiune eficient pentru destabilizarea regimului comunist în România. Cum mobilul unei infracţiuni împotriva avutului obştesc era greu de dovedit, confuzia între sabotaj şi infracţiunile economice provenite din neglijenţă sau interese pecuniare era firească, desluşirea laturii subiective prin intenţie era greu de realizat, mulţi dintre cei care le comiteau având, ca şi mulţi dintre ceilalţi români, un trecut politic, activând sau doar simpatizând cu fostele partide politice. Iată de ce, atunci când prejudiciul era produs în dauna proprietăţii statului, infracţiunea tindea să capete automat un caracter politic.

Cu toate că existau premizele pentru ca infracţionalitatea economică să ia o amploare nemaiîntâlnită până atunci, în prima parte a anilor `50 ţinta represiunii judiciare a fost îndreptată preponderent împotriva fostelor elite politice şi economice ale României. Lipsa unei legislaţii coerente, întârzierea elaborării unor coduri noi (penal

şi de procedură penală), modificările repetate ale codurilor vechi adâncind această incoerenţă, era dublată de lipsa de voinţă politică provenită din neclaritatea ideologică în privinţa infracţiunilor economice, ele aflându-se între cele politice, reprimate cu asprime, şi celelalte infracţiuni fără natură politică, cărora puterea democrat-populară de curând instaurată nu avea timp să le acorde o prea mare importanţă. Instituţiile statului responsabile în acest sens, procuratura, tribunalele, Miliţia şi Securitatea, dependente major de decizia politică, nu îşi permiteau să ia singure iniţiativa în acest sens. O acţiune hotărâtă era împiedicată şi de faptul că multe dintre aceste infracţiuni nu erau înfăptuite de duşmanul de clasă, ci chiar de către conducătorii unităţilor economice, membri de partid, numiţi în aceste funcţii tocmai pe criterii de clasă. Doar către sfârşitul deceniului, când au început să se contureze premizele pentru a restrânge caracterul exclusiv de clasă al justiţiei doar la infracţiunile politice, când fostele elite fuseseră eliminate sau anihilate definitiv, a venit rândul rezolvării problemelor generate de infracţionalitatea împotriva avutului obştesc.

După o perioadă de acalmie în privinţa represiunii politice cu mijloace judiciare, ofensiva împotriva acestui gen de infracţiuni s-a declanşat pe toate planurile, politic, ideologic, legislativ şi instituţional: ofensivă în presă împotriva „jefuitorilor avutului obştesc”, înăsprirea extremă a legislaţiei până la pedeapsa capitală, focusarea judecătorilor şi procurorilor pe reprimarea cu celeritate şi maximă severitate a acestui tip de infractori.

Determinată de intenţia lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de a-şi întări autoritatea în interiorul partidului şi de a arăta că ţine lucrurile sub control în urma plecării trupelor sovietice, Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 a reprezentat un punct de cotitură şi prin deciziile luate în privinţa întăririi aparatului de justiţie şi, mai ales, prin determinarea de măsuri hotărâte care să oprească infracţiunile împotriva avutului obştesc. Practic, partidul a asmuţit aparatul represiv împotriva noului duşman al regimului. Fostele elite politice, economice fuseseră eliminate, concluziile cu privire la evenimentele din Ungaria care nu fuseseră declanşate de către fostele clase exploatatoare, indicau că pericolul pentru regim venea din mediile intelectuale care puteau coaliza în jurul lor masele, iar revoluţia proletariatului intrase într-o nouă etapă în care trebuia să se lupte cu un duşman mai discret, funcţionarul sau „muncitorul aflaţi sub influenţa posturilor de radio capitaliste”, a „elementelor corupte” din societate.

Analizată prin paradigmă politică, ofensiva represivă şi modificările legislative din anul 1958 şi cei imediat următori, apare drept o perdea de fum în spatele căreia s-a petrecut mazilirea adversarilor politici. Unii autori consideră fenomenul ca fiind menit să mascheze un nou val de arestări politice utile regimului ca urmare a retragerii trupelor sovietice din România, găsirea de ţapi ispăşitori printre manageri, economişti şi ingineri menită să mascheze erorile decizionale în cadrul noului efort de industrializare[2], precum şi susţinerea ultimei ofensive a colectivizării. Statisticile elaborate nu doar la nivelul conducerii partidului ci şi cele ale procuraturii, Miliţiei şi Securităţii dovedesc, totuşi, aşa cum vom vedea în continuare, că problema era reală, că fenomenului infracţional împotriva proprietăţii socialiste cunoscuse în anii precedenţi o creştere îngrijorătoare.

[2] Stelian Tănase, *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu-Dej. 1948-1965.* Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 159.

Anul 1958 a reprezentat un vârf în ceea ce priveşte dinamica arestărilor şi a condamnărilor din anii '50. Dintre acestea, doar un procent infim pot fi clasificate drept politice, încadrate, pe baza articolului 209 c.p., la „uneltire contra ordinii sociale", multe dintre acestea, la rândul lor, fiind acţiuni împotriva colectivizării. Din 47.643 de arestaţi[3], doar 6.352 fuseseră arestaţi de către organele Securităţii[4] fiind anchetaţi deci, conform legislaţiei în vigoare, pentru infracţiuni împotriva securităţii statului. Dintre aceştia, 1.829, fuseseră acuzaţi de infracţiuni împotriva colectivizării, după statistici oficiale găsite de Octavian Roske şi Dan Cătănuş[5]. Deşi aveau la bază informaţii, unele dintre ele simple bârfe care se transformau în învinuirea de a fi purtat „discuţii duşmănoase" şi de „uneltire împotriva transformării socialiste a agriculturii"[6], ele erau judecate, conform Codului Penal, de către Tribunalele Militare la fel ca oricare infracţiune politică. Pe parcursul studiului vom vedea că majoritatea arestărilor si condamnărilor au fost pentru infracţiuni împotriva proprietăţii socialiste.

II. Reprimarea infracţiunilor împotriva proprietăţii socialiste până în anul 1958

Utilă puterii comuniste în concretizarea represiunii politice cu mijloace judiciare, folosirea criteriilor de clasă în aplicarea legii se dovedea nocivă în cadrul reprimării infracţiunilor economice. Ea se traducea în practică prin aplicarea dublei măsuri în judecarea cauzelor de către magistraţi: dacă inculpatul era chiabur, el primea maximum de pedeapsă, dacă, din contră, era muncitor, avea origine sănătoasă, era privit cu indulgenţă de judecători şi procurori. Semne că factorii decidenţi în domeniul justiţiei începuseră să conştientizeze o primejdie mai mare decât cea a încălcării principiului marxist începeau să apară. În cadrul unei conferinţe cu judecătorii de la Curtea Craiova, din ziua de 3 aprilie 1950, ministrul Justiţiei, Stelian Niţulescu, îşi manifesta nemulţumirea pentru că „au mai fost judecători care au crezut că Tribunalul Feroviar s-a creat pentru a favoriza muncitorii C.F.R. şi a interpretat în acest sens şi un articol din ziarul «Scânteia» confundând C.F.R.-iştii cu muncitori cinstiţi cu cei 4-5% necinstiţi care sparg vagoane şi fură materialele şi cu care au fost indulgenţi. [Ministrul] a arătat că prin crearea Tribunalelor Feroviare s-a urmărit întărirea cinstei şi să cureţe C.F.R. de elementele duşmănoase, chiar dacă ele sunt muncitoreşti, dacă prin faptele lor constituie o piedică în calea construirii socialismului". El arăta că doctrina sovietică nu trebuie să fie interpretată de judecător în sensul „că dacă este în cauză un muncitor şi are copii să-i găsească argumente de achitare fără să-l intereseze banul public", că „linia justă" a partidului este că acest tip de infractori, datorită faptului că „risipesc banul public,

[3] *Ibidem,* p. 157.

[4] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 53, v. 21, f. 76.

[5] Deoarece autorii nu ne prezintă şi sursa vom reda întocmai: „Dacă în 1956, după unele statistici oficiale, au fost arestaţi şi condamnaţi 705 ţărani, în 1957, 1958, 1959, numărul acestora s-a ridicat la 1308, 1829, respectiv 1499". Octavian Roske şi Dan Cătănuş, *Colectivizarea agriculturii. Represiunea totală, 1957-1962*, XI, în „Arhivele Totalitarismului", anul VI, Nr. 21, 4/1998, p. 215.

[6] Vezi ciclul de articole realizat de Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii. Represiunea totală, 1957-1962*, în revista „Arhivele Totalitarismului".

desigur că ei împiedică construirea socialismului". Mai mult, ministrul le amintea judecătorilor cazul unui muncitor care a fost trimis în justiție pe motiv că ar fi delapidat suma de 200.000 de lei de la o cantină C.F.R. și, constatându-se că aceasta reprezenta costul unor alimente stricate nu din rea voință, ci din neglijență, instanța s-a pronunțat pentru ușurarea pedepsei. Astfel de cazuri de neglijență trebuiau să fie considerate la fel de periculoase ca și furtul în sine pentru că aveau același rezultat și trebuiau „sancționate drastic"[7].

Astfel de cazuri de sabotaj și de lipsă de spirit gospodăresc, calificate drept „vecine cu crima contra intereselor statului", erau semnalate de consilierul sovietic Troițki într-un memoriu adresat la data de 18 iunie 1950 vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Vasile Luca. Consilierul sovietic propunea un set de măsuri organizatorice, politice și sindicale la nivel de partid și întreprinderi. În afară de acestea, se pronunța pentru „obligarea Ministerului Justiției să elaboreze în cel mai scurt timp, împreună cu ministerele economice, un proiect de decret, referitor la măsurile de sancționare pentru lipsa de spirit gospodăresc și pentru fabricarea unei producții de proastă calitate și necorespunzătoare standardelor", precum și „stabilirea categoriilor de persoane care poartă răspunderea pentru calitatea producției finite". Același Minister de Justiție urma „să elaboreze și să transmită instanțelor judecătorești instrucțiuni speciale" pentru rezolvarea unor astfel de cazuri. În privința infracțiunilor de sabotaj, consilierul sovietic propunea aceeași rezolvare rapidă a incriminării lor cu maximă asprime, precum și ca „examinarea juridică să se facă în ședințe publice, urmate de publicarea în presă a sentințelor date de instanțe". Pentru cazurile de lipsă de spirit gospodăresc recomanda „deplasarea instanțelor judecătorești în întreprinderea respectivă cu participarea unor asesori populari și acuzatori publici din mediul muncitoresc"[8]. Consilierul sovietic enumera 16 cazuri de sabotaj, 10 cazuri de lipsă de gospodărire și 31 de cazuri privind calitatea defectuoasă a producției. Dintre cazurile de sabotaj, doar câteva erau, însă, evidente, precum găsirea de bucăți de tablă, capete de sârmă, cuie și sticlă în furajul destinat animalelor unei gospodării agricole sau deschiderea „buncherului de ciment de la o uzină de betonare" într-o zi de sărbătoare în care nu se lucra provocând pierderea unei cantități mari de ciment. Altele nu păreau să întrunească condițiile infracțiunii de sabotaj, nepărând a fi rodul unei intenții și a relei credințe. Fiind vorba de incendii, proiectarea sau construirea de obiective economice în zone inundabile, stocuri de alimente procesate defectuos ș.a.[9], își aveau originea, mai curând, în neglijență sau incompetență, în condițiile în care partidul numise în fruntea întreprinderilor și instituțiilor oameni noi, majoritatea dintre aceștia neavând pregătirea necesară pentru îndeplinirea unor astfel de funcții.

Raportul consilierului sovietic ne trezește interesul prin aceea că ne relevă direcțiile de acțiune în viitor ale justiției în privința acestui gen de infracțiuni: incriminarea lor în legi aspre și mutarea proceselor în întreprinderi cu scop educativ. Recunoaștem, totodată, o însușire de tip stalinist a justiției regimului de democrație

[7] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10762, vol. 1, ff. 46-68.
[8] A.N.I.C., fond Consiliul de Miniștri, dosar nr. 112 (3039)/1950, ff. 1-3.
[9] *Ibidem*, ff. 4-6

populară: calificarea infracțiunilor care afectau proprietatea socialistă drept contrarevoluționare.

Concluziile unui raport cu privire la analiza activității organelor justiției în vederea reorganizării acesteia, relevau faptul că furtul și neglijența reprezentau o problemă reală pentru regimul instaurat de curând, în anul 1950, 68% din numărul total al unităților cooperatiste făcuseră obiectul trimiterii în judecată penală pentru delapidări sau pagube cauzate prin neglijențe. Numai în circumscripția Curții Botoșani, în decursul primelor 10 luni ale anului 1950, se efectuaseră 207 urmăriri penale, în doar 181 unități cooperatiste. Un alt exemplu sugestiv ilustrat în raport, într-o singură unitate, „Înfrățirea" din Târgu Jiu, în decursul primelor 10 luni ale anului 1950, fuseseră constatate nu mai puțin de 10 infracțiuni[10].

În situația dată se cereau măsuri urgente și hotărâte în primul rând normative, legislația nefiind încă în măsură să corespundă nevoilor de represiune împotriva celor care păgubeau, în diverse moduri, proprietatea socialistă. Aceasta din urmă era apărată la acel moment, sub raport penal, pe baza Decretului nr. 183/1949 pentru sancționarea infracțiunilor economice atunci când era vorba de fondurile alocate de stat unităților economice (art. 4 lit. c), iar în cazul fondurilor de altă natură sau a unităților statului altele decât cele economice, delapidarea era pedepsită potrivit art. 236 din Codul Penal. Proprietatea cooperatistă era apărată de legea nr. 115 din 31 martie 1937 pentru apărarea patrimoniului public. Diversitatea de calificări antrena după sine încadrări și pedepse diferite, precum și proceduri de judecată variate, făcând aproape imposibilă reprimarea promptă a infracțiunilor de acest tip[11].

Drept urmare, prin Decretul nr. 192 din 5 august 1950 s-a reglementat în mod unitar apărarea proprietății socialiste, dându-se o formulare mai cuprinzătoare textului art. 236 c. pen. privind infracțiunea de delapidare, s-a reglementat, totodată, prin texte noi introduse în Codul Penal, incriminarea faptelor de distrugere, înșelăciune, furt și tâlhărie împotriva proprietății socialiste ca infracțiuni distincte deosebite de aceleași infracțiuni îndreptate împotriva proprietății private. Actul normativ reglementa și infracțiunile de neglijență în serviciu și abuz în serviciu, legându-le direct de producerea unei pagube asupra avutului obștesc. Definea, totodată, în înțelesul dat de legea penală termenii *funcționar* care îi cuprindea pe toți oamenii muncii din sectorul obștesc (art. 183, pct. 4 alin I) și *obștesc* (art. 183, pct. 3 bis). Surprinde, la o primă lectură, asprimea sancțiunilor în comparație cu cele practicate pentru infracțiunile împotriva proprietății private. Ne referim aici, mai ales, la introducerea unei noi pedepse complementare, confiscarea totală sau parțială a averii condamnatului pentru săvârșirea unei infracțiuni în dauna avutului obștesc sau a economiei naționale alături de infracțiunile care periclitau securitatea Republicii Populare Române, această alăturare atestând, pentru prima oară într-un act normativ, importanța reprimării infracțiunilor împotriva proprietății socialiste pentru regimul comunist[12].

Un alt act normativ de referință pentru demersul nostru este Decretul nr. 79 din 9 aprilie 1952 *pentru modificarea codului penal* prin care se înăspreau pedepsele pentru

[10] Idem, dosar nr. 2029 (114)/1951, *passim*.
[11] A.N.I.C., Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 4/1950, vol. 2, ff. 118-119.
[12] Idem, f. 110-115.

infracțiunile săvârşite de către „jefuitorii şi delapidatorii avutului obştesc". Prin modificarea art. 236, *delapidarea*, definită ca „însuşirea, folosirea sau traficarea de către un funcționar, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori sau oricare alte bunuri din avutul obştesc, pe care le gestionează, administrează, mânuieşte ori păstrează", se pedepsea cu închisoare corecțională de la 2 la 12 ani şi interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. În cazul în care delapidarea prezenta un caracter de gravitate deosebită sau era săvârşită de două sau mai multe persoane, pedeapsa era munca silnică de la 5 la 25 de ani şi degradare civică 3-10 ani. Tentativa se pedepsea ca şi infracțiunea consumată, instigatorii, tăinuitorii, complicii şi favorizatorii se pedepseau la fel ca şi autorii. Art. 536[1] incrimina *furtul săvârșit în paguba avutului obștesc,* care se pedepsea cu închisoare corecțională de la 2 la 12 ani şi interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. În cazul în care fapta prezenta un caracter de gravitate deosebită sau era săvârşită de două sau mai multe persoane, era săvârşită asupra bunurilor încredințate unităților sau întreprinderilor obşteşti de transport sau în cazul în care calitatea infractorului sau mijloacele întrebuințate de acesta înlesneau apropierea de locul sau obiectul infracțiunii, pedeapsa era munca silnică de la 5 la 20 de ani şi degradare civică 3-10 ani. Pentru furt în dauna avutului obştesc, Decretul nr. 192/1950 stabilea că pedeapsa era de la 2 la 6 ani şi interdicție corecțională de la 1 la 3 ani. *Tâlhăria săvârșită în paguba avutului obștesc* se pedepsea, conform art. 536[2], cu muncă silnică de la 5 la 20 de ani şi degradare civică 3-10 ani, agravanta putând merge până la muncă silnică pe viață. Art. 536[3] prevedea că *distrugerea sau degradarea prin orice mijloace a bunurilor care aparțineau unităților sau organizațiilor obștești* se pedepseau cu închisoare corecțională de la 2 la 12 ani şi interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. Art. 536[5] prevedea că *înșelăciunea în paguba avutului obștesc* se pedepsea cu închisoare corecțională de la 2 la 10 ani şi interdicție corecțională de la 1 la 6 ani. În cazul în care fapta fusese săvârşită cu ocazia încheierii sau executării unui contract prevăzut în Planul de Stat, se pedepsea cu închisoare corecțională de la 4 la 12 ani şi interdicție corecțională de la 1 la 6 ani[13].

La scurt timp, prin Decretul nr. 202 din 14 mai 1953, s-a introdus în Codul Penal art. 536[5a] care incrimina *abuzul de încredere în dauna avutului obștesc.* Acelaşi decret modifica substanțial prevederile din Codul Penal, introducând o secțiune separată, secțiunea 1bis, care cuprindea infracțiunile de subminare a economiei naționale şi sabotajul contrarevoluționar. Prin articolul 209[1], aceste infracțiuni, săvârşite în instituții sau întreprinderi de stat „în scop contrarevoluționar, în folosul foştilor proprietari sau organizațiilor capitaliste interesate", se pedepseau cu muncă silnică între 5 şi 25 de ani şi confiscarea totală ori parțială a averii. Când faptele puteau provoca urmări deosebit de grave, pedeapsa era condamnarea la moarte. Cu aceleaşi pedepse dure se sancționau, prin articolele 209[2] şi 209[3], distrugerea sau degradarea „în scop contrarevoluționar", de orice natură, săvârşite în instituții şi unități ale economiei naționale, respectiv „neîndeplinirea cu ştiință sau îndeplinirea voit neglijentă a anumitor obligații" în scopul de a submina regimul de „democrație populară", iar tentativa se pedepsea ca şi fapta consumată[14]. Nuanța ideologică a actului normativ punea destule probleme. Caracterul

[13] Idem, dosar nr. 2/1952, ff. 248-249.
[14] Idem, dosar nr. 4/1953, ff. 110-124.

contrarevoluţionar dat unor infracţiuni economice trebuia, cel puţin formal, dovedit în instanţă de către acuzare chiar dacă acesta nu exista.

Cu toate că pedepsele pentru infracţiunile împotriva avutului obştesc erau foarte aspre, din stenograma unei şedinţe a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 8 septembrie 1953 aflăm că situaţia era din ce în ce mai gravă. În cadrul şedinţei au fost invitaţi reprezentanţi ai Ministerului Justiţiei, ai Procuraturii şi ai Securităţii. Procurorul general, Augustin Alexa, se plângea că „frecvenţa infracţiunilor este în creştere. Chiar dacă pe total nu este în creştere, dar în domeniile cele mai importante din activitatea de stat, este în creştere, şi în special în mediul funcţionăresc (cooperaţia, construcţiile). Am examinat un caz la o cooperativă mică, unde în 2 ani de zile s-au schimbat 300 de gestionari. De exemplu numesc pe un muncitor de fabrică fruntaş, stahanovist – contabil şi după 3 luni maximum îl găseşti în puşcărie"[15]. Practic, Procurorul general aprecia că promovarea pe criterii de clasă pe fondul lipsei de cadre era adevărata cauză a infracţionalităţii crescute în domeniul economiei socialiste.

Deşi ne aflăm doar în 1953, se discuta deja despre oportunitatea condamnărilor politice, sugerându-se schimbarea fundamentală a ţintei represiunii judiciare. Infracţiunile în dauna avutului obştesc începeau, încet, dar sigur, să fie puse, ca grad de periculozitate pentru stabilitatea regimului, alături de infracţiunile politice. Iosif Chişinevschi era de părere că „oamenii au fost ţinuţi ani de zile la puşcărie, au fost schingiuiţi, în timp ce contrarevoluţia roia în jurul nostru"[16], aceasta în contextul în care Gheorghe Gheorghiu-Dej remarca: „Au fost şi probleme economice care sunt vaste, de mare răspundere, şi care determină cursul consolidării regimului nostru, care creează baza materială a întăririi lui şi orice greşeală săvârşită aici sau dincolo se răsfrânge în întreaga activitate a ţării noastre. Iau ca exemplu lipsa instrumentelor pe baza cărora organele noastre de Justiţie, Procuratură, Securitate şi Miliţie ar trebui să se orienteze. Iau mormanul de documente, normative, de măsuri penale prevăzute în diferite legi, cu privire la infracţiuni economice; dacă s-ar studia, s-ar vedea că este o pădure de legi, teze, paragrafe, care se bat cap în cap. Se cere claritate în capetele oamenilor care lucrează în aparatul Justiţiei sau Miliţiei"[17].

Neclaritatea semnalată îşi avea originea chiar în deciziile conducerii de partid şi de stat. De exemplu, în „pădurea de legi" găsim şi Decretul nr. 155 din 4 aprilie 1953 pentru *graţierea unor pedepse*. Motivele pentru care a fost adoptat un astfel de decret sunt diverse, de la supraaglomerarea din închisori sau eliberarea ţăranilor atât de utili muncilor câmpului, repararea erorilor şi abuzurilor judiciare numeroase, cunoscute de conducerea partidului, până la un gest simbolic de bunăvoinţă după moartea lui Stalin survenită cu o lună înainte. Pedepsele graţiate au fost numeroase, printre ele regăsindu-se şi infracţiunile împotriva avutului obştesc. Au fost graţiate în întregime sau în parte, pedepsele privative de libertate pronunţate până la data adoptării decretului pentru infracţiunile de furt din avutul obştesc, dacă valoarea obiectului furat nu depăşea suma de 500 lei, delapidare (art. 236) în cazul în care prejudiciul adus statului fusese mai mic de 2.500 lei, deturnare de fonduri (art. 237), neglijenţă în serviciu (art. 242), abuz în

[15] A.M.R., fond Microfilme, R. AS1-407, C. 779-780.
[16] *Ibidem*, C. 790.
[17] *Ibidem*, C. 795

serviciu (art. 245)[18]. Nu erau graţiate pedepsele pronunţate pentru infracţiunile politice. Prin astfel de acte de clemenţă, alături de numeroase decrete de graţiere punctuale, altele cuprinzând liste cu sute de persoane graţiate, între anii 1950-1955 au fost eliberate zeci de mii de cetăţeni care, reangajaţi în economia socialistă, recidivau în activitatea infracţională. Vom vedea că, între condamnaţii la moarte şi la pedepse grele pentru infracţiuni împotriva avutului obştesc din anii 1958-1959, majoritatea erau recidivişti.

Deciziile contradictorii ale conducerii superioare de partid şi de stat în privinţa abordării reprimării acestui tip de infracţiuni, dădeau bătăi de cap judecătorilor şi procurorilor. Încercând să suplinească neconcordanţele sau chiar omisiunile legislative, deciziile de îndrumare ale Plenului Tribunalului Suprem al R.P.R. au încercat să călăuzească în mod unitar practica judiciară. Decizia nr. VIII din 26 noiembrie 1953 a analizat modul în care instanţele judecătoreşti soluţionau cauzele privind avutul obştesc, atrăgând atenţia asupra însemnătăţii verificării temeinice a împrejurărilor în care se săvârşeau asemenea fapte pentru a se ajunge la „justa lor încadrare şi soluţionare", iar prin decizia de îndrumare nr. VII din 29 septembrie 1956 s-a hotărât modul de recuperare a daunelor suferite de organizaţiile de stat, cooperatiste şi obşteşti din vina angajaţilor, în cazul în care erau descoperite după trecerea angajatului în alt loc de muncă sau ieşirea lui din câmpul muncii[19].

Eforturile susţinute ale conducerii de partid şi de stat nu au dat rezultatele aşteptate, generalizarea infracţiunii împotriva avutului obştesc devenind un pericol pentru buna funcţionare a economiei româneşti. Dintr-un raport al Secţiei Administrativ- Politice a C.C. al P.M.R. aflăm că în perioada 1 ianuarie - 1 mai 1955 la procuraturile din regiunea Constanţa „intraseră un nr. de 455 cauze penale prin care a fost dăunat avutul a 7 G.A.S.-uri (Negru Vodă, Feteşti, Medgidia etc). Dintre acestea, 215 s-au trimis tribunalelor pentru judecare, 205 s-au clasat şi 35 erau în curs din care 16 în cercetarea organelor de miliţie iar 19 în anchetă la procuraturi". Era vorba de „47 cazuri de delapidare, 143 furt, 17 neglijenţe şi alte infracţiuni". Interesantă era categoria socială a infractorilor, tocmai aceea pe care ar fi trebuit să se întemeieze regimul, covârşitor muncitorească (155) şi ţărănească (199). 98% dintre aceştia erau angajaţi în G.A.S.: directori, şefi secţie, ingineri şi tehnicieni, contabili, brigadieri, şefi de echipă, muncitori, paznici etc. Dintre cazurile enumerate amintim fapta unui casier de cantină care delapidase suma de 10.592 lei, un brigadier care sustrăsese 1.200 kg. de grâu de sământă, şi 995 kg. bumbac, iar prin acte false delapidase suma de 2.171 lei, un paznic care furase 6.065 kg cereale ş.a. Prejudiciile calculate de revizorii contabili se ridicau la suma de 1.088.307 de lei. Dintre cauzele acestei infracţionalităţi generalizate, raportul evidenţia lipsa organizării, neglijenţa unor conducători ai G.A.S., lipsa unor evidenţe clare a gestiunilor şi, mai ales, angajarea de cadre necorespunzătoare. Pe de altă parte, şi justiţia avea partea sa de vină. Aflăm despre „uşurinţa" cu care procuratura trata cazurile de furturi şi alte infracţiuni, „mai ales pe cele comise de cadrele de conducere ale G.A.S.", neurmărind recuperarea daunelor, şi despre întârzieri nejustificate în efectuarea cercetărilor penale. Un caz concret, „în dosarul 428/54, Tribunalul Negru-Vodă,

---

[18] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 3/1953, ff. 208-215.

[19] *Apărarea proprietăţii socialiste – sarcină de bază a tuturor juriştilor din Republica Populară Română,* în „Justiţia Nouă, organ al Asociaţiei Juriştilor din R.P.R.", nr. 3, anul XIV, 1958, p. 400.

pronunţase achitarea unui căruţaş care ascunsese 5.000 kg de ovăz în paie cu scopul de a le fura. Deşi existau unele probe din care rezulta acest fapt, procurorul Stinghie nu declarase recurs deşi pusese concluzie de condamnare". Motivul pentru care sentinţele erau blânde, iar procesele se desfăşurau greoi se datora şi faptului că tribunalele nu aveau „instrucţiuni metodologice scrise din partea Ministerului Justiției" „privind în general infracţiunile ce dăunau avutului obştesc"[20].

O altă problemă cu care se confrunta justiția era supraaglomerarea personalului procuraturilor şi tribunalelor. În scopul de a le mai degreva de cauzele minore, după model sovietic, copiind, practic, Hotărârea Comitetului Central Executiv al U.R.S.S. şi a Consiliului Comisariatului Poporului R.S.F.S.R. din 20 februarie 1931, la 15 iunie 1953 a fost adoptat Decretul nr. 255 *privitor la înființarea Consiliilor de judecată tovărășească*, acestora din urmă revenindu-le sarcina să judece, printre altele, abateri disciplinare, furturile săvârşite pentru prima dată în incinta unităţilor respective, dacă valoarea acestora nu depăşea 200 de lei. Interesant este că autoritatea consiliilor se întindea nu numai asupra furturilor din unități, ci şi asupra acelora dintre muncitori sau funcţionari între ei, instituind, astfel, o instanţă extra-judecătorească. Actul normativ urmărea şi „educarea maselor oamenilor muncii în vederea respectării disciplinei muncii şi a regulilor de convieţuire socialistă" precum şi „precizarea răspunderii organelor de conducere privitor la felul în care ele trebuie să folosească căile legale în lupta împotriva, atât a abaterilor disciplinare cât şi a faptelor penale, săvârşite în cadrul şi în paguba unităților socialiste".

Conducerea şi îndrumarea generală a activităţii consiliilor de judecată o avea Consiliul Central al Sindicatelor. *Consiliile de judecată tovărășească* erau alese pe termen de un an de către oamenii muncii, dintre angajaţii care vădeau o atitudine socialistă faţă de muncă, nefiind obligatoriu să aibă în componenţa lor jurişti şi nu judecau după regulile de procedură judecătorească. Nu existau căi de atac, hotărârile comisiilor fiind definitive şi executorii, doar organul sindical ierarhic superior sau comitetele de întreprindere putându-le anula[21].

Din acelaşi raport al Secţiei Administrativ- Politice a C.C. al P.M.R. invocat mai sus, aflăm că „în unele gospodării nu s-au înfiinţat comisiile de judecată tovărăşească, iar în cele în care s-au înfiinţat, nu îşi cunosc atribuţiile şi nu au nici o activitate". Procuratura era ocupată cu cazuri minore, cu prejudiciu de sub 200 lei, precum furtul a 2 kg de sfoară în valoare de 36 lei sau sustragerea a 12 kg tărâţe din hrana porcilor. „În unele G.A.S. nici nu se cunoaşte competenţa consiliilor de judecată tovărăşească confundându-se cu comisiile de litigii care judecă fapte de competinţa consiliilor şi chiar a tribunalelor. De ex. la G.A.S. Stupina comisia de litigii a judecat pe un achizitor care şi-a însuşit 123 m pânză şi pe 3 ciobani care au avut lipsă 3 oi"[22].

Magistraţii incompetenţi, lipsa unei grile de individualizare a pedepselor şi diferenţele mari ale cuantumului de pedepse între furtul în dauna avutului obştesc şi cel în dauna proprietăţii private au dus, inevitabil, la aberaţii judiciare semnalate şi la nivelul conducerii superioare a partidului: „Nu demult, un ţăran de la Calafat a primit, pentru

[20] A.N.I.C., fond C.C. al PCR – Secţia Administrativ- Politică, dosar nr. 82/1955, ff. 22-30.
[21] Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 5/1953 (D. 243-300), ff. 38-45.
[22] Idem, fond C.C. al PCR – Secţia Administrativ- Politică, dosar nr. 82/1955, f. 24.

că a furat un borcan de 6 lei, 6 luni de închisoare, iar unuia care a furat sute de mii de lei, i se dă tot 6 luni. Eu consider că dacă pedeapsa nu este în raport cu vina nu este bine", afirma Gheorghe Vasilichi în dezbaterile Plenarei C.C. a P.M.R. din martie 1956[23]. Asemenea constatări nu au rămas fără efect în plan juridic, deşi autorii Raportului Final al Comisiei Prezidenţiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste afirmă contrariul, Decretul nr. 318 din 21 iulie 1958, modificând, după cum vom vedea, Codul Penal exact în sensul stabilirii cuantumului pedepsei în raport de valoarea pagubelor cauzate. Prin acelaşi decret se micşorau drastic posibilităţile de interpretare a legii de către judecători în materia aplicării circumstanţelor atenuante.

Legislaţia prevedea o marjă foarte largă pentru judecători în stabilirea pedepselor. Legile erau încă neclare, iar infracţiunile şi pedepsele din Codul Penal erau deficitare la capitolul abordare unitară şi datorită problemelor noi şi imprevizibile cu care se confrunta legiuitorul într-o perioadă de tranziţie şi pentru faptul că nu s-a găsit voinţa sau nu a existat interesul politic pentru adoptarea unor coduri noi (penal şi de procedură penală). La proiecte se lucra încă din anul 1949, iar din 1951 au început a se face diferite observaţii. Pe parcursul anilor `50 proiectele nu au fost definitivate întrucât Direcţia de Studii şi Codificare din Ministerul Justiţiei aducea în permanenţă rectificări proiectelor pe baza unor observaţii ale Institutului de Cercetări Juridice. Deşi a existat o oarecare presiune, factorii decidenţi ai partidului în domeniul justiţiei cunoscând faptul că „în unele ţări democrat – populare precum R.P. Bulgaria, R.P. Cehoslovacia, R.P. Ungară s-au elaborat noi coduri, unele chiar încă din 1950"[24].

Studierea proiectelor de cod penal şi cod de procedură penală este indispensabilă, din punctul nostru de vedere, pentru stabilirea problemelor enunţate şi a dificultăţilor cu care se confrunta legiuitorul la un anumit moment. Asupra unui astfel de document, pus în discuţie la 1 iunie 1955, denumit *Observaţii cu privire la proiectele de „cod penal" şi „procedură penală"*, Secţia Administrativ –Politică a C.C. al P.C.R. propunea înăsprirea sancţiunilor pentru infracţiunile împotriva avutului obştesc. Din argumentarea formulării unor articole aflăm că pentru distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuinţare, prin incendii sau alte mijloace a liniilor ferate sau altor căi de comunicaţie, a materialului rulant sau instalaţiilor căilor ferate, a minelor, vaselor, aeronavelor, a instalaţiilor telefonice, telegrafice, sau radio (art. 139 c. pen.) pedeapsa era considerată insuficient de aspră, doar de la 5-15 ani, că se prevedea o pedeapsă de numai 3-10 ani pentru săvârşirea faptelor amintite cu nesocotinţă, înăsprirea putând avea un rol preventiv. Pedeapsa de la 3 luni la 3 ani pentru acela care fură material lemnos din perimetrul unei păduri era socotită prea uşoară, ca şi pedeapsa de la 3 luni la 3 ani pentru sabotarea colectivităţii gospodăriilor săteşti sau zădărnicirea dezvoltării gospodăriilor agricole colective apreciată ca prea mică faţă de gravitatea faptelor. Alături de infracţiunile economice se aprecia necorespunzătoare pedeapsa de la 3 luni la 3 ani aplicată pentru înstrăinarea armamentului şi muniţiei[25]. Unele propuneri ale Secţiei Administrativ-Politice au fost luate în considerare ulterior, ca de exemplu cea

[23] Stenograma discuţiilor Plenarei CC al PMR din ziua de 25 martie 1956, *apud Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste: Raport Final*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 499.
[24] A.N.I.C., fond C.C. al PCR – Secţia Administrativ- Politică, dosar nr. 14/1956, ff. 3-5.
[25] *Ibidem.*

de la art. 139 al. 2 care a rămas în proiectul de cod penal din 15 septembrie 1957 la art. 153; este vorba de pedeapsa de la 5-15 ani şi confiscarea parţială a averii sau „în cazul în care pedeapsa prezintă un caracter deosebit de grav, pedeapsa este moartea si confiscarea totală sau parţială a averii”[26].

În cazul aceluiaşi proiect de cod penal elaborat în 1957, pe baza legislaţiei în vigoare la acel moment, Ministerul Afacerilor Interne atenţiona că „proiectul codului penal prevedea la un număr important de infracţiuni (delapidarea, furtul, furtul în dauna avutului obştesc, tâlhăria, tâlhăria în paguba avutului obştesc, abuzul în serviciu, luarea de mită etc.) o agravantă, fără însă a determina condiţiile acesteia, autorii proiectului întrebuinţând în mod invariabil expresia *în cazul în care fapta prezintă un caracter deosebit de grav*”. Pe motiv că „sistemul dă judecătorilor o prea largă posibilitate de a aprecia în mod subiectiv care sunt situaţiile în care o faptă are sau nu un caracter deosebit de grav”, putându-se ajunge la situaţia ca „pentru delapidarea unei sume de 200.000 de lei un complet de judecată să condamne pe inculpat la 5 ani iar alt complet /…/ să aplice ca pedeapsă deţinerea severă pe termen de 10 ani”, propunea să nu fie prevăzută amenda ca pedeapsă şi să se majoreze minimum şi maximum pentru delapidarea, furtul, furtul în dauna avutului obştesc, tăinuirea, tăinuirea în paguba avutului obştesc, înşelăciunea, înşelăciunea în paguba avutului obştesc, gestiunea frauduloasă, distrugerea, distrugerea în paguba avutului obştesc, abuzul în serviciu etc.[27]

Interesant este că în argumentarea reglementării incriminării omisiunii denunţării unei infracţiuni, juriştii Ministerului Afacerilor Interne invocau nu legislaţia sovietică ci „legislaţia statelor burgheze”[28] precum şi legislaţia românească de dinainte de instaurarea regimului de democraţie populară. În România, omisiunea denunţării unei infracţiuni fusese incriminată în Codul Penal din 18 martie 1936, în art. 334 care prevedea pedeapsa cu închisoarea corecţională de la două luni la un an pentru acela care având cunoştinţă despre vreuna din infracţiunile prevăzute de art. 315 – 319, 326 şi 335

---

[26] Idem, dosar 12/1957, f. 43.

[27] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10172, vol. 19, f. 418.

[28] În istoria dreptului „burghez”, menţionau specialiştii Ministerului Afacerilor Interne, „în crimele de les-maiestate, asasinat, cunoaşterea complotului şi nedenunţarea lui, după ordonanţa lui Ludovic XI, este pedepsită cu moartea. /…/ Mai ales pedeapsa contra acelora care nu denunţă complotul contra suveranului ţării, a existat în multe legislaţiuni, diferiţi scriitori tratând despre aceasta. /…/ în Franţa, până la revizuirea Codului penal din 28 aprilie 1932, existau dispoziţiuni în Codul Penal care pedepseau nedenunţarea crimelor contra siguranţei interioare şi exterioare a statului, precum şi falsificarea de monedă.

În Anglia, nedenunţarea crimelor de înaltă trădare este socotită ca o complicitate negativă şi ca urmare pedepsită de lege. Nedenunţarea a multor crime este de asemenea pedepsită şi de codul penal german, ca infracţiune specială. În codul penal suedez se pedepseşte nedenunţarea, când din această cauză se pune în mare pericol viaţa, sănătatea sau proprietatea altuia.

În toate exemplele date mai sus, arătându-se că rudele ar fi exceptate de pedeapsă, în cazul nedenunţării infracţiunii, înseamnă că sunt pedepsite şi acestea.

Numai paragraful 2 al codului de procedură penală austriac în vigoare sub Iosif al II-lea, prevede că acel care nu denunţă pe marii făcători de rele, se pedepsesc ca şi autorii infracţiunii, afară de cazul dacă sunt rude. Conform codului penal austriac din 1852, omisiunea de a denunţa constituie infracţiune numai la crima de înaltă trădare, spionaj şi recrutare pentru inamic; pentru celelalte infracţiuni neexistând obligaţie de a face vreo denunţare”. (*ibidem*, ff. 446-448).

(delicte contra ordinei publice), omite să o demaşte mai înainte de a fi fost descoperită sau de a se fi început executarea ei. Nu se pedepseau rudele (ascendenţii, descendenţii, soţ sau soţie, chiar divorţaţi, frate sau soră), nici aceia care mai înainte de orice urmărire, încunoştiinţau autorităţile competente despre infracţiune sau care înlesneau arestarea culpabililor chiar după ce aceştia fuseseră descoperiţi sau după ce se începuse urmărirea lor. Prin Decretul nr. 3628 din 7 octombrie 1939, art. 337 din Codul Penal fusese modificat în sensul că rudele nu au mai fost exceptate de la sancţiune în cazul omisiunii denunţării.

În Codul Penal al R.P.R. s-a revenit, în parte, la prima formă, infracţiunea de favorizarea infractorilor (art. 284-288) nepedepsindu-se, conform art. 287, dacă erau comise de un ascendent, descendent, soţ sau soţie, chiar divorţaţi, frate sau soră, exceptându-se infracţiunile privitoare la ordinea publică sau siguranţa exterioară a statului"[29]. Având în vedere noua stare de fapt, se punea întrebarea dacă se impunea extinderea excepţiei şi la infracţiunile împotriva proprietăţii socialiste. În cele din urmă, prin Decretul nr. 318 din 21 iulie 1958 art. 536^2 c. pen. a fost reformulat, pentru infracţiunile săvârşite în dauna proprietăţii socialiste introducându-se incriminarea nedenunţării infracţiunii[30].

La 25 mai 1957 s-a propus modificarea Codului de Procedură Penală în sensul introducerii infracţiunii de speculă (la art. 269), a infracţiunii de practicare a cerşetoriei (art. 338), de vagabondaj, prostituţie, huliganism[31] pentru acestea introducându-se reeducarea prin muncă. Ca urmare, prin Decretul nr. 324 din 29 iunie 1957 au fost modificate codurile Penal şi de Procedură Penală, condamnatul la închisoare corecţională pentru infracţiunile de speculă, huliganism, cerşetorie, practicarea prostituţiei urmând să îşi execute pedeapsa într-o colonie de reeducare prin muncă[32].

Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 28 iunie–3 iulie 1957 a evidenţiat „lipsurile grave ale justiţiei" şi „liberalismul" de care dăduseră dovadă organele care duseseră la pedepse foarte mici. Rezoluţia plenarei dădea o nouă direcţiei justiţiei, prefigurând plenara din vara anului 1958.

O primă măsură legislativă, determinată de înmulţirea numărului de sustrageri de cereale din câmp, depozite, magazii, silozuri ş.a. ale statului şi ale sectorului cooperatist-colectivist, a fost Decretul nr. 446 din 20 septembrie 1957 privind urmărirea, judecarea şi sancţionarea furtului şi tâlhăriei de cereale din avutul obştesc. Aceste infracţiuni urmau să fie urmărite şi judecate potrivit dispoziţiilor prevăzute în codul de procedură penală pentru infracţiunile flagrante. Chiar şi în cazul în care fapta nu era flagrantă, deşi urmărirea penală se făcea conform procedurii obişnuite, judecata se făcea potrivit dispoziţiilor privitoare la infracţiunile flagrante. Pentru că mijloacele legale existente nu erau suficient de energice s-a hotărât ca, pe lângă pedeapsa prevăzută în Codul Penal pentru furtul şi tâlhăria de cereale din avutul obştesc, instanţa judecătorească să pronunţe în mod obligatoriu şi confiscarea totală a averii[33]. Pe lângă

[29] *Ibidem.*
[30] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 319/1958, ff. 1-14, *passim.*
[31] A.M.R., dosar nr. 1, R. 420, c. 234-243.
[32] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 8/1957, ff. 244-251.
[33] Idem, dosar nr. 11/1957, ff. 109-111.

acest decret a existat şi un proiect de hotărâre care prevedea strămutarea în alte localităţi a rudelor celui condamnat, fără a se preciza, însă, până la ce grad se va merge şi pentru câtă vreme. Proiectul ridica o altă problemă, persoanele ce urmau a fi strămutate nu aveau, în general, nici o legătură cu infracţiunea comisă, singura vină fiind gradul de rudenie cu cel condamnat[34].

Prin Decretul nr. 469 din 30 septembrie 1957 infracţiunile în dauna proprietăţii socialiste au primit un nou conţinut, prevăzându-se pentru unele dintre acestea, precum delapidarea, furtul şi tâlhăria, pedeapsa cu moartea atunci când prezentau pericol social deosebit. Acelaşi decret modifica şi art. 25 pct. 6 alin. 2 în sensul că pedeapsa complementară a confiscării parţiale sau totale a averii trebuia aplicată chiar şi atunci când legea nu o prevedea în mod expres în cazul în care infracţiunea periclita securitatea Republicii Populare Române sau proprietatea socialistă[35]. În directă legătură, reglementând evidenţa infractorilor în dauna avutului obştesc cu scopul de a evita încadrarea ulterioară a lor în funcţii de răspundere, Decretul nr. 470/1957 pentru modificarea Decretului nr. 363/1952 privitor la înregistrarea persoanelor puse sub urmărire penală şi condamnate, prevedea că „formaţiunile de evidenţă operativă sunt obligate să comunice copii de pe fişele cu antecedente penale, organizaţiilor de stat şi obşteşti, dacă aceste fişe se referă la persoane angajate sau care urmează a fi angajate de aceste organizaţii"[36]. Scopul declarat al actului normativ era acela de „a împiedica recrutarea de către organizaţiile de stat şi obşteşti a unor elemente înrăite care au la activul lor fapte penale"[37].

Aceste decrete au atras după ele alte acte normative care modificau codurile. Primul motiv menţionat în expunerea de motive a Decretului nr. 473 din 13 septembrie 1957 pentru modificarea codului penal şi Decretului nr. 474 pentru modificarea codului de procedură penală, făcută de Ministrul Justiţiei, Gheorghe Diaconescu, a fost înlăturarea greutăţilor pe care organele miliţiei le întâmpinau în cercetarea infracţiunilor contra avutului obştesc[38].

Severitatea cu care erau pedepsite infracţiunile în dauna avutului obştesc era exagerată în comparaţie cu delictele de drept comun. De exemplu, în cazul furtului în dauna avutului obştesc pedeapsa putea ajunge până la 12 ani, în vreme ce un hoţ învinuit de furt calificat în dauna avutului privat putea fi condamnat la un maximum de 5 ani de închisoare corecţională.

Cu toate acestea, rapoartele Comitetului Central al P.M.R. şi ale Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la starea infracţională în avutul obştesc scoteau din nou în evidenţă acţiunea represivă nesatisfăcătoare din anii 1955–1956 şi din primul semestru al anului 1957, când se pronunţaseră pedepse mici, sub 2 ani închisoare, pentru delapidări, în proporţie de 68%, iar pentru furt în proporţie de 71%, ceea ce însemna, în opinia raportorilor, o îngăduinţa nejustificată faţă de jefuitorii avutului obştesc. Din acelaşi document aflăm că, în 1957, au fost condamnaţi pentru delapidare, abuz în

[34] *Ibidem,* ff. 112-113.
[35] *Ibidem*, f. 354.
[36] *Ibidem*, f. 363.
[37] *Ibidem*, f. 365.
[38] Idem, dosar nr. 7/1957, f. 393.

serviciu şi neglijenţă în serviciu 1.014 directori, 325 directori adjuncţi şi 803 contabili şefi [39].

În şedinţa Biroului Politic din 25 aprilie 1958, în legătură cu raportul amintit privind starea infracţională în paguba avutului obştesc între anii 1955-1957, Gheorghe Gheorghiu-Dej atrăgea atenţia că „datorită faptului că noi ne găsim în perioada de trecere de la capitalism la socialism /…/ nu s-a statornicit în măsură suficientă respectul faţă de legile R.P.R. /…/ sunt rămăşiţele claselor dominante care caută să creeze greutăţi, dar pe de altă parte există detaşamente înapoiate în popor care înţelegând prost proprietatea întregului popor şi consideră că li se cuvine să se atingă de bunurile poporului că doar sunt ale poporului". Totuşi, Gheorghe Gheorghiu-Dej recomanda „să avem grijă cum punem problema, să nu se înţeleagă că suntem o ţară de hoţi". Drept urmare, propunea „să facă o şedinţă specială a Biroului Politic şi până atunci materialul să fie îmbunătăţit, să se lărgească colectivul de lucru" pentru a rezulta „o singură lege clară şi precisă" şi, spre deosebire de ceea ce susţinuse până atunci şi ceea ce susţine şi pe viitor, propunea delimitarea clară între infracţiunile intenţionate şi cele înfăptuite fără intenţie, „din neglijenţă, inconştient, din nepricepere". Primele trebuiau introduse la sabotaj, furt, delapidare, pentru celelalte urmând să se identifice cauzele: „Din material reiese că un mare număr de inculpaţi au numai şcoala primară, ceea ce arată că este o mare masă care nu are pregătire corespunzătoare şi pentru aceasta mulţi din aceştia cad victimă nepriceperii, ale nepregătirii (…). Să ne gândim cum s-ar putea crea o atmosferă, o opinie de masă contrară celor care fură din avutul obştesc (…). Hotărârea privind prevenirea şi combaterea infracţionalităţii trebuie să fie puternică şi cuprinzătoare (…). Uneori juriştii ne împing la fel şi fel de formulări, pentru a avea posibilităţi de interpretare a diferitelor legi. De data aceasta trebuie să fim foarte atenţi la stabilirea legislaţiei, să fim atenţi la formulări, să nu putem fi traşi pe sfoară. Toate actele normative trebuie să poarte pecetea caracterului de clasă, a dictaturii proletariatului". Ezitările ideologice, întreţinute de însuşi Gheorghe Gheorghiu-Dej, care susţinea din nou aplicarea justiţiei de clasă în privinţa infracţiunilor împotriva avutului obştesc, nu erau în măsură să dea o direcţie clară justiţiei. Plenara care a avut loc peste doar o lună a rezolvat, însă, definitiv, linia pe care trebuia să meargă în viitor.

În privinţa cadrelor, Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma, în aceeaşi notă, că ele trebuie să înfăptuiască justiţia ţinând seama de originea socială a infractorului: „Noi avem în prezent în justiţie asesori populari. Va mai trebui să introducem şi controlul de partid mai eficace şi mai concret, care va trebui să se facă în aşa fel încât să nu ne mai poată acuza judecătorii că nu-i lăsăm să judece după conştiinţa lor. Aici însă trebuie să vedem ce fel de conştiinţă este asta după care judecă ei, de pe poziţiile cui, a cărei clasă judecă procesele. Va trebui să-i flancăm pe judecători cu asesori bine pregătiţi. Partidul va trebui să se amestece în aceste probleme, în aşa fel încât să nu stânjenească justiţia. Aş lua măsura ca toţi asesorii populari să fie trimişi numai membri de partid, care să asigure introducerea spiritului de clasă în aplicarea pedepselor pentru cei care păgubesc statul. Organizaţiile de partid vor trebui să se ocupe mai îndeaproape de controlul activităţii asesorilor populari, să-i ajute, să poată distinge pe hoţi de omul care a greşit, a

[39] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 16/1958, vol. 2, f. 228-235.

fost înşelat, să fie în stare să cântărească în mod just atunci când aplică pedepse pentru paguba avută în avutul obştesc.

Vor trebui luate măsuri şi pentru îmbunătăţirea activităţii procuraturii. Eu aş proceda aşa: aş chema procurorii la comitetul regional, le-aş cere ca să aibă grijă ca în justiţie să introducă spiritul de clasă, să aibă grijă ca pedepsele care se dau de către justiţie să fie în interesul clasei muncitoare şi pot aduce pagube statului democrat-popular. Comitetul regional trebuie să cunoască care este starea infracţională în regiune, cum se desfăşoară diferite procese, să influenţeze ideologiceşte pe judecători".

Pentru îmbunătăţirea materialului, urmau să lucreze, din partea Biroului Politic, Emil Bodnăraş, Alexandru Drăghici şi Nicolae Ceauşescu[40]. Implicarea lui Nicolae Ceauşescu în introducerea unei noi mentalităţi (vom vedea că a fost cel care a pus în aplicare şi prelucrarea procurorilor), dar şi în organizarea justiţiei în general, va avea un rol hotărâtor în elaborarea unei legislaţii coerente după preluarea puterii de către acesta.

Referatul cu privire la pagubele aduse avutului obştesc în anii 1955-1957 discutat în Biroul Politic pe 9 mai 1958, ale cărui idei principale au fost preluate în Proiectul de Hotărâre al acestuia, deplângea neclaritatea legislaţiei la acel moment: „nu s-au adoptat până în prezent codurile penal şi de procedură penală, iar pentru codul civil şi de procedură civilă elaborarea nu este încă terminată, ceea ce îngreunează acţiunea represivă şi de apărare a proprietăţii socialiste"[41].

Pe lângă demararea unor măsuri legislative, Gheorghe Gheorghiu-Dej a trasat şi linia pe care trebuiau să meargă cadrele şi instituţiile statului: „Lucrătorii Ministerului Justiţiei şi Procuraturii, cărora statul le-a acordat cinstea de a apăra interesele statului, nu ţin seama întotdeauna că o bună parte din infracţiuni au şi un caracter contrarevoluţionar. Se pune întrebarea: Cum răspund aceşti lucrători la cinstea ce li s-a acordat? Justiţia are un caracter de clasă. Este bine ca judecătorii să caute adevărul, nu să fie condamnaţi oameni nevinovaţi, dar ei trebuie să privească pe infractori de pe poziţiile clasei muncitoare.

Trebuie să analizăm foarte serios şi atitudinea faţă de corpul avocaţilor. Trebuie să vedem ce facem cu ei, pentru că deşi multe infracţiuni care sunt încadrate în categoria furturilor şi neglijenţelor, parte din ele au un caracter net contrarevoluţionar, nu se cunosc cazuri ca aceştia să fi fost trecuţi la sabotaj.

Ministerul Justiţiei nu s-a ocupat ca asemenea cazuri să fie trimise în faţa instanţelor speciale. Trebuie să fim foarte exigenţi şi la adresa avocaţilor. De cele mai multe ori ei nu sunt apărători ai adevărului şi stânjenesc organele judiciare în loc să le sprijine. Să punem problema cu poziţia lor morală"[42].

În privinţa asesorilor populari, Gheorghe Gheorghiu-Dej era de părere că devotamentul lor faţă de interesele partidului nu era cel aşteptat. „Va trebui să controlăm mai mult Ministerul Justiţiei, în special jos trebuie să asigurăm cu cadre bune justiţia, să trimitem asesori din activul de partid. Va trebui să aducem anumite îmbunătăţiri şi la legea asesorilor populari. Asesorii să fie permanenţi şi să nu-i mai

[40] A.M.R., fond Microfilme, R. 422, c. 28-33.

[41] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 13/1958, f. 4 şi dosar nr. 16/1958 vol. 2, f. 242.

[42] Idem, dosar nr. 13/1958, f. 27.

schimbăm din lună-n lună. Să obligăm organizaţiile de partid să trimită pe cei mai buni activişti care vor putea aduce o contribuţie serioasă la stârpirea infracţionalismului"[43].

Toate aceste preocupări ale partidului din anul 1957 şi prima jumătate a anului 1958 privind rolul şi funcţionarea justiţiei şi pedepsirea infracţiunii împotriva avutului obştesc, ne arată că Republica Populară Română se afla într-un punct de cotitură, în care puterea, odată preluată, trebuia consolidată, preocupările partidului pentru asigurarea unei dezvoltări economice durabile trebuind să fie dublate de garantarea ordinii juridice.

III. Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 şi urmările sale.

Pe fondul unei lupte surde pentru putere în cadrul conducerii Partidului Muncitoresc Român între partizanii liniei moscovite pe de o parte şi cei ai liniei naţionale, adepţi ai construirii unui socialism care să ţină seama de specificul românesc, pe de altă parte, având ca precedent înlăturarea grupului Miron Constantinescu – Iosif Chişinevschi în 1957, Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie din 1958 a validat victoria lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi a liniei naţionale. Pe lângă excluderea unui numeros grup din care făceau parte Constantin Doncea, Iacob Coţoveanu, Ileana Răceanu, Vasile Cristache, Vasile Bâgu, Ovidiu Şandru, Grigore Răceanu şi Ştefan Pavel şi promovarea lui Ion Gheorghe Maurer ca membru titular al C.C. al P.M.R. şi a unor membri supleanţi noi, Isac Martin, Vasile Vâlcu, Mihai Burcă şi Gheorghe Necula[44], în cadrul plenarei au fost combătute cu vigoare manifestările de liberalism şi oportunism promovate de grupul exclus.

În strânsă legătură cu această stigmatizare a pierzătorilor, mai ales că infracţiunea împotriva avutului obştesc era o problemă reală, extinsă de la simple furtişaguri până la infracţiuni în care pagubele raportate erau imense, putând afecta chiar securitatea statului[45], deoarece măsurile luate în urma Rezoluţiei Plenarei

---

[43] *Ibidem*, f. 28.

[44] Horia Nestorescu-Bălceşti, *Structura conducerii superioare a P.C.R., partea a III-a 1953-1958*, în „Arhivele Totalitarismului", Anul II, nr.4/1994, p. 242.

[45] Dintr-un raport al M.A.I. din 30.12.1958 semnat de Alexandru Drăghici către Gheorghe Gheorghiu-Dej, aflăm că, în urma unor anonime, se descoperiseră elemente duşmănoase, legionare, în cadrul Departamentului Silviculturii şi Institutului de cercetări forestiere. Astfel, organele de cercetare l-au luat în lucru pe Ion Popescu-Zeletin, identificat că ar fi fost legionar, director ştiinţific al Institutului de Cercetări Forestiere, laureat al Premiului de Stat, Constantin Georgescu, profesor în ştiinţe silvice, fost P.N.Ţ.-ist, exclus din P.M.R., care deţinea funcţia de director al secţiei de protecţia pădurilor, profesorul Eliescu Grigore, fost legionar, care deţinea funcţia de şef al laboratorului de combatere a insectelor, inginerul Mircea Ştefănescu, şeful Biroului protecţia pădurilor din Departamentul Silviculturii, membru al *Frăţiilor de Cruce.*

Din materialele informative, de anchetă şi din documentele oficiale conducerea ministerului a ajuns la concluzia că aceştia duseseră activitate antistatală prin tergiversarea măsurilor de combaterea dăunătorului „Lymantria Monacha" care atacase suprafeţe păduroase din cele mai însemnate bazine de răşinoase din ţara noastră, cât şi în provocarea unor mari

pagube economiei naţionale, prin neintervenirea la timp în uscarea unor întinderi de păduri de stejar precum şi raportarea unor cifre false cu privire la suprafeţele împădurite.

Deşi insecta, unul dintre cei mai aprigi duşmani ai pădurilor de răşinoase, apăruse încă din 1955 pe o suprafaţă de 10 hectare, iar în 1956 se extinsese pe 20 hectare, fapt raportat de Direcţia silvică Bacău la timp şi în mod repetat cu propunerea ca suprafeţele infectate să fie exploatate pentru stingerea focarului, Popescu Ion Zeletin a tergiversat şi a răspuns într-un târziu că „nu este recomandat să se taie arboretul de molid atacat de Lymantria Monacha întrucât dacă atacul nu se va mai repeta el se poate reface." Deşi Zeletin promitea că problema va fi cercetată la faţa locului de către tov. profesor Eliescu Grigore, sub motivul cercetării problemei, Ion Popescu-Zeletin, Georgescu Constantin şi Eliescu Grigore au tergiversat luarea măsurilor timp de 3 ani doar cu măsuri de localizare a dăunătorului, de numărare a larvelor din câţiva copaci, de amânări repetate pe motiv că „larva se află în stadiul de ou şi nu de omidă iar în acest stadiu nu pot fi luate măsuri". Incompetenţa se vedea şi din răspunsul dat de către conducerea Departamentului Silviculturii către Ministerul Sănătăţii, îngrijorat de posibilele modificări climatice şi hidroenergetice din 1956 pe care îl liniştea: „Menţionăm că o singură defoliere (desfrunzire completă) nu poate provoca uscarea pădurii, fenomenul de uscare producându-se după defolieri repetate". Argumentul era calificat de alţi specialişti drept „neştiinţific, fiind cunoscut pentru orice specialist (în silvicultură) că răşinoasele – care nu-şi schimbă anual frunza – nu au rezerve şi la o singură defoliere se usucă." „Operaţiunile de numărare a ouălelor şi de studiere a gradului de înmulţire a dăunătorului au continuat până în anul 1958 când s-a constatat că la acea dată nu se mai putea face combaterea dăunătorului cu mijloacele de care dispunea ţara noastră şi astfel s-a cerul ajutorul C.A.E.R.-ului." Se ajunsese „în situaţia unui atac de 60-70.000 ha, deci de 7-800 ori mai mare decât suprafaţa din anul 1955", spunea reprezentantul Republicii Democrate Germane care participase la conferinţa C.A.E.R. Tot acesta afirma că, dacă s-ar fi demarat la timp combaterea, aceasta s-ar fi putut realiza cu minim de forţe şi cheltuieli. „pe lângă pagubele de sute de milioane rezultate din uscarea unor suprafeţe imense de pădure, la aceasta s-au mai adăugat alte 20.000.000 lei cheltuite cu ocazia combaterii dăunătorului". Departamentul Silviculturii invocase lipsa utilajelor corespunzătoare combaterii dăunătorilor din lipsă de fonduri, aceasta în timp ce, numai în anul 1957, Departamentul Silviculturii cheltuise peste fondurile planificate 146.120 ruble pentru procurarea de arme de vânătoare, gută de nylon şi cârlige de pescuit, sumă cu care s-ar fi putut procura din import 250 de aparate aerosoli sau 89 tone soluţie chimică „mutanin", necesare combaterii dăunătorilor.

Despre urmările raportului pentru Ion Popescu-Zeletin, aflăm dintr-o prezentare actuală a Academiei Române: „Cariera ştiinţifică şi didactică a fost întreruptă în anul 1959, când, împreună cu alţi trei membri ai Academiei – Constantin Georgescu, Constantin Chiriţă şi Grigore Elinescu – a fost deţinut politic fără să i se fi intentat un proces. Reîntors, în 1964, a traversat o perioadă dificilă până când, în 1968, a fost chemat la conducerea Institutului de Cercetări Forestiere şi, doi ani mai târziu, contribuie la înfiinţarea Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice, în care este ales membru titular, preşedinte al Secţiei de silvicultură şi conducător de doctorate" (http://www.acad.ro/com2007/doc/IonPopescuZeletin.doc, accesat la 1 februarie 2010).

Neglijenţe sau rea voinţă, asemănătoare, deşi pagubele nu fuseseră atât de mari, erau raportate în Baia Mare, Satu Mare, Argeş, Galaţi şi Suceava unde se uscaseră din diferite motive păduri întregi iar reîmpăduririle lăsau de dorit şi se raportau date false. De exemplu la Ocolul silvic Iacobeni Vatra Dornei, în anul 1954, şeful ocolului raportase că a realizat plantaţii pe o suprafaţă de 40 ha. dar nu realizase decât pe 15 ha. Se ajunsese până acolo încât, la Bacău, se

Comitetului Central din vara anului 1957 nu păreau a fi dat roadele aşteptate, lucrările Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 au reluat discuțiile pe tema infracțiunilor în dauna proprietății socialiste. Mai mult chiar, sub lozinca, repetată cu obstinație pe parcursul plenarei, „stârpirea hoților şi a delapidatorilor", s-a ocupat preponderent de nevoia schimbării în modul de abordare politică şi juridică a represiunii judiciare a acestora. Invitați pentru a lua parte la şedințe, ministrul şi miniştrii adjuncți ai Ministerului Afacerilor Interne, Ministrul Justiției şi Ministrul Industriei grele, locțiitorii Procurorului general, Preşedintele şi vicepreşedinții Tribunalului Suprem, secretari ai Consiliului Securității Statului, în total 58 invitați, au prezentat rapoarte şi propuneri pentru îmbunătățirea activității represive în acest domeniu. Aceste rapoarte privind daunele aduse economiei naționale aflăm că, în 1957, numai în regiunea Ploieşti, se aduseseră prejudicii de 11.267.000 de lei. Dintre aceştia, 34%, adică 3, 840 milioane de lei fuseseră delapidați din sectorul cooperatist, 27% din sumă revenind comerțului de stat, iar 10 % sfaturilor populare[46].

Modul în care se desfăşurau procesele, în cadrul cărora trebuia să se asigure oralitatea şi transparența, încurca de multe ori acuzarea, slab pregătită profesional şi obişnuită din anii trecuți cu înscenările judiciare în lipsă de probe. Relevant este, în acest sens, faptul că Stelian Staicu, fost şef al Comandamentului Trupelor de Securitate între 1954-1956 şi viitor şef al Inspectoratului General al Miliției şi adjunct al ministrului Afacerilor Interne între 1960-1969, reprezentant al Miliției în cadrul plenarei, nu cunoştea rolul pe care trebuiau să îl joace avocații în cadrul unui proces. El se plângea de proasta colaborare cu Ministerul Justiției, care nu sprijinea acțiunile Miliției cu hotărâre: „Tovarăşii de la justiție au uneori o atitudine nejustă, pun anumite întrebări ca să ducă în eroare judecătorul. Sunt cazuri când ni se adresează şi nouă cu cuvinte nejuste, nepotrivite de exemplu atunci când am arestat un grup de medici care făceau o serie de potlogării, ni s-a răspuns că am făcut ca Beria.

Tov. Gh. Dej – Cine a spus asta?

Tov. Staicu Stelian – Avocatul Novdica. Acum s-au luat o serie de măsuri, dar mai sunt şi alții care continuă cu astfel de expresii"[47].

Acelaşi Stelian Staicu releva un tip de spețe în care infractorii aveau sprijinul partidului sau a unor instituții politice care îi protejau din motive diferite. Cum justiția era dependentă politic, fără permisiunea acestora nu putea nici măcar începe urmărirea penală: „Vreau să arăt că sunt o serie de elemente care au săvârşit o serie de infracțiuni şi nu se iau nici un fel de măsuri. De exemplu: am avut un caz cu numitul Dumitrescu Nicolae de la cooperativa de consum din raionul Tudor Vladimirescu, care a săvârşit o serie de fraude şi care trebuia să fie condamnat. Când am adus la cunoştința Uniunii

---

aruncaseră într-o groapă un număr de 27.000 de puieți care fuseseră repartizați pentru împăduriri, raportându-se că s-au plantat.

M.A.I. semnala lipsa controlului în această zonă a economiei datorită „raportării de date false asupra plantațiilor ce s-au executat în perioada 1948-1958, inducând în eroare conducerea partidului şi guvernului. Din acest motiv, economia națională contează pe o suprafață păduroasă mai mare decât cea reală, făcându-se exploatări ce depăşesc potențialul economic al țării noastre" (A.N.I.C., fond Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 13/1958, ff. 1-20).

[46] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 16/1958, vol 1, f. 358.

[47] *Ibidem*, f. 368.

Regionale a Cooperaţiei de Consum Bucureşti, mi s-a spus că este un cadru specialist şi nu poate să-l condamne”[48]. Un alt vorbitor, tov. Ene Turcanu, membru al Comitetului Central al P.M.R., semnala şi o intervenţie de corupţie la nivel înalt „şeful serviciului financiar de la tov. Mateescu a intervenit pentru o bandă de delapidatori”.

În cadrul aceleiaşi discuţii aflăm ce părere avea Gheorghe Gheorghiu-Dej despre inculpaţi în general şi care trebuia să fie atitudinea pe care trebuiau să o adopte faţă de ei organele judiciare: „Să nu-i crezi, chiar atunci când sunt morţi, nici atunci să nu-i crezi, chiar când pui capacul, îi pui în groapă şi nici atunci să nu crezi că şi atunci iese de acolo”[49]. În absenţa prezumţiei de nevinovăţie nu este de mirare că s-au produs grave erori judiciare, mai mult decât tolerate, chiar încurajate de către conducerea statului.

Interesant este că, în discuţia despre infracţionalitate, nu se vorbeşte mai deloc despre procese politice în sensul în care se dezbătea aprins cu câţiva ani în urmă. Conceptul de *duşman politic* este pus în legătură directă cu infracţiunea împotriva proprietăţii socialiste. La un moment dat, Gheorghe Gheorghiu-Dej întreabă: „În grupurile de delapidatori sunt amestecate şi elemente contrarevoluţionare?”[50]

În privinţa comisiilor de judecată tovărăşească, situaţia nu era prea bună, acestea, de multe ori, necunoscându-şi atribuţiile. Din acest motiv, Mihai Mujic, secretarul Consiliului Central al Sindicatelor, propunea în fruntea acestora un jurist.

O altă problemă cu care se confruntau organele judiciare era competenţa jurisconsulţilor. Aceştia făceau parte, în general, dintre juriştii care nu erau fideli regimului. Neavând origine sănătoasă sau pentru că fuseseră îndepărtaţi din magistratură sau avocatură, îşi găsiseră locuri de muncă în întreprinderile socialiste ca jurisconsulţi. Pledoaria tovarăşului Cornel Fulger, membru C.C. al P.M.R., fost prim-secretar al U.T.C. între 1954-1956, este relevantă în acest sens: „S-a ridicat aici problema întreprinderilor şi cred că ar trebui să se prevadă în proiectul de hotărâri un punct în legătură cu juriştii consulţi. La noi sunt jurişti consulţi fii de moşieri, de negustori, foşti legionari notorii şi aceştia sunt aceia care iau parte civilă în procese, însă mai departe nu susţin interesul intreprinderii sau al instituţiei respective şi învaţă pe infractori să se apere. Cred că această direcţie în proiectul de hotărâri ar trebui să fie prevăzut la un punct. /.../

Un alt caz, o bandă care vrea să acţioneze în timpul evenimentelor din Ungaria, sunt arestaţi şi judecaţi de către tov. maior de justiţie Semeniuc Sebastian şi li se dă pedepse de 6, 7 luni şi un an. Ei şi-au făcut cruce că au scăpat numai cu atât. Am intervenit şi a fost trimis tov. Moisescu care rejudecă procesul şi le dă pedeapsa meritată. Noi am insistat să-l schimbe pe acest Semeniuc Sebastian, dar tovarăşii îl mută la Bucureşti, îl fac locotenent colonel şi creează un nou post, iar el acum controlează Tribunalul militar din Craiova. Pentru unele elemente duşmănoase le-a scăzut pedepsele, iar pentru alţii care aveau pedepse mai mici nici nu a vrut să intervină”[51]. Din aceste documente reiese că intruziunile în activitatea justiţiei veneau din toate părţile,

[48] *Ibidem,* f. 368.
[49] *Ibidem*, f. 371.
[50] *Ibidem.*
[51] *Ibidem,* f. 376

dinspre partid, Miliție și Securitate, judecătorii și procurorii erau puși într-o situație inconfortabilă, în care nu știau, de multe ori, ce poziție să adopte.

În legătură cu situația gravă a infracționalității împotriva avutului obștesc, Gheorghe Diaconescu, ministrul Justiției, a prezentat măsurile luate de la Rezoluția Plenarei Comitetului Central din vara anului 1957. Raporta, printre altele, creșterea cu 74% a pedepselor „în cazul extragerii din avutul obștesc", „desfacerea contractului de muncă" a 81 de judecători și „pedepsirea" a 132 dintr-un număr total de 1.300.

Din nou s-a pus problema cadrelor, neepurate încă în totalitate. Ele purtau cea mai mare vină pentru faptul că „s-au dat pedepse mici pentru fapte mari și pedepse mari pentru fapte mici"[52] afirma Gheorghe Diaconescu. Deși marea majoritate dintre cele 1.347 de cadre vechi erau considerate drept „cinstite" și „munceau temeinic", sistemul judiciar mai avea încă pe statele de plată cadre „necorespunzătoare din punct de vedere politic și profesional". Gheorghe Diaconescu promitea, pe lângă „măsuri drastice împotriva acelora care fac din apărare o tribună împotriva statului nostru" îmbunătățirea grabnică a situației judecătorilor.

Școlarizarea tinerelor cadre lăsa încă de dorit și din punct de vedere cantitativ dar și calitativ. Ministerul se confrunta în continuare cu lipsa de cadre tinere, deși „de la rezoluție terminaseră studiile 1.170 de judecători". Deși în anul 1958 terminau studiile juridice 600 de tineri, doar 277 dintre aceștia fuseseră repartizați Ministerului Justiției, iar dintre aceștia doar cca. 100 erau U.T.M.–iști. Aceasta datorită faptului că respectiva generație avea în compoziție doar 50% fii de țărani și muncitori. Ministrul Justiției, direct răspunzător de învățământul juridic, raporta victorii și în domeniul selectării candidaților după criteriul „originii sănătoase", „în anul I la Justiție peste 80% erau fii de muncitori" declarând în cadrul plenarei că „acum avem în facultăți numai fii de muncitori și țărani săraci[53]. Și judecătorii mai vechi, dar și cei tineri era necesar, susținea ministrul Justiției „să fie băgați în forme de învățământ politic", „slaba [lor] pregătire politică stând la baza deficiențelor"[54].

În cadrul lucrărilor Plenarei a luat cuvântul și Augustin Alexa, Procurorul general al R.P.R., care informa auditoriul că între 1955-1957 „au fost înlăturați din Procuratură ca necorespunzători 473 de lucrători operativi, dintre care din cauza originei sau a unor manifestări dușmănoase actuale sau în trecut. Mai mult de 10% au fost trimiși în judecată pentru abuzurile săvârșite cât au fost aici. Astăzi putem spune că avem altă situație. Dacă în 1953-1954 aproape că nu aveam membri de partid în conducerea unităților Procuraturii, astăzi peste tot avem numai membri de partid /…/ În momentul de față peste 50% din lucrători sunt membri de partid, 14% sunt utemiști /…/ compoziția socială peste 66% sunt de origine muncitori sau țărani muncitori iar restul intelectuali și funcționari"[55]. Și Procurorul general arăta interes pentru pregătirea politică a cadrelor propunând „intensificarea muncii de control și îndrumare și

[52] *Ibidem*, f. 379.
[53] *Ibidem*, f. 380.
[54] *Ibidem*, ff. 380-381.
[55] *Ibidem,* f. 387.

îmbunătățirea acestei munci sub aspect politic, pentru sporirea vigilenţei procurorilor şi anchetatorilor penali…”[56]

Luând cuvântul, Gheorghe Gheorghiu-Dej a cerut extinderea procedurii speciale pentru ca fraudele să fie trecute la acţiuni contrarevoluţionare, scopul fiind acela de a putea fi judecate în câteva zile. Primul secretar al Partidului era sigur că infracţiunile în dauna avutului obştesc erau făcute la îndemnul posturilor de radio imperialiste. „E probabil că se gândesc că acţionând astfel la îndemnul celor care vorbesc la posturile de radio vor primi şi decoraţie când regimul de democraţie populară nu va mai exista”[57]. În privinţa cadrelor Gheorghe Gheorghiu-Dej era foarte radical: „Oricine manifestă slăbiciune în cadrul justiţiei nu mai trebuie de stat de vorbă cu dânsul, trebuie să-i schimbăm, să-i dăm afară fără să ne gândim la codul muncii, să fie dat afară ca necorespunzător”.

Ulterior a luat cuvântul şi Alexandru Voitinovici, preşedintele Tribunalului Suprem:

„Tovarăşul Gheorghiu-Dej a pus o întrebare unui antevorbitor al meu, dacă printre infractori există şi manifestări contrarevoluţionare? Eu încep cu această problemă cuprinsă în această întrebare, pentru că este o problemă care se dezbate în raportul de astă seară.

Din experienţa mea de zi cu zi mi-am dat seama că *oricine săvârşeşte o acţiune, o infracţiune, este considerată de dreptul nostru comun drept o atitudine duşmănoasă* (s. n.) care chiar dacă nu este exprimată deschis în cuprinsul, în fapta pe care o săvârşeşte. Eu cred că această ofensivă a duşmanului are o influenţă destul de serioasă în săvârşirea activităţii infracţionale în avutul obştesc.

Eu cred că materialul este deosebit de important şi ca unul care lucrez în acest sector de activitate consider că în toate materialele de partid de până acum nu s-a pus această problemă aşa de complexă cum este pusă în acest material.

De multe ori se întâmplă ca atunci când se discută probleme cu caracter judiciar în general, mulţi dintre tovarăşi se consideră neinteresaţi de aceste probleme, acceptând în felul acesta organelor politice care fac educaţia oamenilor muncii să nu ia măsuri împotriva celor care fac educaţie oamenilor muncii să nu ia măsuri împotriva celor care săvârşesc infracţiuni şi păgubesc proprietatea socialistă. În felul complex cum este pusă problema de data aceasta în ce priveşte situaţia infracţională în avutul obştesc, eu consider că pentru fiecare membru de partid de acum va constitui o sarcină şi aceste probleme de ordin judiciar, deosebit de importante, în special în etapa actuală”[58].

În opinia lui Alexandru Voitinovici, orice infractor care comitea o daună proprietăţii socialiste trebuia considerat un duşman al poporului. Această atitudine, împreună cu implicarea fiecărui membru de partid în reprimare, şi alte măsuri precum centralizarea datelor privind recidiviştii, erau un complex de măsuri care trebuiau să ducă la anatemizarea şi scoaterea în afara societăţii a celor care comiseseră astfel de fapte chiar dacă îşi ispăşiseră pedeapsa.

[56] *Ibidem,* f. 388.
[57] *Ibidem,* f. 383.
[58] *Ibidem*, f. 389.

Pentru a simplifica şi mai mult procedura de judecată şi pentru a-i determina pe judecători şi asesori să aplice legea în forma ei cea mai severă, Alexandru Voitinovici cerea ca Tribunalul Suprem să elaboreze „o cheie pe care instanţele superioare să o dea instanţelor inferioare şi celorlalte instituţii de stat pentru judecarea anumitor fapte. De multe ori avem polemici cu aceste instanţe şi instituţii de stat prin faptul că nu vor să ţină seama de îndrumările noastre”[59]. Prin această solicitare, de fapt, preşedintele Tribunalului Suprem cerea permisiunea conducerii partidului pentru această *cheie* de interpretare a legii.

Nici Alexandru Voitinovici, în cuvântarea sa, nu a pierdut prilejul să lovească în cadrele care nu înţeleseseră să aplice legea cu severitatea pe care o dorea partidul: „sunt judecători care duc un fel de viaţă dublă şi în fond sunt sub influenţa duşmanului de clasă. Au puncte de vedere şi atitudini necorespunzătoare”[60].

Cuvântările din cadrul şedinţei Plenarei sunt în nota schimbării, care se producea treptat de câţiva ani, a opticii partidului în privinţa infracţionalităţii. Putem afirma că, după evenimentele din Ungaria, conducerea partidului a conştientizat că fostele elite burgheze nu mai reprezentau cel mai mare pericol pentru regim. Acesta venea din altă parte, din interiorul regimului, nemulţumiţii aflaţi „sub influenţa” posturilor de radio străine, funcţionarii, muncitorii care nu înţelegeau să se subordoneze „înaltelor ţeluri” ale dictaturii proletariatului devenind mult mai periculoşi pentru regim.

Prin această prismă putem privi opiniile exprimate, în cadrul şedinţei, de către Emil Bodnăraş. Acesta reclama starea de „autolinişte care s-a instalat în sânul aparatului represiv”, faptul că acesta „nu este în pas cu desfăşurarea luptei” împotriva „duşmanului din afară”, cel mai mare pericol fiind reprezentat de „posturile de radio” occidentale care puteau influenţa chiar şi pe cetăţenii oneşti.

După o tiradă împotriva avocaţilor şi a judecătorilor care înţeleg „legalitatea populară” ca fiind „un mijloc de a favoriza o anumită parte şi duşmanul a încercat să orienteze sensul legalităţii populare în această direcţie”, şi care „a devenit un instrument care se reduce împotriva statului socialist, împotriva construirii socialismului”, Emil Bodnăraş afirma: „dacă este necesar să luăm măsuri pentru a asigura cinstea, să sprijinim lupta oamenilor cinstiţi împotriva hoţilor, de a condamna în 24 de ore sau în 48 de ore pe hoţi. Va trebui să luăm aceste măsuri şi nu ne vom împiedica de nici un fel de norme de drept, consacrat sau nu. Îl vom consacra noi. În felul acesta cetăţenii vor găsi siguranţa că munca lor în construirea socialismului nu se iroseşte şi nu va fi dată pe mâna pungaşilor”[61]. Cel care răspundea de justiţia militară, susţinea ca metodele judiciare extraordinare aplicate în cazul infracţiunilor politice, să fie extinse şi infracţiunilor împotriva avutului obştesc.

Dezbaterile Plenarei s-au concretizat în Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la starea infracţională în avutul obştesc şi măsurile necesare pentru apărarea proprietăţii socialiste. Din preambul aflăm că tot cadrele purtau vina cea mai mare pentru lipsa unei represiuni judiciare coerente şi ferme a acestora:

---

[59] *Ibidem,* f. 390.
[60] *Ibidem,* f. 391.
[61] *Ibidem,* f. 397.

„Activitatea asesorilor populari nu este întotdeauna satisfăcătoare, unii nefiind suficient de combativi faţă de cei ce încalcă legile statului, păgubind avutul obştesc. Asesorii populari nu sunt suficient îndrumaţi şi sprijiniţi de organele justiţiei şi nici de organele de partid pentru îndeplinirea în bune condiţiuni a sarcinii lor. Nici legea care reglementează activitatea asesorilor populari nu este satisfăcătoare.

Avocaţii, prin pledoariile lor, iau de cele mai multe ori atitudine necorespunzătoare, deseori duşmănoasă, cu ocazia proceselor privind avutul obştesc, se identifică cu infractorii, interpretând greşit atenţia ce o acordă statul democrat-popular funcţiei de apărător.

În loc să contribuie la stabilirea adevărului în cauzele ce se judecă, numeroşi avocaţi recurg la tot felul de practici învechite, se dedau la provocări cu caracter duşmănos la adresa organelor Miliţiei, Procuraturii şi Justiţiei şi uneori chiar la manifestări duşmănoase faţă de regimul democrat-popular, cu scopul de a-i scăpa de pedeapsă cu orice preţ pe jefuitorii avutului obştesc. Aceştia reuşesc uneori în acţiunile lor, pe de o parte datorită relaţiilor ce le au cu unii judecători necinstiţi, care acceptă foarte uşor şi binevoitor pledoariile nejuste ale avocaţilor, iar pe de altă parte datorită faptului că judecătorii şi procurorii prezenţi în instanţă manifestă o îngăduinţă condamnabilă faţă de asemenea avocaţi.

În exercitarea funcţiei lor de apărători în procese, avocaţii trebuie să ajute Justiţia în soluţionarea justă a proceselor, având în vedere respectarea strictă a legilor şi apărarea intereselor statului democrat-popular.

Ministerul Justiţiei trebuie să analizeze mai temeinic activitatea desfăşurată de corpul avocaţilor şi să ia măsuri hotărâte faţă de cei a căror atitudine este contrară intereselor statului nostru”[62].

Tot relativ la cadre, aflăm că vina nu era doar a avocaţilor: „Controlul de partid privind activitatea organelor Miliţiei, Procuraturii şi Justiţiei este încă insuficient”[63].

Acestea fiind premisele, Comitetul Central al P.M.R. şi Consiliul de Miniştri al R.P.R. au hotărât, printre altele, următoarele măsuri:

„13. Ministerul Afacerilor Interne va lua măsuri pentru încadrarea organelor de miliţie cu cadre cu o înaltă calificare, asigurând instruirea permanentă a acestora, precum şi cunoaşterea temeinică de către aceste organe a tuturor legilor şi hotărârilor partidului şi guvernului. De asemenea, va lua măsuri în vederea îmbunătăţirii activităţii organelor de miliţie privind prevenirea şi descoperirea infracţiunilor în dauna avutului obştesc, calitatea şi operativitatea cercetărilor precum şi îndrumarea şi paza întreprinderilor.

14. Procuratura Generală va lua măsuri hotărâte în vederea lichidării cu desăvârşire a tuturor manifestărilor de liberalism, de îngăduinţă, de lipsă de combativitate ce se manifestă la unele organe ale procuraturii în ce priveşte aplicarea strictă a legilor împotriva jefuitorilor avutului obştesc, mergând până la destituirea din funcţie şi trimiterea în faţa instanţelor de judecată a acelor procurori care dau dovadă de nepăsare faţă de unele încălcări grave a legalităţii privind apărarea proprietăţii socialiste şi care favorizează pe infractori. De asemenea, va lua măsuri pentru îmbunătăţirea

[62] Idem, vol. 2, f. 241.
[63] *Ibidem*, f. 243.

activităţii de supraveghere, a respectării legalităţii în toate sectoarele economiei naţionale, de îmbunătăţirea urmăririi penale, de susţinere a acuzării, urmărind cu mai multă fermitate pedepsirea corespunzătoare a infractorilor, asigurând participarea procurorilor la judecarea tuturor infracţiunilor prin care se aduc pagube avutului obştesc şi exercitând în mai mare măsură căile de atac împotriva hotărârilor nejuste pronunţate de tribunale.

15. Ministerul Justiţiei va lua măsuri pentru încadrarea tribunalelor cu cadre bine pregătite profesional şi care prezintă încredere politică în stare să aplice în practică linia partidului în activitatea instanţelor de judecată; să lichideze cu hotărâre atitudinea de liberalism şi împăciuitorism ce se manifestă la unele organe judecătoreşti, mergând până la destituirea din funcţie şi tragerea la răspundere penală a acelor judecători care favorizează elemente duşmănoase, jefuitori ai avutului obştesc şi care uneori în mod vădit dau hotărâri nejuste, încălcând prevederile legale. De asemenea, va întări munca de îndrumare şi control a tribunalelor, ajutând în mod concret la îmbunătățirea activității acestora.

Ministerul Justiţiei va lua măsuri de întărirea controlului activităţii avocaţilor, îndepărtând din avocatură pe cei necorespunzători, sau care împiedică desfăşurarea în bune condiţiuni a activităţii justiţiei.

16. Ministerul Justiţiei va prezenta Consiliului de Miniştri, până la data de 1 iulie 1958, propuneri de modificarea legislaţiei privind activitatea asesorilor populari în vederea prelungirii perioadei de exercitare a mandatului acestora.

17. Ministerul Justiţiei împreună cu Procuratura Generală până la data de 1 iulie 1958 vor prezenta propuneri de modificare a legislaţiei penale în legătură cu stabilirea pedepselor în raport cu valoarea pagubelor provocate avutului obştesc.

18. Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală şi Ministerul Justiţiei vor urmări sistematic ca organele în subordine să aplice sechestre asiguratorii în toate cauzele privind păgubirea avutului obştesc. De asemenea, vor lua măsuri pentru coordonarea evidenţelor statistice în scopul cunoaşterii stării infracţionale.

19. Tribunalul Suprem trebuie să fie mai exigent faţă de modul cum instanţele judecătoreşti inferioare aplică legile statului în legătură cu apărarea avutului obştesc, să ia măsuri mai hotărâte de îndrumare la timp şi în mod corespunzător a tribunalelor, asigurând aplicarea justă şi unitară a legilor.

20. Pe lângă Consiliul de Miniştri se va înfiinţa o Comisie legislativă în vederea elaborării coordonate a proiectelor de legi, decrete şi hotărâri. Comisia legislativă va trebui să se preocupe de lichidarea lipsurilor şi deficienţelor existente în legislaţie, dând prioritate dispoziţiilor referitoare la apărarea avutului obştesc.

21. Ministerele de resort împreună cu Ministerul Justiţiei vor prezenta până la data de 1 octombrie 1958, proiecte de acte normative privind: apărarea patrimoniului forestier (…).

22. Se recomandă Consiliului Central al Sindicatelor ca împreună cu Ministerul Justiţiei şi Procuratura Generală să prezinte Consiliului de Miniştri, până la data de 1 iulie 1958 propuneri privind lărgirea atribuţiilor consiliilor de judecată tovărăşească, în sensul de a se da în competenţa exclusivă a acestora soluţionarea unor neglijenţe şi alte fapte producătoare de pagube cu valoare redusă, săvârşite pentru prima oară de angajaţii unităţilor socialiste în incinta acestora.

Consiliul Central al Sindicatelor să ia măsuri pentru realegerea consiliilor de judecată tovărăşească şi pentru îmbunătăţirea activităţii acestora”[64].

Aşa cum recomandase Gheorghe Gheorghiu-Dej încă din luna aprilie, decizia politică urma să fie însoţită de o campanie de presă care să schimbe optica populaţiei şi să o mobilizeze în „lupta împotriva jefuitorilor avutului obştesc”. În „Scânteia”, organul de presă oficial al partidului, aceasta a demarat încă de pe 6 iunie cu articolul „Descurcăreţii”, povestea a trei angajaţi ai fabricii de brânză din Timişoara care emiseseră bonuri false prin care păgubiseră statul cu 700.000 de lei. Scris într-o notă moralizatoare, articolul relata amănunţit comportamentul muncitorilor care asistaseră la proces care strigaseră că „jefuitorii avutului obştesc sunt duşmani ai poporului” şi care ceruseră „cea mai aspră pedeapsă pentru delapidatori!”[65]. Următorul număr conţinea un articol amplu denumit „Despre prevenirea infracţiunii de furt din avutul obştesc” sub semnătura unui procuror. Dând exemple de încadrări în funcţii de răspundere privind banii publici a unor recidivişti, acesta critica nerespectarea Hotărârii C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri nr. 240/1955 care prevedea o serie de norme privind încadrarea funcţiunilor legate de gestiune materială sau bănească şi de control financiar, cu elemente corespunzătoare şi încălcarea codului de procedură penală care obliga întreprinderile să înainteze dosarul unei lipse în gestiune în termen de 3 zile de la definitivarea acestuia, dar, de multe ori, conducerea acestora se dovedea prea îngăduitoare, astfel de atitudini încurajându-i pe potenţialii delapidatori[66]. Se poate lesne observa că, dacă până în primăvara anului 1958 în „Scânteia” nici nu se pomenea de infracţionalitatea în dauna avutului obştesc, încă din zilele desfăşurării plenarei, în ziarul „Scânteia” au demarat mai multe rubrici şi foiletoane precum *Scurtă cronică judiciară, Cronica judiciară, Omul nostru, Din carnetul unui judecător, Note şi comentarii,* precum şi articole disparate precum *Pedeapsă aspră jefuitorilor avutului obştesc, Pedepse meritate, Oamenii muncii în apărarea avutului obştesc,* şi chiar editoriale de primă pagină precum *Justiţia, armă puternică de apărare a avutului obştesc*[67]. Cât despre acoperirea anumitor lipsuri în gestiune de către factorii de răspundere din unităţile economice putem spune că era un fenomen obişnuit, de multe ori existând anumite complicităţi determinate de neglijenţă sau corupţie[68].

Revenind la măsurile legislative constatăm că, la scurt timp de la plenară, pe 7 iulie 1958, Biroul Politic avea pe ordinea de zi mai multe proiecte de acte normative care să dea coerenţă legislaţiei în privinţa infracţiunilor împotriva avutului obştesc: Proiect de decret pentru modificarea codului penal şi a codului de procedură penală, Proiect de decret pentru modificarea legii nr. 5/1952, pentru organizarea judecătorească, Proiect de hotărâre pentru organizarea şi efectuarea alegerilor de asesori

[64] *Ibidem,* ff. 275-277.
[65] „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4234, vineri 6 iunie 1958, p. 1.
[66] Idem, nr. 4235, sâmbătă, 7 iunie 1958, p. 2.
[67] Idem, nr. 4287, joi, 7 august 1958, p. 1.
[68] *Apărarea avutului obştesc, aprecierea probelor scrise în procesul penal R.P.R.* în „Justiţia Nouă, organ al Asociaţiei Juriştilor din R.P.R.”, nr. 4, anul XIV, 1958, pp. 596-597.

populari, Proiect de decret privitor la consiliile de judecată din întreprinderi şi instituţii. Toate s-au aprobat în aceeaşi zi[69].

Proiectul de decret pentru modificarea Codului Penal şi a codului de procedură penală a devenit Decretul nr. 318 din 21 iulie 1958. Pe lângă modificarea art. 1 al codului penal, în sensul că „justiţia în R.P.R. se înfăptuieşte prin instanţele judecătoreşti, acestea trebuie să rezolve toate pricinile de pe poziţia clasei muncitoare”, au fost aduse importante modificări articolelor care incriminau infracţiunile împotriva avutului obştesc. Cel mai important este eliminarea sintagmei „în scop contrarevoluţionar”, uşurând simţitor activitatea anchetatorilor de dovedire a acestor fapte penale. Noile formulări ale art. 236, 242 şi 245 c. pen., condiţionau pedeapsa de valoarea pagubelor cauzate. În cazul în care prejudiciul era mai mare de 100.000 de lei pentru infracţiunile de furt, tâlhărie, înşelăciune, distrugere sau delapidare de bani sau alte valori în dauna proprietăţii socialiste, pedeapsa aplicată era moartea. În noua redactare a art. 536^1 c. pen. nu se mai făcea referire la „caracterul deosebit de grav” al infracţiunii, acesta fiind dedus din cuantumul prejudiciului cauzat. Se micşorau posibilităţile de interpretare a legii de către judecători în materia aplicării circumstanţelor atenuante. În cazul în care pedeapsa prevăzută de art. 236 c. pen. aplicabilă în raport cu prejudiciul cauzat ar fi fost prea blândă, însă, formele calificate ale infracţiunii de tâlhărie urmau a fi sancţionate potrivit art. 536^1 şi 532 c. pen. Prin acelaşi decret art. 536^2 c. pen. a fost reformulat, introducându-se incriminarea nedenunţării infracţiunilor de delapidare, furt, tâlhărie, distrugere ori degradare, înşelăciune sau abuz de încredere săvârşite în dauna proprietăţii socialiste.

Pe lângă aceste infracţiuni de subminare a economiei sau sabotaj, anchetatorii mai aveau la îndemână şi încadrările penale de la Titlul 3 bis, care priveau unele infracţiuni contra sistemului economic al R.P.R.. La paragrafele articolului 268 se prevedeau pedepse cu închisoarea ajungând până la 5 ani, amenzi usturătoare şi confiscări de bunuri chiar pentru infracţiuni mărunte, cum ar fi „lipsa de grijă gospodărească”, producţia „de proastă calitate, neterminată sau fără respectarea normelor”, „degradarea din nesocotinţă, neprevedere sau uşurinţă a tractoarelor” sau o lipsă de interes similară în tratarea vitelor din gospodăriile agricole de stat ori colective, nepredarea la timp a cotelor de produse agricole, nerespectarea planurilor de însămânţări ş.a.[70].

Odată cu aceste acte normative infracţiunile împotriva avutului obştesc încep să fie puse permanent alături de cele politice, în privinţa măsurilor asiguratorii, a pedepselor complementare ş.a. De exemplu, art. 25, pct. 6, alin. 2 din decretul amintit prevedea că „în toate celelalte infracţiuni ce periclitează securitatea statului precum şi în cele săvârşite în contra avutului obştesc, ori de câte ori legea nu prevede în mod expres confiscarea averii, instanţele vor pronunţa şi pedeapsa confiscării totale sau parţiale a averii”. Această alăturare pregătea scoaterea infracţiunilor politice din Codul Penal şi mascarea lor prin legislaţia securităţii naţionale şi a secretului de stat. Infracţiunile în

[69] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 17/1958, *passim*.
[70] Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 319/1958, ff. 1-14, *passim*.

dauna avutului obştesc urmau să intre în categoria subminarea statului socialist şi a economiei naţionale şi să fie pedepsite rapid şi cu asprime[71].

Elaborat şi adoptat într-un timp prea scurt, Decretul nr. 318 avea multe neclarităţi şi nu corespundea întru totul nevoilor represive ale momentului. Astfel, se considera că nu erau bine reglementate în materia infracţiunilor contra avutului obştesc posibilitatea reducerii pedepsei legale prin recunoaşterea de către instanţă a circumstanţelor atenuante (prevedere care ducea la „reduceri nejuste ale pedepselor ceea ce era de natură să contravină Hotărârii Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român şi Consiliului de Miniştri cu privire la măsurile necesare pentru apărarea proprietăţii socialiste), sancţionarea furtului şi tâlhăriei de cereale din avutul obştesc, sancţionarea tentativei în cazul în care nu se putea stabili valoarea pagubei ce urma să fie produsă prin ducerea la capăt a infracţiunii, sancţionarea favorizării în cazul în care favorizatorul nu cunoştea valoarea pagubei. Deja la 1 septembrie 1958, Consiliul de Miniştri a supus aprobării Prezidiului Marii Adunări Naţionale un proiect de decret privind modificarea codului penal[72]. Semnat de către toţi factorii decidenţi ai momentului în materie penală, ministrul Afacerilor Interne, Ministrul Justiţiei, Procurorul general şi Preşedintele Tribunalului Suprem, proiectul a fost adoptat de abia la 3 ianuarie a anului următor, devenind Decretul nr. 1/1959 şi a reglementat toate problemele semnalate[73].

Prin Decretul nr. 320/1958 s-a reglementat funcţionarea comisiilor de judecată din întreprinderi şi instituţii[74], iar prin Decretul nr. 211 din 13 iunie 1959 acesta a fost completat, extinzându-se aplicabilitatea sa şi asupra membrilor cooperativelor meşteşugăreşti şi de invalizi. I s-a extins, astfel, sfera de aplicabilitate de la proprietatea socialistă la avutul obştesc. Scopul declarat al actului normativ era acela de a crea o atitudine socialistă faţă de muncă dar mai ales de a elibera instanţele judecătoreşti aglomerate de ofensiva împotriva infracţiunilor economice, de o serie de cazuri privind abateri mărunte[75]. Comisiile de judecată trebuiau să funcţioneze obligatoriu în fiecare unitate socialistă, în competenţa lor intrând manifestările de natură să slăbească respectul faţă de regulile de disciplină, să depisteze şi să pedepsească repede şi eficace sustragerile, furturile, neglijenţa în serviciu dacă valoarea pagubei nu depăşea suma de 200 de lei. Ele erau compuse din 5-15 membri dintre care 1 preşedinte, 2 vicepreşedinţi, numiţi de către organizaţiile sindicale dintre angajaţii ce vădeau o atitudine socialistă faţă de muncă şi nu aveau antecedente penale. Sancţiunile aplicate de comisiile de judecată erau: mustrarea cu avertisment, retrogradarea din funcţie pentru o durată de cel mult 3 luni, cu reducere de salariu, îndepărtarea din serviciu şi amendă[76].

Preocupările factorilor decidenţi pentru modificarea legislaţiei au continuat, pe parcursul perioadei care a urmat plenarei. Printr-un referat[77] din 20 octombrie 1958

[71] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 17/1958, ff. 143-167.
[72] Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 1/1959, ff. 1-19, *passim*.
[73] B.O., nr. 1, 14 ianuarie 1959, anul VIII, pp. 2-3.
[74] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 320(6302)/1958, ff. 1-10.
[75] Idem, dosar nr. 211/1959, ff. 1-7.
[76] Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 17/1958, ff. 176-182.
[77] Este vorba de referatul pentru modificarea Decretului nr. 318/1958 *pentru modificarea codului penal şi a codului de procedură penală*.

semnat de Ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, de Ministrul Justiției, Gheorghe Diaconescu, de Procurorul general al R.P.R. Augustin Alexa și de Președintele Tribunalului Suprem Alexandru Voitinovici, se cerea introducerea pedepsei cu moartea la art. 209 alin. 1 și alte înăspriri ale pedepselor, precum și extinderea unor pedepse aspre la alte infracțiuni. Cereau, totodată, probabil la insistențele lui Alexandru Drăghici, care ceruse și înainte o astfel de prevedere, utilă oricărei instituții polițienești, introducerea unui paragraf la art. 231 care să prevadă că „în cazul art. 227 nu se pedepsesc aceia care, făcând parte dintr-un complot, îl denunță autorităților, mai înainte de a fi descoperit și de a fi început consumarea lui”[78].

Cele două categorii de infracțiuni pentru care se considera necesară modificarea codului penal erau cele contra securității statului și cele contra avutului obștesc. În materia celui de-al doilea tip de infracțiuni se dorea să se înlăture posibilitatea reducerii pedepsei legale prin recunoașterea de către instanță a circumstanțelor atenuante, cu excepția cazurilor în care pedeapsa prevăzută de lege era moartea, să se reglementeze sancționarea tentativei, în cazul în care nu se putea stabili valoarea pagubei ce urma să se producă prin ducerea la capăt a infracțiunii, să se reglementeze sancționarea favorizării, când favorizatorul nu cunoscuse valoarea pagubei produse prin infracțiunea săvârșită de cel favorizat[79].

Pe lângă modificarea legislației, am văzut că cea mai importantă măsură era considerată schimbarea mentalității judecătorilor și procurorilor care trebuiau convinși să interpreteze acest tip de infracțiuni așa cum făcuseră până atunci cu cele politice. Deciziile plenarei au fost prelucrate în scurt timp în ședințe de lucru cu judecătorii, asesorii populari și procurorii. Într-o astfel de prelucrare cu procurorii, Nicolae Ceaușescu, membru al Biroului Politic le trasa acestora „linia de la care trebuie să pornească și aceasta este valabil pentru toate organele justiției”. Plecând de la convingerea că „starea infracțională privind avutul obștesc avea un caracter foarte serios”, „aici nu este vorba numai de anumite furturi și delapidări dar, în condițiile construirii socialismului, îmbracă un caracter contrarevoluționar” procurorii trebuiau să își schimbe complet optica „împăciuitoristă” și să „lucreze ferm și hotărât pentru aplicarea liniei partidului și guvernului”. Era înfierată „lipsa de vigilență, de combativitate, de îngăduință față de acești oameni, prin adormirea simțului de clasă, care dădea posibilitatea acestor elemente dușmănoase să lovească”, „procuratura ca organ al dictaturii proletariatului trebuind să țină seama de toate acestea și procurorii să lucreze ca simpli funcționari, procurori care au legea în mână să o interpreteze în sprijinul clasei muncitoare.” Procurorul era comparat cu un soldat pe front care trebuie împușcat atunci când pune arma jos, el trebuind să fie pe o poziție de luptă deschisă, să îi lovească fără milă așa cum lovește soldatul pe front. Pentru îndeplinirea acestui rol, judecătorul ca și procurorul aveau obligația să judece ca un asesor popular care, avea un avantaj tocmai pentru că nu știa bine articolele legii: „știe mai puțin despre codul lui Napoleon dar cunoaște mai multe despre codul revoluției proletare”.

Toate acestea, alături de aserțiuni de genul „procurorul trebuie să fie om politic și pe urmă jurist, nu întâi jurist și pe urmă comunist” sau „acel care n-are curaj să lupte

---

[78] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 29/1958, ff. 145-152.
[79] *Ibidem*, ff. 145-152.

cu duşmanul, îi tremură mâna, trebuie scos din procuratură”, alături de acuzații aduse procurorilor în general, dar şi punctual[80], aveau darul să mobilizeze cadrele în lupta cu infracționalitatea împotriva proprietății socialiste.

În aceeaşi notă, potrivit dorinței exprimate în cadrul Plenarei de Alexandru Voitinovici, a fost dată şi „Decizia de îndrumare a Tribunalului Suprem al R.P.R. nr. I/A din 3 iulie 1958”. Aceasta îi îndruma pe „/…/ judecătorii şi asesorii populari, în exercitarea atribuțiilor lor legale, să aibă în vedere în permanență consecințele grave ale diminuării şi slăbirii proprietății socialiste prin săvârşirea de infracțiuni. Aparținând unor organe ale statului democrat-popular, ca instrument al dictaturii proletariatului, judecătorii şi asesorii populari au îndatorirea să soluționeze de pe poziția clasei muncitoare cauzele ce le revin spre judecată. În consecință, ei au datoria să sancționeze cu toată fermitatea şi la timp pe toți cei ce săvârşesc fapte penale în dauna avutului obştesc”[81].

Revista „Justiția Nouă”, cel mai important periodic de informare a juriştilor din R.P.R., a început, la rândul ei, o ofensivă împotriva infracțiunilor în dauna avutului obştesc. Nu putem să nu remarcăm, parcurgând revista, schimbarea care a avut loc odată cu plenara. Dacă până la jumătatea anului 1958 acest tip de infracțiuni era un subiect ocolit, fiind amintit de exemplu în ultimele şase numere doar o singură dată într-o speță de practică judiciară, numărul 3/1958 începe cu articolul *Apărarea proprietății socialiste – sarcină de bază a tuturor juriştilor din Republica Populară Română*[82], numărul 4/1958 începe cu articolul *Să folosim cu fermitate mijloacele juridice pentru apărarea avutului obştesc* iar al doilea articol se intitulează *Apărarea avutului obştesc, aprecierea probelor scrise în procesul penal R.P.R.*[83]. Alte articole precum *Sarcinile asesorilor populari în lupta pentru apărarea avutului obştesc*[84], *Noua reglementare a executării silite în vederea apărării avutului obştesc*[85], *Activitatea organizațiilor asociației juriştilor din R.P.R. în legătură cu acțiunea de prevenire şi combatere a infracțiunilor împotriva avutului obştesc*[86], *Despre consiliile de judecată din întreprinderi şi instituții*[87], precum şi rubricile permanente *Decizii de îndrumare ale Plenului Tribunalului Suprem, Din soluțiile instanțelor judecătoreşti* şi *Practica Judiciară* care încep să conțină în proporție covârşitoare spețe sau comentarii despre infracțiuni împotriva avutului obştesc, întăresc această impresie.

O altă instituție care a luat măsuri imediate în baza sarcinilor trasate de Hotărârea Plenarei C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 a fost Miliția, Direcția Generală a Miliției întocmind un plan de măsuri care să prevină delapidările din avutul obştesc[88].

Dintr-un referat denumit *Propuneri privind modificarea codului de procedură penală* aflăm că, în privința procedurii, deşi acesteia nu i se dădea, practic, prea mare

[80] Idem, fond Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 25/1958, ff. 1-12, *passim.*
[81] *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem al R.P.R. pe anul 1958*, Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1959, p. 37.
[82] „Justiția Nouă, organ al Asociației Juriştilor din R.P.R.”, nr. 3, anul XIV, 1958, pp. 389-406.
[83] Idem, nr. 4, anul XIV, 1958, pp. 581-604.
[84] Idem, nr. 5, anul XIV, 1958, pp. 786-788.
[85] Idem, nr. 6, anul XIV, 1958, pp. 1021-1034.
[86] Idem, nr. 6, anul XIV, 1958, pp. 1060-1062.
[87] Idem, nr. 1, anul XV, 1959, pp. 45-55.
[88] A.C.N.S.A.S., fond documentar, dosar nr. 10172, vol. 13, f. 393.

importanţă, se făcuseră progrese mulţumitoare. Referitor la expertiză ca mijloc de probă, în ultima perioadă, se înlăturase obligativitatea anchetei penale pentru abuz în serviciu (art. 186^{3}), se schimbase sistemul de acordare a prelungirii duratei urmăririi penale şi a arestării preventive, prevăzându-se că procurorul care exercita supravegherea asupra organului de urmărire penală putea acorda, direct, o prelungire până la o lună, procurorul ierarhic superior putea acorda prelungiri până la cel mult 6 luni, restul prelungirilor acordându-se numai de către Procurorul general al R.P.R. sau de către unul din locţiitorii săi. Se propuneau îmbunătăţiri textului privind participarea procurorului la instanţele de judecată şi obligativitatea trimiterii la procuratură în vederea exercitării dreptului de recurs a tuturor dosarelor privind pricinile în care procurorul nu participase la judecată (art. 393^{1}) etc[89].

Proiectul de decret pentru modificarea codului de procedură penală din 15 mai 1959 propunea rămânerea în competenţa tribunalelor militare de mari unităţi a infracţiunilor săvârşite de persoane civile prevăzute în art. 195-202, 207 alin. 2,3, 209 pct. 2, 210 alin. 1 şi 2, 213, 214, 216-222, 224, 225, 227, 228, 258-261, 267, 315-337, 349-352, 365-372, 506 c. pen.[90]. Tribunalele militare de regiuni militare judecau infracţiunile săvârşite de persoane civile prevăzute în art. 184-194, 207 alin. 1, 209-212, 218 bis, 227 bis, 228 şi 228 bis, 262, 284, 320 alin. 2[91]. Am enumerat articolele pentru a dovedi că printre ele nu se aflau acelea care reglementau infracţiunile în dauna avutului obştesc săvârşite de persoane civile, deşi, inclusiv în cadrul şedinţelor plenarei C.C. al P.M.R. din anul 1958, se susţinuse trecerea acestora în competenţa instanţelor militare. Oricum, în funcţie de gravitatea faptelor, unele infracţiuni intrau în competenţa tribunalelor militare. Dacă infracţiunea era comisă de mai multe persoane organizate care comiteau mai multe infracţiuni conjugate în dauna avutului obştesc, de exemplu delapidare, instigare sau complicitate la delapidare, dare de mită şi abuz în serviciu, inculpatul era trimis în faţa instanţelor militare sub acuzarea de subminare a economiei naţionale[92].

În anul 1959 au fost date două decrete de graţiere foarte cuprinzătoare pe baza cărora au fost puşi în libertate doar deţinuţi de drept comun. Deşi Codul Penal era destul de stufos, din analiza acestor decrete rezultă că statul român devenise foarte permisiv cu cetăţenii care comiteau acest tip de infracţiuni dar nu şi cu infracţiunile politice şi, mai ales, spre deosebire de alte decrete de graţiere, precum Decretul 155/1953, cu cele împotriva avutului obştesc. Prin Decretul nr. 20 din 23 ianuarie 1959 pentru graţierea unor pedepse şi încetarea procesului penal pentru unele infracţiuni, erau graţiate pedepsele pronunţate pentru 74 de infracţiuni prevăzute în Codul Penal şi 9 infracţiuni prevăzute în Codul Justiţiei Militare, precum şi toate pedepsele privative de libertate pronunţate de orice instanţă în baza oricărei legi speciale dacă pedeapsa prevăzută de lege pentru infracţiunea respectivă nu era mai mare de 3 ani închisoare corecţională. Erau exceptaţi, însă, de la această dispoziţie cei care, prin infracţiunea săvârşită, cauzaseră o pagubă avutului obştesc. Articolul 7 prevedea că se graţiau în

[89] *Ibidem*, ff. 159-160.
[90] *Ibidem*, f. 172.
[91] *Ibidem*, f. 172-173.
[92] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 162/1960, ff. 6-8.

întregime pedepsele privative de libertate pronunţate de instanţe şi rămase definitive până la 5 ani inclusiv, dacă până la data publicării decretului cei condamnaţi împliniseră 60 de ani, erau femei gravide sau cu copii până la 3 ani sau erau minori. Totodată, procesul penal nu mai era pornit, iar dacă fusese pornit înceta, pentru cei enumeraţi mai sus dacă pentru infracţiunea săvârşită legea nu prevedea o pedeapsă mai mare de 5 ani. Din nou erau exceptaţi, de data aceastǎ alături de cei aflaţi în stare de recidivă şi cei care comiseseră infracţiuni contra securităţii statului, cei care produseseră vreo pagubă avutului obştesc[93].

Peste doar câteva luni, la data de 19 august 1959, a fost adoptat un nou act normativ, Decretul nr. 315 privind graţierea unor pedepse şi încetarea procesului penal pentru unele infracţiuni. Pe lângă reluarea graţierii condamnaţilor la pedepse de până la 5 ani, acesta reducea la jumătate pedepsele între 5 şi 8 ani şi la două treimi pe cele între 8 şi 12 ani, inclusiv a pedepselor reduse ca efect al unor graţieri anterioare, graţia pe toţi condamnaţii pentru infracţiuni neintenţionate şi graţia în întregime pedepsele cu amenda. Totodată se înceta procesul penal până la data intrării în vigoare a decretului pentru infracţiunile pentru care Codul Penal sau legi speciale prevedeau pedeapsa amenzii sau o pedeapsa privativă de libertate de până la 5 ani şi pentru toate infracţiunile neintenţionate. Din nou nu beneficiau de dispoziţiile avantajoase, alături de cei care săvârşiseră infracţiuni împotriva securităţii statului, şi cei care săvârşiseră infracţiunile de delapidare, furt, tâlhărie sau înşelăciune în dauna avutului obştesc dacă prejudiciul produs acestuia era mai mare de 10.000 de lei, precum şi alte infracţiuni care aveau legătură cu economia socialistă precum incendiul intenţionat, dare şi luare de mită, contrabandă şi speculă[94]. Prin aceste două decrete de graţiere, practic toţi infractorii de drept comun, în afară de cei care comiseseră infracţiunea de omor, se bucurau de clemenţă din partea statului. Statul însă dădea din nou un exemplu, negăsind de cuviinţă să facă astfel de favoruri pentru infractorii împotriva securităţii statului şi a avutului obştesc.

La data de 29 august 1959 s-a întrunit la Ministerul Justiţiei un colectiv format din reprezentanţi ai M.A.I., Procuraturii Generale, Ministerului Justiţiei care a dezbătut problemele ridicate de unităţile de procuratură privind aplicarea Decretului nr. 315/1959 privind graţierea unor pedepse şi încetarea procesului penal pentru unele infracţiuni în sensul dacă cei ce au beneficiat pot fi consideraţi recidivişti sau nu, dacă pentru încetarea procesului penal potrivit art 6. din Decretul nr. 315 în infracţiunile de furt, tâlhărie şi se lua drept criteriu cuantumul prejudiciului înşelăciunii până la 10.000 lei[95].

Preocupările legiuitorului în privinţa pedepsirii infracţiunilor în dauna avutului obştesc au continuat. Din expunerea de motive a Ministerului Justiţiei la Proiectul pentru modificarea Codului Penal, „s-a înlăturat regimul de favoare creat prin unele texte infracţiunilor politice, prin abrogarea textelor respective (art. 115 alin. 1 şi art. 176 alin. penultim)", „s-a agravat pedeapsa la denunţările calomnioase (art. 269)" şi „la infracţiunile contra avutului obştesc s-a scos pedeapsa cu moartea pentru abuzul de

[93] „B.O.", nr. 3, 23 ianuarie 1959, anul VIII, pp. 1-2.
[94] „B.O.", nr. 23, 21 august 1959, anul VIII, pp. 167-168
[95] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10172, vol. 5, f. 56.

încredere, distrugere ori degradare, precum și pentru infracțiunile prevăzute de art. 536[3] (însușirea lucrului pierdut, deținerea pe nedrept ș.a.)", și „s-a stabilit un regim special, derogator, privind efectuarea circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunilor contra avutului obștesc, în sensul că atenuarea nu poate coborî sub pedeapsa imediat inferioară stabilită de lege pentru aceiași infracțiune pedepsită de același articol, la litera anterioară"[96]. Interesant, din punctul nostru de vedere este faptul că, pe referatul privind modificările propuse la Codul Penal, la final este scris olograf cu creion roșu: „M.A.I. nu este de acord să nu se mai prevadă pedeapsa cu moartea pentru înșelăciunea și distrugerea avutului obștesc peste 100.000"[97].

Numeroasele decrete de grațiere și de comutare a pedepselor din următorii ani ne îndeamnă să credem că acestea reparau sentințe greșite sau exagerate date de tribunale, sub presiunea politică descrisă mai sus. În anii 1958-1959 majoritatea dintre acestea grațiau condamnați pentru infracțiuni economice, iar condamnările la moarte pentru „crimă de" delapidare, instigare la delapidare[98] au fost numeroase. Din 13 cereri de comutare a pedepsei capitale trimise de Secțiunea juridică și grațieri către Prezidiul Marii Adunări Naționale la data de 22 septembrie 1958, 8 erau pentru delapidare și alte infracțiuni împotriva avutului obștesc. Prin Decretul nr. 399/1958, unui număr de 6 dintre aceștia li se comuta pedeapsa în muncă silnică pe viață. Reținem că majoritatea celor condamnați mai suferiseră condamnări minore pentru infracțiuni împotriva proprietății socialiste. A beneficiat de comutare Aurel Suciu, contabil de 46 de ani la spitalul C.F.R. din Orașul Stalin, care își însușise între 1955-1958 din fondurile spitalului suma de 102.395 lei prin falsificarea de acte, state de plată, de indemnizații de concediu sau ajutor de boală. El suferise deja o condamnare de 6 luni închisoare corecțională pentru neglijență în serviciu. Ștefan Szabo, gestionar al unui vagon de navetă C.F.R. condamnat pentru delapidarea sumei de 79.356, 47 lei între 1954 și 1957 prin vânzarea fețelor de pernă, cearșafuri și pleduri către diferite instituții și întreprinderi la suprapreț și prin transformarea pânzei de cearșafuri, dosuri de saltele și perne într-un produs nou și vânzarea acestuia către un trust de construcții[99]. Prin Decretul nr. 471/25 noiembrie 1958 s-a comutat pedeapsa capitală pentru alți doi condamnați pentru delapidare[100]. Prin Decretul nr. 135 din 15 aprilie 1959 s-a comutat pedeapsa capitală pentru alți 4 condamnați pentru delapidare[101] iar alți condamnați pentru infracțiuni împotriva avutului obștesc au fost grațiați de pedepse. Prin Decretul nr. 9 din 9 ianuarie 1959 s-a comutat pedeapsa capitală pentru alți patru condamnați pentru delapidare iar altor condamnați pentru infracțiuni economice li s-a comutat pedeapsa sau au fost grațiați[102] la 27 mai 1959 alte trei persoane grațiate[103], la 5 iunie 1959 alte șaisprezece persoane grațiate dintre care zece erau condamnate pentru infracțiuni contra avutului obștesc iar șapte dintre ele condamnate la moarte (pentru „crimă de delapidare, crimă de instigare

[96] *Ibidem*, vol. 13, ff. 334-335.
[97] *Ibidem*, f. 379, dosarul „Avize date de MAI la diferite proiecte de H.C.M.-uri și instrucțiuni".
[98] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 192/1959, ff. 1-2.
[99] Idem, dosar nr. 399/1958, ff. 1-7.
[100] Idem, dosar nr. 472/1958, f. 1.
[101] Idem, dosar nr. 135/1959, f. 1.
[102] Idem, dosar nr. 9/1959, ff. 1-2.
[103] Idem, dosar nr. 174/1959, f. 1.

la delapidare tăinuire la delapidare, crimă de subminare a economiei naţionale")[104]. Prin Decretul 119 din 25 martie 1960 se comuta pedeapsa capitală în muncă silnică pe viaţă pentru cinci condamnaţi dintre care trei pentru infracţiuni în dauna avutului obştesc şi se graţiau de restul pedepsei privative de trei condamnaţi pentru acelaşi tip de infracţiuni[105]. Toate erau erori judiciare sau pedepse exagerate în raport cu gravitatea faptei, aspect care reiese şi din avizul dat de Ministrul Justiţiei. Dintre cele din urmă reţinem un caz elocvent pentru felul cum funcţiona justiţia în acea perioadă: un anume Constantin Grigorescu, îi procurase unui prieten de-al său două butelii de aragaz pe care, firesc, a încasat banii care reprezentau costul lor. Deşi nu se dovedise că ar mai fi făcut vreodată comerţ cu butelii sau cu alt tip de produse, a fost condamnat în aprilie 1959 pentru infracţiunea de speculă la 3 ani închisoare corecţională. Edificator pentru noua linie a justiţiei este faptul că instanţa, la pronunţarea deciziei, nu luase în seamă trecutul de ilegalist al inculpatului[106]. Alte acte normative, precum Decretul 162 din 5 mai 1960, graţiau aproape la paritate condamnaţi la pedepse pentru infracţiuni politice şi infracţiuni împotriva avutului obştesc[107].

Aceste reparaţii sunt greu de evaluat din păcate, atât timp cât arhivele Ministerului de Justiţie vor fi închise, sporadicele memorii şi cereri de graţiere sau comutare a pedepselor care apar în alte arhive nu ne vor ajuta să ne facem o imagine completă asupra dimensiunii şi gravităţii erorilor şi abuzurilor judiciare. Cert este că tribunalele dădeau decizii pe bandă iar cele mai multe scrisori, reclamaţii şi memorii ale justiţiabililor[108], nu aveau nici un rezultat. Conducerii partidului îi era greu să îşi recunoască greşelile, multe dintre erorile judiciare rămânând nesoluţionate până în ziua de astăzi.

Acest fenomen, alături de o reducere a infracţionalităţii economice a determinat o atenuare a fermităţii conducerii partidului în privinţa infracţiunilor îndreptate împotriva proprietăţii socialiste. Decretul 212/1960 a adus după sine o atenuare a pedepselor pentru acest tip de infracţiuni aducând modificări textelor din Codul Penal care reglementau abuzul şi neglijenţa în serviciu reducând durata pedepselor şi numărul treptelor de pedeapsă de la 5 la 3 pentru ambele infracţiuni. A fost desfiinţată pedeapsa complementară a confiscării averii în cazul infracţiunii de abuz în serviciu atunci când prejudiciul nu depăşea suma de 50.000 de lei şi, foarte important, s-au desfiinţat pedeapsa cu moartea şi cu munca silnică pe viaţă pentru infracţiunile îndreptate împotriva proprietăţii socialiste, reducând numărul treptelor şi durata pedepselor privative de libertate. A crescut cuantumul prejudiciului pentru care se pronunţa confiscarea averii ca pedeapsă complementară de la 5.000 la 10.000 de lei[109].

Cu toate acestea, pedepsele pentru acest tip de infracţiuni au continuat să fie foarte aspre, nu atât prin pedeapsa principală, cât prin pedepsele complementare. Un

---

[104] Idem, dosar nr. 192/1959, ff. 1-4.
[105] Idem, dosar nr. 119/1960, ff. 1-2.
[106] *Ibidem*, ff. 3-4.
[107] Idem, dosar nr. 162/1960, ff. 1-3.
[108] Relevant în acest sens este memoriul lui Andrei Pătraşcu, fost ilegalist din încă din anul 1926, arestat și anchetat după 1950 (Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelaria, dosar nr. 39/1958, f. 3-5).
[109] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 212/1960, ff. 1-20.

caz sugestiv în acest sens este cel al lui Ticuşan Viorel care, prin sentinţa nr. 58/1966, făcând aplicarea art. 209/ 1 al C.P., art. 25 al. 1 pct. 1 C.P. a fost condamnat la 7 ani muncă silnică, 6 ani degradare civică şi confiscarea totală a averii personale. Mai mult, pe lângă 9.600 lei cheltuieli de judecată, trebuia să plătească 1.397.707, 29 lei despăgubiri civile faţă de I.S.C.E. Maşiniimport, bani pe care îi plătea eşalonat din salariul tarifar. În 1981, printr-un memoriu adresat lui Nicolae Ceauşescu, îi cerea acestuia să i se anuleze plata uriaşului debit pentru care nu i-ar fi ajuns o viaţă[110].

Pedepsele aspre precum şi ofensiva propagandistică nu au pus capăt fenomenului infracţional în dauna avutului obştesc. În 1976 fenomenul infracţional continua să aibă o evoluţie negativă, valoarea prejudiciilor aduse avutului obştesc crescând de la 1.860.000 în anul precedent la 2.800.000[111]. Valoarea prejudiciilor a continuat să crească, în anul 1980 ajungând la cifra de 378.000.000 de lei, deşi numărul persoanelor condamnate pentru infracţiuni în dauna avutului obştesc nu a crescut direct proporţional: de la 33.693 în anul 1976, la doar 38.817 în anul 1980[112]. Cu timpul, infracţiunea împotriva avutului obştesc a devenit un obiectiv foarte important al Securităţii, aceasta având sarcina să o depisteze în toate unităţile economiei socialiste.

În concluzie, putem afirma că infracţiunea economică a reprezentat o dificultate majoră cu care s-a confruntat regimul comunist în primul deceniu după instaurarea sa. De la primele măsuri legislative, acelea de separare a infracţiunilor economice în dauna avutului obştesc de cele în dauna avutului privat, şi până la pedepsirea lor cu maximă asprime, culminând cu condamnarea la moarte, drumul a fost lung şi anevoios, iar infracţionalitatea în dauna avutului obştesc în continuă creştere. Statul a pedepsit cu severitate infracţiunile în dauna avutului obştesc în comparaţie cu delicte de drept comun, pedepsele pentru aceeaşi infracţiune fiind cel puţin duble în cazul în care erau înfăptuite în dauna avutului obştesc. Cât despre combaterea acestui gen de infracţiuni în anii `50, credem că, deşi s-au făcut eforturi legislative susţinute, până când conducerea partidului nu a aplicat corecţia ideologică necesară, calificând-ul drept contrarevoluţionar, şi nu a direcţionat pe linie politică judecătorii şi procurorii către condamnări rapide şi hotărâte, fără a ţine cont de prezumţia de nevinovăţie şi de minima procedură penală, nu s-au produs efectele aşteptate.

[110] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12638, vol. 11, ff. 101-126.
[111] A.M.R., fond Microfilme, A.S. 1, R. 332, c. 179.
[112] Idem, R. 359, c. 88.

Nicolae **IONIȚĂ**

FIŞE BIOGRAFICE ALE ŞEFILOR UNITĂȚILOR CENTRALE ALE SECURITĂȚII DE LA SFÂRŞITUL ANILOR `50

BIOGRAPHICAL FILES OF THE LEADERS OF SECURITATE'S CENTRAL DEPARTMENTS, AT THE END OF THE 1950'S

The following biographical files represent an attempt to rebuild the professional career of some of the leaders of Securitate's central departments. They held office at the end of the 1950's and the beginning of the 1960's, mostly between 1956 and 1963. Their biography might be of interest for several reasons. On the one hand, those officers' were responsible for the institutionalization the communist regime in Romania. On the other, they were all dismissed from their functions when their past activities were considered inadequate with the new political line of the Romanian Workers' Party. This analysis points out the strategy used within the Securitate's staff policy, after the consolidation of communism in Romania.

Etichete: Securitate, politica de cadre, carieră, cadre de conducere
Keywords: Securitate, staff policy, career, executives

Prin fişele biografice, de mai jos, am încercat să reconstitui traiectoria profesională a șefilor unităților centrale ale Securității, aflaţi în funcţie în perioada de la sfârşitul anilor `50 şi începutul anilor `60, mai precis, între anii 1956 – 1963. Ceea ce am avut în vedere prin prezentarea acestor fişe biografice a fost doar reconstituirea, pe cât posibil, a traseului urmat de cariera acestor ofițeri şi doar în mult mai mică măsură înfățişarea acţiunilor represive în care au fost direct implicaţi.

M-am oprit asupra biografiei şefilor unităților centrale de Securitate de la sfârşitul anilor `50 din două considerente. În primul rând, am avut în vedere faptul că aceşti ofiţeri, prin funcţiile pe care le-au deţinut, au contribuit, în mod decisiv, în unele cazuri, la consolidarea regimului comunist în România. În al doilea rând, faptul că aceştia au fost, cu toţii, înlocuiţi din funcţiile deţinute în anii care au urmat reprezintă, în sine, un factor de interes, datorită motivaţiilor care au determinat destituirea lor şi a comparaţiei care se poate face între biografia acestor ofiţeri şi cea a înlocuitorilor lor, ce relevă strategia urmată în politica de cadre de la nivelul Securităţii după consolidarea regimului comunist în România.

Înainte de prezentarea propriu-zisă a fişelor biografice în cauză, aş vrea să mai fac câteva precizări. Aşa cum se va vedea, în plus faţă de materialul publicat în numărul precedent, am adăugat la fişele biografice ale comandanţilor direcţiilor centrale ale Securităţii pe cele ale şefilor unor servicii independente centrale ale M.A.I., în speţă serviciile „K" – Contrainformaţii în Penitenciare şi „T" Tehnică Operativă. Din păcate însă, nu am reuşit să reconstitui biografiile tuturor şefilor serviciilor centrale independente din Ministerul Afacerilor Interne din această perioadă, datorită lipsei informaţiilor relevante referitoare la activitatea maiorului Nicolae Leu, şeful Serviciului „B" Contrainformaţii Radio, a locotenent-colonelului Nicolae Panaitescu, şeful Serviciului „F" Controlul Corespondenţei şi a maiorului Emanoil Schmerler, şeful

Serviciului „H” Cifru. În fine, aş vrea să repet: aceste fişe nu sunt decât un instrument de lucru pentru cei care vor să cunoască mai bine biografia celor aflaţi la conducerea organelor române de represiune sau să stabilească precis persoanele care, într-o anumită perioadă sau într-un anumit an au exercitat conducerea unei direcţii sau serviciu central al Securităţii. Bilanţul efectiv al activităţii informative a acestor ofiţeri – în măsura în care au participat la aceasta – nu poate face decât obiectul unei lucrări mult mai ample, ceea ce studiul de faţă nu-şi propune.

General – maior **Mihail Gavriliuc** (n. 8 noiembrie 1913, com. Dumbrăveni, jud. Suceava, studii – Institutul de Mine din Bucureşti, profesia de bază – inginer minier), şef al *Direcţiei I Informaţii Externe* în perioada octombrie 1955 – iulie 1959.

Membru al P.C.R încă din perioada „ilegalităţii”, după 23 august 1944, Mihail Gavriliuc a fost răsplătit pentru fidelitatea pe care a dovedit-o faţă de partid, încredinţându-i-se mai multe funcţii de mare importanţă, printre acestea figurând cele de vicepreşedinte al Comisiei Controlului de Stat (august 1951 – octombrie 1953), preşedinte al comisiei mai sus amintite (octombrie 1953 – iunie 1955), şi a ajuns, pentru o scurtă perioadă de timp, şi la conducerea Secţiei de Cadre a C.C al P.M.R[1]. În cursul celui de-al doilea Congres al P.M.R din 23 – 25 octombrie 1955, a fost ales membru al Comitetului Central al partidului, ceea ce confirma importanţa tot mai mare dobândită de Gavriliuc în cadrul ierarhiei P.M.R şi, în acelaşi timp, anunţa pregătirea sa pentru ocuparea unui post încă şi mai însemnat decât cele ocupate până atunci. Aşteptările în acest sens ale noului membru al Comitetului Central s-au confirmat la scurtă vreme după terminarea celui de-al doilea Congres al P.M.R., dat fiind faptul că la 16 decembrie 1955, a fost încadrat în funcţia de şef al Direcţiei I Informaţii Externe.

În anii care au urmat, sub conducerea lui Mihail Gavriliuc, Direcţia I a repurtat şi unele succese remarcabile, cum au fost răpirea fostului atentator împotriva legaţiei române de la Berna, Oliviu Beldeanu, dar a înregistrat şi eşecuri de răsunet, precum arestarea, în R.F. Germania, a doi dintre subordonaţii săi, Constantin Horobeţ şi Ştefan Ciuciulin, din 1958. Nemulţumirea ministrului Afacerilor Interne faţă de activitatea lui Gavriliuc a crescut însă de-a lungul timpului, astfel încât, printr-un referat înaintat conducerii P.M.R. de la sfârşitul anului 1959, acesta propunea înlocuirea celui mai sus amintit din funcţia deţinută. Motivele acestei decizii erau legate, în principal, de stilul de lucru al lui M. Gavriliuc, erorile comise de el, în această privinţă, ţinând atât de modul în care exercita actul de comandă – lua decizii pripite, apoi revenea asupra lor, fiind greşite – cât şi de modul în care executa ordinele primite – „i se ordonă să execute într-un fel o lucrare şi el nu ţine cont de ordinul primit şi o execută cum îl taie capul ceea ce a dus la dărâmarea unor acţiuni”[2]. Şeful Direcţiei I ar fi avut lipsuri serioase şi în ceea ce priveşte „munca cu oamenii”, remarcându-se prin faptul că „astăzi prezintă unele cadre foarte bine, îi laudă şi îi ridică în slăvi, ca peste scurt timp, despre aceiaşi oameni să aibă

[1] *Ibidem*, p. 699: *Fişe biografice – Gavriliuc, Mihail.*
[2] *Ibidem*, p. 188: *Referat privind pe generalul Gavriliuc Mihail,* semnat de ministrul Afacerilor Interne, general-colonel Alexandru Drăghici.

aprecierile cele mai negative"[3]. La toate cele de mai sus se adăugau nereguli înfăptuite în „mânuirea fondului C.I.S."[4] şi responsabilitatea care i se atribuia lui Gavriliuc pentru arestarea celor doi ofiţeri ai direcţiei, amintiţi mai sus, în R.F.G. În fine, la fel ca toţi cei care vor fi schimbaţi din funcţie în perioada următoare, generalul Gavriliuc mai era şi „bolnav", ceea ce nu i-ar fi permis să-şi îndeplinească atribuţiile şi făcea necesară trecerea sa în rezervă, ceea ce s-a şi efectuat prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 894 din 7 iulie 1959[5].

Colonel **Isidor Holingher** (n. 1 decembrie 1920 la Suceava, fiul unui comerciant, coproprietar al unei fabrici de mobilă, naţionalitatea – evreu, studii – liceul terminat cu diplomă de bacalaureat şi un an de studii superioare în cadrul Facultăţii de Chimie Industrială din Iaşi, profesia de bază – funcţionar), şef al *Direcţiei a II-a de Contraspionaj* în perioada 1956 – 1960.

Isidor Holingher era un vechi membru de partid, fiind, de altfel, nevoit să-şi întrerupă studiile la Facultatea de Chimie în 1940 datorită legăturilor întreţinute, începând din 1939, cu organizaţia studenţilor comunişti din Iaşi. Menţinerea relaţiilor cu studenţii comunişti şi participarea la acţiunile întreprinse de aceştia în Iaşi l-au ajutat pe Holingher să fie primit în aparatul tehnic al Regionalei P.C.R. din Moldova, dar au dus şi la arestarea sa de către Siguranţă, în 1940. După arestare, a refuzat să colaboreze cu organele de anchetă, dar a fost achitat, în final, de instanţă şi eliberat[6]. Ulterior acestui incident n-a

---

[3] Se pare că generalul Gavriliuc nu a lăsat amintiri prea plăcute printre foştii săi subordonaţi, o dovadă în acest sens fiind şi declaraţiile făcute de unul dintre aceştia – locotenent-colonelul Bozianu – în timpul unei şedinţe a nou creatului Consiliu al Securităţii Statului din mai 1968: „Eu îmi amintesc, de exemplu, prin anul 1957 – 1958, la vechea unitate unde lucram [Direcţia I], era un ex-general Gavriliuc şi care avea obiceiul să transforme şedinţele de partid în adevărate anchete, încât îţi era groază să stai şi să discuţi omeneşte, să spui păsurile. Să critici orice, nu mai vorbim. Mi-amintesc, dacă nu mă înşel, pe atunci tov. preşedinte [Ion Stănescu, preşedinte al C.S.S.] era delegat din partea CC şi răspundea de acea unitate, că a fost pus chiar într-o situaţie jenantă de acest fost general, printr-o intervenţie a sa prin care a închis gura reprezentantului de atunci al CC în acea şedinţă" – vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 87, f. 89: *Stenograma convocării din 3 – 4 mai 1968, în care s-au dezbătut documentele Plenarei CC al PCR din 22 - 25 aprilie 1968*

[4] „[…] A trimis un ofiţer în Berlinul Occidental şi i-a ordonat să ceară chitanţe mai mari pentru unele materiale cumpărate. […] Dând o astfel de educaţie subalternilor, de falsificare a chitanţelor, în loc să-i tragă la răspundere pentru asemenea porcării, este posibil ca şi subalternii, la rândul lor, să procedeze la fel" – F. Dobre (coord.), *op cit*, p. 189: *Referat privind pe generalul Gavriliuc Mihail,* semnat de ministrul Afacerilor Interne, general-colonel Alexandru Drăghici.

[5] Se mai poate menţiona şi faptul că M. Gavriliuc era pe cale de a pierde orice sprijin din partea partidului pentru că, în urma verificărilor făcute de organele de partid, se dovedise că meritele sale din perioada ilegalităţii erau aproape inexistente, ba, mai mult, întreţinuse în aceeaşi perioadă legături cu foşti informatori ai Siguranţei, ba chiar şi cu comisari ai Siguranţei – vezi *Ibidem,* p. 198 – 207, *Referat de cercetare privind pe Gavriliuc Mihai, întocmit de Comisia Controlului de Partid,* din 22 decembrie 1959, semnat de preşedintele Comisiei, C. Pârvulescu.

[6] Potrivit organelor Direcţiei Cadre a M.A.I., „tatăl său a dat şperţ organelor de Siguranţă şi judecătoreşti pentru a obţine achitarea" – vezi ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Holingher*

mai menţinut decât legături sporadice cu ceilalţi activişti comunişti până la sosirea armatei sovietice. În perioada 1941 – 1944, cu mici întreruperi, a fost încorporat într-un detașament de muncă ce acţiona la Calfa – Tighina, din Transnistria (la o carieră de piatră), în cadrul căruia a îndeplinit funcţiile de şef de echipă şi chiar şef al detașamentului. În această calitate, Holingher „nu a avut o atitudine justă, demnă de un membru de partid", apropiindu-se de comandantul militar al detaşamentului şi având un comportament abuziv faţă de cei ce se aflau în echipa de muncă pe care o conducea, ce a mers până la lovirea unora dintre ei, fapt pentru care a fost reclamat după terminarea războiului. În ciuda acestor reclamaţii, colonelul Holingher a rămas membru de partid, iar, după 23 august 1944, a ocupat diverse funcţii pe linie de partid: secretar la organizaţia judeţeană Baia a P.C.R., responsabil organizatoric la Comitetul regional P.C.R. Suceava, instructor al C.C. al P.C.R. pe lângă mai multe organizaţii judeţene din Moldova, instructor al C.C. şi consilier la „Domeniile Bucovinei". În noiembrie 1948 a fost încadrat în S.S.I., iar apoi transferat la Securitatea Poporului, în ianuarie 1951, fiind repartizat la Direcţia B de Contraspionaj şi numit în funcţia de şef al Serviciului 1 (contraspionaj SUA), cu gradul de maior. În iunie 1955 a fost numit în funcţia de locţiitor al şefului Direcţiei de Contraspionaj, având gradul de colonel, iar în mai 1956 – promovat în funcţia de şef al direcţiei.

Pentru activitatea pe care o depune în cadrul Securităţii, colonelul Holingher era apreciat, observându-se că a reuşit să ducă la îndeplinire „sarcini dificile şi de mare răspundere", folosind „combinaţii de înaltă calificare informativ-operativă", fapt pentru care a şi primit numeroase medalii şi ordine, inclusiv „Steaua R.P.R.", clasa a II-a. Pe de altă parte, se remarca faptul că „este foarte îngâmfat şi orgolios", căutând să se autoevidenţieze, muncea „sectar" şi nu se preocupa în mod adecvat de „creşterea în muncă" a subalternilor, pe care nu reuşea să şi-i apropie, pentru că „ţipă la ei şi-i ameninţă cu zile de arest"[7].

Nu acestea din urmă au fost însă motivele care au pus capăt carierei colonelului Holingher în Securitate, ci problemele „de dosar" ale acestuia. În 1957, o comisie de control a activităţii organelor de Securitate, alcătuită din membri ai Secţiei Administrativ – Politice a C.C al P.C.R, îl enumera printre ofiţerii care nu corespundeau postului din cauza dosarului de cadre necorespunzător. Anchetele efectuate de lucrătorii Direcţiei Cadre a M.A.I. au scos în evidenţă faptul că, dincolo de comportarea sa necorespunzătoare din perioada în care a fost încadrat în detaşamentul de muncă, situaţia sa familială era total necorespunzătoare. Părinţii săi erau încadraţi în categoria „burghezi exploatatori", pentru că deţinuseră o fabrică de mobilă, cu 25 de muncitori angajaţi, pe care o vânduseră în 1946 – probabil, se presupunea, datorită informaţiilor furnizate de I. Holingher, care era activist C.C. al P.C.R. în acea perioadă şi era la curent

Isidor, f. 17: referat de cadre din 16.03.1960, semnat de cpt de securitate Bara Traian şi cpt. Chiriac Florian.

[7] *Ibidem,* f. 24: referat de cadre semnat de şeful Direcţiei Cadre, colonel Pateşan Ion. Toate aceste defecte ale colonelului Holingher au fost puse, de la bun început, pe seama originii sale sociale, astfel că într-un referat de cadre din 1951 se menţiona: „De-a lungul activităţii sale se vede (sic!) ca un fir roşu rămăşiţele burgheze pe care le mai are, rămăşiţe care l-au făcut să aibă o serie întreagă de lipsuri" – vezi *ibidem,* f. 89: *Referat,* din 7 mai 1951, semnat de locotenent major de Securitate Ivănoiu Dumitru.

cu planurile de naţionalizare ale regimului – şi îşi cumpăraseră apoi un atelier de mobilă, pe care l-au vândut în 1951, depunând cu această ocazie actele pentru a emigra în Israel. Renunţaseră ulterior la această cerere, probabil la insistenţele fiului, dar faptul nu a trecut neobservat, mai ales că şeful Direcţiei de Contraspionaj mai avea trei unchi domiciliaţi în străinătate, dintre care unul chiar în Statele Unite. Cu toate că, la cererea partidului, Isidor Holingher renunţase la legăturile sale cu părinţii, dosarul său de cadre a constituit un motiv suficient pentru schimbarea sa din funcţie, o dată ce i s-a găsit un înlocuitor. La 1 septembrie 1960, prin Ordinul ministrului de Interne nr. 2825, Isidor Holingher a fost trecut în rezervă şi pensionat[8].

Locotenent-colonel **Olimpiu Andrei**[9] (n. 07.09.1923, Bucureşti, naţionalitatea – română, studii – şcoala medie şi un curs de pregătire efectuat în U.R.S.S., profesia de bază – lăcătuş mecanic), locţiitor al şefului *Direcţiei a III-a Informaţii Interne*, a exercitat conducerea propriu-zisă a direcţiei în perioada 1961 – 1963, după plecarea din acest post a colonelului N. Budişteanu.

O. Andrei terminase cinci clase primare în 1935, iar până în 1937 a rămas la domiciliul părinţilor, neavând nici o ocupaţie. În 1937 a intrat la Şcoala de elevi meseriaşi de pe lângă Atelierele C.F.R. Cluj, de unde, în 1940, s-a transferat la Atelierele C.F.R. „Griviţa – Vagoane", unde obţine, în toamna lui 1941, calificarea în meseria de lăcătuş mecanic. După absolvirea acestei şcoli, a fost trimis la Depozitul C.F.R. Iţcani, unde a lucrat până în octombrie 1942, când se înrolează ca voluntar la Şcoala de ofiţeri de transmisiuni din Bucureşti. La terminarea cursurilor, în aprilie 1944, primeşte gradul de sergent major, fiind înrolat, cu funcţia de comandant de grupă, în cadrul Batalionului

[8] *Ibidem,* f. 8: *Notă privind pe generalul-maior de securitate (în rezervă) Holingher M. Isidor*, din 27.06.1978. În ceea ce priveşte schimbarea din funcţie a lui Holingher, succesorul acestuia în funcţie, Neagu Cosma, relata că aceasta s-ar fi datorat unui control efectuat la Direcţia a II-a a M.A.I., în 1960, de un „colectiv numeros aparţinând de două secţii de la C.C. al P.C.R.: Secţia de Control şi Îndrumare a Ministerului de Interne, Ministerului Apărării Naţionale, Justiţie şi Procuratură şi Secţia de Cadre. Controlul a fost condus de exigentul şi neiertătorul Ion Dincă – între timp devenit Ion Teleagă – care, timp de trei – patru luni a «întors pe dos» unitatea controlată, paralizând munca şi băgând spaima în noi toţi.[…]. În raportul său [al lui Ion Dincă] înşira, pe zeci de pagini, tot felul de «lipsuri şi neajunsuri» pe plan profesional, dar mai ales politic şi educaţional. La asemenea constatări şi concluzii, propunerile erau pe măsură: 28 de ofiţeri, în frunte cu Isidor Holingher, şeful unităţii şi adjuncţii săi, printre care şi subsemnatul [Neagu Cosma], să fie trecuţi în rezervă". Cu toate acestea, potrivit memorialistului amintit mai sus, „Alexandru Drăghici nu a fost şi nu putea fi de acord cu decapitarea contraspionajului" şi, în consecinţă, au fost îndepărtaţi din rândul cadrelor M.A.I. numai Isidor Holingher şi alţi trei ofiţeri, restul persoanelor propuse pentru trecerea în rezervă rămânând „în atenţia Direcţiei Cadre" pentru mulţi ani de atunci – vezi N. Cosma, *Cupola. Din culisele Securităţii*, Ed. Globus, Bucureşti, f.a., p.258 – 259. Informaţia pare credibilă, dar nu a putut fi verificată prin alte surse documentare.

[9] Având în vedere faptul că, în materialul din numărul precedent, am prezentat biografiile lui Nicolae Budişteanu şi Tănase Evghenie, care au exercitat conducerea Direcţiei a III-a în perioadele 1956 – 1961, respectiv 1963 – 1967, în materialul de faţă am încercat să reconstitui biografia lui Andrei Olimpiu, care nu a fost niciodată comandant numit al direcţiei, ci doar a exercitat conducerea efectivă a acesteia între 1961 şi 1963, deşi, este adevărat, nu se încadrează întocmai în perioada avută în vedere prin titlul acestui studiu.

15 Transmisiuni, cu care a şi plecat, ulterior, pe frontul din Moldova, unde ajunge până în localităţile Târgu Frumos şi Roman[10]. După 23 august 1944, a fost repartizat în cadrul Batalionului 20 Transmisiuni, cu care a mers pe Frontul de Vest până în Cehoslovacia, de unde a fost lăsat la vatră.

Încadrarea lui Olimpiu Andrei în rândul organelor române de represiune s-a produs în iulie 1945, când, „prin intermediul unui unchi al său", a fost angajat la Prefectura Poliţiei Capitalei, cu funcţia de comisar-ajutor. Sesizând schimbările politice ale momentului, din 1946 a intrat în rândul membrilor P.C.R., iar în 1947, ca o confirmare a corectitudinii orientării sale politice, a fost avansat la funcţia de comisar şi mutat la Inspectoratul Siguranţei Capitalei. În acelaşi an, însă, s-a descoperit faptul că O. Andrei, „cu ocazia unei percheziţii făcute împreună cu doi poliţişti, şi-a însuşit unele bijuterii şi a primit cadou o pereche de şoşoni, pentru a nu confisca alte 20 de perechi de la cel pe care l-au arestat". În plus faţă de aceasta, i-a împrumutat un pistol din dotare fostului soţ al mamei sale, care a fost şi arestat, în octombrie 1947, pentru activitate într-o organizaţie P.N.Ţ. şi port ilegal de armă[11]. Aceasta ar fi fost de ajuns, în mod normal, pentru a pune capăt carierei ofiţerului în Siguranţă şi apoi în Securitate, dar, în loc de aceasta, a fost doar sancţionat cu o „admonestare" pe linie de partid, iar în septembrie 1948, după înfiinţarea Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, i s-a acordat gradul de locotenent, fiind numit în funcţia de şef de problemă la Direcţia Securităţii Capitalei. Ulterior, a fost promovat la funcţia de şef de birou, iar, din 1951, la cea de şef de serviciu în cadrul aceleiaşi direcţii.

Şi în aceste funcţii, Olimpiu Andrei a înregistrat unele „lipsuri": a întreţinut relaţii intime cu o subalternă şi a acceptat ca un copil al său să fie botezat la biserică de „un element dubios". În consecinţă, a fost pus în discuţia organizaţiei de bază a P.M.R., sancţionat cu „vot de blam cu avertisment" şi propus să fie scos din M.A.I. Ofiţerul părea însă să se bucure de protecţia unui personaj important, pentru că nu numai că nu a fost destituit din funcţie, ci, „pe baza rezultatelor obţinute", este promovat ca locţiitor al şefului Direcţiei Securităţii Capitalei, în 1954, iar, în perioada 1956 – 1957, trimis să urmeze cursurile de pregătire în munca de Securitate din U.R.S.S. La întoarcere, a revenit în funcţia de locţiitor al şefului Securităţii Capitalei, rămânând în această poziţie până în 1958, când structura în care activa a fost desfiinţată, iar el – transferat la Direcţia a III-a, în funcţia de şef de serviciu. Aici, a continuat să comită diverse abateri, sesizându-se faptul că şi-ar fi folosit „subalternii pentru a-şi procura ilegal şi la preţuri mai scăzute diferite medicamente, covoare, alimente etc.", a lovit un candidat la recrutarea ca informator ş.a., dar nici una din aceste abateri – atât de blamate, cu alte ocazii, de ministrul Al. Drăghici – nu a putut opri ascensiunea sa profesională, astfel

[10] După schimbarea de regim produsă în 1945, Olimpiu Andrei, aşa cum se nota în dosarul său de cadre, a „ascuns partidului" informaţiile referitoare la participarea sa la operaţiunile armatei române de pe frontul antisovietic până în 1952 „când, în urma cercetărilor făcute, a fost nevoit să recunoască" – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cadre, dosar nr. A/66, f. 1: *Referat de cadre privind activitatea lui Andrei Olimpiu*, din 20 octombrie 1962, alcătuit de Secţia Cadre a C.C. al P.M.R., semnat de Gal Ioan, instructor în cadrul Secţiei şi Enache Ion, instructor în cadrul Grupului de instructori pentru controlul muncii de partid din M.F.A. – M.A.I.

[11] *Ibidem,* f. 2. Nici cu această ocazie O. Andrei „nu a recunoscut că i-a dat pistolul, în discuţiile avute însă la CC al PMR, Secţia de Cadre, a confirmat acest lucru" – vezi *ibidem.*

încât, la 1 octombrie 1961, a fost numit locțiitor al șefului Direcției a III-a. S-a propus apoi – chiar de către conducerea ministerului – după plecarea din fruntea direcției a lui N. Budișteanu, numirea sa ca șef al unității. Nu a reușit să ocupe această poziție, datorită opoziției Secției de Cadre a C.C. al P.M.R., dar locotenent-colonelul (avansat ulterior la gradul de colonel) Olimpiu Andrei a exercitat conducerea efectivă a direcției până la unificarea acesteia cu Direcția a IV-a Contrasabotaj, în 1963, când la conducerea noii direcții, astfel create, a fost numit generalul Evghenie. În noua structură, colonelul Andrei a fost păstrat în funcția de locțiitor al șefului de direcție până în 1967[12].

Colonel **Nicolae Stoica** (n. 29.11.1923, com. Cilibia, jud. Buzău, provenit dintr-o familie de „țărani mijlocași", naționalitatea – română, studii – 7 clase primare și 3 clase profesionale, absolvind ulterior și Facultatea de Drept și cursul de pregătire în munca de Securitate din U.R.S.S, profesia de bază – muncitor) șef al *Direcției a IV-a Contrasabotaj* în perioada 1952-1959.

Acesta era un vechi simpatizant al mișcării muncitorești, de care s-a apropiat treptat în timp ce lucra la C.F.R. Ploiești, îndeplinind ulterior și unele sarcini date de organizația locală a U.T.C. A fost cooptat, în 1942, în Comitetul Județean Prahova al U.T.C., dar, în 1942, fără aprobarea organizației din care făcea parte, a plecat pentru a se angaja la Uzinele „Vulcan" din București, fapt ce a fost considerat, ulterior, drept „o mișcare anarhică, individualistă, deoarece nu a cerut aprobarea legăturii lui superioare", pentru a se muta la București[13]. Odată ajuns la noul loc de muncă, N. Stoica a continuat să desfășoare activitate de propagandă comunistă în rândul muncitorilor, fapt pentru care a fost și arestat, în iunie 1944. În timpul anchetei la care a fost supus, a divulgat numele a „doi tovarăși cu care a activat", retractându-și însă declarațiile inițiale în fața Curții Marțiale. Nu a fost condamnat, fiind eliberat, după 23 august 1944.

După eliberarea din închisoare, N. Stoica a îndeplinit o serie de sarcini „de răspundere pe linie sindicală și de tineret", fiind apreciat pentru activitatea depusă. În 1947, însă, a fost trimis din nou în producție, în urma săvârșirii unei abateri grave[14] și a revenit în cadrul Uzinelor „Vulcan", unde s-a evidențiat atât în muncă, cât și pe linie de partid. Din 1948, a urmat o școală de partid cu durata de 3 luni, după absolvirea acesteia fiind numit instructor în Secția Organizatorică și apoi șef al Secției Industrie Grea din cadrul Comitetului orășenesc București al P.M.R.

Încadrarea în Securitate a lui Nicolae Stoica s-a produs în septembrie 1952, când a fost numit șef al Direcției de Contrasabotaj din cadrul Ministerului Securității Statului, având gradul de maior. În noua funcție ce i s-a încredințat, activitatea maiorul

---

[12] *Ibidem*, f. 2 – 3.

[13] Idem, dosar personal *Stoica Nicolae,* f. 52 – *Referat de cadre al colonelului de securitate Stoica Nicolae*, din 21.07.1960, semnat de șeful Direcției Cadre, colonel Pateșan Ioan.

[14] „S-a îmbătat, a căzut din tramvai, a pierdut o servietă a Uzinei Metalo-Chimice și, neavând curajul, a mințit partidul că a fost atacat de maniști" – vezi, *ibidem,* f. 85 – *Referat – Stoica Nicolae*, alcătuit de Secția Cadre a Organizației București a P.M.R. Momentul a fost cu atât mai penibil pentru conducerea P.M.R. cu cât, crezându-l pe N. Stoica, a folosit declarația lui pentru o interpelare în Parlamentul de atunci.

Stoica s-a bucurat de multe aprecieri, el fiind caracterizat drept „un tovarăş capabil, cu multă putere de muncă, hotărât şi perseverent în rezolvarea sarcinilor", care s-a preocupat de „creşterea cadrelor din subordine", „luând măsuri severe împotriva chiulangiilor", având însă şi o serie de „lipsuri" – era „foarte nervos şi din această cauză are unele ieşiri faţă de tovarăşi"[15]. Ca urmare a „performanţelor" pe care le-ar fi obţinut în calitatea de şef al Direcţiei de Contrasabotaj, Nicolae Stoica a fost şi detaşat, temporar, în perioada 1956 – 1957, la Direcţia I Informaţii Externe, fiind trimis în misiune în exterior, unde s-a comportat însă necorespunzător, trebuind să fie rechemat în ţară. În 1959, şeful Direcţiei a IV-a a fost trimis să urmeze cursul de securitate de un an din U.R.S.S., pe care acesta l-a absolvit cu rezultate foarte bune. La întoarcerea în ţară, însă, fiind chestionat de şeful Direcţiei Cadre, col. Pateşan şi şeful Comitetului Organizaţiei de Partid din cadrul M.A.I., colonelul Ion Dumitru, referitor la relaţiile sale cu Alexandru Ioanid[16], colonelul Stoica are o „poziţie anarhică, ieşiri isterice şi de intimidare a tovarăşilor care au primit însărcinarea să stea de vorbă cu el"[17].

Aceasta era însă picătura care a umplut paharul. Pe 5 septembrie 1960 a fost chemat în faţa lui Alexandru Drăghici, în prezenţa şefului Direcţiei Cadre şi îi este comunicat faptul că, avându-se în vedere greşelile sale anterioare, la care se adăugau manifestările menţionate mai sus, care „n-au nimic comun cu un ofiţer de Securitate", este trecut în rezervă. Deşi colonelul Stoica cere să fie păstrat în cadrul M.A.I., în orice funcţie, Al. Drăghici rămâne inflexibil, spunându-i acestuia că „a avut şi rezultate pozitive, însă când se credea că merge într-adevăr bine, făcea câte o prostie aşa de mare, încât umbrea toată activitatea sa pozitivă" şi concluzionează: „decât să-l facă din cal, măgar, mai bine îl scoate din M.A.I. şi să meargă să muncească în producţie, jos, în meseria sa, pentru a mai învăţa de la muncitori"[18]. Postul său era ocupat deja, din 1959, de generalul Evghenie.

General-maior **Grigore Naum** (n. 30.09.1911, în oraşul Bălţi, U.R.S.S., fiul unui funcţionar, naţionalitatea – evreu, studii – liceul teoretic, cu diplomă de bacalaureat şi un an la Facultatea de Matematică din cadrul Universităţii Bucureşti, profesia de bază – funcţionar), şef al *Direcţiei a V-a Contrainformaţii în Armată* în perioada 1949 – 1962.

Generalul Naum intrase în legătură cu mişcarea comunistă încă din timpul liceului şi desfăşurase activitate pe linie de U.T.C., al cărui membru a devenit în 1930. În 1931 a fost primit în rândul membrilor P.C.R. După înscrierea la Facultatea de Matematică, a fost exmatriculat la finalul primului an, datorită activităţii de propagandă comunistă desfăşurate. În 1934 a fost arestat, executând o lună de închisoare, la Penitenciarul Văcăreşti, pentru participarea la o demonstraţie în faţa legaţiei Germaniei la Bucureşti pentru eliberarea lui Gheorghi Dimitrov. Ulterior, a fost numit secretar al unor organizaţii de sector ale P.C.R. din Bucureşti, însă, din 1937, Grigore Naum pleacă

[15] *Ibidem,* f. 53: Referat de cadre privind activitatea colonelului de securitate Stoica Nicolae, din 21.07.1960, semnat de şeful Direcţiei Cadre, colonel Pateşan Ioan.
[16] Unul din membrii bandei care jefuise maşina cu bani a Băncii Naţionale şi care a fost angajat al Miliţiei.
[17] *Ibidem,* f. 90: *Notă – raport,* a Direcţiei Cadre M.A.I., din 09.09.1960, semnată de colonel Pateşan Ioan.
[18] *Ibidem,* f. 90 – 91. Este trecut în rezervă prin Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 2826/09.09.1960, având „drept de ajutor unic" – vezi *ibidem,* f. 17.

în Franţa, în vederea continuării studiilor. O dată ajuns în Franţa, a fost numit preşedinte al Comitetului voluntarilor români, mobilizaţi de Comintern pentru a participa la războiul civil din Spania, iar din 1938 s-a înrolat în Brigăzile Internaţionale, plecând pe front pentru a lupta împotriva lui Franco[19]. După 1939, a fost internat, împreună cu alţi voluntari români în diferite lagăre din Franţa şi Algeria, de unde a fost eliberat, în 1943, de o comisie sovietică şi trimis în U.R.S.S. De aici, după încadrarea sa ca responsabil politic al unui grup de partizani români, viitorul şef al Direcţiei de Contrainformaţii Militare a fost paraşutat în România, pentru a lupta împotriva „armatelor fasciste", din zona Văii Prahovei. După 23 august 1944, Gr. Naum a fost numit de Comitetul Central al P.C.R. corespondent al ziarului „Scânteia" de pe lângă Divizia „Tudor Vladimirescu", pe care a însoţit-o în cursul luptelor de pe Frontul de Vest, iar la înapoierea de pe front, a primit funcţia de director al Editurii P.C.R. Din octombrie 1948, a fost numit preşedinte al Comisiei de verificare a membrilor de partid din judeţul Constanţa, ceea ce constituia un bun preambul al intrării în rândul cadrelor Securităţii.

Încadrarea lui G. Naum în rândul organelor române de represiune s-a produs în noiembrie 1949, când a fost numit şef al Direcţiei de Contrainformaţii Militare, primind şi gradul de colonel[20]. După ocuparea acestei funcţii, a fost apreciat pentru activitatea depusă, colonelul Naum remarcându-se prin introducerea unor metode noi muncă în cadrul direcţiei, coordonarea corespunzătoare a muncii subordonaţilor, contribuţia avută la educarea acestora şi descoperirea mai multor „grupări de elemente duşmănoase" din cadrul Armatei, care au fost ulterior arestate şi „trimise în justiţie"[21]. Pentru rezultatele obţinute, a fost avansat la gradul de general-maior, în 1954, primind şi numeroase decoraţii din partea guvernului R.P.R. Cu toate acestea, în iulie 1962, conducerea Ministerului Afacerilor Interne a considerat că venise timpul să fie schimbat din funcţie şi trecut în rezervă acest vechi cominternist, motivul invocat fiind „expirarea anilor de serviciu"[22].

Colonel **Gheorghe Zodian** (n. 20 octombrie 1915 în oraşul Bârlad, fiul unui muncitor, naţionalitatea română, profesia de bază – inginer de locomotive, studii – Institutul de Căi Ferate, absolvit în 1957 şi cursul de pregătire în munca de securitate, cu

---

[19] Idem, dosar personal *Naum Grigore,* f. 8 – 9: *Referat de cadre al general-maiorului de securitate Naum Grigore*, semnat de şeful Serviciului 1, cpt. Chiriac Florian şi locţiitor şef serviciu, maior Vasile Achimescu. În Spania, G. Naum participă la luptele de la Aragon şi de pe Ebru.

[20] *Ibidem,* f. 9.

[21] *Ibidem,* f. 70: *Apreciere,* din 09.10.1958, semnată de prim secretarul Comitetului Organizaţiei de Partid din M.A.I., Ion Dumitru. În fapt, generalul Naum a avut o contribuţie esenţială la epurarea armatei în anii care au urmat instaurării puterii comuniste în România.

[22] *Ibidem,* f. 97: *Expunere de motive cu privire la trecerea în rezervă a unui general maior din Ministerul Afacerilor Interne*, din 07.07.1962, semnată de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Interne, general colonel Alexandru Drăghici. După trecerea sa în rezervă, Grigore Naum fost încadrat ca director adjunct la Uzina de Medicamente Bucureşti, ajungând ulterior director administrativ şi economist şef la Centrala Industrială de Medicamente şi Coloranţi Bucureşti.

durata de un an, efectuat în U.R.S.S), şef al *Direcţiei a VI-a Transporturi* în perioada 1955-1960.[23], iar ulterior şef al Direcţiei Regionale M.A.I. Iaşi (1960 – 1967).

Viitorul şef al Direcţiei a VI-a a Securităţii terminase şapte clase elementare în 1929 şi se angajase ulterior ucenic la Atelierele C.F.R. Galaţi, unde a lucrat şi după finalizarea perioadei de ucenicie, până în 1938. Din 1938 a fost încorporat pentru o perioadă de trei luni, lucrând apoi ca fochist la Depoul C.F.R. Mărăşeşti. În perioada ianuarie – noiembrie 1941 a urmat cursurile unei şcoli de tracţiune C.F.R. de la Iaşi, după care a fost repartizat ca mecanic de locomotivă la Depoul Româneşti, din Basarabia. De aici s-a transferat, în 1943, la Depoul Tighina, pentru ca, din septembrie 1944, să fie evacuat la Sibiu, iar din mai 1945 să se întoarcă la Depoul C.F.R. Galaţi[24]. Este demn de menţionat faptul că, la întoarcerea sa în România, acesta a venit însoţit de viitoarea sa soţie, de cetăţenie sovietică, pe care o cunoscuse în perioada în care lucra la depoul din Rasdelnaia – U.R.S.S. şi cu care s-a căsătorit în noiembrie 1944[25].

Intrarea lui Gheorghe Zodian în rândul membrilor P.C.R. se produce în 1945 (deşi a fost atestat ca având legături cu mişcarea comunistă încă din perioada interbelică, fiind şi un contributor sporadic la „Ajutorul Roşu”), după întoarcerea sa la Galaţi. A fost ales ulterior, în scurt timp, secretar al unei celule de partid, iar apoi preşedinte al comitetului sindical din cadrul Depoului C.F.R. Galaţi. După absolvirea unui curs de pregătire în 1946, este numit şef al Depoului C.F.R. Făurei, de unde a fost promovat, în 1948, în funcţia de şef al Serviciului Cadre al Direcţiei Regionale C.F.R. Brăila. De aici, este chemat la Bucureşti, pentru a lucra în cadrul Ministerului Transporturilor şi Comunicaţiilor, unde cariera sa a cunoscut o ascensiune rapidă, ajungând până la funcţia de ministru adjunct şi vicepreşedinte al Comitetului Geologic din Bucureşti. În funcţiile

[23] La data de 9 martie 1960, ca urmare a unei hotărâri a conducerii P.M.R., Direcţia a VI-a s-a desfiinţat, iar „sarcinile şi obiectivele ce-i reveneau” au fost preluate de Direcţiile a II-a Contraspionaj şi a III-a (Informaţii Interne) din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Motivul desfiinţării acestei unităţi consta în faptul că se observase, după mai bine de 10 ani de funcţionare a acestei direcţii a M.A.I., că „atribuţiunile Direcţiei a VI-a au trăsături comune cu atribuţiunile unor direcţii din aparatul central”. Ca urmare a acestei măsuri, colonelul Zodian a fost pus la dispoziţia Direcţiei Cadre, fiind numit, în cursul aceluiaşi an la conducerea Direcţiei Regionale Iaşi a M.A.I.- vezi ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 3/1960, f. 7: *Expunere de motive cu privire la unele măsuri ce urmează a fi luate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne”,* din 09.03.1960.

[24] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Zodian Gheorghe,* f. 271: *Referat de cadre privind activitatea colonelului Zodian Gheorghe* din 04.08.1967.

[25] *Ibidem,* f. 313: Referat de cadre privind activitatea colonelului Zodian Gheorghe din 20.04.1965, semnat de şeful Direcţiei Cadre M.A.I., colonel Pateşan Ioan. În privinţa soţiei viitorului colonel Zodian, trebuie menţionat faptul că aceasta îşi păstrează cetăţenia sovietică până în 1963, când îi este acordată cetăţenia română în baza Decretului 386/1963. Cetăţenia i-a fost acordată atât de târziu pentru că nu dorise să renunţe la cetăţenia sovietică până atunci, stând în R.P.R. în baza paşaportului sovietic – vezi *ibidem.*

deţinute, a fost apreciat drept capabil şi bun organizator, dar „rigid şi brutal în relaţiile cu oamenii”[26]. La 1 august 1955, a fost trimis de Comitetul Central al P.M.R. pentru a lucra în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, fiind încadrat cu gradul de colonel în funcţia de şef al Direcţiei a VI-a Transporturi, post pe care-l ocupă până la desfiinţarea direcţiei. În perioada în care a fost şef al acestei direcţii centrale, era apreciat ca un „tovarăş exigent, disciplinat, cu simţ de răspundere”, dar care înregistra ca principală lipsă faptul că „era distant faţă de oameni, nu primea critica şi în general era considerat ca om rigid”. În 1957 – 1958 a urmat cursurile de pregătire în munca de securitate din U.R.S.S., la întoarcere fiind menţinut în fruntea Direcţiei a VI-a, până în martie 1960, când unitatea a fost desfiinţată. Ulterior, fiind pus la dispoziţia Direcţiei Cadre, a lucrat pentru câteva luni în cadrul Direcţiei a IX-a[27], până când a fost desemnat la conducerea Direcţiei Regionale M.A.I. Iaşi.

Numirea lui Gheorghe Zodian în fruntea Regionalei Iaşi venea să suplinească un gol la conducerea acesteia, apărut după înlăturarea lui Nicolae Pandelea, în anul precedent[28], între timp coordonarea direcţiei fiind asigurată de locţiitorii la comandă din acea perioadă, Nicolae Sidea şi Cleju. Colonelul Zodian, venind la comanda acestei unităţi de la începutul lunii august 1960, reuşeşte să se facă repede remarcat în această nouă funcţie. În primul rând, el caută să satisfacă cerinţele conducerii ministerului în privinţa muncii informative desfăşurate de lucrătorii din subordine, reuşind să impună îmbunătăţirea performanţelor obţinute în recrutarea de agenţi şi desfăşurarea acţiunilor informative, fapt pentru care a fost recompensat cu diverse medalii şi premii în bani. În al doilea rând, caută să se impună în faţa subalternilor. Reuşeşte acest lucru prin crearea unui climat de muncă cât mai tensionat – îşi apelează subordonaţii, indiferent de grad, cu apelative precum „huligan”, „tăntălău”, „cap sec” etc., face presiuni asupra unora pentru a-l ajuta să-şi rezolve probleme personale, ordonă efectuarea de anchete cu privire la activitatea locţiitorilor săi, sancţionează aproape toate cadrele din subordine – astfel încât, în final, mulţi subalterni îşi cer trecerea în rezervă, iar locţiitorii săi şi şefii de servicii din cadrul Regionalei cer „să meargă în alte funcţii inferioare, numai să scape de col. Zodian Gheorghe şi stilul său de muncă”[29].

Cadrele Regionalei M.A.I. Iaşi au făcut, de-a lungul timpului, numeroase plângeri împotriva „stilului învechit, drăcesc” de muncă al colonelului Zodian – după cum se exprima chiar unul dintre locţiitorii săi – dar toate au rămas fără efect. La cele menţionate mai sus, s-au adăugat o serie de directive originale ale şefului Regionalei Iaşi, care au implicat cadrele direcţiei în noi domenii de interes pentru munca de securitate de pe plan local, unele dintre ele chiar neconforme cu directivele P.M.R. din acel moment. Astfel, ofiţerii Securităţii din Iaşi a trebuit să inspecteze restaurantele din Iaşi –

[26] *Ibidem,* f. 271: Referat de cadre din 04.08.1967.
[27] *Ibidem,* f. 281 – 282.
[28] Colonelul Nicolae Pandelea (sau Pandele), fostul şef al Regionalei MAI Iaşi a fost înlăturat din fruntea direcţiei în 1959, după ce s-a descoperit că a fost informator al Siguranţei, în perioada anterioară lui 1944 – vezi idem, fond Documentar, dosar 13 185, f. 63: *Stenograma şedinţei de analiza muncii Direcţiei Regionale MAI Iaşi, ţinută în ziua de 31 octombrie 1959*. De menţionat este faptul că acest informator al Siguranţei exercitase conducerea unei unităţi regionale a Securităţii timp de mai bine de zece ani, începând cu 1948.
[29] *Ibidem,* f. 273: Referat de cadre din 04.08.1967.

pentru a vedea dacă se respectau regulile de igienă – şi căminele studenţeşti – pentru a controla dacă studenţii aveau instalate difuzoare în camere, au început urmărirea informativă a tuturor persoanelor care efectuaseră plecări în străinătate, indiferent dacă acestea erau sau nu membri de partid, au alcătuit evidenţa tuturor evreilor din regiune care deţineau funcţii în aparatul de partid şi de stat etc.[30].

Toate aceste probleme din activitatea Regionalei Iaşi a M.A.I. au fost multă vreme cunoscute conducerii M.A.I., dacă avem în vedere faptul că, în iunie 1964, un colectiv din Direcţia Cadre a M.A.I. a efectuat un control la această direcţie şi a descoperit exact deficienţele amintite mai sus şi altele asemănătoare[31]. Cu toate acestea, însă, în aprilie 1965, şeful Direcţiei Cadre îşi menţinea opinia conform căreia Zodian era „un ofiţer bine pregătit profesional […], bun organizator şi competent în conducerea Direcţiei Regionale M.A.I. Iaşi", fapt pentru care propunea menţinerea sa în funcţie.

Schimbarea sa de la conducerea direcţiei s-a produs de-abia în 1967 şi doar la intervenţia organelor locale de partid. Astfel, cu ocazia unei dezbateri a documentelor Plenarei C.C. al P.M.R. din iunie 1967, ce a avut loc la sediul Regionalei Iaşi a M.A.I.[32], la care au participat şi delegaţi ai conducerii nou înfiinţatului Consiliu al Securităţii

[30] *Ibidem,* f. 323: *Extras din stenograma C.S.S: în care s-a făcut informarea despre felul în care s-a desfășurat ședința cu activul de bază din Regiunea M.A.I. Iași.* În cursul acestei şedinţe, desfăşurate în 1967, unul dintre participanţi – cel mai probabil, Nicolae Doicaru – declara: „Pur şi simplu îmi era şi jenă să mai ascult câte năzbâtii a mai ordonat". La cele de mai sus, se mai poate adăuga faptul că Zodian îşi folosise unul dintre subordonaţi – care ulterior ceruse trecerea sa în rezervă – pentru a facilita încadrarea soţiei sale pe postul de asistent la catedra de limba rusă din Institutul de Medicină din Iaşi, deşi aceasta nu îndeplinea condiţiile necesare pentru acest post – avea doar studii medii. Datorită presiunilor de acest gen efectuate asupra subordonaților, aceștia cereau chiar ei să fie trecuţi în rezervă, dar colonelul Zodian găsise o soluție şi pentru această problemă, chemându-i pe cei doritori să părăsească unitatea condusă de el şi informându-i că, dacă treceau în rezervă, va face presiuni, astfel încât nici unul să nu poată să-şi găsească o slujbă în viaţa civilă. Uneori, participa şi soţia sa – foarte prezentă, de altfel, în activitatea direcţiei – la efectuarea unor asemenea presiuni – vezi *ibidem,* f. 325 – *Notă cu unele probleme privind pe colonelul Zodian Gheorghe.*

[31] *Ibidem,* f. 327 – 332: *Notă – raport cu privire la stilul și metodele de muncă folosite de tov. colonel Zodian Gheorghe, șeful Direcției regionale M.A.I. Iași*, alcătuit de Direcţia Cadre a M.A.I., din 24.06.1964, semnat de şeful colectivului de control, lt. col. de Securitate Radu Dumitru. Acest raport menţionează şi o serie de amănunte interesante legate de activitatea soţiei colonelului Zodian, la scurtă vreme după „Declaraţia din aprilie" 1964 a conducerii P.M.R., care ar fi fost „văzută în anturajul altor cetăţence sovietice, dintre care unele sunt cunoscute cu manifestări duşmănoase cu privire la poziţia partidului nostru, ca de pildă soţia tov. Timaru, secretar al Comitetului raional de partid, care este lucrată informativ" – vezi *ibidem,* f. 332.

[32] Este de menţionat faptul că, în timpul Plenarei mai sus menţionate, activitatea conducerii Direcţiei Regionale MAI Iaşi a fost criticată pentru faptul că ar fi solicitat „să se ia probe de scris de la toţi ştiutorii de carte din sate", fără a se aduce aceasta la cunoştinţa conducerii regionale de partid, fapt ce era calificat drept un abuz „cu implicaţii politice grave". De asemenea, printr-un ordin scris adresat organelor subordonate, conducerea Regionalei Iaşi solicitase acestora să se ocupe de „elementele duşmănoase cele mai active", între care îi enumera pe „intelectuali", o nouă greşeală „politică", ce a atras iritarea conducerii de partid de atunci. – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 99/1967, f. 101: *Stenograma ședinței plenare a Comitetului Central al PCR din zilele de 26 - 27 iunie 1967".* Cel care a adus în atenţia plenarei aceste incidente a fost Grigore Răduică.

Statului şi prim-secretarul P.C.R. al regiunii Iaşi, acesta din urmă îl acuză pe Zodian de „o totală incompetenţă la conducerea Regiunii, incompetenţă profesională şi nepricepere în cele mai elementare norme ale vieţii", constatând, în cazul acestuia, „un pronunţat gol în gândire"[33]. La acuzele prim-secretarului P.C.R. s-au adăugat şi plângerile locţiitorilor lui Zodian la conducerea Regionalei cu privire la comportamentul acestuia, toate acestea determinând, în cele din urmă, conducerea C.S.S. să ia măsura înlocuirii din funcţie a lui Gheorghe Zodian, în septembrie 1967. Acesta a fost trecut apoi în rezervă, la 1 decembrie acelaşi an, rechemat în activitate la 1 decembrie 1968 – ocazie cu care a fost numit în funcţia de adjunct al şefului Inspectoratului Judeţean de Securitate Iaşi – şi, în final, trecut definitiv în rezervă la 31 august 1969[34].

Colonel **Vasile Dinescu** (n. 1 mai 1915, în Bucureşti, fiul unui ospătar, naţionalitatea – română, studii – patru clase primare, Școala superioară de partid „Ştefan Gheorghiu", cursul de pregătire în munca de securitate din U.R.S.S., profesia de bază – ajustor mecanic), şef al *Direcția a VII-a Filaj și Investigații* în perioada 1953 – 1964.

Colonelul Dinescu, după absolvirea a patru clase elementare, începuse să lucreze, din 1930, ca ucenic la Atelierele Aviaţiei Civile, iar după calificarea sa ca ajustor mecanic s-a angajat la Atelierele de Construcţii Tehnice şi Aeronautice Bucureşti. A rămas angajat al acestei unităţi până în 1948, cu excepţia perioadei în care şi-a efectuat stagiul militar. Intrat în P.C.R. din 1945, Vasile Dinescu a îndeplinit ulterior mai multe funcţii pe linie de partid în cadrul întreprinderii unde lucra (responsabil al muncii de cadre etc.). La 15 mai 1948 a fost încadrat în Siguranţă, cu funcţia de comisar, iar de la 1 septembrie acelaşi an, după înfiinţarea Securităţii Poporului, a primit gradul de locotenent şi funcţia de adjunct şef birou în cadrul Direcţiei I a D.G.S.P.[35]. În

---

[33] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Zodian Gheorghe,* f. 323 – 324: *Extras din stenograma C.S.S: în care s-a făcut informarea despre felul în care s-a desfășurat ședința cu activul de bază din Regiunea M.A.I. Iași.*

[34] *Ibidem,* f. 16: *Mutații în timpul serviciului.* Relaţiile lui Zodian cu organele de Securitate nu se vor întrerupe însă după această dată. Foştii săi subordonaţi nu au uitat umilinţele la care-i supusese, aşa că i-au organizat o mică înscenare. Peste câţiva ani, în 1975, primind o sesizare „anonimă" – era semnată de „un cetăţean cinstit" (vezi *ibidem,* f. 85) – prin care erau înştiinţaţi de faptul că Gh. Zodian ar fi păstrat la domiciliu documente cu caracter secret, la care ar fi avut acces în perioada în care a fost la conducerea Regionalei Iaşi, organele iau în serios sesizarea respectivă (care ar fi putut fi alcătuită chiar de unul dintre foştii subalterni ai lui Zodian), efectuează o percheziţie la domiciliul fostului lor şef şi, descoperind documentele în cauză, îl trimit în justiţie pe acesta pentru săvârşirea infracţiunii de „deţinere în afara îndatoririlor de serviciu a unor documente ce constituie secret de stat". În fapt, aceste documente erau nişte caiete în care Zodian făcuse diverse însemnări (în mare măsură ilizibile) în timpul şedinţelor de partid desfăşurate la unitate. Pentru aceasta, fostul comandant al Regionalei Iaşi a M.A.I. este condamnat în primă instanţă la 3 ani de închisoare, cu executare, sentinţă modificată, în urma recursului, la 1 an şi 8 luni, cu suspendare – vezi *ibidem,* f. 57 şi 76.

[35] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Dinescu Vasile,* f. 10: *Referat de cadre privind activitatea colonelului în rezervă Dinescu Vasile*, semnat de şeful Direcţiei Personal şi Învăţământ a CSS, colonel Iulian Vlad. Dacă este corectă această referinţă privind încadrarea în Direcţia I a Securităţii

perioada următoare, a cunoscut o ascensiune rapidă în cadrul Securităţii, ajungând să fie numit succesiv şef de birou, şef de serviciu, adjunct şef direcţie şi, din aprilie 1953, şef al Direcţiei a VII-a Filaj şi Investigaţii din cadrul Ministerului Securităţii Statului. În această calitate, Vasile Dinescu a întrunit aprecierile conducătorilor ministerului pentru activitatea desfăşurată, fiind, de altfel, decorat în mai multe rânduri cu diverse ordine şi medalii ale R.P.R. I se reproşau, în acelaşi timp, lipsa de control asupra activităţii subordonaţilor, în special a acelora care lucrau în serviciul de supraveghere operativă, precum şi lipsa de interes pe care o manifesta pentru pregătirea sa culturală[36]. În perioada septembrie 1956 – iulie 1957, a urmat un curs de pregătire în U.R.S.S., la care „nu a depus tot interesul, din care cauză rezultatele obţinute la învăţătură au fost mediocre"[37]. La întoarcerea în ţară, a rămas în fruntea Direcţiei a VII-a pentru o perioadă relativ îndelungată, „dovedind perseverenţă şi hotărâre în munca sa"[38].

În cele din urmă, însă, din cauza unor abateri disciplinare, este destituit, la data de 13.07.1964, din funcţia deţinută, fiind numit locţiitor şef de serviciu în cadrul Direcţiei a III-a, pentru ca apoi să fie trecut în rezervă şi pensionat, în iulie 1967. S-a

Poporului, atunci Vasile Dinescu a lucrat în cadrul Direcţiei de Informaţii Interne. În alte referate de cadre ale ofiţerului respectiv, apare că ar fi fost încadrat la Direcţia a III-a (pe atunci – Contrainformaţii Penitenciare) – vezi *Ibidem,* f. 40 – însă în fişa cuprinzând mutaţiile din timpul serviciului ale ofiţerului apare ca lucrând în cadrul Direcţiei I (vezi *ibidem,* f. 29) şi de aceea am ales această variantă. Lucrătorii de la Direcţia Cadre a M.A.I. aveau deseori obiceiul de a trece în referatele de cadre denumirea unităţilor unde activaseră ofiţerii în cauză, ţinând cont de numele acestora din momentul în care a fost alcătuit referatul respectiv şi de aceea apar anumite neconcordanţe în datele prezentate.

[36] „[…] Nu-i pace să citească şi nu se preocupă de pregătirea sa culturală chiar ideologică decât într-o măsură mică. Nu are nici o părere prea justă privind posibilităţile ce le oferă completarea studiilor medii, privind acest lucru superficial. Personal nu a făcut nimic până în prezent pentru a-şi completa studiile, cu toate că în privinţa cunoştinţelor generale are multe lacune"- vezi *ibidem,* f. 46: *Referat de cadre al lt. col. de securitate Dinescu Vasile.*

[37] *Ibidem,* f. 41: Referat de cadre din 20.01.1962, semnat de şeful Direcţiei Cadre, colonel Pateşan Ioan. De fapt, referirile la adresa comportării sale în timpul petrecut la Moscova au fost mult mai critice de atât. În caracterizarea pe care i-a făcut-o şeful grupului plecat la studii în URSS, col. Pavel Aranici, la întoarcerea în ţară se arăta: „[…] La cursul de istoria P.C.U.S. nu a depus eforturi şi a fost inactiv la seminarii. […] În urma examenului de limba rusă şi văzând pretenţiile comisiilor şi rezultatele examenelor la celelalte grupe la Istoria P.C.U.S., s-a făcut bolnav şi a intrat în spital, scăpând în felul acesta de examene.[…] Este un caracter foarte dificil, greu de lucrat cu el, pentru că este o fire anarhică. Cu greu s-a încadrat în viaţa de colectiv. Intrigant, căuta să creeze discordie între tovarăşi. Foloseşte şi un vocabular care jigneşte pe tovarăşi. […] Tov. Dinescu nu s-a străduit şi nu a înţeles importanţa studiului şi pentru ce a fost trimis la această şcoală – *ibidem,* f. 100.

[38] Este bine că totuși era perseverent, dacă avem în vedere faptul că rezultatele Direcţiei erau chiar rizibile. În privinţa eficienţei activităţii celor care lucrau în domeniul filajului, semnificative sunt cuvintele lui Gh. Pintilie la o şedinţă de analiză a activităţii Direcţiei a VII-a: „Cunoaştem că munca Direcţiei a 7–a a făcut progrese faţă de trecut şi se simte acest lucru. Dacă acum tov. şefi de direcţii operative ridică problema că s-au stricat unele lucrări, înainte toate se stricau, nu numai 2 – 3, ca acum.[…]" – vezi idem, fond Documentar Bucureşti, dosar 13 191, f. 25: *Stenograma de colegiu din ziua de 6 mai 1960, în care s-a analizat activitatea Direcţiei a VII-a pe perioada 1 ianuarie – 31 dec. 1959.*

revenit asupra deciziei de trecere în rezervă în cursul aceluiaşi an, fiind reangajat în Direcţia a II-a din cadrul Consiliului Securităţii Statului, pentru a fi din nou trecut în rezervă, de data aceasta definitiv, la data de 31.10.1969[39].

Colonelul **Francisc Andrei Butyka** (n. 13 iulie 1920, în oraşul Cluj, fiul unui ţăran sărac, naţionalitatea – maghiară, studii – şapte clase elementare, profesia de bază – lăcătuş), şef al *Direcţiei a VIII-a Anchete* în perioada 1952 – 1963.

Francisc Butyka a absolvit şapte clase elementare în oraşul natal în cursul anului 1934, pentru a se angaja, în cursul aceluiaşi an, ca ucenic la un atelier de lăcătuşărie din Cluj. După calificarea sa în meseria de lăcătuş, a continuat să lucreze în cadrul aceluiaşi atelier până în 1938, înscriindu-se între timp şi în cadrul Sindicatului Metalurgic, dar fără a se face remarcat prin implicarea în vreo acţiune de protest a muncitorilor din acea vreme şi fără a intra în contact cu mişcarea comunistă, ilegală la acea dată. În cursul anului 1938, Fr. Butyka s-a angajat la fabrica metalurgică „Fermata" din Cluj, în cadrul căreia a lucrat până în cursul lunii iulie 1941, când a fost concediat pentru că ar fi refuzat să se înscrie în „organizaţia fascistă" „Nemzeti Munka Központ" (Centrul de Muncă Naţional)[40]. În continuare, timp de câteva luni, viitorul şef al Direcţiei de Anchete a Securităţii a rămas şomer, pentru a fi încorporat, în cursul lunii octombrie 1941, în armata maghiară, în cadrul Regimentului 9 Transmisiuni din Cluj. A fost lăsat la vatră, fără a participa la război, în cursul anului 1944, pentru a fi concentrat din nou, în luna septembrie a aceluiaşi an şi trimis pe front în zona localităţii Turda. Aici, Francisc Butyka nu a participat la lupte, ci a servit ca furier şi s-a „manifestat împotriva hitlerismului", ascultând „postul de radio Moscova"[41]. Manifestările antihitleriste ale acestuia nu au durat însă prea mult, având în vedere că a dezertat din regimentului său, aflat în retragere la Baia Mare, în cursul lunii octombrie 1944 şi s-a întors în oraşul natal.

După întoarcerea în oraşul Cluj, simţind oportunitatea care i se oferea odată cu intrarea armatelor sovietice pe teritoriul Ardealului, viitorul colonel Butyka a început să acorde, brusc, o mult mai mare atenţie mişcării sindicale şi ia parte la toate acţiunile organizate de aceasta, pentru a se înscrie apoi, din februarie 1945, în Partidul Comunist Român. Din acest moment, cariera sa a cunoscut o ascensiune aproape neîntreruptă,

---

[39] Idem, fond Cadre, dosar personal *Dinescu Vasile,* f. 29. De fapt, colonelul Dinescu a comis multe abateri disciplinare de-a lungul întregii perioade în care s-a aflat la conducerea Direcţiei a VII-a şi era de o incompetenţă unanim recunoscută de toţi ceilalţi şefi de unitate din M.A.I. şi chiar de proprii subordonaţi, dar, cu toate acestea, el a fost menţinut în funcţie, se pare cu sprijinul lui Al. Drăghici, care a fost dispus multă vreme să-l tolereze în fruntea unei unităţi a cărei activitate nu a avut niciodată o prea mare importanţă pentru conducerea de atunci a ministerului.

[40] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Administrativ – Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 18: Referat de cadre privind activitatea colonelului Butyka Andrei Francisc, din 25.07.1955, semnat de şeful Direcţiei Cadre a M.A.I., general maior Demeter Alexandru. Acesta este, cel puţin, motivul concedierii pe care şeful, pe atunci, al Direcţiei Anchete a M.A.I. l-a furnizat lucrătorilor de cadre ai ministerului, ceea ce nu înseamnă că ar fi şi adevărat.

[41] *Ibidem.* Desigur, ce alt post se putea asculta în cadrul armatei maghiare, în plin război antisovietic, decât Radio Moscova? Trebuie recunoscut că Fr. Butyka a luptat şi el cum a putut împotriva „regimului de opresiune fascistă".

care-l va purta până în rândul conducătorilor organelor române de represiune. Astfel, din luna mai 1945, a fost scos „din producţie", devenind „activist salariat" şi numit secretar al Sindicatului Metalo – Chimic din Cluj, pentru ca, în ianuarie 1946, să fie însărcinat cu funcţia de responsabil organizatoric al Comitetului Judeţean P.C.R. Cluj. În iunie 1946, a fost cooptat, cu aceeaşi funcţie, de responsabil organizatoric, în Biroul Regional al P.C.R., iar din martie 1947 a activat ca „responsabil al resortului sindical" în cadrul Biroului Comitetului de Partid Judeţean Cluj. La sfârşitul anului 1947, a intervenit o retrogradare a sa, „din cauza atitudinii de îngâmfare şi de supraapreciere pe care a manifestat-o în muncă", fiind scos din „munca de partid" şi trimis ca secretar al Consiliului Sindical Judeţean Cluj. Perioada de dizgraţie a lui Fr. Butyka nu a durat însă prea mult, dată fiind nevoia de cadre fidele pe care o manifesta în acel moment nou instauratul regim comunist, astfel că, în cursul lunii mai 1948, acesta s-a reîntors în „munca de partid", fiind numit responsabil organizatoric în Comitetul Judeţean de Partid Someş. Ulterior, a intervenit „verificarea membrilor de partid", în cursul căreia responsabilul organizatoric al P.M.R. din judeţul Someş a fost numit preşedinte al Comisiei Judeţene de Verificare Năsăud. În această poziţie, Francisc Butyka „s-a achitat mulţumitor de sarcini", conducerea partidului fiind chiar atât de „mulţumită" de activitatea sa încât i-a oferit o promovare foarte semnificativă în ierarhia politică a vremii şi l-a numit responsabil al Secţiei Documentare, apoi al Sectorului Anchete şi Cercetări la Comisia Controlului de Partid de pe lângă Comitetul Central al P.M.R., aducându-l astfel, foarte aproape de viitorul său domeniu de activitate. Mai mult decât atât, „capacitatea organizatorică, orientarea" şi „voinţa" dovedite de viitorul colonel în funcţiile politice pe care le-a deţinut până în acel moment nu puteau să nu atragă şi o recunoaştere oficială, vizibilă, a meritelor sale de către conducerea statului, astfel încât, în cursul anului 1949, a fost decorat cu ordinul „Steaua R.P.R.", clasa a V-a[42].

Mutarea lui Francisc Butyka de la Sectorul Anchete şi Cercetări al Comisiei Controlului de Partid la Direcţia de Cercetări a Securităţii s-a produs la 1 iulie 1952, când a fost încadrat în Direcţia Generală a Securităţii Statului cu gradul de maior, preluând, totodată, funcţia de şef serviciu în cadrul Direcţiei a VIII-a, cu delegaţie de locţiitor director. Doar două luni i-au trebuit proaspătului maior Butyka pentru a trece din postura de locţiitor (cu delegaţie) al şefului de atunci al Direcţiei Cercetări a Securităţii, în cea de şef al direcţiei în cauză şi de anchetator al foştilor săi comandanţi, Mişu Dulbergher şi Tudor Dincă, astfel că, de la 1 septembrie 1952, a fost numit la conducerea Direcţiei a VIII-a, fiind şi avansat la gradul de locotenent-colonel. Zelul noului anchetator şef al regimului trebuie să fi fost impresionant pentru conducerea organelor române de represiune de atunci, astfel încât, în ceva mai mult de un an, la 30 decembrie 1953 a fost din nou avansat, la gradul de colonel, de data aceasta. Toate aceste promovări în funcţie şi în grad veneau însoţite de numeroase cuvinte de apreciere la adresa performanţelor sale profesionale, aşa cum le exprima şi conducerea Direcţiei Cadre a M.A.I., în cursul anului 1955:

„În Securitate, tovarăşul colonel Butyka a depus eforturi pentru calificarea sa profesională, reuşind să cunoască bine metodele muncii de cercetări şi prevederile legilor în vigoare. Insistă pentru respectarea legalităţii socialiste şi a luat poziţie faţă de

[42] *Ibidem*, f. 19.

subalternii care au avut încălcări de la acest principiu. Se ocupă de munca tovarăşilor, dând îndrumări şi ajutor practic când este nevoie. […] Tov. colonel Butyka Francisc are perspective în această muncă, faţă de rezultatele pe care le-a obţinut până în prezent. Pentru aceste rezultate, a fost decorat cu ordinul «Steaua R.P.R.», clasa a III-a (1954). S-a preocupat şi perseverează în îmbogăţirea nivelului său cultural şi politic (urmează Universitatea de Partid «Ştefan Gheorghiu», fără frecvenţă), obţinând rezultate vizibile”[43].

Dacă avem în vedere „performanţele” cu care se puteau lăuda organele de anchetă ale Securităţii din acea perioadă, s-ar putea crede că aprecierile de mai sus, referitoare la insistenţa lui Fr. Butyka pentru „respectarea legalităţii socialiste” şi luările sale de poziţie „faţă de subalternii care au avut încălcări de la acest principiu” ar fi o mostră de cinism sau de umor negru al Direcţiei Cadre a M.A.I., dar, din păcate, nici una din aceste variante nu este valabilă, ci realitatea este că asta se înţelegea, pe atunci, prin „legalitatea socialistă”. Ulterior, lucrurile se vor schimba, dar, până atunci, „rezultatele vizibile” obţinute de şeful Direcţiei a VIII-a în anchetele desfăşurate, ca şi în pregătirea sa profesională, culturală şi politică erau mai mult decât suficiente pentru a mulţumi conducerea organelor române de represiune.

Nu toate aprecierile la adresa activităţii lui Francisc Butyka din acea vreme erau pozitive, reproşându-i-se mult timp atitudinea sa „de îngâmfare”, rigiditatea manifestată în relaţiile cu subalternii, precum şi intoleranţa manifestată la critica venită „de jos”[44]. O lungă perioadă de timp, aceste deficienţe au fost considerate minore, datorită faptului că metodele de anchetă ale colonelului Butyka erau încă utile pentru scopurile regimului, iar „îngâmfarea” sau „rigiditatea” de care acesta ar fi dat dovadă nu erau motive serioase, de natură să determine înlocuirea sa din funcţie, atâta vreme, mai ales, cât încă nu se profila un înlocuitor capabil să ofere aceleaşi rezultate precum acest şef al Direcţiei a VIII-a. Treptat însă, de la începutul anilor `60, atitudinea conducerii P.M.R. faţă de metodele practicate de subordonaţii lui Fr. Butyka a suferit o schimbare semnificativă, liderii regimului începând să arate o mult mai mică toleranţă faţă de diversele abuzuri în care organele de anchetă de la nivel central sau regional erau implicate. În consecinţă, ceea ce i s-a cerut şefului Direcţiei de Anchete de atunci a fost să exercite un mult mai strâns control asupra activităţii subordonaţilor, pentru ca violenţele aplicate de aceştia învinuiţilor, de regulă, cu prilejul interogării lor să fie efectuate numai în anumite cazuri, la cererea şi cu autorizarea expresă a conducerii P.M.R. sau M.A.I. Era însă foarte dificil să fie dezvăţaţi peste noapte ofiţerii de anchetă

---

[43] *Ibidem.* În ceea ce priveşte ajutorul practic pe care-l dădea subordonaţilor în caz de nevoie, există numeroase mărturii ulterioare care adeveresc acest fapt. Una din acestea este oferită de un alt personaj, de aceeaşi factură precum şeful Direcţiei Anchete, generalul Aurel Stancu, ce ocupa în 1957 postul de comandant al Securităţii Capitalei şi care, confruntat cu acuzaţiile conducerii P.M.R. conform cărora ar fi procedat cu excesivă brutalitate în anchetarea celor arestaţi cu prilejul evenimentelor din Ungaria din 1956, se apăra spunând că, în acelaşi context, şi „tov. Butică [sic! – Butyka] se lăuda în faţa tov. ministru [Drăghici] că a bătut pe unu` de l-a omorât acolo din bătaie” – vezi idem, Secţia Cancelarie, dosar nr. 113/1957, f. 28. Deci, se poate aprecia că Francisc Butyka era într-adevăr un şef mereu preocupat de întronarea „legalităţii socialiste”, dar care ştia să-şi ajute cu plăcere subordonaţii în activitatea lor practică, de zi cu zi.

[44] Idem, Secţia Administrativ – Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 9671955, f. 19.

de practicile permise şi chiar recomandate atâţia ani la rând, astfel încât colonelul Butyka, cu toate „luările sale de poziţie”, nu a reuşit să stăvilească abuzurile subordonaţilor săi, care au provocat chiar anumite incidente ce au pus într-o situaţie stânjenitoare conducerea P.M.R.

În aceste condiţii, în urma şi a unor erori personale ale lui Francisc Butyka, care au provocat dispute inutile între conducerea M.A.I. şi Procuratură, s-a decis, la începutul anului 1963, schimbarea acestui veteran al organelor române de represiune, care începea să incomodeze, mai ales că acum se întrevedea şi un înlocuitor al acestuia, în persoana locţiitorului său, Gheorghe Enoiu. Sarcina de a formula motivele destituirii şefului Direcţiei a VIII-a i-a revenit generalului Vasile Negrea, prim-adjunctul de atunci al ministrului Afacerilor Interne, care, în caracterizarea alcătuită ofițerului atunci, arăta:

„În ultimul timp, col. Butyka Francisk a manifestat lipsuri serioase în conducerea activităţii acestei direcţii. A prezentat unele lucrări neverificate, superficial întocmite și neaprofundate.

Manifestă serioase tendinţe de supraapreciere şi din această cauză face caz de unele probleme pe care le ridică, însă nu le aprofundează şi trece cu multă uşurinţă peste ele, iar când aceste probleme sunt verificate, nu se confirmă.[…]

Poziţia lui şovăielnică, oscilantă şi lipsită de hotărâre s-a manifestat şi într-o serie de măsuri care trebuiau (sic!) luate pe linia muncii de anchetă. Deşi a fost ajutat, […] nu a reuşit să lichideze cu ele, fapt pentru care propun să fie scos din funcţia de şef al Direcţiei a VIII-a şi pus la dispoziţia ministerului”[45]

Astfel, la 15 ianuarie 1963, s-a încheiat fructuoasa carieră în cadrul Securităţii a colonelului Butyka, înlocuit în funcţie de o altă figură „luminoasă” a Direcţiei Anchete, maiorul (pe atunci) Gheorghe Enoiu, ceea ce nu poate să arate decât progresul continuu al spiritului respectării „legalităţii socialiste” de către organele române de represiune. Cât despre Francisc Butyka, a fost trecut în rezervă din 13 noiembrie 1963, la scurtă vreme după ce partidul hotărâse că se poate dispensa de serviciile sale[46]. În perioada 1967 – 1968, ca urmare a investigării de către organele de partid a abuzurilor comise în timpul anchetei „lotului Vasile Luca”, activitatea fostului şef al Direcţiei a VIII-a (ca şi a succesorului său) a fost supusă oprobriului unanim al membrilor P.C.R., fiindu-i retrase toate decoraţiile acordate în timpul cât lucrase în cadrul Securităţii, dar fără a suferi alte consecinţe. În 1968, figura ca inspector la Vama Poştelor.

Colonelul **Ştefan Mladin** (n. 15.07.1915, com. Tunarii Noi, raion Calafat, regiunea Craiova, fiul unui ţăran sărac, naţionalitatea – română, studii – patru clase primare, profesia de bază – ospătar), şef al *Direcţiei a IX-a Pază Demnitari* în perioada 1953 – 1962.

Viitorul şef al pazei demnitarilor a absolvit patru clase primare în comuna natală în cursul anului 1926, rămânând ulterior acasă, pentru a-i ajuta pe părinţi la „munca câmpului”. În 1928, după decesul tatălui său, a plecat la Bucureşti, unde a lucrat ca ospătar la diverse restaurante din Capitală, meserie pe care a practicat-o de-a lungul

[45] Florica Dobre (coord.), *op. cit.,* vol. I(1948 – 1967), p. 239: *Caracterizarea colonelului Butyka Andrei Francisc, șef al Direcției a VIII-a cercetări penale din M.A.I.,* din 15 ianuarie 1963.
[46] *Ibidem*, p. 697: *Butyka, Francisc Andrei* – fişă biografică alcătuită de Florian Banu.

întregii perioade anterioare lui 23 august 1944, cu excepția unor scurte întreruperi, datorate efectuări stagiului militar sau arestării sale de către organele de Siguranță.

Apropierea lui Ștefan Mladin de „mișcarea muncitorească" s-a produs după 1932, când s-a încadrat în sindicatul ospătarilor. La scurtă vreme după aceea, a fost „atras în munca ilegală", astfel încât a intrat în rândul membrilor U.T.C., luând parte la diverse acțiuni ale acestei organizații precum: împărțiri de manifeste, „întruniri zburătoare" (aceasta este, probabil, o formă cu totul originală de acțiune politică, pe care numai un bun membru al sindicatului ospătarilor era capabil s-o ducă la bun sfârșit), participarea la greve etc.[47] Consecințele implicării sale în acțiunile militante organizate de mișcarea comunistă din România nu au întârziat să se vadă, în condițiile în care Siguranța supraveghea cu atenție activitatea militanților comuniști din România, astfel încât, în 1934, a survenit prima arestare a lui Ștefan Mladin, în cursul căreia, „găsindu-i-se la percheziție material de partid, l-a recunoscut". Ulterior, a retractat declarația inițială, în „urma îndrumărilor primite", astfel încât, după o lună de arest, a fost eliberat, în așteptarea verdictului instanței de judecată. Sentința dată de prima instanță, în 1935, a fost deosebit de aspră în ceea ce-l privea, fiind condamnat „în lipsă", la zece ani de închisoare, dar, în urma recursului, s-a dispus rejudecarea procesului, pentru ca, prin sentința definitivă din 1938, să fie achitat. De menționat este faptul că, în tot acest timp, Ștefan Mladin și-a continuat activitatea militantă, mai ales pe linia organizării „Ajutorului Roșu", dar și ca delegat al partidului în județul Mehedinți, unde a participat la organizarea campaniei electorale a Blocului Democratic din acest județ. Participarea sa continuă la acțiunile P.C.R. nu putea rămâne nerăsplătită, motiv pentru care a fost și primit ca membru de partid cu drepturi depline în 1937.

În cursul anului 1937, viitorul comandant al Direcției a IX-a a Securității a fost încorporat în armată, efectuându-și stagiul militar până în 1939. În toată această perioadă, Șt. Mladin a continuat să păstreze legătura cu partidul, fapt care i se va dovedi util mai ales în iunie 1941, când a fost din nou încorporat, de data aceasta pentru a participa la război, pe frontul antisovietic. Cu acest prilej, a cerut instrucțiuni de la „legătura" sa din partid cu privire la atitudinea pe care trebuia s-o adopte și, în urma sfaturilor primite, a hotărât că cel mai potrivit front pe care trebuia să lupte era cel al popotei ofițerilor, unde s-a și încadrat, evitând astfel participarea la orice fel de bătălie[48]. Cu toate acestea, nu s-a mulțumit cu atât și, dorind să-și poată exercita meseria cu orice

[47] ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ – Politică (Dosare Anexe), dosar nr. 96/1955, f. 113: referat de cadre privind activitatea locotenent colonelului Mladin C. Ștefan, din 20.07.1955, semnat de șeful Direcției Cadre a M.A.I., general maior Demeter Alexandru.

[48] De fapt, Ștefan Mladin a fost sfătuit să aibă „o comportare justă și, la prima ocazie, să se predea la sovietici". În ciuda indicațiilor ale organelor de partid, viitorul ofițer nu a dezertat din armata română, ci alături de unitatea sa, Batalionul 710 Infanterie, a mers până aproape de Stalingrad. Este adevărat însă, că nu a participat la luptele propriu-zise, ci a servit la popota ofițerilor, comportându-se „just" în tot timpul cât a fost pe front și ducând „muncă de lămurire printre ostași". În decembrie 1942, „îmbolnăvindu-se", a fost trimis în țară, pentru ca, din ianuarie 1943, să fie transferat la Regimentul 31 Infanterie și trimis la popota Școlii Superioare de Război din București, unde a servit la popota ofițerilor – vezi idem, dosar nr. dosar nr. 74/1953, f. 18 – 19: referat de cadre privind activitatea locotenent-colonelului Mladin Ștefan, locțiitor al șefului Direcției a IX-a a Ministerului Securității Statului, [1953

preţ, a făcut multe sacrificii pentru aceasta, după cum recunoştea şi conducerea Direcţiei Cadre a M.A.I. în 1955:

„În timpul războiului, cu ajutorul şperţului, a obţinut dese concedii, în care timp lucra în meseria sa”[49].

Ştefan Mladin a folosit însă acest timp şi pentru a continua lupta împotriva orânduirii „fasciste” de la locul său de muncă, astfel încât, în 1943, a organizat, împreună cu alţi ospătari – membri şi ei, probabil, ai sindicatului ospătarilor – o „acţiune revendicativă” de amploare în cadrul restrâns al restaurantului „Bavaria” din Bucureşti. Din păcate pentru organizatori, organele de represiune de atunci au intervenit prompt, înfrângând mişcarea de rezistenţă din restaurantul „Bavaria” şi Şt. Mladin a fost arestat din nou de Siguranţă, fără însă a fi trimis în judecată, dat fiind faptul că Parchetul Militar a clasat dosarul „din lipsă de probe”[50]. La scurtă vreme după aceea, cariera sa la popota armatei s-a încheiat, în urma dezertării lui Mladin din mai 1944, acesta trecând ulterior „în ilegalitate”. Ulterior, şi-a desfăşurat activitatea în cadrul formaţiunilor „patriotice”, unde s-a ocupat de „organizarea ospătarilor în formaţiuni patriotice” şi de ţinerea „legăturii cu celelalte grupe de patrioţi”. Formaţiunile „patriotice” ale ospătarilor s-au dovedit a fi de un real folos partidului, cu prilejul evenimentelor de la 23 august 1944, când Ştefan Mladin a participat, alături de colegii săi de breaslă, la arestarea lui Ion Antonescu[51].

După schimbarea de regim şi acapararea puterii de către P.C.R., sacrificiile lui Şt. Mladin din perioada „ilegalităţii” au fost recunoscute, fiind angajat, din 1946, în cadrul S.S.I., unde se pare că ar fi lucrat „cu rezultate bune”, îndeplinind „cu curaj unele misiuni de încredere”[52]. În 1948, i s-a încredinţat primul post de mare răspundere şi foarte potrivit pentru pregătirea sa anterioară – acela de şef al Protocolului la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. A ocupat această funcţie până în cursul anului 1951, când a trebuit să fie schimbat din funcţie, datorită unor deficienţe profesionale, după cum recunoştea, ulterior şi Direcţia Cadre a M.A.I., care nu uita să-i aprecieze însă şi calităţile dovedite în această funcţie:

„Şi la Protocol a muncit bine însă, nefiind controlat şi ajutat, au reînviat în el slăbiciunile imprimate caracterului său de profesia şi mediul din trecut. Devenise foarte îngâmfat, slugarnic şi carierist. Era preocupat pentru a-şi asigura condiţii de viaţă luxoase şi uneori se complăcea în anturajul unor elemente cu o morală mai decăzută, cu

---

[49] Idem, dosar nr. 96/1955, f. 113.

[50] Este de apreciat intervenţia promptă a organelor de Siguranţă, care au realizat, desigur, faptul că extinderea unei asemenea acţiuni revendicative în rândul tuturor ospătarilor din Bucureşti ar fi constituit o ameninţare considerabilă la adresa spiritului combativ al populaţiei Capitalei pe timp de război, care oricum, nu era la cote prea înalte. Nici nu putem să ne gândim ce efecte ar fi avut propagarea mişcării în rândul ospătarilor de la restaurantele din toată ţara.

[51] Idem, dosar nr. 74/1953, f. 19: referat de cadre privind activitatea locotenent-colonelului Mladin Ştefan. Se pare că Ştefan Mladin ar fi condus chiar echipa care l-a ridicat pe Ion Antonescu de la Palatul Regal în noaptea de 23/24 august 1944 – vezi Stelian Tănase, *Clienţii lu` tanti Varvara. Istorii clandestine,* Bucureşti, Ed. Humanitas, 2005, p. 459.

[52] *Ibidem*, f. 22: Referat de cadre privind pe locotenent colonelul Mladin Ştefan, din 29.07.1952, alcătuit de Sectorul de Verificare a Cadrelor din C.C. al P.M.R.

care făcea petreceri şi chefuri îndelungate. Din această cauză, neglija viaţa de partid, de multe ori lipsea nemotivat de la şedinţele organizaţiei de bază”[53].

Cum chefurile prelungite se mai puteau tolera, dar lipsa de la şedinţele organizaţiei de bază, nu, partidul a hotărât să-i dea „un ajutor serios pentru lichidarea lipsurilor sale”, astfel încât, după destituirea sa de la Protocol, a fost numit în mult mai austera funcţie de instructor la Secţia Organe Conducătoare din cadrul C.C. al P.M.R. Aici, Ştefan Mladin a dat dovadă de grabnică îndreptare şi după circa un an, partidul a hotărât să-i dea şansa de a lucra din nou într-un domeniu apropiat pregătirii sale, fiind încadrat Ministerul Securității Statului, de la 1 octombrie 1952, cu gradul de locotenent-colonel şi funcţia de locţiitor al şefului Direcţiei a IX-a Protecţia Ministerelor, Paza Demnitarilor. De la 1 iunie 1953, proaspătul locotenent-colonel Mladin a fost avansat în funcţie, devenind şef al direcţiei mai sus amintite.

După venirea la conducerea direcţiei, se aprecia că Şt. Mladin ar fi „crescut în muncă”, obţinând aprecierea conducerii M.S.S., ulterior a M.A.I. pentru activitatea depusă. Mai înregistra unele „lipsuri”, precum „superficialitatea în analizarea problemelor, pripeala şi uşurinţa”, „unele tendinţe de îngâmfare”, faptul că nu studia „suficient material ideologic”, dar, în mod indiscutabil, activitatea sa într-un domeniu atât de apropiat de pregătirea profesională atât de specială de care dispunea nu putea decât să aducă satisfacţii superiorilor ierarhici.

Totul a durat până la sfârşitul anului 1961, când, sătulă de desele abateri disciplinare ale ofiţerilor Direcţiei a IX-a şi de lipsa de control a colonelului Mladin asupra subordonaţilor, conducerea M.A.I. a decis reorganizarea acestei unităţi, care-şi schimbă şi indicativul, devenind Direcţia a VI-a, şi înlocuirea din funcţie a fostului ospătar, a cărui carieră de supraveghetor-şef al activităţii demnitarilor şi, mai ales, al protocolului acestora se încheie în mod abrupt, după aproape opt ani de frumoase realizări[54].

Colonel **Mihail Petruc** [55] (n. 08.11.1910, Tighina – U.R.S.S., fiul unui muncitor salahor, naţionalitatea – rusă, studii – Institutul de Drept din Harkov – U.R.S.S, profesia de bază – lăcătuş), şef al *Serviciului „K” Contrainformații Penitenciare și Miliție* în perioada 1958 – 1967.

Viitorul colonel Petruc terminase patru clase primare în localitatea natală în 1923, iar din 1924 s-a angajat ca ucenic în cadrul Atelierelor C.F.R. Tighina, unde a învăţat meseria de lăcătuş. Şi-a exercitat profesia de bază pentru o scurtă perioadă de timp (1928 – 1931) în cadrul Atelierelor C.F.R. din Tighina şi Galaţi – pe teritoriul României. A emigrat din România în 1931, când, pentru a nu fi încorporat în armata română, de teama persecuţiilor la care ar fi

[53] Idem, dosar nr. 96/1955, f. 114.

[54] Nu am putut stabili cu precizie data înlocuirii din funcţie a colonelului Mladin, care, într-un stat de organizare de la sfârşitul anului 1961, figura încă la conducerea Direcţiei a IX-a. Cel mai probabil, această schimbare a intervenit între începutul anului 1962 şi luna august a aceluiaşi an, când succesorul său, colonelul Nicolae Iani, era propus la conducerea Direcţiei de Pază a Demnitarilor.

[55] Nume real – Burun Mihail.

fost supuşi „recruţii aparţinând minorităţilor naţionale”, pleacă în Uniunea Sovietică, predându-se autorităţilor din Tiraspol[56], care-l repartizează ca lăcătuş-mecanic la fabrica de conserve din localitate.

M. Petruc nu a rămas însă multă vreme în această poziţie, datorită faptului că autorităţile sovietice au văzut în tânărul emigrant un posibil ajutor de nădejde, care putea fi folosit împotriva statului român. La receptarea favorabilă a lui Petruc de către organele de securitate sovietice a contribuit şi faptul că acesta intrase în contact cu mişcarea comunistă încă de când era în România, fiind primit în U.T.C. din 1927. De aceea, odată ajuns în U.R.S.S., a fost lăsat să lucreze 2 ani în producţie – la fabrica de conserve din Tighina – apoi este primit în Comsomol, iar din 1933 – scos din producţie şi trimis să urmeze cursurile unei şcoli juridice preparatoare din Odesa, iar apoi pe cele ale Institutului de Drept din Harkov, pe care le-a absolvit în 1938. În 1939 M. Petruc a fost contactat de către organele de informaţii din ţara adoptivă pentru a fi trimis într-o misiune de spionaj în România. Misiunea sa a eşuat însă, în mod lamentabil, fiind arestat de autorităţile române, la doar câteva zile după trecerea frontierei – în data de 2 iulie 1939[57]. La ancheta care a urmat, Petruc a avut „o poziţie proastă”, recunoscând misiunea pe care o avea de îndeplinit şi furnizând multe detalii privind organele de spionaj sovietice şi pregătirea care se acorda spionilor trimişi în România. În consecinţă, a fost condamnat la 10 ani muncă silnică şi închis la Doftana. Aici s-a integrat în grupul deţinuţilor comunişti, îndeplinindu-şi toate sarcinile care îi erau date pe linia „muncii de partid”, fără a fi primit însă în rândurile P.C.R. Acceptarea sa ca membru al partidului s-a produs abia în februarie 1944, fiind efectuată de celula comunistă din închisoarea Caransebeş, ca urmare a unei noi condamnări primite de Petruc, de data aceasta la muncă silnică pe viaţă şi a comportării „demne şi curajoase” avute de acesta în timpul anchetei şi a procesului[58].

După 23 august 1944, a lucrat, până în ianuarie 1948, ca responsabil al Serviciului Aprovizionării de la C.C. al P.C.R., fiind însă sancţionat cu „vot de blam cu avertisment” pentru „delăsare în muncă” şi lipsă de răspundere în administrarea bunurilor încredinţate. În continuare, cariera sa urmează un curs tipic pentru un agent sovietic infiltrat în structurile guvernamentale din România. Astfel, în perioada ianuarie – octombrie 1948 este angajat al Ministerului Afacerilor Externe român, fiind trimis în funcţia de consul al R.P.R. la Varşovia. Din octombrie 1948, a fost încadrat în Serviciul

[56] ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Petruc Mihail,* f. 37 – referat de cadre privind activitatea colonelului Petruc Mihail, din 1961, semnat de şeful Serviciului 1 din Direcţia Cadre, cpt. Chiriac Florian şi lucrător cadre, cpt. Tencu Alex. În perioada cât a trăit în Uniunea Sovietică, la sugestia organelor de informaţii din această ţară, a purtat numele de Ogonicov Mihail Chirilovici.

[57] *Ibidem,* f. 37 şi 152. Referitor la misiunea lui Petruc M. în România, pregătirea care i s-a făcut de către organele KGB, în vederea îndeplinirii misiunii încredinţate şi ancheta la care a fost supus de autorităţile române – vezi *ibidem,* f. 167 – 171: *Studiu asupra cazului de spionaj sovietic „Petruc Mihail”,* din 03.08.1939, alcătuit de ofiţerii Secţiei a II-a din cadrul Marelui Stat Major al Armatei române.

[58] *Ibidem,* f. 38 – Această nouă condamnare a lui Petruc a survenit ca urmare a faptului că s-a descoperit, de către autorităţile române, faptul că el efectua legătura dintre celula de partid din închisoarea Văcăreşti şi organizaţia Apărarea Patriotică prin intermediul unui gardian al închisorii, care a fost filat şi arestat de Siguranţa română în octombrie 1943.

Special de Informaţii, îndeplinind mai multe „munci de răspundere" în ţară şi străinătate. În octombrie 1951, a primit gradul de maior şi funcţia de şef serviciu, iar apoi pe cea de locţiitor şef direcţie în cadrul Direcţiei I[59], iar din 1956 este numit în funcţia de locţiitor şef direcţie la Direcţia a III-a – Informaţii Interne a M.A.I. Avansarea în funcţia de şef al Serviciului independent „K", intervenită în 1958, l-a adus într-o poziţie de prim rang în cadrul organelor române de represiune, poziţie pe care a reuşit să şi-o păstreze până la sfârşitul anului 1967. Această menţinere a sa într-o funcţie atât de importantă s-a produs în ciuda aparentei nemulţumiri a organelor de cadre din M.A.I., care-l învinuiau – încă din 1961 – pentru că nu şi-ar fi dat suficient interes pentru rezolvarea „unor situaţii operative mai greoaie (sic!)" din „comoditate şi spirit de conservare"[60].

După răcirea relaţiilor româno-sovietice, în 1964, poziţia lui Mihail Petruc a părut să fie ameninţată de investigaţiile efectuate de Direcţia Cadre cu privire la activitatea sa. S-a descoperit, cu acest prilej, faptul că, în 1960, şeful Serviciului „K" făcuse o cerere, prin intermediul prim-adjunctului ministrului Afacerilor Interne de atunci, Gh. Pintilie, adresată locţiitorului preşedintelui Comitetului Securităţii de Stat de pe lângă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S., V.S. Tikunov, pentru a-i fi eliberată o diplomă de absolvent al Institutului de Drept din Harkov, ce îi era necesară pentru a fi prezentată Direcţiei Cadre a M.A.I. din R.P.R.[61]. Avându-se în vedere toate acestea, precum şi faptul că M. Petruc era pe cale să depăşească limita de vârstă pentru gradul de colonel de atunci – 55 de ani – Direcţia Cadre cerea trecerea sa în rezervă[62]. Dorinţa conducerii Direcţiei Cadre se va îndeplini însă de-abia la 1 decembrie 1967, când colonelul Petruc este destituit din funcţia deţinută şi pus la dispoziţia Consiliului Securităţii Statului, pentru a fi pensionat la data de 31 ianuarie 1968. Ulterior, la 1 ianuarie 1969, a fost rechemat în activitate, fiind numit în funcţia de şef serviciu în sectorul Tehnică Operativă, pentru a fi trecut apoi definitiv în rezervă, la data de 31 octombrie 1969[63].

Locotenent-colonel **Alexandru Szacsko** (n. 17 august 1922, com. Lupeni, jud. Hunedoara, fiul unui miner, naţionalitatea – ruteană, studii – liceul cu diplomă de bacalaureat, profesia de bază – lăcătuş), şef al *Serviciul independent „T" – Tehnică Operativă* în perioada 1953 - 1961.

[59] *Ibidem,* f. 10: *Mutații în timpul serviciului* – colonelul M. Petruc.
[60] *Ibidem,* f. 38: *Referat de cadre privind activitatea colonelului M. Petruc* ,din 1961.
[61] *Ibidem,* f. 24 – 25 – cererea în cauză era semnată de Gh. Pintilie. Cel mai probabil, lui M. Petruc i se reproşa, cu această ocazie, faptul că nu urmase căile oficiale pentru rezolvarea problemei sale, preferând să se adreseze în mod direct conducerii KGB, fapt ce nu făcea decât să pună o dată mai mult în evidenţă ataşamentul său faţă de organele de securitate sovietice.
[62] *Ibidem,* f. 19 – 20: *Raport cuprinzând unele probleme referitoare la colonelul Mihail Petruc,* din 25 septembrie 1964, semnat de şeful Direcţiei Cadre a M.A.I., colonel de Securitate Pateşan Ioan.
[63] *Ibidem,* f. 10 – *Mutații în timpul serviciului* ale colonelului M. Petruc. Este de remarcat faptul că personajul în cauză avea deja aproape 59 de ani, aşa că schimbarea sa din funcţie poate fi legată mai mult de depăşirea limitei de vârstă decât de dorinţa conducerii organelor române de represiune de a îndepărta un notoriu agent sovietic din cadrul Securităţii.

Viitorul şef al Serviciului „T", după absolvirea a 7 clase elementare, în 1935, s-a angajat ca ucenic la atelierele mecanice ale Societăţii Petroşani, unde a continuat să lucreze şi după calificarea sa în meseria de lăcătuş. Din septembrie 1940, a fost atras în cadrul U.T.C., participând la diverse acţiuni ale acesteia, ceea ce a atras după sine şi arestarea sa de către Siguranţa Deva, în luna decembrie a aceluiaşi an. „Fiind tânăr şi fără experienţă în munca ilegală", Szacsko a avut „o comportare slabă" în timpul cercetărilor, recunoscând toate faptele de care era învinuit în faţa anchetatorilor, nedivulgând, în schimb, alte persoane[64]. În urma acestui fapt, a fost condamnat, în martie 1941, de Curtea Marţială Timişoara, la 3 ani închisoare, pe care i-a executat la închisoarea Caransebeș (până în februarie 1944) şi lagărul de la Tg. Jiu, de unde a fost eliberat după 23 august 1944. După eliberarea din închisoare, a fost încorporat şi trimis pe front, dar dezertează din unitatea militară în care fusese încadrat, pentru a se înrola ulterior, din ianuarie 1945, ca voluntar de data aceasta, în Divizia „Tudor Vladimirescu", alături de care a participat la campania de pe Frontul de Vest, făcând parte din aparatul politic al acestei unități. La finalul războiului a fost decorat cu medalia sovietică „Victoria".

Intrarea propriu-zisă a lui Al. Szacsko în viaţa politică s-a produs după încheierea războiului, când, în august 1945, a fost acceptat de organizaţia P.C.R. din Lupeni ca membru de partid cu drepturi depline. Ulterior, din septembrie 1946, a fost cooptat în biroul regional P.C.R. din Valea Jiului, iniţial ca responsabil cu educaţia politică, iar apoi ca responsabil cu munca de agitaţie şi propagandă în cadrul Comitetului Judeţean P.C.R. din Valea Jiului. A fost trimis la mai multe şcoli de partid (şcoala medie de partid – în octombrie 1948 – şcoala centrală a C.C. al U.T.M. – în 1949 – 1950), după absolvirea acestora fiind numit, din septembrie 1950, prim-secretar al Comitetului Regional U.T.M. Deva. A rămas în această poziţie timp de doi ani, pentru ca, de la 10 septembrie 1952, să fie trecut în aparatul de stat şi încadrat în Direcţia a VIII-a – Tehnică a Ministerului Afacerilor Interne, cu funcţia de locţiitor şef direcţie şi gradul de maior. A fost avansat în funcţie la scurt timp după aceea, din octombrie 1953 fiind numit şef al nou formatului Serviciu „T", care avea aceleași atribuții cu fosta Direcţie a VIII-a. În această funcţie era apreciat de conducerea ministerului ca fiind „dinamic, operativ şi cu simţ organizatoric", pentru rezultatele obţinute fiind avansat la gradul de locotenent colonel şi decorat cu „Steaua R.P.R." şi alte ordine şi decoraţii.

Cu toate că activitatea sa în fruntea Serviciului „T" părea să se bucure de aprecierea conducerii ministerului, referatele de cadre ce-l aveau ca obiect pe Al. Szacsko persistau în a semnala diverse „lipsuri" ale acestuia. Iniţial, singurul neajuns remarcat în comportamentul său de organele de cadre ale M.A.I. era „nervozitatea", datorită căreia „se aprinde repede, repezind uneori subalternii şi din această cauză nu este apropiat suficient de ei"[65]. Adevărata problemă a ieşit, însă, la suprafaţă, de-abia peste mai mulţi ani, când s-a constatat că şeful Serviciului „T" dezvoltase o pasiune foarte durabilă pentru băuturile alcoolice şi avea un program de lucru care consta, în

[64] Idem, dosar personal *Szacsko Alexandru,* f. 73: *Referat de cadre privind pe Szacsko Alexandru*, din 31 august 1955, semnat de şeful Direcţiei Cadre, gen. maior Demeter Alexandru.
[65] *Ibidem,* f. 74.

principal, în vizitele efectuate la bufetele de la „Halele Obor” [66]. Deşi acest comportament i-a fost tolerat pentru o lungă perioadă de timp, nefiind chiar atât de neobişnuit în rândul cadrelor Securităţii din acea vreme, în cele din urmă, la 1 februarie 1961, s-a hotărât retrogradarea sa din funcţie, fiind trimis să conducă Secţia „C” a Direcţiei Regionale M.A.I. Bucureşti. Aici şi-a păstrat vechile obiceiuri, motiv pentru care a fost sancţionat, a fost evaluat ca „necorespunzător” de către conducerea Regionalei M.A.I. Bucureşti, care a propus şi scoaterea sa din rândul cadrelor M.A.I. – în 1964 [67] - dar, spre exasperarea superiorilor săi, Szacsko părea să beneficieze de protecţia lui Al. Drăghici, care nu a aprobat destituirea sa din M.A.I., ci doar avertizarea repetată a acestuia şi diverse sancţiuni, rămase toate fără efect[68]. În consecinţă, fostul şef al Serviciului „T” a rămas în rândul cadrelor Securităţii până în 1967, când protecţia de care se bucura dispăruse şi a fost trecut, în sfârşit, în rezervă.

[66] Pentru a reda adevăratele proporţii ale comportamentului de multe ori chiar „deviant” al lui Alexandru Szacsko, din ultimii săi ani petrecuţi la conducerea Serviciului „T”, voi reda câteva pasaje dintr-o informare a Comitetului Organizaţiei de Partid a M.A.I din 1961: „[…] De o perioadă îndelungată, circa 2 – 3 ani, tovarăşul Sasko (sic!) Alexandru a alunecat pe panta beţiei, care în prezent s-a accentuat. Deşi i s-a atras atenţia asupra acestei abateri, fiind şi sancţionat pe linie de partid […] totuşi nu a ţinut seamă de ajutorul dat, continuând cu viciul beţiei, din care cauză s-a compromis în faţa subalternilor şi a devenit o frână în munca profesională. Astfel, în fiecare dimineaţă, pe la ora 6,00, înainte de a veni la serviciu, tovarăşul Sasko Alexandru merge la bufetul «Halelor Obor», unde consumă o anumită cantitate de votcă, pe care o repetă după ce «vizitează» de câteva ori piaţa, iar apoi telefonează să i se trimită maşina, pentru a-l aduce la serviciu. De regulă, în fiecare zi, după ora 11,30 – 12,00, pleacă cu maşina prin diferite pieţe ale Capitalei, unde, de asemeni, consumă băuturi alcoolice. Însăşi (sic!) şoferul său i-a atras atenţia uneori că bea prea mult şi că nu-l mai poate suporta în maşină în halul în care se găsea. Din cauza excesului de băutură, la birou se culcă în biroul său pe o canapea şi dă indicaţii ofiţerului de la cabinetul său să nu fie deranjat. În mai multe rânduri, a primit rapoarte ale subordonaţilor în stare de ebrietate, culcat pe canapea, ceea ce a făcut ca ofiţerii să discute nefavorabil la adresa lui. La şedinţa de alegeri a organelor U.T.M din unitatea respectivă, fiind în stare de ebrietate a părăsit prezidiul în care a fost ales, mergând în biroul să, unde s-a culcat. Tot în aceeaşi zi, a avut unele manifestări necontrolate (umblând prin biroul său cu cămaşa scoasă afară din pantaloni şi cu un pahar în mână şi repeta întruna că afară plouă deşi era senin). Ofiţerul de serviciu, alarmându-se, a chemat de acasă pe tovarăşul Simionescu Gh., locţiitorul tovarăşului Sasko Alexandru şi pe locţiitorul organizaţiei de partid, care l-au condus acasă” – vezi *ibidem,* f. 137 – 138: *Informare privind unele aspecte din comportarea tovarăşului Sasko* (sic!) *Alexandru*, din 11 ianuarie 1961, a Comitetul Organizaţiei de Partid a M.A.I, semnată de prim secretarul Comitetului, I. Dumitru.

[67] *Ibidem,* f. 63: *Referat de cadre privind activitatea colonelului Szacsko Alexandru*, din 28.06.1967, semnat de şeful Direcţiei Regionale M.A.I. Bucureşti, colonel Dumitraşcu Alexandru şi aprobat de şeful Direcţiei de Cadre, col. Pateşan Ion.

[68] Vezi *ibidem,* f. 66.

II. SUB LUPA SECURITĂȚII

Oana IONEL

„AM ZIS NOI CĂ ÎNTÂI DE LA BRAŞOV PORNEŞTE!” REVOLTA DIN 15 NOIEMBRIE 1987 DESCRISĂ ÎNTR-O CONVORBIRE TELEFONICĂ

“WE SAID THAT IT WOULD START FROM BRAŞOV!”
THE REBELLION ON 15 NOVEMBER 1987 AS DESCRIBED
IN A PHONE CONVERSATION

The workers from Section 440 of Brasov Enterprise “Red Flag” went on a the spontaneous strike, at night, between 14 and 15 November 1987, as a consequence of having received delayed and much diminished salaries. The next day, a few hundreds of workers were marching inside the enterprise, and, because they did not receive answers to their discontents, they left the workplace and went towards the Communist Party Headquarters in town. Several thousands of persons joined them and this time their trade- union claims were mixed with political ones. They were shouting “Down with the dictator!” and “Down with the communism!”

The present paper outlines the causes of that revolt, unique in the history of communism in Romania, it describes its evolution and its repression (tens of persons were arrested and 61 of them were judged, sentenced and deported).

Although officially it was stated that nothing particular had happened in Brasov on 15 November 1987, some eye witnesses of that event shared it with their acquaintances. A woman depicted the event to a friend from Tulcea, on the phone. She described what she had seen with her own eyes, how she felt about the whole situation, how proud she was because Brasov was the first town where such an event had ever occurred.

The workers’ strike in Brasov was perceived by the communist regime as an „earthquake” and some Western expositors described it as „the beginning of the end” of the Romanian dictatorship.

Etichete: Braşov 1987, revoltă muncitorească, arestări, proces, deportare, Acțiunea „1511”
Keywords: Brasov 1987, working-class revolt, arrests, trial, deportation, the „1511” action

În noaptea de 14-15 noiembrie 1987, mai multe sute de muncitori de la Întreprinderea de Autocamioane Braşov au încetat lucrul, ca urmare a primirii întârziate şi mult diminuate a salariilor. A doua zi, pentru că nu au obţinut explicaţii satisfăcătoare de la şefii lor, o parte dintre ei a ieşit din întreprindere şi s-a îndreptat spre sediile judeţean şi municipal ale Partidului Comunist din oraş. Pe parcurs, li s-au alăturat mai multe mii de persoane, pentru că nemulțumirile exprimate coincideau cu cele ale oricărui locuitor al Braşovului, cuprinzând solicitări sociale şi, treptat, politice. Pentru prima oară după foarte mult timp, pe străzi au răsunat versurile vechiului cântec patriotic „Deșteaptă-te, române!”. Și ca o noutate absolută, s-a strigat „Jos dictatorul!”, „Jos ticăloșii!”. Spre deosebire de protestele din Valea Jiului din 1977, unde muncitorii l-au chemat pe Nicolae Ceauşescu să le satisfacă revendicările, la 15 noiembrie 1987 la Braşov, „conducătorul” era considerat răspunzător de situaţia în care se ajunsese, iar

mulţimea a distrus simbolurile puterii, afişate peste tot. Este vorba despre steaguri ale partidului şi portrete ale şefului statului, pe care mulţimea le-a transformat în „focuri ale bucuriei”[1]. Forţele de ordine au intervenit cu întârziere, datorită încercărilor de stingere a protestului cu ajutorul activiştilor de partid, dar şi pentru că supravegheau secţiile de vot (erau organizate alegeri pentru consiliile locale). Atunci s-au produs primele arestări, care au continuat în zilele următoare, anchetatorii veniţi din mai multe judeţe interogând sute de persoane la Braşov şi apoi la sediul I.G.M. din Bucureşti. Negând caracterul politic al protestului, anchetatorii au selectat un lot de 61 de persoane, care au fost judecate într-un simulacru de proces, la 3 decembrie, la Clubul I.A.Bv., şi condamnate pentru „acte de huliganism”. Alături de cei 61, au fost deportate din Braşov alte câteva persoane (participanţi la revoltă sau care îşi exprimaseră solidaritatea cu gestul muncitorilor[2]), care până la evenimentele din decembrie 1989 au fost urmărite permanent de Securitate, vieţile lor şi ale familiilor lor schimbându-se de o manieră categorică.

Curajul muncitorilor de la I.A.Bv. a repus România pe harta disidenţei europene. Astfel, unele organisme şi publicaţii internaţionale şi-au intensificat reacţiile şi comentariile negative la adresa regimului comunist din ţară. Unele opinii contestatare exprimate atunci demonstrau că la sfârşitul anului 1987, în România existau toate condiţiile descătuşării nemulţumirilor cetăţenilor, prin recurgerea la acte de violenţă la o scară nemaiîntâlnită.

Imaginea României anului 1987 este bine creionată de un oficial al Ambasadei Iugoslaviei la Bucureşti, care, aşa cum nota conştiincios informatorul „Niculescu”, afirma: „Situaţia este disperată. Starea de înfometare este mai gravă ca în timpul războiului, când la sate se mai găsea ceva de mâncare. În prezent şi satele sunt la fel de înfometate ca şi oraşele. Ce face un muncitor cu 300 grame pâine, care aproape este necomestibilă (au mostre de pâine din Braşov, Iaşi, Buzău, Craiova şi din celelalte oraşe şi centre muncitoreşti), ulei nu primesc deşi au cartele, zahăr nu, carne nu, cartofi nu, varză nu, fasole, mezeluri nu, căldură şi curent electric nu, cum să muncească? Cei ce au copii sunt disperaţi, mai ales că pentru un litru de lapte pentru care au aprobare aşteaptă ore în şir.

(…) S-a mai relatat că, cu toate măsurile ce se întreprind de către conducerea superioară din România, de a se realiza planurile de producţie, rezultatele sunt din ce în ce mai mici. Directorilor le este frică ca să nu-şi piardă posturile, să arate care este realitatea. Mulţi dintre aceştia nu îndrăznesc să meargă în secţii.

[1] Expresie folosită de Georges Dupoy într-un articol publicat în ziarul francez „Le Quotidien de Paris” (HU OSA 300 – 60 – 3 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Romanian Unit, Records Relating to Romanian Opposition and Protest Movement, Braşov 15 Nov. 1987. Events, container no. 1).

[2] Ne referim la Cătălin Bia, Lucian Silaghi şi Horia Şerban, studenţi la Facultatea de Silvicultură din Braşov, care la o săptămână de la revoltă au afişat în complexul studenţesc o pancartă pe care scria „Muncitorii arestaţi nu trebuie să moară”, şi la Mihai Torjo, Marian Lupou şi Marin Brâncoveanu, care în noaptea de 11-12 decembrie au scris lozinci împotriva regimului şi de solidarizare cu muncitorii condamnaţi, pe pereţii interiori ai clădirii Universităţii braşovene (vezi pe larg *Eroi pentru România. Braşov 1987, 15 noiembrie – mărturii, studii, documente*, Editura Semne, Bucureşti, 2007, pp. 323-339).

Datorită măsurilor de represiune, fiecare sabotează cum poate. Milioane de ore de muncă sunt pierdute aşteptându-se la rând la benzină, la ţigări, pâine etc.

Conducerile întreprinderilor închid ochii faţă de ce se întâmplă.

Şcoala nu se mai face din lipsă de lumină şi căldură, iar cadrele didactice sunt antrenate în activităţi administrative şi sunt forţate ca să promoveze chiar şi pe aceia care nu vin la şcoală, mergând acasă la ei şi rugându-i să mai vină şi la şcoală, că altfel sunt traşi la răspundere tot ei ca profesori. Numeroşi profesori au fost bătuţi de părinţii acestor elevi sau chiar de elevii înşişi”[3].

De asemenea, un interesant comentariu al reprezentantului Camerei de Comerţ a Iugoslaviei exprima realităţi ale aceleiaşi perioade; acesta însă nu era de acord cu asocierile catastrofale asupra realităţilor româneşti: „personal cred că sunt greutăţi, însă să ajungi la concluzia că situaţia este catastrofală, e o mare deosebire. Aceasta înseamnă să accepţi concluzia că actuala conducere se menţine numai cu forţa, lucru pe care nu-l pot accepta şi nici nu este real”[4].

Gestul spontan al muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane a surprins autorităţile române, deşi rapoartele lunare ale Securităţii judeţene Braşov transmise Departamentului Securităţii Statului semnalau amplificarea treptată a nemulţumirilor[5]. Era vorba nu numai despre plata diminuată a retribuţiilor (datorată neîndeplinirii planurilor, din motive neimputabile muncitorilor, ci a întreruperilor de energie electrică şi de gaz metan sau a lipsei pieselor, din cauză că furnizorii, care se confruntau cu aceleaşi probleme, aveau alte priorităţi etc.[6]), ci şi de condiţiile grele de viaţă în general: lipsa produselor alimentare (iar când acestea se găseau, puteau fi procurate doar după aşteptări prelungite la cozi interminabile), proasta alimentare cu apă, transportul în comun deficitar, economiile la energia electrică (devenite mai drastice după emiterea unui nou decret în acest sens[7]), lipsa căldurii şi a apei calde în apartamente sau la locurile de muncă etc.

---

[3] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.421, vol. 159, ff. 214v-215.

[4] *Ibidem*, f. 215.

[5] La începutul anului 1987 la întreprinderea braşoveană „Tractorul” toţi muncitorii au primit salariile diminuate cu circa 20%, datorită nerealizării planului pe ansamblul întreprinderii, cu toate că unele secţii îşi îndepliniseră planurile de producţie. În consecinţă, în ziua de 8 ianuarie 1987 „circa 50 de persoane de la secţia T. 47 au refuzat începerea lucrului, solicitând explicaţii de la factorii de conducere, situaţii similare semnalându-se şi la secţiile T. 32, T. 33, T. 39, T. 40 şi T. 46”. Securitatea judeţeană Braşov atrăgea atenţia asupra consecinţelor perpetuării situaţiei: „În rândul personalului muncitor se comentează că menţinerea acestei situaţii ar putea conduce la amplificarea stărilor de nemulţumire şi degenerarea lor în acţiuni de dezordine în grup” (Idem, dosar nr. 1.864, vol. 12, f. 313). La sfârşitul lunii octombrie, rapoartele Securităţii semnalau unele cazuri când, datorită întreruperii prelungite a curentului electric, în unele cartiere nemulţumirile „au degenerat în manifestări zgomotoase, cu conţinut injurios şi denigrator, din partea unor persoane. Comentarii similare sunt făcute, de unele elemente, şi în grupurile de cetăţeni care aşteaptă la diferite unităţi comerciale desfacerea unor produse alimentare deficitare” (*Ibidem*, f. 219).

[6] Idem, dosar nr. 1.864, vol. 12, f. 286.

[7] Decretul Consiliului de Stat nr. 272/1987 privind unele măsuri pentru raţionalizarea consumului de gaze naturale şi energie electrică, publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 53, din 11 noiembrie 1987.

În informările Securităţii judeţene Braşov pentru direcţiile centrale din D.S.S. nemulţumirile de ordin general ale oamenilor sau cele foarte concrete (de la locul de muncă) sunt surprinse pe o scară ascendentă. Astfel, erau raportate „comentarii negative şi de nemulţumire", apoi „stări de spirit necorespunzătoare", era amintită ameninţarea unor persoane că vor întreprinde „chiar acţiuni turbulente", vorbindu-se despre o „tendinţă de deteriorare a stării de spirit", până la raportul din ziua de 13 noiembrie 1987 conform căruia „starea de spirit în rândul oamenilor muncii din municipiul Braşov tinde să devină necorespunzătoare". Considerăm, astfel, că protestul muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane nu ar fi trebuit să surprindă pe nimeni.

Motivul care a declanşat revolta a fost întârzierea plăţii salariilor şi aşa diminuate[8], fără a se oferi explicaţii credibile. Marian Ricu, unul dintre muncitorii nemulţumiţi, descria situaţia: „(...) noi până sâmbătă [14 noiembrie – n.n.] nu am ştiut nici câţi bani luăm şi nici când luăm banii, că am plecat sâmbătă dimineaţa de la schimbul trei… ne-a anunţat că cine vrea să ia banii, să stea să ia banii. De unde? Am stat până la ora 11-12, banii nu au venit. Schimbul unu a intrat la lucru, schimbul trei a fost liber"[9]. Sâmbătă seara, muncitorii din schimbul III (cei care lucrau în noaptea de 14 spre 15 noiembrie) au primit lichidarea, diminuată cu aproape 1.000 de lei, din cauza nerealizării planurilor la diferite secţii ale întreprinderii[10]. Prin urmare, la Secţia 440 se declanşează greva. Duminică dimineaţa, în jurul orei 7,30, muncitorii care urmau să intre în schimbul I la Secţiile 440 (Matriţe şi Ştanţe), 430 (Reparaţii) şi 420 (Agregate) şi tocmai primiseră salariile, refuză să intre la lucru şi se adună afară, nemulţumiţi de sumele care le reveneau.

Încercând calmarea spiritelor, adjunctul unui şef de secţie i-a îndemnat „să-şi vadă de treabă"[11]. Nici secretarul de partid al comitetului pe uzină, Ioan Biräescu, nu a reuşit să-i determine să-şi reia lucrul[12]. Grupul de grevişti considera că situaţia trebuia

[8] În acest sens, mărturia inginerului Bazil Tătărăscu, inginer-şef la Secţia sectoare calde şi din 20 octombrie 1987 director interimar al I.A.Bv., clarifică măsurile luate de conducerea uzinei: „Luna octombrie a fost o lună foarte grea din punct de vedere al asigurării bazei materiale şi al energiei electrice, rezultând o producţie foarte slabă şi implicit un fond de salarii nesatisfăcător (asta şi din cauza sistemului de salarizare existent în industrie, unde fondul de salarii se constituia din ceea ce realiza uzina în final, şi nu din ceea ce realiza fiecare secţie în parte). Încercările conducerii întreprinderii de a obţine prin intervenţii la guvern o subvenţionare a deficitului de fond de salarii, nesoluţionate, au făcut să se amâne plata salariilor, noi sperând că totuşi vom găsi înţelegere până la urmă. Până la urmă, în şedinţa Biroului Executiv s-a propus soluţia unui acord global pe întreprindere, care ducea implicit la o uniformizare a salariilor (să nu uităm că erau secţii la care nivelul de realizare a retribuţiei era în proporţie de circa 40%). Trebuie să recunosc că în sinea mea consideram măsura umanitară, în sensul că oamenii de decizie purtau răspunderea salarizării întregului colectiv de 20.000 de oameni din I.A. Braşov" (Mihai Arsene, *Dosar Braşov 15 noiembrie 1987*, vol. II, *Documente*, Braşov, Editura Erasmen, 1997, f. 55-56. Mărturia, existentă în arhiva Asociaţiei „15 Noiembrie 1987" Braşov, a fost dată în cursul anului 1990.).

[9] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.436, vol. 3, f. 15bis.

[10] Idem, dosar nr. 3.444, f. 5.

[11] Idem, dosar nr. 195.759, f. 19.

[12] Idem, dosar nr. 3.444, f. 5.

discutată cu unul dintre membrii conducerii întreprinderii. Pentru a avea şanse să fie ascultaţi, nucleul de protestatari a trecut prin mai multe secţii (520, 620, 660, 590, 525 şi 510) îndemnându-i și pe alții să li se alăture. Celor nehotărâți li se spunea: „Ce, mă, tu ai luat prea mulți bani? Hai cu noi!"[13].

În timpul traseului din incinta întreprinderii, muncitorii îşi exprimau nemulţumirile, strigând: „Hoţii!", „Oţelarii, hai cu noi!", „Toată lumea la palat!"[14] (era vorba de palatul administrativ al întreprinderii). Ajunşi în faţa centrului administrativ, au aşteptat o vreme să iasă cineva din clădire ca să-i lămurească de ce li se reţin aşa de mulţi bani, însă nimeni nu a vrut să stea de vorbă cu ei[15]. În aceste condiţii, cei din primele rânduri (într-o declaraţie este amintit „un om cu cască albă"[16], semnul distinctiv al inginerilor, din acest motiv fiind considerat de către unii liderul protestului) au spart geamurile clădirii şi au pătruns înăuntru, unde nu au găsit pe nimeni. Pentru că în întreprindere nu au primit nici un fel de explicaţie, muncitorii revoltaţi au hotărât să ceară socoteală reprezentanţilor Partidului Comunist în teritoriu, adică să meargă la Consiliile Județean și Municipal din oraș.

Manifestanţii care au vrut să părăsească incinta întreprinderii au găsit porţile deschise. Şeful Biroului de Miliţie de pe Platforma I.A.Bv., maiorul Teodor Damian, a recunoscut ulterior faptul că el a fost cel care a îndemnat portarul să deschidă, pentru că şi-a dat seama că mulţimea ar fi reuşit oricum să iasă[17].

Deși adunați în număr destul de mare în întreprindere, se pare că din incintă au ieşit în jur de 200 de muncitori, pe strada Poienilor, apoi pe Calea Bucureşti şi s-au îndreptat către centru. În timpul deplasării, grupul de manifestanţi striga: „Hoţii!", „Toată lumea la primar!", „Vrem banii înapoi!", „Vrem duminica înapoi!", „Vrem mâncare la copii!", „Vrem lumină și căldură!", „Vrem pastile la bolnavi!"[18], nemulţumiri valabile pentru marea majoritate a locuitorilor Braşovului. Unii dintre protestatari au blocat mijloacele de transport în comun (au scos captatoarele de la troleibuze[19]) şi au îndemnat trecătorii să li se alăture. Astfel, numărul celor care au ajuns în centru a fost de aproximativ de 3-4.000 de persoane[20], care au descoperit în gestul muncitorilor modalitatea prin care nemulţumirile lor puteau fi exprimate.

Manifestanţilor nu li s-au opus iniţial forţe de ordine. „Simion Airinei", pseudonimul unui fost ofiţer de securitate la Braşov, relatează că, după ce a primit informaţii despre demonstraţia pornită la Întreprinderea de Autocamioane, şeful Securităţii judeţene le-a raportat superiorilor de la Bucureşti. I s-a transmis ca forţele de ordine să nu intervină direct şi în forţă, ci doar „să însoţească coloana şi să prevină

[13] Idem, fond Reţea, dosar nr. 162.675, f. 2.

[14] Idem, fond Informativ, dosar nr. 195.759, f. 20.

[15] *Ibidem.*

[16] Idem, fond Reţea, dosar nr. 162.675, f. 2. Acesta a fost identificat în persoana lui Aurică Geneti, care luase casca de la un inginer, în urma unei altercaţii cu acesta.

[17] Marius Oprea, Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov*, Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 19-20.

[18] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 195.759, f. 20.

[19] *Ibidem.*

[20] *Ibidem.*

actele de dezordine"[21]. Acest ordin este credibil în logica perseverenței cu care regimul comunist a dorit să nu se dea o importanță prea mare manifestației de protest și să decredibilizeze adevăratele sale motive. De altfel, după mărturiile exprimate în „ședința cu activul de la I.A.Bv.", convocată de urgență în aceeași zi, primul-secretar al Comitetului județean de partid Brașov, Petre Preoteasa, afirmă că el însuși, împreună cu Maria Cebuc, secretar cu probleme de propagandă al Comitetului județean de partid, au întâmpinat coloana de demonstranți în oraș, încercând să-i determine să renunțe la protest, dar nu au reușit acest lucru[22].

După ce s-a cântat „Deșteaptă-te, române!", revendicările manifestanților s-au acutizat, strigându-se „Jos dictatorul!", „Jos ticăloșii", ba chiar și „Jos comunismul!".

La Consiliul Județean de Partid protestatarii au fost întâmpinați de primarul Calancea. Acesta a încercat să le vorbească, însă cei din primele rânduri „s-au năpustit" asupra lui, determinându-l să se refugieze înăuntru. Manifestanții au forțat ușile și au intrat în clădire, distrugând tot ce întâlneau în cale: ghivece cu flori, lustre, covoare etc.[23]. Au pătruns ulterior și la etajele superioare, de unde au aruncat, pe geamuri, documente, mobilier și tablouri[24]. În clădire nu au găsit pe nimeni. Punctul culminant l-a constituit desprinderea și aruncarea în stradă a portretului uriaș[25] al lui Nicolae Ceaușescu, afișat pe fațada clădirii. Gestul muncitorilor a însemnat îndepărtarea simbolică a dictatorului de la conducerea țării, cum afirma Werner Sommerauer: „L-am detronat pe...[26] în Brașov? L-am detronat... În Brașov e detronat. A zburat de pe două clădiri... Ce aplauda lumea!"[27]. Manifestanții din afara clădirii au dat foc materialelor aruncate în stradă. S-au descoperit și depozitele de alimente pentru nomenclatura de partid, iar datorită lipsurilor cotidiene, acest lucru nu a făcut decât să sporească furia mulțimii dezlănțuite. Astfel, au zburat pe ferestre sau au fost împărțite oamenilor din afara clădirii roți de cașcaval, salam, portocale, sticle de Pepsi-Cola etc., așa cum relatează un martor ocular[28] sau participanții înșiși[29].

Protestatarii au devastat apoi și sediul Consiliului Municipal de Partid, aflat la câteva sute de metri de Consiliul Județean.

---

[21] Simion Airinei, *Un sfert de veac de securitate*, Brașov, Editura Transilvania Expres, 2002, p. 267.
[22] Mihai Arsene, *op. cit.*, p. 203-204.
[23] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 195.759, f. 20.
[24] *Ibidem.*
[25] Este vorba despre un tablou pictat în ulei pe pânză, de circa 3/5 metri, care pavoaza sediul Comitetului Județean Brașov cu ocazia unor sărbători oficiale (cf. Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op. cit.*, p. 25).
[26] Numele lui Nicolae Ceaușescu nu apare explicit în documente, angajații Securității netrecând nimic în schimb sau doar sintagma „Înaltele Personalități".
[27] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.533, vol. 2, f. 72 (este citată transcrierea unei convorbiri de la domiciliul lui Werner Sommerauer, interceptată de Securitate prin mijloace tehnice de ascultare).
[28] *Witness in Brasov*, în „Index on Censorship", 4/1988 (HU OSA 300 – 5 – 190, Box 2. (HU OSA 300 – 60 – 3 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Romanian Unit, Records Relating to Romanian Opposition and Protest Movement, Brașov 15 Nov. 1987. Events, container no. 1).
[29] Vezi Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op. cit.*, *passim.*

Datorită focurilor aprinse în stradă, pompierii au încercat să intervină cu maşini speciale, dar au fost opriţi de protestatari. După aproximativ două ore de la sosirea manifestanţilor în centrul oraşului, miliţia, forţe ale armatei şi Securităţii şi-au făcut apariţia cu maşini blindate şi armament de luptă, fiind operate arestări. „Simion Airinei" susţine că intervenţia s-a petrecut atât de târziu pentru că ordinul de intervenţie directă s-a dat şefului Securităţii judeţene abia după raportarea distrugerilor produse la cele două sedii ale Partidului Comunist[30]. La dispersarea mulţimii au participat „formaţia de intervenţie specială a Securităţii" cu ABI-uri, alături de „detaşamente speciale ale trupelor de securitate", înarmate cu bastoane şi scuturi, şi „echipe de miliţieni înarmaţi"[31]. Pentru intimidare, s-au folosit gaze lacrimogene[32].

Spre seară, autorităţile au început curăţarea şi refacerea zonei: au fost spălate străzile şi trotuarele, şterse urmele distrugerilor, înlocuite geamurile sparte, adunate miile de documente aruncate din sediile partidului. S-a muncit toată noaptea, încercând să se impună ideea că acolo nu se petrecuse nimic.

După dispersarea zonei, au fost desfăşurate dispozitive de pază şi patrulare, aşa cum reiese din mărturiile unor braşoveni: „Securiştii te repezeau de ce stai să priveşti – erau brutali, dar foarte speriaţi, se vedea pe faţa lor. Erau patrule cu câini. (…) A doua zi, cine trecea pe la faţa locului aproape că nu mai recunoştea – totul fusese reparat, geamurile puse, lozincile şterse de pe ziduri, se mai vedeau numai urme de fum. Parcul curăţat, straturile distruse fuseseră arate. Dar primăria a fost închisă câteva zile. Şi miliţia centrală. Pe străzi, zeci şi zeci de patrule, înarmate, alcătuite din 3-4 oameni. Şi mulţi securişti în civil". Măsuri pentru prevenirea unei noi coagulări a nemulţumirilor s-au luat în tot Braşovul. Printre acestea se includ şi rezolvarea temporală a unor revendicări: apă curentă, plata salariilor sau a concediilor medicale restante la toate întreprinderile, aprovizionarea cu produse alimentare. Deşi arestările şi lipsa informaţiilor despre soarta persoanelor reţinute şi anchetate alimentau frica, celelalte reacţii ale regimului au fost interpretate ca o cedare, ca o slăbiciune: „Oricum, s-a văzut că puterea se teme – încearcă să satisfacă acum cererile populaţiei, au apărut aceste îmbunătăţiri ale vieţii de care vă spuneam. Măcar toată lumea putea să aibă raţiile… **Puterea se teme de popor** (subl.n.) – lumea numai asta spunea, oamenii vorbeau pe faţă, fără frică. Şi oricâtă pază era, manifeste scrise de mână puteai citi în fiecare zi – scrise şi lipite pe troleibuze, pe stâlpi, pe ziduri – scria pe ele «Jos Ceauşescu!», «Vrem pâine!», tot ceea ce strigaseră şi muncitorii la 15 noiembrie"[33].

---

[30] Simion Airinei, *op. cit.*, p. 267.

[31] *Ibidem.*

[32] Această măsură a fost relatată de mai mulţi participanţi, printre care Stana Dobre şi Ştefan Dochia (vezi *Eroi pentru România. Braşov 1987, 15 noiembrie – mărturii, studii, documente*, Editura Semne, Bucureşti, 2007, p. 49, 50).

[33] Am citat din mărturiile unei doamne din Braşov, transmise postului de radio Europa Liberă la câteva zile după manifestaţie. Datorită riscului pe care şi l-a asumat telefonând la acest post de radio, transcrierea convorbirii purtate cu Gelu Ionescu a fost citită de Ioana Măgură-Bernard abia la un an după desfăşurarea evenimentelor (HU OSA 300 – 5 – 190 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Analytic Research Department, Records of Vlad Socor, Braşov 1987, container no. 2).

La Braşov şi ulterior la Bucureşti se vor lua măsuri privind organizarea anchetei şi stingerea rapidă a conflictului.

Prima reacţie a Partidului Comunist a avut loc la doar câteva ore după împrăştierea manifestanţilor şi a constat într-o „şedinţă cu activul de la I.A.Bv.” la care au fost prezenţi Ion Radu, secretar al C.C. al P.C.R. (fost prim-secretar la Braşov), Petre Preoteasa, prim-secretar al Comitetului Judeţean de Partid Braşov, Şerban Teodorescu, ministrul Industriei Construcţiilor de Maşini, şi Maxim Berghianu, ministrul Muncii. Din luările de cuvânt se desprinde nu numai zelul cu care se condamna manifestaţia, ci şi impactul pe care aceasta îl produsese – era percepută ca un „cutremur” pentru partid. Petre Preoteasa transmite mesajul lui Nicolae Ceauşescu: „să discutăm cu comuniştii, să-i înfierăm, să-i pedepsim exemplar pe cei vinovaţi”[34].

Secretarul C.C., Ion Radu, califică demonstraţia ca pe „un act banditesc împotriva oricărei legi a firii, pe motive neîntemeiate”[35]. El recunoaşte că situaţia I.A.Bv. era de mult timp destul de grea, în condiţiile în care produsele sale nu mai făceau faţă exigenţelor partenerilor externi, astfel încât „cu aprobarea Secretarului general”, întreprinderea producea autocamioane pentru piaţa internă, doar cu scopul de „a da de lucru oamenilor, pentru a menţine acest detaşament de constructori”, uzina purtând „pecetea gândirii tovarăşului Nicolae Ceauşescu”. Din toată întreprinderea, numai patru secţii îşi îndepliniseră planul, dar şi angajaţii lor primiseră salariile diminuate[36].

Prin urmare, ceilalţi vorbitori „au înfierat” faptele comise în termenii cei mai aspri. Astfel, manifestanţii erau numiţi „grup criminal”, „huligani”, „vandali”, ba chiar unul dintre vorbitori, a afirmat că „este puţin spus că sunt criminali, sunt debili mintali”[37], care dăduseră „o palmă grea colectivului” (în anii aceia, dacă cineva îşi exprima dezacordul cu politica partidului şi afirma deschis că totul era o minciună, era catalogat ca fiind nebun). Inginerul Ioan Anghel considera că cei care se revoltaseră „aveau un fond nesănătos” şi consumaseră alcool, retribuţia diminuată fiind doar un pretext. S-a cerut ca cei vinovaţi să fie „condamnaţi cu asprime”, chiar cu „pedeapsa supremă”, pentru că nu era de ajuns doar excluderea lor din colectivul de la I.A.Bv.

În finalul şedinţei, Ion Radu trage concluziile: Nicolae Ceauşescu va fi informat că „activul” a cerut ca vinovaţii „să fie sancţionaţi exemplar, iar dacă se impune, capital”, iar pe lângă pedeapsa impusă de lege, urmau să fie condamnaţi şi de colectivul de muncă. În afară de aceasta, „în spiritul indicaţiilor tovarăşului Nicolae Ceauşescu”, întreprinderea îşi continua activitatea pentru a îndeplini planul[38].

Se declanşează, astfel, în paralel şi aparent fără nici o legătură cu ancheta organelor de represiune, „ancheta” partidului. La numai două zile de la producerea manifestaţiei, în Plenara Comitetului de partid din I.A.Bv. „se descoperă” cauzele tulburărilor: nereguli în organizarea muncii, „abateri de la disciplina tehnologică şi de producţie”, dezordine şi indisciplină, nerespectarea legilor, „îngăduinţă, toleranţă şi lipsă

[34] Mihai Arsene, *op. cit.*, p. 204.
[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem*, p. 209.
[38] *Ibidem*, p. 210.

de combativitate revoluţionară” din partea conducerii întreprinderii[39]. Cum era de aşteptat, cauzele reale au fost eludate, în schimbul demagogiei şi minciunii. Manifestaţia („act banditesc”, „act duşmănos, îndreptat împotriva partidului şi poporului”[40]) a fost descrisă succint: „deşi aveam asigurate condiţii bune de realizare a sarcinilor de plan, elemente certate cu disciplina au părăsit locurile de muncă, s-au dedat la acte de racolare şi instigare în masă, săvârşind abateri grave, care au degenerat în acte de huliganism şi vandalism, distrugând bunuri materiale în secţiile de producţie, în întreprindere şi în afara acesteia”[41]. Au fost descoperiţi şi „vinovaţii”, care plătesc scump: sunt destituiţi din funcţii (profesionale şi/sau de partid) mai mulţi directori ai Întreprinderii de Autocamioane Braşov şi ai Centralei Industriale de Autovehicule de Transport. Se preciza şi că în numai două zile de la producerea evenimentelor, la I.A.Bv. se convocaseră 18 adunări de partid, în care s-a decis excluderea a 39 de membri[42].

În după-amiaza zilei de 30 noiembrie a avut loc „Adunarea generală extraordinară a reprezentanţilor oamenilor muncii” de la Întreprinderea de Autocamioane. La 2 decembrie, orele 19, Radio Bucureşti transmitea o relatare privind această şedinţă, iar la 3 decembrie, în chiar ziua desfăşurării procesului muncitorilor care participaseră la revoltă, ştirea era dezbătută pe larg şi de presa locală de partid (ziarul „Drum nou”). Abia acum se face publică „destituirea directorului general al centralei, a directorilor adjuncţi, a directorului întreprinderii, a preşedintelui consiliului oamenilor muncii şi a altor membri ai conducerii uzinei”[43]. În presa locală se face referire şi la manifestaţia care a pornit de la I.A.Bv. în ziua de 15 noiembrie: „pe fondul acestor nereguli a fost posibil ca unele elemente din rândul personalului, care nu au justificat prin activitatea lor în uzină, prin comportamentul lor în societate, cinstea de a face parte din rândul acestui puternic detaşament muncitoresc, să se dedea la o serie de manifestări străine societăţii noastre. Adunarea generală a condamnat cu fermitate şi indignare asemenea acte care umbresc prestigiul colectivului, în totală contradicţie cu morala şi disciplina muncitorească, cu normele vieţii publice, cu legile ţării”[44].

Dar sancţiunile „stabilite de oamenii muncii” nu se opresc aici – cei destituiţi din funcţii trebuiau să-şi părăsească locurile de muncă, dar şi să fie judecaţi conform legilor[45]. Nu erau uitaţi nici cei care se revoltaseră: „acele elemente care au provocat dezordine, excluzându-se de fapt prin aceasta din mijlocul colectivului, să nu mai poată lucra în această uzină şi să fie încadraţi în alte locuri de muncă. S-a cerut, de asemenea, ca aceștia să fie judecaţi de colectivul de muncă, să fie traşi la răspundere conform legilor ţării”[46]. Adunarea „a ales” noua conducere a întreprinderii şi a confirmat noua componenţă a Consiliului oamenilor muncii, a stabilit măsuri pentru „îmbunătățirea radicală” a muncii, recuperarea întârzierilor şi îndeplinirea planului. Tradiţionala

[39] *Ibidem*, p. 217-218.
[40] *Ibidem*, p. 218.
[41] *Ibidem*.
[42] *Ibidem*, p. 221.
[43] „Drum nou. Organ al Comitetului Judeţean Braşov al P.C.R. şi al Consiliului Popular Judeţean”, anul XLIV, nr. 13.322, p. 3.
[44] *Ibidem*.
[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem*.

telegramă expediată lui Nicolae Ceauşescu conţinea o relatare succintă a hotărârilor adunării şi transmitea „adeziunea totală" la politica internă şi externă a partidului şi statului[47]. Textul se încheia apoteotic: „vom face astfel încât în cel mai scurt timp, întreprinderea noastră să se reînscrie în rândul unităţilor de frunte ale economiei naţionale"[48], reafirmându-se crezul faţă de partid şi conducător.

Propaganda partidului comunist îşi face datoria şi de data aceasta: se induce ideea că „oamenii muncii" au hotărât sancţiunile pentru cei care se revoltaseră. În realitate, Miliţia şi Securitatea operaseră sute de arestări, urmate de anchete în care se folosise presiunea fizică şi psihică, iar la sfârşitul lunii noiembrie „se alesese" deja lotul celor care urmau să fie judecaţi şi condamnaţi.

Conform mărturiilor lui „Simion Airinei", pe 16 noiembrie 1987 au sosit la Braşov „echipe de sprijin" formate din ofiţeri de securitate şi miliţie din Bucureşti, sub coordonarea generalilor Emil Macri (şeful Direcţiei a II-a din cadrul D.S.S.) şi Constantin Nuţă (şeful Inspectoratului General al Miliţiei), care au preluat conducerea anchetelor[49]. De la bun început, pe lângă manifestanţii arestaţi pe parcursul mai multor zile consecutive, ancheta i-a cuprins şi pe unii angajaţi ai Securităţii şi Miliţiei judeţene, în atribuţiile cărora intra anihilarea oricărei încercări de sudare a unui nucleu protestatar[50].

Arestările şi desfăşurarea anchetei se pot reconstitui, fragmentar, din mărturiile celor condamnaţi, consemnate în diverse documente ale fostei Securităţi (note informative, note de interceptare a convorbirilor ş.a.m.d.).

În ceea ce priveşte arestările, ele s-au realizat în principal pe baza a două elemente probatorii de primă instanţă: fotografiile făcute la faţa locului de Serviciul „F" al Securităţii, coroborate cu listele de prezenţă ale maiştrilor şi şefilor de secţii din întreprindere[51]. Într-o notă de tehnică operativă[52] despre obiectivul „Radu" (numele conspirativ de persoană urmărită a lui Marian Ricu) găsim notificată această practică: „Prima şi prima dovadă după care ne-au luat a fost prezenţa la… după ce a plecat coloana din uzină, s-a făcut prezenţa. Dacă aveam documente că am fost în altă parte, bun. Eu am avut documente că n-am fost acolo, dar nu puteam să spun că n-am fost acolo. În primul rând m-am gândit că nu pot să neg la maximum, pentru că au fost care m-au văzut, şi în al doilea rând nici nu mă cobor…..să zică că [sic!] vreau să scap" [53].

Au circulat în optica Securităţii diferite variante privind explicarea evenimentelor din 15 noiembrie. Marius Oprea şi Stejărel Olaru[54] acreditează ideea, urmând informaţii preluate dintr-un volum editat de „Simion Airinei", conform căreia, iniţial, evenimentele de la Braşov au fost puse pe seama unor „elemente legionare", teză

[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*.
[49] Simion Airinei, *op.cit.*, p. 268.
[50] *Ibidem*, p. 268-269.
[51] Au fost trecuţi pe liste toţi muncitorii care nu erau prezenţi la serviciu în după-amiaza zilei de 15.
[52] Este vorba despre transcrierea interceptării unei convorbiri, înregistrate de Securitate prin mijloace specifice.
[53] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.436, vol.3, f. 15.
[54] Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op.cit,* p. 79.

sugerată de Emil Bobu soţilor Ceauşescu şi transmisă generalului Macri[55]. După verificarea individuală a celor arestaţi şi a referinţelor despre ei în arhivă la problema „legionari", acest scenariu a fost abandonat[56]. Documentele atestă că în anchete s-a bătut monedă şi pe eventualele legături cu străinătatea: „Pe noi ne-a dus la Bucureşti. Lor le-a fost frică să nu fie ceva din străinătate. Vreo influenţă străină. Aia a fost toată treaba. Aia ne-a întrebat cel mai mult. Dacă am neamuri în străinătate, dacă cunosc pe cineva, dacă am făcut excursii"[57]. Cum nici această suspiciune nu a putut fi dovedită, s-a considerat că „actele huliganice", respectiv „tulburarea ordinii publice" (adică infracţiuni de drept comun), ar corespunde mai bine faptelor. Scenariile excludeau problemele de fond ridicate de braşoveni: dezastruoasa situaţie economică din uzină şi precaritatea extremă a vieţii de zi cu zi, fiind total ignorate mizele strict politice pe care, pe parcursul desfăşurării manifestaţiei, demonstranţii le-au descoperit.

Din cele câteva sute de persoane arestate în seara zilei de 15 sau în zilele următoare[58], după câteva zile de anchetă la Braşov sau la Bucureşti, cele mai multe au fost eliberate. Zilele de arest şi anchetă au fost din cele mai dure, cu bătăi sistematice, tehnici de intimidare, forţarea nesomnului şi interogatorii prelungite, mergând până la 24 de ore continuu[59].

Procesul s-a desfăşurat la Clubul I.A.Bv., „lotul" de muncitori judecaţi fiind un exemplu pentru ce s-ar fi putut întâmpla dacă şi alţii ar fi avut curajul în viitor să-şi exprime nemulţumirile. Toţi au fost condamnaţi la muncă obligatorie în alte localităţi din ţară şi au fost trimişi imediat la locurile de deportare, de obicei în localităţile în care se născuseră, iar pentru cei din Braşov cât mai departe de acest oraş. Li s-au pus vize de flotant pe buletine, cu menţiunea interdicţiei de a părăsi localitatea, familiile au fost forţate să-i urmeze, iar după decretul de amnistie din 26 ianuarie 1988[60], li s-au impus domicilii stabile în localităţile de deportare.

Aşa cum am afirmat, revolta pornită la Întreprinderea de Autocamioane a surprins pe toată lumea, chiar dacă mulţi simţeau şi sperau să se întâmple ceva.

---

[55] Ideea că izbucnirea revoltei muncitorilor s-a datorat intervenţiilor legionarilor a fost preluată de generalul Emil Macri şi îi folosea pentru a se disculpa. Direcţia condusă de el, a II-a (Contrainformaţii economice), din cadrul D.S.S., avea ca obiect de activitate prevenirea producerii unor astfel de evenimente în sectoarele economice, iar manifestarea nemulţumirilor muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane îi scăpase total de sub control.

[56] Simion Airinei, *op. cit.*, p. 271.

[57] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.440, vol. 2, f. 20-21.

[58] Se pot face doar speculaţii asupra numărului exact al persoanelor arestate. La Ambasada R.F.G. din Bucureşti, la sfârşitul lunii noiembrie 1987, se vehicula numărul de 800 de persoane reţinute, asupra cărora germanii considerau că „se vor aplica aceleaşi măsuri ca şi în cazul mişcărilor de la Motru şi Valea Jiului, adică vor fi lichidaţi cei vinovaţi, ca să sperie pe alţii, să nu mai ridice capul" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13.421, vol. 159, f. 214).

[59] Vezi mărturiile celor anchetaţi la Marius Oprea, Stejărel Olaru, *op. cit,* p. 59-116.

[60] Se amnistiau infracţiunile pentru care pedeapsa era de 10 ani închisoare, se reduceau la jumătate pedepsele cu închisoare mai mare de 10 ani şi se comutau la 20 ani de închisoare pedepsele cu moartea (Decretul nr. 11 din 26 ianuarie 1988, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 5, 26 ianuarie 1988).

Redăm mai jos transcrierea unei convorbiri telefonice, interceptate la Tulcea, care a fost transmisă Direcţiei a II-a a D.S.S., aceasta ocupându-se de Acţiunea „1511". Acest document aduce în discuţie două aspecte importante. În primul rând, faptul că documentul original nu a fost ataşat dosarului de urmărire informativă al persoanei al cărei post telefonic era ascultat, ci unui dosar operativ, care cuprindea numeroase rapoarte şi note informative despre ecoul şi urmările demonstraţiei din Braşov. După parcurgerea documentului, această măsură apare pe deplin justificată: conţine relatarea destul de realistă a desfăşurării manifestaţiei, atmosfera din oraş de după intervenţia forţelor de ordine şi sentimentul de nesiguranţă, de teamă vizavi de repercusiuni. În al doilea rând, documentul a fost trimis, la 18 noiembrie 1987, lui Bucur Claudiu din cadrul Direcţiei a II-a. Acest ofiţer era unul dintre adjuncţii şefului Direcţiei şi după ce „s-a familiarizat" la nivel central cu problemele de la Braşov a primit misiunea de a le coordona direct, din Braşov, după destituirea din funcţie a lui Nătăleţu Dumitru, pentru că la începutul lunii decembrie 1987 semnează documente în calitate de şef al Securităţii Judeţene Braşov.

Transcrierea convorbirii telefonice începe de la afirmaţia femeii din Braşov: „Noi am avut o sărbătoare foarte mare ieri", iar explicaţia continuă „la noi a fost grevă mare în oraş". Sunt povestite principalele etape ale revoltei: pentru că „nu s-a dat salaru' (sic!)", muncitorii s-au adunat din mai multe secţii şi au cerut explicaţii conducerii întreprinderii. Presupune că nu au rezolvat situaţia în uzină, pentru că „au plecat de la Steagul Roşu", până în centru, „mii de oameni" s-au ataşat manifestaţiei, „au dat foc la clădirile din oraş, la toate consiliile: la judeţeană, la consiliul popular", iar „circulaţia a fost oprită, nu s-a mai circulat deloc". Femeia din Braşov era încă sub imperiul emoţiei produsă de „ziua asta mare", relatarea ei fiind presărată, din timp în timp, cu exclamaţii de genul: „eu aşa ceva n-am văzut de când e lumea asta", „mi-au tremurat picioarele şi toată lumea plângea", „pur şi simplu a fost ca la televizor, cum arată în altă parte", „să vezi, nu numai să auzi, să vezi", toate acestea culminând cu afirmaţia: „Am zis noi că întâi de la Braşov porneşte!".

Este povestită şi intervenţia nereuşită a pompierilor (se dă numărul, probabil exagerat, a 19 maşini de intervenţie), care ar fi vrut să împrăştie manifestanţii cu apă, dar aceştia „au tăiat furtunele (sic!) la maşinile de pompieri", pentru că „miliţia nu s-a putut apropia de ei".

Un alt amănunt interesant: cetăţenii Braşovului nu se înghesuiseră la secţiile de votare, dar unii dintre ei, cum este cazul femeii care povesteşte cele întâmplate, au fost nevoiţi să voteze tocmai datorită demonstraţiei împotriva regimului. Calculul era simplu: cetăţenii ştiau deja sau se aşteptau ca în întreprinderi să se facă liste cu persoanele care nu au votat şi dacă figurau pe ele, concluzia putea fi „n-ai fost, ai fost acolo" (la manifestaţia din oraş). În această logică, femeia din Braşov a fost trimisă forţat la vot de către soţul său, cu îndemnul „du-te acolo şi votează, că-i treaba foarte serioasă ce-a fost la noi".

Revolta braşovenilor din 15 noiembrie 1987 este considerată cea mai importantă mişcare de protest din România comunistă, fiind pusă sub semnul întrebării pentru prima oară soliditatea regimului Ceauşescu. Din această cauză, pentru unii

comentatori, ea a constituit „începutul sfârşitului” pentru dictatorul din România, aşa cum suna titlul unui articol publicat de un ziar italian[61].

Anexă

Biroul „T” — Strict secret
Din lb. *română* — Exemplar unic
Postul *I.C.T.* — Data *16.11.*1987
Nr. file *2* — Indicativ *2/M.P.*
Nr. *0078456/*_____1987

Obiectivul *Directorul I*

Ora 9[50]. Din obiectiv o femeie (F1) formează[…] şi vorbeşte cu o altă femeie (F2).

- F2: Noi am avut o sărbătoare foarte mare ieri.
- F1: Ce sărbătoare aţi avut?
- F2: Nu ştiu dacă aş putea să-ţi spun la telefon. La noi a fost grevă mare în oraş.
- F1: Serios?
- F2: Da. Au manifestat. Mi-au tremurat picioarele până acasă.
- F1: Dar ce… A!… Printre lume?
- F2: Au plecat de la Steagul Roşu. I-au bătut pe ăia, pe toţi. Acolo, în uzină. Şi după aia au plecat şi-au dat foc la clădirile din oraş, la toate consiliile: la judeţeană, la consiliul popular.
- F1: Şi Ionel unde era?
- F2: Vai, dar mi-au tremurat picioarele! Că noi am fost la uzină şi ne-au trimis acasă. Am crezut că şi el este acolo.
- F1: A! Pentru votare tu ai fost!
- F2: Nu, am fost că ne-a chemat la uzină. Şi ne-a dat drumul acasă. Să plecăm toată lumea acasă. Era oprită toată circulaţia. Au fost mii de oameni. Îţi spun, eu aşa ceva n-am văzut de când e lumea asta. De fapt, nici n-am avut ocazia. Îţi spun, mi-au tremurat picioarele şi toată lumea plângea. Şi cumnatul mare e închis la uzină. Că-i şef de secţie şi nu ştiu, l-or fi bătut, ce i-or fi făcut nu ştiu. E-nchis, încă n-a ajuns până dimineaţă acasă, de ieri.
- F1: Şi Nicu?
- F2: Nicu n-a fost ieri la uzină. Şi s-a dus până acolo, n-a reuşit să rezolve nimic, că ce-i acolo, e jaf! Ionel a reuşit. Că i-a ţinut şeful de secţie. Le-a închis uşile şi i-a ţinut în secţie pe toţi. Şi că ăla a mai avut ceva probleme, ştii.
- F1: A! Toată treaba a fost organizată de înainte!

[61] François Fejtö, *Brasov, l'inizio della fine per il dittatore Ceausescu?*, în „Il Giornale”, 24 noiembrie 1987 (Arhiva personală prof. Adrian Niculescu).

- F2: Da, dar cu mii de oameni! Toată lumea s-a ataşat pe stradă. Îţi spun, pur şi simplu a fost ca la televizor, cum arată în altă parte. Cu pancarte, cu…

- F1: Bine. O să vă mai sun.

- F2: Şi… voiam de aseară să-ţi spun. Că dacă n-ajungea Ionel acasă, eram aşa de înmărmurită şi de supărată…

- F1: Păi, cred şi eu!

- F2: Păi, nu le-a dat salariu[i]u'!

- F2: Şi acum aşteptăm zilele astea telefon de acasă. Că o să se audă. O să se audă că, în special, dacă a pornit de acolo.

- F1: Dar Petrică unde era? Era la serviciu el?

- F2: Dar toată lumea era. Că a fost zi normală de lucru. Că sâmbătă au avut liber. Şi au avut timp, probabil, pentru… ziua asta mare. Şi de acolo au pornit. Acolo întâi a fost. S-au strâns toate secţiile acolo, s-au dus peste conducere, i-au aranjat bine, au spart tot, tot, tot. Şi de acolo au plecat pe stradă până în centru. Şi a adunat toată lumea. Îţi spun, e dezastru. A fost aşa… Eu am apucat de-am văzut. Au ieşit toate maşinile de pompieri ca să-i împrăştie cu apă. 19 maşini de pompieri. Că miliţia nu s-a putut apropia de ei. Şi au tăiat furtunele [sic!] la maşinile de pompieri. Şi au avut ceva… bombe, nu ştiu ce-or fi avut, c-au dat foc la… Nu ştiu ce-o să mai iasă, că mie mi-a fost frică să-l las pe Ionel astăzi să se ducă la serviciu[u].

- F1: Şi nu l-ai mai lăsat?

- F2: Ba s-a dus, că ce era să facă? Îţi spun, mie mi-e şi frică, că nu ştiu ce se mai întâmplă acolo.

- F1: Dar cu fratele său, Petrică, ce-o să fie?

- F2: Păi, ăla oricum i-a ţinut acolo. Ce-o fi, nu ştiu. C-am tot dat telefon mereu şi încă nu s-a putut să… n-a ajuns acasă. Şi fără mâncare, şi fără… N-o să fie nimica până la urmă cu el, că el nu-i aşa, să se ducă el… Dar i-a ţinut pe ăilalţi.

- F1: Păi cum i-a ţinut? N-am înţeles cu el ce-a fost?

- F2: Acum nu ştim. Că ăştia care n-au vrut să se ducă cu ei, i-au bătut. Şi în special pe şefii de secţie. Că ăştia au fost conducătorii lor, ştii. Şi întâi pe ăştia i-au luat. Şi după aceea au ajuns la conducere. Acum nu ştiu, că el s-o fi ascuns, s-o fi închis undeva, nu mai ştim de el. Că până azi dimineaţă el n-a ajuns acasă.

- F1: Dar Ionel a stat încuiat?

- F2: Ionel a venit acasă şi-a stat acasă. N-a mai ieşit nicăieri. A venit Nicu ieri la noi, că nu-l găsea. Că s-a dus, pe Petrică nu l-a găsit, s-a dus acolo, pe Ionel nu l-a găsit. „Măi, zice, trebuie să mă duc acasă". A venit acasă şi l-a găsit acasă. Zice: „în sfârşit, am găsit un frate. Acuma să vedem pe celălalt unde-l găsim". Şi astăzi se duce să… rezolve, să vadă ce-i şi cu celălalt.

- F2: Aia a fost. Şi de aia voiam să…

- F1: Chiar că m-ai speriat şi pe mine.

- F2: Ei, te-am speriat! Dar să vezi, nu numai să auzi. Să vezi! Dar nu-ţi spun toate câte s-a(u) stricat şi cum a fost. Şi cu pancarte, şi cu… Asta nu pot să-ţi explic eu tot. Adică poţi să-ţi dai seama… ce-a urmat şi ce-a fost până seara. Şi ce-o fi fost azi noapte! Că noi nu ştim, că nici n-am ieşit din casă. N-am ieşit. Pur şi simplu toată lumea a stat… aşa. Nimeni nu… Circulaţia a fost oprită, nu s-a mai circulat deloc. A fost…

Toată lumea se ducea fuga acolo şi au fost mii de oameni. S-a spart, nu conta ce era, ce nu era. Totul… Am zis noi că întâi de la Braşov porneşte!

- F1: Da, da.

- F2: Ce mai face Paul?

- F1: La servici. A fost şi el cu… ieri toată ziua… de sâmbătă de fapt a fost şi el cu votarea asta. A fost într-o comisie acolo. Şi azi toată ziua şi-a pierdut timpul. Şi sâmbătă, şi ieri şi-a pierdut timpul pe acolo.

- F2: Noi am fost. Ionel s-a dus şi-a votat. Tot pe motivul ăsta că… nu s-a dus nimeni. Nu s-a dus lumea. Şi pe motivul ăsta, că-i de la „Steagu" şi… După aia îi ia: „N-ai fost, ai fost acolo". Şi-am fost şi eu. M-a trimis şi pe mine. Că nici eu nu mă dusesem. Şi după aia am venit acasă şi forţat m-a trimis: „Du-te acolo şi votează, că-i treaba foarte serioasă ce-a fost la noi aici".

Din discuţie rezultă că F2 se numeşte Mărioara, iar F1 a fost, săptămâna trecută, mai multe zile la ornarea secţiei de votare unde „Directorul" a fost preşedinte de comisie.

Posesorul postului telefonic […] este […].

Red. lt. L.I.

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.421, vol. 159, f. 200-201.

Adrian Nicolae PETCU

PROBLEMA REPATRIERII MITROPOLITULUI VISARION PUIU REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTELE SECURITĂȚII[1]

BISHOP VISARION PUIU'S REPATRIATION AS REFLECTED IN THE SECURITATE FILES

One of the most controversial aspects of Bishop Visarion Puiu's biography, auto-exiled in Western Europe in August 1944, was his repatriation. Documents from the archives of the former External Information Direction throw light on the issue of the Bishop's repatriation, by describing the steps initiated by him in 1955, and the attempts made by the Securitate agents who were closely watching the process of bringing him back to the country.

In the present paper we try to underline the Bishop's relations with the Romanian Legation officials from Paris, which at that time were "tendentiously" described by some representatives of the Romanian emigration. Using his contacts with Romanian officials, the Bishop tried to get juridical and canonical rehabilitation. As the emigration leaders did not offer him a status according to his rank, and as the guarantees offered by the Romanian officials seemed convenient, the Bishop considered that he had to be repatriated.

He got neither rehabilitation in his country, nor respect from the immigrants, so that, after 1958, he was completely marginalized. He did not get an ecclesiastical position anymore and he was completely ignored by the representatives of the immigration. He died in 1964.

Etichete: mitropolit Visarion Puiu, DIE, repatriere, exil
Keywords: Bishop Visarion Puiu, External Information Direction, repatriation, exile

Cazul mitropolitului Visarion Puiu, rămas în exil după 1944, este încă unul dintre cele mai controversate din istoriografia bisericească română recentă. Studiat fragmentar şi de puţine ori documentat, needitat şi necitit la adevărata sa contribuţie la teologia românească contemporană, Visarion Puiu reprezintă încă, după cum spuneam şi acum şase ani, *un personaj mult discutat, dar puţin cunoscut*[2]. Studierea biografiei lui Visarion Puiu de către colonelul Dumitru Stavarache prin publicarea unor documente din arhiva personală a mitropolitului de la Freiburg şi iniţierea de simpozioane la Paşcani şi Bucureşti nu a făcut decât să declanşeze interesul pentru cunoaşterea acestui important teolog şi slujitor al Bisericii Ortodoxe Române.

Însă, cunoaşterea lui Visarion Puiu nu se face doar printr-o simplă editare de documente şi susţinerea unor discursuri evocatoare, ci şi printr-o cercetare de profunzime asupra gândirii, faptelor, ideilor şi mentalităţii acestuia. Spunem acest lucru, deoarece, printre puţinii ierarhi ortodocşi români ai sec. XX şi asemenea celor bizantini,

[1] Studiul de faţă este o dezvoltare a comunicării „Controverse în cazul mitropolitului Visarion Puiu", prezentată în cadrul simpozionului internaţional „Zilele Mitropolit Visarion Puiu", ediţia a XIII-a, Roman-Paşcani-Mănăstirea Neamţ, 26-28 februarie 2009, organizat de Mitropolia Moldovei şi Bucovinei şi Episcopia Romanului.

[2] Adrian Nicolae Petcu, *Un personaj mult discutat, dar puţin cunoscut*, în „Dosarele Istoriei", an VII, nr. 4 (80), 2003, pp. 13-18.

Visarion Puiu a gândit şi a înfăptuit în Biserica în care a slujit numai într-o viziune ecleziologică şi deopotrivă geopolitică.

Împrejurări geopolitice şi ecleziologice

Într-o astfel de abordare ne propunem să analizăm încercările mitropolitului Visarion Puiu de repatriere, încurajate de Securitate încă din 1955, întrerupte în 1958, apoi reîncepute în 1963 şi continuate până la decesul său din 1964. Însă, această situaţie ar părea contradictorie în cazul lui Visarion Puiu. Spunem aceasta deoarece în documentele din arhiva personală de la Freiburg găsim exprimată de nenumărate ori ostilitatea sa faţă de regimul ateu-comunist, atât faţă de cel generator, de la Moscova, cât şi faţă de cel din ţara sa, de la Bucureşti. În schimb, nu s-a păstrat nimic despre încercările sale de repatriere. Şi totuşi, în vara lui 1955, mitropolitul Visarion Puiu făcea o solicitare către Legaţia RPR de la Paris prin care îşi manifesta dorinţa reîntoarcerii în patria sa.

Prin consultarea unor documente din arhiva fostei Direcţii de Informaţii Externe avem precizări noi în legătură cu încercările atât ale autorităţilor române, cât şi ale mitropolitului Visarion Puiu de întoarcere în ţară. Deşi se arăta ca un susţinător al exilului, ca unul care a promovat permanent ideea formării unui Sinod al Bisericii române din exil, separată de Patriarhia Română de la Bucureşti pe care o considera supusă politicii guvernului comunist, totuşi Visarion Puiu a considerat că trebuie să-şi clarifice problemele de ordin juridic şi canonic, în perspectiva unei întoarceri în ţară pentru a-şi da obştescul sfârşit. Aparent, mitropolitul este contradictoriu, însă dacă analizăm documentele pe care le avem la dispoziţie, luăm în considerare gândirea mitropolitului şi circumstanţele geopolitice ale Europei acelei vremi, constatăm o coerenţă în tot ceea ce acesta făcea.

Cele două acte emise împotriva sa, condamnarea la moarte dată de Tribunalul Poporului la 21 februarie 1946 şi caterisirea declarată de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române la 28 februarie 1950[3], îl obligau pe mitropolitul Visarion să-şi rezolve situaţia în care se afla. În toate documentele legate de repatrierea sa, el pune problema reglementării situaţiei sale juridice şi canonice, deoarece conştiinţa îi impunea acest lucru. În acelaşi timp, Visarion Puiu era conştient că rezolvarea acestor probleme nu se putea fără condiţiile geopolitice favorabile.

Mitropolitul a ridicat problema caterisirii încă din 1951, atunci când Andrei Moldovan, episcopul canonic al românilor din America, îi promisese că o va aborda la proxima sesiune sinodală[4]. Dacă episcopul Andrei chiar a făcut demersuri în această direcţie nu cunoaştem în stadiul actual al cercetărilor.

Totuşi, autorităţile de la Bucureşti aveau în vedere contactarea mitropolitului printr-un trimis al Securităţii, care să-l determine să devină „agent de influenţă în masa fugarilor români şi [în] cercurile bisericeşti". „Această apropiere, se preciza în planul operativ al Securităţii din 4 decembrie 1951, ar putea fi efectuată de către tov. Todiriu [Ismail], deoarece cunoaşte limba franceză, este documentat în problema bisericească,

[3] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 335, vol. 8, ff. 119-148; „BOR", an LXVIII (1950), nr. 3-6, pp. 296-297; „Dialog teologic", an I (1998), nr. 2, Iaşi, pp. 239-240.
[4] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 55.

are un limbaj potrivit, nivel cultural destul de pregătit şi cunoaşte împrejurimile Parisului sau Liviu Stan, consilier la Ministerul Cultelor, care a mai lucrat pentru Serviciul nostru în trecut; acoperirea acestuia ar fi mai verosimilă deoarece lucrează pe linia cultelor”[5]. Totuşi, se pare că acest plan operativ nu a fost pus în practică.

Schimbările politice internaţionale survenite în cursul anului 1955, prin lansarea de către N. S. Hruşciov a doctrinei „coexistenţei paşnice” pentru cele două blocuri politice, au condus la o apropiere între reprezentanţii marilor puteri, pentru prima dată după conferinţele din 1945 şi 1947. Conferinţa de la Geneva din iulie 1955 cu participarea şefilor de stat din URSS, SUA, Anglia şi Franţa a condus la o destindere, cel puţin temporară, a relaţiilor internaţionale, cu implicaţii atât militare, cât mai ales economice. Tot în anul 1955 se consuma retragerea trupelor sovietice din Austria (mai-august) şi declararea neutralităţii acesteia, ca zonă tampon între cele două blocuri militare. Totodată, România devenea tot mai vizibilă pe plan internaţional prin încercările de intrare în ONU încheiate cu succes în decembrie 1955.

Dar destinderea internaţională din 1955 nu a durat prea mult, deoarece odată create cele două blocuri militare, neînţelegerile pe tema unificării şi neutralităţii spaţiului german au scos la suprafaţă mai vechile rivalităţi. Evenimentele din Ungaria şi Criza Suezului din 1956 au stopat aspiraţiile unor state de a promova „coexistenţa paşnică” fără o confruntare la nivelul războiului rece. La acestea se adăugau tendinţele naţionaliste în relaţiile cu Moscova a unor state din lagărul sovietic. Ca o măsură de stopare a acestui fenomen care se întindea prea uşor în cuprinsul spaţiului socialist, începând cu anul 1958, după modelul moscovit, s-a trecut la o amplă campanie de anihilare a „duşmanilor ideologiei şi militantismului comunist”, revenindu-se, pentru o scurtă perioadă de timp, la o închistare a lagărului socialist în relaţia cu statele occidentale. Instalarea lui De Gaulle la conducerea Franţei şi manifestarea unor tendinţe tot mai individualiste în raport cu SUA şi Anglia a creat o fisură la nivelul blocului militar occidental, pe care puterea sovietică o urmărea îndeaproape. Dar poate aceasta a declanşat apariţia unei alte destinderi internaţionale, care se va dovedi mult mai utilă pentru cele două blocuri politice[6].

În contextul internaţional survenit în 1955, statul român a trecut pe plan intern, la revizuirea sentinţelor definitive, a proceselor în curs şi a restricţiilor administrative cu caracter politic impuse acelor persoane care „au manifestat tendinţa de reeducare şi bună purtare, […] cu calităţi profesionale excepţionale” sau „fiind oameni vârstnici şi grav bolnavi a căror situaţie trezeşte compasiunea concetăţenilor”; s-a luat în vedere „necesitatea revizuirii situaţiei condamnaţilor politici cu sentinţe definitive, de către instanţele judiciare, inclusiv criminalii de război, urmând să-şi execute pedeapsa adevăraţii criminali de război”. Mai mult, responsabilii din statul român, precum Petru Groza, erau de părere că, „din dosarele studiate, în diferite cazuri se constată erori

[5] *Ibidem*, f. 57.

[6] Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, ed. a VII-a, trad. Simona Ceauşu, Bucureşti, Editura ALLFA, 2000, pp. 23-27; Jean Baptiste-Duroselle, André Kaspi, *Istoria relaţiilor internaţionale, 1948-până în zilele noastre*, vol. II, trad. Anca Airinei, Editura Ştiinţelor sociale şi politice, pp. 89-100, 175-188; Nicolas Werth, *Istoria Uniunii sovietice de la Hruşciov la Gorbaciov (1953-1985)*, trad. Florin Constantiniu, Bucureşti, Corint, 2000, p. 10.

judiciare sau pedepse neproporţionale cu faptele săvârşite, justificate poate în climatul de după încetarea războiului, dar nerezistând la un deceniu după încetarea războiului". În privinţa problemei religioase, acelaşi om politic arăta că „este dezbătută în lung şi lat. În primul rând, duşmanii dinăuntru şi din afara graniţelor ţării sunt aceia care prin propaganda lor intensă făuresc din regimul aplicat diferitelor culte, problema centrală, pentru a învenina atmosfera coexistenţei paşnice între ţări şi popoare şi apropierii pe teren cultural, economic etc"[7].

În acelaşi context internaţional, România a demarat un amplu proiect extern de activităţi culturale în diferite state din apusul Europei, în special francofone. Potrivit noilor sarcini date oficiilor diplomatice ale României, printre altele, autorităţile de la Bucureşti aveau în vedere cunoaşterea ţărilor în care se puteau găsi „puncte de interes comun". Pe linie culturală, principala sarcină era aceea de a prezenta „România nouă, cu bază materială («ţară bogată»), condiţiuni geografice excepţionale, frumuseţi turistice, trecut istoric şi dezvoltarea culturii în condiţiile regimului instalat în 1948". Ca mijloace erau prevăzute organizarea de manifestări şi schimburi culturale, acţiuni cu caracter sportiv, întâlniri ale membrilor delegaţiilor care vizitau ţările occidentale cu diferite personalităţi autohtone etc[8].

Pe fondul politicii de înăbuşire a urmărilor revoltei din 1956 de la Budapesta şi concomitent cu retragerea trupelor sovietice din România, după 1958, statul român a adoptat modelul moscovit de aplicare a unei represiuni asupra „duşmanilor poporului" şi de diminuare a fenomenului monahal, care după 1945 luase amploare. Măsurile represive de la acest nivel au durat până la începutul anilor `60, după care s-a început eliberarea deţinuţilor politici prin graţierea pedepselor.

Încă de la începutul emigraţiei, mitropolitul Visarion Puiu a încercat să pună bazele unei jurisdicţii administrativ-canonice în apusul Europei, aprobată în principiu, în 1945, de patriarhul Nicodim Munteanu. După perioada din lagărul de la Kitzbühel, de la mănăstirea Maguzzano şi de la Sonvico, aflat la Paris, în 1949, mitropolitul a încercat să instituie o reşedinţă a eparhiei sale la biserica românească de pe str. Jean de Beauvais, al cărei paroh refuzase să predea oficiul Legaţiei RPR. Conflictul apărut la nivelul acestei biserici între diferitele grupuri politice ale emigranţilor români au determinat autorităţile franceze să închidă lăcaşul şi să-l îndepărteze pe mitropolit din Paris şi departamentele din jur. Acesta s-a refugiat la Theoule, la Draguignan (ambele în sudul Franţei), apoi la Viels Maisons (nord-estul Franţei) de unde a încercat, totuşi, să materializeze proiectul său. Nu a reuşit deoarece statul englez, prin Biserica Anglicană, a susţinut hirotonirea lui Victor Leu (fiul defunctului episcop Grigorie Leu al Huşilor) ca episcop al românilor din Apus, care urmărea, practic, preluarea abuzivă, a jurisdicţiei mitropolitului Visarion. Pe de altă parte, deşi încercase să ajungă în America, mitropolitul fusese refuzat de autorităţile americane, acestea preferând în schimb primirea şi hirotonirea fostului şef al UNSCR din vremea guvernării legionare, Viorel Trifa. Însă, hirotonirea acestuia din urmă era necanonică, deoarece fusese refuzat de toate eparhiile ortodoxe canonice din America şi primise darul arhieriei din mâinile unor episcopi ucraineni eretici, samosfeaţi (autosfinţiţi).

[7] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Relaţii externe, dosar nr. 2/1955, ff. 6-7, 13.
[8] Idem, dosar nr. 37/1956, ff. 1-4.

Dacă păstorirea lui Leu a fost efemeră (până în 1952), în schimb cea a lui Trifa s-a permanentizat, autorităţile americane permiţând funcţionarea acestuia la conducerea comunităţilor româneşti ortodoxe rupte de Patriarhia de la Bucureşti şi ca o măsură pe fondul politicii mccarthyiste. Acest lucru l-a dezavantajat pe Visarion Puiu atunci când chema pe liderii emigraţiei româneşti, pentru strângerea rândurilor în jurul unei biserici canonice care să funcţioneze cu recunoaşterea lumii ortodoxe şi spre folosul politic şi cultural al refugiaţilor români, dar şi pentru viitorul ţării care trebuia eliberată de comunism[9]. Liderii emigraţiei româneşti, care reprezentau Comitetul Naţional Român, recunoscut de guvernul american, nu vedeau cu ochi buni astfel de iniţiative ale unui bătrân mitropolit care refuza să cedeze la compromisurile politice care i se cereau, preferând să lucreze cu prelaţi, precum Trifa sau Vasile Boldeanu de la Paris. De altfel, aceşti doi prelaţi vor fi consideraţi de liderii emigraţiei drept exponenţii spirituali ai exilului românesc.

Acestea erau împrejurările geopolitice şi ecleziologice în momentul în care statul român, care urma să fie acceptat în ONU şi îşi contura o deschidere în politica internaţională, lansa iniţiativa repatrierii românilor rămaşi în Apus după al doilea război mondial.

Primele încercări de repatriere

La 24 iunie 1955, Prezidiul Marii Adunări Naţionale adopta Decretul nr. 253, privitor la „înlesnirea repatrierii unor cetăţeni şi foşti cetăţeni români şi amnistierea celor repatriaţi". Prin articolul 1 se amnistiau toate infracţiunile prevăzute de Codul penal şi legi speciale, cu „excepţia crimei de omor", săvârşită de cetăţeni români care în momentul publicării decretului se aflau în afara hotarelor României şi care până la 23 august 1956 se întorceau în ţară în baza unei aprobări. Aceasta se obţinea de la orice oficiu diplomatic al RPR din străinătate (art. 2), iar în momentul intrării în ţară repatriaţii reprimeau cetăţenia română (art. 3)[10]. Noul act normativ a fost publicat de statul român în diferite ziare din Occident, pentru a putea fi accesibil celor vizaţi, apoi, în decembrie 1955, a fost republicat în limba română în ziarul „Glasul Patriei", organul Comitetului Român de Repatriere care trebuia să se ocupe de aducerea românilor în ţară. Ulterior, termenul de repatriere a fost prelungit până la 30 decembrie 1958, printr-un nou act normativ[11].

În acest context juridic, la 16 august 1955, mitropolitul Visarion a adresat o scrisoare Legaţiei României, în care spunea: „Ziarele franceze «Le Figaro» şi «Le Monde» din Paris, de la 13 august c., au publicat comunicatul acestei legaţiuni, în care se arăta că, în virtutea unui decret emis de «Preşedinţia Presidiumului Naţional» din Bucureşti, se dă amnistie tuturor românilor, aflaţi din cauza ultimului război peste hotarele ţării noastre România refugiaţi, spre a se întoarce în ţară, după ce vor primi aprobarea cuvenită, până la 23 august 1956.

[9] Adrian Nicolae Petcu, *Mitropolitul Visarion Puiu şi organizarea bisericească a românilor din exil*, în „Valori păşcănene", an I, nr. 2, decembrie 2006, pp. 24-33.

[10] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Administrativ-Politic, dosar nr. 56/1955, ff. 1-2; „Buletinul oficial al Marii Adunări Naţionale a RPR", an IV, nr. 18, 30 iunie 1955, pp. 161-162.

[11] „Glasul patriei", an I, nr. 1, Berlin, 10 decembrie 1955 şi nr. 19, 10 iunie 1956.

Întrucât mă priveşte personal, aflându-mă în străinătate din aceleaşi împrejurări ale fostului război, care mi-a cauzat pe nedrept un exil de 11 ani, deşi am cerut înlesnire de repatriere diverselor foruri româneşti din Bucureşti şi străinătate zadarnic, de repetate ori, arăt că şi eu doresc a mă întoarce în patria noastră România, adăugând în sprijinul obţinerii cuvenitei aprobări, spre cunoaştere, următoarele câteva consideraţiuni:

Asupra mea, după ce am rămas în străinătate, nu fugind din ţară, ci dus într-o delegaţie oficială în Croaţia, dată de Patriarhia noastră şi de guvernul ţării de atunci, au pornit în contumacie, din partea autorităţilor de după ocuparea României de armata sovietică, două condamnări: una politică, dată de un tribunal zis popular din Bucureşti, cu osândire la moarte, eu fiind socotit «criminal de război» şi a doua condamnare, morală, rostită de Sinodul Bisericii noastre, fără nici un fel de judecare, dar amândouă absolut grăbite şi nedrepte.

În scopul justificării mele, eu am cerut, nu amnistie, ci judecată. La fel, cer şi acum, dacă mi se garantează libera şi deplina folosire a unui for de adevărată justiţie. Iar dacă prin amnistie nu mai e trebuinţă de un proces, rog să mi se garanteze că, după întoarcerea în ţară, voi avea liberă locuire şi paşnică vieţuire, cât voi mai trăi.

[…] În consecinţă, rog, Domnule Consul, să binevoiţi a lua binevoitor cunoştinţă de cele mai sus arătate şi a dispune să mi se răspundă, dacă dorinţa mea de întoarcere în ţară, se poate aproba în condiţiile de garanţie necesare”[12].

Motivând că el nu fugise din ţară la ofensiva trupelor sovietice, ci plecase în calitate oficială în Croaţia, apoi schimbarea evenimentelor a determinat rămânerea lui în Apus şi precizând că a formulat cereri de repatriere şi de rejudecare a condamnării către autorităţile române, mitropolitul se pare că era decis să se repatrieze, dar numai în anumite condiţii. Totuşi, în cererea lui transpar şi îndoielile românilor din exil faţă de apelul de repatriere lansat de statul comunist, el arătând că această neîncredere se datorează unei lipse de garantare a libertăţii şi siguranţei personale în momentul revenirii în ţară, dar şi situaţiei „nevinovaţilor aflaţi în închisorile din ţară şi prin înlăuntrul sovietelor ruseşti”. În acest context, mitropolitul solicita garanţii ferme şi sigure din partea oficialilor români.

În această situaţie, rezidenţa DIE de la Paris propunea ca solicitarea bătrânului ierarh să fie acceptată. Avizul centralei de la Bucureşti, din 29 august 1955, era pozitiv, cerând în schimb lui „Oliviu” (numele conspirativ al mitropolitului în documentele DIE) ca „după ce primeşte viza de ieşire din Franţa, să facă declaraţii publice (şi acest lucru în Franţa) împotriva elementelor din conducerea fugarilor şi a emigranţilor”. Mai exact, „Oliviu” trebuia ca, „în preajma plecării, să-şi ia rămas bun de la emigraţia din Franţa, să ţină o cuvântare în biserică şi să arate că locul fiecăruia este în ţară şi că el se întoarce, deşi a fost condamnat la moarte, îndemnând şi pe alţii să-i urmeze exemplul. Oliviu să fie sfătuit să dea un interviu presei (organizat de noi) şi să informeze opinia publică că el prin întoarcere vede umanitatea guvernului român care vrea ca românii să

[12] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 62, 100-100v; Adrian Nicolae Petcu, *Aspecte inedite privind exilul mitropolitului Visarion Puiu*, în „Valori perene”, an I, nr. 1, 2010, Roman, pp. 30-32.

vină în patrie fără să se teamă de nici o repercusiune"[13]. Totodată, se avea în vedere ca formele consulare să fie îndeplinite prin Ministerul Afacerilor Externe[14].

La 23 septembrie 1955, adjunctul directorului DIE, colonelul Nicolae Doicaru, punea o rezoluție pe propunerile aduse în atenția sa, prin care arăta că președintele Consiliului de Miniștri, Gheorghiu-Dej (1953-octombrie 1955), este de acord cu aceste condiții de repatriere, mai ales că Visarion Puiu beneficia de amnistie[15].

La 10 octombrie 1955, într-un „raport special" al Direcției I (Informații Externe), din Ministerul Afacerilor Interne, colonelul Nicolae Doicaru prezenta situația în care se afla mitropolitul Visarion Puiu și propunea ca după revenirea acestuia în țară „să-i fie asigurată pensie de mitropolit și să-i fie asigurată locuința corespunzătoare cu mobilierul și cele necesare vieții unui om în vârstă de 79 de ani. În ceea ce privește problemele bisericești și de ordin canonic va trebui să i se comunice că rezolvarea lor este de competența exclusivă a organelor bisericești respective". Față de aceste propuneri, aprobate de Gheorghiu-Dej, prim-secretar al partidului, Chivu Stoica, prim-ministru, se arăta de acord, urmând ca problema să fie preluată de Emil Bodnăraș și Alexandru Drăghici[16].

În această situație, colonelul Doicaru a ordonat rezidenței de la Paris să ceară lui Visarion Puiu să meargă la legație pentru depunerea unei solicitări scrise de eliberare a pașaportului. Totuși, iar acest lucru îl vom constata pe parcursul tuturor contactelor cu mitropolitul, ofițerii DIE de la Paris propuneau ca mitropolitul să fie vizitat, ci nu chemat, mai ales că nu venea în capitala franceză decât la marile sărbători din cauza vârstei înaintate și a distanței față de locuința de reședință (Viels Maisons-Aisne, era la 79 km nord-est de Paris, departamentul Picardie). În acest sens, la 4 octombrie, Doicaru era de acord cu trimiterea unui ofițer „care să fie bine instruit"[17].

Contactarea mitropolitului Visarion Puiu s-a făcut în data de 24 octombrie 1955, la locuința sa din Viels Maisons. În raportul înaintat Ministerului Afacerilor Interne de către ofițerul DIE se arăta că, în timpul discuțiilor, mitropolitul a apreciat solicitudinea de care dau dovadă autoritățile române, însă ar dori câteva rânduri din partea lui Gheorghiu-Dej sau Petru Groza, cărora le scrisese, sau Mihail Sadoveanu, „vechiul său prieten și coleg de școală", prin care să fie asigurat de condițiile cerute. De altfel, prin scrisorile trimise, la 3 octombrie 1955, lui Gheorghiu-Dej și Petru Groza, mitropolitul cerea garantarea unor condiții care să-l convingă să se repatrieze: o reparație morală în urma demiterii din postul de mitropolit al Bucovinei, în mai 1940, de către guvernul Gheorghe Tătărescu, la dorința regelui Carol al II-lea, însă fără să revină în actualul Sinod; ridicarea caterisirii date de Sinodul BOR în 1950, „fără nici o formalitate juridică și fără a i se fi arătat motivele"; rejudecarea procesului său, prin care a fost condamnat la moarte „pentru motive scornite și neadevărate"; asigurarea unei locuințe în țară, probabil la mănăstirea Cernica, și nu la schitul Vovidenia (locuința sa de

[13] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 79.
[14] *Ibidem*, f. 63.
[15] *Ibidem*, f. 67.
[16] *Ibidem*, ff. 262-265.
[17] *Ibidem*, f. 78.

la mănăstirea Neamţ), unde nu poate avea un medic permanent pentru sănătatea sa; acordarea unei pensii „până la moarte”[18].

În vederea călătoriei spre ţară, mitropolitul solicita amânarea „până la primăvară, deoarece este foarte bolnav de tensiune şi doctorul său i-a interzis o călătorie mai mare de o zi (el are 78 ani), iar cu avionul nu rezistă la o anumită înălţime”. A sugerat chiar o internare la Viena pentru „tratament”, cu sprijinul guvernului român, apoi să-şi continue drumul spre patrie. În situaţia în care sănătatea sa „va fi ameliorată”, urma să comunice acest fapt legaţiei în vederea întocmirii formelor necesare plecării, nu înainte de a trece pe la Robert Schuman, ministrul Justiţiei[19], pentru a-şi lua rămas bun.

Mitropolitul a fost de acord ca după plecare „să facă o scrisoare adresată fugarilor” şi a cerut, conform raportului ofiţerului, în mod insistent „ca nu cumva să afle fugarii că el a intrat în legătură cu noi, căci aceasta i-ar aduce extrem de mari neplăceri şi fugarii s-ar năpusti asupra lui”. Apoi, banii trimişi de reprezentanţa română, cei 2000 de franci, deşi iniţial îi primise ca înlesnire pentru efectuarea drumului la legaţia din Paris, la 14 octombrie 1955 mitropolitul îi restituia Consulatului României. Toate aceste lucruri erau enunţate într-o notă-raport, vizată de ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, cu rezoluţia: „Să grăbim acţiunea de aducere în ţară”[20].

În acest context, la 19 noiembrie 1955, Mihail Sadoveanu răspundea la scrisoarea mitropolitului, într-o exprimare vagă şi în următorii termeni puţin convingători:

Frate, părintele Visarion,

Am luat cunoştinţă de o scrisoare pe care ai trimis-o în ţară şi în care arăţi dorinţa de a te întoarce acasă, între acei pe care sunt încredinţat că întotdeauna i-ai iubit. Nimic nu te opreşte ca să faci acest pas. Procesele, învinuirile, presupunerile care s-au ridicat asupra Înalt Prea Sfinţiei Tale, sunt astăzi lucruri trecute. Mă bucur că vei veni ca să ai mulţumirea de a vedea în RPR atâtea schimbări în bine şi atâta spor în toate domeniile activităţii materiale şi morale. Pensia şi locuinţa îţi vor fi asigurate aici în Bucureşti. Poţi să te bizui pe cuvântul meu ca şi pe sentimentele de prietenie pe care le cunoşti din trecut. Hotărârea pe care ai luat-o din dragostea pentru popor şi patrie să fie un îndemn pentru toţi fraţii noştri cu inima curată din străinătate. Te aştept cu prietenia de totdeauna, Sadoveanu M.”[21].

Faţă de cele primite de la scriitor, mitropolitul îi scria din nou, la 17 decembrie 1955: „Desigur, dorinţa întoarcerii mele acasă o am demult, dar iată de ce nu o pot grăbi, cum mă îndeamnă consulul: 1) îndeplinind de curând o jumătate de secol de când slujesc Bisericii noastre în cler, din reflexiile ce le fac pentru trecut, mi se desprind şi următoarele gânduri: sunt în prezent singurul vlădică român cu o viaţă mai zbuciumată decât a tuturor celorlalţi colegi. […] De doisprezece ani pribeag prin patru ţări din

[18] *Ibidem*, ff. 82, 103-103v, 105.

[19] Robert Schuman (1886-1963), reputat politician francez, avocat, luptător în Mişcarea de rezistenţă franceză, ministru de finanţe, de externe şi al justiţiei, prim-ministru al Franţei între 1947-1948; promotor al Pieţei comune europene; şi-a adus aportul la reconcilierea franco-germană; a fost un militant al acordării unui rol important al Bisericii catolice în cadrul societăţii franceze, adept al justiţiei sociale.

[20] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 80-81, 107, 108.

[21] *Ibidem*, f. 112.

apusul Europei, am fost ca bolovanul mereu rostogolit ce nu prinde muşchi". În continuare, mitropolitul face referire la situaţia casei şi a lucrurilor sale de la Vovidenia, despre care a auzit „că au fost irosite", iar cele din locuinţa de la Bucureşti şi mănăstirea Cernica „au fost nimicite" sau pierdute. De asemenea, pentru că nu se considera „plecat din ţară ca fugar, ci cu trimitere oficială", atunci solicita pensia calculată din 1944, pentru a putea plăti datoriile făcute în străinătate, apoi să o poată primi în continuare după întoarcerea în ţară. În al doilea punct al scrisorii, mitropolitul enunţa motivele politice care au determinat scoaterea sa din scaunul de eparhiot al Bucovinei la cererea expresă a regelui Carol al II-lea, după cum acesta din urmă îi recunoscuse în 1951, în timpul unei întâlniri în sudul Franţei. Prin urmare, mitropolitul considera că, la întoarcerea în ţară, i s-ar cuveni conducerea Mitropoliei Moldovei, succesoarea de drept a Mitropoliei Bucovinei, desfiinţată în 1948, urmând ca mitropolitul aflat în funcţie, transilvănean, să treacă în scaunul vacant de la Sibiu.

Deşi era conştient că o astfel de doleanţă nu-i poate fi îndeplinită, mitropolitul îi cerea scriitorului să-l ajute „măcar cu sprijinirea materială", iar în privinţa repatrierii era de părere „să nu i se ceară a porni de aici prea repede, cum vrea consulul, împrejurările grele ale plecării nefiindu-mi lesne de înlăturat, mai ales acum în iarnă, ci aşteptând aceeaşi bunăvoinţă de a fi ajutat din ţară, sper ca revederea să ni se apropie totuşi curând"[22].

Nu ştim dacă Sadoveanu i-a răspuns mitropolitului, în schimb, scriitorul a scris în partea de sus a epistolei: „Cu frăţească dragoste, părinte Visarion, m-am interesat de cele ai binevoit a-mi comunica în scrisoare şi am aflat că persoana cu care ai mai stat de vorbă Î. P. Sf. ta te va mai căuta spre a discuta lichidarea datoriilor de ei constatate acolo. După asta, în Bucureşti vei găsi casa şi mijloacele necesare vieţii, ca să ai tihnă după atâtea strădanii prin străini. Dorindu-ţi cât mai grabnică întoarcere, te salut cu prietenie"[23].

Cu toate acestea, mitropolitul era neîncrezător faţă de promisiunile făcute de reprezentanţii statului român care îl contactaseră. Într-o scrisoare din 15 noiembrie 1955 către episcopul Andrei Moldovan, mitropolitul arăta: „Actualul guvern de acolo îmi promite nimicirea imediată a condamnării politice la moarte şi pe cea de la Sinod, dar eu nu o pot folosi pentru că în situaţia actuală grozavă din ţară, unde nu am nici un fel de avere, iar mitropolia Bucovinei desfiinţată [...], a mă duce ar însemna sinucidere"[24].

În acelaşi timp, slujitorii de la biserica românească de la Paris aveau manifestări politice tot mai multe şi agresive împotriva regimului comunist de la Bucureşti, în detrimentul activităţii religioase pe care trebuiau să o desfăşoare. Totodată, în contextul apropierii de oficialii statului român şi de dezavuare a manifestărilor politicianiste de la parohia ortodoxă de la Paris, mitropolitul a avut de suferit. La 22 decembrie 1955, preotul Vasile Boldeanu a răspândit vestea relaţiilor mitropolitului cu reprezentanţii legaţiei române în mediul exilaţilor de la Paris. Boldeanu considera că dacă mitropolitul

---

[22] ANIC, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 164/1956, ff. 4-5.
[23] *Ibidem.*
[24] Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relaţiile cu Bisericile din Canada şi SUA-documente,* Bucureşti, Editura Publirom, 2005, doc. 30, p. 115.

se repatriază, atunci „emigrația română va fi grav lovită". În câteva discuții purtate cu Boldeanu, mitropolitul îi spusese că patriarhul Alexei al Moscovei îi apreciase activitatea depusă în Transnistria şi că sovieticii i-ar fi clasat dosarul. Astfel, Boldeanu era de părere că mitropolitul urmăreşte să se repatrieze, urmând ca în țară să ocupe un rang bisericesc.

Pentru a contracara planurile mitropolitului, preotul Boldeanu preconiza o mutare a acestuia în SUA, atât pentru a-l îndepărta tot mai mult „pericolul" repatrierii, cât şi pentru încheierea unei înțelegeri cu Valerian Trifa în „folosul exilului"[25]. Însă, mitropolitul nu era dispus să colaboreze cu Trifa care acceptase hirotonia samosfeată, încercând chiar înlocuirea lui de la conducerea Episcopiei cu sediul la Vatra Românească[26].

Pe de altă parte, DIE urmărea grăbirea repatrierii mitropolitului, centrala de la Bucureşti ordonând rezidenței de la Paris ca, cel târziu în perioada 27-29 decembrie 1955, acesta să fie contactat în următoarele condiții: „1) Discuțiile cu el trebuie duse cu atenție pentru a nu-l speria. «Lică» [unul dintre ofițerii DIE aflați sub acoperire diplomatică de consul[27], n.n.] îi va cere lui Visarion să facă o cerere către Ambasada noastră din Paris. Aproximativ, cererea trebuie să cuprindă: «Subsemnatul P. Visarion, născut … (datele biografice necesare pentru paşaport), cetățean român, am plecat din țară în anul …, în prezent domiciliat în Franța, cu certificatul de emigrant nr…, pe baza Decretului de amnistie şi repatriere dat de guvernul român, rog a mi se elibera un paşaport român cu vizele necesare intrării în țară. De asemenea, rog să interveniți la MAE francez pentru eliberarea vizei de ieşire din Franța şi pentru întocmirea altor formalități oficiale ce eventual s-ar cere, Semnătura»".

Tot pentru îndeplinirea formalităților legate de paşaport, în acelaşi ordin se arăta: „2) După ce veți obține această cerere din partea lui Visarion, prezentați-i paşaportul român pentru a-l semna. După întoarcerea la ambasadă, veți completa paşaportul cu datele necesare şi veți aplica pe paşaport vizele de intrare în RPR. 3) Tov. Pascu, personal, se va duce apoi cu paşaportul în regulă şi cu o notă oficială în numele Ambasadei RPR la MAE francez, în care va solicita:

a) eliberarea vizei de ieşire din Franța pentru cetățeanul român P. Visarion;

b) MAE francez să intervină la organele în drept pentru a se lua măsuri de asigurare ca cetățeanului să nu i se întâmple nimic şi să nu fie împiedicat de a se întoarce în țară;

4) În timp ce «Lică» va discuta cu Visarion, să caute a-i întări moralul şi a-i întări hotărârea de a veni în țară. De asemenea, să i se arate că pentru a-l feri de orice

---

[25] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 96.

[26] În acest sens sunt nenumărate scrisori ale mitropolitului către diferiți clerici români din America, cât şi către Constantin Vişoianu, preşedintele Comitetul Național Român (D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relațiile cu biserici din Canada și SUA,* doc. 30, 77, 79, 82, 84, 94, pp. 113, 208, 210-212, 218, 222, 240).

[27] Conform unui normativ hotărât în Biroul Politic al CC al PMR, din 1955, în cadrul oficiilor diplomatice româneşti, sub acoperire diplomatică, funcționau o serie de lucrători MAI, cu atribuții în munca informativă specifică serviciilor secrete. Activitatea operativă pe linia MAI a acestor ofițeri aflați sub acoperire diplomatică nu era adusă la cunoştința şefului oficiului diplomatic (ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politic, dosar nr. 17/1955, ff. 4-10).

acțiuni provocatoare din partea emigrației, este bine ca el să ne comunice la timp tot ce află că se proiectează contra venirii lui acasă. Totodată, «Lică», prin aluzii fine şi aceasta numai în cazul când observă la el insuficienta hotărâre, să-i dea de înțeles că pentru a evita neplăceri din partea emigrației ori din partea altora (ne referim la organele polițienești) ar putea locui până la plecarea sa în țară (în mod provizoriu) la un funcționar al Ambasadei.

În acest caz, dacă el este de acord, trebuie dus la unul din funcționarii Ambasadei (preferabil funcționarul MAE). În nici un caz nu i se va propune de a locui la Ambasadă, căci s-ar da ocazie la acțiuni provocatoare împotriva oficiului.

5) Prin agentură urmăriți şi raportați permanent măsurile şi modurile cum acționează emigrația şi organele polițieneşti împotriva planului nostru.

6) Raportați imediat rezultatul întâlnirii lui «Lică» cu Visarion referitor la cererea lui, precum şi rezultatul de la MAE francez la intervenția oficială ce veți face.

7) În cazul că se observă tărăgănare, greutăți din partea MAE francez şi orice provocări, raportați imediat, căci intenționăm (aceasta este numai pentru informarea dvs. personală), pe baza rezultatelor primite să intervenim şi prin ambasada franceză din Bucureşti.

8) Dispoziții asemănătoare veți primi şi pe linia MAE Bucureşti, unde s-a intervenit”[28].

În conformitate cu ordinul primit din centrala de la Bucureşti, la 4 ianuarie 1956, ofițerul „Lică”, sub acoperirea diplomatică de consul şi în mod „ilegal” (fără aprobarea de deplasare în teritoriu din partea autorităților franceze) l-a vizitat, din nou, pe mitropolit la locuința sa. Visarion Puiu i-a arătat reprezentantului român „o jumătate de scrisoare primită de la un anume Alexandru”, în care este sfătuit să nu se întoarcă în țară, deoarece la sosire va fi arestat şi întemnițat la Jilava sau Văcăreşti, anchetat în legătură cu cele făcute peste hotare, apoi „va sfârşi”, iar cei din exil „nu se vor mira auzind că într-o zi s-a îmbolnăvit din cauza frigului sau bolii, bătrânețe etc. şi a fost internat într-un cimitir”[29].

De asemenea, mitropolitul a arătat că şeful Bisericii Anglicane îl cheamă la Londra pentru a ridica o biserică, „oferindu-i un loc minunat, într-un parc”, ca şi alți români din Germania, Austria şi SUA, numai pentru a nu se repatria. Nu în ultimul rând, Visarion Puiu spunea că ar aprecia mult să i se garanteze condițiile cerute lui Mihail Sadoveanu în scrisoarea din 17 decembrie 1955.

„După toate acestea, se spune în raportul ofițerului «Lică», au fost luate discuțiile de la capăt şi s-a muncit pentru a-l convinge să vină acasă. Discuțiile au durat 3 (trei) ore. După ce a mai fost înmuiat şi i s-au adus dovezi şi asigurări că el are cuvântul unui om de stat ca Sadoveanu etc., a spus că merge acasă, dar că are aici câteva

[28] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 98-99.

[29] O „jumătate de scrisoare” dactilografiată cu un conținut similar se găseşte în arhiva CC al PCR, în partea finală având următoarele fraze, nereproduse în raportul ofițerului „Lică”: „Cine vă poate asigura că nu veți îndura cele mai sus arătate? …Şi de ce vă grăbiți a pleca? Deci, sfatul nostru e să mai rămâneți pe loc. Mizeria din străini se suportă mai uşor decât cea din țara noastră de acum. Toți dorim să ne întoarcem acasă, dar nu acum. Mai reflectați şi ne scrieți şi nouă ce decideți”. Scrisoarea probabil că a fost semnată „Alexandru”, locul numelui fiind decupat (ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 164/1956, f. 1).

datorii şi că i-a scris lui Sadoveanu acest lucru şi eventual ceva despre un scaun al mitropoliei din Ardeal sau Moldova. Nu condiţionează plecarea de acest lucru, dar ar vrea să aibă un răspuns de la Sadoveanu.

I s-a răspuns că problema datoriilor nu este ceva greu de rezolvat, însă problema cu scaunul mitropoliei este o problemă bisericească, pe care o poate discuta acasă cu forurile bisericeşti.

După ce din nou a arătat că este decis i s-a pus problema cererii ce trebuie să o facă. A urmat din nou discuţii, care s-au învârtit în jurul cererii pe care voia să o mai amâne, însă până la urmă a făcut-o[30], a semnat paşaportul şi a dat două fotografii. După ce a făcut aceasta, era ca şi bătut şi a căzut în tăcere (descrierea acestor amănunte ar lungi f. mult telegrama).

După părerea mea, faptul că a făcut această cerere este un nou câştig pentru noi şi l-au adus mai aproape de plecare.

Vom avea probabil greutăţi cu el, fiind foarte nehotărât şi influenţabil din partea emigraţiei”[31].

Astfel, mitropolitul a semnat cererea pentru repatriere şi de obţinere a paşaportului cu toate formalităţile necesare, chiar dacă presiunile care se exercitau asupra sa din partea emigranţilor sau al unor englezi de a-l câştiga de partea lor erau foarte mari. În cele din urmă, dorinţa de repatriere l-a convins că este mai bine să joace pe cartea oficialilor români, de la care cerea garanţii clare şi concrete din partea prietenului său Sadoveanu, dar şi, eventual, scaunul mitropolitan al Moldovei, care se putea vacanta după mutarea mitropolitului Sebastian Rusan, transilvănean, de la Iaşi la Sibiu şi, probabil, ca o măsură de siguranţă de ridicare a caterisirii de către Sf. Sinod al BOR.

Totuşi, într-o scrisoare înregistrată la Direcţia Treburilor CC al PMR, în ianuarie 1956, fără să se precizeze identitatea destinatarului, mitropolitul îşi afirma o neîncredere faţă de atitudinea oficialului român („consulul Vaida”), care îi dovedise o „insistenţă cam exagerată la facerea în grabă a formelor de pornire spre ţară” şi care „nu prea pare a fi având însuşirile unui consul din diplomaţie pentru acest oraş [Paris, n.n.], ci mai curând a unui poliţist”. Apoi, în contextul primei apariţii a ziarului „Glasul Patriei”, unde erau publicate demersurile oficiale ale statului român pentru repatrierea românilor din Apus, prelatul român îşi arăta îngrijorarea faţă de un posibil eşec: „Nu se ştie dacă comisia instituită recent, va înlesni întoarcerea în ţară a multor exilaţi. Deocamdată pare a lăţi neîncredere. Ar fi avut ascultare, dacă era alcătuită poate din persoane liberate mai bine cunoscute tuturor şi ar lucra nu din Germania, ci la Paris, discutând liber cu fiecare. Toţi găsesc piedici principale în ocuparea ţării de trupele sovietice şi în lipsa de garanţie a libertăţii şi siguranţei personale a celor care s-ar întoarce în ţară acum”. Nu în ultimul rând, mitropolitul întreba pe oficialii români cum ar fi văzută de la Moscova o întoarcere a sa în ţară, ca un prelat care nu doreşte decât să

[30] Textul cererii era cel recomandat în ordinul centralei DIE (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 131, 133).

[31] *Ibidem*, ff. 125-126.

se retragă la pensie, după 50 de ani de slujire în Biserică[32]. Din nou, mitropolitul își manifestase neîncrederea prin relatarea a ceea ce se susținea în mediul exilului românesc.

Presiunile venite din partea „fugarilor", cu concursul autorităților franceze, reprezentau de acum principala problemă a ofițerilor din rezidența DIE de la Paris, care se ocupau de cazul mitropolitului. În această situație, ofițerul care îl contactase propunea centralei de la București ca Sadoveanu să scrie o altă scrisoare în care să-l asigure pe mitropolit de „autoritatea lui încă o dată. Să-i scrie că datoriile ce le are le vom plăti noi [oficialitățile române de la Paris, n.n.], întrucât nu este vorba de o sumă prea mare, iar problema scaunului [eparhial, n.n.] o va discuta el (Puiu personal cu forurile bisericești, deoarece Sadoveanu nu se amestecă în aceste treburi). Desigur să-i scrie într-un limbaj cu multe înțelesuri".

De asemenea, același ofițer era de părere că în momentul solicitării vizei de ieșire pe pașaportul mitropolitului, MAE francez ar putea „să anunțe emigrația și să-l convingă pe mitropolit să renunțe". „Lică" mai remarca faptul că, după obținerea vizei de la autoritățile franceze, „va mai trebui dusă lupta cu el [mitropolitul, n.n.] spre a-l determina să vină acasă"[33].

Câteva zile mai târziu problema repatrierii mitropolitului Visarion se schimbase în mod nefavorabil pentru oficialii români. Pe de o parte, la 11 ianuarie 1956, mitropolitul trimitea o recomandată la legația din Paris, prin care solicita afirmarea clară a îndeplinirii condițiilor solicitate de la Sadoveanu și cerea să nu se grăbească formalitățile de repatriere și chiar amânarea repatrierii până la primăvară, atunci când condițiile climaterice nu i-ar afecta sănătatea pe parcursul călătoriei.

Pe de altă parte, legația română primea răspuns din partea MAE francez pentru viza de ieșire de pe pașaportul mitropolitului: „Nu se poate da viza pentru Puiu, întrucât nu este cetățean român, precum și că ar avea o situație socială în Franța". Față de această situație, ofițerii rezidenței DIE de la Paris erau de părere că „autoritățile franceze au luat legătura cu fugarii, care apoi l-au determinat [pe mitropolit, n.n.] să facă această scrisoare către legație[34].

Dorința mitropolitului de a se repatria părea a fi reală, atâta vreme cât își luase rămas bun de la episcopul catolic al locului, dar nu era sigur pe garanțiile oferite de reprezentanții legației. Însă, aceste pregătiri puneau pe jar atât o parte a emigrației române din Europa occidentală, cât și autoritățile franceze. Acestea din urmă au trimis un reprezentant al MAE la mitropolit „ca să-l întrebe de ce pleacă", față de care interlocutorul ar fi răspuns: „Întrucât nu a fost tratat la rangul pe care îl are". Răspunsul nu a convenit deloc francezilor, motiv pentru care „au scos dosarul mitropolitului din arhiva DST în vederea studierii cazului și i-a[u] chemat pe Grigore Gafencu și Virgil

---

[32] ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 164/1956, f. 2. Acesteia este anexată, în copie, scrisoarea trimisă de mitropolit, la 20 august 1955, lui N. Bulganin, N. Hrușciov și V. Molotov (*Ibidem*, ff. 3-3v; Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie,* Pașcani, Editura Moldopress, 2002, doc. 61, pp. 192-194).

[33] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 125-126.

[34] *Ibidem*, ff. 130, 134.

Veniamin”, liderii emigranților români de la Paris, „cerându-le acestora să facă tot posibilul pentru a împiedica plecarea lui «Oliviu»”.

Potrivit agentului „Lungu”, din mediul exilaților, „MAE francez este categoric împotrivă şi va face tot posibilul pentru a împiedica plecarea”. O modalitate de a-l convinge pe mitropolit să rămână era acordarea unei „pensii sub formă de ajutor şi un post în ierarhia bisericească, numai să nu plece”. Însă, nici Gafencu, nici Veniamin nu erau atât de entuziasmați în a-i acorda importanță mitropolitului. Acelaşi „Lungu” arăta ofițerului de legătură că, „dacă Gafencu îi dă prea multă considerație şi el totuşi va pleca, aceasta înseamnă o înfrângere şi mai mare. Mai bine să nu i se dea importanță şi dacă va pleca, înseamnă că am scăpat de un suspect[35]. Şi Veniamin şi [Ion] Claudian, care se manifestau supărați, îi cereau sfatul lui «Lungu», în ceea ce priveşte determinarea lui «Oliviu» de a nu mai pleca. În mod activ luptă pentru reținerea lui «Oliviu»: Gafencu, Veniamin şi [Romulus, n.n.] Boilă”. Tot pentru reținerea mitropolitului, autoritățile franceze „i-a[u] mobilizat” pe Neagu Djuvara, Maria Brăescu şi rabinul Franței, Dr. Jacob Kaplan[36], iar Veniamin trebuia să-l convingă pentru susținerea unei declarații publice în care să arate că nu va pleca în țară.

Pe de altă parte, pentru a împiedica planurile celor din emigrație şi ale francezilor, DIE avea în vedere ca prin agentul „Lungu”, să provoace o atitudine ostilă la nivelul consiliului parohial al bisericii de la Paris la adresa mitropolitului, pentru a-l îndepărta tot mai mult, situație care să-l convingă că trebuie să plece din Franța[37].

Totodată, pentru că punerea în aplicare a planului de repatriere a mitropolitului era în pericol, atunci oficialii români s-au hotărât să-l contacteze din nou la locuința sa din Viels Maisons. Deşi aveau autorizație pentru deplasarea la Reims, în 28 ianuarie 1956, consulul, cu numele conspirativ „Lică” şi „tov. Pascu”, probabil un responsabil DIE, s-au deplasat la mitropolit.

Aceştia nu au fost primiți, fiind refuzați categoric de nepoata mitropolitului, care le-a spus că reprezentanți ai autorităților franceze o informaseră de sosirea lor şi că i se interzice să mai comunice cu ei. Potrivit documentelor DIE, se pare că autoritățile franceze îl presau permanent pe mitropolit să nu mai accepte contacte din partea Legației române, deoarece responsabili din DST erau de părere că „plecarea mitropolitului ar fi un mare succes pentru comunişti şi o lovitură dată Franței, țară cu

---

35 Asemănător se spunea în revista „BIRE”, an IX, nr. 216, 1 februarie 1956: „În lumea refugiului românesc circulă insistent zvonul că mitropolitul Visarion Puiu ar avea intenția de a se… «repatria». […] Dacă Visarion Puiu s-ar întoarce în Repere [aşa este în text, n.n.], refugiul românesc nu ar avea nimic de pierdut. Această înaltă față bisericească are un trecut antidemocratic şi a servit întotdeauna regimurile totalitare. De un singur lucru suntem siguri, că odată reîntors în Repere, Visarion Puiu, după ce va fi întrebuințat pentru propaganda comunistă a «repatrierii» şi a demoralizării populației din țară, va fi chemat pentru a da socoteală de activitatea sa din trecut, atât în Transnistria, cât şi ca mitropolit al Bucovinei”.

36 A fost unul dintre cei mai proeminenți lideri spirituali evrei din Europa Apuseană. În 1950, J. Kaplan era numit rabin al Parisului, iar între 1955-1980 a deținut postul de Mare Rabin al Franței. Mitropolitul Visarion Puiu a purtat corespondență cu rabinul Kaplan, în problema aşezămintelor româneşti din Țara Sfântă (D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 60, p. 191-192).

37 ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 152-153.

tradiții de azil politic; dacă «Oliviu» va merge în țară sigur va face declarații că a avut domiciliu forțat, că i s-au pus piedici, că n-a fost lăsat să plece etc., astfel fiind o contradicție între azil politic şi domiciliu forțat"[38].

Practic, autoritățile franceze încercau să redirecționeze toate acțiunile întreprinse de DIE, în scopul rămânerii mitropolitului în Franța, iar toate demersurile bisericeşti ale acestuia şi declarația pe care trebuia să o susțină trebuiau făcute în favoarea emigrației, ci nu a statului român.

Se pare că demersurile autorităților franceze au înregistrat un succes. La 20 februarie 1956, rezidența DIE de la Paris informa centrala că, „acum, toți se interesează de el [mitropolit, n.n.], toți caută să-i facă pe plac; acum el este acela care […], dacă înainte nu-i dădeau voie să locuiască în Paris, acum i se oferă casă în Paris, dacă înainte nu avea bani, acum i se oferă şi încă ce sume-destul de frumoase. Nu spune la nimeni că nu se mai repatriază, ci din contră, fin, lasă impresia că încă nu este decis şi deciziunea lui este în funcție de felul cum va fi tratat. Dacă i se va da tot ceea ce cere, atunci va rămâne, dacă nu, poate se va repatria. El a prins acum pulsul emigrației, îi joacă aşa cum vrea el. Pentru masa emigrației însă, «Oliviu» nu mai are considerație, toți şi-au formulat părerea ca despre un simplu şantajist, chiar dacă conducerea emigrației caută să-i intre în voie". Aceste afirmații se confirmă în documentele provenite de la Comitetul Național Român[39].

Mai mult, potrivit informațiilor furnizate de agentul „Lungu", în urma discuțiilor purtate cu Millet de la DST, mitropolitul „se pregăteşte să facă un sinod al Bisericii Ortodoxe [Române, n.n.] în Occident, care să depindă de el. Aici vrea el să ajungă acum, să fie şeful Bisericii Ortodoxe din Occident, inclusiv SUA. Se loveşte însă de opoziția lui Trifa, care nu-l agreează în nici un chip pe «Oliviu». Millet a spus că organele franceze vor proceda fără cruțare la îndepărtarea celor care sunt împotriva lui «Oliviu», deoarece în momentul de față a fi împotriva lui «Oliviu» înseamnă de fapt a fi împotriva organelor franceze"[40].

După mai multe amânări, la 1 martie 1956, mitropolitul Visarion Puiu făcea declarația pe care o promisese, sub forma unui „Apel adresat fruntaşilor români din pribegie", ulterior publicat în câteva periodice din exil. În textul acestui apel, mitropolitul chema pe liderii exilului românesc la unitate în jurul Bisericii, deoarece numai aceasta constituie garantul libertății şi păstrării identității naționale a celor care au plecat din țară la instaurarea regimului comunist. El a caracterizat zisa conducere a exilului românesc drept o ilustrare a fabulei cu racul, ştiuca şi broasca şi îi îndemna pe liderii români „să lase ambițiile parvenirilor cu orice preț şi încrederile orgolioase în merite, adesea numai închipuite", pentru că, spunea el, lucrând „armonic după un plan bine întocmit, pe deoparte ajutați exilul, iar pe de alta veți fi la îndemâna factorilor înaltei politici, care dispun de soarta țării şi a neamului nostru. Totodată, îndemnăm părinteşte pe toți românii noştri din pribegie, să revină sub streaşina Bisericii neamului

[38] *Ibidem*, ff. 155, 169.

[39] *Ibidem*, f. 166; cf. Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 4 (BOR în străinătate, în exil şi în diasporă), Bucureşti, Editura Vremea, 2004, p. 210.

[40] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 167-168, 170.

nostru, dându-i tot sprijinul cuvenit şi trebuitor”[41]. Din conţinutul apelului, constatăm că mitropolitul aborda aceeaşi tematică de la începutul exilului, rămânând consecvent ideilor sale legate de organizarea bisericească a românilor din apusul Europei.

Potrivit informărilor DIE, serviciile secrete franceze erau de părere că apelul mitropolitului ar fi fost lansat la sugestia reprezentanţilor legaţiei române de la Paris, iar unii lideri ai emigraţiei, precum Gafencu sau Veniamin, primeau acest document cu foarte multă neîncredere[42]. Practic, serviciile secrete franceze erau convinse de faptul că mitropolitul se afla încă sub influenţa autorităţilor române încercând să blocheze orice demers din partea acestora. La şedinţa consiliului parohial din 11 martie 1956, preoţii Vasile Boldeanu şi Radu Graţian[43], apropiaţi mitropolitului, erau îndepărtaţi de la oficiul parohial, fiind înlocuiţi de un reprezentant al aripii dure şi aflat în relaţii bune cu Trifa, în persoana lui Virgil Pârvănescu, promovat de grupul Veniamin-Gafencu. De altfel, Pârvănescu milita chiar pentru mutarea lui Visarion Puiu în SUA, în scopul împăcării cu Valerian Trifa[44].

Pentru comportamentul său, la 20 martie 1956, preotul Virgil Pârvănescu era caterisit de mitropolit care îl găsea vinovat de nesupunere şi încercări de a închega relaţii canonice cu episcopul samosfeat Valerian Trifa. Mitropolitul considera că Pârvănescu reuşise să fie numit la oficiul parohial de la Paris cu sprijinul politic al grupului Veniamin-Gafencu şi prin influenţa episcopului Valerian Trifa, pe care liderii exilului îl considerau autoritatea spirituală românească[45].

Schimbarea de la conducerea comunităţii românilor ortodocşi de la Paris era, probabil, un gest de forţă al liderilor emigraţiei. Dar imprevizibilă a fost măsura canonică luată de mitropolit, care practic echivala cu un afront adus acestora. De asemenea, mitropolitul refuza „cu mersul pe la Veniamin, Gafencu şi alte mărimi amorţite”, dar şi „în privinţa unei convorbiri cu ceva reprezentanţi americani sau francezi, cărora să li se pună problema negustoreşte şi nu creştineşte”, după cum se exprima preotul Boldeanu într-o scrisoare din 7 martie 1956 către Visarion Puiu[46].

[41] D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 75, pp. 213-214.
[42] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 172, 174.
[43] În 1956, în planurile DIE se preconiza chiar o influenţare pozitivă a lui Radu Graţian din partea unei cunoştinţe din ţară, în persoana monahului Varahiil Jitaru, pentru a-l determina să colaboreze cu Legaţia română de la Paris în scopul intrării în posesie de către statul român a bisericii de pe str. Jean de Beauvais (*Ibidem*, f. 174). În acest sens, în ziarul „Glasul patriei”, an I, nr. 11, 20 martie 1956, p. 2, a fost publicat un articol cu titlul: „Veniţi acasă, vă cheamă patria!”, semnat de arhimandritul Varahiil Jitaru, stareţul mănăstirii Bixad şi delegat al Mitropoliei Ardealului în Consistoriul monahal central, şi care se adresa astfel, „Către Graţian Radu, protosinghel, 9bis Jean de Beauvais, Paris 5-e, către călugării fără adresă: Arhimandrit dr. Matinian Ivanovici, ieromonah Manoliu Laurenţiu, ieromonah Cicală Nestorian, ieromonah Frunză Eugen şi mulţi alţi preoţi de mir, cărora nu le ştiu adresa” (*Ibidem*). Nu ştim dacă arhimandritul Varahiil chiar a semnat acest articol în care se arăta garantarea libertăţii religioase de către Constituţie şi refacerea multor mănăstiri ortodoxe, dar este evident faptul că planul Securităţii privind pe Graţian prindea contur.
[44] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 174.
[45] După caterisire, Pârvănescu a plecat în SUA, la o parohie care aparţinea canonic de Episcopia condusă de Valerian Trifa.
[46] D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 76, p. 215.

Practic, mitropolitul refuza să negocieze cu aceşti lideri în vederea unei colaborări cu Trifa. Astfel, poziția sa intransigentă i-a creat neajunsul de a fi izolat, dar, în acelaşi timp, de a nu i se mai permite să mai fie contactat de reprezentanții legației române.

După lansarea manifestului către românii din exil, rezidența DIE de la Paris propunea la 20 martie 1956 o nouă contactare a mitropolitului în care să i se arate că reprezentanții emigrației i-au zădărnicit de fiecare dată inițiativele şi chiar i-au subminat autoritatea bisericească prin nerespectarea actului de caterisire dat lui Virgil Pârvănescu, care continua să slujească în biserica de la Paris. Pentru emigranți adevăratul lider spiritual era considerat Valerian Trifa, iar agenții DIE doreau să-l convingă pe mitropolit de această „realitate". În consecință, singura soluție pentru el era repatrierea, acolo de unde primise, cel puțin aparent, încrederea şi respectul pentru rangul său bisericesc[47].

Abia la data de 28 august 1956, Serviciul 113 din DIE trimitea o adresă către rezidența din Paris, prin care ordona ca „tov. Valentin" să-l contacteze pe Visarion Puiu şi să-l chestioneze asupra repatrierii, deoarece erau îndeplinite toate condițiile, atât formale, consulare, cât şi financiare legate de datoriile sale şi cheltuielile de transport[48]. Însă, în dosarul pe care l-am consultat nu găsim nici un document care să urmeze acestui demers.

Astfel, s-a încheiat prima tentativă de repatriere a mitropolitului. Care au fost motivele reale pentru eşecul acestei „tentative" a mitropolitului şi a planului DIE, nu sunt enunțate în dosar. În schimb, putem susține că acestea au fost determinate, în primul rând, de acțiunile autorităților franceze, dar, probabil, şi de campania de influențare şi intimidare dusă de emigranți, precum şi de unii preoți de la biserica românească de la Paris.

A doua încercare de repatriere şi marginalizarea mitropolitului

O altă contactare a mitropolitului Visarion Puiu s-a făcut un an mai târziu. Profitând de situația materială extrem de grea prin care trecea mitropolitul („este bolnav şi se zbate în lipsuri materiale"), un ofițer acoperit al DIE l-a vizitat la 12 iulie 1957, prezentându-se în calitate de consul de la legația din Paris, cu numele „Ionescu Neagu", sub legenda schimbării paşaportului. Mitropolitul îi comunica reprezentantului român că nu a renunțat la gândul întoarcerii în țară, însă eşecul se datora celui care îi inițiase demersurile, deoarece nu fusese discret şi față de care „Siguranța franceză" i-a interzis să mai primească oficiali români şi să se repatrieze. Cât despre schimbarea paşaportului, mitropolitul a afirmat că doreşte mai întâi să-şi pregătească plecarea. De asemenea, s-a arătat entuziasmat de bunăvoința manifestată de Sadoveanu în privința repatrierii sale.

În raportul către centrala din Bucureşti, ofițerul arăta că mitropolitul „este un om cu care se poate discuta şi poate fi influențat să se repatrieze, fără să fie forțat, fără să ne pierdem răbdarea". De asemenea, propunea „să se obțină scrisori de influență de la persoane competente din țară, care să fie trimise o dată cu răspunsul din țară prin care să confirme primirea cărții" pe care dorea „să o trimită lui Sadoveanu", iar la

[47] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 172-173.
[48] *Ibidem*, f. 175.

următoarele contacte să-i ofere un sprijin financiar şi, drept cadou, o sticlă de vin din România[49].

La 19 august 1957, consulul „Ionescu Neagu" încerca din nou să-l contacteze pe mitropolit, însă fără succes, deoarece acesta se muta într-o altă locuinţă din Viels Maisons. Totuşi, reprezentantul român a avut ocazia să intre în legătură cu nepoata care îl îngrijea pe mitropolit, Maria Mihăilă, care i-a arătat că ierarhul român este urmărit de Siguranţa franceză „pas cu pas, [pentru a vedea, n.n.] cine vine la el şi ce discută cu oamenii din sat", interzicându-i-se să aibă contacte cu oficiali români şi să întreprindă ceva în direcţia repatrierii. De asemenea, Maria Mihăilă a afirmat că mitropolitul este acuzat permanent de către emigranţi că se află în legătură şi lucrează pentru comunişti. După părerea consulului, însuşi nepoata mitropolitului era „speriată" de poliţia franceză şi avea „oroare de fugari şi nu-i convine viaţa pe care o duce".

Pentru evitarea poliţiei franceze, consulul propunea ca întâlnirile cu nepoata mitropolitului, apoi cu cel din urmă, să se facă în locuri şi la ore stabilite. În scopul influenţării pozitive, consulul a cumpărat pentru mitropolit o ediţie a operelor lui Sadoveanu şi un volum despre pescuit pe care mitropolitul trebuia să scrie o dedicaţie şi să o trimită scriitorului[50].

În urma acestei întâlniri, relaţiile dintre mitropolit şi oficialii legaţiei române de la Paris se refăceau. Totodată, pentru a pune „capăt certurilor şi dezordinilor" de la biserica românească din Paris, la 12 octombrie 1957 mitropolitul solicita legaţiei române ca aceasta „să fie încadrată cu personal corespunzător din România, în condiţiile în care funcţionează biserica din Viena" şi să revină sub jurisdicţia Patriarhiei Române. De altfel, mitropolitul îl propunea pe Gala Galaction ca slujitor la această biserică sau „o altă persoană cu aceeaşi pregătire"[51]. Aceeaşi dorinţă şi-o manifesta mitropolitul şi către preotul Radu Graţian, într-o scrisoare încă din 12 iulie 1957, arătându-i că biserica de la Paris „este de drept sub oblăduirea canonică a Patriarhiei din Bucureşti. Scurta noastră oblăduire a fost vremelnică şi a încetat când s-a văzut situaţia dezastruoasă în care a adus-o, canonic şi gospodăreşte, fostul ei preot Virgil Pârvănescu şi a dezinteresării comunităţii româneşti locale de aceasta şi de clerul ei"[52].

Dorinţa manifestată de mitropolit, în legătură cu biserica de la Paris, a fost un şoc pentru emigranţii de la Paris. În această situaţie, preotul Vasile Boldeanu a trecut la o campanie de denigrare a mitropolitului, încercând totodată să găsească o atârnare canonică la episcopul Teofil Ionescu, care se afla în Canada. Agitaţia politică şi anticanonică declanşată de acest preot, l-a determinat pe mitropolit să-l caterisească în data de 20 decembrie 1957[53]. Însă, mitropolitul a fost împiedicat să-şi pună în aplicare

---

[49] *Ibidem*, ff. 177-179, 182-187.

[50] *Ibidem*, f. 188-192.

[51] *Ibidem*, f. 245; *Biserica Ortodoxă Română din Paris în primii ani postbelici*, în „Studii de Istoria Bisericii", sub redacţia Ovidiu Bozgan, Editura Universităţii din Bucureşti, 2000, nota 15, p. 54. Mitropolitul salutase gestul Legaţiei române de la Viena de a ajuta biserica românească din capitala austriacă într-o scrisoare, din 3 august 1956, către Vasile Onea (cf. D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 87, pp. 228-229).

[52] *Ibidem*, doc. 112, p. 269.

[53] „Le Courrier roumaine", nr. 287, 16 martie 1965, Paris, p. 9; D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relaţiile cu biserici din Canada şi SUA-documente,* p. 198.

hotărârea canonică atât de membrii comunității (considerați „ireligioşi" de către prelat), dar mai ales de liderii emigrației și de slujitorii care erau sprijiniți de organizația legionară din exil.

Pentru a preveni o eventuală implicare în „dezordinile" de la biserica din Paris, mitropolitul scria ministrului de interne francez că la altarul acesteia s-au perindat mulţi slujitori, dar că unii au creat „tulburări cunoscute apoi poliției și justiției locale". De asemenea, arăta că, deoarece „alți preoți români negăsindu-se în tot refugiul românesc actual, iar românii care alcătuiesc parohia din Paris, pentru motive politice, nu cer alții din România, biserica a fost încredințată provizoriu actualului preot slujitor Grațian Radu", ai cărei activitate este deranjată de Vasile Boldeanu, „cunoscut ca pricinuitorul tulburărilor ce au avut loc la această biserică". În consecință, mitropolitul îl anunța pe demnitarul francez să nu-l mai considere implicat în problemele bisericii de la Paris, așa cum se întâmplase în 1949[54].

Pe de altă parte, aplicarea planului de repatriere a mitropolitului era extrem de spinoasă pentru lucrătorii DIE. Într-o analiză asupra cazului, șeful biroului operativ din centrala Securității preciza că Visarion Puiu fusese contactat de „persoane neinstruite" care nu au ştiut să speculeze dorinţa acestuia de repatriere, fără cultură şi cunoştinţe bisericeşti necesare, în acest caz fiind vizat „locotenentul Vaida", primul care îl contactase pe mitropolit şi care începuse demersurile de repatriere, fără discreția necesară. Pe lângă această eroare era vizată atitudinea oscilantă a mitropolitului prin lipsa de încredere față de îndeplinirea condițiilor puse de el şi de prezenţa trupelor sovietice în România, care ar fi putut determina „tragerea la răspundere" pentru activitatea sa în Transnistria, teamă alimentată în special de unii emigranți mai apropiați.

În această situație, se propunea o acțiune „mult mai hotărâtă", prin purtarea unei discuții cu patriarhul Justinian Marina, care trebuia să trimită o scrisoare mitropolitului, prin care să-l convingă să revină în țară „cu toate drepturile" şi să-i solicite părerea în legătură cu rezolvarea problemei bisericii din Paris. După obținerea scrisorii de la patriarh, sub acest pretext, se preconiza o nouă contactare a mitropolitului, consulul urmând a fi însoțit de „o persoană competentă, care prin discuţii să-şi poată asigura superioritatea morală şi să aibă multă putere de convingere". Acesta din urmă trebuia să se recomande „ca delegat al patriarhului", care să-i înmâneze o scrisoare şi să-i solicite părerea în problema bisericii de la Paris şi din Franţa în general. În acest sens, era vizat agentul „Dumitrache", cleric, care trebuia să participe alături de mitropolit la hirotonirea din Croația, în anul 1944. Acelaşi cleric urma să constate personal situația bisericii de la Paris, într-o eventuală invitare de a sluji sau chiar, la propunerea mitropolitului, să ajungă parohul comunității româneşti din capitala franceză, iar la întoarcerea în țară să fie recunoscut de Patriarhia Română.

Deşi era apreciat pozitiv modul în care fusese contactat obiectivul în ultima vreme, până la punerea în practică a planului combinat cu agentul de la Patriarhie, mitropolitul trebuia încă o dată contactat de către consulul „Ionescu Neagu" şi „însoțit de un tov. mult mai competent care să conducă discuțiile"[55].

---

[54] *Idem*, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 118, pp. 279-280.

[55] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 193-196, 202-203.

Această combinaţie operativă nu a fost pusă în practică. În documentele consultate de noi, în mod subit, la 14 decembrie 1957 se preciza că planul nu „mai este de actualitate”, dar problema bisericii de la Paris ajungea de competenţa Ministerului Afacerilor Externe, concluzie care s-a ajuns după discuţia purtată între conducerea Direcţiei de Informaţii Externe şi „organele în drept”, fără a se preciza care erau acestea. În schimb, contactul cu mitropolitul Visarion Puiu trebuia menţinut în scopul repatrierii[56].

Totuşi, în problema bisericii de la Paris şi faţă de propunerea mitropolitului, la 16 noiembrie 1957, Traian Micu, directorul Direcţiei Europa Occidentală din MAE, transmitea ambasadorului Mircea Bălănescu de la Paris următoarele: „Suntem de acord cu propunerea dumneavoastră de a lua legătura cu mitropolitul Visarion Puiu, pentru a vedea cum înţelege el în mod concret să se facă trimiterea personalului pentru biserica românească din Paris, ce perspective sunt pentru preluarea şi folosirea acesteia de către noi. Cu ocazia discuţiilor ce le veţi avea cu Visarion Puiu, ar fi bine să vedeţi care este situaţia lui materială, ce atitudine are faţă de ţara noastră şi de Patriarhia din Bucureşti, dacă ar dori să revină în ţară etc. Dacă Visarion Puiu îşi menţine punctul de vedere că biserica română din Paris trebuie să fie deservită de personal bisericesc numit de către Patriarhia română, ar fi bine să tatonaţi dacă el ar fi dispus, la momentul potrivit, să-şi exprime părerea şi în mod public (eventual în presa franceză)”[57].

Astfel, potrivit dispoziţiunilor primite din centrala MAE de la Bucureşti, ministrul plenipotenţiar Mircea Bălănescu a solicitat DIE un reprezentant care să-l însoţească în vizita ce urma să o facă mitropolitului la Viels Maisons. Însă, rezidenţa DIE de la Paris nu era de acord ca ministrul Bălănescu să se implice în acest caz în mod direct, mai ales că Mihai Gavriliuc, şeful DIE, anticipa un eşec. Practic, în cazul redobândirii bisericii române de la Paris exista un conflict de viziuni între DIE şi MAE, care afecta direct atât aplicarea planului de recăpătare al lăcaşului de cult, cât şi cel de repatriere a mitropolitului. În preîntâmpinarea unui eşec, centrala DIE de la Bucureşti îl trimitea pe consul să-l viziteze pe mitropolit în data de 8 ianuarie 1958, atât pentru a pregăti întâlnirea cu ambasadorul, cât mai ales pentru a-l influenţa pozitiv pe Visarion Puiu. Mitropolitul s-a arătat binevoitor faţă de consul, abordând atât problema bisericii de la Paris, cât şi cea a repatrierii.

Pentru a-şi justifica faţă de mitropolit lipsa vizitelor din ultima perioadă, agentul a afirmat că fusese chemat în ţară, prilej în care discutase cu Mihail Sadoveanu şi Petru Groza în privinţa situaţiei materiale în care se află şi a repatrierii; că aceşti lideri români sunt interesaţi şi promit susţinerea reîntoarcerii bătrânului prelat. Mitropolitul a arătat trimisului român că doreşte să se repatrieze în primăvară, dar este „influenţat de fugari şi torturat de diferite elemente din Franţa care vorbesc numai de rău despre ţară”, iar despre el se spune că „primeşte ajutor din partea comuniştilor”.

În problema bisericii, mitropolitul, dezgustat de preocupările prea-politice ale preoţilor, sugera ca statul român să solicite reintrarea în posesia ei în schimbul acceptării

[56] *Ibidem*, ff. 206-208.

[57] Ovidiu Bozgan, *Biserica*…, nota 15, pp. 54-55.

unui preot francez la biserica franceză de la Bucureşti pe principiul reciprocităţii în diplomaţie[58].

Mitropolitul făcea această propunere, deoarece aflase că, la 9 februarie 1957, biserica franceză Sacré Coeur de la Bucureşti fusese închisă de autorităţile române, iar slujitorul, preotul François van der Jonckheyd, fusese arestat, iar la 1 noiembrie expulzat din România.

Interesant este faptul că propunerea mitropolitului Visarion venea după protestele ministrului francez de la Bucureşti faţă de gestul autorităţilor române, care lăsau să se înţeleagă că ar fi dispuse pentru redeschiderea bisericii în schimbul intrării în posesie asupra bisericii româneşti de la Paris. Această poziţie a autorităţilor române era exprimată de ministrul Mircea Bălănescu încă din 28 februarie 1957 şi probabil va fi fost comunicată şi mitropolitului Visarion Puiu[59], în această situaţie el fiind văzut ca o punte de comunicare cu partea franceză.

Tot în timpul întrevederii din 8 ianuarie 1958, în problema repatrierii, mitropolitul solicita primirea unor garanţii clare în privinţa revizuirii condamnării din 1946 şi ridicării caterisirii din 1950. De altfel, lucrătorul DIE propunea în finalul raportului său către centrală, ca amnistierea pedepsei penale să fie publicată, iar Sinodul BOR să fie influenţat pentru ridicarea caterisirii[60].

Conflictul dintre cele două instituţii româneşti se va răsfrânge asupra vizitei făcute la mitropolit, în 17 ianuarie 1958, de însuşi ministrul Bălănescu şi consulul „Ionescu Neagu". Din dorinţa de a se remarca în această acţiune, în discuţia cu mitropolitul, ambasadorul Bălănescu a făcut o serie de gafe. Pentru că ambasadorul i s-a părut suspect, atunci mitropolitul a preferat să discute numai cu consulul. Tot ambasadorul i-a promis mitropolitului că îl va vizita Demostene Botez, reprezentantul României la UNESCO.

În urma acestei vizite, la nota biroului din raport se arăta că mitropolitul nu are o intenţie clară de repatriere, dar trebuie insistat pe lângă el în această direcţie, deoarece, prin refuzurile diplomatice la ajutoarele materiale şi financiare care i se acordă, nu doreşte să fie legat de ambasadă. De asemenea, se considera că această vizită nu-şi atinsese scopul, mai ales prin greşelile făcute de ministrul Bălănescu, pe care mitropolitul le-a speculat tocmai pentru a-şi confirma unele „bănuieli" de genul că se doreşte o atragere a lui în cursa repatrierii, fără să i se rezolve problemele de ordin juridic şi canonic[61].

Ulterior, la 6 februarie, când consulul Ionescu l-a contactat din nou pe mitropolit, i-a oferit trei sticle de vin românesc, 50.000 de franci, drept sprijin financiar, iar nepoatei sale o ie. Consulul a aflat că mitropolitul fusese bolnav, chiar internat în spital, motiv pentru care se pregătise pentru înmormântare; că în timpul spitalizării fusese vizitat de ministrul Bălănescu, preotul Radu Graţian şi „alţi legionari" care i-au cerut să spună „ce legături are cu legaţia şi l-au ameninţat cu moartea". De asemenea, mitropolitul a afirmat că nu doreşte să polemizeze cu redactorul de la revista „BIRE",

[58] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 217-218.
[59] Ovidiu Bozgan, *Biserica* …, p. 50.
[60] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 228-232.
[61] *Ibidem*, ff. 209-211, 217-222.

care publicase o scrisoare deschisă împotriva sa. În schimb, şi ca un răspuns, la 2 februarie, trimisese pastorala de praznicul Sf. Trei Ierarhi, care fusese citită în biserica de la Paris[62].

În conţinutul pastoralei, mitropolitul reitera aceleaşi idei pe care le lansase de la începutul exilului: speranţa în dezrobirea ţării de sub comunism; cauza sfântă a eliberării; lipsa unei unităţi a exilului duce „la încătuşarea şi ameninţarea cu pieirea neamului românesc" şi îi acuza pe cei „care ne-au negustorit acum paisprezece ani ca pe nişte vite" şi „care se străduiesc fără preget a găsi noi formule pentru aşa-zisa «coexistenţă pacifică» cu cei fără Dumnezeu-faptă care nu-i decât desăvârşirea crimei împotriva celor peste una sută milioane de suflete creştine"[63].

Scrisoarea deschisă publicată de revista „BIRE", la 1 februarie 1958, fusese redactată de René Théo, care îl chestiona pe mitropolit asupra următoarelor aspecte: „1) În 1951 sau 1952 aţi publicat în ziarul episcopului roşu Andrei Moldovan, din Statele Unite, o scrisoare prin care recunoaşteţi hirotonirea acestuia de către Sovrom Patriarhia de la Bucureşti şi, deci, legitimitatea amestecului celor din ţară în chestiunile din afara hotarelor României; 2) Aţi dizolvat în aceeaşi perioadă de timp Eparhia Ortodoxă Română din Europa occidentală al cărei conducător suprem eraţi, cerând unor consilieri ai Eparhiei din Paris să comunice Legaţiei reperiste[64] această dizolvare, care la rândul ei să o transmită la Bucureşti, Ministerului cultelor şi Sf. Sinod; 3) În toamna anului 1955 aţi adresat o scrisoare lui Sadoveanu, vicepreşedinte al Prezidiului din Repere şi, drept urmare a acestei corespondenţe, aţi fost invitat în ţară, semnând chiar şi o cerere de a vi se acorda de către Legaţia reperistă din Paris un paşaport; 4) Pe episcopul Teofil, care caută o legătură sinodală în lumea liberă, l-aţi sfătuit să aştepte sprijinul Sinodului de la Bucureşti, care «nu va mai întârzia mult»; 5) Într-o scrisoare trimisă, la 1 decembrie 1957, Consiliului Bisericesc din Paris, aţi arătat că «această Biserică aparţine de drept Patriarhiei Ortodoxe Române de la Bucureşti»; 6) Aţi fi declarat că nu puteţi lucra «cu preoţi fugari din ţară» şi credincioşii din Paris dacă doresc preot «să se adreseze legaţiei reperiste, care va cere forurilor competente din ţară să trimită un preot»". Faţă de aceste „zvonuri", autorul articolului îi cerea mitropolitului lămuriri „publice şi precise pentru a linişti spiritele dreptcredincioşilor ortodocşi din Paris". În cazul rămânerii fără nici unui răspuns, autorul scrisorii era de părere că înaltul prelat recunoaşte „colaborarea şi admite regimul criminal din România"[65].

Mitropolitul nu a dorit să polemizeze, în schimb răspunzând prin pastorala care i-a fost publicată în aceeaşi revistă, în nr. 261, din 16 februarie 1958. Totodată, probabil aceste „atacuri" din presă l-au determinat pe mitropolit să adopte o atitudine mai rezervată în relaţiile cu reprezentanţii legaţiei române, care s-a simţit încă de la începutul anului 1958, mai ales că la 14 ianuarie, primise o fiţuică cu ameninţări la adresa sa: „Prea Sfinţite, Cu inima tremurândă vă scriu în grabă despre ceea ce vă ameninţă. Aseară s-a ţinut o şedinţă secretă în Toronto al cărei rezultat a fost: Să moară ca Iorga Mitropolitul

[62] *Ibidem*, ff. 224-225.

[63] *Ibidem*, f. 260; D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 121, pp. 282-283.

[64] Aşa este în text.

[65] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 252-253.

care ne-a încurcat şi bisericeşte şi politiceşte. Jurăm!… Jurăm!…Aseară a plecat într-acolo unul de care ne este frică la toţi, şi cu alţii din Franța, să pună planul în aplicare. Vă rog luaţi măsuri. Moraru are în tipărire o broşură scrisă de arhimandritul Popescu, Boldeanu şi Graţian, să vă dea de gol în faţa lumii. Umila mea părere este să vă daţi la o parte din toate, ca bătrân şi să-i lăsaţi pe toţi în plata Domnului. Veţi merge în ţară mort sau viu, că aveţi ruble şi paşaport pe care vi-l vor băga pe gât înainte de a vă ucide. Îmi fac datoria să vă scriu eu un tânăr moldovean, care nu vreau să mor cu conştiinţa neîmpăcată. E adevărat că lucraţi cu comuniştii? Vă rog, să mă iertaţi, dar şi eu vă condamn. Să mai ştiţi că banii lui Trifa sunt în joc. Poate Dumnezeu v-ar scăpa dacă staţi liniştit fără nici un amestec. Mă rog lui Dumnezeu să vă lumineze, dar să vă pregătiţi. Un binevoitor pentru care să vă rugaţi. Mi-am făcut datoria. Aşa să-mi ajute Dumnezeu. Amin, amin!…”. Pe acest document, mitropolitul făcuse însemnarea: „Textul ameninţării redactat în Toronto, dar trimis din Canada, de la Windsor, la 14 ianuarie şi primit în Franţa la 17 ianuarie 1958, a fost fotocopiat şi prezentat autorității franceze în drept, care a dispus îndată cercetare în Canada şi luarea măsurilor în Franța, locul adevăratei ei obârşii”[66].

Nu ştim care este/sunt autorul/autorii acestui text găsit în arhiva personală a mitropolitului Visarion Puiu de la Freiburg. Totuşi, în contextul încercărilor românilor emigranţi de a-l opri pe mitropolit în Franţa, un astfel de text, de o cruzime înfiorătoare, era un mijloc nemaiîntâlnit. În acelaşi timp, nu poate fi exclus ca reprezentanţi ai serviciilor secrete româneşti care activau în Franţa să fi alcătuit acest text, tocmai pentru a-l îndepărta pe mitropolit tot mai mult de emigrație şi a-l determina să se repatrieze.

Probabil din cauza acestor ameninţări mitropolitul s-a închistat tot mai mult în relaţiile cu emigranţii, a devenit mai reţinut în relaţia cu oficialii legaţiei de la Paris şi nu a dorit să polemizeze cu cei de la revista BIRE. Mai mult, chiar după întâlnirea cu oficialul român, la 7 februarie 1958, mitropolitul restituia consulatului cei 50.000 de franci primiţi ca sprijin financiar[67].

Însă, campania pornită împotriva mitropolitului a continuat cu una de calomniere şi presiuni la adresa sa mai ales în presa românească de la Paris, prin ziarul „La Nation roumaine”, condus de Romulus Boilă, care era apropiat de conducerea CNR, grupul Cretzianu-Vişoianu. Amploarea campaniei de denigrare promovată de ziarul lui Boilă, prin etichetări de genul „fascist”, colaborator la guvernului legionar simist de la Viena şi al guvernatorului Transnistriei, G. Alexianu sau „criminal de război”, demonstrează faptul că cei din conducerea CNR-ului erau hotărâţi să-l excludă pe mitropolit din cercul liderilor exilului românesc. Astfel, mitropolitul a fost dezaprobat de exil, chiar preotul Graţian, singurul preot canonic de la Paris, considerându-l „trădător” [68]. Totodată, la 15 februarie, pe uşa bisericii româneşti de la Paris era prezentat un comunicat, prin care se anunţa ridicarea caterisirii preotului

[66] D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 120, pp. 281-282.
[67] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 227, 259.
[68] Aurel Sergiu Marinescu, *op. cit.*, pp. 206-209.

Vasile Boldeanu „semnat" de mitropolitul Visarion Puiu[69]. Ulterior, comunicatul a fost publicat în periodicul „Orientări pentru legionari", din RFG[70].

Însă, ridicarea caterisirii nu fusese dată de mitropolitul Visarion care până la sfârşitul vieţii nu l-a iertat pe preotul Boldeanu. Gestul preotului rebel l-a determinat pe mitropolit ca, în data de 20 martie 1958, să desfiinţeze Eparhia românilor din străinătate, care mai funcţiona doar la nivelul bisericii româneşti de la Paris. Reacţia lui Boldeanu a venit la 23 iunie 1958, când a convocat Adunarea parohială a bisericii de la Paris care a decis „reabilitarea" sa canonică, menţinerea lui la oficiul parohial şi excluderea definitivă a mitropolitului din activitatea acestei comunităţi[71].

În această situaţie, la 17 februarie 1958, ofiţeri din Biroul operativ 113 din centrala DIE de la Bucureşti ajungeau la concluzia că atitudinea mitropolitului Visarion Puiu este „oscilantă" şi „nu prezintă importanţă", propunându-se încetarea legăturii. Abia la 25 iunie 1959, dosarul întocmit pe numele mitropolitului Visarion Puiu era închis, pe motiv că acesta refuzase să se repatrieze. De cazul mitropolitului urma să se ocupe Ministerul Afacerilor Externe, care se pare că, pentru început, şi-a luat sarcina în serios[72].

Problema repatrierii mitropolitului constituia o preocupare pentru MAE la 28 mai 1958, atunci când Demostene Botez fusese vizitat de Leon Negruzzi, fostul preşedinte al Adunării eparhiale a Episcopiei românilor din străinătate. Prin Negruzzi, mitropolitul îi transmitea lui Botez ca să-l viziteze la Viels Maisons, aşa cum îi promisese ministrul Bălănescu[73]. Însă, în stadiul actual al cercetărilor nu ştim dacă acest lucru s-a întâmplat.

Ultima tentativă de repatriere şi decesul mitropolitului

În cursul anului 1961, mitropolitul încerca să creeze un canal de dialog cu autorităţile române, fie laice, fie bisericeşti, în speranţa repatrierii. Într-o scrisoare către teologul Petre Vintilescu, din martie 1961, mitropolitul întreba asupra componenţei Sinodului BOR şi „dacă el a fost sau nu caterisit aşa cum auzise". Numai că Petre Vintilescu a predat scrisoarea la Departamentul Cultelor, care, la rândul său, a sesizat Securitatea.

Ulterior, la 25 iulie 1961, mitropolitul i-a comunicat printr-o scrisoare lui Gheorghiu-Dej de faptul că trimisese nişte scrisori ministrului Afacerilor Externe de la Moscova şi preşedintelui Prezidiului ucrainean, pe care le anexa, şi în care condamna ocupaţia nedreaptă asupra teritoriilor româneşti Basarabia şi Bucovina de nord şi campania de persecutare a Bisericii creştine[74].

---

[69] „Le Courrier roumaine", nr. 287, 16 martie 1965, p. 10.
[70] „Orientări pentru legionari", februarie 1958, nr. 5, Erding/Bavaria, p. 6.
[71] Ovidiu Bozgan, *Biserica* …, p. 50; www.ortodoxia.de/html/body_arhiepiscopul_roman_teofil_ion.html, văzut la 10 februarie 2010.
[72] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 243, 261.
[73] Ovidiu Bozgan, *Biserica* …, nota 15, p. 55.
[74] D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 149, p. 328. Scrisorile către liderii sovietici a se vedea la *Ibidem*, doc. 143a-143b, pp. 314-322.

În acest context, în august 1961, fratele mitropolitului, Constantin Puiu, îl vizita pe preotul profesor Cicerone Iordăchescu, un fost colaborator al prelatului, pentru o intervenţie la mitropolitul Moldovei, Iustin Moisescu. Profesorul Iordăchescu a promis sprijinul necesar la mitropolitul Moldovei, dar cu condiția ca Visarion Puiu să depună o cerere de repatriere.

Nu în ultimul rând, Securitatea interceptase o scrisoare a ieromonahului Casian Bradu, slujitor în Franța, din partea mitropolitului, către conducerea mănăstirii Neamţ, prin care solicita informații cu privire la locuința de la Vovidenia, situația unor călugări bătrâni şi cine este la stăreția vechiului aşezământ nemţean[75].

În această situaţie, Direcţia de Informaţii Externe a trecut la un plan de contactare legendată a mitropolitului pentru a-l determina să se repatrieze. În primul rând, printr-o combinaţie informativă, Securitatea a determinat ca stareţul mănăstirii Neamţ, arhimandritul Dionisie Velea, să răspundă la cererile mitropolitului, scriindu-i la 25 martie 1962 (scrisoarea fiind interceptată de Securitate la 28 martie, apoi trimisă mai departe). În această scrisoare stareţul nemţean îi spunea mitropolitului că atunci când era întâistătătorul Bisericii bucovinene, el studia Teologia la Cernăuţi; apoi, că locuinţa de la Vovidenia fusese folosită de prietenul său, scriitorul Mihai Sadoveanu (decedat la 19 octombrie 1961), iar „acum, uneori, serveşte pentru primirea înalților oaspeți ai mănăstirii"[76].

Despre această scrisoare, mitropolitul îi relata lui Victorin Ursache (fostul superior al aşezământului românesc de la Ierusalim şi profesor la Seminarul teologic South Canaan, din Pennsylvania, SUA), că, în aprilie 1962, „izbutise" să corespondeze cu stareţul mănăstirii Neamţ. Însă, tot mitropolitul îşi exprima îngrijorarea față de cele aflate, tardiv, din presa exilului despre aplicarea decretului 410 privitor la monahi: „Valuri de monahi și de călugărițe au fost scoși din mănăstiri și puși la lucrări forțate prin ţară şi se poate ca între dânşii să fie dus însuşi stareţul Neamţului"[77].

Pasul al doilea urmat în planurile DIE a constat în contactarea mitropolitului la locuința sa din Viels Maisons. La 20 septembrie 1962, un ofițer DIE, aflat sub acoperire diplomatică, a luat legătura cu nepoata mitropolitului, conform raportului: „Am întâlnit pe stradă pe nepoata lui Visarion şi am intrat în discuții cu ea. Din discuții, a rezultat că au fost vizitaţi de profesorul Ghiţescu, în luna august, că Visarion Puiu a îmbătrânit, că o duc greu din punct de vedere material etc. Cunoscând că Maria este aceea care are influenţă asupra lui Visarion şi profitând de această ocazie, pentru a exercita o oarecare influenţă de apropiere, i-am dat Mariei 100 NF. I-a luat cu foarte mare precauţie, spunând că le-am mai uşurat viaţa şi rugându-mă să nu mai spun la nimeni că l-am ajutat. Le este teamă de fugari. A promis că va încerca să-l determine pe Visarion să se repatrieze"[78].

Prudenţa mitropolitului în problema repatrierii se poate constata şi într-o scrisoare din 26 septembrie 1962 către Victorin Ursache, în care arăta „că cei de la

---

[75] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 269-271.
[76] *Ibidem*, ff. 273-275.
[77] D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 152, p. 330.
[78] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 276.

Bucureşti caută prin legaţia română din Paris şi prin comuniştii din acest sat să mă poate duce în ţară, deci să-mi pună în pericol viaţa”[79].

Totuşi, şase luni mai târziu, se pare că mitropolitul îşi schimbase poziţia. La 24 martie 1963, mitropolitul îi scria aceluiaşi Victorin Ursache: „Zorii apropiatei primăveri, situaţia mea bisericeşte nelămurită de aici şi îndeosebi vârsta înaintată (am intrat în al 85-lea an de viaţă), îmi îndreaptă gândul spre o apropiată întoarcere acasă. Dacă condiţiile din ţară îmi vor fi mai bune ca până acum, te voi înştiinţa de data plecării mele; şi reflectează dacă asemenea pas nu l-ai face şi [tu] însuţi. [...] În ţară aş pleca eu întâi şi de acolo ţi-aş scrie lămuririle de trebuinţă pornirii dumitale, dacă te vei hotărî la fel. Sau, am porni din Paris împreună, întâi spre Bucureşti, de acolo, eu spre Iaşi”[80]. Aşadar, principala problemă a mitropolitului era reprezentată de actul de caterisire, în privinţa condamnării penale considerând, probabil, că fusese amnistiat.

Aşa se face că, la 30 martie 1963, mitropolitul Visarion Puiu trimitea o cerere olografă către Legaţia română din Paris în privinţa repatrierii. În cerere, mitropolitul arăta că, după publicarea apelului de repatriere din 1955, „am fost întâiul printre cei din Franţa, care au arătat legaţiei române din Paris că doresc a împlini acel îndemn, iar Legaţia a răspuns binevoitor făcându-mi şi paşaportul trebuitor plecării mele. Dar eu nu am putut pleca. [...] Fiind înaintat în viaţă şi dorind a-mi avea sfârşitul vieţii în ţara mea, România, apoi aici trăind în condiţii materiale strâmtorate, iar după spusa legaţiei, condiţiile din ţară schimbându-se pentru mine, vin a repeta dvs. acea dorinţă, să mijlociţi forurilor în drept din Bucureşti să-mi se înlesnească nu numai călătoria, ci şi următoarele trebuinţe:

a) Deoarece nu-s fugar, ci pornit din ţară oficial cu delegaţie şi vize legale în regulă, spre a merge în 16 august 1944 la Zagreb, în Croaţia, la întoarcere rămânând în Viena, deoarece cu intrarea armatelor ruse în ţară la 23 august nu am avut nici tren, nici avion, am rămas în ţări străine fără voie şi uitat; apoi, deoarece nu am făcut nici pe când eram în ţară politica vreunui partid, nici acum în pribegie atitudini ostile regimului actual din Bucureşti, ci, din contră, ca singur ierarh canonic, am avut prilej să arăt de aici câteva măsuri îndreptătoare stării noastre bisericeşti de acasă direct dlui. Gh. Gheorghiu-Dej[81]; acum nu cer milă, ci să mi se recunoască anii serviţi aici în prelungire şi a acorda dreptul meu de pensie întrerupt (pentru 60 ani de servire neamului meu prin Biserică); spre a-mi putea acoperi datoriile băneşti făcute în aceşti ani, între 1944-1963, prin patru ţări străine: Austria, Italia, Helveţia şi Franţa, să-mi procur lucruri şi să-mi îngrijesc sănătatea înainte de plecare; iar ajungând în ţară, să mi se acorde o pensie lunară pentru timpul ce mai am de trăit.

b) Legaţia română din Paris rog să-mi înlesnească trimiterea la Bucureşti bagajul cu lucruri personale, cu un portret al meu făcut în ulei de un pictor loren (Raoul Mettling, directorul Muzeului oraşului Soissons), ca o nobilă dăruire făcută mie de episcopul catolic Pierre Douillard în a cărui eparhie am locuit, spre a fi pus spre păstrare în salonul stăreţiei mănăstirii Sf. Gheorghe din Suceava sau la mănăstirea Putna, din fosta mea eparhie a Bucovinei.

[79] D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie*, doc. 153, p. 331.
[80] *Ibidem*, doc. 154, pp. 331-332.
[81] A se vedea la *Ibidem*, doc. 149, p. 328.

c) Să mi se înlesnească drumul spre ţară, cu tren sau avion, de la Paris-Bucureşti-M-rea Cernica, unde am lăsat la plecarea din ţară un bagaj şi de acolo la Iaşi, unde se află locuinţa mea viitoare arătată de Mitropolia din acel oraş, spre retragerea mea.

De cumva mi se poate împlini cele mai sus arătate, rog, Domnule ministru, să mi se răspundă, spre a începe formele trebuitoare întoarcerii şi adăpostirii mele libere în ţară"[82].

Totuşi, scrisoarea nu a ajuns la legaţia română, potrivit unui raport din noiembrie 1963, ofiţerii DIE fiind de părere că, de fapt, nu fusese trimisă de nepoata mitropolitului. În cele din urmă, o copie a cererii mitropolitului a fost trimisă la legaţia de la Paris. Interesant este faptul că, tot pentru aplicarea planului de repatriere, în acelaşi raport, se aminteşte de vizita mitropolitului Iustin şi a episcopului Teoctist Arăpaşu la Visarion Puiu, însă fără a se oferi detalii. Era, evident, un alt mijloc în aplicarea planului de repatriere a bătrânului mitropolit.

În consecinţă, rezidenţa DIE din Franţa propunea aducerea mitropolitului în ţară şi ca simplu „turist, pentru a-şi aranja drepturile sale în BOR", gest care „ar constitui o lovitură serioasă dată fugarilor şi bune posibilităţi pe linia «D» de exploatare a datelor precizate de el". Însă, plata datoriilor, care se pare că se ridicau la 10-12.000 de dolari, nu era acceptată de Securitate: „Noi nu suntem de acord cu satisfacerea acestor pretenţii ale lui Visarion Puiu. Îi putem asigura doar transportul de la Paris la Bucureşti şi sprijin în ţară unde doreşte el"[83].

În decembrie 1963, rezidenţa DIE de la Paris comunica centralei de la Bucureşti că Visarion Puiu dorea să vorbească cu un reprezentant al Ambasadei române. La 27 decembrie, doi ofiţeri, sub acoperire diplomatică, s-au prezentat la locuinţa mitropolitului, unde au stat de vorbă cu el şi cu medicul curant, potrivit notei-raport: „Din discuţie a rezultat că la 17 decembrie, Visarion Puiu, a paralizat din cauza vârstei [...]. În prezent, situaţia sa medicală s-a ameliorat oarecum.

A apreciat atenţia Ambasadei şi a spus că nu este duşman al ţării. A intenţionat să se repatrieze, dar i-a fost teamă deoarece i s-a promis de către Sinod că îi va ridica caterisirea şi nu i s-a ridicat, iar condamnarea judecătorească nu i-a fost amnistiată.

Dacă îşi va reface sănătatea, vrea să vină în ţară şi nu a mai pus problema să-i dăm bani pentru a-şi plăti datoriile.

Doreşte să-şi revadă fratele (medic-pensionar în Galaţi), cerându-ne sprijin în acest sens. A precizat să nu avem teamă că fratele lui ar rămâne în Franţa, întrucât în ţară are pensie, în timp ce acolo nu ar avea din ce trăi. Dacă totuşi nu avem încredere, cere ca fratele lui să fie însoţit în Franţa de un reprezentant al nostru. Nu i s-a promis nimic"[84].

Astfel a intrat în studiul Securităţii posibilitatea trimiterii fratelui mitropolitului în Franţa. În mai puţin de o lună, adică în februarie 1964, medicul Constantin Puiu avea toate formalităţile îndeplinite, aşteptând în schimb viza din partea ambasadei Franţei de la Bucureşti. Nu ştim dacă acesta a fost motivul real al amânării plecării, cert este faptul

[82] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 280-281.
[83] *Ibidem*, ff. 278-279, 282.
[84] *Ibidem*, ff. 308-309.

că în tot acest timp el a fost urmărit îndeaproape, iar dacă, iniţial, fiica lui urma să-l însoţească în Franţa, aceasta, totuşi, a rămas în ţară drept „gaj".

În Franţa, mitropolitul solicita din nou sprijin din partea Ambasadei române. La 11 februarie, maiorul Mihai Caraman s-a întâlnit cu mitropolitul, acesta din urmă spunând că şi-a mai ameliorat sănătatea şi speră ca în primăvară să se întoarcă în ţară, după cum nepoata sa insista foarte mult. De asemenea, a precizat că „fugari, pe care a evitat să-i numească, fac presiuni asupra lui spre a-l determina să nu se repatrieze. Faţă de acestea a luat măsura să nu-i mai primească în casă". Pentru acestea, mitropolitul solicita o locuinţă de tranzit, până la plecarea din Franţa, mai ales că avea neplăceri cu proprietarul pentru neplata chiriei[85].

Între 31 martie-14 aprilie 1964, Constantin Puiu s-a deplasat în Franţa, potrivit documentelor DIE, cu „sarcina de a-l determina pe fratele său să se repatrieze". La venirea în ţară, potrivit asigurărilor date de Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, mitropolitul trebuia să fie „cazat" la mănăstirea Neamţ sau la Iaşi, acordându-i-se o pensie din fondul Patriarhiei Române, în cuantum de 1500-2000 lei[86].

În călătoria din Franţa, Constantin Puiu a fost însoţit permanent de un ofiţer DIE (sub acoperire de oficial al MAE), care l-a condus la fratele său, l-a ajutat material şi financiar. Constantin Puiu a solicitat ca, din partea ambasadei, la fratele său să fie trimis un medic care să-l consulte. Într-o notă trimisă de la Paris către centrala din Bucureşti, în data de 10 aprilie 1964, se spunea că, în urma consultaţiei medicale, starea de sănătate a mitropolitului „îi permite să fie transportat în ţară" şi „că menţinerea stării fizice proaste se datorează serioaselor lipsuri materiale şi, în special, alimentaţiei insuficiente şi cazării necorespunzătoare".

Starea de sănătate a mitropolitului se datora mai ales presiunilor la care era supus permanent de către „legionari" şi alţi emigranţi, pentru a-l determina să nu se repatrieze. De asemenea, Vasile Boldeanu, încerca să-l convingă să rămână în Franţa, prin trimiterea medicului Cornel Meţianu. Apoi, „concomitent, preotul comunei [Viels Maisons, n.n.] şi episcopul catolic al regiunii, au încercat să-l determine să treacă la catolicism. Întrucât Visarion Puiu a refuzat, aceştia i-au suspendat subvenţia bănească ce i-o acordase[ră]".

Aceste neajunsuri i-au creat grave probleme de sănătate, însă nu l-au înduplecat pe mitropolit să renunţe la gândul repatrierii. Totuşi, la întoarcerea în ţară, Constantin Puiu, afirma că, în urma consultaţiei medicale solicitate de el, „Visarion Puiu avea temperatură 38,09 grade C, picioarele umflate şi expectora sânge datorită unei congestii pulmonare contractată în condiţiile de cruntă mizerie materială în care trăieşte.

Visarion Puiu trăieşte într-o casă cu ciment pe jos, neîncălzită, ameninţat permanent să fie dat afară de proprietar, care pretinde o chirie exorbitantă[87].

Din punct de vedere fizic, Visarion Puiu se prezintă foarte prost, ceea ce-l face incapabil, pentru moment, să susţină o călătorie, el neputându-se mişca decât cu bastonul şi foarte anevoios prin casă"[88].

[85] *Ibidem*, f. 296.
[86] *Ibidem*, ff. 300-301.
[87] *Ibidem*, f. 297.

În această situaţie, potrivit unui raport al DIE, medicul Puiu a încercat chiar să-şi influenţeze fratele să nu se deplaseze din Franţa, deoarece „nu este transportabil”, totodată spunându-i că „este forţat de noi [Securitatea, n.n.] să-l determine pentru a se repatria”. Medicul Puiu a fost iritat mai ales de insistenţa celor de la Ambasada din Paris de a se întoarce în ţară „neapărat” cu mitropolitul, fără a ţine cont de sănătatea acestuia, spunându-i-se că, „dacă ei dau dispoziţie, îl poate aduce pe Visarion pe targă sau chiar mort în ţară, dar aceasta nu ar mai fi o notă bună nici pentru ei şi nici chiar pentru regim”. Ca atare, atitudinea lui Constantin Puiu era considerată ca „necorespunzătoare” de către organele de Securitate, urmând ca la întoarcerea în ţară „să i se atragă atenţia”.

În ceea ce priveşte pe mitropolit, ofiţerii DIE propuneau ca lunar, din partea ambasadei, să-i fie trimişi o sumă de 300 franci, pentru întreţinere, urmând ca în vară să fie repatriat[89].

La 5 mai 1964, într-o scrisoare către ambasadorul român de la Paris, mitropolitul a mulţumit pentru interesul manifestat de oficialii români faţă de el, facilitarea deplasării fratelui său şi sprijinul acordat până acum, mai ales că aceste împliniri vin „din ţara mea de acasă”, după cum se exprima[90]. Însă, nu spunea nimic de repatriere.

În acest context, mitropolitul trimitea o scrisoare fratelui său, în care arăta că, „fiind grav bolnav, nu crede că se va mai putea repatria şi, în consecinţă, să nu mai întreprindă nici o măsură în acest sens”[91].

În schimb, la 30 iunie 1964, rezidenţa DIE de la Paris comunica centralei de la Bucureşti că „Visarion Puiu merge spre însănătoşire, starea sănătăţii lui îmbunătăţindu-se”. Contactat de o sursă a rezidenţei, „Visarion Puiu şi-a manifestat dorinţa de a nu se repatria şi a manifestat o atitudine pozitivă faţă de patrie. Totodată, a formulat unele critici la adresa emigraţiei şi a legionarilor”. Pe această notă, la 2 iulie 1964, generalul Nicolae Doicaru, adjunctul directorului DIE, punea următoarea rezoluţie: „Nici acum nu vreţi să încetaţi de a ne mai ocupa de acest porc bătrân care ne-a pricinuit atâta bătaie de cap?”[92].

La puţin timp, mitropolitul Visarion Puiu a trecut la cele veşnice. Despre împrejurările în care acesta a murit şi a fost înmormântat avem informaţii din raportul maiorului Caraman: „Mitropolitul Visarion Puiu a decedat la Viels Maisons în seara de luni, 10 august 1964.

Boldeanu Vasile a avut prima comunicare în acest sens [la biserică, n.n.], marţi, 11 august, din partea preotului unit [George] Cosma[93], ce nu a vrut să-i spună de unde o ştie însuşi.

---

[88] *Ibidem*, ff. 303-304; Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, ediţie şi note de Dumitru Valenciuc şi Dragoş-Radu Mihai, Suceava, 2005, p. 63.

[89] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 297-298, 305.

[90] *Ibidem*, f. 316.

[91] *Ibidem*, f. 314.

[92] *Ibidem*, f. 317. Nicolae Doicaru a mai făcut o astfel de afirmaţie, în august 1976, după moartea preotului catolic Vasile Zăpârţan într-un suspect accident rutier: „Să fie «sănătos». Să-i urmeze şi alţii [un] astfel de exemplu”.

[93] Acesta era rectorul Bisericii unite româneşti din Franţa.

Miercuri, 12 august, Boldeanu Vasile, însoţit din partea Consiliului [parohial, n.n.] de Guguianu Nicolae, a fost la Viels Maisons, unde zisa nepoată, Mărioara, a refuzat să-l primească, conform dorinţei lui Visarion Puiu, care declarase de mai multe ori că la înmormântarea sa nu au ce căuta Boldeanu, [Ioan] Miloae şi Teofil [Ionescu].

Boldeanu s-a retras, mai ales că problema asistenţei religioase a lui Visarion Puiu era organizată, preotul [Dumitru, n.n.] Mitică Popa era, dar nu a vrut să apară şi să ia contact cu Boldeanu.

Ducându-se imediat la preotul catolic din Viels Maisons, acesta i-a spus că, aflând de moarte, s-a dus şi el imediat să facă o primă rugăciune, dar Mărioara închizându-i şi lui uşa în nas, s-a retras.

Numitul preot catolic a lămurit însă pe Boldeanu şi Guguianu asupra condiţiunilor decesului.

În după amiaza de luni, 10 august, Visarion Puiu a avut o uşoară criză cu repercusiuni cardiace, mâncase cam mulţi struguri. A fost chemată o doctoriţă ce nu a văzut nimic grav sau alarmant, [care] i-a făcut o primă injecţie şi a anunţat că revine după o oră, timp ca injecţia să-şi facă efectul şi să poată hotărî tratamentul de urmat.

Revenind exact după o oră, Visarion era mort, dar doctoriţa a remarcat pe masă o a doua fiolă, de asemenea, goală. Interesându-se, Mărioara i-a spus că între timp chemase şi un alt doctor, care şi el i-a făcut o altă injecţie în urma căreia Visarion Puiu a decedat.

Doctoriţa a întrebat-o pe Mărioara dacă i-a spus doctorului că i se mai făcuse o injecţie, la care Mărioara a răspuns că nu a spus nimic doctorului[94].

Doctoriţa a povestit preotului catolic toate acestea şi totul s-a terminat aici, fără interes din partea nimănui să se ceară autopsie, anchetă etc.

S-a hotărât ca o delegaţie a asociaţiei culturale a bisericii ortodoxe române creştine din Paris să asiste la înmormântare. Delegaţia a fost desemnată în persoana colonelului [Ion] Tomoroveanu, Guguianu Nicolae, ing. [Iancu] Perifan.

În ziua de 14 august 1964 înmormântarea a decurs în linişte. A fost un sobor de cinci preoţi, între care doi români (Emilian Vasiloschi şi Mitică Popa), doi reprezentanţi ai mitropolitului George Tarasoff[95] şi ultimul preot din partea ortodocşilor francezi.

A mai asistat un sobor de preoţi, fără să oficieze slujbă, format din patru preoţi catolici, doi români (Cosma şi [Vasile] Zăpârţan) şi doi francezi din partea episcopiei de Soissons şi parohul local din Viels Maisons. La serviciul religios oficiat de Vasiloschi, în patru limbi (română, rusă, franceză şi greacă), au fost două coruri mici (unul românesc condus de [Nicolae] Moşoiu şi unul grec). S-au ţinut cinci discursuri, de către Vasiloschi, Cosma, profesor [Virgil] Mihăilescu, [Constantin] Arsene şi Demostene Nacu. Discursurile lui Arsene şi Vasiloschi a făcut aluzii la adresa lui Boldeanu, fără pronunţarea numelui acestuia.

---

[94] Profesorul Constantin N. Tomescu scrie în memoriile sale că mitropolitul „a răcit şi a dat într-o complicaţie, ca la cei bătrâni, şi insuficienţa cardiacă a pus punct vieţii sale" (Constantin N. Tomescu, *Prietenul…*, p. 63).

[95] Acesta era Exarhul de la Paris al Patriarhiei Ecumenice şi confesor al mitropolitului Visarion Puiu, cf. „Curierul românesc", an XIII, nr. 284, 31 ianuarie 1965, p. 1.

Cu privire la testament, deschis imediat după deces, este precisă o singură frază cu privire la serviciul înmormântării, anume la preotul Boldeanu: să nu asiste în nici un caz.

Afară de micile bunuri personale, de ordin gospodăresc, succesiunea revine Bibliotecii din Freiburg, în special icoane, cărţi, o ladă cu documente. Ca urmare, drept executor testamentar este desemnat în testament, profesorul Mihăilescu"[96].

La 13 august 1964, printr-o notă a rezidenţei DIE de la Paris se preciza: „Organele noastre, nu intervin cu nimic, privind înmormântarea lui Visarion Puiu, aceasta căzând în competenţa Ambasadei din Paris. Se face cunoscut că organele noastre au semnalat cazul la MAE şi Departamentul Cultelor"[97].

Tot pentru înmormântare, rezidenţa de la Paris propunea centralei: „a) Să se trimită prin Huc Teodor, lucrător al MAE cu protocolul, o coroană de flori din partea Ambasadei şi una din partea patriarhiei, scontând prin acest gest să se lase impresia că Visarion Puiu a fost ataşat de patriarhia noastră; b) să se răspundă Mariei printr-o scrisoare de condoleanţe, în numele Ambasadei; c) să determinăm pe fratele lui Visarion Puiu, recte dr. Constantin Puiu, din Galaţi, să trimită cel mai târziu pe la 13 curent o scrisoare din care să rezulte că dorinţa lui Visarion Puiu a fost de a se întoarce acasă pentru a contribui cu ultimele puteri la construirea vieţii noi din patrie şi că numai datorită bolii, nu şi-a putut realiza dorinţa. Dr. Constantin Puiu va trebui să-şi exprime regretul că boala şi apoi moartea l-a împiedicat pe fratele său să-şi realizeze cea mai fierbinte dorinţă a sa"[98].

Concluzii

La prima vedere se pare că mitropolitul şi-a dorit să se repatrieze, însă numai în anumite condiţii, pe care acesta le formula de fiecare dată când se întâlnea cu reprezentanţii legaţiei române de la Paris. În acelaşi timp, mitropolitul nu se putea acomoda cu situaţia politică din ţară, cu un regim pe care îl contestase de când exista în Rusia. Mitropolitul era entuziasmat la gândul repatrierii, pe care nu de puţine ori şi-l manifesta, faţă de care lucrătorii DIE încercau, prin diferite metode, să reuşească acest plan, atât pentru succesul personal, cât şi pentru acţiunile statului român împotriva propagandei anticomuniste desfăşurate de liderii exilului. Pe de altă parte, cei din exil nu vedeau cu ochi buni o eventuală repatriere a mitropolitului, tot aşa cum statul francez încerca să-şi păstreze prestigiul de ţară în care se acceptă azilul politic pentru orice aspirant. Fiecare parte din acest tablou încerca să-şi păstreze prestigiul acumulat. Mitropolitul, care încă din perioada interbelică luptase pentru organizarea bisericească a românilor din afara graniţelor, încerca să-şi pună în aplicare proiectul iniţiat în 1945. Liderii exilului de la Paris, după limpezirea problemei legate de activitatea lui Nicolae Rădescu ca principal concurent al Comitetului Naţional Român, nu doreau să-l susţină pe mitropolitul care nu accepta să trateze politic cu ei. De fapt, exilaţii, susţinuţi

[96] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, ff. 319-322. O descriere asemănătoare a funeraliilor a se vedea în „Le Courrier roumaine", an XII, nr. 274, 31 august 1964, făcută de Constantin Arsene, directorul acestui periodic.

[97] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 142, f. 323.

[98] *Ibidem*, f. 324.

neoficial de guvernul american încercau să afişeze ca lider spiritual pe Valerian Trifa, episcopul din America, care nu era recunoscut de lumea ortodoxă. În schimb, statul francez avea tot interesul să-l păstreze pe mitropolit în regim de azilant politic, iar atunci când acesta crea probleme, făcea tot posibilul pentru a-l izola de cercul exilaților de la Paris. În acest joc, încerca să-şi facă loc DIE, care dorea cu orice preţ să-l repatrieze pe mitropolit. Dar prelatul încerca să-şi negocieze poziţia cât mai bine, punând condiţii pentru reabilitarea sa juridică şi canonică, garanţii pentru aceasta, reparaţie morală pentru scoaterea abuzivă, din 1940, din scaunul mitropolitan al Bucovinei şi asigurarea unei locuinţe şi unei pensii viagere calculată din 1944. Atunci când garanţiile nu îi erau prezentate, inclusiv de un Sadoveanu care se exprima evaziv în această privinţă, mitropolitul încerca să câştige timp, în speranţa că liderii exilului îl vor recunoaşte ca lider spiritual.

Putem spune că în primele două tentative mitropolitul nu a dorit efectiv o repatriere, ci mai degrabă o clarificare a situației sale în raport cu autoritățile statului român şi cele bisericești, într-un context politic care părea să se destindă tot mai mult atât în plan intern, cât şi extern. Cel mai probabil că abia în a treia tentativă, atunci când îşi simţea sfârşitul pământesc, ar fi dorit să se întoarcă în ţară, dar numai după ce se consulta cu fratele său, de la care să primească ştiri din ţară. Cu toate acestea, mitropolitul nu a mai reuşit să se întoarcă, murind în mizerie, marginalizat şi uitat de românii din exil.

Mihai **DEMETRIADE**

DESCOMPUNERE ŞI REABILITARE ELEMENTE CADRU PRIVIND ACTIVITATEA GRUPULUI OPERATIV AIUD

DECOMPOSITION AND REHABILITATION
FRAMEWORK OF THE ACTIVITY OF AIUD OPERATIONAL GROUPS

This paper displays an analysis of the Reeducation experiment carried out in Aiud Penitentiary between 1959 and 1964. It is based mostly on documents belonging to the Counter-Information Service of the penitentiary (the Operative Group) led by Colonel Gheorghe Crăciun. It is the first analysis of this type, using mostly unpublished documents.

The text offers details on the foundation of the Operational Group, its targets, its conspirative features, the officers involved. It also depicts the way in which some strategies were used and the effects produced during the five-year activity of the Group.

The analysis also displays important normative features, trying to define the political significance of Reeducation and to avoid the confusion between those events and the contemporary penitentiary practice.

Etichete: reeducare, reeducare prin autoanaliză, activitate educativă, Penitenciarul Aiud, colonel Gheorghe Crăciun, Grupul Operativ, metode represive, disciplină politică, Mişcarea Legionară.

Keywords: Reeducation, Reeducation through autoanalysis, educational activity, Aiud Penitentiary, Colonel Gheorghe Crăciun, Operative Group, repressive methods, political discipline, Legionary Movement.

„Pe mine mă interesa un lucru şi asta era inovaţia”[1].

„Am crezut mulţi dintre noi că ne găsim într-o temniţă de executarea pedepsei, însă cred că ne-am înşelat, căci socot că am fost într-un «laborator de psihotehnie». Am fost întorşi pe toate părţile şi cunoscuţi pe toate feţele înainte de a începe activitatea de reeducare (…)”[2].

Istoricul şi activitatea Grupului Operativ

Fenomenul celei de-a doua reeducări, derulate începând cu anul 1958, nu a făcut încă obiectul unor analize detaliate[3], din motive care ţin în primul rând de accesul

[1] Afirmaţia îi aparţine lui Gheorghe Crăciun (vezi Cristina Anisescu, *Compulsie la repetiţie. Colonelul de securitate Gheorghe Crăciun*, în Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Arhivele Securităţii*, vol. II, Bucureşti, Editura Nemira, 2006, p. 424).

[2] Fragmentul provine dintr-o declaraţie a deţinutului Radu Tase, dată la finele anului 1962. Radu Tase a fost implicat activ în reeducare, ocupând funcţia de lector la unul din cluburile mici ale penitenciarului Aiud (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, ff. 36 v., 71).

[3] O trecere în revistă critică a acestora poate fi consultată în studiul lui Florian Banu, *Reeducarea de la Aiud – contribuţii documentare*, în Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii,

la arhivele fostelor unităţi de contrainformaţii din penitenciare. Acesta, în ciuda unui consistent efort al Serviciului Român de Informaţii, rămâne în continuare sincopat[4]. Într-un atare context, multă vreme principala sursă privind cele petrecute la Aiud, Gherla sau Botoşani a constituit-o literatura memorialistică, care a acoperit, de-o manieră destul de inegală şi în condiţii de editare de multe ori extrem de nefericite[5], acest fenomen[6].

Arhivele Securităţii 4, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 541-549.

[4] O parte din dosarele conţinând arhiva Grupei Operative nu au fost predate de S.R.I. către C.N.S.A.S. Nu e lipsit de semnificaţie faptul că predările pe acest fond s-au produs abia în 2008, dosarele fiind considerate, chiar şi la 18 ani de la revoluţie, ca făcând obiectul siguranţei naţionale.

[5] Dăm un singur exemplu: Petre Pandrea, *Reeducarea de la Aiud*, ediţie îngrijită de Nadia Marcu Pandrea, Bucureşti, Editura Vremea, 2000. Volumul, fiind publicat în absenţa unor minime contextualizări, oferă o imagine trunchiată, la limită falsificată despre ce s-a întâmplat cu adevărat în penitenciarul Aiud. Textele puse în circulaţie au fost scrise de Petre Pandrea *în procesul reeducării*, fiind *un efect direct* al acesteia. Ceea ce pare o suită de fragmente cu caracter autobiografic sau memorialistic este, de fapt, o autodemascare, cerută lui Pandrea şi obţinută de ofiţerii Grupei Operative, fiind parte în „prelucrarea sa individuală". Nu se poate proba în nici un mod dacă autorul şi-ar fi evaluat în termeni similari cumplita experienţă traversată, în ipoteza în care aceste memorii ar fi fost scrise în circumstanţe normale, fireşti. Publicarea textelor în atari condiţii, fără nici o notă explicativă care să prevină cititorul privind originea lor, considerăm, aduce imense deservicii atât autorului cât şi procesului înţelegerii istorice a ceea ce s-a petrecut în penitenciarul Aiud.

[6] Ion Cârja, *Întoarcerea din infern: amintirile unui deţinut din închisorile României bolşevizate. Cruzimi, masacre şi bestialităţi necunoscute*, vol. I, Madrid, Editura Dacia, 1969 şi *Crima împotriva demnităţii omului*, vol. II, New York, Editura „Acţiunea Românească", 1972; Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iaşi, Editura Institutului European pentru Cooperare Culturală şi Ştiinţifică, 1992; Aurel State, *Drumul crucii*, Bucureşti, Editura Litera, 1993, vol. I-II; Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, Bucureşti, Editura Casa Şcoalelor, 1993; Viorel Gheorghiţă, *Et ego. Râmnicu Sărat-Piteşti-Gherla-Aiud. Scurtă istorie a devenirii mele*, Timişoara, Editura Marineasa, 1994; Tiberiu Hentea, *De la cotul Donului la Aiud*, Timişoara, Editura Gordian, 1996; Octavian Voinea, *Masacrarea studenţimii române în închisorile de la Piteşti, Gherla şi Aiud*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1996; Ion Muntean, *La pas, prin reeducările de la Piteşti, Gherla şi Aiud*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997; Mihai Rădulescu, *Rugul aprins. De la mânăstirea Antim la Aiud*, Bucureşti, Editura Ramida, 1998; Ioan Bardaş, *Calvarul Aiudului. Din suferinţele unui preot ortodox*, Bucureşti, Editura Anastasia, 1999; A.F.D.P.R., *Calvarul Aiudului. Deţinuţii politici morţi în penitenciarele comuniste (liste incomplete)*, Sibiu, 1999; Petre Pandrea, *Reeducarea de la Aiud*, ediţie îngrijită de Nadia Marcu Pandrea, Bucureşti, Editura Vremea, 2000; Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, Bucureşti, Editura Vremea, 2004, lucrare disponibilă şi în format electronic la adresa www.scribd.com/doc/32558/Grigore-Caraza-Aiud-insangerat, site consultat la 17 martie 2010; Gheorghe Andreica, *Pentru o lingură de arpacaş. Meschinăriile lui Petre Pandrea de la închisoarea Aiud, 1959-1964*, Constanţa, Editura Metafora, 2005; Demostene Andronescu, *Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric. Memorii şi versuri din închisoare*, Bucureşti, Editura Christiana, 2009, lucrarea fiind disponibilă, într-o formă diferită faţă de textul tipărit, şi în versiune electronică la http://www.scribd.com/doc/43997/Demostene-Andronescu-Reeducarea-de-la-Aiud, site consultat la 3 mai 2010. În acest studiu am folosit versiunea publicată de Editura Christiana.

Studiul de față se bazează, în cea mai mare măsură, pe documentele Grupei Operative, organul de contrainformaţii al Securităţii din penitenciarul Aiud, şi încearcă să cartografieze cu prioritate dimensiunea informativ-operativă a activităţii de reeducare condusă de colonelul Gheorghe Crăciun, din noiembrie 1958 până în august 1964, când G.O. îşi încetează oficial activitatea. Au fost folosite, totodată, şi o serie de materiale provenind din dosarele personale ale deţinuţilor încarceraţi în intervalul amintit, conţinând documente ale acestui organism informativ-operativ.

Suntem, în al doilea rând, datori cu câteva precizări privind metoda adoptată în rândurile de față. Dincolo de abundenţa pozitivistă a unor date sau detalii, care au singurul rol de a întări principiul justificării documentare pentru fiecare palier al analizei, perspectiva adoptată este una normativă. Descrierea amănunţită, considerăm, era necesară, nu atât pentru caracterul de noutate al practicilor penitenciare aparţinând fostelor unităţi de contrainformaţii, cât contracarării unor regretabile confuzii legate de o formă de legitimare prin relativizare a reeducării „pedagogice"[7]. Am preferat să precizăm cum considerăm că ar trebui înțeleasă reeducarea de la Aiud pentru intervalul ce face obiectul studiului, care sunt argumentele pentru o atare perspectivă, a fost propus un model explicativ, încercând descompunerea practicilor Securităţii, plecând de la ipoteza că specificul politic şi cultural al deţinuţilor legionari a contribuit decisiv la arhitectura represiunii.

Prin urmare, deşi prezentate pe larg în studiul de față, metodele uzitate la Aiud nu trebuie înțelese *ad litteram*, nu conţinutul lor este important. *Miza centrală a Grupei Operative a fost exterminarea ideologică și politică a deținuților legionari*, prin alte mijloace de presiune şi coerciţie decât cele direct violente. Deşi formularea poate părea prea categorică sau radicală, măsurile luate de Grupul Operativ împotriva celor care nu aderau la programul reeducativ au putut duce (în suficient de multe cazuri) și la moartea fizică a „subiecților". Intențiile din spatele mijloacelor operative sunt cele care constituie marca de identitate a experimentului coordonat de Gh. Crăciun. Rafinarea violenţei, de fapt extinderea plajelor ei de aplicare, a controlului şi manipulării au conturat noile strategii ale Securităţii: represiunea tacită, exercitată prin intermediul controlului informativ, a manipulărilor, destructurarea conștiințelor și șantajul. În fapt, renunțarea la mijloacele dure de represiune se făcuse după neplăcuta experienţă a Piteştiului, *fără însă ca mizele structurale ale reeducării să fie fundamental revizuite*.

În ceea ce priveşte pretinsa corespondenţă cu practicile moderne de reeducare[8], identificăm *trei argumente cheie* împotriva unei atari întreprinderi: *componenta ideologică*

---

[7] O interpretare în acest sens găsim în lucrarea lui Florian Banu, *op. cit.*, pp. 541-549. Autorul nu dezvoltă un argument riguros în acest sens, preferând o alăturare retorică a unor aprecieri despre legitimitatea reeducării, raportând-o la anumite prevederi ale Codului Penal în vigoare, cu prezentarea unui document-sinteză din 1964 redactat de colonelul Gheorghe Crăciun, referitor la experimentul de la Aiud. Presupoziţia analizei lui F. Banu rezidă într-un transfer de legitimitate. Ea ar putea fi rezumată astfel: cum scopurile reeducărilor practicate în penitenciarele moderne sunt legitime şi cum se poate admite o similaritate formală între acestea şi cele asumate de Grupul Operativ condus de colonelul Crăciun în perioada 1959-1964, rezultă că şi acestea din urmă sunt legitime. Pentru clarificări, a se vedea, mai jos, notele 8 şi 12.

[8] O asemenea punere în legătură (vezi, mai sus, nota 7) asumă supoziția conform căreia legitimitatea reeducărilor provenind din sistemele penale ale regimurilor democratice revine, prin

marcantă a reeducării derulate la Aiud, *inexistența libertății agentului*[9] (de a se opune, critica, evalua materialele și tematica uzitată) și, nu în ultimul rând, *componenta punitivă explicită* a acestui fenomen[10]. Într-un al doilea plan, încercăm să nu confundăm mijloacele (munca, exercițiile de disciplină, cluburile de lectură, vizionările de filme, activitățile artistice etc.) cu scopurile. Mijloacele *par* similare și pot conduce spre iluzia unui argument de genul „mijloace legitime conduc la scopuri legitime”, ceea ce este o gafă logică și o iluzie etică. Mijloacele sunt ghidate şi conotate etic totdeauna de scopuri, cele care asigură impunitatea sau ticăloşia primelor.

Să le luăm pe rând. Optica pedagogiei penitenciare moderne asumă criteriul *controlului public* privind metodele de tratament, alături de principiul inviolabilității spațiului intim[11]. Schimbarea comportamentului, educarea în spiritul asumării principiului legalității etc. nu merg până la ambiția *transformării politice* a conştiinţelor. Reeducarea de la Aiud dorea producerea de „adepți” convinşi ai noii ordini, ca o formă secularizată a unei inițieri bazate pe forță[12]. Aerul ritualizat, practicile demonstrative, expiațiile publice (autocaracterizările, autoanalizele, autobiografiile etc.) fac parte dintr-un scenariu mai curând religios, decât pur pedagogic. Într-adevăr, o formă laică, brutală și secularizată a termenului, oglindind cu sens inversat sistemul de solidarități și

similitudine, și celei puse în scenă la Aiud. Judecata este abuzivă, confundând regimurile *politice* distincte în care cele două forme de reeducare funcționează. Dirijismul și ideologia unică a regimului comunist excludea sau reconfecționa libertatea agentului, până la a-i „defini” o libertate stranie, aceea de a asuma ideologia partidului comunist, singura confirmată de istorie ca „obiectivă”. Disciplinarea, la Aiud, s-a dorit una eminamente *politică*. Schimbarea politică a conştiinţelor încetează să mai fie legitimă în momentul în care acordul cu privire la identitatea acestei „politici” este unul partizan, aparținând unui grup restrâns, impus prin mijloace nelegitime.

[9] Aici termenul este folosit în sens etic, ca *agent rațional*, subiect al deliberărilor și instanță unde se ia o anumită decizie cu valoare morală.

[10] Refuzul reeducării era pedepsit. Gradele acestuia mergeau de la supunerea la demascări publice, izolare la Zarcă, până la refuzul acordării hranei sau medicației.

[11] Facem cuvenita precizare că aserțiunile trebuie asumate în sens normativ, nu descriptiv. Ca atare, eventuala obiecție conform căreia, în anumite situații, amintitele principii nu se regăsesc aplicate, nu-și găsește aici obiectul.

[12] Florian Banu, în introducerea la editarea raportului lui Gheorghe Crăciun din 1964, citează din Codul Penal actual al României, Art. 52, punctul 2, titlul „Pedeapsa și scopul ei”. Aici legiuitorul, asumând legitimitatea reeducării ca o formă de penalitate având ca scop reintegrarea socială, nu uită să facă o esențială precizare: „Executarea pedepsei *nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească persoana condamnatului*” [subl.n.]. Cele două mențiuni constituie condiția necesară a acceptării reeducării. În absența lor, „pedeapsa” nu se poate concretiza și într-un „mijloc de reeducare”, nu doar de constrângere brutală. Ca să reluăm o aserțiune a autorului, într-adevăr, conceptul de reeducare nu este unul specific comunist și „nici măcar compromis”, afirmație care nu are însă nici o legătură cu acea reeducare pusă în practică la Aiud, tocmai pentru că „o tratare adecvată a reeducărilor impune (…) *o plasare în contextul social-politic al epocii* [subl.n.] și al experienței acumulate în materie de regim penitenciar” (Florian Banu, *op. cit.*, p. 547). Presupoziția asumată de autor este următoarea: la fiecare epocă, propria-i reeducare. Epoca definește și cauționează tot ce se petrece în numele ei. Consecința imediată este o relativitate fără rest a valorilor. Urmând logica supoziției, *totul* devine legitim.

credinţe al Mişcării Legionare, principalul „beneficiar" al reeducării. Strategiile au fost configurate pe măsura şi în conformitate cu specificul deţinuţilor. O spune colonelul Crăciun în chip direct, atunci când vorbeşte de dezideratul legionar al unei „lumi noi" sau „om nou" (pe care aceştia eşuaseră să le realizeze, fiind în schimb edificate în noul regim), de „cultul şefilor" şi regimul de solidarităţi specific legionar, de „cultul căpitanului" sau de structura religios-militară a organizaţiei, toate preluate şi răstălmăcite. Regimul reeducării a copiat *á rebours* toate ingredientele adversarului, propunându-şi o formă de demistificare puternic ritualizată, la rându-i.

Asumarea vinovăţiei, „ispăşirea" ei prin „demascare" şi „autoanaliză", consumau momentul unei forme *à rebours* de *salvatio*. Ridiculizarea practicilor religioase, într-un penitenciar în care marea majoritate a deţinuţilor erau legionari, puternic angajaţi religios, era nu doar un banal artificiu coregrafic, ci parte integrantă din proiectul *restructurării*. Schimbarea conştiinţelor urma, în parametri caricaturali şi blasfemiatori, ritualul religios. De la versiunea parodică a spovedaniei, reintitulată „autoanaliză", susţinută în faţa reprezentantului autorităţii punitive, în prezenţa martorilor „orientaţi", pregătiţi să depună imediat mărturie împotriva ta, până la realizarea unor „evanghelii", cu ferecătură din aluminiu, pe care era inscripţionat „Crimă, jaf, trădare, spionaj. Despre organizaţia legionară"[13], unde erau trecute în revistă etapele reeducării, „crimele" şi abuzurile ideologiei legionare, procesul viza – ca miză centrală – distrugerea fidelităţilor, a acelora intime legate de memorie, valori asumate, credinţe, până la cele umane directe, privind amiciţii, legături bazate pe tradiţii comune, afinităţi intelectuale etc.

În cadrul analizei regimurilor totalitare, ca societăţi închise, nu se poate admite judecarea enclavizată, insulară a unui anumit sector, să spunem a practicilor punitive penitenciare. Acestea nu se „dezic" a priori de teroarea politică exercitată de partidul unic şi nici nu pot fi separate de politicile de control şi execuţie a pedepselor administrate de stat. Nu doar că nu se constituie ca un sector auxiliar sau neimportant al structurii sistemului politic, ci aparţine înseşi logicii puterii represive, constituind un instrument al aplicării acesteia.

Reeducarea a purtat la Aiud numele de „restructurare"[14] sau de „descompunere a legionarilor"[15], constituindu-se într-o veritabilă ortopedie a conştiinţelor, având ca scop principal transformarea din interior a deţinuţilor, fiind strâns dependentă de dimensiunea punitivă. Crăciun folosea în acest sens expresia „zdruncinarea

---

[13] Lucrarea, realizată cu concursul a 135 de deţinuţi („colectivul cluburilor cultural-educative"), în două volume, conţine 21 de capitole şi un total de 826 de pagini. Coperta i-a aparţinut lui Radu Mironovici, „responsabilul artistic" a fost Nicolae P. Ruja, iar coordonator, Stere Mihalexe (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 57).

[14] În alt loc găsim formularea „procesul de restructurare moral-politică" (Idem, dosar nr. 13146, f. 1). Termenul a fost, de fapt, pe deplin adjudecat de Gheorghe Crăciun, el având însă o istorie ceva mai veche. În 1949 în penitenciarul Suceava, Alexandru Bogdanovici, unul din cei mai importanţi actori ai reeducării din amintitul penitenciar, dar şi de la Piteşti, într-o carte poştală trimisă familiei, nota: „Astăzi sunt descătuşat definitiv şi complet din negura unui trecut nenorocit. Muncesc pentru *restructurarea* mea deplină" [subl.n.] (Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, vol. I, p. 79).

[15] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 47.

moralului"[16], referindu-se la diferitele acţiuni de descurajare a deţinuţilor. Erau urmărite edificarea interioară, consolidarea conştiinţelor în jurul noilor idealuri politice şi câştigarea unui nou statut uman. Dezideratul nu consta doar în modificarea educaţiei sau a comportamentului, ci în inducerea unei metamorfoze, apariţia unui *om nou*, născut pentru o nouă ideologie, adaptat noilor realităţi, transformat din interior.

Ceea ce numim reeducare pedagogică[17], ca practică punitivă, experimentată începând cu 1959 în penitenciarele României (cu precădere Aiud, dar şi Gherla, Jilava, Văcăreşti şi Botoşani, în forme mai „slabe" însă) nu poate fi asimilată practicilor similare executate în închisorile funcţionând în interiorul unor regimuri democratice. Diferenţa specifică, cum s-a afirmat, este constituită de scopul pe care pedagogii comunişti şi-l propuneau, şi anume *schimbarea conştiinţei politice* a deţinuţilor.

Un raport-sinteză privind activitatea Grupului Operativ, aparţinând colonelului Crăciun[18], redactat *pro domo sua* în a doua jumătate a anului 1964, la care se va face trimitere constant în această analiză, definea „noua concepţie despre rolul detenţiei" ca una care asuma necesitatea ca deţinuţii „să-şi schimbe atitudinea faţă de muncă, să capete deprinderea şi pregătirea necesară pentru a munci în colectiv, să se deprindă cu ordinea şi disciplina, să-şi însuşească anumite cunoştinţe elementare, politico-culturale, care pregătesc condiţiile pentru formarea *unei conştiinţe noi* [subl.n.]"[19]. Instrumentele folosite pentru punerea în practică a acestui deziderat pot părea legitime: munca, ordinea, disciplina, cunoaşterea etc. În fapt, obiectivul principal al reeducării l-a constituit neutralizarea oricăror opţiuni politice care ar putea intra în contradicţie cu cele ale Partidului Comunist. Sentimentul „de a fi la volanul istoriei"[20] era nu doar irezistibil, ci şi exclusivist. Orice altă cale era o ameninţare organică adresată certitudinii. Faţă de ea nu se putea articula decât un răspuns violent, consecinţă a „necesităţii istorice".

Scopul reeducării, conform unui raport al Grupei Operative din septembrie 1962, era să-i scoată pe deţinuţi din „starea de înapoiere în care se găsesc, pentru a putea înţelege ce se petrece în jurul lor şi a putea să-şi dea seama de uriaşele realizări din patria noastră"[21]. Recuperarea pentru noua societate comunistă nu se putea face de la sine. Intervenţia pedagogică, datorită dificultăţii unor asemenea sarcini, putea apela şi la o metodică ceva mai accidentată. În fapt, abuzul de limbaj represiv dă măsura exactă a metodelor şi ţelurilor acestui proces. Rapoartele folosesc termeni ca: „destrămarea unităţii legionare", „dărâmarea idolilor legionari", „derută şi demoralizare", demascare,

---

[16] Idem, dosar nr. 12613, f. 69.

[17] Ea a mai fost numită reeducarea prin autoanaliză sau prin autocritică (Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Modelul reeducării prin autoanaliză. Aiud şi Gherla: 1960-1964*, în „Arhivele Totalitarismului", Anul II, Nr. 1-2, 1994, pp. 60-73).

[18] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3463, ff. 1-42. Raportul a fost publicat de Florian Banu, *op. cit.*, pp. 541-585.

[19] Florian Banu, *op. cit.*, p. 550.

[20] Expresia îi aparţine lui Milan Kundera şi provine din celebrul eseu al acestuia *Un Occident kidnappé ou la tragedie de l'Europe centrale*, publicat prima oară în „Le Debat", nr. 27, noiembrie 1983.

[21] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 174.

zdruncinarea încrederii, zdrobirea rezistenței, desolidarizare sau izolare[22]. Idealul regulativ al „omului nou" era unul puternic profilat ideologic: „Omul nou de astăzi este plămădit în spiritul umanist al socialismului izvorât din iubirea de om, pentru care i se îndrumează toată generozitatea și dăruirea. El este omul colectivității. Este tolerant și lipsit de prejudecăți. El merge și la sacrificiu însă pentru scopuri *violente umaniste* [subl.n.]: s-a orientat în acțiunea temerară de cucerire a cosmosului, pentru a cărei descifrare au mers cot la cot tânărul și tânăra animați de același sentiment frumos al realizării fericirii omului, în slujba vieții și nu a morții. Însă, pentru formarea omului nou s-au creat mai întâi bazele materiale pe infrastructura cărora se structurează personalitatea sa"[23].

Aportul fundamental al Grupei Operative conduse de colonelul Gheorghe Crăciun a constat nu în aplicarea sau rafinarea metodelor unei așa-zise pedagogii a reeducării, al cărei material a fost doar pretextul cel mai comod, cadrul stilistic, recuzita ideologică necesare raportărilor făcute partidului, ci în „*zdruncinarea* [subl.n.] concepțiilor vechi și *întărirea* convingerii în trăinicia regimului nostru democrat-popular"[24]. Rolul G.O. consta în primul rând în demascarea „activității criminale" a legionarilor și în reconvertirea lor la noua ideologie comunistă. Munca de „culturalizare" seconda controlul conștiințelor, fiind doar un mediu de aplicare. Asaltul ideologic, pus în practică printr-un minuțios mecanism informativ-operativ, menit „zdrobirii" oricărei rezistențe, a constituit esența activității G.O. Cum plastic expune colonelul Crăciun, deținuții nu fuseseră încarcerați pentru culpa de a nu-l fi lecturat pe Sadoveanu sau pentru că nu i-ar fi jucat pe Molière ori Caragiale. „Izolarea lor de societate s-a făcut *pentru activitatea criminală* [subl.n.] dusă împotriva puterii populare", iar dacă „se vede clar", subliniază șeful Grupului Operativ, este evident „*unde* [subl.n.] trebuie pus accentul în munca cultural-educativă"[25]. Accesul la presă și bibliotecă nu este ceea ce poate părea. El nu s-a constituit într-un „progres" în lungul parcurs istoric al represiunii penitenciare din România comunistă. Modificările stilistice, dimpotrivă, au mascat o rafinare sinistră a acelorași idealuri transformatoare puse în operă la Pitești sau Gherla. În interviurile acordate după 1990, fostul șef al penitenciarului și-a metamorfozat declarațiile, accentuând pe amănuntul „pedagogic" de care, în 1964, se ferea ca de o nefericită confuzie. Reeducarea de la Aiud nu a fost o specie a mult invocatului „umanism socialist", ci un exercițiu punitiv extrem de cinic și pervers. Veritabila rațiune de a fi a acesteia a fost *convertirea ideologică a deținuților* în interiorul unei pedepse și ca o punere în operă a acesteia.

Cât privește al doilea argument, privind libertatea celui care accepta reeducarea, aceasta era ca și inexistentă. Odată implicat, deținutul intra într-un mecanism strict al obligațiilor, menit să reconfirme angajamentul ferm și onest pe calea lepădării de legionarism: „Pe linie cultural-educativă promit să particip intens la crearea unei opinii de masă pentru respectarea regulamentelor și a dispozițiilor ce le primim din partea

---

22 *Ibidem*, f. 176.

23 Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, ff. 238-239. Fragmentul îi aparține doctorului Alexandru N. Popovici și este dintr-o prelegere a acestuia din ianuarie 1964, susținută la clubul penitenciarului Aiud.

24 Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 114.

25 Florian Banu, *op. cit.*, p. 572.

conducerii; să scriu lunar articol pentru gazeta de perete; să colaborez ori să întocmesc o conferinţa tehnică; să-mi conturez o calificare cât mai înaltă prin studierea materialelor existente la bibliotecă despre aşchierea metalelor; să combat cu vehemenţă pe cei care eventual nu se încadrează în procesul cultural-educativ”[26]. În acelaşi timp, nu exista nici o posibilitate, cât de mică, privind intervenţia, opţiunea alternativă, alegerea unor mijloace diferite în reeducare, deţinuţii nefiind niciodată consultaţi în legătură cu materialele expuse.

Al treilea argument este cel legat de înţelegerea structurală a reeducării drept o formă de pedeapsă. Componenta *represivă* a acestei pedagogii nu poate fi ignorată. În raportul colonelului Crăciun din 1964 înţelegerea reeducării ca *practică punitivă* este neechivocă. Crăciun ţine să precizeze că „reeducarea deţinuţilor din penitenciare şi colonii de muncă se integrează în rândul măsurilor revoluţionare ale P.M.R. şi guvernul R.P.R. şi *priveşte domeniul dreptului penal* [subl.n.]. Conţinutul acestuia constă în *realizarea măsurilor de pedepsire* [subl.n.] împotriva elementelor descompuse şi duşmănoase, legat de realizarea unei influenţe educative asupra lor, prin muncă productivă şi mijloace culturale”[27].

În aceeaşi logică, trebuie amintit că pedeapsa la Zarcă[28] era înscrisă în chiar logica fenomenului reeducării[29], pentru deţinuţii refractari oricărei implicări, care

[26] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13482, vol. 2, f. 7.

[27] Florian Banu, *op. cit.*, p. 550.

[28] Zarca era de fapt o clădire cu parter şi etaj situată în incinta penitenciarului, asigurând condiţii de izolare deplină, având 70 de celule. Condiţiile de detenţie erau cele mai grele din tot penitenciarul: „În izolarea special amenajată pentru cei pedepsiţi din Zarcă, timp de 17 ore din cele 24 nu aveam voie să ne atingem de pereţi, să ne rezemăm de uşorul uşii, să stăm pe marginea tinetei - care nu avea capac şi care scotea un miros îngrozitor nemaifiind spălată - şi nici să stăm, eventual, lungiţi pe ciment. Masa o primeam o dată la trei zile şi consta din 250 grame de pâine şi o zeamă căldută, câteodată rece, fiind greu de precizat din ce era făcută. (…) În celula de izolare, începând de la ora 22.00 şi până la 5.00 ni se lăsa din perete un pat din plăci aglomerate, ni se arunca o pătură care nu era întreagă, în afară de faptul că era ruptă şi cu găuri, care trebuia să ne fie şi saltea şi velinţă” (Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, Bucureşti, Editura Apologeticum, 2005, pp. 64-65, ediţie electronică, disponibilă la adresa http://www.procescomunismului.com, consultat la 5 mai 2010).

[29] Într-un raport din 24 iulie 1962 către Drăghici, colonelul Gh. Crăciun scria: „Tot după această dată vom trece la izolarea în Zarcă a elementelor fanatice şi care se dovedesc refractare în procesul muncii cultural-educative. Vom raporta nominal pe cei propuşi pentru izolare înainte de a trece practic la măsuri. După toate datele pe care le avem, considerăm că numărul celor care vor rezista va fi între 200-300 legionari” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 164). Zarca era folosită totodată şi pentru unele combinaţii operative, cei izolaţi acolo fiind parte, spre exemplu, din planurile de dezbinare dintre simişti şi antisimişti, gândite de ofiţerii Grupului Operativ (*Ibidem*, f. 335). În decembrie 1961 la Zarcă erau închişi 150 deţinuţi, în septembrie 1962 erau 97, iar trei luni mai târziu 120 (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 258, Idem, dosar nr. 12613, ff. 166, 215). Despre tratamentul aplicat celor încarceraţi în acest loc redăm un fragment provenind dintr-o notă informativă din 31 mai 1964 a agentului „Mărgărit Ion”, care relatează o discuţie cu un fost deţinut de la Aiud, Costineanu, fost frizer al infirmeriei penitenciarului. Întrebat „Ce este aceea Zarca?” acesta răspunde: „Zarca este o parte a închisorii, unde sunt deţinuţii cei mai «grei». Îi ţine într-o linişte de mormânt 6-7 luni de zile, până ajung numai piele şi

refuzaseră scrierea „autoanalizei”, participarea la şedinţele de autodemascare sau la munca „cultural-educativă” de la cluburile penitenciarului: „Elementele legionare care se menţin încă pe poziţie fanatică şi se dovedesc refractare în problema muncii cultural-educative, vor fi izolate la Zarcă”[30]. Închiderea la Zarcă nu era considerată o pedeapsă administrativă, pentru abateri înregistrate faţă de disciplina sau regulile penitenciarului, aşa cum prevedea regulamentul acestuia, ci o măsură punitivă în practica reeducării. „Cei cu comportare rea şi care merită să stea izolaţi”[31], cei consideraţi „fanatici”, cei care refuzau participarea la reeducare erau izolaţi aici. O rezoluţie a lui Crăciun pe o notă informativă a agentului „Varodi Lamberto” din 6 aprilie 1962 despre Virgil Mateiaş, acolo unde era relatată o importantă distincţie a acestuia între vinovăţia penală, politică şi morală, precizând că el nu şi-o poate asuma decât pe ultima, afirma: „Este bun prieten cu Sima şi Petraşcu. Ei au făcut crime cu care el a fost solidar tot timpul şi continuă să fie. În continuare el încearcă să influenţeze şi pe alţii. Va trebui demascat fără cruţare şi apoi izolat la Zarcă”[32].

Încă de la începutul perioadei activităţii Grupului Operativ, în planul redactat împreună cu şeful Direcţiei a III-a în 1960, se prevedea explicit: „Cei care se dovedesc că cu toate încercările făcute de a-i reabilita, rămân şi pe mai departe pe o poziţie duşmănoasă, fanatică, din cadrul altor locuri de detenţie să fie reîncarceraţi în Penitenciarul Aiud, unde să li se aplice *regim sever de izolare* [subl.n.]”[33]. În afară de Zarcă, izolarea era asigurată şi de câteva celule[34] cu o funcţie similară, împreună cu secţia[35] numită „Izolator”.

Zarca a constituit un element cheie în procesul de ortopedie a conştiinţelor, beneficiind de un club cu strategii specifice. La Zarcă izolarea era strictă, supravegherea şi controlul operativ de asemenea. Regimul de hrană era drastic diminuat, fiind aplicată înfometarea controlată, iar asistenţa medicală era inexistentă. După un „stagiu” aici, Crăciun trimitea un agent care să sondeze starea de spirit a celor închişi, cărora li se transmitea pe această cale că o atitudine flexibilă, obedientă şi plină de căinţă i-ar putea

---

os şi după aceia pe targă se aduceau la spital, unde li se dădea să mănânce absolut tot ce vroiau. După ce se îngrăşau, iar îi băgau la Zarcă. La Zarcă numai eu aveam acces. Nici caraliii nu aveau” (Idem, dosar nr. 13482, vol. 1, ff. 219-220). Aici deţinuţii stăteau complet izolaţi, cu lanţuri la mâini şi la picioare, „trăind senzaţia morţii în orice clipă” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 3., ff. 97, 105).

[30] Menţiunea provine dintr-un referat al colonelului Gheorghe Crăciun înaintat lui Alexandru Drăghici personal la 1 noiembrie 1962, conţinând „rezultatele obţinute ca urmare a aplicării măsurilor informative şi cultural-educative asupra deţinuţilor legionari din penitenciarul Aiud” (Idem, dosar nr. 13237, f. 116).

[31] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 219.

[32] Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 318.

[33] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 18. Pentru o analiză *in extenso* a documentului vezi, mai jos, capitolul „Planul de perspectivă”.

[34] „Unele camere din Secţia I”, cum găsim într-un raport al Grupei Operative din 14 septembrie 1962 către M.A.I., Cabinet V, fuseseră amenajate în acest sens (Idem, dosar nr. 12613, f. 166).

[35] Secţiile erau sectoare ale penitenciarului, cuprinzând mai multe celule, de diferite mărimi. Au existat 13 asemenea secţii, cuprinzând Celularul, Fabrica, Izolatorul, Zarca, Spitalul T.B.C., Cluburile etc.

scoate de acolo[36]. Odată executat stagiul la Zarcă, erai obligat să nu divulgi nimic din cele trăite la izolare. Cooperanţii urcau la secţiile V şi VI, aici având acces la conferinţe, cărţi, jocuri de şah, plimbare mai multă şi – pe măsura îmbunătăţirii obedienţei şi docilităţii – la diferite munci. Doar cei care munceau aveau acces la scrisori, pachete şi vorbitor trimestrial, mesajul difuzat printre deţinuţi fiind că doar de la munci te poţi elibera.

Rezultatele unui atare regim dur nu se vor lăsa aşteptate, deţinuţii închişi aici raportând „că nu vor să moară la Zarcă"[37]. În cazul legionarilor „fanatici", „transformarea lor este mai grea şi mai îndelungată"[38], însă soluţia încarcerării în acest loc dădea rezultate foarte bune. Cu toate acestea, procesul era dificil şi greoi: „presiunea [pe] care o exercităm asupra lor este mult mai mare ca în trecut şi desprinderea lor încă nu oferă garanţia că vor fi cinstiţi"[39]. Era amintit totuşi şi cazul acelor legionari care „preferă să moară", decât să participe la activitate cultural-educativă[40], care refuzau libertatea, preferând să-şi facă detenţia până la capăt.

Primele elemente privind al doilea val al reeducărilor, după experienţele din penitenciarele Aiud (1946-1948), Suceava (1948-1949) şi Piteşti (1949-1951), datează de la finele anului 1957 – începutul lui 1958, atunci când conducerea Direcţiei a III-a[41] coordona activitatea unui aşa-numit *Serviciu Independent*, responsabil cu munca informativă în rândul deţinuţilor contrarevoluţionari din penitenciare. *Serviciul* documenta suplimentar cazurile unor deţinuţi, prin obţinerea informaţiilor care nu fuseseră declarate de aceştia în anchete, cu scopul de-a extinde arestările în mediile pe care le frecventaseră. Înainte de numirea lui Gheorghe Crăciun la conducerea penitenciarului Aiud, pe lângă reprezentanţii Direcţiei a III-a, funcţionau Grupa „D" (responsabilă cu munca de contrainformaţii)[42] şi ofiţerii politici aparţinând Serviciului

---

[36] Nistor Chioreanu se afla, spre exemplu, în Zarcă în aprilie 1962. Ofiţerul responsabil cu paza şi supravegherea în Zarcă era Nicolae Rădulescu. El era pus să încerce diferite modalităţi de apropiere de Chioreanu, pentru a-l „atrage la colaborare" (*Ibidem*, f. 74).

[37] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 14.

[38] *Ibidem*, f. 15.

[39] *Ibidem*.

[40] *Ibidem*.

[41] Direcţia a III-a a fost de la înfiinţarea Securităţii puternic implicată în controlul informativ al spaţiului penitenciar. Denumirea acesteia în 1948 era Contrainformaţii penitenciare, fiind condusă de maiorul Coman Stoilescu (Florian Banu, *Studiu introductiv* la Florica Dobre (coordonator), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Ţăranu, *Securitatea: structuri-cadre, obiective şi metode*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. X). În intervalul 1945-1948 reeducarea în penitenciare cădea în sarcina Direcţiei Generale a Penitenciarelor, care trimitea „instrucţiuni şi circulări" acelor locuri de detenţie unde era organizată reeducarea deţinuţilor (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 35). Din martie 1949 reeducarea a căzut în sarcina nou înfiinţatului Serviciu Operativ din cadrul Direcţiei a III-a, gândit – la iniţiativa lui Gheorghe Pintilie – ca „organ informativ în cadrul penitenciarelor" (*Ibidem*, pp. 98, 100).

[42] Printre ofiţerii care lucrau operativ în penitenciar, unii aparţineau Direcţiei a III-a, alţii Serviciului „D". Maiorul Popa Constantin, de pildă, era în 1958 reprezentantul Direcţiei a III-a, ocupând funcţia de locţiitor al şefului Serviciului Independent, iar căpitanul Liber Iulian,

Politic şi Cultural-Educativ din cadrul D.G.P.C.M., responsabili cu reeducarea. În formele ei premergătoare anului 1958, reeducarea se mărginea la audierea unor conferințe, lectura ziarelor oficiale, participarea la muncile din penitenciar etc.[43], munca de contrainformații nefiind cuplată cu cea „cultural-educativă". *Nu exista încă o conexiune directă între strategiile informativ-operative ale celor două structuri ale Securității din penitenciar și programele Serviciului Politic.* Lucrurile se vor modifica radical odată cu 1 noiembrie 1958, dată la care directoratul penitenciarului Aiud a fost preluat de colonelul Gheorghe Crăciun[44]. Împletirea muncii informative cu reeducarea a fost principala inovație a lui Crăciun.

În două locuri[45] Crăciun rememorează chemarea sa la M.A.I. în toamna anului 1958, de față fiind ministrul Alexandru Drăghici, locțiitorul său, gl.-lt. Gheorghe Pintilie, şi secretarul ministerului, gl.-lt. Vasile Negrea, în vederea numirii în funcția de coordonator al unei munci „speciale" de „neutralizare politică" a deținuților legionari încarcerați la Aiud. În discuția care a avut loc, Drăghici a invocat existența în acel penitenciar a unui aşa-numit „comandament legionar", față de care trebuiau luate măsuri dure. Crăciun nu fusese ales întâmplător să se ocupe de vârfurile legionare: „Bine, dar eu cunoşteam pe primii legionari, pe Corneliu [Zelea Codreanu], din văzute, din 1927. Şi trăind în Cluj, în mediul studențesc, am cunoscut grade, chestii, organizare şi pentru mine era clar! Că dacă-l am pe N[icolae] Petraşcu[46] închis şi dacă-l am pe

căpitanul Comăniță Th., căpitanul Becheru Gheorghe şi lt. major Maxman S. țineau de Serviciul „D" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 227).

[43] Despre reeducarea premergătoare misiunii lui Gheorghe Crăciun a scris Mircea Stănescu, *op. cit.* pp. 35-38.

[44] Despre biografia lui Gheorghe Crăciun pot fi găsite detalii la: Andrei Muraru, *Profilul reeducatorului. Biografia lui Gheorghe Crăciun*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Memorialul rezistenței anticomuniste din Țara Făgăraşului, *Forme de represiune în regimurile comuniste*, volum coordonat de Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Iaşi, Editura Polirom, 2008, pp. 109-117, Cristina Anisescu, *op. cit.*, pp. 386-429, Viorel Cacoveanu, *Satanizarea României*, Craiova, Editura Obiectiv, 2007. Ultimul volum reprezintă, după declarațiile autorului, prelucrarea a 2000 de pagini de memorii ale colonelului Gheorghe Crăciun, însoțite de fragmente de interviu, constituindu-se, de fapt, într-o încercare cinică de deculpabilizare şi răstălmăcire a trecutului, prin masive omisiuni şi recuperarea în grilă naționalistă a unor gesturi ale fostului director al penitenciarului Aiud.

[45] Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 414 şi Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, pp. 24-25.

[46] Nicolae Petraşcu (1907-1968) a avut funcția de locțiitor al comandantului Legiunii şi ulterior secretar al Mişcării Legionare, fiind încarcerat la Aiud din 1958 până în 1964. A fost găsit la 28 octombrie 1968 spânzurat cu un cablu electric în locuința sa din Sibiu, bănuindu-se că ar fi fost vorba de sinucidere. Într-un volum bazat pe memoriile colonelului Crăciun şi pe câteva interviuri cu acesta, fostul director de la Aiud pretindea că ar fi intervenit pentru angajarea lui Petraşcu, dar cei din M.A.I. care aprobau propunerile de grațiere şi reîncadrare i-ar fi replicat: „Cum, pe banditul ăla vrei să-l pui într-un birou, într-o bibliotecă?" Prin urmare, se ia decizia ca „banditul să se califice vatman de tramvai", pentru că „acolo e locul lui". Sinuciderea, în varianta lui Crăciun, ar fi fost motivată de găsirea în casa unui unchi de-al său a unor pistoale şi cartuşe (Viorel Cacoveanu, *op.cit.*, p. 73). Nu avem date prin care să putem confirma implicarea lui Crăciun în menajarea, după apariția decretelor de grațiere, a foştilor deținuți, toate datele existente concurând, dimpotrivă, în a-i infirma versiunile. Anumiți memorialişti acreditează ideea

Borşa[47] închis, păi ăştia sunt cei doi secretari, al lui Sima şi al lui Corneliu. Şi dacă am şefii tineretului, pe [Gheorghe] Brahonschi şi pe [Aurel] Călin şi pe nu ştiu mai care, *am un comandament* [subl.n.]….”[48].

Noua funcţie propusă lui Crăciun era asimilată cu cea de şef de Regională de Securitate, subordonarea făcându-se strict către Drăghici[49]. Pe linie operativă, foarte puţini ştiau ce anume avea să se petreacă la Aiud. Din documente reiese că, în afară de conducerea ministerului, fusese consultată doar cea a Direcţiei a III-a, corespondenţa operativă făcându-se în cea mai mare măsură cu aceasta. Rolul ei a fost unul major, mai cu seamă pe linie informativ-operativă, „sprijinind şi controlând” activitatea Grupei Operative, întrucât „Direcţia a III-a se ocupă în Minister cu legionarii”[50]. La întâlnirea amintită, prima intervenţie i-a aparţinut lui Pintilie, care-l sfătuieşte să aplice la Aiud un tratament dur: „Te duci acolo şi baţi la ei la c…. Dur! Şi cu ei, şi cu cadrele noastre. Acolo dezmăţ”[51].

Și în raportul-sinteză din 1964, din care am mai citat, începutul reeducării este plasat în anul 1959. Memorialistica reţine primăvara lui 1962 ca moment al debutului efectiv al acţiunii de reeducare de la Aiud[52], datarea nefiind însă exactă, referindu-se mai degrabă la generalizarea măsurilor „cultural-educative” în penitenciar.

La venirea lui Crăciun, penitenciarul era subordonat Regionalei de Securitate Cluj, munca de contrainformaţii fiind coordonată de Serviciul „D” de la nivelul acesteia[53]. Odată numit la conducerea penitenciarului, Crăciun a fost vizibil deranjat de

asasinării de către Securitate a lui Petraşcu (Gheorghe Brahonschi, *Sinucis sau asasinat?*, lucrare disponibilă la adresa web http://miscarea.net/rezistenta-brasov6.htm, consultată la 5 mai 2010).

[47] Ioan-Borşa Dumitrescu (n. 1899 în comuna Corbi, Argeş); preot; în 1932 a intrat în Mişcarea Legionară; participant la războiul civil din Spania (1936); a deţinut funcţia de secretar general al Mişcării Legionare pe Bucureşti până în 1940; după 1938, odată cu instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea, pleacă în Polonia, apoi la Berlin, unde participă la un plan de reorganizare a Mişcării Legionare, alături de Constantin Papanace, Victor Vojen şi alţii; în 1940 se întoarce în ţară; inspector general la Oficiul Central de Românizare din cadrul Ministerului Muncii (1941-1944); voluntar pe frontul antisovietic, ca preot (1942-1943); a fost arestat la 15 mai 1948 şi condamnat de Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti prin Sentinţa nr. 561 din 17 mai 1955 la 20 de ani temniţă grea şi confiscarea averii, pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare”; a fost încarcerat la Aiud din 1959, fiind transferat de la penitenciarul Galaţi (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, ff. 12-12v, 18).

[48] Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 423.

[49] „Mă, tu te duci acolo tot ca director regional şi nu vei fi supus decât ministerului”, i-ar fi spus Alexandru Drăghici în 1958 (*Ibidem*, p. 415).

[50] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 220.

[51] Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 415. Deşi a declarat că Gheorghe Pintilie l-a instruit doar în legătură cu ce urma să se organizeze în penitenciar, fiind ulterior trecut la „munca de spate”, multe din rapoartele Grupei Operative îi erau trimise adjunctului ministrului Afacerilor Interne (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 19).

[52] „Reeducarea de la Aiud a început în primăvara anului 1962” (Demostene Andronescu, *op.cit.*, p. 26). În alt loc fiind prezentă o contextualizare mai strictă: „prin decembrie 1961 sau ianuarie 1962, s-a răspândit deodată vestea că a început reeducarea” (*Ibidem*, p. 56).

[53] Între 1957-1959, şeful Grupei „D” din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, care răspundea direct de penitenciarul Aiud, era lt.maj. Bădilă Viorel (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr.

supravegherea la care era supus de colegii de la Contrainformații sau cei de la „Pază și Regim”, prin locțiitorul politic al directorului penitenciarului, un anume căpitan Băncilă (subordonat șefului Serviciului „D” de la nivelul Regionalei) și de „locțiitorul cu pregătirea de luptă”, lt. Nagy Zoltan[54]. Vexat, Crăciun rememorează: „Eu, colonelul, eram urmărit, filat de un căpitan și de un locotenent din subordine! Nu-mi venea să cred în ce junglă nimerisem…”[55].

Nemulțumit de imposibilitatea de a funcționa la nivelul așteptărilor „înaltelor indicații” trasate la București, aflându-se în conflict cu ofițerii Grupei „D” din penitenciar[56], datorită sistemului de subordonări față de Regionala de Securitate Cluj, în primele luni ale lui 1959 Crăciun redactează un raport către conducerea ministerului în care solicită înființarea *Grupului Operativ*, cu reguli de conspirativitate scrictă[57], cu un efectiv înnoit de ofițeri, cu posibilitatea de-a controla numirile și schimbările din funcții în cadrul penitenciarului. Ideea centrală era obținerea unui control total asupra deținuților și strategiilor de contact cu aceștia, fără nici o altă interferență[58]. Ulterior a solicitat o audiență la Alexandru Drăghici, pentru clarificarea situației sale problematice de la Aiud. La București, are loc o discuție în cerc foarte restrâns, doar cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și Alexandru Drăghici. Se ia decizia schimbării întregii garnituri operative de la Aiud, prin încadrarea unor noi ofițeri de securitate, care vor constitui *Grupul Operativ*, autorizat să preia în întregime atribuțiile informativ-operative ale fostei Grupe „D”, „un lucru extraordinar pentru mine”[59], cum rememora fostul director al penitenciarului. Ofițerii Grupei „D” au fost mutați în alte locuri de detenție. Activitatea

---

13341, vol. 1, ff. 29, 66), iar șeful Serviciului „D” de la nivelul Regionalei de Securitate Cluj era locotenent-major Șerban Constantin (Idem, dosar nr. 12608, f. 331). Din structura serviciului mai făceau parte la acea dată: lucrător operativ Herczeg [Herteg] Zoltan, lt. Costea Victor, lt.-maj. Chirilă Scarlat („Cel mai puternic om, în ceea ce privește pedepsele”, „care simțea o acută plăcere de a pedepsi”, așa îl descria Crăciun, amintindu-și de perioada directoratului de la Aiud (Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, pp. 30, 40) și lt. maj. Ghețu I. Petre (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12608, ff. 199, 204, 228).

[54] Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 27.

[55] *Ibidem.*

[56] Ofițerii grupei „D” erau, își amintea Crăciun, „copii tineri, mai slab pregătiți și uneori cu anumite defecte și necazuri”, aplicând de multe ori bătaia, lipsindu-le controlul real al deținuților (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 413).

[57] Imediat după reorganizarea noii unități de contrainformații din penitenciar, la prima vizită a șefului Serviciului „D” la Aiud, la întrebarea privind obiectivele trasate de conducerea ministerului, Crăciun îi răspundea că nu poate comunica cele discutate la București cu Dej și Drăghici, fiind strict confidențiale. Raportul de subordonare dintre Grupul Operativ și regională, de fapt, dispăruse. Interesant este că, la mai bine de 30 de ani de la evenimente, un reprezentant al S.R.I., într-o convorbire pe care a purtat-o cu fostul director al penitenciarului Aiud, i-a sugerat acestuia să nu divulge nici un amănunt despre Grupul Operativ, considerându-se încă „o chestiune internă” (*Ibidem*, p. 397).

[58] Între 1959-1960 anumite „interferențe” au existat, fiind vorba despre controlul administrativ al Direcției Generale a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă și de cel contrainformativ, aparținând Serviciului „D” de la nivelul Regionalei de Securitate Cluj.

[59] Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 413.

nou înființatului organism era în directa supraveghere a lui Drăghici[60]. Toate rapoartele de activitate, planurile de măsuri ş.a.m.d. se trimiteau conducerii M.A.I. şi şefului Direcției a III-a, niciodată Regionalei Cluj.

Dorind să-şi adjudece şi să controleze integral munca „cultural-educativă", Crăciun a propus conducerii ministerului eliminarea oricărei interferențe operative pe linia reeducării cu Serviciul Cultural-Educativ din cadrul D.G.P.C.M.[61], pârghiile acestuia trebuind să fie controlate în exclusivitate de Grupul Operativ, motivând că „sprijinul primit din partea Serviciului (…) este insuficient şi lipsit de conținut"[62]. Solicitarea controlului total pune în evidență veritabilele mize ale reeducării, care erau cele strict represive. Conspirarea şi protejarea ofițerilor de securitate erau considerate, din această perspectivă, obiective majore. Crăciun primeşte în septembrie 1961 aprobarea lui Drăghici pentru înlocuirea lucrătorului cultural-educativ şi a locțiitorului politic cu ofițeri de securitate aparținând G.O.[63]. În funcția de educator cultural a fost numit locotenentul Nicolae Rădulescu, lucrător operativ prim[64]. Cum postul de educator cultural figura în schema penitenciarului ca angajat civil, s-a luat decizia ca lt. Rădulescu să fie trecut în rezervă de către D.G.P.C.M., păstrându-şi conspirat gradul de locotenent[65]. Funcția de locțiitor politic era ocupată de căpitanul Gavrilă Hoza, şeful Grupei Operative propunând chemarea acestuia la Secția cadre „pentru a fi instruit asupra sarcinilor ce le are în problema reeducării deținuților, arătându-i-se că la Penitenciarul Aiud se desfăşoară muncă informativ-operativă şi de reeducare a deținuților"[66].

Sarcina principală trasată de conducerea M.A.I. a fost lichidarea definitivă a rezistenței legionare şi neutralizarea potențialului politic al membrilor Mişcării, punându-i-se în vedere lui Crăciun evitarea complicațiilor apărute în prima jumătate a anilor '50 la Piteşti şi Gherla[67]. În termenii specifici, cele două obiective majore au fost „destrămarea organizației legionare" şi „compromiterea cadrelor de conducere"[68] ale Mişcării.

---

[60] Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 48.

[61] „Lucrătorii care vin în control, nu aprofundează munca lor, le este suficient dacă văd fotomontaje şi statistici, rămân impresionați de numărul şedințelor, conferințelor şi cărților citite, dar nu urmăresc rezultatele, nu dau îndrumări concrete, în general nu se simte sprijinul lor" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 217).

[62] *Ibidem*, f. 240.

[63] *Ibidem*, f. 220.

[64] Acesta îl înlocuise pe activistul cultural Ioan Arcus, angajat al D.G.P.C.M. (Idem, dosar nr. 12608, f. 576).

[65] *Ibidem*.

[66] *Ibidem*, f. 577.

[67] „Având şi exemplele negative de la Piteşti şi din alte penitenciare, din timpul când răspundeau Pintilie şi Nicolschi, ştiam bine că activitatea din trecut s-a soldat cu trimiterea în fața justiției, alături de legionari criminali şi a unor cadre de securitate şi penitenciare, care au participat la activitatea zisă educativă din acel timp. Deşi nu pe deplin, totuşi rezerva noastră, mai degrabă timiditatea de la început, era determinată şi de evenimentele petrecute în penitenciare, precum şi de poziția celor doi şefi amintiți mai sus" (Florian Banu, *op. cit.*, p. 553).

[68] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 17. Planul de măsuri în care apar aceste sintagme datează din iunie 1959.

În schema de organizare a nou înfiinţatului organism fuseseră prevăzute 20 de posturi, până în 1963 funcţionând însă cu un număr de doar 16 ofiţeri, iar după aceea cu 13, fapt care ar fi determinat depunerea unor „eforturi mărite pentru îndeplinirea sarcinilor"[69]. Aceştia lucrau conspirat, sub acoperirea gradului de plutonier[70], deşi rolul şi funcţiile lor erau cu totul altele, fiind conspiraţi inclusiv faţă de personalul militar sau administrativ propriu al penitenciarului[71]. Membrii Grupului Operativ fuseseră selectaţi dintre cei mai buni elevi ai Şcolii de ofiţeri de securitate de la Băneasa.

Componenţa Grupului la 5 august 1964, aşa cum o găsim într-o adresă redactată cu „ocazia încheierii misiunii încredinţate", destinată şefului Direcţiei Cadre din M.A.I., „personal tov. colonel Pateşan Ioan"[72], era următoarea: col. Iacob Martin[73], lt.col. Ivan Ioan[74], lt.maj. Rădulescu Nicolae[75], cpt. Deac Alexandru, cpt. Chirilă Scarlat, lt.maj. Lungu Aurel[76], lt.maj. Suărăşan Alexandru, mr. Nodiţ Ioan, lt.maj. Sturza Iosif, lt.maj. Lazăr Gheorghe, lt.maj. Ciumacenco Ioan, lt.maj. Blăjuţ Mihai, activist cultural Rădulescu Virginica[77].

---

[69] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46.

[70] Crăciun rememorează dificultăţile conspirativităţii pentru tinerii ofiţeri aduşi la Aiud: „(…) să vină ofiţerul cu Securitatea şi să nu-şi pună galonul Steaua şi să-l bagi acolo, în putoarea celularului şi să răspundă la ordinele celorlalţi mai mari, plutonieri-majori, că eu i-am încadrat plutonieri la început. Şi să răspundă la ordinele ofiţerilor, du-te, adă-mi apă, adă-mi nu ştiu ce" (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 418).

[71] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46. Despre dimensiunea conspirată a activităţii Grupului Operativ, colonelul Crăciun a vorbit în 1995 (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 413). Într-o adresă din 1964 către Direcţia Cadre din M.A.I. el spunea: „Raportez că deşi unii din ei, lucrători tineri, selecţionaţi dintre elevii cei mai buni ai Şcolii de ofiţeri de securitate, au purtat cu demnitate timp de peste cinci ani de zile gradele de plutonier şi nu au deconspirat acoperirea sub care au fost introduşi în muncă (…)" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 46).

[72] *Ibidem*.

[73] Colonelul Iacob Martin a deţinut funcţia de locţiitor al lui Crăciun pe linia Pază şi Regim.

[74] Căpitanul Ivan Ioan fusese în 1956 şeful Biroului „K" în cadrul Direcţiei Regionale Stalin (Idem, dosar nr. 8859, vol. 48, f. 149); devenit maior în 1959, a ocupat funcţia de locţiitor politic al lui Gh. Crăciun.

[75] Despre amintita dimensiune conspirată a membrilor Grupului Operativ găsim un amănunt confirmator într-un plan de măsuri din 16 ianuarie 1962 al Direcţiei a III-a, cu care Grupul era într-o strânsă colaborare: „plutonierul Rădulescu Nicolae, care este locot[enent] de securitate şi lucrează în penitenciarul Aiud, *sub acoperirea de şef de secţie*" [subl.n.] (Idem, dosar nr. 12613, f. 237). Era considerat de Crăciun „cel mai bun ofiţer din cadrul Grupului, a lucrat majoritatea vârfurilor legionare, cunoaşte bine problema şi este legat de muncă". Strungar de meserie, membru de partid şi în biroul organizaţiei de bază, era în 1964 student la Drept în anul II; după încheierea misiunii G.O., Crăciun l-a propus spre încadrare în Direcţia I (Idem, dosar nr. 12608, f. 590).

[76] Funcţiona acoperit în calitate de şef de secţie (Idem, dosar nr. 12613, f. 239).

[77] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 47. Iată cum reţine un memorialist această schimbare: „Pe culoarele închisorii au apărut figuri noi de gardieni sau caralii cum le spuneam noi, care nu i-au înlocuit, ci numai i-au dublat pe cei vechi. Toţi aceştia erau tineri, erau stilaţi şi, mai ales, nu erau abrutizaţi ca ceilalţi. În relaţiile cu noi, deţinuţii, erau foarte politicoşi, ni se adresau, spre uluirea noastră, cu domnule şi cu dumneavoastră şi manifestau o oarecare stângăcie caracteristică

Crăciun a avut, în cea mai mare parte, mână liberă în organizarea activităţii grupului, reuşind să folosească retorica şi recuzita pedagogiei makaroviene într-un experiment informativ-operativ similar Piteştiului, în parametri însă mult mai puţini duri. Eşecul experienţelor violente ale trecutului[78] rafinaseră strategiile de reeducare, acreditând din ce în ce mai intens ideea conform căreia mult mai importantă decât aplicarea sistematică a bătăilor, inducerea violenţei reciproce ori paralizia produsă de frica continuă era *controlul deplin al conştiinţelor*. Mutaţia reflectă o schimbare în stilistica legitimării regimului: se produsese trecerea de la perioada revoluţionară, caracterizată printr-o implicită şi legitimă violenţă, la una în care regimul înlocuia constrângerea prin forţă cu cea ideologică. Imperativele păreau, în noile condiţii politice, mai apropiate de instrumentarea unui *control informativ asupra celor încarceraţi*[79] şi prin intermediul lui asupra legăturilor acestora cu exteriorul. Pe de altă parte, cetăţenii noii Republici Populare trebuiau să fie convertiţi la noul mers al istoriei, convinşi de succesul comunismului şi de realitatea noilor realizări ale acestuia. Veritabila miză a reeducării era una de tip *confesional*, urmărindu-se *convertirea ideologică* a acelora consideraţi adversarii prin excelenţă ai regimului, membrii Mişcării Legionare[80]. În ciuda însă a înlocuirii unor sintagme (folosirea expresiei „muncă cultural-educativă", ce desemna, eufemizat, reeducarea), vechile instincte nu se pierduseră. Violenţa fizică va fi treptat înlocuită cu una psihologică, asociată unui spectru de presiuni la fel de rafinat şi cu consecinţe la fel de dure (refuzul alimentaţiei sau controlul înfometării, suprimarea asistenţei medicale[81],

începutului de carieră. Nu se amestecau în treburile celorlalţi gardieni, ci se mulţumeau să ne supravegheze şi să încerce să ne cunoască. Aveau voie să deschidă celulele şi să discute cu noi anumite lucruri. Uneori chiar scurte interogatorii. După felul cum acţionau era limpede că misiunea lor era aceea de a ajuta pe ofiţerii politici în munca lor de documentare" (Demostene Andronescu, *Reeducarea de la Aiud*, p. 50).

78 Reeducarea din penitenciarul Suceava (1948-1949) fusese un semi-eşec, numărul celor care acceptaseră programul fiind de câteva zeci de persoane. Proaspăt înfiinţata Organizaţie a Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste (O.D.C.C.) fusese dizolvată în iunie 1949 la ordinul Securităţii, asocierea cu ideologia comunistă necadrând „cu poziţia de deţinut", iar structura acesteia fiind întocmită „după formele organizatorice ale partidului", ceea ce fusese considerat drept o ofensă (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 81). Experimentul Piteşti (1949-1951) derapase sumbru într-o explozie de violenţă, care nu putuse genera cu adevărat nişte adepţi convinşi, realmente convertiţi la ideologia comunistă. Organizarea procesului lotului Ţurcanu (1952-1954) şi legendarea întregii implicări a Securităţii în penitenciarul Piteşti prin invocarea unei pretinse influenţe externe, stau mărturie pentru eşecul primelor metode de convertire.

79 Regulile muncii informative erau prevăzute în anumite „lecţii de specialitate" distribuite de Direcţia Cadre, Serviciul Învăţământ, Grupului Operativ de la Aiud: „Organizarea muncii informativ-operative în penitenciare şi colonii de muncă", „Recrutarea agenturii", „Conducerea şi educarea agenturii", „Combinaţiile şi legendele informative" ş.a.m.d. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12608, f. 500).

80 Colonelul Crăciun numea Garda de Fier „cea mai criminală organizaţie creată de burghezie în ţara noastră" (Florian Banu, *op. cit.*, p. 584).

81 Unul din cele mai cunoscute cazuri a fost cel al profesorului George Manu, mort în 1961, după ce, izolat la Zarcă şi bolnav, fusese supus unui regim de înfometare, refuzându-i-se totodată orice asistenţă medicală. Data exactă a decesului pare a fi fost, conform certificatului de deces, 2 aprilie 1961 (Silviu B. Moldovan, *România şi începutul Războiului Rece. Studiul unui caz:*

izolarea totală pe termen îndelungat, încarcerarea în condiţii de frig cumplit şi cu o îmbrăcăminte sumară ş.a.m.d.). În acest sens trebuie afirmat răspicat: deşi instrumentarul se modificase, renunţându-se la bătaie, de pildă, există o certă continuitate între „experimentele" din penitenciarele Suceava, Piteşti şi Gherla şi „reeducarea prin autoanaliză"[82] sau reeducarea pedagogică[83] pusă în practică mai târziu la Aiud, Gherla sau Botoşani. Între cele două etape *nu există decât o diferență de grad, nicidecum de gen*. Fenomenele sunt similare, scopurile sunt aceleaşi[84], metodele – la limită – se întâlnesc, diferă ponderea mijloacelor sălbatice şi prezenţa în anii '60 a unei anumite temeri referitoare la brutalizarea deţinuţilor[85].

Asaltul asupra conştiinţelor, intenţia deturnării ideologice a acestora, folosirea presiunilor, demascărilor, izolării, a şantajului sau controlul spaimei depun mărturie în acest sens. Rafinarea manipulării, operaţiunea de inginerie a sufletelor, inducerea informaţiilor false nu pot camufla veritabilele intenţii, care – e drept – conţin o violenţă ceva mai drapată, nu mai puţin eficientă însă. În acest sens durata reeducării de la Aiud a putut „ajuta" la succesul operaţiunii.

Intenţia neutralizării aşa-numitului „comandament legionar" şi a anihilării potenţialului politic al deţinuţilor prin intermediul unui nou experiment informativ-

---

George Manu și Mișcarea Națională de Rezistență, în pregătire pentru tipar). Conform unor cercetători, numărul deceselor înregistrate în perioada directoratului lui Crăciun s-a ridicat la 138, comparativ cu un număr de „doar" 78 de decese înregistrate într-un interval de opt ani de zile (1950-1958) (Andrei Muraru, *op. cit.*, pp. 114-115).

[82] Descripţia încearcă o delimitare de „reeducarea prin tortură", o formă a reeducării derulată în intervalul 1948-1952 la Suceava, Piteşti şi ulterior la Gherla.

[83] Preferăm termenul de reeducare pedagogică celui de „reeducare prin autoanaliză", datorită riscului potenţial ca expresia centrală a acestui proces să cadă exclusiv în sarcina deţinuţilor supuşi reeducării. Acţiunea de reeducare a fost însă mult mai complexă, cuprinzând un întreg arsenal punitiv, unde autoanaliza era însoţită de o serie de alte practici de care se va vorbi în rândurile următoare.

[84] Câteva exemple: renunţarea prin forţă la vechile credinţe, numită în jargonul colonelului Crăciun „destrămarea concepţiilor reacţionare" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 106), transformarea deţinuţilor, batjocorirea şi ridiculizarea credinţelor acestora („demascarea caracterului criminal al organizaţiei legionare"), (*Ibidem*), folosirea forţei în cazul neparticipării la reeducare, izolarea la Zarcă pentru deţinuţii calificaţi drept „fanatici", refuzul asistenţei medicale, procedura „demascării", prin care tortura morală era transferată în sarcina colegilor de suferinţă etc.

[85] După experienţa reeducărilor din penitenciarele Suceava, Piteşti, Gherla, Ocnele Mari şi Peninsula, la 6 februarie 1953 ministrul Afacerilor Interne, general-maior Pavel Ştefan, a semnat un ordin „referitor la înlăturarea abuzurilor din penitenciare, lagăre şi colonii de muncă". Ordinul interzicea folosirea bătăii în chip explicit ca mijloc de reeducare, încurajând însă întărirea disciplinei şi sugerând că „locurile de detenţie sunt centre de reeducare prin muncă *a acelora care au încălcat legile R.P.R., au manifestat acte duşmănoase contra regimului, căutând să lovească în cuceririle poporului muncitor şi să-l împiedice în munca paşnică de construire a socialismului* [subl.n.]". Altfel spus, eliminarea bătăii nu trebuia înlocuită cu slăbirea vigilenţei revoluţionare (*„Partiturile Securităţii". Directive, ordine, instrucţiuni (1947-1987)*, documente editate de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, studii şi note de Cristina Anisescu şi Silviu B. Moldovan, Bucureşti, Editura Nemira, 2007, p. 326).

operativ a precedat numirea lui Crăciun la Aiud, planurile conturându-se la finele lui 1957 – începutul lui 1958, când s-a luat decizia comasării deţinuţilor legionari din alte penitenciare la Aiud[86]. Astfel, dacă la 18 februarie 1958 la penitenciarul Aiud existau doar 800 de deţinuţi legionari[87], la 15 octombrie 1959 numărul acestora se dublează ajungând la 1.955[88], în martie 1960 erau 3.089 deţinuţi din care 2.786 legionari[89], iar în noiembrie 1961 erau încarceraţi aici 3.632 de deţinuţi legionari[90]. Cifra crescuse, aşadar, de mai bine de patru ori. O bună parte din deţinuţii transferaţi proveneau de la penitenciarul Gherla, fiind victimele experienţelor brutale de la Piteşti.

Propunerea concentrării deţinuţilor legionari la Aiud a aparţinut Direcţiei a III-a, prin intermediul Serviciului Independent[91]. Raportul respectiv prevedea, în afara transferului celorlalte categorii de deţinuţi închişi la Aiud către alte locuri de detenţie, şi „izolarea în secţia «Zarca»" a legionarilor care deţinuseră funcţii importante în cadrul Mişcării, „la pază urmând a fi puşi oameni verificaţi, pentru a nu mai da posibilitatea să se menţină legătura cu secţia celulară"[92]. Transferurile ridicau riscul introducerii în penitenciar a unor informaţii proaspete despre celelalte locuri de detenţie, despre evoluţia situaţiei politice interne sau internaţionale, informaţii care puteau „contribui la ridicarea moralului legionarilor încarceraţi"[93]. Din iunie 1959 orice transfer a fost interzis dacă nu avea aprobarea expresă a Direcţiei a III-a[94]. Odată aduşi în penitenciar, deţinuţii erau repartizaţi în celule după reguli stricte, în funcţie de combinaţiile operative şi strategiile de anchetă preconizate[95]. Ancheta penală avea prelungirile ei în detenţie, urmărind aflarea informaţilor nedivulgate în prima parte a arestării.

---

[86] Trebuie făcută precizarea că penitenciarul Aiud, începând cu 1945, prin Decizia nr. 57836 din 4 decembrie a D.G.P. a fost evidenţiat ca „închisoare pentru legionari (primul cartier) şi pentru cei care aveau pedepse de muncă silnică pe viaţă" (Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, *Raportul Final*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007, p. 577, nota 48).

[87] Alături de aceştia erau încarceraţi la acea dată 420 foşti M.A.I-işti („întrebuinţaţi pentru munca în fabrică"), 420 deţinuţi contrarevoluţionari (provenind din aşa numitele „organizaţii subversive", fie condamnaţi pentru treceri frauduloase de frontieră ori apartenenţa la cultul iehovist ş.a.m.d.) şi 180 de deţinuţi de drept comun. Treptat, cea mai mare parte din deţinuţii contrarevoluţionari nelegionari au fost mutaţi în alte locuri de detenţie (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 155).

[88] Idem, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 80.

[89] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 8.

[90] Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 287.

[91] „Să fie concentraţi în penitenciarul Aiud toţi deţinuţii legionari. Ceilalţi deţinuţi existenţi în Aiud să fie transferaţi la alte penitenciare", afirma raportul Direcţiei a III-a din 18 februarie 1958. Şeful Serviciului Independent era, în februarie 1958, lt.col. Emanoil Rusu (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 158).

[92] Secţia celulară era o clădire în formă de T, având patru nivele, pe fiecare existând 78 de celule şi două saloane mari, unde, din 1959, au fost organizate „cluburile" destinate „muncii cultural-educative". În această parte a închisorii au fost încarceraţi numai legionari.

[93] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 17.

[94] *Ibidem*, f. 18.

[95] Încă din martie 1957, şeful Grupei „D" din Regiunea Cluj responsabilă de Aiud, lt.maj. Bădilă Viorel, transmitea subordonaţilor din penitenciar că în conformitate cu aprobările date de

Măsurile privind controlul circulației informațiilor în penitenciar, izolarea comandanților legionari și stabilirea unei componențe fixe a celulelor[96], „pentru a nu da posibilitatea legăturii"[97] între deținuți, au fost considerate, așadar, prioritare. Controlul informațiilor a fost materializat mai târziu prin instalarea tehnicii operative pe secția celular și Zarcă, unitățile de înregistrare fiind plasate în chiar biroul lui Crăciun.

Trebuie amintit faptul că imediat după rebeliunea legionară din 21-22 ianuarie 1941, în penitenciarul Aiud fuseseră încarcerați câteva sute de legionari. Multe din materialele informative din această perioadă au fost folosite de ofițerii Grupei Operative, mai exact documente ale deținuților, diferite publicații legionare, însemnări, sistemul de organizare din celule, ordinele date ş.a.m.d.[98] Elementele organizatorice, simbolice și religioase folosite în detenție de legionari au fost preluate de strategiile Grupului Operativ. Simbolistica politică, sistemul de aderențe, ierarhia, cultul Conducătorului, jurământul de credință și fidelitate au fost împrumutate, răstălmăcite, întoarse pe dos. Imediat după sosirea sa la Aiud, Crăciun a ordonat verificarea tuturor documentelor păstrate în penitenciar din perioada primei detenții legionare, luând astfel naștere primele strategii de „destructurare", „demascare" ori „zdruncinare a conștiințelor"[99]. Ele au constituit lexicul cu care s-a articulat strategia dizolvării credințelor, aderențelor și fidelităților membrilor Mișcării Legionare.

Una din ipotezele acestui studiu este aceea conform căreia proiectul reeducării de la Aiud a fost gândit structural pentru specificul celor încarcerați, adică pentru legionari. Studiul atent al doctrinei „organizației legionare", stabilirea precisă a ierarhiilor, a diferențelor ideologice, a grupurilor, studiul inițierii și acceptării în

---

locțiitorul Ministrului Afacerilor Interne, gl.-mr. Evghenie Tănase, în cazul transferului a 40 de deținuți de la penitenciarul Jilava la Aiud, plasările în celule trebuiau să fie strict monitorizate: „Deținutul Vasiliu Constantin să fie încarcerat în celulă cu deținutul Costea Iosif, născut la 16.07.1904 condamnat la 25 ani, încarcerat în celula 306. Deținutul Bărbulescu Nicoale să fie încarcerat într-o celulă îndepărtată de celula în care va fi încarcerat deținutul Vasiliu Constantin, pentru a nu putea să ia legătura cu el" (Idem, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 16).

[96] Izolarea a fost, inițial, mediul propice asaltului asupra conștiințelor. Ea a fost numită de foștii pensionari ai închisorii „perioada marii încremeniri", pentru că „timp de aproape doi ani și jumătate, oamenii au fost nevoiți să trăiască în aceeași formație și acest lucru a avut urmări nefaste asupra stării lor de spirit, știut fiind că menținerea, timp îndelungat, între patru pereți, a doi sau mai mulți oameni, face conviețuirea de-a dreptul imposibilă" (Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 44).

[97] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 158.

[98] Existența lor s-a datorat regimului semideschis de detenție, posibilității de a transmite și primi informații (în) din exterior, de a ține legătura între celule, de a se întâlni în interiorul penitenciarului etc.

[99] În 1960 exista deja o lucrare realizată de M.A.I., intitulată „Principalele forme și metode ale activității contrarevoluționare dusă de legionari în ultimii ani. Aspecte din munca informativ-operativă a organelor securității statului împotriva legionarilor" (Idem, dosar nr. 12608, f. 523). Trebuie amintit că unele materiale de „propagandă legionară" au fost complet falsificate de către Direcția a III-a, cum a fost cazul *Caietului de circulări*, un prezumat document conținând ordinele date legionarilor de Ilie Nicolescu în perioada de început a anilor '40. Documentul a fost folosit ulterior în câteva ședințe de demascare, prilejuite de prezentarea „autoanalizei" lui Nicolescu la club. Vezi, mai jos, nota 331.

interiorul Mişcării Legionare, analiza sistemului de fidelităţi (aşa-numitul „ajutor legionar", aplicarea codului creştin, de reciprocă toleranţă şi ajutor, folosirea de către deţinuţii legionari a tacticilor nonviolente cu cei care aleseseră să colaboreze cu ofiţerii Grupului Operativ etc.) au putut să construiască, cu sens inversat, blasfemiator şi „destructurant", strategia reeducării. Cu alte cuvinte, cele două perspective, într-un mod paradoxal şi crud, sunt intim legate. Crăciun mărturisea despre aceasta, mimând cinic surprinderea în faţa succesului propriei întreprinderi: „Domnule, ori am fost eu prea grozav, ori legionarii prea slabi. Ori ne-am potrivit, nu ştiu cum!"[100]. Aşa cum a fost gândită, reeducarea de la Aiud nu s-ar fi putut aplica altor grupuri concentraţionare[101]. Ca şi la Piteşti, a fost vizată dizolvarea celor mai intime credinţe şi convingeri, a acelora care definesc structura identităţii unei persoane, instrumentarul presiunilor constituindu-se plecând de la specificul victimelor. Excesele, fanatismul şi viziunea sectară a unor deţinuţi legionari a contribuit, paradoxal, la violenţa simbolică a unor strategii ale G.O. Astfel, sentimentului de apartenenţă la un grup al cărui liant era devotamentul religios pentru „cauza naţională" i s-a răspuns prin „socializarea la club", unde solidarităţile au fost inversate, parcursului iniţiatic al unui tânăr în ierarhia Mişcării Legionare i s-a răspuns cu procesul „trezirii din bezna legionară", a descoperirii adevărurilor României comuniste. Idealul „omului nou" sau al „noii Românii" fuseseră – simetric – recuperate, spovedania – înţeleasă drept cel mai intim şi personal act al unui creştin – a fost reprodusă grotesc în spectacolul „autoanalizelor", iar ispăşirea şi recunoaşterea păcatelor şi-au găsit un corespondent în demascare şi compromitere.

În organizarea muncii la Aiud, ofiţerii de securitate au plecat de la premisa că deţinuţii legionari sunt organizaţi, duc o „activitate contrarevoluţionară intensă"[102], „colportează ştiri şi zvonuri cu caracter politic intern şi extern" (de pildă, „zvonuri calomnioase cu privire la situaţia «grea» politică şi economică din ţară, preconizând prăbuşirea regimului şi a întregului lagăr socialist în frunte cu U.R.S.S., în urma presiunilor făcute de puterile occidentale şi în special de S.U.A. şi a elementelor contrarevoluţionare din ţară", precum şi ideea conform căreia, după acest eveniment,

[100] Declaraţia a fost făcută în 1995 cu ocazia unei discuţii avute cu un reprezentant al S.R.I. [Constantin Aioanei] (Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 400).

[101] Ce s-a pus în scenă, începând cu a doua jumătate a anului 1962, la penitenciarele Gherla, Văcăreşti, Periprava, Jilava sau Botoşani a constituit o formă mult atenuată, aproape formală a întreprinderii Grupului Operativ de la Aiud. În al doilea rând eficienţa, cuantificabilă la limită în memoria victimelor, rămâne una periferică pentru cazurile amintite. Cauzele ţin de identitatea specifică a deţinuţilor. Una e să-ţi abjuri originea burghezo-moşierească şi alta e să renunţi la propria credinţă religioasă sau la aderenţa de tip identitar la Mişcarea Legionară.

[102] Este simptomatic faptul că influenţa Mişcării Legionare şi în libertate fusese receptată ca extrem de importantă. La o şedinţă de analiză din cadrul ministerului din luna iunie 1959 rolul „organizaţiei legionare" era perceput ca unul major: „elementele legionare se reorganizează şi desfăşoară o intensă activitate duşmănoasă, stabilesc şi menţin legături cu legionarii fugiţi în străinătate şi serviciile de spionaj capitaliste", iar cei care fuseseră eliberaţi din detenţie „s-au dovedit a fi elemente fanatice active şi criminale" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 6).

„conducerea statului va fi preluată de legionari”[103]), organizează aşa-numitele „ajutoare legionare” pentru cei din Zarcă sau pentru cei aflaţi în situaţii foarte grele ş.a.m.d.

Prin urmare, scopul rezistenţei nu putea fi decât „pregătirea membrilor de rând pentru activitate legionară, după eliberarea din detenţie”, operaţiune care se realiza prin difuzarea unor „manuscrise cu «crezuri» şi «porunci» legionare, poezii şi alte scrieri care îndeamnă la activitate, la răzbunare, la crimă”[104], „acţiunea intensă de îndoctrinare şi instruire în vederea trecerii la activitate contrarevoluţionară imediat după eliberare”[105].

Argumentul fundamental care lega toate aceste manifestări şi legitima orice acţiune îndreptată împotriva deţinuţilor era existenţa unui aşa-numit „comandament legionar”. A fost principala obsesie a ofiţerilor de la Aiud şi a fost considerat atât de important încât paternitatea cercetării lui fusese adjudecată de însuşi şeful Grupului Operativ, fiind pus ca marcă pentru întreg experimentul derulat între zidurile închisorii[106]. Trebuie spus însă că încercări de descoperire a „comandamentului legionar” au existat şi înainte de noiembrie 1958, nefiind însă însoţite de o strategie consolidată de neutralizare. Astfel, agentului „Ungureanu Nicolae” i se solicita la finele lui 1957 o clarificare a ierarhiei şi compoziţiei la vârf a conducătorilor legionari din penitenciar. Agentul recunoaşte „că unul din principalele puncte ale ideologiei lui Codreanu este «Unitatea» şi «Disciplina»”[107], raporturile asumate fiind unele de supunere necondiţionată. Realitatea din penitenciar nu se potrivea însă pe de-a-ntregul cu prezumţiile ofiţerilor de securitate, „unitatea” fiind în fapt – datorită disensiunilor din interiorul Mişcării Legionare – o ficţiune. Din nota informativă a agentului reţinem existenţa a două tabere importante, simiştii[108] şi antisimiştii, ponderea principală

---

[103] Idem, dosar nr. 13484, vol. 2, f. 3.

[104] Informaţia este adevărată, în detenţie circulând o serie întreagă de cântece şi poezii cu conţinut legionar: „Marşul frăţiorilor”, „Marşul bihorenilor”, „Marşul Turdenilor” sau poeziile lui Radu Demetrescu Gyr, Constantin Străchinaru ori Hulubei Dragodan (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 234).

[105] *Ibidem*, f. 184.

[106] Organizarea arhivei Grupei Operative oferă o imagine a strategiei amintite. Era urmărită cartografierea strictă a fiecărui deţinut, căruia i se făcea o „fişă personală model «C»” ce conţinea în afara datelor de identificare, *poziţia, funcţia sau gradul* pe care le avusese în Mişcarea Legionară şi faptele pentru care fusese condamnat. Din centralizarea acestora se făceau tabele cuprinzând *întreaga ierarhie legionară la nivel de penitenciar*. De aici se putea articula „categorisirea legionarilor”, respectiv „documentarea în vederea deschiderii de acţiuni şi recrutări de agenţi” (Idem, dosar nr. 13481, f. 80). „Fişele model 2” erau fişele operative, cuprinzând poziţia deţinutului în Mişcarea Legionară, comportarea din detenţie, notele informative individuale, notele de căutare la cartotecă, rapoartele de investigaţie, procesele-verbale de interogatoriu, declaraţiile altor deţinuţi cu privire la acesta, declaraţiile personale, respectiv fotografiile artefactelor produse în detenţie (cârpe conţinând diferite texte, hârtii scrise, bucăţi de săpun cu înscrisuri etc.). Toate fişele însoţite de documentele menţionate se ţineau în biblioraftrui speciale. În conformitate cu ordinul lui Drăghici, evidenţele deţinuţilor contrarevoluţionari se ţineau separat de cele ale deţinuţilor de drept comun (Idem, dosar nr. 12608, f. 449).

[107] Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 245.

[108] Şeful acestui grup era considerat de agent Nicolae Petraşcu, iar şefii grupărilor dizidente antisimiste erau Radu Mironovici, Dumitru Groza, Radu Budişteanu, Alexandru Constant şi preotul Ioan-Borşa Dumitrescu (*Ibidem*).

deţinând-o adepţii lui Horia Sima. Aiudul era considerat „o citadelă simistă”[109], legionarii simişti fiind consideraţi „cei mai fanatici, cei mai violenţi”, cu „influenţă în masa deţinuţilor din penitenciar”[110]. Diferenţele de atitudine în detenţie dintre tabere erau suficient de importante. Astfel, dacă antisimiştii preferau să-şi camufleze revolta, să evite conflictele pe faţă cu administraţia penitenciarului, mizând pe faptul că „vârtejul apei te va scoate, în cele din urmă, la suprafaţă”, adepţii lui Sima erau partizanii unei lupte active[111]. Capitolul „dizidenţe antisimiste” nu ascundea doar pe codrenişti, ci şi mici grupuri fidele câte unui comandant legionar (mironovişti, cei din jurul lui Dumitru Groza etc.), ideea „comandamentului *unic*” neputându-se susţine. Cât priveşte miza politică a destructurării „comandamentului”, ea era dată de spaimele Securităţii legate de o viitoare angajare a „şefilor legionari” în conducerea statului[112].

Noţiunea de „comandament” acoperea sensul imediat al ierarhiei legionare, fiind însă investit cu prerogative şi posibilităţi mult peste limitele impuse de situaţia de detenţie[113]. Printre cele mai importante figuri, menţionate ca aparţinând acestuia, amintim pe: Nicolae Petraşcu, Victor Biriş, Radu Mironovici[114], Radu Budişteanu, Nistor Chioreanu, Dumitru Uţă, Ilie Niculescu, preotul Ioan-Borşa Dumitrescu, Dumitru Groza, Victor Ioan Vojen[115], Tocu Petre, Gheorghe Brahonschi, Aurel Călin, Bulhac Andronic, Luca Damaschin ş.a.m.d.

Că ierarhia legionară a făcut posibile diferite forme de solidaritate şi unitate în detenţie este dincolo de orice dubiu. Un bun exemplu este dat de protestele din lunile noiembrie-decembrie 1956 şi februarie 1957, atunci când dinspre zăbrelele celulelor s-au auzit, la unison, cântece legionare, urmate de bătăi puternice în uşile celulelor şi strigăte de protest, un semn destinat populaţiei Aiudului, pentru a da de ştire despre condiţiile de exterminare din penitenciar şi despre identitatea legionară a deţinuţilor de aici[116]. Câteva luni mai târziu a fost organizată o importantă grevă a foamei, între 17

---

[109] *Ibidem*, f. 244.

[110] Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 87. Într-o declaraţie dată de Nichifor Crainic la 23 iunie 1960, în cadrul „prelucrării sale individuale”, îi considera „simişti” pe: Nicolae Petraşcu, Nistor Chioreanu, Vica Negulescu, Victor Biriş, Ilie Nicolescu, Constantin Gane, Nicolae Orbulescu, Luca Damaschin, Luca Dumitrescu, Radu Gyr, şi „bătrâni sau antisimişti” pe: Radu Mironovici, Radu Budişteanu, Dumitru Groza, Ioan-Borşa Dumitrescu, Alexandru Constant, Gheorghe Ciorogaru, Victor Ioan Vojen ş.a.m.d. (Idem, vol. 9, ff. 6-10).

[111] Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 246.

[112] „Preocuparea şefilor legionari din penitenciarul Aiud [este, n.n.] de a se păstra şi pregăti pentru posturile ce urmează să le ocupe în stat, după războiul pe care ei îl văd pe cale de a fi declanşat şi câştigat de americani” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 88).

[113] Pentru a combate bunul renume al şefilor legionari încarceraţi, dar şi funcţia lor de reprezentare pentru „fidelii” din diaspora, Securitatea ia decizia să-şi extindă ofensiva împotriva legionarilor şi dincolo de zidurile penitenciarului, publicând în „Glasul Patriei”, începând din 1962, peste 40 de articole „demascatoare”, semnate de nume de frunte ale Mişcării Legionare.

[114] Radu Mironovici (n. 30 august 1899), a fost comandant al „Bunei Vestiri”.

[115] Victor Ioan Vojen, cunoscut lider legionar, fondator al revistei „Axa” împreună cu Mihail Polihroniade.

[116] Se pare că evenimentul declanşator a fost împuşcarea la 10 iulie 1957, în curtea penitenciarului, a deţinutului Popa T. Ioan, care – conform mărturiei Biroului „D” – „în timp ce se înapoia spre cameră de la plimbare, a fugit spre gardul de sârmă pe care l-a sărit, şi ajuns în

martie şi 4 aprilie 1957, fiind implicaţi aproximativ 600 de deţinuţi, pusă de ofiţeri pe seama afirmării unei aşa-zise „unităţi legionare", ea putând fi citită mai degrabă ca o formă colectivă, asumat organizată, de protest faţă de intenţia exterminatorie a administraţiei penitenciarului[117]. Evenimentele de la Aiud dăduseră de gândit conducerii M.A.I., care a ordonat unui aşa-numit „grup special" compus din anchetatori şi lucrători operativi ai Serviciului „D", o anchetă minuţioasă pentru descoperirea activităţii legionarilor încarceraţi la Aiud[118]. Ancheta scosese la iveală faptul că „legionarii cu funcţii de conducere în organizaţia clandestină, exercită o puternică influenţă asupra elementelor care nu au funcţii de conducere"[119]. „E comandamentul legionar acolo, ne fac ăia greutăţi"[120], îşi amintea Crăciun că-i spusese Drăghici, un an mai târziu la minister, când îl chemase pentru numire.

Într-un raport extrem de amănunţit din 15 octombrie 1959 al Grupului Operativ, destinat Direcţiei a III-a, investigând existenţa „comandamentului legionar", era identificat un aşa-numit „grup de acţiune", subordonat unui „grup de conducere", care i-ar fi dirijat activitatea. Grupul de conducere era format din: Nicolae Petraşcu, Nistor Chioreanu, Radu Mironovici, George Manu şi Horia Cosmovici, iar „grupul de acţiune" era format din: Ilie Stângă, Aurel Călin, Eugen Dragomir, Ştefan Vlădoianu, Horia Gherman, Constantin Sărăcuţu, Aurel Pastramagiu, Nicolae Cojocaru, Gabriel Bălănescu, Sebastian Mocanu şi Ernest Bernea[121]. Considerându-se „elita luptătoare", aceştia ar fi avut ca principal scop „procurarea de informaţii politice şi legionare", răspândirea lor, „pentru a menţine moralul şi unitatea legionară în jurul lui Horia Sima"[122]. Ficţiunea „unităţii" legionare, a duşmanului organizat care luptă împotriva Partidului Comunist, era alimentată de notele informative ale unor deţinuţi, cărora le era cerută căutarea unor „realităţi" menite să confirme ipotezele ofiţerilor şi să demaşte „activitatea subversivă" dusă în detenţie. Este greu de creditat scenariul Securităţii, în condiţiile deplinei izolări (cazul secţiei Zarcă, unde fuseseră închise vârfurile legionare) sau a supravegherii deţinuţilor din penitenciar, Aiudul fiind considerat unul din cele mai sigure locuri de detenţie din ţară. A existat, fără îndoială, o bază de adevăr a acestor acuzaţii, dar a cărei dimensiune, pondere şi potenţial subversiv au fost mult supraevaluate[123].

---

zona interzisă la un metru de zidul exterior al penitenciarului a fost împuşcat mortal de către sentinela din paza exterioară". Văzând cele întâmplate, deţinuţii au declanşat un violent protest colectiv (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 251).

[117] În urma revoltei, au fost selectaţi 130 deţinuţi, „mai activi în acţiunea de instigare", şi transferaţi la penitenciarul Gherla (*Ibidem*, ff. 251-252).

[118] Ancheta s-a derulat în intervalul 16 iulie-28 septembrie 1957 (*Ibidem*, f. 252).

[119] *Ibidem*, f. 255.

[120] Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 415.

[121] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 2, f. 42.

[122] *Ibidem*.

[123] Deţinuţii făceau rugăciuni colective, organizaseră un sistem de întrajutorare cu mâncare, medicamente sau diferite obiecte de îmbrăcăminte, căutau să identifice informatorii strecuraţi în celule (*Ibidem*, f. 5), susţineau cursuri de limbi străine, de drept, fizică nucleară, matematici sau istorie. George Manu, de pildă, este amintit în legătură cu un curs de limbă engleză şi de istorie a

Referindu-se la perioada de început a activităţii Grupului Operativ, o sinteză din 8 martie 1961 dă imaginea exactă a primelor încercări de coordonare a „muncii cultural-educative", aceasta mărginindu-se – pentru 1959 – „la prelucrarea îndatoririlor condamnaţilor la locul de detenţie, prelucrarea publică a cazurilor de indisciplină", aplicarea anumitor „măsuri de sancţionare", organizarea unor „şedinţe cu caracter tehnic, şedinţe în care se discută necesitatea îndeplinirii normelor, a ridicării calităţii produselor, a lichidării rebuturilor, a întreţinerii utilajelor etc"[124]. Cu o gramatică aproximativă, şeful G.O. subliniază greutăţile debutului în munca de reeducare: „Înainte de începerea muncii cultural-educative, una din lipsurile esenţiale [sic!] pe care le-au avut lucrătorii noştri, a fost aceea, că la numărul de mai multe mii de legionari, foloseau un număr de 30 agenţi, cadre şi deţinuţi d[rept] c[omun], printre care şi 4 agenţi, zişi pentru legionari, care de fapt nu erau legionari. Neavând o agentură corespunzătoare cantitativ şi calitativ, situaţia în general era cunoscută în mod fals"[125]. Într-adevăr, tinerii ofiţeri ai G.O. nu cunoşteau foarte bine problema legionară, „pătrunderea informativă" în rândurile deţinuţilor fiind destul de precară, iar activitatea de contrainformaţii destul de slabă[126]. Situaţia a fost sintetizată de Crăciun sub sintagma cinică de „timiditate a începutului"[127], marcând scrupulele legate de forţarea anumitor măsuri care ar fi amintit de Piteşti. Alte dificultăţi se născuseră din „necunoaşterea situaţiei şi nepriceperii" unor „lucrători din penitenciar şi din Biroul «K», care „colaborau cu deţinuţii" şi „aplicau sancţiuni severe celor care doreau să se apropie de organele noastre"[128].

Ulterior, după selecţia şi încadrarea noilor ofiţeri ai G.O., „munca cultural-educativă" a fost prioritar organizată pe două principale direcţii: izolarea vârfurilor legionare („anihilarea influenţelor pe care o au căpeteniile fanatice asupra deţinuţilor") şi obţinerea unui control deplin asupra masei legionarilor.

Planul de perspectivă

Unul din cele mai importante documente cadru privind organizarea muncii operative în penitenciar, care a trasat direcţiile majore ale activităţii G.O., este un aşa-numit „Plan de perspectivă"[129], semnat la 1 martie 1960[130]. Încă de la sfârşitul anului

S.U.A., comunicându-le şi altor celule „prin cârpe scrise şi firograme" (un fir de aţă pe care, printr-un sistem de noduri, se transmitea un mesaj).

124 Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 90.

125 Florian Banu, *op.cit.*, p. 559.

126 Crăciun invocă la un moment dat relaţiile care se creaseră între deţinuţi şi unii gardieni, care permiteau transmiterea unor informaţii din şi în penitenciar: „Din rândul cadrelor au câştigat [deţinuţii, n.n.] pe: plt. Filimon Teodor, pe tehniciana farmacistă Fodor Maria, pe serg.maj. Olaru Remus, pe serg.maj. Alexe Emanoil şi pe plt. Hoca Iosif. (…) Ei [deţinuţii, n.n.] au avut legături cu alte penitenciare din ţară, realizate prin transferări şi prin elemente de legătură din rândul funcţionarilor" (*Ibidem*, p. 560).

127 *Ibidem*, p. 553.

128 *Ibidem*, p. 559.

129 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 28-43.

130 Documentul poartă semnătura col. Gheorghe Crăciun, a col. Nicolae Budişteanu, şeful Direcţiei a III-a, şi a lt.col. Dumitru Borşan, şeful Serviciului 1 din aceeaşi Direcţie.

1959 colonelul Crăciun deplângea nerealizarea unei asemenea strategii, menită să conducă la „lovituri hotărâtoare date organizației legionare, atât în penitenciar cât și în exterior”[131].

Redactarea i-a aparținut Grupei Operative, sprijinită de Direcției a III-a și de consilierul sovietic din penitenciar[132], fiind aprobat de conducerea M.A.I. La Aiud a funcționat permanent un consilier sovietic, care a participat la supervizarea muncii operative, pentru prima perioadă fiind vorba despre Zosin Vasilievici Nicolaev, urmat ulterior de un anume Ghidrov. Ultimul a plecat de la Aiud odată cu directorul penitenciarului, la finele lui 1964[133].

Intenția generală a documentului era „destrămarea organizației legionare din Penitenciarul Aiud”, prin intermediul unor măsuri informativ-operative. „Destrămarea” trebuia „transmisă în mod organizat”, de la cei încarcerați către exteriorul penitenciarului, fenomenul trebuind să depășească zidurile închisorii.

Măsurile operative au fost împărțite de autorii „Planului” în trei mari categorii: *Măsuri pe linia acțiunii de destrămare*, *Măsuri pe linia interceptării canalelor de legătură dintre legionarii încarcerați și cei de afară și crearea unora fictive* și *Măsuri pe linia reeducării unor categorii de deținuți*.

Fiecare din acestea au fost concretizate prin intermediul unor acțiuni precise. Prima categorie a presupus, ca *o primă măsură* „compromiterea unor vârfuri legionare prin crearea aparenței că ar colabora cu organele administrației: întrucât din materialele informative existente rezultă că majoritatea conducătorilor legionari sunt obsedați de o urmărire insistentă din partea organelor noastre și orice scoatere la anchetă creează suspiciuni, indiferent de persoană, vom exploata această stare în direcția compromiterii unora dintre fruntași prin măsuri corespunzătoare. Astfel, pe comandantul legionar Chioreanu Nistor îl vom scoate mai des la camerele de anchetă, unde printr-un complex de măsuri vom mări gradul de suspiciune a acelor din celulă în sensul că va fi bănuit că colaborează cu organele noastre”[134].

Un alt vârf legionar, Victor Biriș, care criticase în rândurile deținuților pozițiile lui Chioreanu față de administrația penitenciarului, este preluat și el în acest scenariu: „se vor lua măsuri ca suspiciunile de mai sus legate de persoana lui Chioreanu Nistor, să ajungă și la Biriș Victor. Se scontează că Biriș Victor va reacționa printr-o acțiune de

---

[131] *Ibidem*, f. 17.

[132] „De abia în prezent, după analizarea situației informative din penitenciar, împreună cu tov. col. Budișteanu Nicolae, șeful Dir. III-a și a tov. consilier, am început să pregătim cu sprijinul Dir. III-a un plan în care să prevăd o serie de măsuri menite să ducă la destrămarea organizației legionare, la compromiterea cadrelor de conducere, care va fi supus aprobării conducerii Ministerului” (*Ibidem*).

[133] Cristina Anisescu, *op. cit.*, p. 424.

[134] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 32. Într-un raport de la sfârșitul lunii aprilie 1962, Crăciun comunica lui Drăghici strategiile („combinații informative”) de compromitere a lui Bulhac Andronic, Aurel Călin, Nistor Chioreanu, Dumitru Uță, Alexandru Ghica și Radu Mironovici (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 135-139). Acestea se realizau prin chemări repetate la „anchetă”, oferirea unor beneficii (țigări, mâncare, scrisori de la familie, trecerea la munci mai ușoare) sau – în cazul lui Nistor Chioreanu – privilegiul de a i se comunica vestea morții mamei sale… (*Ibidem*, f. 137).

defăimare a lui Chioreanu Nistor. Chioreanu Nistor va fi aţâţat la rândul lui împotriva lui Biriş Victor. Paralel cu aceasta va fi scos şi Biriş Victor la anchetă pentru ca şi asupra acestuia să se producă suspiciuni de colaborare cu noi”[135]. Rezultatele operaţiunilor erau verificate prin agenţi strecuraţi special în celulele celor doi. Compromiterea „rezistenţilor” şi complicizarea multiplă au fost, într-adevăr, extrem de eficiente. Figuri notabile din rândul legionarilor au fost treptat îndepărtate de „masa” aderenţilor, ierarhia şi legitimarea internă fiind, astfel, distruse.

Un alt exemplu de manipulare folosit este cel cu Ernest Bernea şi Aurel Călin, unul catalogat drept „codrenist”, celălalt „simist”. Cei doi urmau să fie plasaţi în aceeaşi celulă, însoţiţi de un agent al Grupei Operative, cu misiunea „adâncirii disensiunilor dintre ei”[136]. După o „scurtă perioadă de timp” cei doi erau scoşi individual la anchetă, folosindu-se declaraţiile unuia împotriva celuilalt, „creindu-le impresia că unul l-a divulgat pe celălalt”[137]. Pentru ca procesul de compromitere să funcţioneze, era prevăzută ulterior plasarea celor doi „în celule separate, cu alte elemente”, suspiciunile conform cărora cei doi ar fi agenţi putându-se, aşadar, răspândi.

Deţinuţii „capabili să facă orice pentru un mic favor sau supliment de mâncare” erau, prin confirmarea acestor zvonuri, compromişi. Nimic din imaginea despre celălalt din detenţie nu pare să fi scăpat filtrului hermeneutic al Grupului Operativ. „Linguşirea pe lângă organele noastre în scopul uşurării detenţiei” era un alt mijloc de control al onorabilităţii şi „imaginii”. Astfel, unui alt comandant legionar, Ilie Nicolescu, i se făceau mici favoruri alimentare, „în timp ce împreună cu el există în celulă unii legionari obsedaţi de foame, (…) şi alţii care văzând această situaţie vor reacţiona în direcţia defăimării lui”[138]. În mod evident, comentariile preconizate urmau să fie negative, chiar violente ori direct conflictuale. Ştirea se răspândea ulterior în penitenciar, cel în cauză fiind mutat în altă celulă, unde un agent era pus să deschidă o discuţie referitoare la calitatea de „om al administraţiei” a lui Nicolescu. Compromiterea era, astfel, realizată.

O a doua măsură aferentă acţiunilor de destrămare a constat în „folosirea antisimiştilor împotriva simiştilor”[139], aceştia din urmă fiind majoritari la Aiud. Cunoaşterea deţinuţilor asigura controlul conflictelor, al disensiunilor sau posibilitatea amplificării unor tensiuni, plecând de la diferende ideologice ori personale. Tactica s-ar putea rezuma astfel: era ales un comandant considerat „ponderat” din rândurile simiştilor şi „încadrat” cu alte două „căpetenii legionare” de orientare codrenistă, „în vederea adâncirii disensiunilor dintre ei”, ceilalţi colegi de celulă având rolul de-a prelua şi răspândi acest tip de conflict. „Toate aceste grupări trebuiau avute în vedere în munca noastră, tratate fiecare aparte şi-n bloc, dar la urmă *zdrobite* [subl.n.] în munca cultural-educativă”[140], mărturisea Crăciun. La sfârşitul lui 1961, cea mai mare grupare era aceea a simiştilor, însumând „200 de elemente active”[141], alături de „mironovişti”, cu 18

[135] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 33.
[136] *Ibidem*.
[137] *Ibidem*.
[138] *Ibidem*, f. 34.
[139] *Ibidem*. A fost folosit nu doar conflictul simişti versus antisimişti, ci şi antagonizarea diferitelor grupuri de fidelitate: grupul din jurul lui Radu Mironovici, Dumitru Costea, Groza ş.a.m.d.
[140] Florian Banu, *op. cit.*, p. 557.
[141] Este vorba despre cei consideraţi „nerecuperabili”, care refuzaseră net reeducarea.

deţinuţi, „codrenişti" cu 8 persoane, adepţii lui Dumitru Groza cu 5 reprezentanţi[142]. Cunoaşterea, amplificarea şi exploatarea disensiunilor dintre deţinuţi erau menite „măririi suspiciunii reciproce, a stării de nesiguranță și a neîncrederii". În final, toate conduceau spre scopul vizat: amplificarea fenomenului de desolidarizare, numit şi „acţiunea de destrămare și descompunere a rămășițelor organizației legionare"[143].

Operaţiunea consta concret în „încadrarea" în celule a unui deţinut legionar simist cu doi antisimişti, un agent şi doi „legionari oscilanţi"[144]. Scopul era acela de-a determina apariţia unor discuţii în contradictoriu între ei, în care agentul să intervină pentru adâncirea conflictului, iar cei doi „oscilanţi" să fie folosiţi pentru difuzarea în celulă a concluziilor discuţiei. Pentru a fi asigurată duritatea discuţiilor din celule erau aleşi deţinuţi care se păstraseră ferm pe poziţii legionare, fie simiste, fie antisimiste. „Stimularea discuţiilor" era considerată eficientă acolo unde se produceau certuri dramatice: „Voi sunteţi plini de sânge până în coate. Datorită vouă suntem în închisoare. Horia Sima este un aventurier care a nenorocit întreg tineretul nostru", afirma un deţinut antisimist din celula 245, în aprilie 1962. Atmosfera era „foarte încordată, fiecare ferindu-se unul de altul să vorbească"[145]. Efectele erau devastatoare: conflictele în spaţii controlate deveneau de multe ori extrem de dure, deţinuţii „otrăvindu-se" şi „terorizându-se"[146] unii pe alţii.

„Adâncirea disensiunilor" între şefi trebuia urmată de „difuzarea acestor disensiuni în mijlocul legionarilor de rând"[147].

În alte situaţii, în celule era introdus un vârf legionar „cu ascendent asupra membrilor de rând" şi care manifesta o poziţie antisimistă. Astfel, simiştii din celule erau treptat determinaţi „să se rupă de poziţia simistă"[148]. Nichifor Crainic şi Petre Pandrea au fost folosiţi într-un atare scenariu. Informaţiile privind disensiunile dintre vârfurile legionare erau perfect controlate. Ele ajungeau la „legionarii fără grade sau funcţii, pe alocuri deformate în interesul nostru, pentru a mări deruta şi neîncrederea în

---

[142] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 262.

[143] *Ibidem*, f. 265. Documentele vorbesc, în cvasi-majoritatea lor, de „organizaţia legionară" şi nu de Mişcarea Legionară. Termenul nu fusese ales întâmplător, fiind unul fundamental subversiv (partizanatele de orice tip fiind suspecte) şi, în al doilea rând, singura *mişcare* recunoscută, care avea privilegiul unic al anvergurii de masă, era cea comunistă.

[144] Idem, dosar nr. 12613, f. 235.

[145] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 140.

[146] Idem, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 138.

[147] Idem, dosar nr. 12613, f. 235. Un exemplu în acest sens găsim într-un raport din 22 mai 1962: „Agentura semnalează că în camera 245, unde se găsesc simiştii Popescu Ion zis Jean şi Andreica Vasile şi antisimiştii Cămăruţ Vasile şi Popescu Gheorghe, au avut loc discuţii contradictorii cu privire la organizaţia legionară. Popescu Ion şi Andreica Vasile elogiind activitatea organizaţiei legionare, au fost întrerupţi de Popescu Gheorghe, care i-a acuzat că sunt plini de sânge până la coate şi că datorită lor şi lui Horia Sima, care este un aventurier, legionarii se găsesc în închisoare. În urma acestei intervenţii, atmosfera din cameră se dezvoltă în sensul celor prevăzute de noi, adâncindu-se astfel disensiunile în rândul elementelor fanatice" (*Ibidem*, ff. 125-126).

[148] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 35.

organizaţia legionară"[149]. Unul din rolurile cele mai importante ale agenturii, dincolo de descoperirea unor informaţii, era acela de-a „produce confuzie şi discordie"[150].

În acest sens, *a treia măsură* prin care s-au concretizat acţiunile de destrămare a fost „recrutarea de noi agenţi cu influenţă", respectiv „recrutările pentru dezinformare"[151].

Agenţii de influenţă erau selectaţi dintre legionarii cu notorietate, care avuseseră funcţii de conducere în Mişcarea Legionară sau reprezentau voci marcante ale acesteia. Totodată, „pentru mărirea derutei din rândul legionarilor, vom practica şi sistemul recrutării unor elemente fanatice care ştim că vor trăda faptul că colaborează cu noi şi din această poziţie ne vom angrena într-un joc operativ de dezinformare, urmărind să abatem atenţia legionarilor în direcţia intereselor noastre operative"[152]. Una din figurile folosite de la mijlocul lui 1960 a fost Nichifor Crainic, aşa cum rezultă dintr-o adresă a Grupului Operativ către Direcţia a III-a: „ne-am orientat asupra deţinutului Ion Nichifor Crainic, care este dispus să scrie o lucrare cu conţinut antilegionar[153], prin care să demaşte pe conducătorii legionari ca exponenţi ai crimei, trădării, imoralităţii etc."[154]. Un caz similar l-a constituit Radu Demetrescu Gyr[155]. De altminteri, aducerea la

[149] *Ibidem*, f. 36.

[150] *Ibidem*, f. 35. Conspirarea agenţilor Grupei Operative se făcea şi prin inducerea ideii că alţi deţinuţi legionari sunt, de fapt, adevăraţii agenţi. În celulele cu legionari „activi" (informatorii reali) erau introduşi „legionari mai activi", lăsându-se impresia că aceştia din urmă lucrează de fapt cu ofiţerii Grupului Operativ.

[151] *Ibidem*, f. 36.

[152] *Ibidem*.

[153] Planul acestei lucrări era următorul (în descrierea lui Nichifor Crainic): „Capitolul I: Corneliu Codreanu aşa cum l-am cunoscut; Cap. II: Corneliu Codreanu, cum se descrie singur; Cap. III: Alte victime: I.G. Duca şi M. Stelescu; Cap. IV: Horia Sima; Cap. V: Teroarea; Cap. VI: Hiperbolismul legionar; Cap. VII: Cântecul morţii; Cap. VIII: Onoarea legionară (în lucru); Cap. IX: Arhanghelismul demonic (ar putea fi ultimul capitol); De scris mai departe: Miturile pentru susţinerea moralului; Ororile săvârşite în închisori (acţiunea Ţurcanu etc.); Aceste două articole nescrise încă, le fac dacă sunteţi de acord şi dacă pentru ultimul voi avea ceva material. Ele amândouă privesc psihologia legionară în închisoare, ceea ce nu este atins în capitolele deja scrise" (*Ibidem*, f. 55).

[154] *Ibidem*, f. 53.

[155] Radu Demetrescu Gyr (n. 2 martie 1905, Câmpulung Muscel, Argeş, d. 29 aprilie 1975, Bucureşti); absolvent al Liceului „Carol I" din Craiova (iunie 1924); colaborator al ziarului teatral şi cultural „Rampa" (1921), unde a semnat cu pseudonimul Radu Gruy, pe care-l va înlocui după un an cu Radu Gyr; a mai colaborat la revista „Ramuri", „Adevărul literar şi artistic", „Cele trei Crişuri", „Gândul nostru" sau „Năzuinţa"; publică primul volum de versuri în 1924, „Linişti de schituri"; continuă studiile la Bucureşti în cadrul Facultăţii de Litere şi Filozofie, dar şi Facultatea de Drept, la care renunţă însă după un an; îşi ia licenţa în Litere şi Filosofie în iunie 1928; colaborează la „Universul Literar", „Universul copiilor", „Mioriţa", „Ritmul vremii", „Falanga", revistele „Gândirea" şi „Flamura"; în 1927 îi apare volumul de versuri „Plânge Strâmbă-Lemne"; membru al „Societăţii Scriitorilor Români" (1928); laureat al Academiei Române pentru volumul de versuri „Cerbul de lumină" (1929); urmează studii de literatură la Sorbona (1929-1931), în vederea pregătirii tezei de doctorat, pe care şi-o susţine la începutul lui 1932, cu titlul „Politica lui Aristotel şi Ars poetica lui Horaţiu în Evul Mediu şi în Renaştere"; conferenţiar la catedra de Estetică literară din cadrul Facultăţii de Litere din Bucureşti (1935); animat de sentimente

penitenciarul Aiud a acestuia s-a făcut ţinându-se cont de faptul că cei doi se cunoşteau din perioada când Crainic era director al revistei „Gândirea", legătură folosită de ofiţerii G.O. Celor doi li s-au dat diferite materiale informative, au fost izolaţi o perioadă sub diferite pretexte, pentru a le conspira adevărata activitate[156], pentru a-şi pregăti lucrările,

anticarliste şi „revoltat de corupţia politico-burgheză din ţară", în 1933 devine interesat de „Garda de Fier"; candidează pe lista grupării lui Corneliu Z. Codreanu la Muscel în iarna lui 1933 (gruparea a fost însă dizolvată la 10 decembrie 1933, înainte de alegeri); devine membru cu drepturi depline al Mişcării Legionare în 1935, odată cu înfiinţarea partidului „Totul pentru Ţară"; editează o serie întreagă de broşuri şi susţine mai multe conferinţe în ţară cu conţinut legionar; la 1 ianuarie 1937 a fost numit de generalul Cantacuzino-Grăniceru, şeful partidului „Totul pentru Ţară", funcţie pe care a deţinut-o până în februarie 1938; este autorul textelor imnurilor legionare: „Sfântă tinereţe", „Imnul legionarilor olteni", „Imnul Moţa-Marin"; a candidat pe listele partidului „Totul pentru Ţară" în judeţele Vâlcea şi Dolj; în septembrie 1938 a fost numit director general al teatrelor, operelor şi spectacolelor; este arestat pe 27 ian. 1941 şi condamnat la 12 ani închisoare corecţională pentru participare la rebeliunea legionară şi defăimarea conducătorului statului; eliberat la 7 august, în baza Decretului nr. 652/1941, este rearestat la 26 dec. 1942 şi internat în lagărul de la Tg. Jiu, ca efect al fugii lui Hora Sima din ţară, de unde a fost eliberat în martie 1943; a fost din nou arestat la 4 iunie 1945, fiind acuzat de crime privind dezastrul ţării; conform hotărârii nr. 2 din 4 iunie 1945 a Tribunalului Poporului, a fost condamnat la 12 ani detenţie riguroasă şi confiscarea averii; încarcerat la Aiud din iulie 1947, a fost eliberat la 6 iulie 1956, din ordinul lui Alexandru Drăghici; bolnav, încă de la mijlocul deceniului patru, a stat de mai multe ori internat în spitalul penitenciar de la Văcăreşti, inclusiv imediat înainte de eliberare, când este adus cu targa de la Jilava (mai 1956); se pensionează pe motive medicale („infirmităţi cardiace şi oculare"); a fost rearestat la 18 iulie 1958 pentru activitate legionară; urmează o anchetă în condiţii cumplite în arestul M.A.I. de la Uranus, fiind interogat de maiorul Enoiu şi căpitanul Blidaru (*Idem*, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 132); prin sentinţa nr. 62/1959 a T.M. al Regiunii a II-a Militară a fost condamnat la moarte; prin Decretul nr. 162/1960 al Marii Adunări Naţionale i s-a comutat pedeapsa la muncă silnică pe viaţă şi confiscarea totală a averii, fiind adus din arestul de la Uranus la penitenciarul Aiud (4 noiembrie 1960); „Era un bătrânel cocârjat, slab, care îşi târa picioarele", aşa îl descria colonelul Crăciun, la prima întrevedere din penitenciar (Viorel Cacoveanu, *op. cit.*, p. 52); ulterior, prin Decretul Lege nr. 5/1963 pedeapsa i-a fost comutată în 25 ani muncă silnică; la 28 februarie 1963 Direcţia a III-a semnează referatul cu propuneri privind graţierea totală de pedeapsă (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 6); a fost eliberat ca efect al Decretului de graţiere nr. 236/1963 (*Idem*, dosar nr. 18, f. 58); fiind una din cele mai importante figuri ale Mişcării Legionare, „a fost determinat să demaşte în scris organizaţia legionară, pe conducătorii ei", fiind convins să facă şi „declaraţii de desolidarizare totală faţă de această organizaţie" sau să semneze mai multe articole demascatoare (e.g. „Te acuz Horia Sima!"); „Am făcut aceste mărturisiri cu titlu de gratuitate, ca unul ce eram condamnat la moarte şi eram convins că voi fi executat. Grav bolnav cum sunt, îmi părea bine să pun capăt, prin moarte, acestei suferinţi şi să încetez astfel de a mai fi o povară pentru familia mea nenorocită de mine şi pentru cei din jurul meu" (*Idem*, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 150); şi în cazul lui, presiunile ori şantajul privind acordarea asistenţei medicale au funcţionat, fiind bolnav de „angină pectorală, cu crize frecvente, manifestate prin accelerarea şi întreruperea pulsului", care, conform referatului Direcţiei a III-a, „vor continua şi la un efort mai mare îi vor fi fatale" (*Ibidem*, ff. 7, 70). Despre precaritatea tratamentului medical în spitalul penitenciarului vezi şi *Ibidem*, f. 70.

[156] Erau internaţi în spitalul penitenciarului, unde erau supravegheaţi de un deţinut care fusese recrutat ca agent (*Ibidem*, f. 54).

fiind ulterior puşi să conferenţieze şi să provoace discuţii publice în jurul celor scrise. Pentru buna lor „folosire", G.O. solicita deplasarea la Aiud a unui „lucrător calificat din cadrul Direcţiei a III-a, pentru a ne ajuta la întocmirea unui plan concret"[157].

Dezinformarea presupunea şi „folosirea în orb a unor legionari", care trebuiau „să trădeze legătura cu organele noastre"[158]. Folosirea în orb prevedea controlul unui deţinut, pe anumite direcţii operative stabilite, fără ca acesta să-şi dea seama. Astfel, un deţinut era chemat la o aşa-zisă întâlnire cu ofiţerii, prelucrat formal şi trimis înapoi în celulă. Aici acesta îşi deconspira legătura cu ofiţerii Grupului Operativ, fără să realizeze că totul fusese de fapt o înscenare, menită compromiterii lui în faţa colegilor de celulă.

Recrutările în penitenciar se făceau numai în baza „unui studiu temeinic şi multilateral", cu obligaţia „candidatului" de-a furniza „material cu privire la activitatea clandestină din închisoare"[159], urmată de o verificare amănunţită prin intermediul altor surse. Dacă exista un potenţial „operativ" al folosirii acestuia pe lângă diverse „obiective" din detenţie, „candidatul" era în cele din urmă acceptat. Verificarea prealabilă era considerată esenţială, fiind raportată o serie întreagă de recrutări catalogate drept „provocări", prin care unii deţinuţi comunicau informaţii false ori trunchiate. Este foarte greu de apreciat gradul de implicare al agenţilor în procesul reeducării. Ce se poate afirma este că „informaţiile" furnizate şi rolurile pe care au fost determinaţi să le adopte (indiferent de motivaţie) au fost intens folosite. Un loc aparte îl ocupă agenţii de influenţă, care nu doar acceptaseră proiectul reeducativ, ci se angajaseră direct în siluirea conştiinţelor[160].

De recrutările din penitenciar au beneficiat Regionalele de Securitate sau Direcţia a III-a, pentru care eliberările anticipate constituiau o ocazie de a folosi deţinuţii recrutaţi în diferite sarcini. O rezoluţie pusă de la Cabinetul V din minister pe o listă cu propuneri de graţiere, afirma explicit: „Vedeţi care este situaţia graţierilor. Studiaţi propunerile făcute de col. Crăciun şi veniţi cu propuneri cum să procedăm pentru recrutarea şi folosirea lor în munca informativă în domeniul publicisticei (în special pentru a scrie la «Glasul Patriei»)"[161]. Folosirea agenţilor a urmat câteva direcţii importante: „cunoaşterea activităţii legionare din ţară", „folosirea unora dintre cei graţiaţi împotriva fugarilor trădători de patrie ce se găsesc în afara graniţelor" şi „crearea unor „canale de legătură"[162] controlate, atât cu cei rămaşi încarceraţi cât şi cu cei fugiţi în Occident. Recrutarea în penitenciar era considerată perioadă de probă şi verificare[163].

---

[157] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 54.
[158] Idem, dosar nr. 12613, f. 236.
[159] Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 257.
[160] Memoria foştilor „pensionari" ai Aiudului le-a păstrat intactă imaginea defavorabilă. A se vedea în acest sens: Gheorghe Andreica, *Pentru o lingură de arpacaş. Meschinăriile lui Petre Pandrea de la închisoarea Aiud, 1959-1964*, Constanţa, Editura Metafora, 2005.
[161] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 306.
[162] *Ibidem*, f. 307.
[163] Direcţia Regională Hunedoara de pildă, în 29 mai 1961, solicita conducerii penitenciarului Aiud informaţii despre anumiţi deţinuţi, care urmau să fie eliberaţi „deoarece intenţionăm să studiem problema eventualei recrutări a unora dintre ei, încă din penitenciar, ca apoi cu ocazia eliberării şi după eliberare să întreprindem prin ei anumite măsuri informativ-operative active. Socotim că ar fi utilă încadrarea lor informativă în detenţie, dacă există asemenea posibilităţi,

Astfel, într-un alt bilanţ din 26 decembrie 1962, ocazionat de eliberarea din penitenciar a unui număr de 510 deţinuţi, Crăciun făcea precizarea că 83 dintre aceştia „au colaborat cu organele noastre", având dosare de agenţi, iar 54, deşi nu aveau dosare de agenţi, „prin activitatea desfăşurată în camere şi cluburi au dat rezultate bune, au scris material despre cei cu care au venit în contact şi se poate pune bază pe ei în activitatea de viitor, pot fi recrutaţi şi folosiţi în munca organelor noastre"[164]. Ca atare, aproape 28% din totalul lotului eliberat era rezervat colaboratorilor Grupului Operativ.

În ceea ce priveşte dinamica recrutărilor, aceasta a cunoscut un ritm accelerat. La înfiinţarea Grupului Operativ Crăciun a găsit, recrutaţi de fosta Grupă „D" din penitenciar, un număr de numai 13 agenţi, dintre care doar trei erau deţinuţi contrarevoluţionari[165]. În numai câteva luni, la sfârşitul lui 1959, ofiţerii subordonaţi lui Crăciun reuşiseră să recruteze 51 de agenţi[166]. Începută relativ timid, cu „51 de agenţi, din care 38 C[ontra]R[evoluţionari], 6 D[rept]C[omun] dirijaţi în problema C[ontra]R[evoluţionari] şi 7 D[rept]C[omun], folosiţi în problema deţinuţilor D[rept]C[omun]"[167] în ianuarie 1960, cei mai mulţi găsindu-se în Fabrica penitenciarului (30), 10 pe celular, 6 la Zarcă şi 5 pe secţiile V şi VI ale penitenciarului[168], cu doar 71 de agenţi în martie 1960[169], din care 49 erau deţinuţi contrarevoluţionari, se ajunsese, e drept pentru tot intervalul 1959-1964, la aproximativ 500 de informatori[170].

Grupul Operativ avea posibilitatea, asemenea oricărei Direcţii Regionale de Securitate, să deschidă dosare de urmărire informativă, pentru acţiuni de grup sau individuale, statutul însuşi al şefului acesteia fiind asimilat de conducerea M.A.I. unui comandant de Regională de Securitate. Aprobarea deschiderii unui asemenea dosar venea de la Alexandru Drăghici[171]. De altfel, toate materialele de urmărire, combinaţiile operative, mişcările deţinuţilor, infiltrările agenţilor, acţiunile de compromitere ş.a.m.d. ajungeau la ministrul Afacerilor Interne[172].

Toţi şefii legionari identificaţi aveau asemenea dosare, fiind consideraţi obiective prioritare. Un dosar de urmărire cuprindea istoricul persoanei vizate, legăturile

pentru studierea comportării lor, în vederea stabilirii faptului dacă este utilă şi oportună recrutarea lor în sensul preconizat de noi" (Idem, dosar nr. 13481, f. 97).

[164] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 306. Un alt criteriu, în afara obţinerii colaborării, era acceptul reeducării. Astfel, din cei 510 deţinuţi, 270 dăduseră „rezultate bune în munca cultural-educativă", iar 148 participaseră „numai la munca cultural-educativă", ceea ce corespunde unui procent de aproape 82 % (*Ibidem*).

[165] Informaţia provine dintr-un raport al Grupului Operativ „privind situaţia agenturii şi a acţiunilor informative începând de la data înfiinţării grupului operativ şi până în prezent". Raportul nu este datat, dar, contextual, redactarea sa poate fi apreciată undeva la sfârşitul anului 1959 – începutul lui 1960 (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 20).

[166] *Ibidem*, f. 24.

[167] *Ibidem*, f. 25.

[168] *Ibidem*.

[169] *Ibidem*, f. 7.

[170] Florian Banu, *op.cit.*, p. 582. În alte locuri cifra înaintată este de 600 de agenţi. Vezi, mai jos, nota 449.

[171] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 61.

[172] *Ibidem*, ff. 63-67.

din penitenciar şi din ţară, poziţiile luate în munca de reeducare, documentarea „activităţii duşmănoase" duse în penitenciar etc. Într-o sinteză a G.O. din septembrie 1962 este citată o şedinţă de analiză ţinută cu un an înainte, dată la care în penitenciar erau înregistrate 133 acţiuni informative, din care 8 acţiuni erau de grup, cuprinzând 44 de deţinuţi, 108 acţiuni individuale şi 17 acţiuni de verificare. Pentru încadrarea informativă a acestora erau folosiţi un număr de 290 agenţi[173]. Pentru a putea realiza o diferenţă, la începutul lui 1960 erau înregistrate trei acţiuni informative de grup, 46 acţiuni individuale şi patru acţiuni de verificare[174]. În aproape doi ani de zile, acţiunile de grup se triplaseră, iar cele individuale crescuseră cu mai bine de 150 %[175].

Revenind la Planul de Perspectivă, *a patra măsură* prevăzută consta în „dezinformarea legionarilor fruntaşi din Penitenciarul Aiud, în ceea ce priveşte disensiunile dintre legionarii din străinătate". Operaţia se realiza prin intermediul unei combinaţii informativ-operative: un legionar recrutat ca agent, având legături în străinătate, lansa zvonul, „când vom considera noi necesar", că este în posesia unor informaţii strict confidenţiale de la unii lideri ai Mişcării aflaţi în diaspora. Informatorul era instruit să transmită că legionarii fugiţi în străinătate sunt împărţiţi în diverse facţiuni, că există o serie întreagă de disensiuni, că Horia Sima „s-a compromis complet prin însuşirea anumitor fonduri obţinute de la diferiţi contribuabili şi prin comiterea altor imoralităţi ce au ajuns de notorietate publică, au ieşit la iveală o serie de fapte veroase din activitatea sa trecută şi în urma acestora mulţi legionari l-au părăsit"[176]. Divulgarea „confidenţelor" trebuia făcută doar în prezenţa a „doi antisimişti activi, precum şi faţă de un fruntaş simist", pentru a fi garantată preluarea conflictualistă a informaţiei şi compromiterea adeptului lui Horia Sima. Scopul unei asemenea practici, coroborate cu celelalte, era „mărirea disensiunilor şi a derutei din rândul legionarilor"[177].

Ştirile privind conflictele dintre fruntaşii legionari, trădarea idealurilor etico-ascetice ale Mişcării etc. erau imediat difuzate şi în rândul deţinuţilor distribuiţi la munci, consideraţi o importantă masă de rezonanţă. Dintre ei, unii urmau să fie eliberaţi în 1960-1961, putând astfel transmite în exterior dezinformările legate de continua destrămare a Mişcării Legionare.

În ceea ce priveşte a doua categorie prevăzută de Plan, „măsurile pe linia interceptării canalelor de legătură dintre legionarii încarceraţi şi cei de afară", principala metodă de contracarare era realizarea unor căi de comunicare paralele, fictive, controlate de Securitate. Mecanismul era simplu: în celula unde erau închişi Victor Biriş şi Nistor Chioreanu, de pildă, doi dintre cei mai importanţi lideri legionari de la Aiud, era plasat un agent. Acesta, „pentru a trezi interes în stabilirea unei legături cu

[173] Idem, dosar nr. 12613, f. 183.
[174] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 25-27. În alt loc găsim, pentru martie 1960, 51 de acţiuni informative şi 10 acţiuni de verificare asupra „elementelor active" (*Ibidem*, f. 7).
[175] De exemplu: „M.A.I., U.M. 0622 Aiud, „Hotărârea de deschidere a dosarului de acţiune informativă individuală asupra deţinutului legionar Radu Tase din Penitenciarul Aiud" (înregistrată la Grupa „C" la 02.07.1961, sub nr. 71, lucrător operativ Ciumacenco Ion), aprobată de şeful Unităţii, col. Crăciun Gheorghe" şi contrasemnată de lt.col. Iacob Martin şi de lucrătorul operativ Lungu Aurel (Idem, fond Informativ 233821, vol. 6, ff. 1, 4).
[176] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 37.
[177] *Ibidem*, f. 38.

exteriorul, va arăta că are posibilităţi de a transmite din Bucureşti în străinătate tot felul de date privind organizaţia legionară, cale ce a fost realizată de el până la arestare”[178]. Cei doi, scontau ofiţerii Grupului Operativ, ar urma să ia legătura cu aceste canale fictive, vorbind totodată şi despre cele controlate de ei. Devoalarea celor din urmă, alături de controlul unor informaţii care ar fi putut fi transmise pe căile „fictive”, constituiau cele două obiective ale strategiei[179]. Încercările de a comunica între celule sau cu exteriorul se realizau, în măsura posibilităţilor, prin intermediul deţinuţilor de drept comun repartizaţi la muncile administrative, ce fuseseră recrutaţi ca agenţi, funcţionând într-o oarecare libertate în interiorul penitenciarului[180].

Ultima categorie prevăzută în Planul de Perspectivă a fost cea privind „măsurile pe linia reeducării unor categorii de deţinuţi”. Reeducarea „în masă” trebuia începută cu cei vulnerabili, „legionarii şovăielnici”, cei „cu mai puţină activitate”, „legionarii cu condamnări mici” sau cei care pur şi simplu „se desolidarizează deschis”[181], asupra cărora prima măsură luată a fost izolarea, un garant că slăbiciunile odată învinse nu vor mai putea fi influenţate. După perioada de izolare, erau trimişi în Fabrică, alcătuind prima linie a reeducării. Măsura era însoţită de un tratament preferenţial, „mici favoruri, ca plimbări cu durata mai mare, asistenţă medicală mai atentă etc.” sau „hrană mai consistentă”[182]. Alături de gesturile de bunăvoinţă, era permisă vizionarea unor filme documentare „privind realizările din R.P.R. şi lagărul socialist” şi, „din când în când”, erau puşi „să ţină conferinţe cu astfel de subiecte”[183]. Totul sub stricta supraveghere a agenturii, al cărei scop era să transmită progresele obţinute şi să sancţioneze „elementele duşmănoase” care s-ar fi opus reeducării, acestea urmând să fie imediat „întoarse în celule” şi izolate complet pentru un timp îndelungat[184]. În schimb, fruntaşilor în producţie le era promisă eliberarea şi nu trimiterea în locuri de muncă forţată, cum se practica îndeobşte cu legionarii eliberaţi[185].

---

178 *Ibidem*.

179 Dacă un deţinut căuta să ia legătura cu anumite rude sau prieteni din afară, în acţiune era interpus un ofiţer acoperit al Grupului Operativ, cum a fost cazul plutonierului Lungu Aurel, ce funcţiona acoperit ca şef de secţie. Nicolae Cojocaru, „element fanatic şi cu multă autoritate în rândul legionarilor”, încarcerat la Aiud în aprilie 1962, îl roagă pe acesta să transmită anumite informaţii rudelor din libertate. Ofiţerul s-a deplasat la Bucureşti şi Constanţa, relatând că a fost bine primit, considerând că este necesar să continue legăturile (Idem, dosar nr. 12613, ff. 78-79). Astfel, prin intermediul unei legături „fictive” au fost descoperite canale reale în exteriorul penitenciarului. Legăturile cu exteriorul erau realizate cu sprijinul Direcţiei a III-a, care comunica adresele şi sprijinea logistic operaţiunile de contactare şi supraveghere.

180 Legăturile cu exteriorul erau garantate de dreptul acestora la vorbitor, unde puteau lua contact cu familiile.

181 Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 32.

182 *Ibidem*, f. 42.

183 *Ibidem*, f. 43.

184 *Ibidem*.

185 Trimiterea în locuri de muncă, chiar după încetarea pedepsei cu închisoarea, fusese prevăzută în 1958 prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 282, privind „fixarea locului de muncă condamnaţilor contrarevoluţionari care şi-au ispăşit pedeapsa şi a altor categorii de elemente duşmănoase regimului democrat-popular din R.P.R.”. H.C.M.-ul furniza normele de aplicare pentru Decretul nr. 89 din 17 februarie 1958, privind înfiinţarea locurilor de muncă obligatorie

Propunerile acestui plan au fost materializate pe parcursul anilor 1960 şi 1961, consideraţi o perioadă de tatonare, când au fost adunate toate informaţiile despre „organizarea" deţinuţilor, despre „conducători" şi au fost puse bazele muncii „cultural-educative". S-a putut astfel trasa, printre altele, o „distribuţie" a rezistenţei faţă de metodele Grupului Operativ. Tabloul, necesar pentru planificarea specifică a metodelor punitive, indica existenţa unor categorii de legionari „apropiaţi nouă, oscilanţi şi recalcitranţi"[186]. În alt loc găsim: cei „avansaţi neşovăielnici", cei „dispuşi să colaboreze cu regimul, fără însă a avea convingeri fundamentale de înţelegere şi cunoaştere", respectiv cei aflaţi „pe poziţii net ostile"[187].

O explicitare mai extinsă găsim într-un plan de măsuri al Direcţiei a III-a din 16 ianuarie 1962[188]. Astfel, din cei 3.164 de deţinuţi legionari din penitenciar în octombrie 1959[189], o primă categorie – în număr de 250-300 de deţinuţi – era formată din elemente fanatice, „care nu-şi încetează activitatea duşmănoasă nici în locul de detenţie"[190]. O a doua categorie, considerată cea mai numeroasă, „este formată din elemente legionare de rând, provenite din mediul muncitoresc, ţărănesc sau intelectual, cu o activitate mai redusă atât înainte, cât şi după 23 august 1944. Mulţi din aceştia îşi manifestă regretul de a fi desfăşurat activitate legionară, iar alţii, deşi nu au astfel de manifestări, par totuşi dezorientaţi şi manifestă o atitudine şovăielnică"[191]. Ultima categorie era formată din legionari care fuseseră antrenaţi în producţie, însumând aproximativ 350 de persoane, un număr care a crescut constant. Pentru prima categorie măsurile operative constau în demascarea, compromiterea şi destrămarea concepţiilor acestora. Pentru cea de a doua categorie erau prevăzute şi măsuri de reeducare şi introducerea muncii în Fabrică, iar pentru ultima categorie, alături de măsurile de reeducare, erau preconizate măsuri privind scoaterea acestora de sub influenţa ideilor legionare.

(Idem, dosar nr. 55, vol. 51, ff. 62-79). Categoriile vizate erau: „foştii legionari care au avut funcţii de la şef de garnizoană, inclusiv, în sus, foştii legionari care, la expirarea unei pedepse privative de libertate, prezentau încă pericol pentru securitatea statului, cei care, prin faptele sau manifestările lor, primejduiesc sau încearcă să primejduiască ordinea în stat, dacă acestea nu constituie infracţiuni şi alte elemente care, prin faptele sau manifestările lor, primejduiesc sau încearcă să primejduiască ordinea în stat, dacă acestea nu constituie infracţiuni" (Florian Banu, *Lagărele de muncă forţată – cea mai arbitrară formă a represiunii comuniste*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Memorialul Rezistenţei Anticomuniste Ţara Făgăraşului, *Forme de represiune în regimurile comuniste*, coordonatori Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 68).

186 Florian Banu, *op.cit.*, p. 577.

187 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13237, f. 225.

188 Idem, dosar nr. 12613, ff. 240-241.

189 Un alt raport, din 22 mai 1962, menţionează existenţa a 3.135 deţinuţi legionari, din care 1.568 intelectuali, 827 muncitori, 740 ţărani. În ceea ce priveşte gradul de implicare în cadrul Mişcării Legionare, exista: „un comandant al «Bunei Vestiri», 24 comandanţi, 32 comandanţi ajutori, 15 instructori, 12 şefi ai «Corpului Muncitoresc Legionar», 8 şefi de regională, 11 şefi de judeţ, iar restul de 3.032 au deţinut funcţii de la şef de plasă în jos" (*Ibidem*, f. 106).

190 *Ibidem*, f. 240.

191 *Ibidem*.

„În urma aprobării conducerii", la 4 septembrie 1960 Crăciun organizase o încăpere în secţia a V-a a Penitenciarului cu 170 de deţinuţi (prima formă a „Clubului tineretului") şi 11 celule aflate pe celular. „Cu aceştia facem munca cu cartea"[192], mărturisea Crăciun. Pe secţiile V şi VI erau 30 de celule care puteau cuprinde în jur de 550 de deţinuţi: „Acestora să li se dea cărţi, să li se citească articole din ziar, să li se acorde timpul dublu de plimbare faţă de cei care nu sunt admişi la reeducare, să se introducă şahuri în camere şi să aibă dreptul să discute despre cărţile citite, sa facă recenzii la orele fixate prin programul secţiei"[193].

Şase luni mai târziu[194], colonelul Crăciun solicita extinderea activităţii de reeducare şi „în rândul unor deţinuţi legionari cu o cultură mai ridicată ce nu sunt încadraţi în munca productivă şi care sunt dispuşi să rupă cu activitatea criminală"[195]. Pentru a putea realiza acest lucru fuseseră organizate între două şi patru celule pe fiecare secţie a penitenciarului, „unde să permitem cititul cărţilor şi să le prezentăm unele articole de presă ce vorbesc despre succesele oamenilor muncii din patria noastră. De asemenea, să le prezentăm unele fotomontaje legate de aceste realizări"[196]. În această operaţiune au fost cuprinşi în jur de 70 de deţinuţi, catalogaţi ca „nefiind fanatici", ce fuseseră „încarceraţi în camere separate pe fiecare secţie. (…) Cu aceşti deţinuţi, munca cultural-educativă a fost desfăşurată prin recenzii, conferinţe, citirea unor articole din ziar cu privire la ridicarea nivelului de trai şi punerea la dispoziţie a diferitelor cărţi de literatură din biblioteca deţinuţilor. Raportăm că în aceste camere au fost plasaţi pe lângă deţinuţii cu care să se ducă muncă de educare şi deţinuţi legionari luaţi în studiu pentru recrutare, precum şi agenţi ai organelor noastre, care să ne informeze asupra stării de spirit din aceste camere şi ce influenţă au aceste măsuri în rândul celorlalţi deţinuţi"[197]. La un an distanţă, Crăciun raportase organizarea a două secţii (V şi VI), selectarea deţinuţilor „pretabili reeducării", pregătirea a „două grupuri în componenţa cărora intră şi comandanţi legionari", stabilirea agenturii care urma să fie mutată în celulele vizate, dar şi montarea de tehnică operativă de ascultare în celulele unde erau încarceraţi comandanţi legionari (patru celule din secţia a VI-a)[198].

După doi ani de activitate, la un prim bilanţ din 15 noiembrie 1961, comandantul penitenciarului declara ritos şefilor de la Bucureşti: „a crescut numărul celor care îndeplinesc şi depăşesc normele, a crescut numărul inovatorilor", planul anual

[192] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 216.
[193] *Ibidem*, f. 219.
[194] La 8 martie 1961 (*Ibidem*, ff. 87-99).
[195] Comentariul lui Drăghici pe marginea documentului era: „f[oarte] bine".
[196] *Ibidem*, f. 99.
[197] *Ibidem*, f. 198.
[198] Idem, dosar nr. 12613, f. 14. Raportul este datat 14 februarie 1962, făcând referire la activitatea G.O. din anul precedent. Supravegherea prin intermediul tehnicilor de ascultare fusese introdusă de Crăciun încă din 1959 în secţiile Zarcă, Celular şi spitalul penitenciarului, instalaţiile ne mai funcţionând însă decât parţial, drept pentru care Crăciun solicitase revizuirea lor integrală şi punerea în funcţiune (*Ibidem*, f. 53). Pentru a conspira procedura de instalare, conducerea penitenciarului inventa necesitatea văruirii celulelor, a dezinfectării ori a curăţeniei generale, ocazie cu care deţinuţii erau scoşi din celule, ofiţerii Serviciului „T" putând lucra nestingheriţi (Idem, dosar nr. 13237, f. 143).

a fost îndeplinit şi chiar depăşit, nu mai există rebuturi în munca din Fabrica penitenciarului[199]. Erau trecute în revistă, în acelaşi timp, excelentele rezultate din „masa deţinuţilor C.R.": „sunt mulţi care critică curajos, scriu la gazeta de perete şi iau atitudine faţă de lipsuri, faţă de cei leneşi. În mare măsură s-a reuşit izolarea celor care au rămas pe poziţie legionară, ei sunt obligaţi să muncească, fiind determinaţi de cei din jur, care îndeplinesc şi depăşesc normele"[200]. Rapoartele triumfaliste trebuie înțelese însă ceva mai nuanțat, existând suficiente date care să certifice faptul că reacțiile de rezistență ale deținuților erau, cel puțin pentru primul interval (1959-1961), extrem de puternice[201], iar „rezultatele reeducării, foarte slabe", explicându-se prin „lipsa de pregătire şi de prestigiu a celor care conduc acțiunea de reeducare"[202]. La finalul lui 1961 era raportată implicarea în reeducare a unui număr de 512 deținuți contrarevoluționari, folosiți la munci în Fabrică, şi a 270 deținuți din celule[203]. Prin urmare, ponderea reeducaților față de masa deținuților legionari aflați în penitenciar era de aproximativ 1 la 5[204].

Într-un raport din 15 aprilie 1962 înaintat lui Drăghici era menționată „cuprinderea în reeducare" a unui număr de 980 de deținuți legionari, dintr-un total de 3.259 existenți la acea dată în penitenciar. Ponderea pe categorii sociale a celor considerați implicați în reeducare era următoarea: 319 muncitori, 309 țărani şi 252 intelectuali şi funcționari. În Fabrică erau 481 legionari reeducați, iar în secțiile V-VI, 499[205]. Cei din Fabrică „beneficiau" de prezența printre ei a 31 de informatori, iar cei care nu munceau erau supravegheați de 35 de agenți[206]. Succesul reeducării în Fabrică

[199] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 214.
[200] *Ibidem*, f. 215.
[201] Cităm aici doar două exemple. Un document din februarie 1960 păstrează un text găsit pe secția a IV-a celular, unde erau încarcerați „legionarii intelectuali şi cei care au deținut funcții de răspundere", scris pe o bucată de săpun. Mesajul propunea o revoltă în masă a deținuților. Cel care adresa mesajul, codificat „13", ruga pe un coleg de detenție („Crane") „să nu se mai opună băieților", care „sunt pe deplin justificați, actul pe care-l facem fiind unul de disperată legitimă apărare. Nu uita că ***majoritatea din noi suntem în stare de mizerie fiziologică, bolnavi, lipsiți de asistență medicală, cu o hrană în jur de 1000 calorii, distribuită în bătaie de joc şi'n ignorarea celor mai elementare principii de igienă***" [subl.n.]. Revolta urma să debuteze prin strigarea unor slogane ca: „Murim de foame, n-avem asistență medicală, comunicați legațiilor străine etc." (*Ibidem*, f. 2). Al doilea se referă la stadiul reeducării la nivelul celui mai înaintat avanpost al acesteia de la Aiud, cel puțin pentru primul interval, Fabrica penitenciarului. Într-o „situație" prezentată Direcției a III-a la 22 decembrie 1961, se afirma că „deținuții sunt mulțumiți că li se dă ocazia să citească, dar îi enervează recenziile care politizează", reacționând critic vehement când „prelucrarea" conținea „atacuri la adresa creştinismului", rezultatele reeducării fiind, aşadar, considerate „foarte slabe" (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 308).
[202] *Ibidem*.
[203] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 231.
[204] În noiembrie 1961 numărul deținuților contrarevoluționari din penitenciar era de 3.632, iar cel al „reeducaților" de 782 (*Ibidem*, ff. 231, 239).
[205] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 119.
[206] *Ibidem*, ff. 119-120.

era probat şi prin creşterea producţiei realizate, planul fiind depăşit, conform declaraţiilor lui Crăciun, pentru primul trimestru al anului 1962, cu 121,7%[207].

La o evaluare preliminară din 22 mai 1962[208], dintr-un total de 3.135 deţinuţi legionari încarceraţi în penitenciar, 1.248 fuseseră „supuşi măsurilor de reeducare"[209], ceea ce ridica proporţia acestora aproape de 40% (1 la 2,5). Distribuţia era următoarea: 688 dintre ei fuseseră distribuiţi la munca din Fabrică, iar 560 au fost grupaţi în 17 celule[210] din secţiile V şi VI ale penitenciarului, „special amenajate în acest scop"[211]. Selecţionarea se făcuse după criterii ce ţineau de comportarea în detenţie, fiind preferaţi deţinuţii care acceptaseră o formă sau alta de „apropiere" sau fuseseră de acord cu diferite concesii ori li se construiseră diferite vulnerabilităţi. Obiectivul principal însă, dincolo de ponderea din ce în ce mai mare a celor prinşi în reeducare, era obţinerea unor „declaraţii demascatoare" din partea unor importanţi comandanţi legionari: Radu Demetrescu Gyr, Aurel Ibrăileanu, Petre Tocu, Victor Ioan Vojen, Victor Biriş, Nicolae Grigorescu, Constantin Savin, Viorel Boborodea[212].

La 22 aprilie 1962, îndrumările Ministerului pentru Crăciun erau fără echivoc: nu e suficient ca şefii legionari să se autodemaşte, ei „trebuie să ia poziţie în faţa altor legionari, unde să demaşte organizaţia legionară aşa cum au făcut-o în scris"[213]. Iau astfel naştere „autoanalizele" prezentate la Clubul mare, după o primă perioadă în care „munca individuală" şi „reeducarea prin muncă", cu toate anexele lor ideologice, deţinuseră un rol preferenţial (1958-1962).

1962 a constituit anul în care reeducarea a fost masiv extinsă la tot penitenciarul, fiind implicat cu precădere Celularul. Din luna iunie 1962, ca efect al unui control derulat la Aiud în perioada 28-31 mai 1962 de către colonelul Ion Dumitru[214] din partea ministerului, se ia decizia extinderii muncii de reeducare şi în afara Fabricii. Astfel, au fost prinse în amintitul proces şi „secţia a XI-a" (Spitalul), „secţiile V-VI, cu cei care nu muncesc", respectiv „secţia I şi a IV-a celular", unde fuseseră cooptaţi 150 de deţinuţi, preconizându-se suplimentarea numărului de cărţi ale autorilor români care să circule în penitenciar şi a peliculelor de film care urmau să fie difuzate[215]. Tot atunci se decide prelucrarea individuală a unor deţinuţi izolaţi la Zarcă: Constantin-Puiu

---

[207] *Ibidem*, f. 119.

[208] Este vorba despre un raport „cu privire la rezultatele obţinute până în prezent de organele noastre în urma aplicării unor măsuri informative şi cultural-educative asupra deţinuţilor legionari din penitenciarul Aiud" (Idem, dosar nr. 12613, f. 106).

[209] Într-un alt bilanţ provizoriu al Grupei Operative din 15 aprilie 1962 către Direcţia a III-a Crăciun raporta un număr de 980 de deţinuţi legionari preluaţi în munca de reeducare dintr-un total de 3259. Astfel, aproape o treime dintre cei închişi erau implicaţi în reeducare la începutul anului 1962 (*Ibidem*, f. 39).

[210] „Fiecare cameră a fost asigurată cu agentură", se afirma în acelaşi raport (*Ibidem*, f. 108).

[211] *Ibidem*, f. 107.

[212] *Ibidem*, ff. 108-109.

[213] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 135.

[214] Ion Dumitru avea funcţia de prim-secretar al comitetului organizaţiei de partid din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ocupându-se cu munca de pregătire politică a cadrelor. Din 1963 a devenit secretar general al M.A.I.

[215] *Ibidem*, f. 201, Idem, dosar nr. 12613, f. 157.

Anastasiu, Nicolae Groza, Ilie Nicolescu şi Nicolae Petraşcu. Astfel, o evaluare din noiembrie 1962[216], afirma că din 3.195 de legionari încarceraţi la Aiud, 2.046 erau „cuprinşi în acţiunea cultural-educativă", ceea ce corespunde unui procent de 64%. Din aceştia 988 erau folosiţi în procesul de producţie. Pentru diferenţa de 1.058 (788 consideraţi „sănătoşi" şi 270 „bolnavi"), activitatea de reeducare se derula în celulele din Secţia V respectiv pe celular[217]. Din cei 1.149 deţinuţi necuprinşi în planurile de „restructurare", 500 erau consideraţi de raport „bolnavi nerecuperabili"[218].

În următorii trei ani, datorită amplificării uzurii fizice a deţinuţilor şi rafinării strategiilor ofensive ale Grupei Operative, numărul celor rezistenţi a scăzut dramatic. Cei care refuzau reeducarea erau tot mai puţini, ajungându-se ca, în 1964, să fie raportaţi doar 50 de recalcitranţi, care se opuseseră ferm reeducării[219], toţi fiind încarceraţi la Zarcă.

Amintim aici o cinică observaţie a lui Crăciun, din decembrie 1961, când, referindu-se la cei 200 deţinuţi recalcitranţi, îi considera „*nerecuperabili*" asigurând ministerul că aceştia „*se vor lichida pe cale biologică* [subl.n.]"[220]. La graniţa recuperabilului stătea soluţia lichidării discrete. Nimic nu era considerat nerezolvabil la Aiud. Afirmaţia este de o extremă importanţă pentru gradul în care au fost exercitate presiunile în acest loc de detenţie. Cum violenţa explicită fusese interzisă, spectrul presiunilor se rafinase, de aşa manieră încât urmele să nu mai fie vizibile. Decesele erau înregistrate cu numele afecţiunilor de care sufereau deţinuţii, nimeni ne mai putând demonstra sau recupera documentar *regimul concentraţionar* extrem de dur de la Aiud.

Practica „discuţiilor individuale"

„Lucrarea individuală" a şefilor legionari a fost una dintre cele mai importante acţiuni ale Grupului Operativ de la Aiud. Aceasta s-a realizat prin diverse încercări de cointeresare („atragere de partea noastră"), concretizate prin acordarea unor „beneficii", ca: facilitarea accesului la presa Partidului Comunist (singurul contact cu actualitatea din afara penitenciarului putea fi obţinut prin lectura ziarelor, acesta fiind şi motivul pentru care practica a fost acceptată rapid), organizarea unor tururi prin ţară (vizitându-se diferite obiective industriale sau realizările edilitare ale clasei muncitoare), un regim penitenciar mai blând ori îmbunătăţirea regimului alimentar, cu scopul, mai mult sau mai puţin camuflat, al folosirii sau recrutării. Promisiunea eliberărilor anticipate a fost, de asemenea, folosită, ca preţ pentru acceptarea implicării în reeducare. Operaţiunea a constat într-un asalt concertat asupra liderilor Mişcării Legionare, prin intermediul unui

---

[216] Raportul a fost înregistrat la „Cabinetul ministrului" cu menţiunea: „Acest material (exemplar unic) a fost făcut numai pentru tovarăşul Alexandru Drăghici, care l-a văzut şi ni l-a restituit" (Idem, dosar nr. 13237, f. 87).
[217] *Ibidem*, ff. 87-88.
[218] *Ibidem*, f. 88.
[219] Florian Banu, *op. cit.*, p. 571. Faţă de luna martie 1960, când Crăciun raport existenţa a 200 de „legionari fanatici", numărul lor scăzuse de patru ori (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 10). În alt loc găsim informaţia că în 1964 erau închişi la Zarcă un număr de 97 deţinuţi (Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 13).
[220] Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 287.

întreg arsenal de măsuri, cu scopul direct al schimbării „mentalității legionare", a vindecării de „maladia cronică" a legionarismului. „Acordarea unei atenții mai mari" („apropierea de noi") trebuia să conducă la o „desprindere de lumea lor"[221]. Ideea lui Crăciun era destul de simplă: conducătorii legionari trebuie separați de masa aderenților, cu ei urmând să se ducă, de-o manieră decisivă, muncă de reeducare[222]. Izolarea trebuia urmată de convertire, care i-ar fi decredibilizat în ochii membrilor de rând, cu care se ducea – separat – muncă de convingere („antrenarea masei de legionari simpli, împotriva șefilor demagogi și criminali"[223]).

„Discuțiile individuale" se purtau doar cu figurile considerate cu influență în mediile legionare din detenție. Miza era nu doar schimbarea convingerilor, cât garantarea faptului că aceștia își vor folosi autoritatea în celule, pentru a-i determina pe membrii legionari să-și asume, la rându-le, „noile convingeri" rezultate în urma „muncii cultural-educative". În afara strategiilor de cointeresare, bunele rezultate erau garantate și prin diferite modalități de presiune: amenințarea cu izolarea, cu închiderea la Zarcă, cu reducerea dreptului la hrană sau la asistență medicală. După obținerea implicării în reeducare, Crăciun a organizat câteva celule unde i-a plasat pe cei reeducați alături de „rezistenți", cu scopul de a „zdruncina moralul unor conducători legionari care se mențin pe poziții fanatice"[224]. Cei dirijați erau sub stricta supraveghere a ofițerilor, care îi prelucrau periodic, dându-le diferite direcții de acțiune, în funcție de modificările observate în comportamentul victimelor. Trebuiau să deschidă discuții, să provoace, să oblige colegul de celulă să se justifice, să-și „demaște poziția".

Dacă măsurile de presiune de acest tip eșuau, se folosea „compromiterea", „crearea aparenței că ar colabora cu organele administrației"[225]. Ofițerii Grupului Operativ, speculând sentimentul supravegherii totale pe care-l împărtășeau deținuții[226], îi scoteau succesiv din celule, încercând să inducă ideea că singurul motiv nu putea fi decât colaborarea. Au fost vizați prin această acțiune de compromitere, încă din prima

---

[221] Florian Banu, *op. cit.*, p. 558.

[222] Demostene Andronescu a rememorat acest moment: „Așa, de pildă, la un moment dat s-a băgat de seamă că dintre noi încep să dispară personalitățile, adică acele persoane care, prin poziția lor morală, politică sau culturală, aveau oarecare influență asupra celorlalți deținuți. La început s-a crezut că aceștia au fost izolați la Zarcă sau în alte secții ale închisorii ori duși pe undeva la anchete. Până la urmă s-a vădit că ei fuseseră izolați pentru a fi prelucrați și convinși să accepte reeducarea și, acceptând-o, să-i determine și pe alții să o facă. Și spre deziluzia noastră, a marii mase de deținuți, foarte mulți dintre ei au sfârșit prin a fi convinși (prin ce metode oare?), devenind astfel, în mâna colonelului Crăciun «marea armă secretă» cu care va reuși să-i determine pe mulți dintre noi să capituleze" (Demostene Andronescu, *op.cit.*, p. 49).

[223] Florian Banu, *op.cit.*, p. 557.

[224] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 229.

[225] *Ibidem*, f. 231. „Compromiterea" se realiza, în principal, prin difuzarea și întreținerea sugestiei că un deținut ar colabora cu ofițerii Securității, fără însă ca scenariile să se oprească aici. Despre Radu Mironovici, de pildă, se răspândise zvonul că „a fost plătit de către Centrala evreiască și că a furat un lingou de platină", dar și că soția acestuia ar fi avut legături cu masoneria (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 138).

[226] „(…) conducătorilor legionari sunt obsedați de o urmărire insistentă din partea organelor noastre și orice scoatere la anchetă creează suspiciuni, indiferent de persoană", găsim într-un *Plan de măsuri* din 16 ianuarie 1962 al Direcției a III-a (Idem, dosar nr. 12613, f. 231).

perioadă a activității G.O., Nistor Chioreanu[227], Dumitru Uță[228], Bulhac Andronic[229], Radu Mironovici[230] și Aurel Călin[231]. Imediat după scoaterea din celule, erau aduși informatori care căutau să folosească contextul absenței acestora pentru a amplifica suspiciunile. Ca să nu fie bănuite intențiile administrației, compromiterile erau realizate la un anumit interval de timp.

Luăm în discuție în cele ce urmează două din cele mai importante cazuri, Radu Demetrescu Gyr și Victor Biriș, pentru care veneau special în penitenciar ofițeri ai Direcției a III-a sau de la minister, responsabili cu coordonarea strategică a „prelucrării" celor doi.

[227] Redăm în cele ce urmează o secvență a unei asemenea strategii de compromitere: „Se vor întreprinde acțiuni de compromitere și a comandantului legionar Chioreanu Nistor. Despre Chioreanu Nistor se cunoaște de către legionarii din penitenciar că acesta în 1948 în anchetă a declarat repede activitatea sa și a altor legionari și ca urmare a atitudinii sale s-au făcut unele arestări. În afară de aceasta, organele noastre mai dețin unele date din care rezultă că printre legionarii din libertate se discută faptul că Chioreanu Nistor în perioada 1947-1948 «cocheta» cu securitatea. Prin măsurile ce le vom lua (alimentație mai bună, legături aparente cu administrația etc.) vom întări la legionarii din anturajul său convingerea că Chioreanu Nistor ar fi colaboratorul nostru" (*Ibidem*, f. 233).

[228] „Uță Dumitru, șef de sector legionar, care face parte dintre legionarii fanatici, cu rol conducător, va fi compromis că ar fi agentul organelor de securitate, prin unele «atenții speciale» din partea administrației, astfel: va fi scos des la tratament medical, i se va permite să stea culcat în celulă în timpul zilei, va primi regim alimentar mai bun, va fi scos la «anchetă» mai des, fără a sta nimeni de vorbă cu el, la înapoierea în celulă neavând motiv cum să se interpreteze timpul consumat la «anchetă» decât în sensul că ar da informații organelor administrației" (*Ibidem*).

[229] „În baza celor prevăzute în planul de măsuri întocmit, s-au întreprins acțiuni de compromiterea comandantului legionar Bulhac Andronic că ar fi agentul organelor noastre. În acest scop a fost scos de mai multe ori la «anchetă», fiind ținut mai mult timp, discutându-se cu el probleme legate de activitatea sa legionară. După aceea, a fost introdus în cameră cu comandantul ajutor Bălănescu Gabriel, despre care Bulhac Andronic a făcut unele afirmații jignitoare, cunoscute de acesta din urmă. Întâlnirea dintre Bulhac Andronic și Bălănescu Gabriel a fost urmată de o discuție violentă, în care ambii și-au adus injurii și s-au acuzat reciproc de trădare. Aceste discuții au fost posibile deoarece Bălănescu Gabriel a ajuns să-l suspecteze pe Bulhac Andronic de colaborare cu organele noastre. (…) Pentru a întări suspiciunile asupra lui Bulhac Andronic, acesta a fost scos pentru «tratament medical», permițându-le lui Bălănescu Gabriel și Coniac Constantin să discute (…) Coniac Constantin a tras concluzia că Bulhac Andronic de aceea stă atât de mult la anchetă, deoarece dă informații despre ei și în mod sigur este agent" (*Ibidem*, f. 124).

[230] „În scopul compromiterii comandantului legionar Mironovici Radu pe baza abuzurilor și escrocheriilor comise de el în timp ce era prefect al Poliției Capitalei, în discuțiile purtate cu acesta, organele noastre i-au spus că unii legionari cu care a colaborat îl acuză că a fost plătit de către Centrala evreiască, de faptul că a furat un lingou de platină de la un demnitar polonez și că soția lui avea legături cu masoneria, ascunzând în casa lui documente masonice. Pentru răspândirea zvonurilor cu privire la afacerile făcute de Mironovici Radu este folosită în continuare agentura, precum și unele elemente care se găsesc în dușmănie cu acesta, ca Fotu Atanasie și Bej Teodor" (*Ibidem*, f. 125).

[231] *Ibidem*, ff. 231-233.

Radu Gyr, de pildă, la începutului lui 1961, este vizitat în penitenciar de „un domn civil de la M.A.I.", „extrem de amabil şi politicos" care-i dădea câteva sfaturi: să nu discute politică, să nu ţină cursuri universitare şi nici să-şi recite propriile poezii, iar pentru orice problemă să nu ezite să se adreseze colonelului Crăciun[232], intenţionându-se „întoarcerea" lui împotriva Mişcării Legionare şi obţinerea unei condamnări scrise, Gyr fiind considerat o voce extrem de respectată între legionari. În cele din urmă, „totala rupere de legionarism"[233] s-a produs în iunie 1962, Radu Gyr acceptând să dea o declaraţie publică de desolidarizare şi condamnare a Mişcării Legionare.

Operaţiunea începuse cu izolarea sa la secţia spital a penitenciarului, urmată de „prelucrarea metodică". Pe 4 iunie 1962 a fost adus în biroul lui Crăciun şi confruntat cu Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu, Radu Budişteanu, Victor Ioan Vojen, Dumitru Groza, Victor Biriş şi Constantin Damian. Venit după o perioadă de slăbiciune şi intensă presiune, Radu Gyr cedează: „A vorbit clar şi hotărât, afirmând în faţa celor prezenţi că se desolidarizează de organizaţia legionară, îi îndeamnă şi pe ei să procedeze la fel, citindu-le cu această ocazie cererea lui către Comandantul Penitenciarului"[234]. După acest episod, declaraţia de desolidarizare a fost citită pe Secţia a V-a a penitenciarului, în faţa a 117 deţinuţi şi ulterior în faţa celor 700 deţinuţi „de la munci"[235], dar şi în fiecare celulă.

Palinodia poetului conţinea, în termeni intransigenţi şi violenţi, o reevaluare a propriului trecut. Astfel, pe Horia Sima îl numeşte „cârtiţa galeriilor subterane imperialiste", stăpânii legionarilor sunt „hapsâni şi paraziţi" etc., neomiţând însă şi partea melopeică a sublinierii „marilor realizări din România de azi în domeniul artei şi culturii, a ştiinţei şi tehnicii în industrie şi agricultură"[236]. Crăciun aprecia că o astfel de declaraţie a produs „lovituri zdrobitoare şefilor legionari şi multor legionari fanatici"[237]. O mărturie a unui deţinut căruia i se dăduse spre lectură declaraţia lui Gyr, păstrează intact sentimentul acestui veritabil şoc: „a fost un prim stilet în inima mea"[238].

Impresia generată fusese prin urmare considerată „profundă", unele vârfuri legionare apreciind că discursul lui Gyr a avut „un efect decisiv asupra legionarilor"[239]. Un alt deţinut rezuma efectul amintitelor expiaţii: „Autori morali ai crimelor legionare şi-au recunoscut greşeala. Dacă aceşti coloşi şi apologeţi ai crimei au cedat, noi ce să mai zicem, trebuie să-i urmăm"[240].

Un alt moment important a fost victoria obţinută asupra lui Victor Biriş. Închis din 1941, a stat 22 de ani în temniţă neîntrerupt, fiind eliberat în 1963. Absolvent al Facultăţii de Drept din Cluj, magistrat la Târnava Mare, prieten bun cu I. Gh. Maurer, care fusese la rându-i magistrat la Sighişoara, a intrat în Mişcarea Legionară în 1932, când l-a cunoscut pe Horia Sima la Caransebeş. A fost arestat şi condamnat la 10 ani de

[232] Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 390.
[233] Idem, dosar nr. 13484, vol. 3, f. 22.
[234] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 202.
[235] *Ibidem*, f. 203.
[236] Florian Banu, *op. cit.*, p. 565.
[237] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3463, f. 19.
[238] Idem, fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, f. 38.
[239] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 337.
[240] *Ibidem*, vol. 15, f. 204.

închisoare în 1941, imediat după rebeliunea legionară. Timp de aproape trei ani (1959-1962), fostul secretar general al Ministerului de Interne, a refuzat net orice apropiere de activitățile de reeducare. O notă informativă a sursei „Vasile Dinescu" din 5 aprilie 1961, reproducând o încercare de *captatio benevolentiae* derulată de preotul Ioan-Borşa Dumitrescu în celula de anchetă şi în prezența lui Crăciun, păstrează tensiunea acestei atitudini. Borşa încearcă să-l convingă „să facă unele concesii, dar numai atât, să nu-ți pierzi demnitatea"[241]. Biriş refuză net orice „apropiere": „Fiindcă în chestiuni de genul acesta nu trebuie să fii deştept, să fii cineva şi să ai cap. Ci trebuie să fii şi o expresie asupra unei colectivități. Adică ea trebuie să te accepte sub o formă oarecare, să aibă încredere în tine. Fiindcă, să ştii, oamenii aceştia care-i întindem şi-i manevrăm ca pe nişte pachete, trebuie să vadă şi ceva în tine şi ei depind încă de noi. (…) După ce partea cea mai frumoasă a vieții ți-ai pus-o la dispoziție pentru o chestie adevărată sau neadevărată, bună sau rea, dar în orice caz frumoasă. Nu? Nu mai poți acum, când ajungi la bătrânețe să alergi după cai verzi pe pereți. (…) M-am afirmat cu tărie şi voi rămâne cine am fost. Aceasta este una cu afirmarea credinței. Eu le-am spus că nu vom face niciodată un pact cu alt partid politic. În ceea ce priveşte munca silnică, la care suntem condamnați? O vom executa conform regulamentului. (…) Dragă părinte, lăsând la o parte orice modestie, apoi mie nu-mi e ruşine să mă uit în fața oricui. De ce? Fiindcă a te situa pe o linie şi a te menține pe ea 20 de ani, neajutat de nimeni, ci dimpotrivă, având toate greutățile împotriva ta, nu este o glumă"[242].

Dacă e să dăm crezare unor afirmații ale colonelului Crăciun, primul contact cu Biriş s-ar fi petrecut în 1947[243]. La vremea respectivă „noi nu făceam muncă informativă"[244], recunoştea directorul penitenciarului. În noiembrie 1958, când Crăciun s-a reîntors la Aiud, Biriş era tot acolo, mai exact încarcerat la Zarcă. Într-o discuție avută după această lungă absență, Crăciun îi mărturisea că „îi face plăcere să stea de vorbă cu el"[245]. Fiind una din cele mai importante figuri ale Mişcării Legionare din detenție, Grupul Operativ a început o asiduă activitate de reeducare cu Biriş. I-a fost facilitat accesul la diferite cărți sau publicații, au existat multiple şedințe de prelucrare etc. Administrația a intenționat să-i îmbunătățească regimul alimentar, Biriş însă a refuzat. „Nu era un gurmand, cu pretenții, fiind un om disciplinat ca puşcăriaş – te impresiona"[246], recunoştea Crăciun.

Relațiile vor deveni destul de strânse între cei doi. Şeful Grupei Operative îşi amintea fidel despre „o anumită apropiere" inițială, continuată de o „obişnuință cu mine", până la „relații amicale"[247]. Ca urmare, va solicita „la centru" aprobarea pentru o plimbare prin țară, pentru a-i fi prezentate transformările social-edilitare ale regimului comunist. Biriş a fost primul deținut legionar scos în acest scop din penitenciarul Aiud: „L-am plimbat prin Bucureşti noaptea, l-am dat jos din maşină, având asigurate toate

[241] Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 1.
[242] *Ibidem*, ff. 2-6.
[243] Conform propriilor mărturisiri, Crăciun ar fi funcționat în penitenciarul Aiud între 1947 şi 1950, fără însă să fie clar ce funcție ocupa atunci (Idem, dosar nr. 117, vol. 3, ff. 60-61).
[244] *Ibidem*, f. 61.
[245] *Ibidem*, f. 62.
[246] *Ibidem*, f. 63.
[247] *Ibidem*, ff. 63-64.

măsurile de pază, fiind fără cătuşe. Nu a tresărit în faţa celor văzute. Tot în acea vreme, mutat din «Zarcă» la Bucureşti era şi Nichifor Crainic. Trebuia să fie eliberat, că stătea vai de capul lui, fiind păcat, pentru că ne dăduse nişte materiale grozave. În altă noapte l-am luat şi pe Nichifor Crainic la o plimbare noaptea. Crainic vibra în faţa celor ce vedea. Nu erau multe de văzut – construcţii în jurul Palatului, construcţii începute în Drumul Taberei. Nichifor Crainic vibra şi tresărea spunând: «Uite bijuterii, nişte stele», referindu-se la blocuri. Comparativ cu Nichifor Crainic, Biriş nu zicea nimic. Am crezut că am investit în el fără perspective – spunându-i acest lucru mai târziu"[248]. Biriş însă nu va dezamăgi, Crăciun solicitându-i să-şi scrie impresiile produse de călătorie. Vor rezulta 90 de pagini, care-l vor mulţumi pe deplin pe şeful Grupei Operative. În consecinţă, a fost plasat la unul din cluburile reeducării, cu aproape 100 de foşti şefi legionari[249], Biriş sugerându-i, pentru operativitate, şi cu cine e de dorit să fie încarcerat în celulă: „Mi-a propus să aduc şi tineri care sunt din C[ontra]I[informaţii], dar să fie rezistenţi"[250]. Mărturisirea la club a avut „un efect catastrofal", autorul fiind considerat „un prieten intim al lui Horia Sima"[251]. A fost una din cele mai lungi prezentări, fiind programată pentru patru zile, fiecare cu propriul capitol distinct. Ultimele două au vizat demascarea lui Corneliu Zelea Codreanu şi a lui Horia Sima, dar şi „îndemnul" adresat public „unor şefi ca Nicolae Petraşcu şi alţii, să fie sinceri şi să recunoască şi ei adevărul"[252]. Biriş afirmase că Horia Sima fusese, în fapt, un agent al Siguranţei, în excelente relaţii cu Moruzov, că tot Sima ar fi autorul masacrelor de la Jilava, prin ordinul direct dat etc. Trebuie spus că multe din „datele istorice" furnizate generos cu ocazia şedinţelor sinistre de la club erau produse în laboratoarele Direcţiei a III-a, cu scopul „destructurării" şi denigrării figurilor cheie ale Mişcării.

Demascările nu erau, aşadar, doar forme de penitenţă individuale, confesiuni violente urmate de ispăşiri, ci strategii menite „destructurării", disoluţiei legăturilor sau formelor de solidaritate dintre deţinuţi. Efectele unor asemenea acte sunt surprinse cu o clinică exactitate de Crăciun: „Loviturile primite prin declaraţia lui Biriş Victor, au fost aşa de mari pentru unii şefi legionari, încât au urmat crize de inimă, de ficat, a produs o prăbuşire generală în rândul celor care vedeau în el «materia cenuşie» şi «stâlpul de neclintit» al Gărzii de Fier. Avea 22 ani de detenţie şi era cunoscut ca om de linie legionară"[253]. „Declaraţia lui Biriş m-a zdrobit"[254], mărturisea un deţinut legionar

---

[248] *Ibidem*.
[249] *Ibidem*, f. 64.
[250] Din discuţiile purtate în 1995, reiese informaţia potrivit căreia Crăciun ar fi încercat infiltrarea în rândurile deţinuţilor legionari a unor cadre din Grupul Operativ (este cazul lui lt.maj. Lazăr [Gheorghe], plasat acoperit nouă luni la Zarcă), legendaţi ca legionari, pentru a supraveghea cât mai riguros derularea procesului reeducării. Confirmări documentare explicite privind pe „tinerii" de la contrainformaţii nu au fost însă descoperite în dosare (Cristina Anisescu, *op. cit.*, pp. 418-419).
[251] Florian Banu, *op.cit.*, p. 565.
[252] *Ibidem*.
[253] *Ibidem*.
[254] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 19. „Căderea lui a zguduit, ca un seism de maximă magnitudine, conştiinţele celor ce l-au ascultat atunci" (Demostene Andronescu, *op.cit.*, p. 91).

imediat după audierea la club a „autoanalizei” acestuia. O altă mărturie reţine că „sunt lucruri care dezarmează orice minte, oricât de fanatică ar fi ea pentru Legiune”[255].

„Biriş a fost un fel de om de legătură al meu cu lumea din puşcărie. După un timp, l-am băgat în clubul mare, unde se desfăşurau evenimentele deosebite şi unde erau şefii mari”[256]. La începutul reeducării, Nicolae Petraşcu, fost secretar general al Mişcării Legionare, fusese anchetat la Bucureşti de Alexandru Drăghici şi Gheorghe Pintilie[257]. Crăciun va solicita trimiterea lui la Aiud, ceea ce într-un final s-a şi aprobat. „Când a venit Petraşcu la Aiud, l-am pus de faţă cu Biriş; asta a fost contrar instrucţiunilor lui Pintilie, care voia să facem muncă de reeducare, dar fără ştirea deţinuţilor. Eu am făcut după cum m-a tăiat pe mine capul”[258].

Întâlnirea dintre cei doi a dat rezultate neaşteptate. Petraşcu s-a decis să rupă cu Mişcarea Legionară, scriind în acest sens o scrisoare publică de desolidarizare, pe care, triumfător, Crăciun o va trimite la Bucureşti. Gestul „convertirii” a fost perceput drept o mare victorie a şefului Grupei Operative în faţa conducerii M.A.I.

Cu ocazia eliberării, Biriş a ţinut un discurs la club, adresându-se foştilor colegi de detenţie: „Eu plec de aici. Domnilor, eu iubesc această instituţie, nu mă plâng de greutăţile avute şi mă predau în mâinile d-lui col. Crăciun”[259]. Imediat după eliberare, este dus de Crăciun la Direcţia de Informaţii Externe, pentru a-i fi folosite legăturile cu diaspora românească. Urmează un ultim experiment, un soi de confirmare finală a rezultatelor obţinute cu fostul fruntaş legionar. „În timpul puşcăriei, cel puţin 10-12 ani, V[ictor] Biriş nu s-a întâlnit cu fratele său Toader (cizmar de meserie), deloc. L-am întrebat dacă vrea să-l vadă? V[ictor] B[iriş]: Este legionar şi nu se glumeşte cu el. Totuşi i l-am adus. S-au întâlnit fără nici o urmă de bucurie. Toader Biriş i-a reproşat lui V[ictor] Biriş că ei, şefii, i-au vândut la comunişti.

După ce V[ictor] Biriş a venit la Bucureşti, eu nu am mai avut nici o legătură cu el. Odată venind eu la Bucureşti, colonelul Bolintineanu de la Braşov, mi-a spus că Biriş s-a aruncat înaintea trenului. La întoarcerea mea la Aiud, în gara Mediaş, m-a aşteptat şeful raionului pentru a-mi explica cum s-a întâmplat cu V[ictor] Biriş. Asta a fost cam prin 1964-1965”[260].

Aşa cum sec reţine şi Gheorghe Crăciun, imediat după eliberare, în 1964, în gara Mediaş, Victor Biriş s-a sinucis aruncându-se în faţa trenului. Nimic nu poate demonstra mai riguros esenţa operaţiunii de schimbare abuzivă a conştiinţelor decât acest gest.

---

[255] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 19.
[256] Idem, dosar nr. 117, vol. 3, f. 64.
[257] *Ibidem*. Singura referinţă temporară este cea privind întâlnirea şi discuţia dintre cei doi foşti fruntaşi legionari: „discuţia a avut loc după 1958” (*Ibidem*, f. 65).
[258] *Ibidem*.
[259] *Ibidem*, f. 66.
[260] *Ibidem*, ff. 65-66.

Reeducarea prin muncă[261]

Într-o similară logică a izolării, controlului şi manipulării conştiinţelor, „masa de legionari simpli", „cu atitudine mai bună"[262] a fost izolată de conducătorii legionari, fiind prinsă în prima unitate de reeducare prin muncă de la Fabrica penitenciarului (Secţia a XII-a), numită iniţial Gospodăria Anexă. Activitatea aici a fost pusă în practică începând cu mijlocul lunii ianuarie 1960[263], în baza aprobării date de Alexandru Drăghici. După alte surse, primele activităţi de reeducare prin muncă debutaseră însă cu 3 luni înainte, pe 10 octombrie 1959, fiind angrenaţi iniţial un număr de 350 de deţinuţi[264].

---

[261] Redăm mai jos declaraţia unui deţinut din 26 mai 1964, care încadrează suficient de bine rolul menit reeducării prin muncă: „Domnule Colonel,

Când în instituţia noastră, acum doi ani şi ceva, a început munca cultural-educativă, după ce m-am convins că ceea ce se face este spre folosul nostru, al deţinuţilor, şi după ce mi-am făcut «Autoexpunerea», precizându-mi poziţia, m-am avântat cu toată energia în această operă de reeducare, activând ca lector prin diferite cluburi.

Aveam însă, D-le Colonel, un gol în sufletul meu şi în acelaşi timp o dorinţă: simţeam necesitatea împletirii activităţii cultural-educative cu munca fizică.

Am simţit o mare bucurie în ziua de 21 aprilie a.c., când D-l Colonel Comandant a aprobat să vin în colonia «Grădina».

M-am avântat, D-le Colonel, în munca fizică aici şi am continuat-o şi pe cea cultural-educativă, pentru că sunt convins că numai prin muncă vom dovedi că hotărârea noastră de a ne încadra în societatea liberă şi a contribui la prosperitatea ei nu sunt numai vorbe goale, ci o realitate.

Prin muncă vom ajunge să ne identificăm cu lumea liberă, căci statul nostru de democraţie populară, care construieşte socialismul, este un stat «al oamenilor muncii».

Voi munci şi voi îndemna şi pe alţii, căci socot că munca este o problemă de onoare.

Şi numai prin muncă ne vom ispăşi vina comisă contra Patriei şi Poporului.

Mă voi strădui ca împreună cu cei noi veniţi în colonie să facem faţă situaţiei muncii spre a dovedi că şi noi merităm încrederea Dv., ca şi ceilalţi deţinuţi, care au lucrat înaintea noastră în colonie.

Mă voi încadra în disciplina cerută şi mă voi strădui, pe linie cultural-educativă, aruncând din mine tot ce mai este balast şi moştenire nefastă a lumii vechi în care ne-am dezvoltat, spre a ne apropia de felul de gândire şi simţire al lumii libere.

Voi munci, D-le Colonel, căci sunt convins că numai prin acest drum, al muncii cinstite, o să obţinem girul autorităţilor acestei «Instituţii» de oameni reeducaţi, demni de a intra în societatea liberă.

Pentru grădină propun să ni se construiască un şopron simplu, pentru vreme de ploaie, şi să ni se permită să beneficiem de soare, dezbrăcându-ne până la brâu.

Să trăiţi, D-le Colonel

Deţinut Radu I. Tase, 17 mai 1964" (Idem, fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, ff. 17-17v).

[262] Florian Banu, *op. cit.*, p. 557.

[263] Data exactă este 15 ianuarie 1960 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 146).

[264] *Ibidem*, f. 231.

Fabrica avusese la început un profil metalurgic, fiind din august 1961 modificată pentru a se putea produce mobilă, la reamenajarea ei muncind în jur de 366 deţinuţi[265]. Crăciun preconiza că odată cu extinderea producţiei vor putea lucra în jur de 800 de deţinuţi[266], o estimare care a fost nu doar atinsă ci şi depăşită, în a doua jumătate a anului 1962 aici muncind 1.200 de deţinuţi[267]. Cei închişi la Aiud au mai fost folosiţi şi la alte locuri de muncă: la Gospodăria Agricolă de Stat – Aiud, la grădina formaţiunii (Colonia „Grădina", cu o suprafaţă de 36 ha) sau la diferite munci pentru Uzinele Sodice Ocna Mureş[268] ori în cadrul şantierelor ocazionale din zonă, pe măsura dezvoltării acestora[269].

O notă raport din decembrie 1961 către adjunctul şefului Direcţiei Organizatorice a C.C. al P.M.R., Vasile Patilineţ, argumenta intenţia de-a folosi cât mai mulţi legionari la muncă. Munca atrăgea obligaţia „de-a îndeplini şi depăşi normele, de-a participa la şedinţele de producţie, la conferinţe, de-a scrie la gazeta de perete, de-a vorbi la şedinţe etc."[270], cu alte cuvinte era strâns dependentă de reeducare.

Fabrica penitenciarului a constituit prima unitate de reeducare care a avut un club propriu. Sigur că munca aici s-a desfăşurat mult înainte de venirea lui Crăciun, însă folosirea secţiei în scopul izolării şi manipulării unor categorii de deţinuţi, înfiinţarea unui club propriu şi transformarea locului în principalul bastion al reeducării, depăşeşte cu mult simpla intenţie a folosirii pedagogice a muncii în detenţie. La început, activitatea „educativă" de la Fabrică fusese „limitată la prezentarea diferitelor conferinţe social-culturale şi tehnico-ştiinţifice"[271]. În martie 1960 aici munceau 418 deţinuţi, din care 300 „sunt consideraţi că muncesc cu insistenţă pentru îndeplinirea sarcinilor de plan în fabrică", iar aproape 100 dintre aceştia participau concret la activitatea de la club[272]. Pentru a crea sentimentul unei competiţii pe frontul reeducării, a fost creat un „dormitor al fruntaşilor în producţie", amenajat mai bine, cu paturi curate, mai puţini în dormitor, cei de aici beneficiind de anumite „măsuri de stimulare"[273] ca: dreptul de a primi lunar câte un pachet de alimente[274], de a expedia scrisori[275], plimbări prelungite în curtea penitenciarului[276], condiţii mai bune de hrană şi cazare etc.

[265] Propunerea ca deţinuţii contrarevoluţionari să participe la construcţia Fabricii fusese determinată de numărul insuficient al deţinuţilor de drept comun care puteau fi alocaţi, alături de cei 166 foşti M.A.I.-işti condamnaţi (*Ibidem*, f. 151).

[266] *Ibidem*.

[267] Idem, dosar nr. 12613, f. 165.

[268] *Ibidem*. Şantierul se deschisese la 19 iulie 1962, la construcţia uzinelor fiind angrenaţi în jur de 100 de deţinuţi.

[269] Munca în agricultură, cea de curăţenie, la bucătărie etc. era făcută exclusiv de deţinuţii de drept comun, în număr de 400 la finele anului 1961, deţinuţii contrarevoluţionari neavând dreptul la munci în exterior (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 215). Abia în 1964, când docilitatea deţinuţilor era garantată iar securitatea locurilor de muncă nu punea probleme, legionarii reeducaţi au fost folosiţi şi la muncile agricole.

[270] Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 280.

[271] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 105.

[272] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 213.

[273] Idem, dosar nr. 12613, f. 121.

[274] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 98.

Eficacitatea reeducării prin muncă, cel puţin în prima ei fază, fusese considerată însă minimă, „întrucât nu era o muncă concretă de educaţie şi nici suficient de convingătoare pentru a realiza o opinie cu care să se poată contracara activitatea ce o desfăşurau elementele fanatice din rândul deţinuţilor legionari"[277]. Starea deţinuţilor era considerată îngrijorătoare: „legionarii făceau rugăciuni în grupuri, cântau în surdină cântece legionare, se plasau unii pe alţii în munci uşoare şi posturi cheie, nu salutau personalul Penitenciarului, răspundeau obraznic, refuzau să scrie la gazeta de perete, erau multe rebuturi, acte de indisciplină"[278]. Ca atare, „în mod progresiv, s-a trecut la organizarea unei activităţi mai intense, în special în urma înfiinţării clubului (…), când în această activitate au fost antrenaţi deţinuţi contrarevoluţionari cu autoritate, (…) ca: foşti profesori universitari, medici, ingineri etc."[279]. Treptat, recrutarea unor informatori, „cunoaşterea legionarilor fanatici care s-au strecurat în fabrică" şi aplicarea unor „pedepse regulamentare" a condus la eliminarea legionarilor „recalcitranţi" sau a celor care „s-au erijat în şefi", corpul reeducaţilor fiind purificat, asanat ideologic. „Recalcitranţii" sunt demascaţi la clubul din incinta Fabricii, în faţa tuturor sau încondeiaţi prin articole satirizante la gazeta de perete. Un indicator al succesului noilor măsuri este dat de creşterea ponderii celor implicaţi în activitatea cultural-educativă. La sfârşitul lunii august 1961, din cei 362 deţinuţi care munceau în Fabrică, 280 participau la activitatea de la club, faţă de un raport de doar 97 la 420, valabil în 1960[280].

Pentru a putea aprecia ponderea şi dinamica celor angrenaţi în acest tip de reeducare, menţionăm faptul că în Fabrica penitenciarului fuseseră folosiţi, la finalul lui 1961, 512 dintr-un total de 3.632 de deţinuţi[281]. La 22 mai 1962, figurau 688 de deţinuţi[282], două luni mai târziu, numărul se mărise la 945[283], pentru ca în septembrie acelaşi an, cifra să urce la 1.000 de deţinuţi folosiţi la muncă[284]. Din totalul de 3.208 deţinuţi legionari existenţi în iulie 1962 în penitenciar, 2.263 nu erau folosiţi la munci, din aceştia 1.293 fiind inapţi. Cu alte cuvinte, aproape jumătate din legionarii încarceraţi

---

[275] Afirmaţia trebuie luată însă *cum grano salis*. O rezoluţie a lui Drăghici din 16 septembrie 1961 cu privire la propunerea lui Crăciun privind modalităţile de recompensare a „fruntaşilor" afirma: „de acord pentru cei care muncesc, dar….atenţie" (*Ibidem*, f. 203).

[276] *Ibidem*, f. 213.

[277] *Ibidem*, f. 90.

[278] *Ibidem*, f. 213.

[279] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 105.

[280] *Ibidem*, f. 107.

[281] Numărul (512) se referă la deţinuţii contrarevoluţionari. Aprecierea lui Crăciun, la acel moment, era că „faţă de numărul mare al deţinuţilor C.R., sunt foarte puţini cuprinşi în munca cultural-educativă şi în procesul de producţie" (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 231, 240).

[282] Numărul îi asumă şi pe cei repartizaţi la celelalte munci din penitenciar, ponderea cea mai mare revenindu-i totuşi Fabricii (Idem, dosar nr. 12613, f. 121).

[283] *Ibidem*, f. 157.

[284] *Ibidem*, f. 165.

şi consideraţi apţi de muncă erau folosiţi la muncile penitenciarului. După cum s-a arătat, numărul lor a fost într-o continuă creştere[285].

Pentru faptul că Fabrica fusese considerată avangarda reeducării, accesul fiind considerat un privilegiu, stau mărturie amintirile foştilor deţinuţi ai Aiudului. Demostene Andronescu a numit locul „groapa cu lei", datorită ponderii masive a deţinuţilor reeducaţi, dar şi a regimului dur al presiunilor provocate de aceştia faţă de noii veniţi. „Eram în permanentă alertă" recunoaşte memorialistul, prietenii sau cunoscuţii insistând să accepţi reeducarea; „la locul de muncă, colegii de echipă te «prelucrau»; seara, la şedinţele de lucru ale cluburilor de reeducare, colegii de club te bombardau cu întrebări, una mai incomodă decât alta şi te somau să iei cuvântul pentru a-ţi fixa poziţia faţă de regim şi faţă de acţiunea de reeducare, iar în puţinul timp liber pe care îl aveai erai în permanenţă însoţit de cineva care-ţi ţinea o prelegere pe aceeaşi temă"[286]. De la izolare, unde duşmanul era o figură a administraţiei penitenciarului, dificultatea aici era dată de faptul că „intermediarul" represiunii era „tovarăşul tău de suferinţă". Datorită programului, nu exista nici un moment de răgaz „pentru a te reculege şi a-ţi reîmprospăta forţele"[287]. Efectele nu s-au lăsat aşteptate, mulţi dintre cei transferaţi „nu au putut rezista presiunilor psihice de aici şi au capitulat mai repede decât ar fi făcut-o în condiţiile regimului celular, oricât de sever ar fi fost acesta"[288].

Miza participării la muncă era schimbarea opticii ideologice: crescuse numărul conferinţelor susţinute şi al articolelor scrise la gazeta de perete[289], conţinutul lor fusese considerat „mai strâns legat de activitatea zilnică a deţinuţilor, unele din ele demascând în mod concret atitudinea unor legionari care încă mai încearcă să influenţeze în mod negativ efectele muncii cultural-educative"[290], crescuse numărul demascărilor şi autoanalizelor ş.a.m.d.

Rezultatele muncii erau însuşite în aşa numitele „consfătuiri de producţie", organizate lunar pe sectoare de muncă, ocazie cu care anumiţi deţinuţi erau aleşi să critice „pe cei leneşi şi care dau dovadă de dezinteres în muncă" şi să facă propuneri pentru „remedierea lipsurilor în procesul de producţie"[291], fiind evidenţiaţi cei care depăşiseră planul sau cei care produseseră anumite invenţii. Îndeplinirea şi depăşirea

---

[285] *Ibidem*, f. 157. Din cei 1.000 raportaţi în septembrie 1962, considerând că 400 erau deţinuţi de drept comun folosiţi în agricultură şi la muncile auxiliare (bucătărie, cizmărie, curăţenie etc.), rezultă ca ponderea celor implicaţi în muncă urcase la 60%.
[286] Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 105.
[287] *Ibidem*, p. 49.
[288] Autorul se referă aici la o încercare din 1962 de a transfera un grup de deţinuţi în Fabrică, pentru a le accelera convertirea (*Ibidem*, p. 98).
[289] Un raport al Grupei Operative din 16 mai 1962 către Direcţia a III-a afirma: „În comparaţie cu aceeaşi perioadă a anului 1961, s-au scris mai mult cu 105 articole la gazeta de perete, 42 recenzii şi s-au ţinut mai mult cu 4 conferinţe tehnico-ştiinţifice" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 99).
[290] *Ibidem*.
[291] *Ibidem*.

planului erau considerate un „rezultat al muncii educative”[292]. Drăghici primea periodic statistici, cuprinzând indici anuali comparativi, care puneau în evidență rolul reeducării în creșterea substanțială a productivității muncii. Structura unor asemenea statistici, cuprinzând capitole precum: „îndeplinirea planului de producție”, „îndeplinirea normelor de lucru”, „ridicarea productivității muncii”, „procentul de produse rebutate” sau „propuneri de inovații și raționalizări”[293] stă mărturie pentru folosirea muncii ca instrument în reeducare.

Cluburile

> „Drama generației noastre ne-o consumăm între noi, în sânul cluburilor, unde vrem bărbătește să ne mărturisim, să ne judecăm și să ne lămurim unii pe alții. Dar totodată ni se pune la dispoziție material documentar, grație căruia, în paginile cărții, ale ziarului, ale revistei, pe panouri și pe peliculele filmului, te poți convinge că «prefacerile spectaculare» din țară sunt realitate și nu propagandă”[294].

Înființarea cluburilor fusese prevăzută *formal* în Instrucțiunea nr. 106 a M.A.I. din 1956, cap. VII, art. 36: „În scopul unei cât mai bune desfășurări a muncii cultural-educative, în rândul deținuților, în fiecare penitenciar sau colonie de muncă, în care se duce muncă cultural-educativă, se constituie un grup cultural, alcătuit din 7-15 deținuți, în funcție de efectivele de deținuți ale Formațiunii sau unității respective”[295]. Grupul era condus de un „responsabil cultural-educativ”, cu obligații privind „mobilizarea deținuților cu care se poate duce muncă cultural-educativă”. Conform Instrucțiunii, selecția membrilor grupului se făcea la nivelul penitenciarului, de către organele de pază și regim, de producție și de „alte organe interesate în desfășurarea muncii cultural-educative”[296]. După ce erau avizate numele deținuților selecționați, lista era aprobată de comandantul penitenciarului. Ceea ce justifica legalist colonelul Crăciun în 1964, făcând trimitere la o reglementare a ministerului, nu a fost, pe toată durata existenței G.O., niciodată pus în practică. Cadrul legal a fost deturnat în interiorul unui experiment informativ-operativ, devenind doar o simplă justificare pentru o practica represivă. În interpretarea lui Crăciun, cluburile trebuiau să găzduiască „autoanalizele” și demascările. Așa se face că prevederea privind selecția celor care urmau să facă parte din cluburi nu era defel decisă de administrația penitenciarului, ci strict de Grupul Operativ, rolul, organizarea și activitatea cluburilor de la Aiud fiind substanțial regândite de Gh.

[292] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 192. Datorită activităților de reeducare, Crăciun raporta pentru perioada 1 ianuarie –31 octombrie 1961 economii în valoare de 377.319 lei (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 290).
[293] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 192. Amănuntele provin dintr-o statistică trimisă lui Drăghici la 31 august 1961.
[294] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, ff. 234-235. Fragmentul îi aparține doctorului Alexandru N. Popovici.
[295] Florian Banu, *op.cit.*, p. 551.
[296] *Ibidem.*

Crăciun. În raportul sinteză din 1964, după ce trece în revistă erorile produse în alte locuri de detenţie, la Gherla, Botoşani sau în Deltă[297], unde „deţinuţii cântau la instrumente muzicale, făcând cuplete în clubul cadrelor, [ţinând] lecţii de istorie despre luptele lui Mihai Viteazu" sau „despre cuptorul Siemens-Martin" ori la Botoşani, unde „ţărăniştii, liberalii şi legionarii citeau pe Sadoveanu, Caragiale, făceau revista presei şi interpretau evenimentele politice după bunul lor plac"[298], Crăciun ţinea să sublinieze că la Aiud asemenea derapaje nu se produseseră. La Aiud, „la cluburile intelectualilor, şefii legionari au fost puşi să-şi înfăţişeze activitatea lor din trecut: demagogie, spionaj, jafuri, bătăi, crime etc." şi la fel muncitorii, tineretul, preoţii, medicii, pictorii, puşi la rândul lor „să picteze momente din activitatea criminală a legionarilor"[299].

În penitenciar au fost organizate patru cluburi mari[300]: în cadrul Fabricii (fiind primul organizat la Aiud, numit şi Secţia a XII-a), la colonie, la secţia a V-a („Clubul tineretului"[301]) şi la secţia T.B.C. a spitalului, numită şi Secţia a XI-a[302]. Pe lângă acestea, au funcţionat şi o serie de cluburi mici, organizate la anumite locuri de muncă, la Zarcă[303], pe celular, existând şi un „club al intelectualilor"[304] sau „al preoţilor"[305] etc.,

[297] Este vorba despre operaţiunile de reeducare de la colonia Peninsula, punctul la care prima etapă a procesului s-a încheiat.
[298] *Ibidem*, f. 27.
[299] *Ibidem*, f. 28.
[300] Cluburile erau în fapt nişte celule de dimensiuni mai mari, aflate pe fiecare etaj al penitenciarului, a căror destinaţie iniţială fusese schimbată, fiind amenajate drept camere de reeducare. Într-un raport din septembrie 1962 al Grupei Operative către M.A.I. găsim decizia înfiinţării unui asemenea club: „În scopul îmbunătăţirii muncii, considerăm că este necesar să transformăm în club camera 356 din Secţia V-a, unde încap peste 300 deţinuţi, cât şi a altor camere de pe aceiaşi secţie, printre care şi cele patru cu posibilităţi de control, unde să desfăşurăm munca cultural-educativă cu grupuri de deţinuţi din celular, fără ca acestea să fie folosite ca dormitoare, aşa cum sunt la această dată" (Idem, dosar nr. 12613, f. 175). Un alt exemplu este clubul aferent secţiei a XI-a a penitenciarului, spitalul T.B.C. Acesta a fost înfiinţat în intervalul martie-mai 1962, prin evacuarea de aici a tuturor deţinuţilor de drept comun şi trimiterea lor la o colonie nou înfiinţată, prin ordinul M.A.I. nr. 3888/01.03.1962 (*Ibidem*, f. 88).
[301] Idem, fond Reţea, dosar nr. 291961, ff. 179v, 180.
[302] În septembrie 1962 se raporta un număr de 300 de deţinuţi bolnavi de T.B.C., internaţi la secţia spital a penitenciarului. „Noi, la această secţie, am folosit metodele care au dat rezultate în celelalte sectoare: am lucrat cu unii individual, iar tuturora le-am prezentat articolele lui Nichifor Crainic, declaraţia lui Radu Demetrescu-Gyr, alte articole din presă, cărţi şi filme. Şefii legionari au reuşit să intimideze o parte din deţinuţii care au început să-şi manifeste dorinţa pentru activitate cultural-educativă, s-au grupat în jurul lui Raţiu Eugen, Victor Mihăilescu, Lae Lupu şi alţii. Aceştia, prevalându-se de prescripţiunile medicale, au invocat motivul că trebuie să se odihnească, să-şi refacă sănătatea, au tratat cu indiferenţă activitatea cultural-educativă, iar unii au refuzat în mod făţiş să desfăşoare activitate pe linie de club". Aici se raporta recrutarea unui număr de 15 agenţi (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, ff. 170-171).
[303] Despre clubul existent la Zarcă deţinuţii nu aveau voie să vorbească, activitatea derulată aici fiind extrem de bine conspirată.
[304] Idem, fond Informativ, dosar nr. 233821, vol. 6, f. 89.
[305] Preoţii erau folosiţi pentru a „combate de pe poziţii creştine" convingerile legionare. Întrucât „misticismul uneşte o însemnată parte din legionari", prestaţia de desolidarizare a unor preoţi ca:

desființate în iunie 1963 și reorganizate parțial în formula celor patru cluburi principale, unele continuând însă să funcționeze (cazul clubului de la Zarcă). Rațiunea de a exista a acestora a fost conducerea reeducării pe grupuri profesionale. Muncitorii și țăranii aveau clubul lor, preoții pe al lor, medicii sau pictorii pe al lor, fiecare operând cu strategii specifice[306].

Preoții și medicii erau considerați „unii din cei mai sănătoși la minte", în alți termeni, capabili să primească beneficiile remodelării conștiințelor și să și ofere argumente, unele științifice, altele simbolice, aderenților „fanatici", cu intenția „de-a desființa zeii" sau „miturile" legionare. Preoților li s-a cerut „să se arate goi – cum sunt ei – *mincinoși și șalatani*"[307]. Ai putea crede, citind sintagma „goi", că alegerea preoților s-a făcut prin apelul la o sinceritate totală, când în fapt documentul circumstanțiază ulterior turnura dură: în fapt, similar Piteștiului, prelații trebuiau să asume că erau niște „ticăloși și șarlatani", adoptând logica torționarilor, confirmând-o. Nu era în joc un exercițiu de sinceritate, ci o intruziune brutală în conștiința celor implicați. Recunoașterea a ceea ce nu sunt fusese și practica uzitată la Pitești, doar că acolo era însoțită de bătaie și tortură, ca „mediu" al convingerii. Datoria medicilor era „să le demonstreze [deținuților, n.n.] că mințile legionare sunt aparte de mințile oamenilor normali, să le demonstreze științific nebunia lor"[308]. Nu e de mirare că la plasarea în celule s-a ținut cont de prezența câte unui fost deținut al penitenciarului Pitești, acestora fiindu-le câștigată obediența extremă[309].

Recunoașterea crimelor, în termeni apocaliptici, era primul pas al inițierii[310], preoții fiind puși să și le mărturisească fără economie de mijloace stilistice: „În discuțiile cu legionarii, vocabularul nostru a fost dur și nu am îndulcit cuvintele. I-am învățat pe preoți să vorbească la persoana întâia când spun despre crime și excrocherii"[311]. Mitologia comunistă cu referire la mișcarea legionară, asociată unor fragmente de adevăr istoric, era „confirmată" prin mărturisire de către deținuți. Totul are alura unui ritual tragic, în care victimele erau puse să-și asume faptic și simbolic un panopticum al ororilor, într-o formă de expiație publică, pentru unii înjositoare, pentru ceilalți confirmatoare. Amestecul fragmentelor de adevăr istoric explicit cu „perspectiva" comunistă a condus la un „mix" istoric încărcat de resentiment și ură, justificare perfectă pentru punerea la zid și umilirea deținuților. În optica lui Crăciun, preoții trebuiau folosiți în demascarea așa-zisei „poziții creștine" asumată de Garda de Fier, urmând ca după acest pas, unii dintre ei „să progreseze treptat în direcția demascării

Dumitru Stăniloaie, Ioan-Borșa Dumitrescu, Teodor Popescu, Alexandru Teodorescu (Sandu Tudor) era considerată foarte importantă (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 181).

306 Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

307 Sublinierea aparține documentului.

308 Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

309 „Târziu s-a mai observat un amănunt și anume că, în fiecare celulă fusese introdus, pe cât a fost posibil, și câte un «piteștean» (deținut care trecuse prin Pitești), nu neapărat ca turnător ori colaborator" (Demostene Andronescu, *op.cit.*, p. 43).

310 În termeni teologici, recunoașterea păcatelor este procesul fundamental al spovedaniei, echivalând cu o kenoză, fiind asumat ca o premisă a reînnoirii spirituale.

311 Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.

poziției înapoiate și reacționare a bisericii"[312] însăși. „Vorbirea la persoana întâi"[313], amintită de Crăciun ca mijloc de „persuasiune", când preoții erau puși să asume „crime și excrocherii", plasa locutorul în fața ipostazei extreme, aceea de a-și asuma *in extenso* culpe pe care – în optica ideologică – le săvârșise *o categorie (legionarii)* și nicidecum un individ. Vinovățiile invocate nu erau, decât în forma lor declarativă, acte individuale. Responsabilitatea indusă era, așadar, zdrobitoare, fără replică pentru cel folosit.

La club activitatea era coordonată de un „lector", ales de ofițerii Grupei Operative, care conducea lucrările, dirija discuțiile ce se purtau în jurul autoanalizelor, provoca anumite dispute în urma unor prealabile prelucrări operative, în interesul reeducării, observa reacțiile deținuților, pe care ulterior le comunica ofițerilor. Șefii de cluburi erau, de regulă, aleși dintre acei deținuți reeducați, unii dintre ei foști „piteșteni", descriși ca având o animalică frică de autoritate[314]. Sarcina lor consta în urmărirea prelegerilor, sancționarea abaterilor sau a discuțiilor neconforme cu linia trasată, observarea atentă a acelora care se situează împotriva programului de reeducare și încurajarea dezbaterilor care ar putea duce la demascarea ideologiei Mișcării Legionare sau a conducătorilor ei. Programul la club începea dimineața la ora 5,30-6, continuând până la ora mesei de seară. Primele lucrări prezentate erau autoanalizele, urmate de discuții și comentarii sau intervenții din public, eventual demascări și critici. În partea finală a ședințelor se citeau articole din ziare sau reviste, se prezentau diferite recenzii ale unor articole lecturate, conferințe ori filme.

Organizarea cluburilor a ținut exclusiv de strategiile operative. Crăciun realizase că, dincolo de „munca individuală" cu șefii legionari, era mult mai eficientă folosirea șantajului, a compromiterii reciproce, a demascării, a denunțului, a „surpării încrederii", a generalizării sentimentului de vinovăție sau remușcare, lucru cu neputință de realizat în condiții de strictă izolare. Celularul îți putea oferi privilegiul meditației, al rugăciunii. Multe minți au putut supraviețui astfel, construindu-și un minimal sistem de apărare în fața violenței colective. La club însă nu te mai puteai ascunde, supravegherea prin impunerea opiniilor favorabile reeducării punând-o în practică chiar colegii de suferință, exclusiv.

Amintim aici organizarea, în lunile iunie și iulie 1963, a clubului special la Zarcă, destinat restructurării conducătorilor legionari, acțiune considerată de ceilalți deținuți drept „o ultimă și cea mai grea lovitură adusă organizației legionare"[315]. După o lungă izolare individuală, „șefii legionari" erau strategic invitați să discute. Grupul era format din 33 deținuți, șeful clubului fiind numit Stere Mihalexe, fost avocat și prefect de orientare legionară, condamnat la 25 de ani muncă silnică, considerat „autoritar, energic și apropiat nouă"[316]. Strategia consta în provocarea anumitor discuții în jurul marilor teme legionare, cu vârfurile selectate, urmărindu-se denigrarea acestora, „zdrobirea convingerilor". Activitățile derulate aici nu erau fundamental diferite de cele organizate la alte cluburi, accentul căzând pe demascarea și compromiterea liderilor, pe obținerea

[312] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 220.
[313] Florian Banu, *op.cit.*, p. 563.
[314] Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 44.
[315] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, v. 15, f. 241.
[316] *Ibidem*, f. 240.

de la aceştia a „autoanalizelor" confirmate prin declaraţii finale de desolidarizare, ce urmau să fie prezentate celorlalţi deţinuţi la clubul mare. După aproape o lună de funcţionare, din cei 33 de deţinuţi participanţi, 22 purtaseră „discuţii pozitive, în sensul că au venit cu elemente noi în demascarea activităţii legionare şi a şefilor ei criminali"[317]. Munca la club fusese considerată „importantă şi dureroasă", ultimul adjectiv referindu-se la opoziţia dintre „concepţia despre lume legionară şi cea socialistă", deţinuţii recunoscând faptul că „*în însăși construcția noastră* [subl.n.] suntem un duşman al realizărilor socialiste", fiind de aceea „greu reeducabili"[318]. Observaţia este importantă, reflectând conştientizarea *anvergurii* proiectului reconstructiv de la Aiud, gradul de control al conştiinţelor, intenţiile clare de transformare a omului, de remodelare a gândirii deţinuţilor.

Principala activitate la cluburi era prezentarea autoanalizelor şi controlul, în interesul reeducării, a discuţiilor de după. De regulă, după o asemenea prezentare urmau demascările sau „prezentarea în faţa celorlalţi deţinuţi, aşa cum sunt"[319], care se făcea prin intervenţii tăioase, demolând fiecare argument al victimei.

Demascarea poate fi considerată actul public al reeducării, prin care deţinutul era forţat să-şi asume o responsabilitate extinsă. Ea era precedată de „înfruntare", ca metodă de forţă, prin care cei care fuseseră martorii direcţi sau doar morali la cele descrise şi asumate în „autoanaliză" înţelegeau să lovească în vorbitor, combătându-i spusele, dovedind că acesta minte şi – ca atare – „se păstrează pe aceleași poziții duşmănoase". Urma „izolarea" victimei, care era brusc părăsită de cei ce-i fuseseră apropiaţi. Singur fiind, cedarea venea ca o soluţie firească. Posesorul unei vinovăţii nu pe de-a-ntregul mărturisite, deţinutul era nevoit să amplifice spectrul „păcatelor" şi al ororilor organizaţiei din care făcea parte. Omiterea unui amănunt era penalizată drastic de cei pregătiţi în prealabil, cu care conferenţiarul credea că este în excelente relaţii. Rolul lor era să „demaşte" omisiunile, minciunile, să le amplifice rolul, să extragă şi să prezinte public adevărata motivaţie a acestora sau să producă acuze frontale. Multe din „intervenţii" plecau de la un pretext real şi continuau în pură ficţiune, asumând acuzaţii fanteziste[320].

Prezumtivele fapte „dezvăluite" în aceste contexte, de cele mai multe ori de o persoană apropiată conferenţiarului, deveneau un instrument al terorii. Crăciun admite că s-ar fi practicat astfel de demascări încrucișate în cazul a câtorva „sute de legionari"[321]. Se aprecia că „folosirea acestei metode a rezolvat în munca cultural-educativă, partea informativă, de anchetă şi de restructurare a legionarilor"[322]. Termenul

[317] *Ibidem*, f. 245.
[318] *Ibidem*, f. 246.
[319] *Idem*, dosar nr. 12613, f. 168.
[320] Cităm aici intervenţia lui Ştefan Sotirescu după prezentarea autoanalizei lui Ilie Nicolescu: „Degeaba vrei să pari un om nevinovat, un sfânt, eşti un criminal! Nu-ţi fie ruşine să declari toate mârşăviile pe care le-ai săvârşit, mai ales în perioada detenţiei, când erai şef la Aiud, ai bătut oameni, i-ai îndemnat să ţină posturi, să facă rugăciuni, i-ai instigat pe unul împotriva altuia, le-ai schilodit sufletele. Pentru toate acestea, singurul cuvânt care ţi se potriveşte este cel de criminal!" (Florian Banu, *op. cit.*, p. 583).
[321] Florian Banu, *op. cit.*, p. 569.
[322] *Ibidem*.

de „restructurare" este unul din sinonimele cinice ale reeducării, fiind vorba despre o mutaţie care era aşteptată să se producă în mintea deţinuţilor, nu doar de recunoaştere a vinovăţiilor, de autoumilire şi compromitere simbolică a trecutului, şi nici măcar de însuşirea noilor cadre pedagogice, cât mai cu seamă de înfrângere, de capitulare a conştiinţelor. Pedagogia, cum s-a subliniat deja, a fost în slujba exterminării.

În afară de munca de regizare a demascărilor, de confruntare a deţinuţilor, cluburile găzduiau şi expoziţii tematice permanente. Tablourile, machetele, fotomontajele[323], diferitele obiecte create de deţinuţi erau expuse în spaţiile cele mai vizitate al penitenciarului[324]. Artefactele fie elogiau munca de formare umană din închisoare, fie puneau la zid „ororile" Mişcării Legionare, satirizând sau ridiculizându-i conducătorii, fie puneau în scenă, ditirambic, suita de elogii imagistice aduse „lumii noi", făurite de clasa muncitoare.

Strategia autoanalizelor (autodemascărilor), definite ca „procese de conştiinţă"

„Reeducarea a venit ca o necesitate a conştiinţei, care se impunea purificată"[325].

„Dezbrăcându-mă de această haină a trecutului, recunoscându-mi greşeala şi vina pentru care am fost pedepsit, desolidarizându-mă de tot ce a fost putred în ţara românească şi de ticăloşii care trăiesc sub oblăduirea altor ticăloşi, mă simt renăscut"[326].

Cel mai important moment în care transformarea conştiinţelor se găsea confirmată şi care constituia punerea în scenă a totalei înfrângeri politice a deţinuţilor legionari, era „autoanaliza". Construită asemenea unei confesiuni, în care exerciţiul ispăşirii se derula în faţa foştilor adepţi ai Mişcării, pregătiţi să intervină împotriva oricărei omisiuni sau accent insuficient de dur pus, autoanaliza confirma practic intenţiile destructurante ale Securităţii. Cel care finaliza procesul astfel, era deja angajat

---

[323] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 12. Fotomontajele, reprezentând encomiastic realizările regimului sau ale „oamenilor muncii", se organizau la secţiile V şi VI, în Fabrica penitenciarului Aiud şi în celular (e.g. „fotomontajul cu rezultatele sportivilor români la olimpiada de la Roma au întărit convingerea deţinuţilor în realizările regimului nostru" (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 95). Fotografiile erau procurate de Direcţia a III-a de la Agerpres şi trimise Secţiei Politice din cadrul D.G.P.C.M. (*Ibidem*). Alte materiale documentare se trimiteau de la Casa de Cultură a M.A.I. Bucureşti: „Raportăm că se simte lipsa materialului de propagandă în activitatea ce o desfăşurăm. Ar fi de mare folos să avem fotomontaje şi cât mai multe filme româneşti, cu realizările poporului nostru, precum şi filme din ţările democrat-populare şi mai ales filme sovietice. Rugăm să ni se trimită material pentru minimum o săptămână", îi solicita în februarie 1962 Crăciun lui Drăghici (Idem, dosar nr. 13237, f. 143).

[324] A se vedea, mai jos, capitolul „Şedinţele de rămas bun ale deţinuţilor care se eliberau din penitenciar".

[325] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 34. Declaraţia, din aprilie 1964, aparţine unui deţinut legionar, fiind făcută cu ocazia unei şedinţe prilejuite de eliberarea unui număr mai mare de deţinuţi.

[326] Fragment din mărturia lui Ştefan Minea, aflat în detenţie în penitenciarul Aiud în 1962 (Idem, dosar nr. 12613, f. 119).

pe un drum nou, afirma noul parcurs, noua ideologie. Încărcată de ură, în primul rând față de sine și, prin extensie, față de cei „în slujba cărora” fuseseși, mărturisirea era o generală declarație de înfrângere. Asumarea culpabilității era ingredientul principal, o vinovăție proporționată agravant: oribilele crime legionare, abuzurile politice, cruzimea unor șefi ai Legiunii, misticismul înarmat al preoțimii ș.a.m.d. Categoria avea câștig de cauză în fața individului, una din perspectivele de succes ale noii justiții comuniste. Recunoscându-te vinovat pentru toate radicalismele Mișcării, implicat sau nu, martor sau nu (nu conta), erai plasat la punctul terminus al umilinței, de unde, lumina adevărului reeducării te putea îndruma. Obligația îndreptării, din tot acest proces, reieșea cu o evidență obligatorie.

Principalele linii pe care o „autoanaliză” reușită trebuia să le urmeze erau următoarele: recunoașterea participării personale la „crimele” Mișcării Legionare, asumarea barocă a cât mai multor culpe, indiferent de coerența faptică a datului istoric, însoțind cu dezvăluiri dure privind calitatea umană execrabilă a conducătorilor legionari (C.Z. Codreanu și H. Sima). S-au scris sute de pagini la Aiud despre „fapte” din viața celor doi corifei legionari, multe fiind un exercițiu de amplificare imaginativă a unor date istorice. Totul se încheia cu o declarație de acceptare a singurului adevăr obiectiv, confirmat de istorie și cu angajamentul „ferm” că linia acestuia nu va fi abandonată. Angajamentul apostolatului urma, apoi, inerent.

„Munca de autoanalizare” era considerată o „favoare”, pe care „foarte puțini deținuți au înțeles-o”, așa cum aflăm dintr-o „Declarație” a lui Gheorghe Ioan Constantinescu din 28 noiembrie 1962. Favoarea consta în „adăparea de la izvorul nesecat al realizărilor socialiste, în domeniile literar, științific, cinematografic și de a se căuta ca prin aceste mijloace – văzând și cunoscând progresul și bunăstarea oamenilor muncii din țara noastră – ca rezultat al industrializării țării și socializării agriculturii, să vedem care este realitatea zilelor noastre, de care am fost rupți mai multă vreme, și să renunțăm la ideile preconcepute, învechite și dăunătoare de nuanță fascistă și să mergem pe drumul socialismului creator, pe care merg toți oamenii muncii de la orașe și sate, nu numai din țara noastră, ci și din țările lagărului socialist”[327]. Ședințele de autodemascare erau programate strict, după o prealabilă pregătire a „conferențiarului”. Au fost vizați, în principal, conducătorii legionari sau „directorii de conștiință” ai Mișcării, figurile ei emblematice, ale căror „autoanalize” erau anunțate și minuțios pregătite. Decizia programărilor se lua după prealabila consultare și aprobare a conducerii Ministerului și a Direcției a III-a.

La 10 aprilie 1964, de pildă, un raport al Grupului Operativ, conținând autoanalizele lui Nistor Chioreanu și Ilie Nicolescu, era adresat Direcției a III-a, „personal tov. general maior Tănase Evghenie”[328]. Autoanalizele fuseseră susținute de Nistor Chioreanu (la clubul secției a V-a) și Ilie Nicolescu (în Fabrică) la începutul lui aprilie 1964 „în fața mai multor sute de deținuți reeducați, selecționați”. Discursurile au

[327] Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 35.
[328] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 5.

fost ulterior programate în proximitatea eliberării unei părţi importante a deţinuţilor conform Decretului 176/1964[329].

După lecturile celor doi, a lui Ilie Nicolescu ţinându-se „în faţa a circa 600 deţinuţi din Fabrică şi din alte secţii"[330], fusese prevăzut un program riguros. Momentul a fost considerat unul de maximă importanţă, ţinând cont de statutul protagoniştilor, fiind raportat la centru ca o veritabilă victorie pe frontul reeducării.

Imediat după ce Ilie Nicolescu şi-a încheiat mărturisirea, au fost citite fragmente dintr-un aşa-numit „Caiet de circulări"[331], conţinând ordinele interne date de acesta în 1941. Este supus imediat „demascărilor". Nichita Pavel, un muncitor condamnat în 1941 la 25 ani de închisoare, nu ezită să afirme: „Dl. Ilie Nicolescu face şi acum pe nevinovatul şi afirmă cu cinism că nu are nici un amestec în repartizarea ajutorului legionar în perioada 1941-1942 la Aiud. A uitat că în acea vreme era şef al legionarilor din Aiud şi că în timp ce masa de deţinuţi crăpau de foame, el şi cu alţi crai legionari trăiau boiereşte, că la masă nu le lipseau nici fructele. A uitat că în timp ce legionarii de rând erau îndemnaţi să ţină posturi şi să facă rugăciuni pentru sfinţii legionari, el şi cu şleahta lui de tâlhari mâncau salam, brânzeturi, prăjituri, venite de la

---

[329] Este vorba despre decretul din 9 aprilie 1964 al Consiliului de Stat al R.P.R. privind graţierea a 2.920 deţinuţi, dintre care 2.474 erau contrarevoluţionari (Idem, dosar nr. 10408, ff. 1-1662). Din penitenciarul Aiud au fost puşi în libertate, ca efect al acestui decret, 644 deţinuţi (587 legionari şi 57 din partea P.N.Ţ şi P.N.L.) Dintre aceştia, 174 erau agenţi (Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 25).

[330] *Ibidem*, f. 5.

[331] *Ibidem*, f. 6. Din informaţiile existente reiese că acest caiet fusese redactat de Direcţia a III-a şi pus pe seama lui Ilie Nicolescu. Documentul păstra aşa-zisele acţiuni ale fruntaşilor legionari din prima parte a detenţiei lor în penitenciar (*Ibidem*, f. 29). Istoria „descoperirii" documentului este simplă: cu ocazia unei şedinţe la unul din cluburile penitenciarului, Ştefan Sotirescu, un deţinut legionar, mărturiseşte că păstrase ascuns acest caiet: „Domnule Comandant, acum, în pragul eliberării, îmi permit să lichidez ultima rămăşiţă a fostei mele activităţi legionare. Am păstrat până acum un caiet cuprinzând circularele date de Ilie Nicolescu, pe când era şeful deţinuţilor din Aiud" (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 84). Operaţiunea este parte dintr-o mai extinsă activitate de studiere a materialelor legionare provenind din prima perioadă de detenţie a acestora de la Aiud (1941-1948). În urma rebeliunii legionare din 21-22 ianuarie 1941 au fost încarceraţi în penitenciarul Aiud câteva sute de membrii ai Mişcării, mulţi dintre aceştia continuându-şi detenţia şi după 1948. Ei au fost consideraţi „nucleul dur" al legionarilor închişi aici. Bună parte din mijloacele folosite în reeducare se inspiraseră de aici, împrumutând – *à rebours* – simbolistica legionară. Raportul reţine că documentul fusese furnizat de Direcţia a III-a, ofiţerii G.O. legendând prezenţa acestuia la conferinţe prin „descoperirea" în efectele personale ale unui deţinut, „care, cu ocazia eliberării, a fost scos şi predat administraţiei" (Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 32). După informaţiile Securităţii, în document erau menţionate diferitele acţiuni ale legionarilor din detenţie, sistemul de pedepse administrate celor care greşeau etc. Într-un raport înaintat către conducerea M.A.I. şi şefului Direcţiei a III-a se dădeau asemenea exemple: „Iată o circulară, în care se ordona deţinuţilor cum trebuie să se comporte în noaptea «învierii», aceştia [deţinuţii, n.n.], cu lumânări în mână, vor trebui să stea în picioare pe paturi, la ferestre, se va începe slujba religioasă, iar pentru auzul tuturor, la momentul potrivit, Ilie Nicolescu va striga de la fereastra camerei sale «Cristos a înviat!», şi ei vor răspunde, «adevărat a înviat». Deci, după câte vedeţi, nu preotul – aşa cum este uzanţa bisericească – a pronunţat formula biblică, ci Ilie Nicolescu, aceasta pentru a-şi crea un cult al său mistico-legionar" (*Ibidem*, f. 22).

familiile nenorociţilor care crăpau de foame. Acum face pe sfântul, pocăit şi nu vrea să-şi recunoască păcatele"[332].

„Circulările", redactate de Direcţia a III-a şi trimise Grupei Operative, fuseseră puse în discuţie ca o mare descoperire. Securitatea legendase găsirea lor „undeva în bagajul personal"[333] al lui Ştefan Sotirescu, prilej perfect pentru a construi demascarea lui Nicolescu. Dincolo de detalierea diferitelor ritualuri legionare, documentul păstra amintirea unor practici dure ale membrilor Mişcării Legionare din prima parte a detenţiei lor la Aiud. Astfel, pentru „abateri de la disciplina legionară" a „celor care nu sunt capabili de autocontrol" se administrau pedepse corporale: „la prima abatere cu 25 lovituri la spate, iar la a doua abatere, cu 50 lovituri la spate"[334] ş.a.m.d.

Discuţiile care au urmat celor două susţineri au criticat nivelul considerat prea puţin virulent al autodemascărilor, conferenţiarii „fiind întrebaţi şi traşi la răspundere mai multe zile la rând"[335]. În final, pentru demascarea celor doi au fost aduşi la club acei legionari „folosiţi la munci productive, fiind şi cei mai dârji şi mai competenţi pentru a discuta cu Ilie Nicolescu şi Nistor Chioreanu"[336]. Aceştia i-au reproşat lui Nicolescu contrastul cu atitudinea din „Caietul de circulări": „el, în acele timpuri, era crud şi terorist, iar la această dată are înfăţişare călugărească, blândă, de om nevinovat. Dar circularele date, care i-au fost citite în club, în faţa a sute de legionari, fiind şi el prezent, îi arată adevărata faţă. A fost demascat cum pedepsea legionarii cu izolare şi cu câte 25 şi 50 lovituri la spate, după bunul său plac"[337]. Nicolescu fusese considerat – în perioada ce făcea obiectul relatărilor (1941) – „comandant" al legionarilor la Aiud. Prezentarea „practicilor" a fost urmată de demascări şi indignate delimitări. Un deţinut, de pildă, îl sfătuia să „renunţe la orgoliu, la mitul comandantului", la „falsul lui creştinism", invitându-l „să vină în mod cinstit în faţa celor pe care i-a nenorocit", să-şi recunoască vina, să-şi recunoască „toate porcăriile făcute în trecut şi să-i ajuţi pe cei care te mai urmează, să scape de povara legionară"[338]. Un altul, adresându-i-se lui Chioreanu, i-a amintit de „chinurile" la care-l supusese pe el şi pe alţii, de faptul că în urma bătăilor şi torturilor administrate, mulţi au decedat: „Dumneavoastră, domnilor, trebuie să răspundeţi pentru crimele comise". Şi concluzionează: „Pe aceştia, noi i-am urmat ani de-a rândul, pe această bandă de criminali şi asasini"[339].

„Autoanalizele" debutau cu o incisivă critică asumată a Mişcării Legionare, catalogată drept o „bandă de asasini", a practicilor acesteia, ridiculizarea raporturilor ierarhice din interiorul organizaţiei sau a ritualurilor religioase, continua prin afirmarea „dezlegării de toate jurămintele" făcute şi de „regretul" pentru toate „faptele criminale". După derularea acestui interludiu, urma prezentarea în detaliu a autobiografiei, deţinutul prezentându-se ca „un om descompus moraliceşte, ambiţios, terorist", „nedrept cu oamenii muncii". Se inventau legături cu fostul S.S.I. ori cu diverse servicii de spionaj

[332] Florian Banu, *op.cit.*, p. 567.
[333] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 23.
[334] *Ibidem*, f. 31.
[335] *Ibidem*, f. 22.
[336] *Ibidem*.
[337] *Ibidem*.
[338] *Ibidem,* f. 32.
[339] *Ibidem*, f. 33.

„imperialiste”, menite să agraveze vinovăţiile. Cel în cauză îşi asuma apoi „jafurile şi crimele legionare”, chiar dacă nu participase în nici un fel la vreunul din evenimentele invocate, „patronarea” sau „încurajarea” fiind suficiente. Aderenţa la Mişcarea Legionară garanta asumarea tuturor responsabilităţilor decurgând din activitatea organizaţiei. Autodegradarea continua cu recunoaşterea faptului că este un „legionar ambiţios, individualist, pătimaş şi lipsit de scrupule”, că „indusese în eroare legionarii de bună credinţă, determinându-i să-l zeifice pe Codreanu şi să vadă în Horia Sima un conducător cu calităţi excepţionale” (am citat din autodemascarea lui Victor Biriş, susţinută în primele zile ale lunii iulie 1962[340]). Cazul lui Biriş fusese considerat unul dintre cele mai importante, dată fiind notorietatea sa în rândurile deţinuţilor legionari. Ca atare, întâlnirea, analiza, discuţiile şi controlul întregii operaţiuni au fost atent organizate, dirijate şi raportate Direcţiei a III-a şi conducerii ministerului, personal lui Alexandru Drăghici. A fost aleasă celula nr. 321[341], unde erau închişi 31 de legionari, consideraţi printre vârfurile Mişcării. Expozeul lui Biriş a fost programat să ţină patru zile, cu un program strict: în prima zi a prezentat călătoria lui de la Aiud la Bucureşti, în cea de a doua zi şi-a prezentat autodemascarea, iar în ultimele două zile, demascarea lui C.Z. Codreanu şi a lui Horia Sima. În raportul trimis lui Drăghici după eveniment, sunt atent monitorizate reacţiile generate. Deţinuţii apreciau că, în urma celor spuse, se „dăduse o lovitură de moarte tuturor legionarilor şi simişti, şi antisimişti”, Biriş „vorbind excepţional de bine, întrecând toate aşteptările”[342]. Demascarea conducătorilor legionari însă, produsese şocul scontat: „Discutând cu Ilie Nicolescu, acesta a plâns timp îndelungat, mărturisind că el a asistat la sinuciderea politică a celui mai bun prieten – Victor Biriş – şi că acum când s-au prăbuşit stâlpii cei mai puternici ai legiunii, el nu mai poate să ducă pe umerii lui sarcinile [pe] care le-a dus până acum”. Ca atare, cere ofiţerilor „hârtie pentru a-şi preciza poziţia, arătând în acelaşi timp că el recunoaşte realizările regimului, înţelege să renunţe la activitatea legionară, dar precizează că el este ancorat puternic în creştinism”[343]. Un alt deţinut, preotul Ion-Borşa Dumitrescu „ a trecut prin transpiraţii tot timpul cât Biriş Victor a demascat activitatea lui Codreanu”, „Victor Vojen a fost foarte amărât şi foarte abătut” iar „Mironovici s-a îmbolnăvit în acelaşi zi”. După încheierea demascării, „Ilie Nicolescu s-a apropiat de el cu lacrimi în ochi şi l-a întrebat dacă nu cumva a fost drogat”[344].

---

[340] Idem, dosar nr. 13237, ff. 130-144.
[341] Celula 321 a fost beneficiara, în aprilie 1962, unei vizite a ministrului Afacerilor Interne (Idem, dosar nr. 12613, ff. 66-68). Drăghici le-a fost prezentat deţinuţilor fără a li se spune funcţia pe care o ocupă, între deţinuţi trimiterea făcându-se cu sintagma „domnul demnitar”. În celulă, la acea dată, erau concentraţi 17 şefi legionari, unii „orientaţi” în reeducare, alţii „oscilanţi”. Drăghici le-a ţinut un discurs despre Horia Sima, prezentându-l ca fiind „un criminal, odios trădător de patrie, care este hrănit cu dolarii papei” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 144). Nu ezită, totodată, să-l pună la punct pe Sandu Mazilu, „ca un element negativist, care se menţine pe poziţie duşmănoasă” (Idem, dosar nr. 12613, f. 68). Un deţinut îşi amintea un sfat dat de ministru: „Dumneavoastră să căutaţi să vă lămuriţi pe Dvs., de declaraţii formale nu mai avem nevoie!” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 152).
[342] Idem, dosar nr. 13237, f. 133.
[343] *Ibidem*, f. 136.
[344] *Ibidem*, f. 123.

Dificultatea unor asemenea mărturisiri era imensă. Într-o declarație luată de colonelul Crăciun lui Victor Biriş, la 4 iunie 1962, este povestită încercarea lui Radu Budişteanu de a-şi asuma şi recunoaşte public „crimele legionare", acesta recunoscând cât de greu îi este „să-şi deschidă sufletul" în faţa coreligionarilor, faţă de care avusese o cu totul altă poziţie înainte. „A vorbit câteva ore fără să reuşească să se desprindă de trecut" îi mărturisea Biriş şefului Grupei Operative. „Nu are suficientă forţă morală să condamne trecutul şi să-i judece pe morţi". Singurul lucru pe care reuşise să-l articuleze a fost doar o „critică aspră a preoţilor legionari care i-au zdruncinat credinţa". Însă, după patru ore de mărturisiri care nu se ridicaseră nici pe departe la nivelul aşteptărilor, unul dintre deţinuţii din sală i-a reproşat dur ineficienţa în munca de autodemascare. Nu se spusese „nimic esenţial". A urmat o ceartă generală, care a dus la suspendarea şedinţei. „Expozeul" s-a reluat însă, după ce Budişteanu şi-a reevaluat poziţia, autoanaliza având în cele din urmă un real succes[345].

Observaţiile lui Crăciun privind impactul celor rostite s-a păstrat: „frământarea lui Chioreanu şi Ilie Nicolescu a fost marcată în timpul şedinţelor"[346], „Ilie Nicolescu, deşi şi-a propus să fie calm, la sutele de întrebări care i-au fost puse, nu a putut să reziste şi a făcut afirmaţii, că toate se aruncă acum în capul lui, dar că va vorbi şi el într-o zi, arătând vina adevăraţilor legionari"[347]. Acelaşi Crăciun viza „continuarea presiunii asupra lor, cu masa de legionari, cu elemente evoluate din apropierea lor şi noi direct. Vom căuta noi materiale, noi dovezi despre vinovăția lor. Vom folosi mijloace variate până la *desființarea lor totală* [subl.n.] şi a altora, ca şefi şi ca legionari"[348].

Cine îşi imaginează că tribulaţiile de la club se făceau fără costuri emoţionale se înşeală. O discuţie a deţinutului Gabriel Bălănescu[349] purtată în celulă, imediat după susţinerea autoanalizei, redă ceva din tensiunea imposibilă a acesteia: „Este ceva înspăimântător – auzi, trebuie să ne spunem noi că suntem cei mai odioși asasini din lume, să ne spunem noi singuri criminali. Dureros este că trebuie să scrii acestea, altfel nu merge. De multe ori te invidiam pe tine[350], pentru că numai eu ştiu prin câte am trecut. (…) Am făcut eforturi disperate, pentru a da un anumit sens declaraţiei făcute la club, adică să nu lovesc în căpitan şi comandant, dar cu toate acestea, am fost pus în situaţia să-i acuz, să-i învinuiesc pentru o serie de fapte. Îţi spun, dragă Mircea, că de multe ori doream să fiu alături de tine în Zarcă, să sufăr ce-ai suferit tu, decât să fac o astfel de declaraţie"[351].

Despre cât de dure erau unele autodemascări şi cât de intens a fost impactul „convertirii" asupra conştiinţelor stau mărturie şi încercările de sinucidere din

345 Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 237.
346 Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 23.
347 *Ibidem*.
348 *Ibidem*. Fragmentele provin dintr-un raport al colonelului Crăciun din 28 aprilie 1964 către secretarul general al M.A.I., colonelul Dumitru Ion, şi şeful Direcţiei a III-a, gral. mr. Evghenie Tănase.
349 Gabriel Bălănescu, ajutor comandant legionar.
350 Discuţia fusese purtată cu Mircea Nicolau, care fusese încarcerat în Zarcă (*Ibidem*, f. 21).
351 *Ibidem*.

penitenciar ale lui Nistor Chioreanu[352] şi Ilie Nicolescu[353], sinuciderea în 1962 a tânărului student la regie Miron Chiraleu[354], sinuciderea imediat după eliberare a lui Victor Biriş sau sinuciderea în 1968 a lui Nicolae Petraşcu[355].

În situaţia în care ofiţerii G.O. întâmpinau o anumită rezistenţă în producerea „autoanalizei", fie se apela la „demascare"[356], situaţie în care cel vizat „era combătut cu vehemenţă, în faţa tuturor, ca element descompus şi criminal"[357], fie la scrierea unor articole infamante la gazeta de perete sau se recurgea la „munca de lămurire", „de la om la om". Se organizau celule unde erau mutaţi deţinuţi „convertiţi", care aveau trasate sarcini precise privind atragerea celorlalţi spre reeducare. Recalcitranţii deveneau victimele predilecte, pentru ei aplicându-se un argument funcţional similar experimentului de la Piteşti: cineva cedează dacă un prieten sau cineva apropiat i-o cere în mod imperativ, prin propriul exemplu. Este şi cazul lui Mihail Sandu Lăzărescu[358],

---

352 Despre contextul încercării de suicid a lui Nistor Chioreanu, aflăm din *Jurnalul penitenciar: Universitatea Aiud*, scris de Petre Pandrea în procesul reeducării şi publicat postum sub titlul *Reeducarea de la Aiud*: „Când dr. Victor Biriş a relatat, sever, ca fost şi actual procuror, cum a pus la cale, cu un an înainte, cu vechii săi amici Ghyka, Chioreanu şi Dr. Ilie Niculescu crearea unui nou comandament pe ţară cu sediul la Aiud, repartizând oameni la conducerea organizaţiilor, comandantul legionar Nistor Chioreanu, paraşutat de Sima cu ajutorul lui Nicolae Petraşcu, comandant legionar, a luat o foarfecă şi a făcut tentativă de sinucidere. L-au oprit colegii". Explicaţia gestului transpare câteva rânduri mai încolo. Victor Biriş fusese pus de administraţia penitenciarului să inventeze un aşa-zis comandament legionar pe ţară, pe care să-l denunţe împreună cu prezumtivii lui organizatori. În faţa unei asemenea dovezi de trădare, venite din partea unui prieten, Chioreanu a cedat (Petre Pandrea, *op.cit.*, p. 263).

353 Gestul este reţinut de un raport din 14 septembrie 1962 înaintat M.A.I. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 176).

354 Miron Chiraleu, arestat în vara lui 1956, a fost condamnat la cinci ani de detenţie, fiind încarcerat la penitenciarul Aiud. Mărturiile despre moartea sa provin de la colegii de detenţie Marcel Petrişor (*La capăt de drum*, Iaşi, Editura Institutul European, 1997) şi Zahu Pană (*Noaptea de după gratii. In memoriam: Miron Chiraleu*, publicat în revista „Origini", vol. I, nr. 1-2, iulie-august 1997, S.U.A. *apud* Matei Călinescu, Ion Vianu, *Amintiri în dialog, Memorii*, ediţia a III-a, Iaşi, Editura Polirom, 2005, p. 131), conform cărora Miron Chiraleu a fost găsit spânzurat în atelierul de turnătorie al fabricii de la Aiud, la 12 ianuarie 1962. Pregătindu-i-se eliberarea, lt. Ivan Ioan, i-a prezentat ca o condiţie semnarea unui angajament de colaborare cu organele statului, ameninţându-l – în cazul unui refuz – cu o condamnare administrativă de 60 de luni, aplicabilă imediat după eliberare. Miron Chiraleu a ales, după cuvintele prietenului său bun, Ion Vianu, *refuzul absolut* (Matei Călinescu, Ion Vianu, *op.cit.*, p. 596).

355 Asupra contextului acesteia, a se vedea nota 44.

356 În afara cluburilor, operaţiunea se derula şi în aşa-numitele „camere de demascare" (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 116).

357 Idem, dosar nr. 13237, ff. 160-161.

358 Există numeroase declaraţii ale deţinuţilor ce reţin iniţiala rezistenţă a lui Mihail-Sandu Lăzărescu în faţa asalturilor ofiţerilor G.O. Încercând să se delimiteze, neparticipând la reeducare, Lăzărescu motiva: „nu am căderea de a face educaţie altora", „lipsa mea de aptitudine politică (…) mă împiedică să mă consider cea mai potrivită persoană de a da lecţii altora, eu pot răspunde de propria mea conştiinţă şi de propriile mele convingeri, dar nu mă consider îndatorat să caut a câştiga pentru aceste convingeri ale mele pe alţi deţinuţi pe calea unui articol publicat la

pus de Crăciun să-l convingă pe părintele Ioan de la Vladimireşti (Corneliu-Silviu Iovan): „m-am deplasat în Zarcă în ziua de 12 aprilie a.c. pentru a lua contact cu deţinutul Iovan Corneliu-Silviu, cunoscut sub numele de părintele Ioan de la Vladimireşti. În confruntarea pe care am avut-o cu sus-numitul, i-am arătat că am venit la el pentru a cunoaşte poziţia lui faţă de activitatea de reeducare şi pentru a-i aduce la cunoştinţă, la rândul meu, motivele pentru care eu personal am aderat la această activitate şi a-l informa despre desfăşurarea ei în penitenciar. În cursul acestei convorbiri deţinutul Iovan m-a informat că în cursul lunii decembrie 1963 a ajuns la concluzia că datorează supunere şi respect guvernului democrat-popular şi a luat hotărârea ca pe viitor, în orice condiţii, în închisoare sau în libertate, să se abţină de la orice manifestare prin fapte sau vorbă împotriva regimului. Temeiul pe care îşi fundamentează această hotărâre este credinţa că este vorba, ca în orice stăpânire, de voinţa lui dumnezeu. L-am întrebat mai întâi dacă se socoteşte suficient de ferm pe această hotărâre pentru a o împărtăşi şi altora, în mod public. După o oarecare ezitare, care m-a obligat să-i amintesc că de vreme ce actualul regim este voit de dumnezeu, aceasta înseamnă că are datoria să comunice această voinţă divină şi altora, deţinutul Iovan a acceptat că are efectiv această datorie”[359].

Dincolo de argumentația necesității divine a istoriei, agentul reeducării solicită motivații suplimentare pentru „demascare”, unele de ordin politic: „I-am arătat că poziţia lui este insuficientă, pentru că în vederea convingerii altora de seriozitatea acestei poziţii, nu este de ajuns să aprecieze regimul democrat-popular ca pe orice alt regim din istorie, ca pe regimul lui Carol al II-lea sau Antonescu, care, întrucât au avut fiinţă, au fost şi ele expresia voinţei divine”[360] Trebuia, cu alte cuvinte, sugerat argumentul „superiorităţii socialismului asupra altor regimuri precedente sau a celor ce uneltesc împotriva socialismului”. Munca de convingere continua pe multiple alte planuri, mizând pe anularea oricăror strategii de apărare și vizând implicarea explicită în procesul demascării. Scrupulului invocat de Corneliu-Silviu Iovan, cum că acesta este călugărit şi nu i s-ar părea potrivită implicarea în politică, i se răspunde prin invocarea „necesităţii de a-şi cerceta cinstit convingerile interioare” pentru a-şi „răspunde sincer dacă nu cumva apărarea pe care şi-a construit-o nu ascunde în realitate o poziţie de neîncredere şi vrăjmăşie faţă de regim”[361]. Dintr-o atare argumentare circulară nu se putea ieşi, erai, în mod necesar, prizonierul necesităţii autodemascării.

---

gazeta de perete” (Idem, fond Reţea, dosar nr. 259587, f. 42). Se pare însă că, în cele din urmă, presiunile din penitenciar l-au determinat să se implice mai intens.

[359] *Ibidem*. Ortografia specifică aparţine autorului „Declaraţiei”, dată la 18 aprilie 1964.

[360] *Ibidem*.

[361] *Ibidem*, f. 43.

„Munca cu cartea", practica recenziilor şi gazeta de perete

„Lasă mormăiala «isichasmului» (rugăciunea inimii) şi lumina taborică, părăseşte temporara vecinătate continuă a tinetei şi vino la lumină, să te documentezi"[362].

Într-o adresă a Grupei Operative către Alexandru Drăghici din 16 mai 1962, gazeta de perete era descrisă drept „un mijloc în munca cultural-educativă unde deţinuţii scriu articole referitoare la sectoarele de muncă, prin care sunt popularizate rezultatele bune şi combătute lipsurile"[363]. În afara „criticilor în muncă" aici se publicau şi „un număr de articole care demască unii deţinuţi care întreţin atmosfera legionară şi exercită influenţă asupra altora"[364], rolul principal fiind acela de instrument al demascării, făcând publice situaţiile de nesupunere, criticând „poziţiile echivoce" sau „atitudinile nesănătoase", satirizând rezistenţele[365]. Articolele care urmau să fie afişate la gazeta de perete se citeau înainte la club, în faţa tuturor deţinuţilor, după care făceau obiectul unor dezbateri.

Cum locul acesteia era la cluburile penitenciarului, mulţi dintre deţinuţii aflaţi pe celular (secţiile V şi VI) nu puteau „beneficia" de informaţiile publicate aici. Drept urmare, Crăciun a obţinut aprobarea lui Drăghici privind înfiinţarea unui aşa-numit „buletin intern", menit să circule în rândul deţinuţilor, care cuprindea „articole referitoare la realizările regimului nostru", dar şi „articole demascatoare la adresa «gărzii de fier» şi a unor legionari, ca cei care au ucis, cei care au furat prin spargere de la CFR, cei care au trădat patria etc"[366].

Dăm în cele de mai jos câteva exemple de astfel de articole publicate la gazetă, în primele luni ale anului 1963. Mai întâi „Hronic de ianuarie", unde fuseseră luate în discuţie evenimente derulate în prima lună a anului: eliberarea unui lot de deţinuţi, declaraţiile unor foşti comandanţi legionari şi rolul acestora în procesul reeducării etc.; „Un răspuns" – analiza şedinţei de producţie din februarie, a greşelilor şi a posibilităţilor de îmbunătăţire a muncii cultural-educative; „A te culca pe o ureche" – publicată în martie, privind „delăsarea în muncă şi disciplină"; "Medalion" – portretul unui deţinut refractar reeducării şi „atitudinea ce trebuie luată faţă de asemenea elemente"; „30% rebut la turnătorie" – critica unor „deţinuţi ce nu-şi dau interes în muncă"; „Ce sunt?" – „analiza atitudinii unor deţinuţi care nu s-au încadrat în munca educativ-culturală"; „Etapă" – bilanţul activităţii deţinuţilor din „Clubul tineretului" după patru luni de reeducare; „Şarpele iese la drum" – atitudine faţă de deţinutul Călinescu N. sau „Stârvul" – având acelaşi subiect; „O colecţie de cretini şi ticăloşi" – critică faţă de poziţia refractară reeducării a 18 deţinuţi[367] ş.a.m.d.

[362] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 235. Fragmentul îi aparţine doctorului Alexandru N. Popovici.
[363] Idem, dosar nr. 12613, f. 81.
[364] *Ibidem.*
[365] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 237.
[366] Idem, dosar nr. 12613, ff. 81-82. Aprobarea lui Drăghici a fost dată la 26 mai 1962.
[367] Idem, fond Reţea, dosar nr. 291961, ff. 178-178v.

Alături de gazeta de perete a funcţionat la Aiud şi o gazetă satirică[368] numită „Urzica", unde erau ridiculizate comportamentele legionare, crezurile, idealurile unor vârfuri legionare, practicile catalogate drept „bigote" sau refuzul reeducării. Ea a fost dublată de „Brigada artistică de agitaţie"[369], care era organizată asemenea unei trupe de teatru, piesele fiind scrise de deţinuţi.

Cum s-a afirmat deja, activitatea de la cluburi presupunea şi prezentarea unor recenzii de carte[370]. Volumele propuse spre recenzare erau alese în funcţie de o anumită temă sau prin raport cu profilul intelectual al recenzentului. Astfel, în februarie 1963, sub egida *Lupta de secole între religie și știință* sunt supuse spre dezbatere următoarele titluri: *Cînd și de ce a apărut religia*, de V. Oprescu, *Adevărul despre năluciri*, de I.M. Ştefan, *De ce doarme și visează omul*, *Semnele cerești*, de I.M. Ştefan, *Despre reanimare*, de S. Halevy, *Povestirile și adevărul asupra pământului* (SRCC Cluj), *Despre superstiții* (SRCC Cluj), *Unele fenomene cerești neobișnuite* (SRCC Cluj), *Universul văzut de știință și religie* de I. Dima, *Antiromânismul moralei religioase*, de K. Dănilă, *Încă un aspect al religiei: Inchiziția*, *Morală și religie*, de Popescu Neveanu, *Biblia hazlie*, de I. Taxil şi *Legendele evanghelice* de Krîveliov[371].

Erau vizaţi, cu precădere, autorii români, cum rezultă din indicaţiile primite de la Alexandru Drăghici[372], fiind frecventaţi însă şi clasicii ruşi. La ordinul ministrului Afacerilor Interne se introduc pentru lectură seria *Opere* aparţinând lui Mihail Sadoveanu, Nicolae Filimon, Bolintineanu şi Mihail Sebastian, *Bărăgan* de V. Em. Galan, *Drum deschis* de Şerban Nedelcu, *Desculț* de Zaharia Stancu, *Tablete de cronicar* de Tudor Arghezi etc.[373] Ponderea era reprezentată însă de literatura proletcultistă sau de broşurile de propagandă, precum: *Reportaj din secolul al XXI-lea*, *Te slăvim țară nouă*, *Mitrea Cocor*, *Bătălie în marș* de Galina Nicolaevna, *Ani de școală* de B. Nujici etc., care se citeau la club şi se „prelucrau" în celule.

Nu trebuia uitat însă scopul unei recenzii. Deţinutul Gheorghe Ioan Constantinescu, de pildă, în „Declaraţia" sa, îşi exprima dezamăgirea că unii fac recenzii de carte uitând să arate „tocmai ce trebuie arătat…. scopul în care sa [sic!] scris această lucrare – schimbarea mentalităţii vechi şi formarea omului nou, îndrumarea spre socializare şi mai ales indicarea rolului partidului în formarea şi îndrumarea scriitorilor noştri pe drumul realismului socialist"[374].

Lecturile nu se limitau la beletristică şi recenzii, fiind „prelucrate" articolele din „presa noastră", ca: „Fluctuaţia de la bursa din New York, Grevele din Spania,

---

368 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 121.

369 Idem, fond Reţea, dosar nr. 291961, f. 179v.

370 Unele recenzii, conferinţe sau articole de ziar erau transmise printr-un sistem de difuzoare, penitenciarul Aiud fiind dotat cu o instalaţie de 200 asemenea aparate: „Rugăm să ni se aprobe instalarea unor difuzoare în locurile de detenţie, întrucât în celular, unde avem până la această dată prinse în procesul muncii cultural-educative peste 100 camere mici şi urmează să cuprindem şi restul de aproximativ 300, activitatea se desfăşoară foarte greoi". Fragmentul provine dintr-un raport înaintat de Grupul Operativ Aiud către M.A.I., Cabinet I, la 8 iulie 1962" (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13237, f. 143).

371 Idem, fond Reţea, dosar nr. 291961, f. 178.

372 Îndrumările fuseseră date în urma unei inspecţii din 21 aprilie 1962.

373 Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 89.

374 Idem, fond Reţea, dosar nr. 259587, f. 35. Este vorba despre Sandu Mihail Lăzărescu.

Cuvântările tov. Hruşciov şi a lui Modibo Keita cu ocazia vizitei acestuia în Uniunea Sovietică"[375] sau „Dobrogea astăzi" ori „Aspecte din Maramureş"[376]. De pildă, un articol precum „Colectivizarea şi satul nou" de Ionel Pop, publicat în cursul lunii aprilie 1962 în ziarul „Contemporanul", era menit convingerii ţăranilor aflaţi în detenţie că regimul comunist era intens preocupat de soarta lor, punându-le la dispoziţie toate cele necesare desfăşurării muncii. Un impact similar era vizat pentru muncitorii aflaţi în detenţie cu articolul „Galaţi şi Hunedoara", publicat în aceeaşi perioadă de hebdomadarul amintit.

Un efect deosebit l-a avut, aşa cum recunoştea colonelul Crăciun într-un raport înaintat lui Alexandru Drăghici, prelucrarea „Directivelor Congresului al III-lea al P.M.R. cu privire la planul de dezvoltare a economiei naţionale a R.P.R. pe perioada 1960-1965": „Acest important document a venit să spulbere zvonurile duşmănoase ce circulau printre deţinuţi cu privire la iminenta schimbare a formei de guvernământ din ţară, netrăinicia regimului nostru etc., zvonuri care erau întreţinute de către deţinuţii legionari sub influenţa cărora se găseau, producându-se o ruptură între deţinuţii oscilanţi în concepţie şi deţinuţii fanatici legionari – aceştia din urmă fiind din ce în ce mai izolaţi şi fără a mai avea greutatea specifică în orientarea generală a deţinuţilor"[377].

Un alt fragment de cultură penitenciară era reprezentat de produsele propagandistice expediate de Serviciul Cultural-educativ din cadrul D.G.P.C.M. în forma unor conferinţe social-culturale şi tehnico-ştiinţifice. Cităm mai jos câteva exemple: „O istorică realizare a ştiinţei şi tehnicii sovietice. Lansarea primului om în cosmos", „Legătura şi influenţa reciprocă dintre ştiinţele naturii şi ştiinţele sociale", „Omul transformator al naturii", „O călătorie în viitorul patriei noastre"[378] sau conferinţele cu temă antireligioasă ţinute în primele luni ale lui 1962: „Adevărul despre credinţa în suflet şi nemurire", „Semnele cereşti şi tălmăcirea lor adevărată", „Cunoştinţe despre Univers"[379].

Existau însă şi alte tipuri de prelegeri, ţinute de diverşi oficiali ai partidului, ale căror echipe de propagandă veneau în penitenciar pentru un ciclu de conferinţe. Spre exemplu, în ianuarie 1963, Regiunea de partid Cluj a organizat cu ajutorul secretarului responsabil cu propaganda Ioan Beu, o suită de întâlniri la cluburile penitenciarului. Altele erau susţinute de profesori de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, de pildă profesorul Aurel Negricioiu, care a susţinut conferinţa cu tema „Dezvoltarea economiei şi industrializării socialiste în ţara noastră"[380] sau Constantin Daicoviciu („Despre istoria şi existenţa poporului român"), directorul Teatrului Naţional din Cluj, Isac Dumitru („Dezvoltarea artei şi culturii în R.P.R.") sau conferinţa susţinută în faţa a 1.700 de deţinuţi de un activist al Comitetului Regional P.M.R. Cluj, Ion Voicu, cu titlul „Democratismul socialist şi legalitatea populară". Textul stârnise „un puternic interes",

---

[375] Idem, fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 130.
[376] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 94.
[377] *Ibidem*, f. 92.
[378] Ultima conferinţă era o prospectare futurologică: au fost „înfăţişate numărul fabricilor noi, a secţiilor, construcţiilor ce se vor face până în anul 1965", fapt ce a generat un „entuziasm" general în rândurile deţinuţilor (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 122 bis).
[379] Idem, dosar nr. 12613, ff. 99-100.
[380] Idem, fond Reţea, dosar nr. 259587, f. 62.

fiind nominalizate noile „forme de participare a maselor populare la înfăptuirea justiției". Sunt criticate „partidele de clasă", reprezentând doar minoritățile economic privilegiate ale fostului regim și elogiată justiția populară cu „comisiile ei de judecată tovărășească"[381]. Singura democrație autentică fusese introdusă de Partidul Comunist, garantul liberului acces la justiție.

Nu în ultimul rând, trebuie amintite dizertațiile ținute de deținuții înșiși, pe teme sugerate de administrație. Au ținut asemenea conferințe: Victor Ioan Vojen, Iosif Costea, pr. Ioan-Borșa Dumitrescu, Victor Biriș, Dumitru Stăniloaie sau Gheorghe Parpalac. De exemplu, în prezența lui Crăciun, la 13 iunie 1962, în celula 321, „unde sunt concentrați șefii legionari Nistor Chioreanu, Victor Biriș, Victor Ioan Vojen, Radu Mironovici, Radu Budișteanu", a fost citit articolul lui Nichifor Crainic, cu privire la Emil Cioran, publicat în „Glasul Patriei" cu aceeași ocazie fiind lecturată și „declarația de desprindere totală de mișcarea legionară" a lui Radu Gyr[382]. Produsele culturale ale cluburilor deveneau cărți. Un raport din 25 aprilie 1964 menționează, de exemplu, trei asemenea lucrări: *Isprăvi de bandiți în odăjdii*, *Fiara cu cămașă verde* și *Tinicheaua morții*[383]. Operele aparțineau deținuților de la clubul secției a V-a a penitenciarului, cel mai mare de la Aiud, coordonat de ziaristul Ioan Valeriu Popa[384], documentând „tabloul activității criminale a organizației legionare"[385].

Multe materiale prezentate la club erau conștiincios reluate, seara, în dormitoarele comune. Momentul era denumit, poetic, „ora de lectură colectivă". Înainte de culcare, deținuții aveau posibilitatea să afle, de pildă, despre faptele de arme ale unor activiști de partid, „care în timpul foametei din 1946 au împiedicat pe un negustor speculant și hrăpăreț, care, în setea lui după avere, nu ținea seama de viețile omenești, să-și vândă într-un sat făina lui mucedă amestecată cu rumeguș, spunându-le oamenilor să aibă încredere în partid și răbdare o zi, două, că trebuie să sosească grâul trimis de oamenii sovietici, ca o înțelegere frățească pentru noi". Relevanța unei asemenea narațiuni hilare a fost subliniată de „hohotele de râs [care] au pornit din toate colțurile dormitorului"[386].

Un alt moment important era prezentarea unor filme documentare și diafilme, prin intermediul „caravanei cinematografice", încercând să fie manipulată imagistic realitatea de dincolo de ziduri. Erau vizionate jurnale de actualități (e.g. „1 mai 1962"[387]), scurt metraje ca: „Unirea face puterea" (referitor la contopirea a două gospodării colective din comuna Coșoveni, raionul Urziceni), „Cartierul Floreasca în 1959" (prezentat în iunie 1962, despre noile prefaceri ale arhitecturii urbane din București) etc., dar și filme artistice, cu un pronunțat conținut propagandistic (e.g.

---

381 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 256-257.

382 Idem, dosar nr. 13237, f. 145.

383 Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 39. Cităm aici câteva din titlurile articolelor ce compun lucrările citate: „Fascismul în odăjdii aurite", „Pistoalele rânjeau de sub sutane", „Arsenalul de la Rarău", „Clericii teroriști ai lui Codreanu", „În numele Domnului, foc!" „Pentru credință, taică…" (*Ibidem*, f. 41).

384 *Ibidem*, f. 39.

385 *Ibidem*, f. 41.

386 Idem, fond Rețea, dosar nr. 259587, f. 44.

387 Idem, fond Documentar, dosar nr. 13237, f. 131.

„Rămâi cu noi", film gruzin[388]). Noile cuceriri edilitare erau prezentate în pelicule de genul „Pe drumurile României" sau „Bucureşti-Eforie-Bicaz", difuzate în 1960. Imaginile produseseră „o puternică impresie asupra deţinuţilor din fabrică"[389], unul dintre ei spunând unei surse a G.O.: „Domnule, ceea ce văd acum mă face să-mi plec privirea în faţa comuniştilor. Nu am putut dormi toată noaptea la gândul realizărilor de afară"[390].

Peliculele cu „rezultatele obţinute de colectivişti" erau considerate extrem de bine venite, considerându-se că „folosul adus de ele în desfăşurarea muncii culturale este mare"[391]. Astfel, deţinutul Nicolae Grigorescu mărturisea că filmul despre G.A.C. Ţibucani, difuzat în penitenciar la 15 iulie 1962, „valorează mai mult decât o sută de cărţi"[392].

La vizionarea materialelor erau aduşi cât mai mulţi deţinuţi, uneori mai bine de jumătate din cei închişi la Aiud[393] pentru ca impactul să fie maxim, celor care refuzau participarea interzicându-li-se să mai vadă alte filme[394].

Călătoriile de documentare prin ţară practicate cu „vârfurile" legionare

> „Impresiile mele din această călătorie încep odată cu ieşirea de pe poarta închisorii. Odată ieşiţi în şosea am fost întâmpinat de o iluminare atât de plăcută ochilor. Stâlpii de beton îmbrăcaţi în lumina neonului au luat locul stâlpilor încovoiaţi şi unşi cu păcură de odinioară, oamenii peste tot îmbrăcaţi bine, casele vechi mohorâte au dispărut, au apărut case frumoase, cu un colorit viu, cu ghiveciuri [sic!] cu flori la ferestre. O curăţenie uimitoare peste tot. Tot ce se vede este frumos, de la haina unei femei, până la peisajul câmpiei, totul este înveselit. Din moment ce intri în contact cu exteriorul îţi dai seama că intri într-o lume unde nu se petrece ceva întâmplător, ci se vede că este un spirit coordonator, spirit al cărui ţel este clar, precis"[395].

Scopul călătoriilor „de documentare" era infirmarea versiunilor pesimiste despre viaţa din afara zidurilor, care circulau printre cei încarceraţi, dar şi elogierea paşilor făcuţi de democraţia populară pentru „creşterea nivelului de trai" al maselor[396].

---

[388] *Ibidem*, f. 131.
[389] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 92.
[390] *Ibidem*, f. 92.
[391] Idem, dosar nr. 13237, f. 159.
[392] Idem, dosar nr. 12613, f. 158.
[393] La vizionarea peliculei gruzine „Rămâi cu noi" fuseseră aduşi pentru vizionare 1.300 deţinuţi (Idem, dosar nr. 13237, f. 131). În alt loc găsim menţionată cifra de 2.000 deţinuţi aduşi să vadă producţiile proiectate (*Ibidem*, f. 159).
[394] Idem, dosar nr. 13341, vol. 1, f. 8.
[395] Mărturia îi aparţine lui Victor Ioan Vojen şi a fost dată „în după masa zilei de 1 iunie 1962" în celula 321 a penitenciarului Aiud (Idem, dosar nr. 13237, f. 165).
[396] „Considerăm că cei propuşi de a fi transportaţi în localităţile indicate, reîntorşi în penitenciar, prin discuţiile ce le vor purta cu ceilalţi deţinuţi, vor arăta realizările obţinute de regimul nostru,

Victor Biriş, Radu Budişteanu, Nichifor Crainic sau Victor Vojen au fost duşi, individual, cu maşina pe anumite trasee prestabilite, „prin locuri unde realizările poporului nostru sunt foarte mari”[397], arătându-li-se obiectivele industriale, construcţiile noi ori faţa renăscută a agriculturii cooperativizate. Ele se realizau sub stricta supraveghere a unui colectiv de ofiţeri, condus de Crăciun[398]. Unele deplasări se făceau conspirat, pentru a nu fi devoalate adevăratele intenţii ale ofiţerilor, pretextul unei anchete sau confruntări fiind suficient.

Traseele era planificate pentru fiecare caz în parte, în funcţie de locurile pe care deţinutul le frecventase înainte de arestare sau de cele de care se simţea legat emoţional: Victor Biriş[399] şi Mircea Nicolau[400] fuseseră duşi la Blaj, Mediaş şi Sighişoara, Dumitru Groza, Victor Vojen[401] şi Ioan-Borşa Dumitrescu la Cluj şi Hunedoara, Petre Tocu, Savin Constantin şi Iosif Costea la Bucureşti[402]. Unele călătorii erau programate de 1 mai, pentru ca deţinuţii să vadă pregătirile ocazionate de Ziua Muncii. La finalul călătoriei le erau cerute impresiile în formă scrisă, pentru a fi lecturate la club.

Confesiunea se transforma într-o geografie a redempţiei, unde fiecare loc vizitat se constituia într-un prilej pentru demascare şi autodemascare. Transformarea drumului în povestire şi, mai cu seamă, într-una autoacuzatoare, constituia unica miză a „excursiei”. „Procesul de conştiinţă” era urmarea firească a unor astfel de experienţe[403].

---

zdruncinând astfel încrederea în versiunile calomnioase, care încă mai continuă să circule şi să influenţeze în mod negativ deţinuţii (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 243).

[397] *Ibidem*, f. 221.

[398] Idem, dosar nr. 12613, f. 120.

[399] Prima sa ieșire, conspirată sub pretextul unui supliment de anchetă desfășurat la București, a avut loc în intervalul 13-21 decembrie 1961. Biriș era încarcerat din 1941, nefiind niciodată scos din penitenciar: „Deplasarea legionarului Biriş Victor la Bucureşti, considerăm că va avea o influenţă pozitivă asupra atitudinii şi concepţiilor lui despre regim, văzând marile realizări ce s-au înfăptuit pe traseul pe care va fi transportat, ca: Sibiu, Brașov, Ploieşti şi Bucureşti. Pe tot parcursul drumului Biriş a fost însoţit de colonelul Gheorghe Crăciun şi de alţi lucrători ai Grupului Operativ” (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 246). Într-un raport din 9 ianuarie 1962 despre această vizită, Crăciun comunica conducerii M.A.I., Cabinet III, cum „că cele văzute l-au impresionat în mod deosebit” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 87).

[400] „Acesta, deşi a văzut realizările regimului nostru, când i s-a cerut să-şi dea părerea despre acestea, a declarat că într-adevăr, am obţinut ceva realizări, dar când i s-a cerut să scrie despre cele văzute, două zile a conceput, apoi a scris, dar a precizat că s-a simţit obligat să înregistreze un fragment din înfăţişarea de azi a ţării, însă îşi permite să precizeze pentru ca administraţia să aibă o imagine exactă a modului său de a gândi, că în urma celor constatate nu a devenit un simpatizant al regimului. Am luat măsuri ca să fie izolat într-una din camerele de pe secţia Zarcă” (Raport către Direcţia a III-a din 15 mai 1962, Idem, dosar nr. 12613, f. 87).

[401] Un raport către Direcţia a III-a din 15 mai 1962 reţine o declaraţie a lui Vojen: „Hunedoara – un adevărat oraș al socialismului!” (*Ibidem*, f. 85)

[402] *Ibidem*, f. 182.

[403] Victor Biriş, sintetizând impresiile călătoriei prin ţară, afirma: „văzând realizările regimului nostru, făcându-şi un proces de conştiinţă, a ajuns la concluzia că mişcarea legionară a fost o bandă de asasini şi se consideră dezlegat de toate jurămintele, regretând toate faptele criminale pe care le-a făcut şi că urmează să-şi facă autobiografia în faţa celor din cameră, demascându-şi întreaga sa activitate. A doua zi, luând cuvântul s-a prezentat ca un om descompus moraliceşte,

Acţiunea avea, astfel, un dublu rol: compromiterea deţinuţilor, prin implicita acceptare a acestui scenariu rizibil, şi implicarea lor ca actori direcţi în munca de reeducare. Deplasările nu se făceau decât pentru cei evidenţiaţi în munca de reeducare, motivaţia subliniind „aportul deosebit şi valoros adus [de aceştia, n.n.] în munca cultural-educativă", fiind înţelese drept „recompensă" şi urmărind „întărirea convingerii deţinuţilor asupra regimului nostru"[404].

Victor Biriş, spre exemplu şi-a descris călătoria „prin comparaţie cu ce-a văzut el pe drum şi de ce evenimente şi oameni şi-a adus aminte din trecut. Astfel, în drumul de la Aiud la Alba Iulia, văzând câmpul frumos, oamenii voioşi, curaţi, bine îmbrăcaţi, spunea el că îşi aduce aminte de anul 1944 când, coloana de deţinuţi de la Aiud se refugia la Alba Iulia. Lângă el era Grigore Baciu, fost prefect legionar de Alba Iulia, care îi spunea că Horia Sima l-a trimis pe el în ţară în 1943 cu ordin pentru Biriş, ca să-l ucidă pe Antonescu, că în timp ce coloana mergea spre Alba Iulia şi oamenii disperaţi fugeau de război, Horia Sima dădea la radio ordin legionarilor să lupte în ţara lor în folosul Germaniei hitleriste. Ajungând la Sibiu, şi-a adus aminte de comandantul general Corneliu Georgescu, care a făcut acolo avocatură şi care, fugar fiind în Germania, organiza prizonierii români pentru a-i trimite să lupte împotriva armatei ţării. Trecând prin Sâmbăta, lângă Făgăraş, şi-a amintit de Nicolae Petraşcu, care a pus organizaţia legionară în slujba spionajului american. La Braşov şi-a adus aminte de amanta legionarului Victor Enăchescu, pe care acesta a împuşcat-o din gelozie, de amanta lui Horia Sima, legionara Patrichi, care în urma unui conflict sentimental cu Horia Sima s-a aruncat în prăpastie. La Sinaia şi-a amintit de Nicadori, care l-au ucis pe Duca. La Ploieşti şi-a adus aminte de echipa lui Nichi Dumitrescu, care din ordinul lui Horia Sima l-a ucis pe Călinescu şi-apoi Carol a ucis 400 de legionari"[405].

Impresiile de călătorie erau comunicate prin intermediul unei conferinţe special organizată la clubul penitenciarului, în faţa unui grup cât mai numeros de deţinuţi, care trebuiau să facă diferite comentarii. Impactul era urmărit precis, fiind atent urmăriţi cei care continuau să se poziţioneze reactiv, contestatar ori „comentau duşmănos".

Efectele vizitelor, supradimensionate de condiţiile de izolare, înfometare şi propagandă, au fost de multe ori devastatoare: „Budişteanu, reîntors din călătoria de documentare, ne-a arătat că este «copleşit» şi profund «zdruncinat» de impresiile produse asupra lui de realizările socialiste din satele şi oraşele pe care le-a vizitat. A insistat nu numai asupra construcţiilor, ci şi asupra noului tip de om întâlnit pe parcurs : bine hrănit, îmbrăcat, curat, sigur pe sine ca un om care trăieşte liber şi sigur pe trăinicia noii orânduiri. O impresie deosebită l-a produs aspectul general estetic, care încântă

ambiţios, terorist, în calitate de magistrat nedrept cu oamenii muncii. A arătat ca a fost în legătură cu serviciul de spionaj japonez, în serviciul spionajului german şi în serviciul lui Moruzov, că în calitate de secretar general al M.A.I. a încurajat şi patronat jafurile şi crimele legionare, că are pe conştiinţă uciderea demnitarilor – la Jilava, că a fost supus orbeşte lui Horia Sima, şi-a desfăşurat în detenţie activitatea legionară până în 1961. S-a înfăţişat ca un legionar ambiţios, individualist, pătimaş şi lipsit de scrupule, a arătat ca el a indus în eroare legionarii de bună credinţă, determinându-i să-l zeifice pe Codreanu şi să vadă în Horia Sima un conducător cu calităţi excepţionale" (Idem, dosar nr. 13237, ff. 119-120).

[404] Idem, dosar nr. 12613, f. 182.

[405] Idem, dosar nr. 13237, f. 119.

ochiul şi înalţă sufletul. A făcut comparaţii cu centrele orăşeneşti din Apus[406], pe care le socoteşte învechite. Trăgând concluzii de ordin politic, a arătat că nici un alt regim politic nu ar fi fost capabil de realizările măreţe ale socialismului. Și-a mărturisit dorinţa de-a se încadra în noua ordine social-politică a ţării. Efectul produs de expunere a fost general şi profund"[407].

Imaginile citadine prezentate erau complet distorsionate, telescopate ideologic dintr-un trecut înapoiat şi marcat de inechităţi sociale şi economice într-un viitor luminos, al „conştiinţelor superioare". Ţara pe care o întâlneau era „cu totul schimbată la faţă", oraşele erau „de nerecunoscut", respirând prin toţi porii „viaţa nouă care pulsează cu vigoare tinerească în noul popor care a rezultat din revoluţia socialistă". „Marea disciplină şi curăţenie" domina peisajul. Copii, femeile şi bărbaţii întâlniţi pe străzile noilor oraşe reflectau „o conştiinţă superioară"[408].

O relatare însoţită de rezerve era aspru pedepsită. Astfel, Mircea Nicolau, după un asemenea parcurs, acceptă să descrie „realizările regimului nostru", rezervându-şi însă dreptul de a spune că, în ciuda celor prezentate, nu a devenit un simpatizant al regimului. Reacţia lui Crăciun este imediată: „Mircea Nicolau să fie demascat în faţa deţinuţilor care au făcut progrese în munca cultural-educativă, să citească personal declaraţia pe care a scris-o, în faţa deţinuţilor care sunt la reeducare, apoi să fie din nou izolat în Zarcă şi urmărit informativ în continuare"[409].

Regizarea contactului cu exteriorul este vizibilă şi în controlul corespondenţei. Scrisorile rudelor celor încarceraţi aveau „conţinutul verificat şi cenzurat de noi, pentru ca sub un conţinut ce ar părea favorabil scopului ce ne propunem să nu se strecoare ştiri ce-ar dăuna muncii de educare"[410]. Corespondenţa urma să fie „redactată de familia deţinutului respectiv *sub îndrumarea și controlul organelor noastre regionale pentru a se obține rezultatele scontate de noi*"[411] [subl.n.]. Rolul lor era să confirme munca de propagandă dusă în penitenciar („să aibă un conţinut favorabil muncii cultural-educative") şi mai ales să risipească zvonurile privind represiunea Securităţii asupra rudelor celor închişi sau dificultăţile şi sărăcia vieţii de zi cu zi din ţară. Scrisorile deveneau instrumente ale reeducării: „aceste scrisori, pe lângă celelalte forme ale muncii educative cu deţinuţii, [trebuie, n.n.] să contribuie la schimbarea concepţiilor şi a atitudinii lor faţă de societatea noastră socialistă"[412]. Citirea lor s-a constituit într-o practică de sine stătătoare. De pildă, un deţinut eliberat în ianuarie 1963 scria într-o misivă „prelucrată" ulterior în penitenciar, cum s-a prezentat la oficiul de plasare a forţelor de muncă, i s-a oferit un post comod în administraţie, pe care însă l-a refuzat, prioritară fiind pentru el practicarea meseriei deprinse în Fabrica penitenciarului, aceea de sudor. I s-a oferit

[406] Comparaţiile de acest tip erau frecvente. Astfel, tactica prezentării în acelaşi program a două filme documentare, despre – de pildă – „splendorile din capitala noastră" şi „mizeria în care trăiesc muncitorii italieni" erau menite construirii unui contrast ideologic între ipocrizia capitalismului şi şansa vieţii noi din comunism (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 386).
[407] *Ibidem*, ff. 384-385.
[408] *Ibidem*, f. 385.
[409] *Ibidem*, vol. 15, f. 168.
[410] Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 149.
[411] *Ibidem*, f. 201.
[412] *Ibidem*.

imediat postul dorit, iar „la puţin timp după încadrarea în muncă, am fost admis să urmez un curs de perfecţionare pentru controlul cu ultrasunete". Imediat i s-a rezolvat şi problema locativă, repartizându-i-se „un apartament confortabil în fosta piaţă Chibrit". În scrisoarea trimisă conducerii penitenciarului este strecurat şi un insert personal: „Sunt mulţumit şi fericit, mai ales că nu de mult timp m-am căsătorit", perspectivă din care îşi mărturiseşte părerea de rău faţă de „foştii mei colegi de detenţie, care se mai împotrivesc acţiunii de restructurare", simțind nevoia să le adreseze un „călduros apel de a porni şi ei pe noul drum"[413]. Scrisorile primite de la familie conţineau, la rându-le, la discreta sugestie a organelor, şi sfaturi de genul: „caută să te reabilitezi prin muncă și cinste în faţa regimului"[414].

Şedinţele de rămas bun ale deţinuţilor care se eliberau din penitenciar

> „Aceste eliberări sunt rezultatul unui act de toleranţă al regimului, ca dovadă că acesta nu intenţionează să se răzbune pe noi, ci din contră, vrea să ne recupereze"[415].

Din perspectiva propagandistică a Securităţii, plecarea din penitenciar[416] era încununarea unei desăvârşiri umane, un moment confirmator, nu atât pentru transformarea „deţinuţilor" în „cetăţeni", cât pentru „grija partidului şi a guvernului de a ne reda societăţii, înnoiţi în mentalitate pentru a fi utili alor noştri şi patriei"[417]. Eliberarea se producea ca răsplată pentru progresul interior „desăvârşit" în detenţie, privilegiul acestei *renovatio* trebuind să fie împărtăşit celorlalţi. Şedinţele se realizau, în principal, din două motive: fie să risipească zvonurile legate de adevăratele intenţii ale partidului, în penitenciar vehiculându-se mai degrabă ideea că eliberările sunt de fapt reinternări în colonii de muncă, comuniştii nedorind altceva – cum se exprimă un deţinut – decât „nimicirea legionarilor şi nu eliberarea lor"[418], fie pentru marcarea clemenţei reale a partidului, care – după o autentică asumare a reeducării – redă noii societăţi un om reînnoit.

Şedinţele de rămas bun erau totodată un prilej demonstrativ foarte eficient, pentru prezentarea unui bilanţ al înfrângerilor şi pentru descurajarea oricărei rezistenţe. Eliberarea trebuia să fie percepută ca un premiu dat celor merituoşi. Deţinuţii ce urmau să fie eliberaţi erau trimişi în anumite celule unde fie existau persoane cu care aceştia avuseseră anumite legături de prietenie etc., fie acolo unde erau închişi legionari care încă se opuneau „activităţilor cultural-educative". Se produceau anumite explicaţii, se comunica „preţul" libertăţii şi extrema clemenţă a regimului. Modelul, din nou, reia cadrul creştin, conform căruia, în ciuda greşelii, statul e dispus să ierte şi să absolve – sub preţul esenţial şi necesar al reînnoirii conştiinţei – tot trecutul. În acelaşi timp, cum

[413] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 230.
[414] *Ibidem*, f. 234.
[415] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 43.
[416] Plecările au fost organizate pe zile, în loturi de circa 100 de deţinuţi.
[417] Idem, dosar nr. 13482, vol. 5, f. 39.
[418] Idem, dosar nr. 13237, f. 28.

„statul" este acela care-ţi redă libertatea, care te ajută „să reintri în societate", deţinutul proaspăt eliberat trebuia „să se simtă recunoscător", căutând să „aibă asemenea comportare încât să merite libertatea care i se dă"[419]. Eliberarea era parte din ritualul reconstrucţiei conştiinţelor.

Organizarea festivă se făcea la club, unde cei graţiaţi îşi reafirmau poziţiile progresiste, mulţumind conducerii penitenciarului pentru şansa de a fi găsit „drumul spre lumină" şi „adevărata libertate". Evenimentul stătea sub o riguroasă regie: deţinuţii „vorbeau controlat"[420], erau sfătuiţi să atingă probleme precum „activitatea duşmănoasă proprie înainte de arestare"[421], să vorbească despre „activitatea lor criminală" sau despre cea „legionară în general", despre activitatea lor şi a altora din penitenciar, subliniind „influenţa realizărilor regimului nostru" asupra lor şi decisiva „renaştere" suferită, căreia îi erau acum recunoscători.

Detaliem în cele ce urmează şedinţa din 15 ianuarie 1963[422], ţinută „începând cu orele 20 în clubul deţinuţilor din penitenciarul Aiud, fiind prilejuită de eliberarea a 510 foşti condamnaţi politici, legionari graţiaţi în baza decretului 5 din 3 ianuarie 1963 al Consiliului de Stat"[423].

Adunarea fusese ordonată de generalul Vasile Negrea, adjunctul ministrului Afacerilor Interne. Au fost strânşi, în clubul mare de pe Secţia a V-a a penitenciarului, un număr de 500 deţinuţi, „din care 140 recalcitranţi, care au refuzat participarea la munca cultural-educativă". În primele bănci sunt plasaţi Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu, Mircea Nicolau, Eugen Teodorescu, iar undeva în faţă sunt aşezaţi Petraşcu şi Mironovici. Cei care fuseseră eliberaţi stăteau la o masă situată central, „în aşa fel încât să fie văzuţi de toţi cei din sală". „Şefii" legionari erau împărţiţi după poziţia avută în reeducare, cei cu un comportament considerat bun (Victor Biriş, Victor Ioan Vojen, Iosif Costea, Ioan-Borşa Dumitrescu, Gheorghe Parpalac) şi care figurau pe lista eliberaţilor, respectiv conducătorii care-şi păstraseră poziţiile „recalcitrante" (e.g. Radu Mironovici, Nicolae Petraşcu, Alexandru Ghica, Eugen Teodorescu ş.a.m.d.).

Alături de deţinuţi fusese prezentă conducerea penitenciarului, ofiţerii şi subofiţerii Grupului Operativ, un procuror al Securităţii şi două cadre aparţinând Direcţiei a III-a (căpitanul Marinescu Ioan şi căpitanul Bănuleasa Petre[424]). Crăciun va face oficiile de moderator al şedinţei.

Conferenţiarii făcuseră în prealabil, în idiomul lui Crăciun, „un studiu de documentare în împrejurimile Aiudului", vizitând G.A.C.-urile, G.A.S.-urile, diferite întreprinderi, găsind „de datoria lor să vină să arate părerile şi convingerile pe care le au faţă de legionarii şi şefii care nu cunosc sau refuză să cunoască realitatea de afară". Aerul proaspăt al construirii socialismului este pregătit să intre şi în interiorul detenţiei.

---

[419] *Ibidem*, f. 43.

[420] Afirmaţia provine dintr-un raport al lui Gh. Crăciun către M.A.I., Cabinet V şi Dir. a III-a, din 26 decembrie 1962 (Idem, dosar nr. 12613, f. 224).

[421] *Ibidem*, f. 225.

[422] Textul şedinţei este păstrat într-o notă raport a Direcţiei a III-a din 18 ianuarie 1963 şi înaintată către M.A.I., cabinetul ministrului, fiind semnată de unul din ofiţerii acestei Direcţii, prezent atunci la Aiud, căpitanul Marinescu Ioan.

[423] Idem, dosar nr. 12609, vol. 2, f. 1.

[424] *Ibidem*.

Se impune certitudinea că poporul e „preocupat să zidească o lume nouă, că nimeni nu se mai ocupă de legionari, că aceştia aparţin de-acum literaturii". Încadrarea legionarilor în „lumea şi ordinea nouă din R.P.R." nu se poate realiza fără o anumită „lămurire în conştiinţă", asimilabilă unei veritabile „eliberări de trecut". Sunt atinse apoi subiectele predilecte din reeducare, denigrarea lui Zelea Codreanu ori Horia Sima. O altă voce invită recalcitranţii să-şi „îngroape în conştiinţă" organizaţia legionară, uitând definitiv de ea.

Primul care ia cuvântul este Victor Ioan Vojen. Conferinţa este o retractare aproape completă: condamnă pe rând crezurile tinereţii sale, de care se delimitează, realizează o diagnoză dură a Mişcării Legionare ş.a.m.d. Vorbind despre Codreanu face observaţia conform căreia acesta „era refractar culturii, cărţii, el găsind soluţii numai în intuiţia sa, fără a studia vreodată realitatea obiectivă şi legile sale lăuntrice. Această îngrădire a fiinţei sale lăuntrice s-a răsfrânt şi în educaţia ce a iniţiat-o asupra adepţilor săi. Toţi au fost preocupaţi de ei însăşi [sic!], preocupaţi numai de a-şi exersa voinţa, fără legătură şi în afară de lumea exterioară într-un fel excentric – care a dus la o diformare a personalităţii, la devieri şi la maladii sufleteşti"[425]. Este subliniată apoi şi subordonarea transcendentului spaţiului politic: „amestecul acestor planuri – imuabilul şi evolutivul – a creat cea mai tragică confuzie în minţile unui tineret neformat şi fără discernământ (…)"[426]. Mişcarea legionară este văzută drept o „formaţiune exaltată, care pune accent pe cultivarea instinctelor", funcţionând pe anumite „trăiri romantice", utilizând o „poetizare a trecutului, a formelor patriarhale de viaţă"[427]. După un „lung proces mintal şi sufletesc" a înţeles că „în lumea de afară totul, absolut totul este schimbat: clădiri măreţe, oraşe noi cu blocuri scăldate în soare, cu sute şi mii de apartamente pentru oamenii muncii, şantiere, uzine, combinate, producţie românească – tractoare, maşini – totul nou, totul măreţ. Dar în afară de zidire şi unelte, alţi oameni, alte suflete, altă viaţă, alt om! Om nou, omul socialist"[428]. Vojen încheie prin a mulţumi colonelului Crăciun „pentru înţelegerea, pentru înaltul său spirit de umanitate"[429]. Este urmat la cuvânt de Ioan-Borşa Dumitrescu şi de Gheorghe Parpalac.

Un ultim gest solicitat eliberaţilor era trimiterea pe viitor a unor misive foştilor colegi de detenţie, „din care să rezulte felul cum au fost primiţi în societate, despre realizările regimului din localitatea în care se stabilesc, despre munca pe care o prestează, precum şi situaţia lor familiară, cum şi-au găsit copii etc."[430].

Eliberările erau departe de a fi nişte gesturi de clemenţă. Astfel, înainte de a li se permite plecarea, unii deţinuţi fuseseră „predaţi" unui „delegat" din Direcţia I, pentru a fi eventual folosiţi, recrutarea ca informatori sau agenţi de influenţă constituind o motivaţie importantă a eliberării. Un plan riguros întocmit cu câteva săptămâni înainte prevedea preluarea imediată de către şefii de regiuni a unor deţinuţi, „pentru a fi dirijaţi

[425] *Ibidem*, f. 26.
[426] *Ibidem*, f. 27.
[427] *Ibidem*.
[428] *Ibidem*, f. 31.
[429] *Ibidem*, f. 32.
[430] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 308, Idem, dosar nr. 12613, f. 226.

spre elemente concrete dintre legionarii despre a căror activitate sunt semnalări prin agentura existentă", fiind citat – de pildă – cazul lui Ioan Gavrilă Ogoranu[431].

O altă ședință, din 17 și 18 aprilie 1964, a fost ținută la clubul Secției a V-a a penitenciarului, la care au participat peste 300 deținuți grațiați și unii șefi legionari (Radu Mironovici, Nicolae Petrașcu, Ilie Nicolescu, Nistor Chioreanu[432] etc.). Apreciată drept una din cele mai importante, a constituit prilejul unei puneri în scenă mai speciale.

Materialul „cel mai expresiv rezultat" de pe urma reeducării fusese expus într-o cameră, după o scenografie atent studiată: pe un perete de 80 m.p. au fost expuse tablouri înfățișând „activitatea criminală din familia lui Corneliu Zelea Codreanu", a lui Hora Sima înainte și după 23 august 1944, dar și activitatea „de trădare și spionaj dusă de legionari, sub comandamentul lui Nicolae Petrașcu după 23 august 1944". Între acestea erau plasate desene prezentând „asasinarea lui Duca, Stelescu, Iorga, a celor din pădurea Jilava și altele". Pe alt perete au fost expuse tablouri „care înfățișează preocupările și activitatea dușmănoasă dusă de legionari în detenție, înainte de reeducare, ca: ședințe de cuib, constituiri de comandamente, organizări de bătăi pentru cei care încercau să critice șefii sau organizația legionară, sabotarea producției, incendierea Fabricii etc."[433]. Imediat după fuseseră plasate progresele din munca de reeducare, pentru a fi garantat un bun contrast. În rest, „spațiul expozițional" era împânzit de imagini prezentând „importantele realizări ale regimului democrat-popular din țara noastră", inclusiv aspecte din „munca de alfabetizare și calificare a deținuților"[434]. În mijlocul sălii fuseseră montate o serie de vitrine conținând „aproximativ 70 de volume, care cuprind declarații demascatoare la adresa organizației legionare, a șefilor ei, a preoților și teologilor legionari, a unor fapte criminale din activitatea deținuților de la Penitenciarul Aiud". Volumele conțineau, după mărturisirea lui Crăciun, „cele mai bune articole din cele 11.000, câte au fost scrise de legionari în procesul muncii cultural-educative"[435], inclusiv declarațiile unor fruntași legionari.

Rolul nedisimulat al inițiativei era ca deținuții legionari „să vadă din ce lume au făcut ei parte, cât rău au adus patriei și poporului și, de asemenea, să vadă ce realizări a obținut poporul muncitor în anii puterii populare"[436]. Profitând de prezența în sală a lui Chioreanu și Nicolescu, care își ținuseră cu câteva zile în urmă prelegerile, cei proaspăt eliberați făceau în propriile luări de poziție referință la acestea. Atitudinea față de cei doi era un soi de certificat de eliberare, garantând public „linia" corectă și dovedind prin aceasta că foștii deținuți merită să intre în noua viață a României socialiste. Este reafirmat rolul clubului: „limpezirea minților" și perceperea vinovăției pentru care „justiția i-a izolat de societate"[437]. Interpelările din auditoriu luau în fapt forma unor demascări, folosindu-se formule de adresare intimidante și acuzatoare: „tâlhar ordinar!" sau „să vă fie rușine, bandiți ordinari ce sunteți!"[438], afirma un deținut care, în discursul

---

[431] *Ibidem*, f. 308
[432] Idem, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 27.
[433] *Ibidem*, f. 56.
[434] *Ibidem*, f. 57.
[435] *Ibidem*, ff. 56-57.
[436] *Ibidem*, f. 27.
[437] *Ibidem*.
[438] *Ibidem*, f. 33.

final, reamintise „metodele sălbatice folosite în ancheta împotriva unor legionari de către Nistor Chioreanu, Călin Aurel şi de alţii, pentru a motiva fuga lui Horia Sima din Germania, în Italia”[439].

Un fost şef al Frăţiilor de Cruce declara, cu ocazia aceleiaşi şedinţe: „Faptul că în prezent trăiesc momentul fericit al eliberării nu este numai meritul meu, ci şi al regimului, care m-a ajutat să ies din mocirla legionară. Multă vreme, datorită educației legionare, n-am văzut decât moartea, nu aveam încredere în viaţă, în viitor. Acum mi-e ruşine când mă gândesc la trecut, la felul meu înapoiat de a gândi. Eu, în detenţie, şi ca mine au fost mulţi, căutam să acţionez împotriva regimului, prin diferite acte de nesupunere faţă de organele administraţiei, aceasta tot ca urmare a educaţiei legionare, în spiritul crimei şi răzbunării. Dacă organele administraţiei n-ar fi intervenit la timp în aplanarea unor conflicte apărute între noi legionarii, acestea ar fi îmbrăcat forma violentă, care s-ar fi soldat chiar cu morţi, *deoarece din dorinţa de crimă, legionarii când nu pot acţiona asupra adversarului, se omoară unul pe altul*[440], aceasta din setea de a săvârşi crime”[441].

Încheiem cu o altă metodă de şantaj moral, practicată de Crăciun. Adresându-se celor strânşi la şedinţele de rămas bun, le spunea: „«Cu acest lot trebuia să se elibereze şi X (şi a numit numele unui reeducat), dar ne-am gândit că nu-l putem pune în libertate decât împreună cu bunul său prieten Y (şi a numit pe unul considerat recalcitrant). Şi Y refuză să meargă acasă». Apoi, adresându-se direct lui X : «Popescule, încearcă să-ţi convingi prietenul să accepte condiţiile noastre şi vă promit la amândoi, în faţa tuturor celor de aici, că cu primul lot vă veţi elibera împreună»”[442]. Erau create, astfel, condiţiile nu doar pentru învrăjbirea deţinuţilor între ei sau pentru practica acuzelor reciproce, dar şi pentru apariţia un şantaj moral, deţinutul rezistent fiind tentat să cedeze dacă propria-i rezistenţă determina continuarea detenţiei colegului de suferinţă. Într-o măsură similară, cedarea era cauţionată moral, fiindcă gestul s-ar fi făcut pentru eliberarea celuilalt.

În loc de bilanţ

„Procesul restructurării elementelor legionare a durat aproape 6 ani de zile”, va mărturisi Crăciun, din 1958 până în 1964. Un proces considerat „îndelungat, profund şi uneori dramatic”[443]. Într-adevăr, folosirea deopotrivă a persuasiunii şi violenţei simbolice, a minciunii generalizate, coordonate informativ de ofiţerii Grupei Operative (susţinuţi de pletora de informatori din celulele şi secţiile penitenciarului), ficţionarea diferitelor contexte carcerale, dar nu numai, folosirea izolării, înfometării şi privării de asistenţă medicală au făcut ca bilanţul reeducării de la Aiud să fie unul „dramatic”. Sunt mai multe explicaţii ce se pot da în legătură cu acest succes, de la specificul momentului istoric, sfârşitul anilor ’50 marcând instaurarea duratei lungi a comunismului autohton

439 *Ibidem*, f. 32.
440 Textul fusese subliniat de ofiţerii care au întocmit raportul, pasajul fiind considerat extrem de relevant.
441 *Ibidem*, f. 36.
442 Demostene Andronescu, *op. cit.*, p. 109.
443 Florian Banu, *op.cit.*, p. 580.

sau scăderea dramatică a rezistenţei fizice a deţinuţilor (datorată, în unele cazuri, celor mai bine de două decenii de detenţie continuă[444]), condiţiile carcerale extrem de dure, până la rafinarea metodelor de persuadare, controlul deplin al realităţii ori folosirea tehnicilor multiple de compromitere.

Dacă ne gândim numai la faptul că dintr-o medie de aproximativ 3.200 deţinuţi aflaţi în detenţie la Aiud fuseseră declaraţi la finalul experimentului doar 200 de „legionari refractari reeducării"[445], ceea ce corespunde unui procent de numai 6,25, putem avea imaginea unei generale înfrângeri[446]. Deşi concluzia poate părea prea tare, ea se referă la efectele disciplinării, independent de strategia adoptată de deţinuţi. Aici sunt importante două nuanţe: indiferent de modalităţile personale ale fiecărui deţinut de-a accepta şi suporta disciplina proiectului reeducativ, aparenţele supunerii s-au impus. Şi, în al doilea rând, în condiţiile penitenciarului Aiud şi-a coregrafiei lui Crăciun, *rezistenţa explicită avea un cost neexigibil.* Prin urmare, e imoral să pretinzi asta. Afirmaţia se referă la faptul că, în condiţii extraordinare fiinţa umană învaţă înfrângerea şi acesta este comportamentul normal. Nu se poate obţine acum o radiografie exactă a conştiinţelor, pentru a putea distinge între ce a fost adaptare, inducere a comportamentului sau disimulare. Între rapoartele entuziaste ale G.O. şi încercările memoriei de a recupera selectiv anii detenţiei, într-o grilă construită pe o logică a compensării emoţionale şi a propriei supravieţuiri (de supravieţuire ţine şi păstrarea integrităţii sinelui), ceea ce este perfect legitim, se situează probabil o întreagă ierarhie a poziţionărilor. De la convingere sinceră, oportunism, obedienţă şi frică, prin disimulare şi inerţial mimetism, până la rezistenţă, nebunie sau moarte. „Succesul" experimentului reeducativ trimite în primul rând la tehnologia pedagogiei politice, la amplitudinea ororii şi nu la „demnitatea" celor încarceraţi. În condiţiile detenţiei, noţiunea de demnitate nu poate fi articulată decât în funcţie şi *ca o funcţie* a constrângerilor impuse. Condiţia normală în închisoare este eşecul, cedarea, înfrângerea.

Opinia noastră este aceea că, în condiţiile date, sub auspiciile potenţialelor efecte generate de refuzul implicării în reeducare, cel puţin pentru acele figuri care contau în ierarhia legionară, rezultatul a fost unul tragic. Dacă judecata pleacă strict de la reacţiile deţinuţilor obţinute prin amestecul insidios şi sadic de convingere, forţă şi o lărgită gamă de metode ale şantajului, experimentul colonelului Crăciun a reuşit. În condiţiile date, un alt rezultat ar fi fost cu totul improbabil.

Raportul sinteză din 1964, dincolo de entuziasmul unui bilanţ raportat şefilor de la Bucureşti, prezintă ponderea crescândă a „inovaţiilor" sau raţionalizărilor din

---

[444] Multe vârfuri ale Mişcării Legionare se găseau încarcerate din prima parte a anilor '40.

[445] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 9. În alte locuri numărul lor fusese stabilit la 50 (vezi, mai sus, nota 219). Cifra este credibilă, date fiind două tabele redactate de Grupul Operativ în 1964, unul destinat regionalelor de securitate şi conţinând „legionarii cunoscuţi ca elemente capabile de activitate contrarevoluţionară", care conţine 149 de nume, respectiv un tabel „cu deţinuţii legionari şi naţional-ţărănişti, care au avut poziţie duşmănoasă sau de rezervă, până la punerea lor în libertate", ce cuprinde un număr de 71 deţinuţi legionari şi 9 foşti membri P.N.Ţ. (*Ibidem*, ff. 60-80).

[446] Informaţia provine dintr-un raport de la finalul lunii aprilie 1964, înaintat secretarului general al M.A.I., colonelul Ion Dumitru, şi şefului Direcţiei a III-a, general-maior Evghenie Tănase (*Ibidem*, f. 9).

producţie, dublarea veniturilor obţinute din munca deţinuţilor[447], numărul de articole scrise pentru gazeta de perete („peste 11.000") sau al volumelor (70 de cărţi), reuşita celor „peste 40 articole demascatoare"[448] publicate în „Glasul Patriei", cei 350 m.p. de tablouri, „care înfăţişează aspecte din activitatea criminală a organizaţiei legionare" ş.a.m.d. Rezultatele ascund intensitatea efortului depus de reeducatori şi gradul în care rezistenţele au fost anulate. Analiza fusese nevoită să atingă şi insuccesele, „elementele" nerestructurate, faţă de care însă se propunea, în „libertate", derularea unei atente supravegheri. Graţierea nu garanta decât prelungirea mecanismelor penitenciare, într-un teritoriu carceral extins, unde zidurile deveniseră ubicue, necesităţile exerciţiului puterii punitive rămânând intacte.

Un alt rezultat teribil: în cinci ani de funcţionare, ofiţerii G.O. recrutaseră peste 600 de informatori[449] din rândul legionarilor „cu posibilităţi şi cu influenţă în mediul legionar, descoperind activitatea legionarilor desfăşurată în decursul anilor în Aiud, alte penitenciare şi afară"[450]. Putem contura o pondere aproximativă, de pildă, luând în calcul faptul că în aprilie 1964, din 644 deţinuţi eliberaţi conform Decretului 176/1964, 174 erau agenţi, ceea ce ar corespunde unui procent de 27%[451], ambiţia constând în folosirea unei bune părţi dintre aceştia şi dincolo de zidurile Aiudului.

Crăciun a reuşit, în cei şase ani în care a fost coordonatorul Grupului Operativ, să conceapă şi să pună în practică un exerciţiu represiv alcătuit cu cinism, în care au fost bricolate măsuri generale de muncă reeducativă cu deţinuţii, strategii informativ-operative într-un mediu controlat, cu propriile lui iniţiative. Aşa cum mărturisea, oficialii Ministerului deciseseră să nu intervină direct, lăsându-i în general mână liberă. Cum am preferat să subliniem pe parcursul prezentului studiu, aparenţele unei încadrări formale a reeducării, concepută unilateral ca modificare a atitudinilor, riscă să ignore miza urmărită de Gheorghe Crăciun şi care-i fusese trasată neechivoc la numirea sa în funcţie: *neutralizarea* politică a membrilor Mişcării Legionare.

---

[447] De la 10 milioane de lei în 1959 la 20 milioane lei în 1964 (Florian Banu, *op.cit.*, p. 581).
[448] *Ibidem*, p. 582.
[449] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 47. În alt loc Crăciun vorbeşte de „500 de agenţi, recrutaţi la Aiud şi folosiţi de lucrătorii noştri cu rezultate bune", pentru tot intervalul 1959-1964 (Florian Banu, *op.cit.*, p. 582).
[450] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13341, vol. 2, f. 47.
[451] Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 79.

Adrian Nicolae PETCU

DOCUMENTE PRIVIND ATITUDINEA PATRIARHULUI JUSTINIAN FAȚĂ DE APLICAREA DECRETULUI 410/1959[1]

DOCUMENTS REGARDING PATRIARCH IUSTINIAN'S ATTITUDE TOWARDS THE ENFORCEMENT OF ORDER NO. 410/1959

At the beginning of the 1950's, the communist regime in Romania had not succeeded in diminishing the monastic phenomenon which had undergone an unparalleled development. After the historical events that occurred in Hungary in 1956, a new form of repression was set up, similar to the one experienced in the Soviet Union. Initially, the state authorities tried to impose a plan on the leaders of the Romanian Orthodox Church, by which the number of monasteries and monks was to be diminished. The plan was rejected by Patriarch Justinian himself.

Consequently, in 1959, the state enforced Order No. 410, which stated that all the monks under 55 years old, the nuns under 50, and also those without theological degrees were to be excommunicated. The main opponent was again Patriarch Iustinian, who gave new interpretations to that order and who tried to hold out against the measures taken by the authorities.

The present paper underlines the attitude displayed by Patriarch Justinian towards the enforcement of that normative act which constituted an abuse against the organization and the functioning of the Romanian Orthodox Church.

Etichete: Decretul 410, Biserica Ortodoxă, patriarhul Iustinian, mănăstiri, călugări
Keywords: Order no. 410, Romanian Orthodox Church, Patriarch Justinian, monasteries, monks

Izvoare

În realizarea studiului de față am folosit câteva documente provenite din arhiva fostei Securități, aflate în custodia CNSAS, în diferite dosare documentare sau de urmărire informativă, cât şi altele publicate. Majoritatea sunt note informative întocmite de sursele Securităţii dirijate în jurul patriarhului Justinian, menite să urmărească şi să noteze atitudinea întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române față de adoptarea şi aplicarea Decretului 410/1959 în eparhia Bucureştilor. De asemenea, un alt tip de documente sunt sintezele întocmite de ofițerii de securitate în baza notelor informative.

Vom aborda subiectul propus pe patru subteme: 1. Premise ale adoptării Decretului 410; 2. Cum înțelegea Securitatea aplicarea decretului de către instituțiile statului; 3. Cum interpreta şi încerca patriarhul Justinian să aplice acest act normativ şi 4. În final, vom prezenta un bilanţ întocmit de Securitate la patru ani de la adoptarea acestui decret de către Marea Adunare Naţională.

[1] Comunicare susținută la şedința solemnă a Permanenţei Consiliului Naţional Bisericesc, din 18 noiembrie 2009, la Patriarhia Română, cu tema „Decretul 410/1959 privind reglementarea vieții monahale. Context istoric şi consecinţe defavorabile Bisericii".

Premise ale adoptării Decretului 410

Contextul istoric în care a fost adoptat la 28 octombrie 1959 Decretul 410 de către Marea Adunare Naţională a RPR era extrem de nefavorabil Bisericii Ortodoxe Române. Începând cu anul 1958, autorităţile statului făceau presiuni tot mai mari la adresa conducerii bisericești pentru diminuarea drastică a numărului călugărilor şi călugăriţelor. Principalul factor responsabil de aceste presiuni era Securitatea, care urmărea problema monahală din România încă din 1948, când începuse să întocmească rapoarte, statistici, sinteze informative şi tot ceea ce presupunea o urmărire informativă în cadrul fiecărui aşezământ monahal. Problema monahală s-a acutizat odată cu dezvoltarea fenomenului de la Vladimireşti, care nu mai putea fi controlat, mai ales informativ, motiv pentru care autorităţile au trecut la reprimarea acestuia. Însă, experienţa de la Vladimireşti a arătat atât organelor de securitate, cât şi celor de partid că problema monahală în RPR este mult mai complexă. În această situaţie, însuşi ministrul Alexandru Drăghici s-a preocupat de această problemă, la 6 octombrie 1958, într-un amplu referat către conducerea de partid şi de stat, arătând „activitatea contrarevoluţionară desfăşurată în cadrul mănăstirilor" şi propunând ca monahii cunoscuţi în evidenţele Securităţii ca „legionari" şi cei care deţinuseră funcţiuni în „aparatul burghezo-moşieresc" să fie scoşi din monahism; seminariile monahale să fie desfiinţate, iar frecventarea institutelor teologice de către călugări/călugăriţe să fie interzisă; intrarea în monahism să se facă numai cu avizul împuterniciţilor cultelor; desfiinţarea mănăstirilor şi schiturilor înfiinţate după 23 august 1944 şi interzicerea înfiinţării altora; numărul de mănăstiri să fie redus cu 50%; inventarul funciar monahal şi imobil în general să fie preluat de unităţile agricole de stat şi, nu în ultimul rând, interzicerea intrării tinerilor în mănăstiri, „fixându-se limita de vârstă de la 50 ani în sus"[2].

În mare parte aceste propuneri se regăseau şi în nota din 28 august 1958 a secretarului general al Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru, pe care dorea să o înainteze conducerii bisericești[3]. Pentru a-l convinge pe patriarh, reprezentanţii Departamentului Cultelor au înaintat proiectul către membrii Sinodului într-o formă puţin evazivă, la ultimul punct fiind vizate „elementele contrarevoluţionare şi cei cunoscuţi cu manifestări duşmănoase la adresa regimului". Evident că aici erau prevăzuţi cei cunoscuţi în evidenţele Securităţii cu „antecedente politice şi penale", ceea ce constituiau motive pentru excluderea din monahism. Alături de această prevedere, în proiect se mai fixa numărul călugărilor care trebuiau să rămână în mănăstiri şi numai dacă condiţiile permiteau acest lucru. În viziunea statului aceste măsuri trebuiau aplicate retroactiv de către responsabilii din Biserică.

Patriarhul Justinian a fost singurul ierarh din Sf. Sinod care în 1959 a refuzat categoric să accepte proiectul propus de reprezentantul Departamentului Cultelor. De altfel, el chiar a afirmat că „nu va recunoaşte decizia Sinodului în prezenţa altor

---

[2] Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. 1 (1945-1958), Bucureşti, INST, 2001, doc. 169, p. 331.

[3] *Ibidem*, doc. 167, pp. 317-319.

conducători bisericeşti, descriind-o ca pe o măsură guvernamentală şi nu una bisericească”[4].

Chiar dacă Sinodul nu se exprimase în mod clar asupra proiectului, totuşi Departamentul cultelor a solicitat sprijinul organelor de Securitate pentru aplicarea acestuia de la o eparhie la alta. Totodată, pentru o aplicare mai eficientă a măsurilor vizate, s-a trecut la întocmirea şi centralizarea unor evidenţe amănunţite cu toate mănăstirile şi schiturile existente. La această acţiune au participat împuterniciţi de la Departamentul cultelor, agenţi ai Securităţii şi ai Miliţiei, lucrându-se în echipe mixte şi în secret, pentru a preveni crearea „unei stări de agitaţie nefavorabilă în cadrul mănăstirilor şi în afara lor”[5].

Odată făcută această centralizare a datelor, din martie 1959 Securitatea propunea aplicarea măsurilor prevăzute de către reprezentanţii Departamentului Cultelor şi la care ierarhii, practic, erau simpli spectatori. Atunci când reprezentanţii Departamentului întâmpinau opoziţie din partea celor care trebuia să părăsească aşezămintele, trebuiau solicitate organele de securitate care acţionau în numele Miliţiei.

Conform datelor din documentele Securităţii, la 15 decembrie 1958 existau 224 mănăstiri, cu 6214 călugări şi călugăriţe. Se prevedea ca, prin aplicarea măsurilor propuse Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, să fie excluşi 1492 de călugări şi călugăriţe. Însă, până la 1 noiembrie 1959, fuseseră scoşi 1200 de călugări. Astfel, autorităţile nu reuşiseră să atingă obiectivul vizat, iar acest lucru se datora unor episcopi care încercaseră să blocheze procesul de scoatere din monahism iniţiat de Departamentul Cultelor şi urmărit îndeaproape de Securitate. Iar ierarhul care se opusese cel mai mult aplicării acestor măsuri era patriarhul Justinian. Acestea au fost motivele pentru care regimul a trecut de la presiuni, la măsuri represive, prin adoptarea Decretului nr. 410 de către Prezidiul Marii Adunări Naţionale, care avea următorul conţinut:

„Art. 1-Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase se modifică după cum urmează:

După art. 7 se introduce art. 7^1, având următorul cuprins:

«Art. 7^1-Monahismul poate funcţiona numai în mănăstiri autorizate ale cultelor legal recunoscute. Autorizarea de funcţionare a mănăstirilor se dă de către Departamentul cultelor.

Absolvenţii şcolilor de pregătire ale clerului pot intra în monahism la orice vârstă dacă au satisfăcut serviciul militar.

Alte persoane pot fi aduse în monahism numai dacă au împlinit vârsta de 55 de ani, bărbaţii, şi de 50 de ani, femeile, dacă renunţă la salariu sau la pensie de la stat, dacă nu sunt căsătorite şi dacă nu au obligaţii deja stabilite pe baza Codului Familiei.

În cazurile când exercitarea cultului o reclamă, Departamentul Cultelor va putea autoriza pe unii monahi să ocupe funcţii bisericeşti şi să primească salariul cuvenit.

Dispoziţiile de mai sus se aplică şi mănăstirilor şi monahilor existenţi.

---

[4] George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox şi puterea comunistă în România anilor `50*, Bucureşti, Editura Partener, 2009, p. 52.

[5] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 71, f. 483.

Bucureşti, 28 octombrie 1959
Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Ion Gheorghe Maurer
Secretarul Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Gheorghe Stoica
Nr. 410»”[6].

Aplicarea decretului în viziunea Securităţii

Este indiscutabil faptul că adoptarea Decretului 410/1959 a reprezentat pentru monahismul ortodox românesc un moment de cotitură extrem de nefavorabil în perpetuarea şi dezvoltarea spiritualităţii româneşti din sec. XX. Încă înainte de adoptarea acestui act normativ, autorităţile statului au cunoscut poziţia patriarhului Justinian de neacceptare a acestui demers pornit împotriva monahismului, prin informările înaintate atât de Securitate, cât şi de Departamentul cultelor.

De aceea, imediat după adoptarea decretului, organele de represiune şi-au dirijat sursele în jurul patriarhului Justinian pentru a cunoaşte în amănunt orice acţiune, orice atitudine, orice idee exprimată de întâistătătorul ortodox român. Documentele Securităţii la care am avut acces până în momentul de faţă nu reflectă decât parţial această acţiune a Securităţii, dar aduc în atenţie o serie de date extrem de interesante care ne pot ajuta să conturăm tabloul problemei asupra căreia ne-am oprit.

Se pune evident întrebarea cum înțelegeau autoritățile statului să aplice acest decret? De acest lucru trebuia să se ocupe în mod special Securitatea, instituția care trebuia să supravegheze aplicarea politicii de partid și de stat.

În acest sens, într-o circulară a Direcţiei I din Ministerul Afacerilor Interne, din ianuarie 1960, se spunea: „Conform acestui decret, vor fi scoşi din monahism toţi călugării aparţinând tuturor cultelor, care nu au vârsta de 55 ani şi călugăriţele 50 ani, care primesc pensii sau salarii de stat şi care au obligaţii ce derivă din codul familiei.

În momentul de faţă se pregătesc măsuri pentru ca în scurt timp să se treacă la aplicarea acestui decret. Instrucţiunile de aplicare a decretului vi le vom comunica la timpul potrivit.

Până atunci însă este necesar ca în legătură cu aceasta dv. să luaţi următoarele măsuri:

Cunoaşterea elementelor care conform decretului urmează a fi scoase din monahism, pentru a se putea sprijini cu competenţă aplicarea decretului.

Întrucât de la aplicarea decretului nu se va face nici o excepţie, inclusiv relativ la agentura organelor noastre, este necesar să se folosească actuala stare de nesiguranţă a călugărilor pentru crearea de agenţi corespunzători dintre elementele care nu vor fi scoase din monahism”[7].

Din textul acestui document reiese faptul că Securitatea înțelegea ca aplicarea acestui act normativ să fie făcută cu foarte multă atenție și până în cele mai mici detalii. Iar de acest lucru era îndrituit să se ocupe Departamentul cultelor, interfața regimului în relațiile cu confesiunile recunoscute. Pentru această acțiune, în teritoriu, Departamentul trebuia ajutat de organele locale. Astfel, în teritoriu se prevedea constituirea câte unei comisii conduse de către un vicepreşedinte al Sfatului Popular Regional şi compusă din:

[6] „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naţionale”, an VIII, nr. 28, 19 noiembrie 1959, p. 236.
[7] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 71, f. 495.

împuternicitul regional pe Culte, eparhiotul ortodox şi un delegat al Comitetului de stat pentru sistematizare şi urbanistică.

Comisia trebuia să aibă următoarele atribuţiuni: „În funcţie de numărul călugărilor rămaşi din monahism după aplicarea decretului 410, să aprecieze mănăstirile în care aceştia **vor fi concentraţi**, **ţinând seama de capacitatea** de cazare a mănăstirilor alese, cât şi de baza lor materială şi cele care prin desfiinţare vor intra în patrimoniul statului.

Să se aprecieze care din mănăstirile declarate monumente istorice şi de arhitectură urmează să fie administrate direct de către Comitetul de stat pentru urbanistică şi sistematizare. La aceste mănăstiri să se excludă deservirea lor de către personal constituit din călugări, angajându-se elemente corespunzătoare din rândul laicilor.

Să se aprecieze utilitatea şi modul cum vor fi folosite restul mănăstirilor **ce vor fi eliberate prin scoaterea** călugărilor, aceasta şi în funcţie de starea clădirilor şi a intereselor locale.

Comisiile vor definitiva situaţia pensionarilor şi a celor care s-au declarat bolnavi.

Se vor îngriji de plasarea în câmpul muncii a călugărilor scoşi din mănăstiri şi care doresc acest lucru. Avem în vedere greutăţile întâmpinate în acest sens cu ocazia scoaterii anterioare de călugări din mănăstiri, când organele locale nu s-au ocupat de această problemă.

Comisiile regionale să fie subordonate direct Departamentului Cultelor. Ele nu vor lua nici o hotărâre fără aprobarea Departamentului Cultelor în ceea ce priveşte mănăstirile în care vor fi concentraţi călugării rămaşi în monahism şi destinaţia clădirilor şi bazei materiale a celorlalte mănăstiri"[8].

Atitudinea patriarhului faţă de aplicarea decretului

Pentru cunoaşterea exactă a situaţiei din teren, Departamentul Cultelor iniţiase un recensământ al vieţuitorilor din aşezămintele monahale, prin întocmirea unor fişe personale şi statistici exacte. „Cu această ocazie, se spune într-o notă a Securităţii, o serie de elemente existente în mănăstiri sunt frământate şi manifestă nelinişte cu privire la măsurile viitoare, ce decurg din aplicarea decretului. Mulţi dintre aceştia, au luat hotărârea să nu părăsească viaţa călugărească.

Din materialele informative pe care le posedăm, reiese că aceste frământări şi atitudini s-ar datora următoarelor cauze:

a) Activitatea instigatoare a unor elemente duşmănoase;

b) Influenţa negativă exercitată de călugării în vârstă asupra celor tineri pentru a-i determina să nu părăsească mănăstirea. În prezent călugării tineri prin munca lor întreţin pe cei în vârstă.

c) Atitudinea patriarhului care în mod direct sau indirect, le promite sprijin în vederea rămânerii pe mai departe în viaţa călugărească"[9].

---

[8] *Ibidem*, ff. 438-444.

[9] *Ibidem*, f. 450.

Era evident că patriarhul Justinian înţelegea să interpreteze altfel textul Decretului 410, pe care îl considera „fără o baza legală canonică”. Iar interpretarea dată de patriarh era considerată de Securitate, ca fiind „falsă”. De altfel, Securitatea aflase că patriarhul dăduse dispoziţii ca monahii care au absolvit fostele şcoli monahale, şcoli de cântăreţi, seminarii monahale de gradul I (două clase), seminarii monahale complete şi Institutele teologice să fie consideraţi cu dreptul de a rămâne în monahism. Or, cei din Securitate susţineau că în „regulile bisericeşti se consideră şcoli de pregătire ale clerului numai seminariile şi institutele teologice”.

Astfel, Securitatea era alarmată deoarece, prin interpretarea dată de patriarh textului de lege, „însemna rămânerea în mănăstiri a unui foarte mare număr de călugări şi îndeosebi călugăriţe, mulţi sub vârsta de 30 ani”. În acelaşi document se mai spunea că „în ultimii ani au funcţionat şcoli monahale (de două clase) în majoritatea mănăstirilor şi au fost absolvite de cea mai mare parte a călugărilor.

La contactul personal cu diverşi călugări, ca şi prin intermediul unor ierarhi ai Bisericii, patriarhul a comunicat încă din noiembrie 1959 că decretul 410 nu obligă pe călugării scoşi din monahism să părăsească şi casele construite de călugării respectivi în incinta mănăstirilor.

Aceasta este mult discutată în prezent în rândul călugărilor, care speră ca astfel să rămână în cadrul mănăstirilor, chiar şi aceia care conform decretului trebuie să părăsească viaţa monahală.

Pentru menţinerea tuturor mănăstirilor existente, patriarhul studiază în prezent posibilitatea ca odată cu aplicarea decretului 410 să contopească unele mănăstiri, concentrând în câteva un număr mai mare de călugări, iar celelalte să fie propuse a se aproba să rămână afiliate primelor”[10].

Modul de interpretare a legii avea să fie exprimat de patriarh, la 26 februarie 1960, într-o sinaxă a stareţilor şi stareţelor din Arhiepiscopia Bucureştilor: „Vă duceţi la mănăstiri şi lămuriţi personalul cu ceea ce am făcut noi aici. Nu trebuie să se agite o serie de oameni care ar trebui să părăsească mănăstirea, [adică, n.n.] cei care n-au vârsta şi n-au nici şcoli. Nu este încă ceva definitiv. Se poate întâmpla ca să plece şi dintre cei pe care noi i-am trecut ca să rămână. Din partea noastră este liber fiecare să hotărască cum va crede de cuviinţă. Liber a venit la mănăstire, este liber să plece sau să rămână. Trebuie să ştiţi că nu este nimeni forţat să plece din mănăstire. Legea are un caracter uman şi ea va fi adusă la îndeplinire cu omenie. Dacă vine cineva în mănăstire şi forţează sau vă ameninţă, vă rog, să-mi aduceţi la cunoştinţă de îndată. Vor fi şi agenţi provocatori care să vă tragă de limbă sau să vă spună alte lucruri. Trebuie să ştiţi să-i descoperiţi şi să-i daţi pe mâna autorităţilor. Această cernere a monahismului nu trebuie s-o luaţi ca o prigoană contra Bisericii şi a mănăstirilor. Să nu credeţi lucrul acesta. Măsurile ce s-au luat sunt de ordin social. Se crede că în monahism sunt ţinuţi oameni cu forţa.

Este un fel de robie a unor elemente tinere care sunt de folos societăţii. Lucrurile acestea au fost scrise chiar dintre unii foşti călugări, exarhi şi arhimandriţi, care au părăsit monahismul şi au intrat în viaţa civilă. Noi nu oprim în mănăstiri pe nimeni cu forţa. Este liber să plece fiecare unde vrea. Decretul se va aduce la îndeplinire în

[10] *Ibidem*, ff. 450-453.

timp, în mod paşnic şi treptat. Acum este post şi trebuie să stea fiecare liniştit unde se află. Va veni Paştele, iar după Paşti se va vedea ce va fi. Până atunci sfătuiţi pe toţi ca să-şi păzească rânduiala lor, în cuminţenie şi linişte"[11].

Pe aceeaşi poziţie se situa patriarhul şi în 26-27 aprilie 1960, cu ocazia unei alte sinaxe din Arhiepiscopia Bucureştilor, semn că presiunile regimului pentru diminuarea numărului vieţuitorilor erau foarte mari. Potrivit informaţiile strânse de Securitate, Justinian înmâna instrucţiuni stareţilor şi stareţelor mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureşti, care prevedeau categoriile de monahi care trebuiau să rămână în monahism.

El considera că monahii „care au la bază seminariile şi institutele teologice, să fie consideraţi cu şcoli de pregătire ale clerului, alături de absolvenţii seminariilor monahale de grad elementar, indiferent de vârstă".

De asemenea, trebuiau să rămână în mănăstiri călugăriţele şi călugării tineri cu rude în cadrul acestora, bătrâni, cu infirmităţi grave sau inapţi de muncă, pentru a-i îngriji. În al treilea rând, patriarhul considera că, desfiinţându-se unele mănăstiri care fuseseră vizitate de diferite persoane din străinătate, „s-ar crea în exterior o situaţie nefavorabilă regimului din ţara noastră", deşi în viziunea Securităţii se arăta că multe dintre acestea nu sunt monumente istorice sau de artă. Nu în ultimul rând, Justinian considera că acele vieţuitoare, „care urmează să părăsească mănăstirile şi sunt proprietare a unor case situate în incinta acestora, să rămână mai departe în locuinţele lor"[12].

Securitatea nu putea accepta astfel de motivaţii ale patriarhului, considerând că interpretările date textului de lege reprezintă „derogări" prin care se dă posibilitatea multor călugări şi călugăriţe, mai ales elemente tinere, să rămână în mănăstiri. Iar în ceea ce priveşte îngrijirea vieţuitorilor bătrâni, cei din Securitate erau de părere că aceasta se poate face în noile concentrări de mănăstiri prevăzute în planul de aplicare a decretului[13].

Câteva luni mai târziu, patriarhul susţinea că trebuie „să părăsească mănăstirile cei care au făcut cereri de plecare, au primit ajutoare, dar totuşi sunt încă în mănăstiri. După aceasta trebuie să plece toţi aceia care n-au vârsta legală şi n-au studii corespunzătoare". De altfel, ori de câte ori avea ocazia să-şi încurajeze monahiile şi monahii pentru rămânerea în mănăstire, patriarhul Justinian o făcea, aşa cum procedase faţă de maica Heruvima Pica, de la mănăstirea Ţigăneşti, absolventă a seminarului de la Hurezi: „Să staţi liniştite acolo. Am eu grijă de voi. Chiar dacă vin unii şi încearcă să vă tulbure, nu le daţi nici un fel de ascultare" [14].

O notă din 19 august 1960 aducea informaţii noi legate de atitudinea patriarhului: „Din informaţiile pe care le deţinem, reiese că patriarhul Justinian Marina, între 15 iulie şi 1 august 1960, aflându-se la cură în staţiunea balneo-climaterică

---

[11] *Ibidem*, ff. 445-446.

[12] Au fost situaţii în care maicile care se considerau proprietare ale acelor locuinţelor, doar pentru faptul că le construise pe terenul mănăstirii în care vieţuiau, la ieşirea din monahism le-au demolat luând cu ele materialele de construcţie (*Ibidem*, ff. 417-427).

[13] *Ibidem*, ff. 417-427.

[14] *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 701, vol. 2, f. 132.

Olăneşti, a luat legătura cu unii călugări din mănăstirea Cozia, cu călugăriţe de la mănăstirea Sărăcineşti şi cu Nicoară Timoteia, stareţa mănăstirii Hurezi, cărora le-a spus: «Călugăriţele care au avut studii şi au plecat din mănăstiri, se vor reîntoarce cât de curând la locurile lor – în mănăstiri – deoarece se va reveni asupra decretului 410/1959».

Datorită acestei afirmaţii a patriarhului, o serie de elemente care trebuiau să părăsească viaţa călugărească, în conformitate cu prevederile decretului 410/1959, nu au mai plecat, motivând ca mai întâi să li se asigure serviciu şi locuinţă şi numai după aceea vor lua o hotărâre.

De asemenea, călugăriţele din mănăstirea Nămăeşti, la îndemnul patriarhului de a rămâne pe loc întrucât se va reveni asupra măsurilor de scoatere care s-au luat, refuză să părăsească mănăstirea. În baza celor afirmate de patriarh, multe călugăriţe au înştiinţat pe cele plecate despre asigurările ce le-au fost date de către conducătorul Bisericii Ortodoxe din R.P.R.

Faţă de această situaţie nou creată, ca urmare a asigurărilor date de patriarh, există pericolul de revenire în mănăstiri a elementelor fanatice care plecaseră şi îngreunează aplicarea pe viitor a prevederilor decretului 410/1959.

O dovadă în plus a atitudinii de rezistenţă manifestată de patriarhul Justinian Marina în aplicarea decretului 410/1959 o constituie şi tergiversarea nejustificată a ducerii decretului la îndeplinire în mănăstirile din Arhiepiscopia Bucureştiului, de care răspunde direct şi unde numărul elementelor plecate din viaţa călugărească este mult prea mic faţă de totalul călugărilor şi călugăriţelor care nu îndeplinesc condiţiunile.

Interpretând în mod voit eronat paragraful din decret, referitor la studii, el continuă să menţină pe mai departe călugăriţe şi călugări numai cu seminarul monahal”[15].

Pe aceeaşi poziţie intransigentă faţă de presiunile regimului se afla patriarhul Justinian în data de 14 octombrie 1960, de praznicul Cuvioasei Parascheva, la mănăstirea Ciorogârla, când spunea sursei Securităţii: „Când în ţară nu va mai rămâne nici o mănăstire, atunci voi desfiinţa şi eu Ciorogârla şi Ghighiu. Aceste două mănăstiri trebuie să rămână în fiinţă. Trebuie să avem şi aici câteva mănăstiri frumoase, bine organizate, ca să am ce arăta şi eu străinilor când ne vizitează ţara. N-am ce arăta la Pasărea şi la Ţigăneşti, care sunt ca nişte sate fără frumuseţe. Dacă Departamentul Cultelor nu este în stare să rezolve această problemă, mă voi duce la prim-ministru şi-l voi aduce aici. Să vadă şi el ce am făcut noi şi de ce cerem ca să fie mănăstire la Ciorogârla. Dacă mitropolia Moldovei are drept să-şi menţină 4 mănăstiri mari şi diferite schituri, eu am dreptul să am până la 10 mănăstiri. Eparhia mea este mai mare, eu am doi episcopi vicari şi am şi un număr mai mare de credincioşi. Vom fixa numărul călugăriţelor pentru mănăstirile ce voi cere să ne dea autorizaţie. La Pasărea şi Ţigăneşti vom fixa câte 120 de călugăriţe. La Ciorogârla şi la Ghighiu vom fixa câte 60 de călugăriţe, iar la Suzana 50 de călugăriţe. De la Pasărea vom aduce la Ciorogârla, iar de la Ţigăneşti şi Zamfira vom duce la Ghighiu. Voi obliga ca cei de la Cernica să lucreze cu atelajele lor pământul de la Pasărea, iar cei de la Căldăruşani să lucreze cu maşinile lor pământul de la Ţigăneşti şi Ghighiu. Voi lua şi eu nişte pământ de la Cernica, pentru

[15] *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 66, ff. 429-430.

că pământul şi gospodăria ce avem la Apărătorii Patriei, îl vom ceda. Am să-mi fac la Cernica o mică gospodărie şi voi separa şi amenaja casa de la Cernica, unde este astăzi administrația mănăstirii. Vom face aici şi alte reparații la chiliile din cetate, unde vom strânge toți călugării. Casele din afară, pe unele le vom dărâma, iar altele le vom ceda pentru Administrația Patriarhală şi casa de pensie, ca să le folosească drept case de odihnă pentru salariați"[16].

Evident, patriarhul nu putea să ducă această luptă la nesfârşit cu un adversar hotărât să obțină ceea ce voia. Evenimentele legate de Decretul 410 au constituit o înfrângere grea pentru politica lui Justinian, care nu nu-şi va mai recupera niciodată influența de dinainte. El nu a fost înlocuit din funcție deoarece scandalul stârnit ar fi fost imens, însă a fost încadrat informativ temeinic pentru ca să nu mai poată acționa aşa cum dorea. Cu toate acestea, Justinian va profita de fiecare ocazie ivită ca să aducă înapoi în mănăstiri cât mai mulți din monahii alungați.

La câțiva ani de la adoptarea decretului

La patru ani după adoptarea decretului, Direcția Generală a Securității cerea unităților subordonate un bilanț în această problemă, după cum reiese din ordinul datat 17 octombrie 1963: „Deținem informații că în ultima perioadă de timp o serie de foşti călugări şi călugărițe, excluşi din monahism ca urmare a aplicării prevederilor decretului 410/1959, s-au reîntors la mănăstirile respective.

Față de aceasta, rugăm să ni se comunice în termen de cinci zile de la primirea prezentei adrese, următoarele:

a) Cum s-au aplicat în mănăstirile de pe raza regiunii dvs. prevederile sus amintitului decret şi dacă a mai rămas în viața călugărească elemente care nu îndeplinesc condițiile prevăzute de acestea. Pentru cazurile din a doua parte a întrebării să se indice şi pe ce bază s-a admis rămânerea lor pe mai departe.

b) Dacă dintre cei îndepărtați au revenit în mănăstiri, unde anume şi în ce condițiuni.

c) Dacă dintre cei excluşi au fost angajați în diferite posturi administrative la mănăstiri, interesează în mod expres în ce condițiuni, adică trebuie verificat dacă continuă să poarte uniformă călugărească, dacă au fost îndepărtați şi apoi angajați, sau, ca un mijloc de contracarare a decretului 410/1959, i-au angajat în posturi de paznici, ghizi etc., numai să-i acopere, dar în fond ei rămânând pe mai departe în viața călugărească.

d) Interesează de asemenea ce pensionari continuă să stea în mănăstire, fiind călugări, ori călugărițe, şi primesc pensie.

e) În cazul când se cunosc comentarii cu privire la anumite derogări de la prevederile Decretului 410/1959, rugăm să fie inserate în raportul respectiv"[17].

În baza rapoartelor primite din teritoriu, la 21 noiembrie 1963, Securitatea întocmea un raport-sinteză cu privire la aplicarea Decretului 410/1959. Despre Arhiepiscopia Bucureştilor se spunea: „Fără o justificare, Arhiepiscopia Bucureşti[lor] nu a exclus din viața călugărească cele 254 elemente din mănăstirile Pasărea, Țigăneşti, Ciorogârla şi Ghighiu, deşi nu îndeplinesc această condiție [de vârstă, prevăzută de

[16] *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 701, vol. 1, ff. 130-131.
[17] *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 66, f. 36.

amintita lege, n.n.]. Cazuri similare sunt şi în mănăstirile din cadrul mitropoliei Olteniei şi episcopiei Râmnicului şi Argeşului. […] Derogările făcute în mod arbitrar de la prevederile Decretului 410, au permis rămânerea în viaţa călugărească a unui număr de aproximativ 700 persoane care nu îndeplinesc condiţiile impuse de acesta. Pe de altă parte, o serie dintre cei plecaţi, constatând că o serie de persoane care aveau o situaţie similară cu a lor nu au fost îndepărtaţi, s-au reîntors şi ei în mănăstiri. La această stare de lucruri a contribuit în primul rând faptul că patriarhul Justinian Marina a aplicat decretul în Arhiepiscopia Bucureşti[lor], aşa cum a crezut de cuviinţă şi în plus, verbal, a aprobat unora dintre cei excluşi să revină în mănăstiri. O atare atitudine, completată cu toleranţa nejustificată a Departamentului Cultelor, a creat o bază de discuţii nefavorabilă la adresa ierarhilor care au aplicat în eparhiile lor prevederile decretului, fiind socotiţi de cei excluşi ca «elemente ce intenţionează să distrugă monahismul».

Se mai constată faptul că nici până în prezent organele desemnate să preia localurile unor foste mănăstiri nu au făcut acest lucru, iar acolo unde totuşi s-a produs forma legală de primire, nu li s-a dat o întrebuinţare, ceea ce ar putea crea într-un viitor apropiat, pericolul ruinării lor, dacă nu se vor lua măsuri în consecinţă.

Analizând stadiul aplicării prevederilor Decretului 410, s-au constatat aspectele relatate mai sus, care se datorează în primul rând lipsei de exigenţă a organelor Departamentului Cultelor şi a atitudinii recalcitrante manifestate de patriarhul Justinian Marina, mitropolitul Firmilian Marin şi într-o măsură de episcopul Iosif Gafton".

Faţă de această situaţie, Securitatea propunea un set de măsuri urgente:

„a) Departamentul Cultelor să trateze cu organele desemnate preluarea imediată a localurilor fostelor mănăstiri, cărora să le dea întrebuinţarea preconizată.

b) În conformitate cu prevederile Decretului 410, să înştiinţeze sectoarele de Prevederi Sociale de pe lângă Sfaturile Populare Regionale, asupra călugărilor şi călugăriţelor care primesc pensie, deşi sunt în mănăstiri, pentru a li se sista. Aceasta să se facă nominal.

c) Documentarea de către organele noastre a situaţiei privind menţinerea tineretului în mănăstiri şi îndeosebi a încălcărilor flagrante comise în reprimirea persoanelor care au fost excluse.

d) Cunoaşterea temeinică a întrebuinţării ce s-ar putea da unor mănăstiri dintre cele propuse iniţial să fie desfiinţate şi modalitatea rezolvării situaţiei călugărilor existenţi în ele.

e) În acest sens, propunem a se aproba deplasarea a doi ofiţeri care sub acoperirea unor vizitatori să meargă în cele mai principale [sic!] mănăstiri din regiunea Bacău, Suceava, Argeş şi Ploieşti, pentru a stabili şi obţine informaţii, fotografii, ori alte documente pe baza cărora să facem apoi propuneri corespunzătoare.

Apreciem că tergiversarea definitivării aplicării Decretului 410 privind partea retroactivă, poate duce în cele din urmă la compromiterea măsurii în sine, deoarece elementele excluse vor avea tot timpul tendinţa revenirii în mănăstiri, folosind în acest scop orice breşe care se creează în desfăşurarea acestei acţiuni. Mai avem în vedere şi faptul că deja au trecut patru ani de la elaborarea lui şi încă nu este îndeplinit"[18].

[18] *Ibidem*, dosar nr. 71, ff. 38-42.

Documentele consultate până în prezent nu reflectă tabloul complet al aplicării decretului 410/1959. Cert este faptul că încercările de revenire în monahism a celor excluși atât înainte de 1959, cât şi după, au fost permanent încurajate de patriarhul Justinian. Cei care nu au reușit să revină în lumea rugătorilor, au rămas fideli principiilor monahale, chiar dacă au vieţuit în lume. Pe mulţi dintre aceştia patriarhul Justinian i-a sprijinit, ca un ierarh care nu s-a dezis niciodată de la îndatoririle de slujitor al Bisericii lui Hristos.

Liviu **TOFAN**

CAZUL „HERNU" ŞI „AFACEREA TĂNASE-HAIDUCU" – CONEXIUNI SURPRINZĂTOARE

THE "HERNU" CASE AND THE "TANASE HAIDUCU AFFAIR" – UNEXPECTED CONNECTIONS

These are two cases, apparently without connection, which took place 14 years one after the other. The first one, the "Tanase – Haiducu Affair" took place in 1982. It was commented upon in Romania, after 1990.

The "Hernu" case, although more recent (1996) has been already forgotten. An article which appeared in the weekly newspaper "L'Express" caused a real national conflict in France by launching the assertion that Charles Hernu, ex minister of Ministry of National Defence between 1981 and 1985, would have been a KGB agent.

The present paper displays the connections between the two „affairs", relying on various documents of the Securitate archives.

Etichete: Securitatea, spionaj, agenți, relații româno-franceze
Keywords: Securitate, intelligence, spies, French-Romanian relations

Două cazuri fără vreo legătură aparentă, petrecute la o distanţă în timp de 14 ani. Primul caz, „Afacerea Tănase-Haiducu", s-a produs în 1982 şi a fost comentat, în România, abia după 1990; comentat puţin şi în dodii. Cazul „Hernu", deşi mai recent (1996), este deja uitat. Să ni-l reamintim.

Octombrie 1996. Un articol apărut în săptămânalul „L'Express"[1] declanşează în Franţa un veritabil scandal naţional prin afirmaţia că Charles Hernu, fost ministru al Apărării între 1981 şi 1985, ar fi fost agent KGB. O teribilă umilinţă pentru Franţa, dacă lucrurile ar fi stat, într-adevăr, aşa. Şi o grea lovitură politică pentru partidul socialist francez, al cărui mare exponent, fostul preşedinte François Mitterrand, apărea vinovat de muşamalizarea unui caz de o gravitate maximă pentru Franţa (şi nu numai pentru ea) din considerente politice meschine. Persoana lui Charles Hernu, un foarte apropiat prieten şi colaborator al lui Mitterrand, nu mai juca nici un rol în acel moment, el fiind decedat încă de la începutul anului 1990.

Noiembrie 1992. Directorul contra-spionajului francez (Direction de la Surveillance du Territoire – DST), Jacques Fournet, cere o întrevedere de urgenţă cu preşedintele François Mitterrand. Un dosar de 88 de pagini ajunge astfel pe biroul lui Mitterrand, care ţine în mâini dovada că bunul său prieten Charles Hernu, numit de el ministru al Apărării, fusese agent, bine remunerat, al sovieticilor, cu numele de cod „André" – cu certitudine până în anul 1963, foarte probabil şi după aceea; căci o asemenea „carieră", odată începută, nu se încheie, de regulă, decât fie prin deces, fie prin (auto)deconspirare. Mai rar prin demisie sau înţelegerea părţilor.

Mitterrand declară dosarul „Hernu" secret de stat (secret défense), crezându-l îngropat pentru eternitate, cum le stă bine marilor secrete. Aici ar trebui să precizăm că

[1] „L'Express", nr. 2365, 31.10.1996, anchetă de Jerome Dupuis şi Jean-Marie Pontaut.

cele 88 de pagini pe care le frunzărise preşedintele Franţei nu erau decât traducerea în franceză a unui dosar în limba română, provenind din străfundurile arhivei Securităţii (dosarul nr. 20508). Cum a ajuns acest dosar la Paris, şi de ce?

Suntem la începutul aceluiaşi an 1992, într-o Românie care-şi zice acum democratică. Centrul de Informaţii Externe (CIE), serviciul de spionaj al Securităţii, îşi schimbase numele în Serviciul de Informaţii Externe (SIE). Noul SIE are însă ca director un vechi cadru CIE, pe nume Mihai Caraman. Un nume care, mai ales pentru francezi, spune multe (însă nu este aici locul pentru a rememora, fie şi pe scurt, povestea faimoasei reţele Caraman din Franţa anilor '60). Directorul SIE aşteaptă o importantă vizită de la Paris: doi distinşi reprezentanţi ai DST, contra-informaţiile franceze. Nu i-a invitat el, dar îi primeşte cu plăcere. Caraman şi foştii săi adversari francezi au multe amintiri comune, plus că acum se discută ca între prieteni, n'est-ce pas? Da, se discută bine. Atât de bine, încât se hotărăşte continuarea dialogului ceva mai târziu, la Paris, unde Caraman promite că n-o să vină cu mâna goală. Iar un domn, precum Caraman, se ţine de cuvânt, mai ales când e vorba de francezi. O mică problemă se iveşte, totuşi, pe parcurs. La presiunile NATO, preşedintele Iliescu se vede nevoit să primenească conducerea SIE, trimiţându-l pe Mihai Caraman la pensie. Aşa se face că, în octombrie 1992, pensionarul, de-acum, Caraman este cel care întoarce vizita celor de la DST, fiind totuşi primit cu toate onorurile. Căci, oricât ar fi fost el de pensionar, Caraman n-a venit – promisese doar – cu mâna goală. Avea cu el un dosar (cel puţin) despre care ştia că îi va interesa pe francezi mult, mult de tot: dosarul „Hernu"[2].

Mitterrand nu mai era nici preşedinte, nu mai era nici măcar în viaţă, când izbucneşte în Franţa „Scandalul Hernu" prin dezvăluirile din „L'Express", în octombrie 1996. Dar e în joc prestigiul Franţei, orişicât, motiv pentru care linia oficială a Parisului este de a contesta autenticitatea informaţiilor despre Hernu ca agent KGB. România ţine isonul, susţinând că dosarul este un fals. La Bucureşti însă nimeni nu ştiuse, până la acea dată, că dosarul „Hernu" provenea din România prin bunăvoinţa pensionarului Caraman. Astăzi, cunoscând dosarul „Hernu", putem lămuri, în sfârşit, câteva lucruri. De pildă, că Hernu nu a fost niciodată agent al Securităţii, cum s-a tot afirmat. Adevărul este că s-a încercat recrutarea lui, în 1962-1963, când i s-a dat şi numele de cod „Dinu". Dar tentativa a fost abandonată la dispoziţia KGB-ului, în aprilie 1963. Apoi, gestul lui Caraman de a preda francezilor acest dosar nu a fost o diversiune kaghebistă, cum s-a susţinut la Bucureşti. Ideea diversiunii nu are nici o noimă. Cât priveşte autenticitatea materialului, menţionăm următoarea afirmaţie a lui Jacques Fournet, şef al DST până în 1993: „Nu există nici un dubiu privind autenticitatea materialului din dosarul românesc"[3].

Cum se explică gestul lui Caraman? Ar fi util să ne amintim că, în 1992, nu mai exista în Europa nici un regim comunist şi nici măcar Uniunea Sovietică nu mai exista. Pedigriul comunisto-kaghebist nu mai prezenta nici o perspectivă. Contactul cu DST-ul era, pentru cel despre care se spunea că ar fi colonel KGB, ultima şansă de a se reabilita, într-un fel sau altul. Spuneam că serviciul francez de contra-informaţii trimisese la

[2] Jerome Dupuis şi Jean-Marie Pontaut, *Enquete sur l'agent Hernu*, Ed. Fayard, Paris, 1997, p. 45.
[3] „Intelligence" nr. 91, 11.01.1999.

Bucureşti doi reprezentanţi de marcă pentru întâlnirea cu Mihai Caraman. Cei doi nu veneau pentru vreun moft sau pentru a vedea cum se mai ţine bătrânul spion la un sfert de veac de la aventurile sale pariziene. Raymond Nart, nimeni altul decât directorul adjunct al DST, o somitate a contra-spionajului francez, şi colonelul Philippe Rondot, expert în probleme arabe, aveau lucruri mai bune de făcut sau de lămurit. Întâmplător, Rondot era cel care se afla pe urmele teroristului Carlos Şacalul încă din anul 1976, şi chiar avea să-l captureze la doi ani după întâlnirea cu Caraman, în 1994, în Sudan. Având în vedere colaborarea dintre Securitate/CIE şi teroristul Carlos din anii 1980-84, interesul lui Rondot pare destul de clar. În ceea ce-l priveste pe Raymond Nart, este posibil ca misiunea sa să fi constat în verificarea unei informaţii care provoca coşmaruri la Paris de vreo 10 ani, adică de la începutul anului 1982. O informaţie despre ministrul apărării (la acea vreme) Charles Hernu, numit şi „André”, numit şi „Dinu”…

O scurtă paranteză. În primăvara anului 1982, drumurile lui Charles Hernu, ministru al Apărării de vreo zece luni, şi Philippe Rondot, ofiţer DST, detaşat consilier la Ministerul Afacerilor Externe, se intersectează de o manieră bizară. Pe scurt, Hernu încearcă, brusc şi fără nici un motiv aparent, să distrugă cariera lui Rondot. Printr-o scrisoare confidenţială, Hernu îl avertizează foarte serios pe colegul său, ministrul de Externe Claude Cheysson, că Rondot trebuie ţinut departe de orice informaţii mai speciale. Cu alte cuvinte, că nu ar fi o persoană de încredere, că ar fi poate chiar agentul unei puteri adverse. În scrisoarea către ministrul Cheysson, Hernu invocă, în sprijinul afirmaţiei sale, o „sursă americană” de absolută încredere. O lucrătură perfectă din partea lui Hernu. Fără puţin noroc, sau ajutor, Rondot ar fi fost un om terminat. El află însă de intriga lui Hernu şi cere o anchetă la cel mai înalt nivel pentru a-şi apăra reputaţia. Iar ancheta se încheie prin blamarea ministrului Apărării. Hernu este obligat să-şi ceară scuze în scris. Sursa americană de absolută încredere, invocată de el, se dovedeşte inexistentă. Rămâne întrebarea, de ce a încercat Hernu să-l anihileze pe Rondot. La prima vedere, cei doi nu aveau nimic de împărţit, nici măcar nu se cunoşteau personal. Dintr-un motiv sau altul însă, Hernu se temea de Rondot, şi l-ar fi vrut înlăturat. Un motiv foarte puternic, evident. Oare stagiul efectuat de Rondot (ca ofiţer al serviciului de spionaj sub acoperire diplomatică) la ambasada Franţei de la Bucureşti, în 1966, stagiu care i-a permis eventual să se familiarizeze cu anumite „subiecte româneşti”, să fi jucat vreun rol? Nu ştim, iar Charles Hernu nu mai poate să ne-o confirme niciodată[4].

Am închis paranteza. Vorbeam de coşmaruri. Iată un exemplu de coşmar franţuzesc la începutul anului 1982: ministrul Apărării, adică deţinătorul celor mai sensibile secrete militare, başca cel care răspunde de serviciul de informaţii externe (DGSE), adică de spionajul francez, este – probabil – agent sovietic. Serviciul de contra-informaţii francez deţine această informaţie, dar verificarea ei este extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Deci, ministrul Apărării este bine mersi în funcţie şi nu-l deranjează nimeni, pentru că nu există probe. Dacă informaţia este inexactă, totul e în regulă. Ce te faci însă dacă informaţia este corectă? Laşi un spion sovietic să-şi vadă liniştit de treabă în funcţia de ministru al Apărării? Asta e mai mult decât un coşmar, e o catastrofă naţională. Ce-i de făcut?

[4] Episod relatat în Jerome Dupuis şi Jean-Marie Pontaut, *op. cit.*, p. 230.

Se concepe un scenariu, de pildă. Se lucrează mizanscena. Apoi, se distribuie rolurile. Actorii se vor interpreta pe ei înşişi. Şi iar avem de-a face cu români: Paul Goma, Virgil Tănase şi Matei Pavel Haiducu. Doi scriitori şi opozanţi ai regimului Ceauşescu, împreună cu un spion al Securităţii/CIE. Este vorba despre celebra „afacere Tănase-Haiducu".

Matei Pavel Haiducu este un „ilegal" al CIE, aflat în Franţa din 1975. A cerut azil politic, apoi a obţinut cetăţenia franceză. S-a însurat cu o franţuzoaică, a făcut un copil. Lucrează la o firmă din domeniul tehnologiei, vinde instalaţii. Pe lângă asta, mai rezolvă una, alta, pentru Securitate. Până la începutul anului 1982, când, aflat la Bucureşti „cu afaceri", primeşte, conform mărturiei sale, din partea generalul Nicolae Pleşiţă, şeful CIE, o misiune specială – cu precizarea că „i-ar face aşa o plăcere tovarăşului Ceauşescu"[5]: asasinarea lui Virgil Tănase şi a lui Paul Goma.

Virgil Tănase tocmai publicase, în revista pariziană „Actuel", un articol deosebit de acid despre regimul Ceauşescu şi cultul personalităţii, intitulat *Majestatea sa Ceauşescu Întâiul, Rege Comunist*. Pe „tovarăşu' şi tovarăşa", textul pare să-i fi iritat peste măsură. Goma, la rândul său, era un caz încă „nerezolvat" după eşecul tentativei cu coletul capcană (3 februarie 1981), şi era oricum un vechi client al Securităţii şi al lui Pleşiţă personal. Iar „plăcerea tovarăşului Ceauşescu" nu se discută, se execută.

Cu inteligenţa-i proverbială, Pleşiţă l-a ales pentru această misiune pe Haiducu – ca om de maximă încredere. Nimic mai logic decât ca, odată revenit la Paris, Haiducu să ia contact (dacă nu-l avea deja de mai mult timp, ceea ce vom vedea imediat) cu serviciul francez de contrainformaţii DST şi să dezvăluie totul. DST-ul îi pune în temă pe Goma şi Tănase, şi obţine sprijinul lor pentru a întinde Securităţii o capcană. Goma se lasă condus mai greu, dar afirmaţia francezilor că „este o chestiune de viaţă sau moarte" îl face să accepte totuşi acest scenariu considerat de el foarte neinspirat. Haiducu este pus să-şi joace rolul atribuit de Pleşiţă. Actul I, 18 mai, Hotel Concorde Lafayette: pentru eventuali „observatori" ai Securităţii se alege o ocazie publică, o recepţie unde se înscenează otrăvirea lui Goma, „salvat" de neîndemânarea unui ziarist (de fapt un agent francez) care îi răstoarnă „din greşeală" paharul în care Haiducu tocmai pusese pilula de otravă. Actul II, 20 mai, strada pariziană: ziua în amiaza mare, Virgil Tănase este luat pe sus de două gorile şi vârât cu forţa într-o maşină care demareaza în trombă. Trecătorii nu ştiu dacă se filmează, sau este o operaţiune reală. Poliţia franceză se alertează; dar Tănase dispăruse, şi rămâne bun dispărut.

Mediile franceze tratează „afacerea Tănase", cum au numit-o, insistent şi în detaliu. Militanţii pentru drepturile omului dau imediat vina pe Ceauşescu şi Securitate pentru răpirea lui Tănase. Pe 9 iunie, la o conferinţă de presă, preşedintele Franţei, François Mitterrand, ţine să avertizeze asupra consecinţelor privind relaţiile dintre ţara sa şi România în „ipoteza tragică" în care Virgil Tănase nu ar reapărea viu şi nevătămat. Implicarea ostentativă a preşedintelui Mitterrand în această afacere provoacă stupefacţie, ţinând seama de conotaţiile politice grave ale afirmaţiei sale. Câteva săptămâni mai târziu, Mitterrand plusează: vizita pe care urma să o facă la Bucureşti în luna septembrie este amânată *sine die*. Pentru prima oară, Ceauşescu se vede sfidat într-o asemenea manieră. Prestigiul său „de export" primeşte o grea lovitură.

[5] Matei Pavel Haiducu, *J'ai refuse de tuer*, Ed. Plon, 1984, p. 8.

Între timp, Haiducu se întoarce la Bucureşti pentru a raporta îndeplinirea misiunii în ceea ce-l priveşte pe Tănase. E destul de riscant, căci acum el lucrează pentru francezi, iar viaţa lui este efectiv în mare pericol. Pleşiţă nu realizează însă jocul dublu al lui Haiducu. Mai mult, îl promovează la gradul de locotenent-colonel şi îl informează că, prin decret prezidenţial, i se conferă „Steaua Republicii" pentru merite excepţionale. Haiducu mai obţine şi aprobarea ca fratele său Andrei să poată pleca în Franţa.

9 august 1982. Haiducu părăseşte România cu destinaţia Paris, urmând să revină la Bucureşti o săptămână mai târziu. Dar acest lucru nu mai este posibil deoarece în presa franceză apar scurgeri de informaţii care i-ar pune viaţa în pericol. Scurgerile provin din rândurile autorităţilor franceze şi sunt rezultatul unor intrigi politice de culise. Diversiunea împotriva Securităţii era prevăzută să dureze până în luna decembrie, dar DST-ul se vede obligat să-şi modifice planurile în pripă. Generalului Pleşiţă i se transmite oferta de a se refugia în Franţa pentru a scăpa de furia lui Ceauşescu la aflarea deznodământului diversiunii franceze. Persoana care se întâlneşte cu Pleşiţă şi îi predă plicul cu oferta respectivă este chiar mama lui Matei Haiducu. Acceptul lui Pleşiţă vine prin telex pe 24 august. Se aşteaptă sosirea sa în Franţa cel târziu la 1 septembrie. Nu mai apucă să o facă pentru că, pe 31 august 1982, într-un articol semnat de Bernard Poulet, ziarul „Le Matin" dezvăluie totul despre Haiducu şi capcana întinsă Securităţii.

În aceeaşi zi, la sediul revistei „Actuel" are loc o conferinţă de presă. Sala este arhiplină, subiectul este de mare senzaţie: spionaj, contraspionaj, demascarea metodelor criminale ale unui regim comunist, cel al lui Ceauşescu. În premieră absolută, un spion – Matei Haiducu – se arată şi se destăinuie presei. Alături de el, Virgil Tănase, reapărut că prin minune, şi Paul Goma. Securitatea este dată în vileag. Falsa răpire a lui Tănase, pus la adăpost de francezi, a fost doar o cursă întinsă lui Pleşiţă pentru a-l blama. Goma şi Tănase scăpaseră cu viaţă. A doua zi, pe prima pagina a ziarului „Le Monde", se putea citi titlul: *Ceaușescu demascat.*

Acestea sunt faptele cunoscute. Ele nu au fost considerate niciodată suficiente pentru a explica în întregime această poveste senzaţională cu implicaţii politice ieşite din comun. S-a speculat enorm cu privire la implicarea publică, ostentativă, a preşedintelui Mitterrand în acest caz. Apoi, diversiunea pusă la cale de DST împotriva Securităţii a provocat multe semne de întrebare, mai ales că ea ar fi trebuit să aibă că deznodământ blamarea României printr-un comunicat oficial francez. Comunicatul, deja redactat, a fost retras în ultima clipă, iar motivul nu s-a aflat niciodată. De ce s-a lansat DST-ul într-o operaţiune atât de riscantă pentru politica – atât internă, cât şi externă – a Franţei? Doar ca să-i protejeze pe Goma şi Tănase? Cum de a avut DST-ul atâta încredere în Haiducu, încât să meargă pe mâna lui împotriva Securităţii? De ce a vrut contra-spionajul francez să-i construiască lui Haiducu un alibi atât de solid, încât acesta să se bucure în continuare de toată încrederea Securităţii şi să se poată întoarce la Bucureşti? Doar pentru ca acesta să obţină un paşaport pentru fratele său? Greu de crezut.

Dar ce legătură are toată această poveste cu coşmarul provocat francezilor de informaţia despre Hernu spion sovietic? Legătura este Haiducu. El le-a dezvăluit francezilor nu doar misiunea de a-i ucide pe Goma şi Tănase. Haiducu se mai ocupa în Franţa de multe altele, între care şi observarea emigraţiei româneşti de la Paris. Dar

informaţia capitală pe care le-a dat-o francezilor ţinea de siguranţa naţională a Franţei la cel mai înalt nivel: informaţia despre Charles Hernu. Şi de ce au avut încredere francezii în Haiducu? Pentru că, potrivit unor informaţii foarte credibile, el era omul lor de mai mulţi ani. „Întors” de francezi încă din 1976, Haiducu avea la DST numele de cod „Anatole” şi „Anastasian”, cum a scris presa franceză citând surse din interiorul DST.

La foarte scurt timp după numirea lui Hernu ca ministru al Apărării, în „Centrala” de la Bucureşti, U.M. 0199 – unitatea care se ocupa cu spionajul în Europa occidentală – redactează o sinteză (Strict Secret) pe baza materialului existent la Securitate: istoria lui Hernu de informator al KGB până în 1963 (cu numele de cod „André”), plus tentativa românilor de a-l racola (cu numele de cod Dinu), stopată de sovietici în aprilie 1963. Deocamdată, nimic nou. Dar, câteva luni mai târziu, mai exact la 4 septembrie 1981, CIE devine ceva mai precis: *Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic. Deținem date din care rezultă că Charles Hernu, actualul ministru al Apărării al Franței, este în atenția serviciului de informații sovietic… Raportăm că au fost luate măsuri pentru a cunoaște activitățile pe care Charles Hernu le exercită în funcția pe care o deține, și ce influență are în planul orientării politicii externe a Franței, inclusiv în raport cu țara noastră, prin prisma legăturilor pe care le întreține cu serviciul de informații sovietic.* Apoi, încă o notă: *Deținem informații din care rezultă că Charles Hernu, actualul ministru al apărării al Franței, este în relații cu serviciul de informații sovietic… Având în vedere trecutul politic al lui Charles Hernu, cercul său de prieteni, și relațiile sale cu sovieticii, s-au hotărât măsuri operaționale pentru adâncirea cunoștințelor noastre privind activitățile ministrului Apărării și influența pe care o exercită privind orientarea politicii interne și externe a guvernului francez. Raportăm că măsurile inițiate vizează cu precădere eventualele implicații ale acțiunilor de culise ale lui Charles Hernu privind relațiile bilaterale franceзо-române, precum și relațiile pe care le întreținem cu serviciul de informații sovietic.*

Hernu, omul Moscovei! Deci, un pericol pentru România / Ceauşescu. Să se fi rezumat oare poziţia Securităţii faţă de Hernu doar la această constatare? Nu, şi asta o ştim din două surse. Una dintre ele este CIE, care tocmai îşi schimbase numele în SIE, la începutul anului 1990. Imediat după decesul lui Hernu (ianuarie 1990), un raport strict secret propune *radierea lui Dinu și clasarea în arhivă sub numărul 115*. Nu înainte de a preciza însă, autocritic, că *nu am putut crea condițiile pentru reluarea contactului și personalizarea lui*. Cu alte cuvinte, nu au putut, dar au vrut. Ba chiar au încercat. Iar a doua sursă care ne confirmă asta este Haiducu însuşi. Într-o declaraţie făcută în 1996, în toiul scandalului Hernu, Haiducu afirmă că el a fost cel care a primit misiunea de a se apropia de Hernu şi de a-l reactiva – un fel de finalizare târzie a planului din 1963, cel stopat de sovietici. A încercat, dar s-a dovedit prea dificil, şi periculos, să-l abordeze tocmai pe ministrul Apărării. Haiducu adaugă: *am informat DST-ul despre asta atunci când am trecut de partea Franței.* Cu siguranţă a făcut-o, aceasta fiind principala lui monedă de schimb în raportul cu francezii, era informaţia majoră care avea să-i asigure aprecierea de care avea nevoie pentru a fi protejat şi răsplătit de francezi.

Sigur că, în 1982, informaţia că ministrul Apărării ar putea fi agent sovietic, era o adevărată bombă cu fitilul sfârâind, trântită de Haiducu în braţele francezilor. În primul rând, asupra existenţei informaţiei trebuia păstrat un secret absolut. Apoi, se impunea verificarea ei imediată. DST-ul, serviciul de contrainformaţii, trebuia să se descurce singur. Neavând însă nici atribuţii în afara teritoriului Franţei, nici agenţi specializaţi în spionaj, DST-ul nu putea să recurgă decât la… Haiducu. El cunoştea,

oricum, informaţia, deci secretul era păstrat. Şi tot el ştia de unde se pot afla mai multe pe această temă: chiar de la el acasă, de la CIE. Acesta este motivul pentru care Haiducu trebuia să se întoarcă la Bucureşti, bucurându-se ca şi până acum de încrederea Securităţii. El trebuia, deci, să poată afirma, de o manieră foarte credibilă, că a încercat (în cazul lui Goma) şi a reuşit (în cazul lui Tănase) să-şi îndeplinească misiunea. În afara acestui scenariu, altă soluţie, pur şi simplu, nu exista. Cât despre încrederea DST-ului în Haiducu: *Avem probe materiale ale veridicității afirmațiilor sale. Certitudinea noastră absolută se bazează pe fapte ținând de tehnica noastră*, declara o sursă a DST-ului ziarului „Le Monde" în septembrie 1982. Probe materiale, certitudine absolută; se poate cere mai mult?

Ne mai miră acum implicarea personală a preşedintelui Mitterrand? Nu, şi ar fi cazul să înţelegem că el nu s-a răfuit cu Ceauşescu din cauza lui Goma şi a lui Tănase, ci a lui Hernu. Pentru că Securitatea a avut cutezanţa să plănuiască racolarea ministrului Apărării al Franţei. Pentru că românii îl bănuiau pe bunul său prieten Hernu că ar fi agent KGB. Şi pentru că regimul său de stânga, abia instalat la putere de un an, ar fi fost spulberat de un scandal politic declanşat de aceste maşinaţiuni. Mitterrand a făcut un joc pe muchie de cuţit, contrabalansând temeritatea cu prudenţa. Motiv pentru care, la un moment dat, atitudinea oficială chiar începe să se schimbe.

La 30 august, Goma vede, la DST, comunicatul oficial promis. Era gata redactat, mai lipsea semnătura. Doar o zi mai târziu însă, în ajunul conferinţei lor de presă, Paul Goma şi Virgil Tănase sunt informaţi cu regret că nu va mai exista nici un fel de comunicat oficial privind operaţiunea DST-ului şi condamnarea metodelor Securităţii. În schimb, cei doi alături de Haiducu erau liberi să dezvăluie totul, fără ca DST-ul să-i dezmintă. Un fel de aprobare tacită. Mai mult nu se poate. Franţa oficială se replia în urma protestelor României.

Deznodământul parizian al „afacerii Tănase-Haiducu", din 31 august 1982, a avut legătură, evident, cu Haiducu, Tănase şi Goma. Deznodământul bucureştean al acestei afaceri se producea o zi mai târziu, la 1 septembrie, şi avea de-a face cu… Hernu. Lui Ceauşescu i se prezenta o *notă* (nr. 00069427) scrisă de mână (gen scriere tehnică), cu litere mari: *Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic… Din poziția de ministru al Apărării și având în vedere și legăturile sale cu Gaston Deferre – ministrul de Interne – ce are în subordine principalul organ de contraspionaj intern (D.S.T.), Charles Hernu manevrează activitatea serviciilor speciale franceze spre unele acțiuni provocatoare la adresa Republicii Socialiste România… André mai lucrează cu organele K.G.B.*

Nici o vorbă despre Haiducu, Tănase, Goma şi catastrofa mediatică – pentru regimul Ceauşescu – de la Paris. Pentru uriaşa gafă comisă de el ca şef al CIE, Pleşiţă găseşte o explicaţie aiuritoare: este o manevră anti-românească a agentului KGB Charles Hernu. La Ceauşescu, un asemenea argument ţine întotdeauna. Şi ce urmează?

Urmează un final demn de Securitatea lui Ceauşescu: şantajul. La 6 septembrie 1982, sub numarul 0069530, CIE redactează următorul script pentru „reluarea contactului cu André". Textul vine ca din partea lui Gheorghe Ionescu, agentul care intenţionase, în 1962, să-l recruteze pe Hernu pentru Securitate:

Domnule ministru, sunt o veche cunoștință a dumneavoastră de acum 20 de ani, când eram dipomat la ambasada română de la Paris, iar dumneavoastră lucrați la serviciul de presă al Centrului Național de Comerț Exterior al Ministerului Afacerilor Externe și erați președintele Clubului Jacobinilor. Am deosebita plăcere de a vă saluta în calitatea dumneavoastră și mă bucur de

promovarea dumneavoastră, de altfel previzibilă. Vă felicit din inimă, deși regret că nu am posibilitatea de a vă întâlni personal, în loc să vorbim la telefon. Dar noi, în România, avem un proverb: mai bine mai târziu, decât niciodată.

Îmi amintesc cu plăcere de discuțiile interesante pe care obișnuiam să le purtăm la restaurantul Carlton, de previziunile dumneavoastră politice confirmate de evenimente ulterioare. De fapt, am avut numeroase ocazii de a discuta cu o cunoștință comună, colegul meu bulgar Vinogradov, despre dumneavoastră… la fel ca și cu un alt coleg, de la ambasada Uniunii Sovietice…

Domnule ministru, în virtutea relațiilor amicale pe care le-am avut în tinerețe, cunoscând opiniile dumneavoastră politice și faptul că sunteți un adept al menținerii relațiilor de prietenie cu România, îmi permit să vă adresez rugămintea de a face tot ce vă stă în putere – ținând seama de poziția pe care o dețineți în prezent în politica și în structurile statului – pentru a pune capăt acestei campanii de provocări privind „afacerea Virgil Tănase". Sunt convins că aceasta ar fi soluția cea mai inteligentă la care veți putea recurge. Am garantat că, la rugamintea mea, veți înțelege necesitatea de a interveni în interesul relațiilor româno-franceze. Nu am fost de acord ca partea română să se folosească de unele elemente și să facă publice anumite aspecte, nu mi-ar plăcea așa ceva. Sunt sigur că înțelegeți la ce mă refer…".

Adică: domnu' Hernu, sau ai matale grijă să nu se mai vorbească de afacerea Tănase, sau te denunţăm.

Dosarul Hernu nu ne spune dacă şantajul a fost realmente pus în practică. Dacă a fost, atunci Securitatea a comis încă o mare gafă politică în relaţia cu Franţa: Hernu nu ar fi avut, oricum, nici un fel de mijloace de a pune botniţă presei, cum gândea Pleşiţă cu mintea lui de securist dâmboviţean care lua scriitorii la pumni. „Afacerea Tănase" a continuat să preocupe mediile franceze încă mult timp. Adevărata ei miză – dacă Charles Hernu a fost spion sovietic, da sau nu – a rămas însă în umbră. Probabil că Hernu l-a convins pe prietenul său Mitterrand că relaţia lui de tinereţe cu KGB-ul a fost doar un episod pasager, fără prea mare semnificaţie; şi, la urma urmei, de înţeles: vremuri grele, bani puţini, ale tinereții valuri.

Anexa:

Strict secret de importanță deosebită
Exemplar unic.

Notă

Deținem date din care rezultă că Charles Hernu, actualul ministrul al Apărării din Franța, fost funcționar superior în Ministerul Comerțului Exterior al Franței și președinte al „Clubului Iacobinilor", a fost luat în legătură de către rezidența sovietică de la Paris, sub numele codificat „Andre", la data de 20 iulie 1957, așa cum rezultă din xerocopia după originalul notei consilierilor sovietici, aflați la noi în țară în acea perioadă.

- Potrivit materialelor pe care le deținem, Charles Hernu s-a aflat inițial în legătura organelor de informații bulgare, din martie 1953 până în iunie 1957 care au menținut-o cu ei prin diplomatul Vinogradov, ce se găsea la post, în Franța.

- În perioada respectivă, Charles Hernu, pe lângă faptul că era funcționar superior în Ministerul Comerțului Exterior al Franței și președinte al „Clubului Iacobinilor", mai deținea și funcția de redactor șef al ziarului „Le Iacobin" și membru al Ligii masonice. În această calitate întreținea legături apropiate cu personalități politice marcante ale vremii, între care foștii prim miniștri Edouard Daladier, Pierre Mendes France și Guy Mollet, **precum și cu personalități în devenire ca François Mitterand, Gaston Deffere, actualul ministru de Interne, Claude Cheysson, actualul ministru al Relațiilor Externe** [subl. în orig.], și alte personalități mai puțin marcante în prezent.

- Ca urmare a întrevederii perspectivelor sale de ascensiune în viața politică franceză, Charles Hernu a fost preluat în 1957 de la bulgari de către Serviciul de informații sovietic (fostul NKVD), căruia i-a furnizat informații și documente secrete scrise privind politica internă și externă a Franței, diferite materiale elaborate în cadrul NATO, precum și date referitoare la potențialul militar francez și tehnica de luptă din dotarea armatei (îndeosebi probleme care vizau, în acea perioadă Algeria).

- Din documentele pe care le posedăm rezultă că pentru informațiile transmise, sovieticii i-au acordat lunar sume ce variau între 1.000 și 1.500 franci, salariul său în acea perioadă fiind de 800 de franci. De asemenea, în luna noiembrie 1958, Serviciul de informații sovietic (KGB) i-a acordat lui Charles Hernu suma de 30.000 de franci, în scopul susținerii candidaturii în alegerile legislative din acel an pentru parlamentul francez.

- Despre Charles Hernu mai deținem date din care rezultă următoarele: în anul 1953, după contactul cu organele de informații bulgare – care la rândul lor, îl stimulau lunar cu sume între 400 – 1.500 franci – a fost luat în atenție și de către DST, lucru demonstrat de faptul că i-a fost spartă mașina în timp ce era la masă cu ofițerul bulgar Vinogradov, iar ulterior a fost acuzat de adversari politici de dreapta că este agent sovietic.

- Datorită unor calități personale și abilități care îl caracterizează, în perioada războiului din Algeria, el a creat și condus „Organizația clandestină ostășească" cu

scopul de a contracara activitatea „Organizaţiei Armata Secretă”, declarându-se gata să meargă până la folosirea metodelor de exterminare a conducerii acesteia. Din această cauză, o perioadă, i s-a asigurat chiar protecţie de către poliţia franceză.

- Charles Hernu şi-a cultivat şi menţinut permanent relaţii cu François Mitterrand, cu fratele acestuia, respectiv generalul Jacques Mitterrand, preşedintele Societăţii Naţionale a Industriei Aerospaţiale, cu Gaston Deffere, ministrul de Interne, Claude Cheysson, actualul ministru de Externe, care are mare influenţă asupra acestuia, precum şi cu alte personalităţi politice franceze, pe care le-a antrenat atât în organizarea unor manevre politice de culise, cât şi în constituirea actualei echipe guvernamentale franceze. (Informaţii obţinute după alegerile din anul 1981).

- Ca rezultat al manevrelor lui Hernu, François Miterrand a fost determinat să-l numească pe Gaston Deffere în funcţia de ministru de Interne, iar în funcţia de director general al Serviciului de spionaj (SDECE) a fost numit Pierre Marion, vechi prieten al lui Hernu. De menţionat că după numirea în această funcţie Pierre Marion, cu acordul lui Hernu, a efectuat o serie de schimbări în statul major al SDECE.

- Din poziţia de ministru al Apărării şi având în vedere şi legăturile sale cu Gaston Deffere – ministrul de Interne, ce are în subordine principalul organ de contraspionaj intern (DST), Charles Hernu manevrează activitatea serviciilor speciale franceze spre unele acţiuni provocatoare la adresa Republicii Socialiste România, atât în Franţa, cât şi prin activitatea unor diplomaţi francezi ai ambasadei de la Bucureşti.

Raportăm că organele Comitetului Securităţii Statului din Uniunea Sovietică, în luna aprilie 1963, după ce organele Securităţii Statului din ţara noastră intraseră în posesia informaţiilor de detaliu despre Hernu, au trimis o comunicare, mai mult pentru acoperire, că „Andre” a fost abandonat, motivând totodată că nu mai este cazul să le transmitem informaţii despre acesta.

Această măsură a fost adoptată pentru ca serviciile de informaţii ale ţărilor socialiste să nu aibă cunoştinţă că „Andre” mai lucrează cu organele KGB.

Nr. 00069427
din 01.09.1982.

Document din dosarul nr. 20.508 predat de generalul Mihai Caraman autorităţilor franceze în 1992.

III. LITERATURA ISTORICĂ ŞI DOCUMENTELE SECURITĂȚII

Alina **ILINCA**
Liviu Marius **BEJENARU**

SFÂRŞITUL COMUNISMULUI, REZULTAT AL RĂZBOIULUI PSIHOLOGIC?

THE END OF COMMUNISM – THE RESULT OF A PSYCHOLOGICAL WAR

The totalitarian nature of the conflicts of the 20th century and the extension of the concept of national defense, overpassed the traditional boundary between civil and military areas.

Psychological war, which manifested either through a threat to use means of political, economical or military constraint, or through the effective use of these means, proved to be an important feature in the state-to-state relations. Psychological actions were in the core of the 20th century war. Various methods were used in order to ruin the moral cohesion of the enemy and to get support from the people.

During the Cold War, the Soviet Union accused Western Europe of fighting a psychological war against "the Soviet Union and other socialist countries, against all the forces of the social progress". In fact, the only success of the Soviet communist party was the transformation of a revolutionary doctrine into a bunch of simple words, into a sad political and social orthodoxy.

Etichete: război psihologic, războiul rece, dezinformare, partide comuniste, servicii secrete.
Keywords: psychological war, Cold War, disinformation, communist party, secret services

Războiul psihologic: scurt istoric

Războiul psihologic sau războiul nervilor reprezintă o formă a acţiunilor de luptă, întreprinsă în toate situaţiile – de pace, de criză sau de război – cu scopul subminării moralului forţelor adverse şi constând în exercitarea continuă a unei propagande metodice, menite să influenţeze atât forţele armate, cât şi populaţia civilă, în sensul aţâţării nemulţumirilor lor sau al intimidării şi demoralizării[1].

Urmare a caracterului său atotcuprinzător, războiul modern prezintă un grad mult mai mare de mobilizare a populaţiei unei ţări decât în trecut. Vechea definiţie a lui Clausewitz, conform căreia „războiul reprezintă continuarea politicii cu alte mijloace", trebuie completată prin aceea că activitatea de influenţare psihologică şi de propagandă constituie unul din cele favorabile şi mai eficace mijloace prin care se pot realiza integrarea şi mobilizarea maselor, fiind utilizată şi pentru influenţarea atitudinilor şi

[1] Stan Petrescu, *Arta și puterea informațiilor*, Editura Militară, Bucureşti, 2003, p. 247.

convingerilor acestora, în scopul schimbării sistemului politic din ţara respectivă cu unul care să corespundă intereselor agresorului[2].

Războiul psihologic sau, altfel spus, ameninţarea unui stat de a folosi în mod deschis sau clandestin mijloacele politice, economice sau militare ca răspuns la acţiunile altui stat a fost un procedeu des întâlnit în cadrul relaţiilor internaţionale. Utilizarea mijloacelor psihologice într-un război a constituit obiect de studiu în tratatele militare din cele mai vechi timpuri. În acest sens, Raymond Aron afirma că războiul psihologic este un termen nou pentru un lucru foarte vechi[3]. Astfel, în lucrarea *Arta războiului*, generalul chinez Sun Tzu demonstra necesitatea înfrângerii inamicului fără luptă, prin influenţarea moralului acestuia, folosind agenţii de influenţă capabili de a crea discordie între suveran şi miniştrii săi şi de a răspândi ştiri false[4]. Un alt teoretician, Kautilya, prezenta diferite modalităţi de distrugere a moralului adversarului, în special prin propagarea ştirilor alarmiste şi încurajarea intrigilor politice[5]. Norme asemănătoare privind lipsirea inamicului de dorinţa de a lupta se regăseau şi în gândirea militară persană din secolele III-VI d.Hr[6].

În secolul al XX-lea, diferite metode ale războiului politic, mai mult sau mai puţin sistematice, au fost folosite de numeroase state. Odată cu apariţia războiului total, vechea artă militară, care se baza pe forţa materială brută şi pe atributele ostăşeşti, a lăsat locul celei din domeniul intelectului. „Şi atunci, pe primul plan îşi fac apariţia forţele şi mijloacele derivate din cunoştinţele, frământările, preocupările şi necesităţile omului"[7]. Naţiunile devenind factorul principal al vieţii de stat, informaţiile cele mai apreciate au fost cele care „dezvăluie însuşi sufletul naţiunii respective, deoarece cuprind date privitoare la ideile, dorinţele, năzuinţele şi speranţele poporului, înclinaţiile, prejudecăţile, lipsurile, morala şi conştiinţa lui de rasă, capacitatea şi chiar modul de organizare a familiei"[8]. De asemenea, activitatea de influenţare psihologică şi de propagandă reprezintă unul dintre cele mai favorabile şi eficace mijloace prin care se pot realiza integrarea şi mobilizarea maselor. Această modalitate de purtare a războiului, care pentru a influenţa politica se foloseşte de idei, se numeşte război psihologic sau „acţiune asupra moralului"[9].

Acţiunile războiului psihologic sunt dirijate contra psihicului uman şi, uneori, substituie acţiunea militară. Mijloacele întrebuinţate în ducerea unui astfel de război sunt: viclenia, surpriza şi corolarul lor – panica sau teroarea, propaganda şi subversiunea[10].

Mijloacele prin care se realizează războiului psihologic poartă denumirea de acţiuni secrete. În accepţiunea comunităţii americane de informaţii, prin acţiuni secrete

[2] Colonel Roger Trinquier, *La Guerre*, Éditions Albin Michel, Paris, 1980, p. 12.
[3] *Apud* Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 249.
[4] Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura Antet Press XX, Bucureşti, 1993, p. 4.
[5] Ovidiu Trăsnea, *Filosofia politică. Momente și semnificații*, Editura Politică, Bucureşti, 1986, p. 73.
[6] *Apud* Richard H. Shultz, Roy Godson, *Dezinformatsia. Mesures actives de la stratégie soviétique*, Éditions Anthropos, Paris, 1985, p. 17.
[7] Ladislas Farago, *Războiul spiritelor. Analiza activității de informații și a spionajului*, f. e., 1958, p. 283.
[8] *Ibidem*, p. 25.
[9] *Ibidem*, p. 13.
[10] Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 248.

se înţelege încercarea unui stat de a-şi îndeplini obiectivele de politică externă prin desfăşurarea unor activităţi mascate, menite să influenţeze deciziile altui stat sau evenimentele şi circumstanţele de ordin politic, militar ori social din altă ţară[11]. John Bruce Lockart, fost reprezentant al Ministerului de Externe britanic cu o vastă experienţă în domeniul serviciilor secrete, foloseşte denumirea de acţiune politică specială ca sinonim pentru acţiunile secrete. În orice caz, sintagma este folosită în engleza britanică, deoarece definiţia vizează formele de influenţare a politicii prin intermediul ideilor[12].

Această nouă formă de purtare a războiului s-a datorat schimbărilor survenite în planul relaţiilor internaţionale. După anul 1945, odată cu apariţia Războiului rece, s-a trecut la un tip de conflict interstatal ocult sau „prin procură". Drept urmare, şi comunicarea în mediul internaţional a avut de suferit, aceasta îmbrăcând forme diverse, precum: propaganda, manipularea, dezinformarea, înşelarea etc. Nu este mai puţin adevărat şi că interpretarea informaţiilor prin prisma intereselor pe care diferiţi actori statali sau organizaţii internaţionale le-au avut pe parcursul Războiului rece au determinat apariţia distorsiunilor şi confuziilor în cadrul acestui tip de comunicare[13].

Fiecare stat a înţeles necesitatea de a încerca să deducă intenţiile altor state, să afle care sunt sursele acestora şi, prin corelaţie, şi ale lui. Astfel a apărut războiul secret, care a căpătat o formă mult mai elaborată în momentul în care actorii statali au hotărât să nu se limiteze la ascunderea reciprocă a obiectivelor şi mijloacelor şi să livreze informaţii false despre ei, cu scopul de a încuraja pe celălalt să intre într-o capcană sau pentru a-l face să dea înapoi[14]. Aşadar, se poate vorbi de existenţa unui război psihologic, care poate fi definit drept o „acţiune ofensivă deliberată, exercitată prin mijloace politice, intelectuale şi emoţionale asupra conştiinţei, a psihismului, a moralului şi a comportamentului populaţiei şi a forţelor armate adverse"[15]. O altă definiţie este cea dată de G. Lasswell în lucrarea *Encyclopédie des sciences sociales*, apărută în anul 1934, potrivit căreia „războiul psihologic acţionează în sensul unei distrugeri a legăturilor de ordin social tradiţional"[16]. De asemenea, într-un dicţionar militar american, apărut în anul 1948, definiţia războiului psihologic cuprindea „măsuri de propagandă concertate, exercitând o influenţă asupra opiniilor, a emoţiilor, a poziţiilor şi a comportamentului grupurilor adverse, neutre sau prietene, în scopul de a sprijini politica naţională"[17].

Definiţii ale războiului psihologic se întâlnesc şi în cadrul literaturii marxiste din statele comuniste. Astfel, războiul psihologic, numit şi război special, era definit ca „transpunerea în practică, în mod planificat şi coordonat, a măsurilor politice,

---

[11] Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt, *Războiul tăcut. Introducere în universul informaţiilor secrete*, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 125.
[12] *Ibidem*, p. 307.
[13] Constantin Hlihor, *Comunicarea în mediul internaţional contemporan*, în Paul Nistor (coord.), *Relaţii internaţionale. Lumea de ieri, lumea de mâine*, Editura PIM, Iaşi, 2007, pp. 180-207.
[14] *Dezinformarea – armă de război. Texte de bază prezentate de Vladimir Volkoff*, Editura Incitatus, Bucureşti, f. a., p. 129.
[15] Vladimir Volkoff, *Dezinformarea văzută din Est*, Pro Editură şi Tipografie, Bucureşti, 2007, p. 24.
[16] *Ibidem*, p. 63.
[17] *Ibidem*, p. 25.

economice, propagandistice, militare etc. împotriva unei ţări, grup de ţări şi mişcări de eliberare naţională, pentru destabilizarea lor sau pentru înlocuirea sistemului social existent, respectiv pentru aducerea lor în stare de dependenţă şi coordonare. Pentru a-şi atinge scopurile, forţele care planifică şi duc războiul special se folosesc de cele mai variate activităţi de influenţare psihologică şi de propagandă, de acţiuni de cercetare-informare, de presiuni politice, economice şi militare, inclusiv de acţiuni de diversiune, teroriste şi armate. Fie că este organizat independent, fie că intră în conceptul de agresiune armată, fiind astfel parte componentă a acesteia, războiul special se caracterizează prin acţiuni de influenţare psihologică şi de propagandă, care vizează influenţarea oamenilor, a psihicului lor. Aceste măsuri şi acţiuni au ca scop final modificarea atitudinii oamenilor şi a comportamentului lor. De aceea, se poate spune că activitatea de propagandă acţionează asupra societăţii, influenţând ideile, opiniile, atitudinea şi starea sufletească, determinând oamenii să accepte şi să acţioneze în conformitate cu un anumit ţel. Propaganda are propriul ei aspect politico-ideologic, juridic, economic, ştiinţifico-tehnic, cultural-artistic, sociologic şi psihologic. Activitatea de influenţare psihologică şi de propagandă se desfăşoară prin diferite forme şi mijloace, dar cele mai importante sunt: amplificarea zvonurilor, falsificarea documentelor, provocarea de disensiuni şi conflicte între diferite grupări, şantaj şi substituire, tentative de compromitere a unor membri din guvern etc"[18].

În ultima vreme se întrebuinţează o nouă formă de război psihologic, şi anume „războiul neocortical", care utilizează un limbaj cu imagini şi informaţii, menite a asalta mintea, a leza moralul şi a schimba voinţa[19].

Forme ale războiului psihologic

Sovietizarea ţărilor din Europa Centrală şi de Est a marcat, după cum se exprima Jean Cathala, nu numai o schimbare sau o pierdere a suveranităţii, ci şi o încorporare într-un alt univers, „într-o lume de instituţii, de practici şi de moduri de a gândi, care trebuie acceptate în bloc, fiindcă spiritualul şi lumescul, doctrina şi statul, regimul şi metodele de guvernare, patria şi partidul aflat la putere se confundă în el"[20]. Factorii de decizie americani au fost de la început convinşi că, atâta timp cât Uniunea Sovietică rămânea un stat mesianic, ideologia obliga la o expansiune crescândă a puterii comuniste[21]. Chiar dacă, începând cu mijlocul anilor '60, în contextul războiului din Vietnam, şcoala de istorici „revizionişti" a subliniat rolul Statelor Unite în declanşarea Războiului rece, dedus din fatalitatea expansionistă a unui capitalism al cărui aparat productiv ducea lipsă de debuşee şi din politica administraţiei Truman care, spre deosebire de cea a predecesorului său, era mai puţin înclinată spre compromis spre a

[18] *Războiul special – unele elemente ale activității de influențare psihologică și de propagandă*, în „Securitatea", nr. 3 (75)/1986, pp. 75-78.
[19] Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 248.
[20] Cit. în François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 352.
[21] Allan M. Winkler, *Trecutul apropiat. Eseuri și documente despre America de după cel de-al doilea război mondial*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1996, p. 44.

face să dureze alianța din timpul războiului[22], analiza pierde din vedere tocmai natura specifică a regimului sovietic şi caracterul unic al diplomaţiei acestui regim[23].

Deși, inițial, președintele Truman s-a arătat reticent față de propunerea lui William Donovan, fostul şef al OSS, de a ţine comunismul în şah prin subminarea Kremlinului[24], iar la 15 septembrie 1947 nu a fost de acord să autorizeze nou înființata CIA să desfăşoare activităţi subversive, trei luni mai târziu a aprobat ca agenția să inițieze „operațiuni psihologice subversive și de propagandă pentru contracararea activităților sovietice sau susținute de sovietici"[25], iar în anul 1948, prin Directiva nr. 10/2, „Consiliul Securității Naționale a abilitat CIA să inițieze operații politice şi paramilitare secrete acolo unde ar fi afectată securitatea națională a S.U.A."[26]. În acest scop a fost constituit Biroul de Coordonare Politică, condus de Frank Wisner, fost reprezentant al OSS în România. Wisner a văzut în existența Biroului o ocazie de a înarma forţele secrete, care puteau lupta cu sovieticii într-un viitor război. Nici una dintre aceste acţiuni nu a oferit informaţii despre natura ameninţării sovietice. Aşa cum se exprima unul din personajele romanului *Strigoiul lui Harlot* al scriitorului american Norman Mailer, în fond o istorie romanţată a CIA, „ai fi zis că suntem în stare să implantăm agenţi în toate ţările de dincolo de Cortina de fier şi n-am putut să împrăştiem nici măcar seminţe pentru păsări. Ori de câte ori am construit o reţea, tot de atâtea ori am descoperit că ruşii erau pe urmele ei. Ursul rusesc îşi poate transporta armata în orice punct de dincolo de Cortina de fier, iar noi nu avem un sistem de alarmă eficient"[27]. Documentele CIA declasificate în anul 2005 oferă un rezumat sec al evenimentelor: „Sovieticii i-au eliminat rapid pe agenți"[28]. Chiar dacă aceste misiuni paramilitare nu aduceau prea multe informații importante, ele aveau o valoare simbolică deosebită. După cum preciza unul din veteranii CIA, tipul acesta de misiuni „îi arătau lui Stalin că nu aveam de gând să stăm cu mâinile în sân. Şi asta era important, pentru că până atunci nu avuseserăm nici o operațiune în această țară"[29]. O altă interpretare a istoricilor perioadei Războiului rece a fost aceea că singurul obiectiv al operaţiunilor paramilitare era doar provocarea, pentru ca sovieticii să reacţioneze represiv şi brutal în ţările satelit, fiind astfel obţinute victorii propagandistice pentru Occident[30].

Foarte curând a ieșit la iveală și faptul că misiunile paramilitare care susţineau mişcările de rezistenţă nu îi puteau alunga pe sovietici din Europa de Est. Fie că a fost vorba de operaţiunile din Letonia, din octombrie 1945, când agenţii care aveau ca misiune stabilirea de contacte cu mişcarea de rezistenţă au fost capturaţi de NKVD, de rămăşiţele armatei naţionale poloneze a generalului Bor-Komorovski, regrupate sub

[22] Edward Pessen, *Losing our souls. The American experience in the Cold War*, Ivan R. Dee, Chicago, 1993, p. 221.
[23] François Furet, *op. cit.*, p. 420.
[24] Tim Weiner, *CIA. O istorie secretă*, Editura Litera Internațional, București, 2009, p. 16.
[25] *Ibidem*, p. 30.
[26] Jeffrey T. Richelson, *Un secol de spionaj. Serviciile de informații în secolul XX,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 244.
[27] Norman Mailer, *Strigoiul lui Harlot*, vol. I, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, p. 120.
[28] Tim Weiner, *op. cit.*, p. 43.
[29] *Ibidem*.
[30] John Ranelagh, *Ascensiunea și declinul CIA*, Editura All, Bucureşti, 1997, p. 274.

denumirea de Wolnosc i Niepodeglosc (WIN – „Libertate şi Independenţă") sau de Organizaţia Naţionaliştilor Ucrainieni (OUN), în întregul bloc sovietic, poliţiile secrete şi forţele armate erau mult prea puternice pentru a putea fi atacate cu şanse de succes de către mişcările de rezistenţă, chiar şi cu înzestrare tehnică şi de specialitate[31]. Acest fapt a ieşit cel mai bine în evidenţă în cursul revoluţiei maghiare de la Budapesta din anul 1956, când Allen Dulles, directorul CIA, dăduse asigurări Casei Albe că avea să creeze un grup clandestin pentru războiul politic şi militar cu ajutorul bisericii romano-catolice, a colectivelor ţărăneşti, a agenţilor recrutaţi şi a grupurilor de exilaţi. Acţiunea a eşuat însă complet. „Exilaţii pe care îi trimise să treacă graniţa dinspre Austria au fost arestaţi. Oamenii pe care încercase să-i recruteze s-au dovedit nişte mincinoşi şi nişte hoţi. Eforturile lui de a crea o reţea clandestină de informaţii în interiorul Ungariei se năruiseră. Îngropase arme în întreaga Europă, dar când a venit criza, nu a mai reuşit să le găsească"[32]. Era astfel evident că singura politică pe termen lung era aceea a unor acţiuni clandestine, menite să încurajeze afirmarea în Europa de Est şi a altor personaje precum Tito, răspândind „erezia comunistă în ţările satelit", mai ales în condiţiile difuzării raportului secret al lui Hruşciov cu privire la crimele stalinismului. În aceste condiţii, se arăta într-un document, „Statele Unite doresc să încerce, prin alte metode decât cele ale războiului, să strice relaţiile ţărilor satelit cu sovieticii şi să contribuie la reducerea treptată, până la o eventuală eliminare, a preponderenţei puterii lor în Europa de Est"[33].

Angajate în războiul rece şi temându-se de continua răspândire a ideilor comuniste şi de expansiunea Uniunii Sovietice, guvernele statelor occidentale s-au străduit să menţină canalele influenţei lor în Europa Răsăriteană[34]. În anul 1950 a fost înfiinţat postul de radio *Europa Liberă* care, prin atacurile dure împotriva URSS şi a regimurilor totalitare din Europa de Est, s-a plasat înaintea postului de radio *Vocea Americii* în cea ce privea combativitatea anticomunistă, transformându-se într-un actor cheie al războiului psihologic[35]. Această atitudine combativă se datora şi faptului că

[31] Cristopher Andrew, *CIA şi Casa Albă. Serviciul secret şi preşedinţia americană de la George Washington la George Bush ,* Editura All, Bucureşti, 1998, p. 165.
[32] Tim Weiner, *op. cit.*, p. 104. Până la revoluţia maghiară, Statele Unite recunoşteau, pe de-o parte, în mod oficial, că sateliţii est-europeni nu se pot desprinde de pe orbita sovietică, iar pe de altă parte încurajau „spiritul de rezistenţă" în ţările respective. Operaţiunile secrete şi sprijinul diplomatic aveau drept scop, conform Raportului Consiliului de Securitate Naţională nr. 174 din decembrie 1953, „crearea unor condiţii care vor permite, într-un moment favorabil din viitor, eliberarea statelor satelit". Dar, aşa cum se arăta într-un alt document confidenţial de politică externă, elaborat în iulie 1956, „Statele Unite nu sunt pregătite să poarte un război pentru a elimina dominaţia sovietică asupra sateliţilor săi" (Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 295).
[33] Cristopher Andrew, *op. cit.*, p. 157.
[34] Tatiana Pokivailova, *Problema controlului asupra informaţiilor în contextul politicii represive a Kremlinului şi a partidelor comuniste din ţările Europei de Est, 1949-1953 (Pe baza documentelor din arhivele ruse)*, în Romulus Rusan (ed.), *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953: Mecanismele Terorii*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, pp. 418-425.
[35] Bogdan Barbu, *Vin americanii! Prezenţa simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece, 1945-1971*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 214.

Europa era depozitara celor mai importante interese ale două sisteme politice, democraţia occidentală şi regimurile comuniste de tip sovietic[36].

Conform îndreptarului de politici din anul 1951, postul de radio *Europa Liberă* urma să-şi atingă obiectivele folosind patru mijloace principale:

1. amintind ascultătorilor că sunt guvernaţi de o putere străină al cărei scop nu este să promoveze interesul naţional, ci să urmărească scopurile imperialiste ale conducătorilor Rusiei;

2. prezentând goliciunea morală şi spirituală a comunismului ca ideologie şi incapacitatea comunismului ca sistem economic de a oferi un standard de viaţă acceptabil pentru clasa muncitoare;

3. inducând speranţa eliberării în cele din urmă, prin prezentarea convingătoare a abilităţilor, resurselor şi forţei militare a Vestului şi reiterând promisiunea că acesta intenţionează să acţioneze pentru ca ascultătorii să devină liberi;

4. răspândind nemulţumirea faţă de fiecare regim comunist, arătând incapacitatea oficialilor lor şi răspândind teama printre aceştia din urmă, prin denunţarea actelor confirmate de opresiune şi cruzime şi ameninţând cu represalii[37].

Un exemplu în acest sens l-a constituit emisiunea din 4 septembrie 1953, în care un comentator, al cărui nume nu era divulgat, enumera motivele pentru care cetăţenii români erau în drept să impună guvernanţilor lor o altă linie politică, economică şi socială, prin protest generalizat. În contextul politic de atunci, acţiunile pe care postul de radio le preconiza nu s-ar fi putut transpune în practică decât cu sacrificii imense şi, cu certitudine, s-ar fi încheiat cu un eşec dureros. Îndemnurile postului de radio la nesupunere faţă de regimul comunist, oferind ca argument estimarea conform căreia în România existau peste o sută de mii de partizani înarmaţi, era o modalitate de a trata dorinţele drept realitate, mai ales dacă ţinem cont că una dintre cauzele importante pentru care comunismul a fost introdus relativ repede în Europa de Est a constat în scăderea tonusului vital al naţiunilor din această parte de lume[38]. Radio *Europa Liberă* nu era însă un post independent, ci a fost subordonat până în anul 1973 Direcţiei Organizaţiilor Internaţionale din cadrul CIA, principalul neajuns al activităţii postului în anii '50 dovedindu-se a fi accentul excesiv pus pe tema eliberării Europei de Est de sub dominaţia comunistă. Desfăşurarea revoluţiei maghiare din anul 1956 a arătat că observaţia era întemeiată, postul de radio fiind deosebit de activ în susţinerea revoluţionarilor pe calea undelor, mulţi dintre aceştia ieşind în stradă însufleţiţi de încurajările auzite la radio, fiind propagată ideea că revolta de la Budapesta se bucura de o puternică susţinere în Occident şi că se apropia ceasul eliberării. Finalul nefericit al revoluţiei, înfrântă prin intervenţia Armatei Roşii, a declanşat un val de critici la adresa *Europei Libere*, acuzată că a răspândit speranţa eliberării, fără a lua în calcul posibilitatea unui eşec şi consecinţele acestuia[39]. Mai mult, în noiembrie 1956, guvernul vest-german a pornit o anchetă menită să elucideze cât de mare a fost implicarea Agenţiei Centrale

[36] Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 252.
[37] Bogdan Barbu, *op. cit.*, pp. 214-215.
[38] Mihai Pelin, *Operaţiunile „Meliţa" şi „Eterul". Istoria Europei Libere prin documentele de Securitate*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999, pp. 571-574.
[39] Bogdan Barbu, *op. cit.*, p. 217.

de Informaţii în ceea ce specialiştii războiului psihologic au numit încurajarea fără incitare a insurgenţilor maghiari din Budapesta de către postul de radio[40].

Autorităţile comuniste au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru ca cetăţenii români să nu afle de existenţa acestui post, folosind în acest scop mijloacele represive sau, în cazuri cu totul excepţionale, atacurile propagandistice din paginile ziarelor. Astfel, în RPR, „în scopul combaterii emisiunilor veninoase transmise de posturile de radio imperialiste", prin HCM nr. 754/1952, Ministerul Poştelor şi Telecomunicaţiilor „a înfiinţat un serviciu de măsurători (bruiaj) cu sarcina de a combate aceste emisiuni pe toate lungimile de undă"[41]. Cele mai importante staţii de bruiaj se aflau instalate în următoarele oraşe: Bucureşti, pentru bruierea „posturilor de radio imperialiste pe toate lungimile de undă română şi maghiară"; oraşul Stalin (Braşov), care combătea „programul posturilor imperialiste în limbile română, maghiară şi germană"; Timişoara, care combătea „posturile imperialiste în limbile română, maghiară, germană şi sârbă" şi Bacău, unde se găsea „staţia de radio UD1/2, care emitea program român pentru străinătate şi retransmiterile sovietice pentru străinătate în limbile: franceză, germană, spaniolă, italiană, greacă şi idiş, folosită şi pentru combaterea posturilor de radio imperialiste ce emit program calomnios la adresa URSS, RP Chineză şi Coreea, pe toate lungimile de undă", staţie care din punct de vedere tehnic era „una din cele mai puternice din Europa, cu o rază de acţiune de cca. 20.000 km"[42].

Bruiajul a fost stopat în România în iunie 1963, iar *Europa Liberă* a început să fie perceput aproape ca un post de radio local, devenind o alternativă viabilă la oferta deloc generoasă a posturilor naţionale[43].

Eşecul revoluţiei maghiare din anul 1956 a însemnat sfârşitul primei faze a războiului psihologic pe unde radio, care avea ca idee centrală pregătirea est-europenilor pentru eliberarea de sub regimurile comuniste. Strategia a fost schimbată datorită noului climat de „coexistenţă paşnică", concepţia Statelor Unite în lupta împotriva comunismului devenind una „evolutivă", centrată pe o competiţie de lungă durată, al cărui scop final era dovedirea superiorităţii sistemului american asupra celui sovietic şi pe promovarea modelului de viaţă american şi a valorilor occidentale în Europa de Est[44]. Din anii '60, în condiţiile apariţiei destinderii în cadrul Războiului rece, utilizând acordurile culturale bilaterale, prin organizarea de schimburi de bursieri Fulbright, expoziţii de artă, spectacole de teatru, traduceri de cărţi, editarea de publicaţii, schimburi de filme, programe de radio şi televiziune, a fost sporită prezenţa culturală a Statelor Unite în România. Se poate spune că, urmărind logica unei confruntări pe termen lung cu regimul comunist, programele americane au avut ca ţintă principală tinerii, „the decision-makers of tomorrow"[45]. La acestea s-a mai adăugat şi implicarea CIA, între sarcinile de bază ale compartimentului operaţiunilor clandestine aflându-se selecţionarea

[40] Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, p. 238.
[41] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 87348, vol. 1, f. 103.
[42] *Ibidem*.
[43] Bogdan Barbu, *op. cit*., p. 218.
[44] *Ibidem*, p. 217.
[45] *Ibidem,* p. 316.

liderilor rezistenţei anticomuniste. William Colby a relatat că s-a pus un mare accent pe constituirea organizaţiilor subversive şi pe asigurarea susţinerii politice a acestora. Acoperirile sub care CIA a acţionat în acest sens au fost, între altele: *Corpul Voluntarilor Păcii*, *Fundaţia burselor Fulbright* sau *Agenţia pentru Dezvoltare Internaţională*[46].

În privinţa obţinerii de informaţii credibile din blocul estic, confruntaţi cu eşecurile operaţiunilor de paraşutare desfăşurate pe teritoriul statelor comuniste, occidentalii au imaginat un mijloc deosebit de ingenios. Aşa cum remarca Ortega Y. Gasset, „funcţia de a comanda şi de a da ascultare este funcţia decisivă în orice societate (…). Dacă omul ar fi o fiinţă solitară, care accidental ar intra în relaţii de convieţuire cu celelalte, poate că ar rămâne neatins de asemenea repercusiuni ale puterii, ivite în deplasările şi crizele de comandă. Însă cum omul este o fiinţă socială în textura sa fundamentală, el este zguduit în natura sa intimă de mutaţii care, la drept vorbind, afectează imediat numai colectivitatea. De aceea, dacă un individ este luat în parte şi analizat, este suficient ca să aflăm, fără alte date, cum funcţionează în ţara sa conştiinţa despre comandă şi supunere”[47]. În acest sens, într-un „Raport privind procesul organizaţiilor informative paraşutate în RPR”, întocmit la 28 octombrie 1955 de către Bazil Raţiu, membru al Comitetului de Rezistenţă Română din Paris,[48] acesta propunea următorul plan pentru viitor: „Să se încerce scoaterea din România a elementelor preţioase (figuri importante) la diverse perioade, de două ori pe an (să spunem), care ne pot informa cu multă competenţă asupra realităţilor din ţară. Să nu exagerăm, dar instruirea unei echipe de 3 oameni, timp de 8-9 luni de zile (angajare de personal instructor, centre conspirative, personal recrutor şi de direcţie, paraşutaj, cursa avionului, asigurarea personalului ce face operaţia etc.) costă în medie 50.000 dolari. Scoaterea unui om din ţară, care a trăit în regimul comunist (într-un comandament sau minister ori întreprindere industrială etc.) costă între 1.500-2.000 dolari”[49]. Asemenea operaţiuni clandestine au continuat şi în cursul anilor '60. După cum rezulta dintr-o notă a Securităţii din 3 septembrie 1969 „privind unele acţiuni de scoatere ilegală din ţară a unor cetăţeni români”, „începând din anul 1966, scoaterea ilicită a unor cetăţeni români din ţară a devenit o preocupare pentru unele elemente străine. Acestea, acţionând individual sau organizate în bandă, îşi desfăşoară activitatea în schimbul unor venituri în valută străină sau lei româneşti de la persoanele ce urmează a fi scoase din RS România sau de la rudele şi cunoştinţele acestora din străinătate, dispuse să plătească în locul celor în cauză. S-a stabilit că aceste sume variază între 4-5.000 de dolari pentru o persoană sau echivalentul în valuta altei ţări. Până în prezent, cunoaştem că în RF Germania îşi desfăşoară activitatea două grupări, denumite *INFORM* şi *Ajutorul fugarilor*, care se ocupă cu scoaterea ilegală de persoane din ţările socialiste, inclusiv din RS

---

[46] Alexandru-Radu Timofte, *Lungul drum al serviciilor secrete către democraţie*, Editura ANI, Bucureşti, 2004, p. 110.

[47] Ortega Y. Gasset, *Revolta maselor*, Ediţia a II-a revăzută, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002, pp. 184-185.

[48] Pentru detalii referitoare la Bazil Raţiu, a se vedea Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice: destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securităţii*, Editura Compania, Bucureşti, 2002, p. 275.

[49] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 7, vol. 25, f. 227.

România"[50]. Pe lângă aceste grupări, mai acţionau „şi unele persoane din RSF Iugoslavia, Italia şi Grecia"[51]. În continuare, Securitatea înfăţişa şi scenariul prin care cetăţenii români erau scoşi peste graniţă: „După stabilirea persoanei care urmează să fie scoasă din ţară, a întocmirii «contractului» şi încasării unui avans, membrii grupării trec la căutarea şi recrutarea unui cetăţean străin, cu semnalmentele asemănătoare «clientului» din ţară. Celui recrutat i se oferă o excursie gratuită în România şi o sumă după reîntoarcerea sa din «misiune». În schimb, acesta este obligat ca, după intrarea în România, să predea paşaportul său şefului de echipă ce-l însoţeşte, iar după circa 2-3 zile să facă cunoscut autorităţilor româneşti despre pierderea sau furtul paşaportului, pentru a primi documente temporare în vederea plecării sale din ţară. La rândul său, şeful de echipă predă paşaportul cetăţeanului român care urmează a fi scos şi procedează la instruirea lui privind comportarea sa la trecerea frontierei. Dacă este cazul, cetăţeanului român i se face un machiaj, fiind dotat şi cu articole de îmbrăcăminte specifice ţării menţionate pe paşaport"[52]. Însoţite şi de acţiuni prin care se urmărea propagarea în mentalul colectiv a modului de viaţă occidental şi a emigrării ca unică soluţie pentru realizarea materială şi profesională a cetăţenilor, acestea au constituit un adevărat coşmar pentru regimul comunist, visul prosperităţii şi libertăţii occidentale servind ca un puternic suport psihologic împotriva comunismului[53].

O altă formă a războiului psihologic a constituit-o duelul publicistic dintre serviciile secrete occidentale şi cele comuniste. Un exemplu în acest sens îl oferă cazul lui Silviu Crăciunaş, un agent al Securităţii înfiltrat în exilul românesc. Astfel, acesta arăta că Occidentul folosea editarea unor lucrări anticomuniste pentru întreţinerea unei psihoze duşmănoase şi războinice împotriva ţărilor de democraţie populară, cum era şi cazul serviciului de informaţii britanic, care folosea editura Collins Press din Londra[54]. Crăciunaş mai afirma, fapt neprobat documentar până în prezent, că romanul *Doctor Jivago* al scriitorului rus Boris Pasternak, pentru care acesta a primit premiul Nobel pentru literatură, a fost elaborat în laboratoarele CIA.[55].

---

[50] *Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 3, f. 70.

[51] *Ibidem*, f. 74.

[52] *Ibidem*, f. 71.

[53] Florin Abraham, *Rolul factorilor externi în schimbările din blocul comunist în anii '80*, în „Arhivele Totalitarismului", nr. 3-4/2004, pp. 98-109.

[54] *Urme pierdute, urme regăsite. Cazul Silviu Crăciunaş,* ediţie îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre şi Iulia Moldovan, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 42.

[55] La rândul său, Crăciunaş cerea sprijinul Securităţii, pentru ca apariţia cărţii lui de memorii, *The Lost Footsteps,* să aibă efectul psihologic scontat în rândul emigraţiei, întrucât lucrarea era privită cu neîncredere de către serviciul de informaţii britanic. Într-un raport din anul 1961, Crăciunaş explica în ce consta această neîncredere: „Lipsa atacurilor din partea taberei comuniste în presa şi revistele din Anglia, Franţa, Uniunea Sovietică, China sau alte ţări comuniste este interpretată de Intelligence Service ca un mister ce trebuie descifrat cu orice preţ. Ei mi-au declarat pe faţă că îmi acordă acum o enormă încredere, dar nu totală. Dar încrederea va deveni totală, mi-au spus ei, după ce vor descifra misterul de mai sus. În acest sens, cred că situaţia descrisă mai sus ar trebui analizată de conducerea Securităţii RPR şi de Partid pentru a se decide dacă nu ar fi totuşi util misiunii mele în Occident să fie lansate unele atacuri cel puţin în presa din Anglia, Franţa şi URSS împotriva cărţii *The Lost Footsteps*". Ulterior, Crăciunaş semnala într-un alt raport

În replică, KGB-ul a apelat la unele edituri occidentale în scopul denigrării acţiunilor serviciilor secrete occidentale şi a dizidenţilor ruşi. O mostră a constituit-o publicarea, în octombrie 1965, a memoriilor fostului agent britanic recrutat de sovietici, Gordon Lonsdale, de către editura engleză The Garden City Press Limited, sub titlul *Twenty years of secret service* cu „ştirea şi aprobarea autorităţilor sovietice". Apariţia cărţii „a lezat autoritatea organelor contrainformative engleze şi americane, deoarece, în fond, conţinutul ei elogia calităţile morale şi intelectuale ale agenţilor serviciului de informaţii ale Uniunii Sovietice, fidelitatea lor faţă de ideologia îmbrăţişată şi ridiculiza incapacitatea organelor contrainformative anglo- americane"[56]. Pentru a atenua efectele negative în rândul opiniei publice a cărţii lui Lonsdale, „organele contrainformative engleze şi americane au hotărât de comun acord publicarea aşa-ziselor memorii ale lui Penkovski"[57].

Duelul publicistic reprezenta numai un aspect al războiului psihologic în care au fost angrenaţi defectorii din cele două tabere. Americanii au fost primii care şi-au dat seama de utilitatea folosirii pe scară largă şi în mod organizat a acestora şi au înfiinţat rapid un program special – *Defector Program* – administrat de CIA prin Interagency Defector Committee (IDC), în scopul de a coordona găzduirea şi exploatarea informativă a transfugilor. Până în anul 1990 au fost avuţi în vedere defectorii din Uniunea Sovietică, Cuba şi alte ţări ale Tratatului de la Varşovia[58].

O altă componentă extrem de importantă a războiului psihologic este dezinformarea. În timpul Războiului rece, în literatura politologică occidentală au apărut lucrări ce încercau să definească şi să explice resorturile dezinformării, precum şi mijloacele de contracarare a acesteia. Astfel, Vladimir Volkoff defineşte dezinformarea drept o manipulare a opiniei publice, în scopuri politice, folosind informaţii tratate cu mijloace deturnate[59]. Henri-Pierre Cathala propune următoarea definiţie: „Dezinformarea reprezintă ansamblul procedeelor dialectice puse în joc în mod intenţionat, pentru a reuşi manipularea perfidă a persoanelor, grupurilor sau a unei întregi societăţi, în scopul de a le devia conduitele politice, de a le domina gândirea sau chiar de a le subjuga. Presupune disimularea surselor şi scopurilor reale, precum şi intenţia de a face rău, printr-o prezentare deformată sau printr-o interpretare tendenţioasă a realităţii. Este o formă de agresiune care caută să treacă neobservată. Se înscrie în rândul acţiunilor psihologice subversive"[60].

În privinţa acţiunilor de dezinformare practicate de Occident împotriva regimurilor de tip sovietic, acestea au fost îngreunate de faptul că în statele totalitare absenţa comunicării libere şi, în general, îngrădirea circulaţiei oamenilor şi ideilor, controlul poliţienesc omniprezent, bazat pe ubicuitatea delaţiunii, precum şi existenţa

mulţumirea serviciului britanic de informaţii faţă de atacurile la adresa cărţii sale din presa comunistă (*Ibidem*).

[56] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 2, f. 131.

[57] *Ibidem*.

[58] Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România*, Editura Elion, Bucureşti, 2003, p. 123.

[59] Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*, Editura Antet, Bucureşti, f. a., p. 25.

[60] Henri-Pierre Cathala, *Epoca dezinformării*, Editura Militară, Bucureşti, 1991, p. 24.

unui „punct de vedere oficial" se opun pătrunderilor străine[61]. Totuşi, în timpul Războiului rece, Occidentul a organizat o activitate de dezinformare în scopul apărării şi promovării intereselor proprii şi realizarea trinomului specific oricărui război secret: informaţii, acţiune, protecţie[62]. Potrivit unui documentar realizat de către Securitate, în ţări precum SUA, Marea Britanie, RFG şi Danemarca, unde se acorda o mare importanţă principiul coordonării de către un centru unic a întregii activităţi de dezinformare, „au fost constituite organisme specializate, care iniţiază şi pun în aplicare asemenea acţiuni"[63]. Astfel, în Statele Unite, Direcţia de dezinformare din cadrul CIA a fost chemată deseori pentru a contribui la formularea direcţiilor de perspectivă ale politicii externe şi la pregătirea unor acţiuni de ordin strategic[64]. Conform Securităţii, pentru realizarea acestor acţiuni, Direcţia dispunea de cadre şi, în anumite situaţii, de birouri şi secţii de dezinformare, care funcţionau acoperit în diferite departamente ale administraţiei de stat, în cadrul direcţiilor marilor ziare, a posturilor de radio şi televiziune, a unor edituri şi fundaţii, precum şi în cadrul unor institute de cercetări[65]. În perioada Războiului rece, în cadrul relaţiilor Statelor Unite cu regimurile comuniste, direcţiile speciale din cadrul CIA şi serviciile secrete militare americane au primit un important sprijin din partea administraţiilor americane care s-au succedat la conducere[66].

În Marea Britanie, unde acţiunile de dezinformare aveau o veche tradiţie, coordonarea aparţinea Comitetului Unificat de Informaţii (Joint Intelligence Committee), subordonat primului ministru. Din acest Comitet făceau parte „cadre cu experienţă în domeniul muncii de informaţii şi contrainformaţii", precum şi un subsecretar al Ministerului de Externe, prin intermediul căruia se puneau în aplicare sarcinile ce priveau Foreign Office-ul şi ambasadele britanice din străinătate. În realizarea acţiunilor de dezinformare, legate nemijlocit de activitatea politico-diplomatică, de propagandă, de difuzare a ştirilor şi cenzură, erau folosite principalele departamente ale Foreign Office-ului, precum şi Comitetul pentru informare, presă şi radio-televiziune, condus de un subsecretar de stat al Ministerului Apărării[67]. Printre mijloacele şi procedeele de realizare a acţiunilor de dezinformare ale serviciului de informaţii britanic amintim: folosirea agenţilor dubli, „fie că este vorba de agenţi străini descoperiţi şi determinaţi să lucreze pentru englezi, fie agenţi ai lor, care au trădat şi pe care îi alimentează cu informaţii false ori îi determină să continue «colaborarea» cu spionajul advers"[68], „pătrunderea în reţeaua serviciilor adverse de informaţii", „lăsarea în libertate a agenţilor adverşi descoperiţi, controlarea activităţii acestora şi furnizarea de date false pe care ei le transmit cu conştiinciozitate şi bună credinţă centralei lor"[69],

[61] *Ibidem*, p. 243.
[62] Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*…, p. 113.
[63] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 98.
[64] *Ibidem*, f. 99.
[65] *Ibidem*.
[66] Idem, dosar nr. 6559, f. 21.
[67] *Ibidem*.
[68] Lt.-maj. N. Călugăriţa, *Serviciul de informaţii britanic. Câteva caracteristici, mijloace şi procedee de acţiune*, în „Securitatea", nr. 1 (21)/1973, pp. 49-55.
[69] *Ibidem*, p. 51.

„crearea de suspiciuni că ar colabora cu Serviciul de informaţii britanic asupra unor persoane care nu au nici o legătură cu acesta sau alimentarea unor astfel de suspiciuni asupra unor foşti agenţi ai lor, deja descoperiţi şi abandonaţi, deschizând astfel o pistă falsă pe care contraspionajul advers, dacă se angajează, îşi risipeşte forţele şi nu ajunge la nimic", „lansarea a două sau mai multe legende pentru acoperirea unor acţiuni, cadre sau sedii, greu ori imposibil de verificat, ori crearea unei atmosfere de «mister» în jurul acestora, întreţinută prin literatură, programe de televiziune etc", înscenări, farse ori substituiri de persoane[70].

În alte ţări, precum Franţa sau Israel, activitatea de dezinformare era desfăşurată nemijlocit de serviciile de informaţii[71]. Astfel, în Franţa, acţiunile de dezinformare de amploare care vizau politica externă se puneau în aplicare de către organele de informaţii numai după primirea avizului din partea primului ministru[72]. Alături de Centrul operativ de dezinformare, specializat în derularea acestui gen de acţiuni, exista şi un Institut special de studii în probleme de dezinformare, care avea drept obiectiv fundamental analiza informaţiilor pe plan mondial prin prisma apărării şi promovării intereselor naţionale ale Franţei în relaţiile cu alte state. Acest Institut dispunea de reviste de specialitate cu circuit restrâns şi de cadre care activau sub diverse acoperiri în cadrul unor ministere şi instituţii centrale, precum şi în organele de presă şi radio-televiziune[73].

În Israel, activitatea de dezinformare era coordonată de un serviciu special de influenţă şi dezinformare, care folosea în mod intens organizaţiile sioniste şi coloniile evreieşti răspândite în aproape toate ţările globului, îndeosebi pentru atragerea simpatiei opiniei publice internaţionale de partea Israelului, în disputa cu ţările arabe[74].

În accepţiunea sovieticilor, dezinformarea reprezenta o răspândire de ştiri false, în mod intenţionat, în scopul de a induce în eroare[75]. Deşi aceştia au afirmat întotdeauna că dezinformarea este străină de statul sovietic, fiind o caracteristică a lumii burgheze[76], termenul şi-a început cariera în mediul comunist încă din anii '20. În practicarea dezinformării, sovieticii au găsit un îndrumar în afirmaţiile lui Lenin, care recomanda comuniştilor „să fie pregătiţi să folosească la nevoie tot felul de şiretlicuri, planuri şi stratageme ilegale, să nege şi să ascundă adevărul. Politica comunistă vizează în mod concret învrăjbirea în rândurile inamicilor. Cuvintele mele erau alese în aşa fel încât să provoace ura şi confuzia, nu pentru a convinge adversarul, ci pentru a-l disloca,

[70] *Ibidem*, p. 52.
[71] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 98.
[72] *Ibidem*, f. 99.
[73] Idem, dosar nr. 6559, f. 22.
[74] *Ibidem*.
[75] B. N. Ponomarev, *Dicţionar politic*, Editura Politică, Bucureşti, 1959, p. 194.
[76] Spre exemplu, în *Dicţionarul politic*, reeditat, în URSS, în anul 1978, există menţiunea că dezinformarea „este utilizată pe larg de presa burgheză, radio, televiziune şi celelalte mass-media, fiind arma lor privilegiată pentru campaniile anticomuniste şi calomniile la adresa ţărilor socialiste" (*Dezinformarea – armă de război…*, p 134).

nu pentru a-i îndrepta greşelile, ci pentru a-l distruge, măturându-i structurile de pe suprafaţa globului"[77].

Dezinformarea a fost atât de apreciată de către sovietici, încât, în anul 1957, aceştia au creat un serviciu special în acest scop, Departamentul D, aparţinând Direcţiei I din cadrul KGB, condus de generalul Ivan Ivanovici Agaianţ şi care avea legătură directă cu Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice[78]. Potrivit unui raport întocmit de CIA, „acest organism de dezinformare urmăreşte neutralizarea serviciilor Departamentului de Stat, Departamentului Apărării şi a FBI". Ca metode de lucru ale Departamentului D, raportul enumera: difuzarea ştirilor false prin presa comunistă şi procomunistă din toate ţările, precum şi răspândirea dezinformărilor prin documente contrafăcute[79]. Pe lângă îndeplinirea acestor sarcini, Departamentul D superviza operaţiunile de dezinformare desfăşurate de serviciile de securitate din celelalte ţări ale lagărului comunist[80].

În anul 1968, Departamentul D din cadrul Direcţiei I din KGB a fost transformat în Departamentul A, nefiind vorba doar de o simplă schimbare de denumire, ci de atribuirea unor noi sarcini: „dezinformarea serviciilor de spionaj străine asupra unor probleme de ordin politic, economic, militar, tehnico-ştiinţific şi contrainformativ, în scopul apărării potenţialului ţării; demascarea, compromiterea şi anihilarea unor grupări reacţionare ale emigraţiei din ţările capitaliste; influenţarea unor guverne, cercuri politice şi economice a unor personalităţi din Occident în sensul cerut de interesele sovietice respective"[81]. De asemenea, în anul 1970, generalului Agaianţ, care decedase, i-a urmat la conducerea Departamentului adjunctul său, Serghei Alexandrovici Kondracev[82].

Ca mijloace şi procedee de acţiune în realizarea acţiunilor de dezinformare sovieticii utilizau distribuirea de documente, scrisori, manuscrise, fotografii falsificate ori fabricate, propagarea zvonurilor răuvoitoare sau orientate şi a informaţiilor false de către agenţi, înşelarea străinilor care vizitau Uniunea Sovietică, precum şi acţiunile psihologice[83]. Pe lângă termenul *dezinformatsia*, sovieticii au inclus în limbajul politic şi pe cel de măsuri active (*aktivnyye meropriatia*), ce avea un sens mai larg decât cel al acţiunilor secrete, referindu-se atât la „tehnicile deschise, cât şi la cele secrete, aplicate în vederea influenţării evenimentelor, strategiilor şi acţiunilor altor ţări"[84].

Principala motivaţie a folosirii celor două tehnici în acţiunea politică ţinea, în primul rând, de raţiuni ideologice; conform sovieticilor, coexistenţa paşnică nu anula continuarea confruntării internaţionale dintre forţele imperialiste şi cele antiimperialiste,

[77] *Apud* Henri-Pierre Cathala, *op. cit.*, p. 22. A se vedea, de asemenea, şi *Dezinformarea – armă de război…*, pp. 140-141.
[78] *Ibidem*, p. 14.
[79] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 1, f. 134.
[80] Richard H. Shultz, Roy Godson, *op. cit.,* p. 43.
[81] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 100.
[82] *Dezinformarea – armă de război…*, p. 14.
[83] *Ibidem*, p. 141.
[84] Richard H. Shultz, Roy Godson, *op. cit.*, p. 19.

scopul final pe termen lung fiind victoria acestora din urmă. În consecinţă, coexistenţa paşnică putea oferi un mediu propice pentru consolidarea socialismului internaţional[85].

În România comunistă, Serviciul D – „dezinformarea serviciilor de spionaj străine” a fost înfiinţat în aprilie 1968. În afara „serviciilor de spionaj străine”, acţiunile de dezinformare erau organizate şi împotriva „unor organisme politice, guvernamentale, militare, economice şi culturale, care desfăşoară o activitate ostilă statului român”, în scopul „apărării şi promovării intereselor Republicii Socialiste România în legătură cu acţiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural ce urmează a fi întreprinse atât pe plan intern şi extern”. Acţiunile de dezinformare erau coordonate de către Consiliul Securităţii Statului, care avea ca sarcină să colaboreze atât cu Serviciul D, cât şi cu „ministerele şi celelalte organe centrale, care, potrivit competenţei lor şi normelor legale, întreţin contacte cu misiunile diplomatice acreditate în Republica Socialistă România, cu organisme politice, guvernamentale, economice, militare, culturale şi turistice străine”. Primul şef al acestui serviciu a fost locotenent-colonelul Mihail Bozianu, de la 1 decembrie 1971 conducerea serviciului revenind generalului-maior Mihai Ilie. I-a urmat în funcţie, în aprilie 1977, generalul-maior Dumitru Borşan, care mai înainte îndeplinise funcţia de şef al Direcţiei I Informaţii Interne din cadrul DSS, sfârşitul regimului comunist găsind la conducerea serviciului pe colonelul Dumitru Tatu, care avea în subordine 20 ofiţeri şi 2 subofiţeri[86].

În ceea ce priveşte confruntarea ideologică dintre cele două regimuri politice, aceasta a continuat şi în timpul perioadei de „destindere”. În aprilie 1968, Comitetul Central al PCUS a adoptat o rezoluţie, în care se arăta că „stadiul actual al evoluţiei istorice este caracterizat printr-o agravare a luptei ideologice între capitalism şi socialism”[87]. Analiza pornea de la ideea că una din concluziile majore ale „teoriei convergenţei” sau „destinderii” era, în opinia americană, faptul că ţările socialiste vor deveni din ce în ce mai occidentale, pe măsură ce se intensifică contactele cu ele. După cum afirma Henry Kissinger, „înţelegerea aspectelor mult mai substanţiale, mai subtile şi mai puţin materiale ale culturii occidentale, adică respectul demnităţii umane şi exprimării individuale, va urma în mod firesc (în ţările comuniste)”[88], fapt denunţat de comunitatea socialistă drept „un război psihologic dus împotriva URSS şi a celorlalte ţări socialiste, împotriva tuturor forţelor progresului social”[89]. Invazia Cehoslovaciei în august 1968 de către armatele Tratatului de la Varşovia a făcut ca această teză să fie reluată în mai multe rânduri. Astfel, presa sovietică acuza Occidentul că doreşte transformarea regimului comunist de la Praga într-unul de sorginte social-democrată,

---

[85] Stefano Guzzini, *Realism şi relaţii internaţionale. Povestea fără sfârşit a unei morţi anunţate: realismul în relaţiile internaţionale şi în economia politică internaţională*, Institutul European, Iaşi, 2000, p. 179.

[86] Pentru detalii, a se vedea Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Război psihologic împotriva Occidentului. Acţiunile de dezinformare ale Securităţii în timpul regimului comunist*, în Ionuţ Nistor, Paul Nistor (coord.), *Relaţii internaţionale. Lumea diplomaţiei, lumea conflictului*, Editura PIM, Iaşi, 2009, pp. 250-273.

[87] Zbigniew Brzezinski, *La révolution technétronique*, Calman-Lévy, Paris, 1971, p. 186.

[88] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 19, f. 143.

[89] V. Kassis, L. Kolossov, M. Mikhaïlov, B. Piliatskine, *Pris en flagrant délit*, Editions du Progrès, Moscou, 1977, p. 6.

denumind această strategie drept o „contrarevoluţie desfăşurată în mod paşnic, cu scopul anihilării voinţei suverane a popoarelor revoluţionare”[90].

Analiza relaţiilor dintre Occident şi regimurile comuniste din perioada „destinderii” i-au făcut pe unii autori să afirme că războiul ideologic ce se derula urmărea cucerirea spiritelor, după unii, sau a sufletelor, după alţii, centrul de luptă fiind situat la rândul său pe tărâm psihologic: doctrină şi contradoctrină, propagandă şi contrapropagandă, în care adversarul şi acţiunea psihologică ocupau spaţiul de luptă. Doctrina comunistă a folosit această tactică în cadrul războaielor coloniale, unde motivaţiile şi solidaritatea culturală din tabăra opusă nu erau luate în seamă, deoarece nu populaţia, cu aspiraţiile ei, îl creează pe rebel, ci rebelul, prin persuasiune, perverteşte populaţia[91]. Aceste principii au fost aplicate însă şi în cadrul operaţiunilor secrete. După cum se consemna într-un document CIA din 25 martie 1969, Radio *Europa Liberă* şi Radio *Libertatea*, în funcţionarea cărora, timp de douăzeci de ani, fuseseră investiţi mai bine de 400 milioane de dolari, întreţineau flacăra speranţei în Europa de Est. Emisiunile celor două posturi de radio erau ascultate de treizeci de milioane de oameni, deşi Moscova cheltuise 150 de milioane de dolari pentru a le bruia frecvenţele. În plus, de la sfârşitul anilor ’50, organizaţiile *Europa Liberă* şi *Libertatea* distribuiseră două milioane şi jumătate de cărţi şi jurnale în Uniunea Sovietică pentru promovarea libertăţii intelectuale şi culturale[92].

În acelaşi timp, conferind Uniunii Sovietice imaginea unui stat care se îndrepta spre un pluralism instituţional, diplomaţii şi oamenii politici occidentali au recurs la o metodă tradiţională, aceea de a încerca să-şi exercite o influenţă asupra politicii URSS prin intermediul conducătorilor sovietici „bine intenţionaţi la adresa Occidentului” şi a ambasadorilor care „îi înţeleg pe aceştia”. La rândul lor, şi serviciile secrete au folosit această formă a operaţiunilor speciale denumită „consiliere politică”, deoarece acestea au fost şi sunt întotdeauna interesate de oameni-cheie, care iau şi duc la îndeplinire deciziile politice, dar şi de multe alte persoane, mai puţin importante. Un exemplu în acest sens îl constituie biografia lui Eduard Şevardnadze, CIA fiind interesată de toate datele şi elementele de cunoaştere de la prima tinereţe şi cariera politică din Georgia natală, la eclipsa şi redresarea sa politică de mai târziu, până când şi-a desfăşurat activitatea de ministru de externe a Uniunii Sovietice[93].

Semnarea, la 1 august 1975, a Actului Final al Conferinţei de la Helsinki de către reprezentanţii a 25 de state, printre care şi România, a reprezentat introducerea unui cal troian al Occidentului în lumea comunistă, deoarece se acorda statelor semnatare autoritatea de supraveghere a modului în care erau respectate drepturile omului, în special al dreptului la emigrare. Ca urmare a Reuniunii de la Belgrad, din 4 octombrie 1977, dizidenţa, definită ca o luptă pentru drepturile inalienabile ale persoanei umane, luptă dusă cu respectarea principiilor legalităţii, nonviolenţei şi transparenţei, a crescut în amploare, fapt ce a făcut ca serviciile de securitate din ţările comuniste să o eticheteze ca fiind pusă „în slujba duşmanului capitalist”. Astfel, într-un

[90] Vezi Zbigniew Brzezinski, *op. cit.,* p. 186.
[91] Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 252.
[92] Tim Weiner, *op. cit.*, p. 224.
[93] Stan Petrescu, *op. cit.*, p. 271.

raport al Securităţii din 14 octombrie 1981 „referitor la acţiuni ale Europei Libere şi CIA privind stimularea activităţii de dizidenţă în RS România", se arăta că „CIA şi-a intensificat acţiunile de stimulare şi sprijinire a elementelor dizidente din ţările socialiste, ca urmare a orientărilor administraţiei Ronald Reagan, potrivit cărora, activităţile dizidente ajută politica specifică a SUA în raporturile sale cu URSS şi-i creează avantaje în dialogul care-l are cu fiecare ţară socialistă în parte". Făcând referire la apariţia, în anul 1980, a sindicatului polonez *Solidaritatea* la şantierul naval din Gdansk, raportul menţiona că, „după aprecierile unor cercuri ostile din SUA, RF Germania şi Franţa, «experienţa poloneză» poate fi extinsă şi în alte ţări socialiste, pentru a crea stări conflictuale şi de nesupunere în interior (…). Această hotărâre, privind stimularea şi sprijinirea acţiunilor de dizidenţă în ţările socialiste, a fost luată în cursul lunii iulie 1981, după ce preşedintele Ronald Reagan şi-a prezentat poziţia faţă de această problemă"[94]. În continuare, raportul enumera principalele versiuni prin care postul de radio *Europa Liberă* urmărea acreditarea următoarelor idei:

„- Criza economică din România nu are şanse de a fi depăşită sau cel puţin ameliorată în actualele tipare politice rigide, de tip stalinist. Se impune o cointeresare şi liberalizare, urmând exemplul economic al RP Ungare.

- Situaţia politică internă represivă încurajează emigrarea în masă a persoanelor.

- Actualul cadru politic de tip stalinist frânează dezvoltarea unei democraţii reale, chiar socialiste, şi va duce în mod inevitabil la o explozie socială.

- Condiţiile de viaţă şi muncă ale muncitorilor reclamă organizarea lor pe alte baze decât formele sindicale existente. În context se popularizează iniţiativele întreprinse pe linia creării Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România şi alte forme.

- Revoluţia agrară concepută de partid este sortită eşecului, întrucât este exclusă iniţiativa particulară şi cointeresarea materială.

- Intelectualitatea este deprofesionalizată şi redusă la tăcere. Singura modalitate de a se realiza ar constitui-o emigrarea în Occident.

- Tineretul, indiferent de provenienţa socială, este lipsit de orice perspectivă de realizare. Încurajarea formelor occidentale de manifestare a tineretului şi scoaterea sa de sub influenţa PCR.

- Omul nou conceput de partid contravine tradiţiilor şi idealurilor româneşti.

- Sunt încălcate în mod sistematic libertăţile religioase şi de conştiinţă ale individului"[95].

Programele de trimitere de arme către rezistenţa antisovietică din Afganistan şi războiul psihologic pentru susţinerea dizidenţilor din Uniunea Sovietică, Polonia şi Cehoslovacia aveau să se dovedească printre cele mai importante operaţiuni ale CIA din timpul Războiului rece[96]. De asemenea, alegerea, în anul 1978, a primului papă de origine est-europeană i-a determinat pe liderii comunişti să tragă concluzia că Vaticanul

---

[94] Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa, *Securitatea. Structuri/Cadre, Obiective şi Metode,* vol. II (1967-1989*)*, CNSAS, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2006, p. 545.

[95] *Ibidem*, p. 546.

[96] Tim Weiner, *op. cit.*, p. 280.

începuse „o luptă politico-ideologică împotriva ţărilor socialiste”[97]. Acţiunile au culminat cu înfiinţarea, în anul 1989, de către Departamentul de Stat al SUA, prin intermediul CIA, a unei structuri informative denumită Trust Organization, care avea sediul central în California şi filiale în Austria şi RFG. Această organizaţie, în rândul căreia se aflau foşti ofiţeri de informaţii transfugi, proveniţi din România, URSS, Polonia şi Cehoslovacia – printre care se numără şi fostul general-locotenent de Securitate Ion Mihai Pacepa – a primit ca misiuni de a începe şi sprijini mişcarea de dizidenţă în ţările socialiste, organizarea şi dirijarea activităţilor informative în rândul emigraţiei originare din aceste ţări, iniţierea unor acţiuni îndreptate împotriva statelor socialiste prin intermediul elementelor ostile din rândul emigraţiei şi a dizidenţilor. Printre acţiunile reuşite ale lui Trust Organization a fost, potrivit Notei nr. 00444 din 14 noiembrie 1989 a Centrului de Informaţii Externe, destabilizarea situaţiei politice din Polonia, Ungaria şi RDG, urmând ca, din a doua jumătate a lunii noiembrie 1989, atenţia urma să fie concentrată pe spaţiul României şi Cehoslovaciei[98].

Intrarea Uniunii Sovietice, începând cu mijlocul anilor ’70, într-o lungă perioadă de recesiune economică a determinat iniţierea unei politici de reforme menite să încerce a salva sistemul comunist. Ideea de *perestroika* a prins contur în mediile academice protejate de KGB şi treptat a ajuns până în vârful puterii, la instanţele conducătoare ale PCUS, iniţial la un grup restrâns din interiorul Biroului Politic, care l-au sprijinit pe Gorbaciov. Extinderea la nivelul întregului imperiului a fost încredinţată KGB, la fel ca şi măsurile profilactice, menite să împiedice ca procesul să depăşească limitele preconizate. De asemenea, KGB a urmărit susţinerea politicii de putere concepută de Mihail Gorbaciov, care dorea o hegemonie *soft* asupra ţărilor din Europa Centrală şi de Est, prin acceptarea de către acestea a modelului *perestroikăi*[99]. Cedările succesive în faţa Occidentului s-au făcut, după cum remarcă unii analişti, pentru a permite Rusiei – moştenitoarea defunctei URSS – să evite căderea la statutul de putere de rangul doi şi să se rămână în prim-planul politicii mondiale[100].

Menţinerea comunismului de tip sovietic o perioadă atât de mare de timp, înglobând aici şi ţările Europei de Est, s-a datorat, în principal, existenţei a două elemente: folosirea terorii ca mijloc de guvernare şi a războiului psihologic. În momentul în care Gorbaciov le-a înlocuit cu *perestroika* şi *glasnosti*, comunismul s-a destrămat.

Concluzii

Acţiunea psihologică depinde în bună măsură de caracterul doctrinei care a iniţiat-o. Acest concept promovat de Şcoala Superioară de Război de la Paris şi-a demonstrat cu prisosinţă valabilitatea în timpul Războiului Rece. Mijloacele prin care

---

[97] Vasili Mitrokhin, Cristopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa şi în Vest*, Editura Orizonturi, Editura Sirius, Bucureşti, 2003, p. 512.

[98] Cristian Troncotă, *op. cit.*, pp. 124-125.

[99] Dr. Constantin Buchet, *Evenimentele internaţionale din perioada 1985-1989 reflectate în documentele Centrului de Informaţii Externe (CIE)*, în Clio/1989, nr. 2(6)/2007, pp. 5-29.

[100] Mihail E. Ionescu, *Sfârşitul comunismului de tip sovietic*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 12 (40)/1999, pp. 10-13.

acţiunea psihologică se realizează sunt variate şi cuprind: viclenia de război, intoxicarea, propaganda albă, propaganda neagră, influenţa şi dezinformarea, pe care statele care o practică o încredinţează serviciilor speciale.

Făcând din influenţarea factorilor de decizie din cadrul unui stat miza supremă a luptei, războiul psihologic reprezintă ceea ce în cadrul relaţiilor internaţionale se numeşte realizarea unei politici de prestigiu a unui stat.

De-a lungul întregii perioade a Războiului Rece, prin formele specifice ale războiului secret, ai cărui actori sunt serviciile de informaţii, s-a grăbit sfârşitul regimului comunist[101]. Până în prezent, au fost propuse patru explicaţii pentru eşecul comunismului de tip sovietic: criza economică, pierderea legitimităţii politice, dezintegrarea produsă de naţionalism şi pierderea încrederii elitelor[102]. Astfel, programele de manipulare perfecţionate de către Occident au vizat nu numai o operaţiune de influenţă, cât mai ales formarea unui mod de gândire şi pregătirea destinatarului pentru receptarea comunicaţiilor manipulatoare şi pregătirea opiniilor şi a dorinţelor pe care se poate pedala[103]. Un exemplu în acest sens îl constituie cazul României comuniste, care a încercat să conserve avantajul independenţei parţiale în cadrul Tratatului de la Varşovia, gestionarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică fiind una din cele mai mari provocări cu care elita politică s-a confruntat. Probabil aceleaşi raţiuni au stat şi la baza calificării lui Ceauşescu de către revista britanică „The Economist" drept „un de Gaulle al Estului Europei"[104]. Pentru o bună perioadă de timp, această percepţie a dominat strategia politică occidentală faţă de regimul politic din România, deşi sovieticii, de exemplu, prin agentul de influenţă Charles Pathé în revista „Synthèse", finanţată de KGB, îl caracteriza drept xenofob şi dominat de nepotism[105]. Alegerea lui Mihail Gorbaciov la Kremlin a pus capăt percepţiei Occidentului despre „devierea românească", aceeaşi revistă „The Economist" calificându-l, la 22 aprilie 1989, pe Nicolae Ceauşescu drept „un împărat diabolic"[106]. Acest fapt ne arată că, deşi nu este indicat ca un stat să se mulţumească cu o reputaţie a puterii inferioară celei deţinute în realitate, este, de asemenea, greşit să se iniţieze o politică de cacealma, aşa cum a fost concepută de către regimul comunist din România când a trasat realizarea acţiunilor de dezinformare, propagandă şi contrapropagandă aparatului de Securitate. „O politică de cacealma poate reuşi uşor pe termen scurt, dar pe termen lung doar dacă este capabilă să amâne la nesfârşit testul performanţei reale, iar acest lucru nici măcar cea mai bună

[101] Potrivit lui Victor Marcheti şi John D. Martis, autorii lucrării *The CIA and the Cult of Intelligence*, războiul secret cuprinde următoarele forme: consilierea politică, finanţarea organizaţiilor politice şi profesionale, operaţiunile economice speciale, pregătirea personalului, operaţiunile politice sau paramilitare insurgente destinate loviturilor de stat şi războiul informaţional (*apud* Alexandru-Radu Timofte, *op. cit.*, p. 112).

[102] Florin Abraham, *op.cit.*, p. 103.

[103] Vladimir Volkoff, *Dezinformarea văzută din Est*…., p. 66.

[104] Mioara Anton, *Ieşirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, Academia Română, INST, Bucureşti, 2007, pp. 203-204.

[105] Richard H. Shultz, Roy Godson, *op. cit.*, p. 186.

[106] Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relaţii româno-americane (1940-1990)*, Institutul European, Iaşi, 2002, p. 544.

conducere nu-l poate garanta[107]. În pofida eforturilor diplomatice depuse de sovietici în perioada destinderii, de a denunţa propaganda occidentală ca fiind incompatibilă cu principiile proclamate la Helsinki[108], spargerea blocadei informaţionale, când a ieşit tot mai mult în evidenţă faptul că, deşi revoluţionară în teorie, în realitate, ideologia comunistă era conservatoare şi animată de o tristă ortodoxie politică şi socială[109], a jucat un rol important în prăbuşirea acestor regimuri.

[107] Hans J. Morghentau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, Iași, 2007, p. 126.
[108] Jean Chiama, Jean François Soulet, *Histoire de la dissidence. Oppositions et révoltes en URSS et dans les démocraties populaires de la mort de Staline à nos jours*, Éditions du Seuil, Paris, 1982, p. 46.
[109] Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, p. 175.

IV. RECENZII. NOTE DE LECTURĂ

Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeş, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, vol. I, Iaşi, Editura Polirom, 2009, 524 p.

Angrenat într-un amplu proces de analizare a aspectelor represive ale regimului comunist, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România îmbogăţeşte istoriografia consacrată acestui regim, prin efortul a trei tineri cercetători, cu o lucrare amplă despre cadrele uneia dintre cele mai temute instituţii: Direcţia Generală a Penitenciarelor.

Deşi memorialistica foştilor deţinuţi politici este foarte bogată şi abundă în descrierea personajelor care au făcut din închisorile şi lagărele regimului comunist adevărate „cercuri ale infernului”, datele prezentate în acest gen de lucrări suferă, inevitabil, de lacune serioase, lipsind, din motive obiective, date esenţiale pentru o înţelegere adecvată a mecanismelor de funcţionare a sistemului de detenţie. Demersul cercetătorilor Mihai Burcea, Marius Stan şi Mihail Bumbeş reuşeşte să suplinească aceste minusuri ale memorialisticii prin apelul la documentele de arhivă create chiar de către Direcţia Generală a Penitenciarelor, precum şi de către alte instituţii ale regimului comunist (Consiliul de Stat, Ministerul Afacerilor Interne, Securitate etc.).

Lucrarea a fost concepută ca un „instrument de lucru”, deopotrivă pentru cercetători (termen prin care autorii înţeleg „orice persoană care are interesul sau simpla curiozitate de a studia multiplele aspecte ale sistemului concentraţionar românesc” – p. 9), pentru foştii deţinuţi, dar şi pentru elevii şi cadrele „care fac parte din actualul sistem de pregătire profesională al ANP” – p. 11.

Putem considera că, prin modul în care a fost structurată şi prin vasta documentare care i-a stat la bază, lucrarea îşi îndeplineşte cu succes scopul pentru care a fost gândită de către autori. Cele 381 de persoane ale căror fişe au fost incluse în dicţionar au îndeplinit, în diverse perioade din intervalul 1948-1989, funcţii în aparatul central profesional şi politic al Direcţiei Unităţilor de Muncă, Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Serviciului Reeducări Minori sau în şcolile militare de ofiţeri şi subofiţeri ale M.A.I., deci au fost în „miezul” sistemului represiv, concepând sau doar aplicând diverse măsuri pentru „reeducarea” celor intraţi în sistemul de detenţie al vremii.

Informaţiile incluse în fişe variază în funcţie de parcimonia surselor, dar, în general, includ data şi locul naşterii şi al decesului, originea şi apartenenţa socială, naţionalitatea, profesia de bază, funcţiile deţinute în organizaţiile politice, de masă şi obştești, studiile civile, militare, politice, situaţia stagiului militar, activitatea profesională, gradele obţinute, decoraţii şi alte distincţii obţinute, pedepse suferite. Aşadar, o radiografie completă a laturii profesionale a celor care s-au aflat în slujba sistemului de detenţie.

Cea mai mare parte a datelor sintetizate în fişe provine din fondurile arhivei Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor[1], dar şi din Arhivele Naţionale Istorice Centrale, arhiva Secretariatului General al Guvernului şi arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. Această categorie de informaţii a fost completată cu date extrase din actele legislative publicate în „Buletinul Oficial", presă, literatura memorialistică şi lucrări de specialitate.

Fişele propriu-zise sunt precedate de o succintă prezentare a autorilor dicţionarului, o *notă asupra ediţiei* şi de un *cuvânt înainte*, care reuneşte atât o argumentare a proiectului de realizare a unui dicţionar al personalului D.G.P., cât şi o prezentare a structurii volumului, pentru a se încheia cu mulţumirile aduse de autori tuturor celor care i-au sprijinit şi încurajat pe parcursul realizării lucrării.

Urmează apoi o listă a abrevierilor utilizate în cadrul dicţionarului şi o consistentă *introducere*, de nu mai puţin de 46 de pagini. Această introducere este binevenită, având în vedere că, în general, cititorul, chiar de formaţie istorică, nu deţine decât informaţii precare asupra terminologiei specifice sistemului de detenţie şi a mecanismelor care stăteau la baza funcţionării acestuia. Conştienţi de această realitate, autorii şi-au propus şi au reuşit realizarea unei familiarizări a lectorului cu aceste probleme, înainte ca acesta să treacă la parcurgerea fişelor de cadre. Acest lucru a fost realizat prin prezentarea tipologiei dosarului profesional, prin enumerarea documentelor care sunt reunite în acest gen de dosare (fişa personală, jurământul militar, foaia de serviciu, caracterizările, referatele de cadre, nota de relaţii, autobiografii etc.), urmate de detalierea modului de întocmire şi a semnificaţiei acestor documente.

Autorii au trecut în revistă parcursul profesional al ofiţerilor, de la gradul de sublocotenent până în vârful ierarhiei militare, precum şi decoraţiile şi medaliile cu care au fost răsplătiţi angajaţii sistemului penitenciar.

Un subcapitol distinct a fost consacrat organizării şi funcţionării Direcţiei Generale a Penitenciarelor în anii '50- '60, detaliind organigramele instituţiei, apoi un alt subcapitol a fost rezervat prezentării sistemului şcolilor militare, văzute drept „pepiniera DGP", prezentării şcolilor de partid prin care au trecut mulţi dintre angajaţii sistemului şi trecerii în revistă a condiţiilor în care se realiza căsătoria militarilor. Trebuie menţionat că dacă datele vizând organizarea DGP sunt circumscrise anilor '50- '60, cele referitoare la sistemul de şcolarizare exced această perioadă, mergând până în anii '80. Aflăm astfel, de pildă, că în 1980, pentru cele 20 de locuri repartizate DGP în cadrul Şcolii de Ofiţeri a MI, fuseseră validate dosarele a 72 de candidaţi (66 de muncitori, patru elevi şi doi subofiţeri) – p. 47-48. În acelaşi timp, am remarcat că informaţiile referitoare la

[1] Conştienţi de dificultatea accesului în unele fonduri de arhivă, considerate încă sensibile de către factorii de decizie contemporani, am remarcat mândria cu care autorii relatează „spargerea" monopolului informaţional: „în august 2006, experţii IICCR au pătruns în Baza de aprovizionare, gospodărire şi reparaţii din cadrul penitenciarului de maximă siguranţă de la Jilava, locul unde se află arhiva ANP" (p. 10). Verbul „au pătruns" aproape că reuşeşte să ne sugereze o acţiune de forţă sau cel puţin clandestină, asemenea unui *comando* care accede într-o fortăreaţă bine păzită pentru a obţine documente ultrasecrete (sugestie care, dată fiind secretomania multora dintre structurile ce gestionează arhivele regimului comunist, probabil că nici nu e prea departe de realitate!).

căsătorirea militarilor se rezumă la intervalul 1949-1954, perioadă în care s-au aplicat prevederile Decretului nr. 60/1949. Dintre prevederile acestui decret, am reţinut faptul că, pe lângă certificatul de moralitate (cerut şi înainte de instaurarea regimului comunist) şi devotament faţă de Republica Populară Română a viitoarei soţii, regimul solicita şi un certificat „de devotament" al părinţilor acesteia – p. 49!

În cadrul subcapitolelor 4 şi 5 au fost analizate organizarea aparatului central al DGP în anii '70 şi '80, precum şi sistemul de pregătire a cadrelor în respectiva perioadă (aici fiind incluse şi date despre munca informativă în rândul deţinuţilor, precum şi aspecte ţinând de disciplina militară – pedepse şi recompense). Nici în cuprinsul acestor subcapitole delimitarea cronologică nu este una strictă, regăsindu-se informaţii referitoare la stări de lucruri din perioada precedentă. De exemplu, este reprodus un pasaj foarte interesant din expunerea de motive la Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 432 din 13 aprilie 1960, în care generalul de armată Leontin Sălăjan menţiona că „un număr însemnat de ofiţeri (aproximativ 50% din efectivul total)" nu absolviseră „învăţământul mediu de cultură generală". Cea mai mare parte din aceştia proveneau din „absolvenţii şcolilor militare în care până în 1954 se primeau elevi fără studii medii complete, iar ceilalţi sunt ofiţeri proveniţi din câmpul muncii, care nu au avut posibilitatea completării studiilor" – p. 57.

Fie şi numai această informaţie şi este suficient pentru a realiza gradul de pregătire şi competenţele profesionale ale unei însemnate părţi a corpului ofiţeresc al vremii. În aceste condiţii putem interpreta adecvat şi alte acţiuni din perioadă, precum cererea lui Gheorghiu-Dej, din 22 ianuarie 1959, către N.S. Hruşciov de a aproba trimiterea în România a cinci specialişti militari „pentru nevoile de pregătire şi perfecţionare a Forţelor noastre Armate"[2]. Având în vedere că în dotarea armatei române fuseseră incluse avioane supersonice MIG şi baterii de rachete antiaeriene, evident că discrepanţa dintre nivelul tehnic al armamentului din dotare şi gradul de pregătire şcolară al ofiţerilor trebuia cumva eliminată.

Şi atunci când prezintă munca informativă în rândul deţinuţilor, autorii realizează practic o secţiune pe verticală a eşantionului cronologic 1948-1989, plecând de la Serviciul Operativ – UM 0128 Bucureşti, de la începutul anilor '50, trecând prin celebrul Serviciu „K" – UM 0123/A şi ajungând la activitatea din anii '70 - '80 a Direcţiei a IV-a Contrainformaţii Militare.

Pe lângă datele extrem de interesante din cadrul introducerii, parcurgerea fişelor de cadre prezintă pentru cititor un dublu avantaj: poate reconstitui profile umane dintre cele mai diverse şi înţelege modul în care un sistem opresiv influenţează practic atât destinele oponenţilor, cât şi pe cele ale celor ce-l slujesc, dar, totodată, obţine o sumă de informaţii adiacente despre diverse aspecte ale funcţionării regimului comunist, despre instituţii, practici, şi, mai presus de toate, despre incredibilele abuzuri care au fost tolerate de acest regim.

Autorii pun la dispoziţia cititorului, prin generoase note de subsol sau chiar în textul fişei, date despre organizaţii precum Întreprinderea Economică de Stat „Munca Exterioară", înfiinţată în iulie 1949 pentru a executa lucrările din sectoarele M.A.I. de pe şantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră (p. 69), despre Serviciul Muncii, înfiinţat în

[2] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 81/1959, f. 7

ianuarie 1950 (p. 92) sau informaţii interesante despre Comitetul Organizaţiei P.C.R. din Ministerul de Interne, aşa cum era el structurat în aprilie 1977 (p. 77).

În ceea ce priveşte abuzurile săvârşite de Securitate, Miliţie sau de către angajaţii sistemului de închisori şi lagăre, exemplele sunt mai mult decât abundente. Am reţinut dintr-o declaraţie a col. Baciu Ioan, fost director general al DGP în perioada sept. 1949-oct. 1952 faptul că „în perioada ’50 - ’51 [existau] circa 7-8.000 deţinuţi la dispoziţia Securităţii, iar vreo 3-4.000 la dispoziţia Miliţiei. Aceştia nu erau cu forme legale. Unii deţinuţi au stat câte 3-4 ani necercetaţi” (p. 88).

Poate printre cele mai revoltătoare abuzuri (deşi în acest domeniu e atât de greu să faci o ierarhizare) sunt cele surprinse într-un referat al Ministerului Justiţiei, înaintat în 1955 lui Gheorghiu-Dej, în care sunt relatate faptele lui Cormoş Florian, comandantul Coloniei de Muncă Cernavodă. Fără a mai menţiona aici ororile de care se făcea vinovat respectivul Cormoş, reţinem doar că torturile aplicate de acesta şi de prim-brigadierul Cîrcu Nicolae au dus la „decedarea unui număr de 142 deţinuţi, dintre care pentru 26 deţinuţi există dovezi de asasinarea lor de către acuzaţii menţionaţi”. Deşi completul de judecată aprecia că pedeapsa cuvenită era „pedeapsa cu moartea”, Cormoş, se pare că la indicaţia lui Dej, a fost condamnat în 1955 la muncă silnică pe viaţă, iar la 22 august 1957 a fost amnistiat, reactivat ca ofiţer şi, ulterior, înaintat în grad, fiind numit ca ofiţer de serviciu prim la Penitenciarul Cluj Tribunal (aug. 1957 – iul. 1967). Scos într-un târziu din sistemul penitenciar, lucrează ca şef de detaşament „peste 200 de paznici de obiective” şi din 1970 devine „şef de depozit şi de gestiune” la Industria Cărnii până în 1987, când este pensionat. Ne putem da lesne seama ce „marginalizat” a fost respectivul ca şef la Industria Cărnii, în condiţiile penuriei alimentare din România socialistă. În 2007 fostul torţionar avea o pensie de „aproape 1.300 lei”, fiind totuşi nemulţumit că „subofiţerii cu care am lucrat eu iau câte 1.700-1.800 de lei” (p. 155).

Exemplele de acest fel sunt mult mai numeroase, dar lăsăm cititorului (ne)plăcerea de a le descoperi, felicitând autorii pentru modul în care au reuşit să surprindă perpetuarea unor nedreptăţi flagrante mult dincolo de prăbuşirea oficială a regimului comunist.

Volumul se încheie printr-o serie de 27 de anexe ce conţin documente şi fotografii din dosarele profesionale de cadre.

În încheiere, dorim să menţionăm trei aspecte care ne-au suscitat unele nelămuriri. Astfel, deşi în cuprinsul dicţionarului au reuşit o foarte bună completare a informaţiei de arhivă cu cea din lucrări memorialistice, autorii invocă în cadrul cuvântului înainte „imposibilitatea de a crea punţi de legătură între informaţia memorialistică şi cea extrasă din documentele AANP” – p. 11. Ori, în opinia noastră (şi aşa cum au şi dovedit-o, în fapt, autorii dicţionarului), o astfel de coroborare a informaţiei documentare cu relatările memorialistice este nu numai posibilă, ci chiar dezirabilă.

O altă formulare ambiguă ne-a frapat în cadrul *Cuvântului înainte*: „în definitiv, putem compara lucrarea noastră cu un documentar în adevăratul sens al cuvântului – deoarece conţinutul are valoare de document şi prezentăm fapte întru totul autentice (în versiunea oficială a autorităţilor comuniste)” (p. 9). Ştiut fiind că „adevărul oficial nu e adevărul adevărat”, ne întrebăm dacă faptele prezentate în cadrul lucrării sunt autentice

doar „în versiunea oficială" sau au fost trecute prin filtrul criticii izvoarelor istorice de către autori? Cu alte cuvinte, dacă sursele documentare provenind din arhivele instituţiilor represive au fost considerate de autori ca fiind credibile doar atunci când coincid cu o imagine preconcepută sau dacă a fost efectuată o validare a informaţiei pe criterii strict ştiinţifice.

În final, menţionăm şi o mică eroare pe care am sesizat-o în nota de la pagina 37, unde printre organele proprii ale M.A.I. menţionate în art. 5 al Decretului nr. 102/16 martie 1949, figurează D.G.S.S., deşi în lista abrevierilor se precizează, corect, că D.G.S.S. a funcţionat între 30 martie 1951 şi 20 septembrie 1952. Evident, autorii au avut în vedere includerea în art. 5 al respectivului decret a Direcţiei Generale a Securităţii Poporului (D.G.S.P.).

În ansamblul său, lucrarea reprezintă o contribuţie valoroasă la istoriografia regimului comunist, fişele foştilor angajaţi ai sistemului de detenţie reuşind să ofere cititorului o imagine nefardată, un profil individualizat al celor care au reuşit să disipeze teroarea în rândurile foştilor deţinuţi. Informaţia inedită şi tendinţa de exhaustivitate, precum şi modalitatea concisă de redare a fişelor se constituie în tot atâtea merite ale *Dicționarului ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor*.

Luminița Banu

Raluca Grosescu, Raluca Ursachi, *Justiția penală de tranziție. De la Nürnberg la postcomunismul românesc*, Editura Polirom, Iaşi, 2009, 282 p.

Înfiinţat la sfârşitul anului 2005, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România (I.I.C.C.R.) a reuşit să se impună foarte rapid în peisajul istoriografic românesc contemporan. Într-un timp scurt, grupul de tineri cercetători ai Institutului a reuşit să publice numeroase lucrări valoroase, care au atras atenţia specialiştilor interesaţi de istoria regimului comunist din România. Ne referim aici atât la volumele de tip enciclopedic (cum ar fi *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)* – coordonat de Andrei Muraru – sau vol. I din *Dicționarul ofițerilor si angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor* –autori Mihai Burcea, Marius Stan şi Mihail Bumbeş, Polirom, 2009, alte două volume fiind sub tipar), cât şi la cele de autor, printre care amintim *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate* (Polirom, 2007) – autor Alin Mureşan – sau prezenta lucrare. Nu putem omite nici editarea a numeroase interviuri orale inedite luate unor foşti deţinuţi politici, graţie demersurilor demne de admirat ale lui Cosmin Budeancă, salvându-se astfel mărturii valoroase, interviuri grupate în seria *Experiențe carcerale în România comunistă*, din care până în prezent au fost tipărite trei volume, alte trei fiind în curs de apariţie.

Nu în ultimul rând, I.I.C.C.R. se remarcă şi prin alte activităţi ştiinţifice: editează un anuar propriu, ajuns la volumul IV, fiecare număr fiind axat pe o anumită tematică; este co-organizator al Simpozionului ştiinţific internaţional de la Făgăraş şi editor al comunicărilor prezentate; organizează Şcoala de vară de la Râmnicu-Sărat; are ca proiecte înfiinţarea unor muzee memoriale în fostele penitenciare Jilava şi Râmnicu-

Sărat etc. De asemenea, amintim şi eforturile constante depuse pentru descoperirea locurilor şi circumstanţelor în care au fost asasinate şi îngropate de către Securitate o parte dintre persoanele care s-au opus regimului comunist. Până în prezent au fost deshumate 16 victime, iar pe baza cazurilor avute în vedere Institutul a vernisat cu succes o expoziţie cu titlul *Numitor comun: Moartea*, devenită itinerantă în ţară şi străinătate. În paralel, din dorinţa de a obţine condamnarea făptuitorilor acestor crime, ca şi a altor abuzuri, I.I.C.C.R. a înaintat organelor de procuratură numeroase documente ce probează actele represive comise de ofiţerii de Securitate.

În strânsă legătură cu acest ultim aspect se situează şi prezenta lucrare, ce are ca subiect tocmai acţiunile justiţiei din România şi din străinătate pentru pedepsirea persoanelor vinovate de abuzuri grave înfăptuite în timpul regimurilor totalitare, fie ele de stânga sau de dreapta. Volumul a apărut cu sprijinul Fundaţiei Konrad Adenauer, o fundaţie care se implică activ de mulţi ani în susţinerea financiară şi logistică a proiectelor de cercetare privind istoria comunismului românesc. Este din nou meritul I.I.C.C.R. că a reuşit să capaciteze fundaţia amintită pentru editarea acestei lucrări, precum şi a altora, un foarte reuşit parteneriat stat-ONG, un exemplu demn de urmat şi pentru alte instituţii similare din România.

În ceea ce priveşte autoarele volumului, ambele sunt doctorande în ştiinţe politice la Paris şi au publicat deja mai multe studii referitoare la justiţia de tranziţie post-comunistă din România. Toate acestea le permit să realizeze o bună abordare a subiectului, acesta fiind tratat din punct de vedere juridic, istoric şi politologic.

Introducerea lucrării este foarte amplă şi bine documentată, având rolul de a familiariza cititorul atât cu latura teoretică a subiectului, cât şi cu metodologia la care s-a recurs pentru abordarea acestuia, fiind indicate totodată şi sursele folosite. Astfel, sunt explicate pe larg conceptele internaţionale de aplicare a justiţiei pentru pedepsirea vinovaţilor din regimurile dictatoriale. Este relevată diversitatea opiniilor teoretice în ceea ce priveşte acest aspect, ele mergând de la abandonarea oricăror procese de acest tip (sub motiv că vinovaţii sunt prea mulţi şi că niciodată nu vor putea fi condamnaţi toţi, iar o selecţie a acestora ar fi arbitrară), până la pedepsirea tuturor vinovaţilor, indiferent de gradul de culpabilitate al acestora. Ca o opinie personală, credem că ultimul punct de vedere este cel mai corect, dar considerăm că punerea lui în practică este aproape utopică. Din păcate, autoarele nu au făcut şi o prezentare asemănătoare a dezbaterilor teoretice din România referitoare la acest subiect (fie ele ale juriştilor, politologilor sau reprezentanţilor societăţii civile), care ar fi facilitat înţelegerea modului în care cazul românesc se încadrează în cel mondial.

Încă din prima parte a introducerii, Raluca Grosescu şi Raluca Ursachi scot în evidenţă faptul că rolul acestor tipuri de procese post-totalitare nu se limitează doar la pedepsirea vinovaţilor, ele având funcţii mult mai extinse. Printre acestea se află restaurarea demnităţii victimelor (cărora astfel li se recunoaşte public suferinţa), instaurarea ordinii legale şi a respectului pentru lege, dar şi „construcţia unei naraţiuni asupra nedreptăţii fostului regim".

De altfel, mare parte din construcţia lucrării se axează pe cercetarea modului în care justiţia post-comunistă din România a reuşit să îndeplinească funcţiile proceselor enunţate anterior. De asemenea, cele două autoare au încercat să identifice factorii care au favorizat sau au blocat acţiunile justiţiei duse pentru îndeplinirea acestui rol. În

opinia noastră, ambele ipoteze de cercetare s-au bucurat de o foarte bună analiză în cuprinsul volumului, subiectul fiind excelent tratat şi studiat din mai multe perspective. Remarcăm mai ales evidenţierea detaliată a tuturor factorilor care au încetinit sau chiar stopat cursul justiţiei din România în ceea ce priveşte pedepsirea celor vinovaţi de abuzuri în timpul regimului comunist: lipsa unei reale voinţe politice, cadrul legislativ restrictiv, ineficienţa societăţii civile etc. Toate aceste aspecte sunt tratate critic, ceea ce ridică foarte mult valoarea volumului.

Bibliografia folosită este amplă şi foarte diversă, fiind bine utilizată. Se regăsesc foarte multe volume occidentale, în limbile engleză şi franceză, din toate domeniile care au tangenţă cu subiectul (politologie, drept, istorie). De asemenea, pentru partea teoretică a lucrării, sunt citate numeroase studii şi articole din reviste juridice europene sau nord-americane, precum şi un număr ridicat de teze de doctorat susţinute la universităţile din Paris. Nu în ultimul rând, au fost utilizate informaţii din presa străină şi din foarte multe site-uri internet, extrem de utile în lipsa unor studii de specialitate în limbi de circulaţie referitoare la cazurile concrete prezentate.

În ceea ce priveşte lucrările apărute în România, sunt folosite preponderent cele de factură istorică şi mai puţin juridică. Sursele juridice româneşti utilizate sunt rareori analizate critic, deşi credem că ar fi fost util, întrucât unii dintre aceşti autori (precum Petrache Zidaru ș.a.) nu ezită în a prezenta acțiunile justiției în timpul regimului comunist ca fiind exemple de corectitudine şi legalitate, deformări ce ar fi trebuit corectate. De asemenea, ar fi fost de dorit să fie citate mult mai multe reviste româneşti de natură juridică apărute după 1989.

Au fost folosite şi numeroase documente inedite, provenite mai ales din arhivele Ministerului Justiţiei, fiind des utilizate actele proceselor post-decembriste: rechizitorii, sentinţe etc. Totodată, sunt citate şi articole din presa românească care se referă la procesele intentate susţinătorilor regimului comunist vinovaţi de abuzuri. Remarcăm şi faptul că autoarele nu au ezitat să apeleze şi la sursele istoriei orale, fiind intervievate 20 persoane, alegându-se reprezentanţi din rândul tuturor categoriilor de persoane ce au legătură cu subiectul: victime ale represiunii regimului comunist, lideri politici şi factori de decizie din România post-comunistă, dar şi foşti membri ai structurilor de conducere ale P.C.R. (membri C.P.Ex. etc.).

Volumul este bine structurat, în prima jumătate fiind prezentat cadrul general internaţional în care s-au desfăşurat procesele de condamnare a celor vinovaţi de abuzuri în timpul dictaturilor de stânga sau de dreapta din întreaga lume, pentru ca apoi să fie detaliat cazul românesc. Nu în ultimul rând, lucrarea este întregită de şase documente relevante (patru rechizitorii şi două sentinţe), toate fiind inedite, referitoare la procesele Nicolae Ceauşescu, Alexandru Drăghici, Gheorghe Crăciun sau cel al ucigaşilor lui Gheorghe Ursu.

În prima parte a volumului, autoarele analizează punctual acţiunile justiţiei din toate regimurile post-totalitare de după 1945. Un spaţiu aparte este alocat procesului de la Nürnberg, considerat a fi „piatra de temelie a justiţiei penale de tranziţie", după care sunt detaliate situaţiile din statele care au cunoscut regimuri dictatoriale. Pentru o cât mai bună sinonimie cu cazul românesc, au fost avute în vedere doar acele cazuri în care vinovaţii au fost judecaţi de organele judecătoreşti din ţara respectivă, fiind exceptate situaţiile în care procesele au fost desfăşurate sub egida tribunalelor penale

internaţionale sau ale celor din alte state. Toate aceste cazuri au fost grupate pe criteriul temporal şi geografie: Europa de Sud (Portugalia, Grecia, Spania), America de Sud (Argentina, Bolivia, Chile, Uruguay), Africa de Sud şi Europa Centrală şi de Est (Germania, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, Albania, Ţările Baltice şi Rusia).

La fiecare dintre cazurile menţionate sunt trase concluzii valoroase, arătându-se atât avantajele, cât şi deficienţele căilor urmate de statele respective. Se remarcă faptul că aproape peste tot, justiţia a avut un curs sinuos, acţiunile sale desfăşurându-se cu suişuri şi coborâşuri, fenomen care se regăseşte pe deplin şi în România.

Reţine atenţia cazul argentinian, care, cel puţin din punct de vedere legislativ, poate fi considerat un succes. În anul 2003, în Codul Penal din Argentina a fost inclusă imprescriptibilitatea crimelor comise împotriva umanităţii, iar în 2006 un tribunal a declarat că violările drepturilor omului din timpul dictaturilor militare pot fi calificate drept „genocid organizat de stat", fiind eliminate astfel toate piedicile care stăteau în calea condamnării celor vinovaţi. O precizare foarte necesară este că toate acestea au fost posibile numai în urma unor puternice presiuni ale societăţii civile şi ale asociaţiilor victimelor, cât şi graţie unei voinţe politice ferme, şi aceasta abia după mai bine de 20 de ani de la reinstaurarea democraţiei.

Sunt oferite şi exemple de state în care justiţia s-a dovedit ineficientă, îndeosebi din lipsa unui sprijin din partea factorului politic. În Uruguay nu a fost pronunţată nici o condamnare, deşi se estimează că unul din 500 de uruguayeni a fost torturat, iar unul din 50 încarcerat. Amintim totodată şi cazurile în care s-a încercat pacificarea socială, din dorinţa de a nu crea fracturi majore în rândul societăţii. Cele mai cunoscute exemple sunt Spania şi Africa de Sud, state care au cunoscut lungi perioade de dictatură şi care au încercat să găsească o soluţie pentru a evita să pună în pericol democraţia proaspăt instaurată.

Şi în ceea ce priveşte situaţia din Europa Centrală şi de Est pot fi observate diferenţe, uneori substanţiale, de la un stat la altul. În Cehia (1993) şi Albania (1995) crimele din timpul comunismului au fost declarate imprescriptibile, în timp ce în Germania şi Ungaria au fost condamnate doar o foarte mică parte din persoanele implicate în represiune şi numai în anumite cazuri concrete: crimele de la Zidul Berlinului, respectiv din timpul revoluţiei din 1956.

Cea de-a doua parte a lucrării, cea mai consistentă, a fost rezervată prezentării detaliate a modului în care a acţionat justiţia din România pentru pedepsirea persoanelor vinovate de comiterea unor acte represive în timpul regimului comunist. În acest sens, foarte utilă se dovedeşte a fi expunerea cadrului legal în care s-au desfăşurat aceste procese, întrucât acesta, practic, a limitat foarte mult aria de aplicare a justiţiei.

Autoarele scot în evidenţă faptul că principalul obstacol în calea condamnării crimelor comunismului l-a constituit Decretul nr. 11 emis de Nicolae Ceauşescu în ianuarie 1988, prin care au fost amnistiate toate infracţiunile care prevedeau o pedeapsă de până la 10 ani închisoare, categorie în care se încadrează majoritatea abuzurilor politice comise de regimul comunist: tortura, încarcerarea abuzivă, violarea corespondenţei şi a domiciliului etc. Prin acest act, practic dictatura şi-a acoperit juridic toate actele represive, chiar dacă, personal, nu susţinem ideea că decretul ar fi fost emis în mod expres în acest sens (foarte probabil, Nicolae Ceauşescu, care împlinea atunci 70 de ani, s-a gândit mai mult la graţierea deţinuţilor de drept comun).

O altă barieră juridică insurmontabilă a fost şi este reprezentată de expirarea termenelor de prescripţie, care sunt de maxim 15 ani pentru omor. Chiar dacă în 1993 un tribunal a statuat că aceste termene încep la 22 decembrie 1989, în acest moment ele au expirat încă o dată. În anul 2008, I.I.C.C.R. a încercat să obţină o decizie prin care aceste termene să decurgă din momentul înfiinţării institutului, decembrie 2005, instituţia fiind singura cu atribuţii expres prevăzute pentru investigarea abuzurilor. I.I.C.C.R. aducea ca argument modelul polonez, unde cadrul legal a fost modificat în acest sens, dar propunerea a fost respinsă de către Procuratură.

O atenţie specială este acordată conceptului de crimă imprescriptibilă din jurisprudenţa românească. Se semnalează faptul că, deşi România a semnat Convenţia O.N.U. asupra imprescriptibilităţii cimelor de război şi a crimelor împotriva umanităţii (1968), în legile naţionale nu au fost transpuse decât prevederile care au convenit regimului comunist. Astfel, în Codul Penal din 1969 au fost omise exact crimele împotriva umanităţii, întrucât în Convenţie erau menţionate şi „persecuţiile pe motive politice". De asemenea, a fost eliminată şi sintagma „indiferent de data la care au fost comise". În aceste condiţii, în prezent în România este foarte greu de aplicat imprescriptibilitatea în privinţa crimelor comunismului în sensul prevăzut de amintita Convenţie.

Un spaţiul larg este acordat procesului lui Nicolae şi Elena Ceauşescu, într-un capitol intitulat sugestiv „Procesul Ceauşescu – paravan al schimbării politice". În opinia autoarelor, acest „«proces politic» prin excelenţă" a avut aproape exclusiv rolul de legitimare politică a noului regim instalat în decembrie 1989, alături de menirea de a ascunde continuitatea unor lideri şi instituţii cu regimul comunist. Pentru susţinerea acestor aserţiuni este citată şi o afirmaţie a lui Silviu Brucan, care recunoştea faptul că sentinţa se ştia dinaintea începerii procesului.

De menţionat şi concluzia celor două autoare referitoare la procesul soţilor Ceauşescu: „Deşi acuzaţiile generale au fost lansate fără dovezi, iar termenul «genocid» a fost utilizat în mod abuziv, ele descriau totuşi realităţi ale regimului Ceauşescu. Folosite în cadrul unui proces care ar fi respectat legea, ele ar fi putut deschide dezbateri edificatoare asupra naturii politicilor de stat şi ale efectelor lor pentru România. În acelaşi timp, o administrare corectă a probelor asupra evenimentelor din decembrie ar fi putut conduce la clarificarea responsabilităţilor diverşilor actori politici sau cadre militare în represiunea manifestanţilor. Această şansă a fost ratată de procesul expeditiv de la Târgovişte" (p. 125).

În continuarea lucrării sunt expuse apoi toate procesele intentate după 1989 celor vinovaţi de represiune în timpul regimului comunist. Sunt examinate, din punct de vedere juridic, unele acuzaţii şi se conchide că ar fi fost mult mai utilă organizarea unor procese corecte în această privinţă. Spre exemplu, se afirmă că la toate procesele din 1990-1991 (C.P.Ex. etc.) s-au dat „condamnări eronate pentru genocid sau complicitate la genocid", chiar dacă procedurile şi încadrările juridice au fost mult mai bine respectate decât în cazul procesului soţilor Ceauşescu. Aceste analize atente ale temeiniciei condamnărilor şi a corectitudinii încadrării lor juridice ridică valoarea volumului.

Raluca Grosescu şi Raluca Ursachi accentuează asupra faptului că regimul Iliescu a dorit prea puţin sau chiar deloc să treacă la pedepsirea vinovaţilor. Puţinele

procese desfăşurate au avut doar rolul de a aduce o legitimare politică noii puteri, marcându-se distanţarea de dictatura comunistă, fără a se urmări însă o condamnare reală şi generală a celor care au înfăptuit acte abuzive. De altfel, majoritatea celor inculpaţi în perioada 1990-1995 au fost judecaţi doar pentru rolul lor în represiunea din decembrie 1989 şi nu pentru acte comise în perioada comunistă.

Argumentele aduse în sprijinul acestor aserţiuni sunt aproape de necontestat, fiind elocvente. Spre exemplu, generalii de Securitate Iulian Vlad şi Andruţa Ceauşescu au fost condamnaţi doar pentru rolul lor represiv din timpul evenimentelor din decembrie 1989 şi nu pentru alte fapte anterioare. Apoi, chiar dacă în procesul lotului membrilor C.P.Ex. s-au pronunţat 24 de condamnări, în 1994 şi 1996 Ion Iliescu i-a graţiat pe toţi cei condamnaţi, aceasta după ce o parte dintre ei fuseseră eliberaţi anterior pe caz de boală.

Credem însă că uneori se insistă mult prea mult pe „continuităţile politice" cu trecutul al regimului Iliescu (p. 128). Acestea trebuie explicate şi dovedite, nu doar afirmate, pentru că nu se poate nega caracterul democratic evident al regimului Iliescu (pluripartidism, alegeri libere, predare democratică a puterii etc.). În opinia noastră, ar fi fost necesare explicaţii mult mai detaliate şi mai ales o nuanţare a acestor tipuri de afirmaţii, pentru că altfel se poate crea impresia falsă că regimul Iliescu ar fi fost aproape identic cu cel al lui Nicolae Ceauşescu, dar cu un alt lider, ceea ce este profund eronat.

De altfel, nici regimul condus de Emil Constantinescu nu credem că a depus cu adevărat eforturi susţinute pentru pedepsirea vinovaţilor de crimele comunismului. Chiar dacă numărul proceselor a fost mai mare şi chiar dacă au fost aduşi în instanţă şi ofiţeri de Securitate vinovaţi de abuzuri în perioada comunistă, nu se poate afirma că sub mandatul Convenţiei Democratice s-ar fi obţinut rezultate spectaculoase. Şi în acest caz credem că nu a existat o reală voinţă politică în acest sens, cu toate că partidele istorice veniseră la putere după o campanie electorală în care au clamat necesitatea deschiderii unui „proces al comunismului". Acest deziderat nu avea să fie însă pus în practică, la fel cum a fost tergiversată o lungă perioadă şi legea accesului la dosarele Securităţii, care a fost votată numai după ce a fost mutilată substanţial faţă de varianta sa iniţială depusă de Constantin Ticu-Dumitrescu, preşedintele A.F.D.P.R. Nu trebuie uitat nici momentul penibil în care preşedintele Emil Constantinescu l-a decorat pe Vasile Ciolpan, fostul comandant al Penitenciarului de la Sighet, unde şi-a găsit sfârşitul o parte a elitei interbelice. Şi acest caz nu este singular[3]. Ulterior a ieşit la iveală şi faptul că unii dintre liderii la vârf ai partidelor istorice colaboraseră cu Securitatea şi cu regimul comunist, nefiind aşadar interesaţi în deschiderea acestei „cutii a Pandorei".

În opinia celor două autoare, procesele intentate în România foştilor responsabili comunişti „au devenit instrumente de legitimare politică, pentru diversele partide care s-au succedat la putere după 1989", consideraţie cu care suntem întru-totul

[3] Spre exemplu, în anul 2008 autorităţile locale din judeţul Alba l-au decorat pe George Homoştean, ministru de Interne în perioada 1978-1987, „uitând" faptul că la ordinul direct al acestuia au fost asasinate trei persoane în cadrul acţiunii „Autobuzul". De altfel, pentru această faptă George Homoştean a fost condamnat în 1997 la 18 ani închisoare, fiind eliberat însă în cel de-al doilea mandat al lui Ion Iliescu.

de acord. Nu putem omite însă faptul că acest fenomen s-a manifestat şi se manifestă în aproape toate regimurile post-totalitare de după 1945 (excepţiile fiind rare: Spania, Africa de Sud, Uruguay), el nefiind aşadar doar o caracteristică a cazului românesc.

Autoarele evidenţiază deseori faptul că ritmul lent şi obstacolele puse în calea justiţiei s-au datorat lipsei unui real sprijin politic. Chiar procurorul Dan Voinea, implicat direct în instrumentarea celor mai importante dosare, recunoştea faptul că lipsa de rezultate în această privinţă are drept cauză sprijinul slab primit din partea factorului politic.

Dar, chiar dacă lipsa voinţei politice a fost determinantă în împiedicarea obţinerii unor rezultate satisfăcătoare în ceea ce priveşte condamnarea vinovaţilor, nu putem omite nici rolul altor factori. Ne referim îndeosebi la instituţiile juridice din România (mai ales la Procuratură), ai căror reprezentanţi nu doar că nu au depus eforturi susţinute pentru pedepsirea crimelor comunismului, dar uneori chiar au acţionat contrar. Cele două autoare nu insistă însă aproape deloc asupra acestui subiect, deşi credem că ar fi fost necesară o analiză a modului în care sistemul juridic actual a fost afectat de către regimul comunist.

România a păstrat după 1989 un sistem juridic nereformat, alcătuit, cel puţin la vârf, cu preponderenţă din persoane ce şi-au desfăşurat activitatea în regimul comunist. Aşadar, o parte dintre aceste persoane nu aveau nici un motiv să treacă la condamnarea vinovaţilor de acte represive, mai ales că multe dintre aceste acte au fost apoi „legalizate” cu concursul organelor de justiţie din acea perioadă. Amintim şi faptul că mulţi dintre foştii ofiţeri de Securitate aveau studii juridice, iar o parte dintre ei, după trecerea în rezervă sau după 1989, şi-au continuat activitatea în justiţie. Apoi, nu putem omite nici colaborarea unora dintre reprezentanţii sistemului juridic cu Securitatea, principalul organ represiv al regimului comunist. Şi nu este vorba despre persoane fără importanţă în justiţia din prezent. Sunt binecunoscute cazurile Aspazia Cojocaru (numită judecător la Curtea Constituţională) şi Florica Bejinariu (aleasă preşedintele Consiliului Superior al Magistraturii), ambele semnând angajamente de informator.

Deosebit de pertinente sunt analizele referitoare la unele dintre cauzele care au făcut ca rezultatele obţinute în privinţa condamnării vinovaţilor de crimele comunismului să nu fie cele aşteptate. Este evidenţiată în primul rând lipsa unui cadru juridic adecvat, mai exact neabrogarea Decretului de amnistie nr. 11/1988 şi menţinerea prescriptibilităţii faptelor. Însă cadrul juridic ar fi putut fi foarte uşor schimbat dacă ar fi existat dorinţa politică, dar aceasta a fost şi este puţin prezentă. După cum corect se observă, din nefericire nici condamnarea regimului comunist de către preşedintele Traian Băsescu nu a avut, până în prezent, consecinţe vizibile în plan juridic.

De asemenea, se arată că nici chiar organizaţiile victimelor, precum A.F.D.P.R. sau asociaţiile revoluţionarilor, nu s-au remarcat prin eforturi susţinute pentru a obţine condamnarea vinovaţilor. Aceste organisme au depus doar două plângeri penale colective la Procuratură, cele mai multe fiind individuale, din partea unor membri ai asociaţiilor, dar şi acestea fără a specifica în mod clar responsabilitatea vreunor reprezentanţi ai regimului comunist.

Foarte bine este evidenţiat şi faptul că, deşi P.N.Ţ.C.D. şi P.N.L. au guvernat România în perioada 1997-2000, ele nu au făcut nimic pentru a accelera ritmul justiţiei: „Odată ajunse la putere, aceste partide şi-au pierdut interesul cu privire la «procesele

comunismului». În continuare, statul nu s-a autosesizat asupra crimelor şi abuzurilor politice comise de fostul regim, iar anchetele au continuat cu aceeaşi lentoare” (p. 198).

De asemenea, este excelent reliefată şi lipsa de substanţă a acţiunilor unor organizaţii ale societăţii civile, precum Grupul pentru Dialog Social sau Academia Civică, care nu au reuşit să depăşească nivelul unei retorici anticomuniste virulente, dar lipsite de conţinut şi de urmări reale: „Argumentele invocate au avut un caracter globalizant, axat pe folosirea sintagmelor de tip «holocaustul roşu», «genocidul comunist», «crimele ciumei roşii», şi nu pe cazuri concrete (…) Aceste organisme nu s-au preocupat nici de modificarea Codului Penal după 1989, nici de abrogarea amnistiei din 1988, nici de depunerea de plângeri penale, revolta lor sistematică faţă de eşecul «proceselor comunismului» rămânând la nivel discursiv” (p. 196).

Aceste expuneri foarte lucide, analize fine şi, opinăm noi, curajoase, referitoare la unele dintre cauzele eşecului obţinerii unor condamnări ridică mult valoarea lucrării, mai ales că pe alocuri ele sunt completate şi de alte concluzii foarte interesante şi incitante.

În final, nu ne rămâne decât să ne exprimăm speranţa că volumul va contribui la înmulţirea eforturilor pentru crearea unui cadru legal necesar condamnării crimelor comunismului (abrogarea Decretului de amnistie din 1988, modificarea Codului Penal şi mai ales declararea acestora ca fiind imprescriptibile). În opinia noastră, este nevoie de un ajutor mult mai mare, şi mai ales concret, venit cu precădere din partea organizaţiilor civile, care să ducă la crearea unui curent de natură să impună şi factorului politic luarea unor măsuri care să ducă la rezolvarea acestui deziderat.

Liviu Pleşa

Ion Constantin, *Cazul Ryszard Kukliński. Un Pacepa al Poloniei?*, cuvânt înainte de Cristian Troncotă, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2009, 254 p.

Dacă numele lui Ion Mihai Pacepa este notoriu în România nu doar în rândul istoricilor, ci şi al unui important segment al cetăţenilor, cazul lui Ryszard Kukliński este cvasi-necunoscut, chiar şi pentru mulţi dintre cercetătorii istoriei contemporane. În ceea ce mă priveşte, aflasem, cu puţin timp în urmă, despre „odiseea” lui Kukliński graţie unui articol, semnat tot de domnul Ion Constantin[1]. Dornic să aflu mai multe, am încercat să mai găsesc şi alte studii consacrate acestui caz, dar tentativa s-a soldat cu un semieşec[2]. Ţinând seamă de aceste aspecte, cu atât mai meritoriu ne apare travaliul ştiinţific al domnului Ion Constantin, concretizat în volumul pe care intenţionăm să-l prezentăm prin rândurile de faţă.

[1] Dr. Ion Constantin, *Ryszard Kukliński - un Pacepa al Poloniei?*, în „Periscop”, anul II, numărul V, martie 2009, p. 42-58.

[2] Am reuşit să identificăm doar articolul lui Adam Burakowski, *Col. Ryszard Kukliński - un Pacepa polonez?*, în „Dosarele istoriei”, an XI, nr. 3 (115), 2006, p. 52-56.

Autorul, beneficiind de atuurile unui fost diplomat (ataşat cultural la Ambasada României din Varşovia în perioada 1996-2000) şi bun cunoscător al istoriei Poloniei, pune la dispoziţia publicului din România o extrem de interesantă sinteză asupra unui caz de „schimbare a taberei" care, în contextul anilor '80, în plin Război Rece, a provocat ample comentarii.

Folosind lucrări realizate în Polonia (volume de documente, memorii, studii şi articole din diverse publicaţii), dar utilizând şi produsele istoriografiei româneşti şi anglo-americane, domnul Ion Constantin şi-a structurat volumul pe 11 capitole, precedate de o introducere şi succedate de un număr de 37 de schiţe biografice ale unor personalităţi ale căror destine s-au încrucişat cu cel al lui Ryszard Kukliński sau au avut un parcurs oarecum similar cu al acestuia[3]. Bibliografia selectivă din finalul volumului este urmată de un foarte util indice de nume şi un set de 20 de fotografii înfăţişându-l pe Kukliński în diverse ipostaze şi etape ale vieţii (inclusiv o caricatură a acestuia apărută în revista… *Playboy*!).

Scrise într-un stil captivant, alert, capitolele se succed într-o logică a expunerii în măsură să-l facă pe cititor să lase cu greu volumul din mână. Autorul a început, în mod firesc, prin prezentarea în capitolul I a etapelor carierei ofiţerului polonez. Aflăm, astfel, că Ryszard Kukliński s-a născut la 13 iunie 1930 la Varşovia, într-o familie cu profunde tradiţii catolice. Tatăl acestuia, maistru în industria metalurgică şi membru al Partidului Socialist Polonez, s-a implicat în timpul ocupaţiei germane în activităţile organizaţiei „Sabie şi plug", a fost arestat în 1943 de către Gestapo şi executat în lagărul de concentrare din Oranienburg – Sachsenhausen.

Orfan, Ryszard Kukliński s-a angajat de timpuriu (uzând de acte false care îl prezentau ca fiind cu doi ani mai în vârstă!), urmând în paralel liceul la seral. În 25 septembrie 1947 s-a înrolat în armată şi a fost admis la Şcoala de ofiţeri de infanterie nr. 1 „Tadeusz Kościusko". Aici, se pare că tânărul Kukliński, format într-un mediu catolic, a fost foarte impresionat de uniforma, ceremonialul militar, slujbele religioase şi formula jurământului militar care cuprindea încă expresia „Pentru Dumnezeu şi Patrie". Şcoala militară a fost absolvită în anul 1950, cu gradul de locotenent.

Următorii zece ani, Ryszard Kukliński a activat ca ofiţer de infanterie, parcurgând treptele ierarhiei militare şi urmând diverse cursuri de perfecţionare. În 1952 s-a căsătorit cu Joanna, având în anii următori (1953 şi 1955) şi doi fii. În 1961 a fost admis la Academia Militară de Stat Major, iar la absolvirea acesteia (1963) a fost cooptat în Statul Major General al armatei poloneze, având gradul de maior. Aici a ocupat funcţia de şef al Direcţiei I Planificare Strategică a Apărării, făcându-se apreciat de diverşi generali, în rândul cărora şi-a făcut şi numeroase relaţii personale.

În 1967 Kukliński a fost trimis în Vietnam ca membru al Misiunii Poloneze de pe lângă Comisia Internaţională de Control şi Supraveghere, aici contactând oficial ofiţeri cu grad înalt din armata americană. După intervenţia în Cehoslovacia a trupelor Tratatului de la Varşovia din vara anului 1968 şi, mai ales, după reprimarea revoltelor

[3] Personalităţile selectate sunt dintre cele mai diverse, dar având ca numitor comun o evoluţie de excepţie, putând fi menţionate aici numele lui Bolesław Bierut, Zbigniew Brzeziński, Vladimir Bukovski, Wilhelm Franz Canaris, William J. Casey, Oleg Gordievski, Richard Sorge sau Lech Wałęsa.

muncitoreşti de la Gdańsk, Gdynia şi Szczecin, Kukliński începe să caute o ocazie pentru contactarea serviciilor americane de informaţii, întrucât considera că redobândirea independenţei Poloniei se poate obţine numai cu sprijinul S.U.A. Aceste căutări fac subiectul capitolului al II-lea, intitulat „Recrutarea de către C.I.A.”. De menţionat că iniţiativa a aparţinut, totuşi, colonelului Kukliński, care, ulterior, chiar afirma: „nu americanii m-au recrutat pe mine, eu i-am recrutat pe ei în interesul Poloniei” (p. 35).

Primul gest concret în acest sens l-a făcut în 2 august 1972, când, aflat în portul german Wilhelmshaven, trimite o scrisoare Ambasadei S.U.A. din Bonn. Contactul propriu-zis a avut loc la Haga, în 18 august 1972, când Kukliński a purtat primele discuţii cu col. Henry P. Morton şi col. Walter Lang din C.I.A.

Activitatea de colaborare a colonelului polonez cu C.I.A. este detaliată de Ion Constantin pe parcursul capitolului al III-lea, unde se arată, printre altele, că volumul total al documentelor militare şi informaţiilor furnizate de Kukliński (nume de cod *Jack Strong*) americanilor cu privire la activitatea şi planurile U.R.S.S. şi ale ţărilor membre ale Pactului de la Varşovia este evaluat între 35.000 şi 42.000 de pagini, cea mai mare parte fiind redactate în limba rusă. Cât despre importanţa acestor materiale, autorul subliniază că un memoriu de peste 400 de pagini, întocmit de Kukliński în perioada 1975-1976, „a constituit principala cauză a schimbării doctrinei de apărare strategică a S.U.A. în Europa” (p. 48).

Capitolul IV, intitulat „Evacuarea”, detaliază modul în care Kukliński, împreună cu întreaga sa familie, a părăsit Polonia. În ceea ce ne priveşte, planul de evacuare şi punerea sa în practică ni se pare a fi desprins din filmele de spionaj de mâna a doua. Pentru a ne explica, vom expune, pe scurt, derularea evenimentelor. Astfel, în 2 noiembrie 1981, col. Kukliński a fost convocat la şeful Marelui Stat Major General, generalul Jerzy Skalsky. Acesta i-a comunicat lui Kukliński faptul că „se află în cercul celor suspecţi de furnizare de informaţii către C.I.A., cerându-i să se pună la dispoziţia unei comisii de anchetă internă” (p. 60). Col. Kukliński pleacă spre casă cu autoturismul de serviciu, urmărit de organele de filaj. Odată ajuns acasă, îi mărturiseşte soţiei marele său secret, colaborarea cu C.I.A., pe fundalul unei emisiuni radiofonice menită să anihileze eventualele mijloace T.O. din locuinţă. După explicaţiile de rigoare, soţia îl contactează telefonic (!) pe fiul cel mic, cerându-i să vină de urgenţă acasă. Kukliński personal pleacă cu autoturismul propriu (unde o fi rămas filajul?) la locuinţa fiului mai mare, unde depune eforturi pentru a-l convinge să părăsească ţara împreună cu restul familiei. În noaptea de 2/3 noiembrie „Kukliński a distrus la locuinţa sa din Varşovia (…) toate documentele, notiţele, ciornele şi alte materiale secrete, care puteau fi compromiţătoare în ceea ce priveşte colaborarea sa cu spionajul american” (p. 64). Nu ne putem reprima întrebarea cum de un agent versat, precum Kukliński, ţinea aşa ceva la domiciliu, expunându-se unei banale percheziţii!

O altă acţiune stranie, în opinia noastră, a constat în organizarea unei întâlniri cu o agentă C.I.A., aflată sub acoperire diplomatică la ambasada S.U.A., nicăieri altundeva decât… în faţa Şcolii de Ofiţeri de Pompieri din cartierul varşovian Zoliborz.

Însăşi acţiunea de evacuare a familiei Kukliński pare a fi desprinsă dintr-un scenariu (prost!) de film: astfel, soţia şi cei doi fii au părăsit Varşovia, în dimineaţa zilei de 7 noiembrie 1981, la bordul a două automobile ale ambasadei S.U.A., ajungând,

nestingheriţi de nimeni, până în Berlinul Occidental. Aceasta în pofida faptului că ofiţerii de contraspionaj îl supravegheau pe Kukliński şi în ciuda faptului că Polonia se afla în pragul introducerii stării de război! Încă şi mai stupefiant este modul cum însuşi colonelul Kukliński a ieșit din Polonia. În seara zilei de 7 noiembrie acesta a participat la o recepţie la ambasada U.R.S.S., unde gen. Szklarski i-ar fi spus, printre altele, că nu e momentul de glume, căci „contraspionajul se află pe urmele noastre". Ceea ce nu l-a împiedicat pe colonelul defector să iasă din ambasadă la ora 20,15, să ia un taxi şi să se deplaseze, nestingherit de nimeni, la o adresă din cartierul Mokotov, foarte aproape de ambasada americană, unde era aşteptat de o echipă a C.I.A. care i-a schimbat înfățișarea, vopsindu-i părul şi sprâncenele, aranjându-i manichiura (!) şi dotându-l, parcă pentru a respecta genul de scenarii de film amintite, „cu o pereche de ochelari cu ramă groasă şi lentile mari, fumurii" și cu pălărie (p. 67). După această deghizare, i s-a înmânat un paşaport britanic, cu ajutorul căruia s-a îmbarcat în dimineaţa zilei de 8 noiembrie la bordul unui avion al companiei British Airways.

Cum se face că un colonel suspectat de trădare nu se afla sub supravegherea filajului? Cum se face că nici contraspionajul polonez, nici cel sovietic nu au socotit de cuviinţă să supravegheze domiciliul acestuia, astfel încât neîntoarcerea sa de la recepţie să declanşeze alarma? Cum au părăsit teritoriul polonez automobilele cu membrii familiei şi chiar Kukliński, servindu-se de ochelari fumurii, fără a atrage atenţia, dimineaţa, în luna noiembrie, într-o ţară cu clima Poloniei? Mister! Nici autorul nu oferă explicaţii, mulţumindu-se să consemneze că „bine pusă la punct, acţiunea de evacuare a sa și a familiei, în zilele de 7-8 noiembrie 1981, a fost o reușită deplină, totul petrecându-se, practic, «sub nasul» KGB-ului şi SB-ului[4]" (p. 69).

În acest context, merită amintit că, încă din luna octombrie 1981, „maşini cu agenţi ai S.B.-ului, sub acoperire, au început să se arate tot mai des lângă casa acestuia" (p. 59). Kukliński însuşi, „observând intensa supraveghere la care este supus din partea organelor de securitate", spre sfârşitul lunii octombrie, a informat Washingtonul. Sfârşitul mesajului său merită reprodus, el putând fi rostit, la fel de bine, şi într-o ceremonie de la Lublianka: „misiunea mea se apropie de final. Trăiască Polonia liberă! Trăiască Solidaritatea întregului popor oprimat, care luptă pentru libertate. Jack Strong" (p. 59).

Aşadar, până la începutul lunii noiembrie, cartierul în care locuia colonelul gemea de maşini ale S.B.-ului, dar, brusc, după şedinţa din 2 noiembrie, când Kukliński este anunţat că va fi anchetat, filajul dispare, astfel că suspectul se poate deplasa liniştit la fiul său cel mare, soţia telefonează celuilalt fiu chemându-l de urgenţă acasă, chiar la domiciliu discuțiile se poartă pe fondul emisiunilor radiofonice ascultate cu potenţiometrul la maxim, toate acestea fără a alerta pe cineva din serviciile de contraspionaj! Întâlnirea lui Kukliński cu agenta C.I.A., în faţa unei şcoli militare (!) nu e monitorizată de nimeni, iar plecarea sa de la recepţia sovietică nu este nici ea supusă filajului!

Ţinând cont fie și numai de aceste lucruri, ţinem să menţionăm că împărtăşim opinia acelor lideri ai „Solidarității" care şi-au exprimat la vremea respectivă „bănuiala că acesta ar fi fost trimis cu sarcini informative în Statele Unite, de către securitatea

---

[4] SB – Służba Bezpieczeństwa, Serviciul de Securitate polonez.

poloneză și KGB-ul sovietic, iar așa-zisa «fugă» a sa în S.U.A. ar fi fost o diversiune pusă la cale de aceste instituții” (p. 83).

Pentru a ne explica poziția, vom mai aminti aici câteva aspecte menționate de Ion Constantin în lucrarea sa. Astfel, în timpul cursurilor de la școala de ofițeri, Kukliński a fost declarat „dușman al poporului”, deoarece nu menționase în autobiografie faptul că tatăl său făcuse parte din Armata Națională și din organizația „Sabie și plug”. Fostul său șef de grupă din acea perioadă își amintea că dosarul lui Kukliński era „mai mare decât al oricăruia dintre ceilalți elevi”, dar că acesta a fost, în împrejurări neclare, distrus (p. 25)[5].

La fel cum Pacepa și-a găsit un „patron” în persoana lui Nicolae Doicaru, care l-a protejat pe parcursul întregii cariere, Kukliński a stabilit o relație specială în perioada școlii de ofițeri cu Florian Siwicki, viitor șef de Stat Major General și ministru al Apărării Naționale, care pe atunci îi era instructor, și care îl va sprijini constant pe parcursul carierei.

În 1957, Serviciul de Contrainformații Militare îl considera „nesigur din punct de vedere politic” (p. 26), dar Kukliński primește totuși comanda unui batalion. Așa cum remarca Ion Constantin, „în pofida problemelor de dosar, în anul 1963, Kukliński a fost cooptat la Statul Major General al armatei, ținându-se cont de «eficiența sa deosebită»” (p. 27). De când competența profesională prima în fața unui „trecut sănătos”?

În perioada următoare Kukliński a fost supus, fără îndoială, mai multor verificări, atât de către organele de contrainformații militare poloneze, cât și de cele sovietice, acestea din urmă fixându-și atenția asupra lui Kukliński mai ales din momentul în care ofițerul polonez devine ofițer de legătură între comandamentul Armatei Poloneze și comandamentul Armatei Sovietice (p. 28). Trimiterea sa în Vietnam trebuie să fi fost și ea precedată de verificări amănunțite.

Interesant este și modul în care Kukliński i-a contactat pe americani. Prezența sa la bordul iahtului „Legia”, în august 1972, în cadrul unei misiuni a spionajului militar polonez se datora… voluntariatului! Cu alte cuvinte, un ofițer superior de stat-major devenea spion voluntar! În plus, după escapada sa din portul german Wilhelmshaven, în cursul căreia a pus la poștă scrisoarea pentru ambasada S.U.A., singurul care, la întoarcerea la bordul navei, l-a întrebat unde a fost în timpul cât a lipsit a fost… fiul său! Întâlnirea cu ofițerii C.I.A. de la Haga a avut loc între orele…21 și 24! Din nou, nimeni nu-l întreabă pe Kukliński unde s-a aflat în acest interval!

În 1974 ambasadorul S.U.A. în Polonia, Richard Davies, a avertizat în scris Washingtonul asupra faptului că „R. Kukliński este urmărit de contraspionajul polonez și sovietic, iar cazul său poate provoca o adevărată «catastrofă diplomatică»”. Nu se întâmplă însă nimic, nici la Varșovia, nici la Washington, Kukliński continuându-și nestingherit activitatea. Ba, mai mult, în 1974-1975 este trimis la un curs special pentru

[5] Pentru similitudine, vom aminti că tatăl lui Pacepa lucrase, în perioada interbelică, pentru serviciile cehoslovace de informații, iar Pacepa însuși fusese membru al Y.M.C.A., însă aceste „detalii” au dispărut din dosarul său de cadre, grație, se pare, unei relații speciale a tatălui său (ajuns translator al mareșalului Rodion Malinovski) cu generalul Alexandru Demeter, șeful cadrelor în Securitate în anii ’50 – cf. Ion Constantin, *op. cit.*, p. 148-149.

ofiţerii de elită, organizat de Academia Forţelor Armate Sovietice „Kliment Voroşilov" de la Moscova. Aşa cum consemnează Ion Constantin, „aici a fost verificat, desigur, de serviciile de informaţii sovietice, militar (GRU) şi civil (KGB), care nu au descoperit însă nimic deosebit în ceea ce priveşte contactele şi colaborarea ofiţerului polonez cu C.I.A." (p. 45). În plus, există indicii că la Moscova, în paralel cu pregătirea la Academia „Voroşilov", Kukliński ar fi urmat şi un curs special al Direcţiei Principale de Spionaj (GRU), organizat de Marele Stat Major al Armatei Sovietice (p. 46).

Reîntors la Varşovia, Kukliński este înaintat în 1976 la gradul de colonel şi numit şef al Secţiei a I-a Planificare Strategică şi de Apărare şi locţiitor al şefului Direcţiei Operative din Statul Major General al armatei poloneze. Din această poziţie, colaborarea sa cu C.I.A. se intensifică. Însă, în mod inexplicabil, „contraspionajul militar polonez, ca şi serviciile de specialitate sovietice nu au descoperit, (…) legătura sa sistematică, în anumite perioade, aproape zilnică – cu C.I.A." (p. 52).

Ce să mai spunem de faptul că în cei zece ani de colaborare (1972-1981) Kukliński ar fi furnizat 42.000 file de documente secrete? Admiţând că ar fi sustras zilnic documente, ar reveni o medie de 11 file/zi (42.000 file/3.650 zile calendaristice), lucru imposibil de camuflat timp de un deceniu!

În acest context, merită amintite şi câteva mărturii ale unor ofiţeri polonezi. Astfel, generalul Kiszczak, fost şef al serviciului de informaţii al armatei, ulterior membru în Biroul Politic al C.C. al P.M.U.P. şi ministru al Afacerilor Interne, îşi aminteşte că în timpul cursului de la Academia „Voroşilov" din 1974-1975, urmat în paralel cu Kukliński, ar fi fost avertizat de sovietici că „în Statul Major General este un spion american". Ca urmare, a întreprins nişte măsuri de verificare, dar pe Kukliński l-a considerat „cel mai puţin suspect" (p. 124). Potrivit contraamiralului Głowacki, „toţi se mirau, inclusiv lucrători din serviciile speciale, că nu era tratat la fel ca alţi ofiţeri, între altele, sub aspectul măsurilor de contraspionaj" (p. 125).

La şirul de evenimente inexplicabile (sau măcar ciudate!) se adaugă şi faptul că în 1979, în timpul unei recepţii desfăşurată la Moscova, generalul-colonel Viktor Nikolaievici Podgorny a rostit un toast în care a menţionat: „Noi ştim că tov. colonel Kukliński nu este cu noi. El este împotriva noastră!", încheind totuşi: „În sănătatea dumitale, colonele Kukliński!" (p. 58). Pentru a încheia seria de „enigme", vom sublinia faptul că nici în Polonia, nici în Uniunea Sovietică nimeni nu a fost sancţionat pentru „fuga" lui Kukliński.

Următorul capitol al volumului, intitulat „Derută totală în contraspionajul polonez. Condamnarea la moarte", detaliază măsurile luate după fuga colonelului, soarta acestuia pe pământ american, dar şi a proprietăţilor pe care colonelul le deţinea în Polonia. De remarcat faptul incredibil că serviciul de contraspionaj militar polonez a remarcat dispariţia lui Kukliński după… trei zile!

Foarte interesante ni s-au părut a fi capitolele VI şi VII, intitulate „Drumul lung spre normalizarea raporturilor cu ţara", respectiv „Revenirea în ţară după 17 ani. Erou sau trădător?". Autorul a inventariat cu acribie diversele poziţii exprimate public de oameni de cultură, ziarişti, politicieni şi militari asupra actului săvârşit de colonelul Kukliński, diversele intervenţii făcute după prăbuşirea regimului comunist pentru clarificarea statutului cetăţeanului Kukliński în raport cu statul polonez. Au fost subliniate cu pregnanţă controversele iscate în jurul definirii acţiunii lui Kukliński,

aprecierile acoperind un eşichier larg, de la banalul „trădător" până la emfaticul „primul ofiţer polonez în NATO". Dincolo de controverse, rămâne faptul că la 2 septembrie 1997, Parchetul Militar a anulat acuzaţiile împotriva lui Kukliński şi acesta şi-a redobândit gradul de colonel, iar în 23 septembrie Procuratura Militară Generală a dat un comunicat privind reabilitarea lui Kukliński (p. 92). Din capitolul VII, am reţinut faptul că, în ciuda reabilitării, la manifestările organizate cu prilejul vizitei lui R. Kukliński în Polonia nu a participat nici un reprezentant oficial al armatei. Înţelegerea acestei atitudini devine comprehensibilă dacă ţinem seama de o declaraţie precum aceea a lui Jacek Merkel, secretar al Consiliului Securităţii Naţionale, care sublinia că „orice ofiţer ar putea să spună că, aşa cum colonelul Kukliński şi-a luat dreptul de a decide ce este loial şi ce nu este, la fel toţi ceilalţi ar putea să-şi ia acest drept, iar armata ar înceta să mai existe" (p. 96). Am reţinut, de asemenea, aprecierile celebrului disident Adam Michnik, conform căruia Kukliński poate fi considerat „erou" de către C.I.A., dar nu de către polonezi, acesta considerând că „Polonia trebuie să fie pentru Statele Unite un aliat şi un partener, dar să nu i se sugereze să devină în viitor un «Kukliński colectiv»" (p. 104).

Capitolele VIII şi IX sunt consacrate aprecierilor formulate de diverse personalităţi din spaţiul ex-sovietic, respectiv din S.U.A. asupra acţiunii colonelului Kukliński. Acestea merg de la minimalizarea impactului avut de scurgerea de informaţii asupra Pactului de la Varşovia până la supralicitarea importanţei acestora. Din ultima categorie, am selectat opinia hiperbolizantă a lui William Casey, fost director al C.I.A. în timpul administraţiei Reagan: „nimeni în lume, în decursul ultimilor patruzeci de ani nu a prejudiciat mai mult sistemul comunist decât acest polonez" (p. 111).

Capitolul X, „Polonezii despre Kukliński", inventariază epitetele alăturate numelui Kukliński de către diverse personalităţi din spaţiul politic şi cultural polonez. Spectrul acestora este foarte larg, nelipsind nici formularea unor false dileme.

Astfel, generalul Czesław Kiszczak, fost şef al serviciului de informaţii al armatei, declara, la începutul anilor '90 că „dacă se va lua decizia de reabilitare a lui Kukliński, aceasta va fi un afront adus întregului corp al ofiţerilor. Ar însemna că el a fost un erou, iar noi toţi trădători" (p. 123). Nu mai puţin tranşant se dorea fi Radosław Sikorski, fost ministru al Apărării în guvernul condus de Jarosław Kaczyński, care a formulat expresia de acum celebră: „Spune-mi ce crezi despre Kukliński şi îţi spun cine eşti şi cât înţelegi tragismul istoriei ţării noastre". În opinia sa, Kukliński nu a fost decât „un patriot şi erou care a slujit bine Polonia" (p. 136).

Pentru a finaliza succinta noastră trecere în revistă, vom spune că Ion Constantin încheie epopeea Kukliński arătând că acesta a murit în S.U.A., în 10 februarie 2004, fiind incinerat şi urna cu cenuşă transportată la Varşovia pentru a fi depozitată în cimitirul militar Powązki. De remarcat faptul că, în ciuda reabilitării, la solemnitate nu a participat nici un reprezentant al guvernului polonez (p. 141).

Ultimul capitol al volumului a fost consacrat de autor unei analize comparative a cazurilor Ion Mihai Pacepa şi Ryszard Kukliński. Fără a răpi cititorului plăcerea de a parcurge singur aceste pagini, vom reda doar una dintre deosebirile esenţiale remarcate de domnul Ion Constantin între cele două cazuri, aceasta fiind însă suficientă, în opinia noastră, pentru a plasa pe coordonate diferite discursul despre cei doi „eroi": „spre deosebire de Pacepa, colonelul Kukliński nu a fost implicat în acţiuni

de poliție politică" (p. 148). În opinia autorului, „analiza comparativă a celor două cazuri relevă deosebirea uriașă existentă între ele, iar aceasta în nici un caz nu este în favoarea lui Pacepa" (p. 168).

Travaliul sistematic al autorului poate fi apreciat ca o reușită, neavând de formulat decât o scurtă observație. Astfel, am sesizat preluarea unui scurt fragment dintr-un articol publicat de Adam Burakowski în 1996:

„La 2 septembrie 1997, Parchetul Militar, cu acordul președintelui Aleksander Kwasniewski, a anulat acuzațiile formulate în anii regimului comunist împotriva lui Kuklinski și i-a permis acestuia să revină în țară. Cu aceeași ocazie, Kuklinski a fost reabilitat din punct de vedere militar, primindu-și înapoi gradul de colonel. Decizia Parchetului explica următoarele: «Colonelul Ryszard Kukliński, când a decis să colaboreze cu S.U.A., a acționat din extremă necesitate»" (Adam Burakowski, *Col. Ryszard Kukliński - un Pacepa polonez?*, în „Dosarele istoriei", an XI, nr. 3 (115), 2006, p. 56).

La domnul Ion Constantin, paragraful se regăsește sub forma:

„La 2 septembrie 1997, Parchetul Militar, cu acordul președintelui Aleksander Kwasniewski, a anulat acuzațiile formulate în anii regimului comunist împotriva lui Kuklinski și i-a permis acestuia să revină în țară. Cu aceeași ocazie, Kuklinski a fost reabilitat din punct de vedere militar, primindu-și înapoi gradul de colonel. Decizia Parchetului explica următoarele: «Colonelul Ryszard Kukliński, când a decis să colaboreze cu S.U.A., a acționat din extremă necesitate»" (Ion Constantin, *op. cit.*, p. 91-92).

Suntem tentați să atribuim această situație unei neatenții a autorului, având în vedere că articolul lui Burakowski este citat în pagina următoare (p. 93). Semnalăm, totuși, faptul că aceeași scăpare se evidențiază și la p. 141, unde un alt paragraf este preluat aproape integral din sursa amintită (p. 56), fără ca acest lucru să fie indicat în aparatul critic[6]. Probabil că bogăția surselor de documentare a dus la aceste regretabile scăpări ce vor trebui eliminate într-o ediție viitoare.

Așadar, istoriografia română s-a îmbogățit cu o lucrare foarte densă în informație, ce aduce în atenție un subiect extrem de sensibil: unde se termină trădarea și unde începe eroismul? Cine scrie istoria? Oare numai învingătorii sunt abilitați cu formularea calificativelor?

Demersul domnului Ion Constantin îl apreciem drept un succes, lucrarea domniei sale relevând certe calități de cercetător și analist al unui fenomen complex. De asemenea, aprecierile formulate asupra cazului Ion Mihai Pacepa sunt destinate, în opinia noastră, să predispună la reflecție până și pe admiratorii necondiționați ai fostului general de securitate.

Florian Banu

[6] „La ceremonia funebră, nu a participat nici un reprezentant al guvernului polonez de atunci, dar una dintre personalitățile publice care s-au făcut remarcate cu acest trist prilej a fost primarul general al Varșoviei din acea vreme, un cunoscut om politic de dreapta, Lech Kaczynski, cel care, din toamna anului 2005, a devenit președinte al țării" - Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 56

John Lewis Gaddis, *The Landscape of History. How Historians map the Past*, Oxford University Press, 2002, 271 p.

În 2002, John Lewis Gaddis, cunoscut profesor de istorie la Universitatea Yale din New Haven, Conneticut, publica *The Landscape of History. How Historians map the Past*, o lucrare al cărei subiect nu părea să facă parte din sfera de interes a autorului, specializat în Istorie Militară şi Navală.

După două lucrări vizând îndeosebi problematica Războiului Rece, precum *The Long Peace: Inquieries into the History of the Cold War* (1978) or *We now Know: Rethinking Cold War History* (1997), apare la un interval remarcabil, de cinci ani – *The landscape of History. How Historians map the Past*, ca un corolar al unei perioade de căutări, în care autorul s-a orientat spre o altă nişă, aceea a studiului ştiinţei istoriei.
În acest sens, modelele sale, după cum singur afirmă, au fost Marc Bloch şi E.H. Carr, ale căror lucrări introductive despre metoda istorică, *The Historian's Craft* şi *What is History?* l-au determinat să-şi pună întrebări despre munca istoricului în definirea adevărului istoric.

Sâmburele acestei lucrări l-a constituit seria de prelegeri ţinute în faţa studenţilor de la universităţile Ohio, Yale şi Oxford, pentru care elaborase, într-o primă etapă, câteva discursuri pe tema metodei istorice. *The Landscape of History. How Historians map the Past* s-a născut atât din dorinţa de a aduce un omagiu lui Bloch şi Carr şi de a-şi exprima punctul de vedere unui public tânăr şi bine definit – studenţii săi – cât şi din intenţia de a filtra vasta documentare privind această tematică, răspunzând nevoii de actualizare şi nuanţare a teoriilor formulate în cărţile marilor săi predecesori, Bloch şi Carr. Ceea ce a rezultat este un eseu extins, o meditaţie filosofică asupra naturii muncii istoricului, şi, în mai mică măsură, un manual instructiv al metodei istorice.

Mai mult decât atât, Gaddis îşi propune să depăşească capcana discursului adresat unui singur segment de public şi să capteze atenţia mai multor categorii de cititori, fie chiar neavizaţi, în problematica lucrării sale.

Cartea se înscrie pe linia unei istorii transculturale a istoriografiei care priveşte modalităţile specifice de a reflecta şi a scrie despre istorie (în diferite forme de cultură) şi relaţiile care se stabilesc între ele. Întrebarea dacă se poate vorbi despre o istoriografie şi chiar despre o istorie a istoriografiei, care să se bazeze pe concepte teoretice, metodologice şi terminologice, se adresează atât auditoriului profesorului Gaddis, cât şi cititorului acestei cărţi.

Nefiind o carte metodologică pentru istorici, ci o privire filosofică asupra muncii istoricului şi a conceptului de istorie, în *The Landscape of History. How Historians map the Past,* autorul foloseşte termeni ştiinţifici, pe care îi explică însă, neasumându-şi riscul ca cititorul său să nu fie familiarizat cu acest jargon.

Gaddis examinează natura istoriei şi funcţia istoricilor printr-un lung şir de metafore. Încercând să răspundă la întrebarea – *Ce e istoria?*, multe din metaforele lui Gaddis stârnesc discuţii filosofice. Ele par să aibă o foarte mică interferenţă cu istoria, de exemplu geometria fractală, ştiinţele naturale şi există situaţii în care umorul lui Gaddis face ca discuţia filosofică despre istorie să nu alunece într-o zonă sofisticată,

scopul implicit al autorului fiind acela de a se adresa şi non-istoricilor, în căutarea unei perspective asupra istoriei. Pe această linie se înscriu frecventele asocieri interdisciplinare ale conceptului de istorie cu alte ştiinţe. Graniţele interdisciplinarităţii pot influenţa diferenţa între adopţie şi respingere a influenţelor dinafară. Mai mult, anumite perspective asupra ştiinţelor, în general, nu sunt statice, ci subordonate schimbărilor în timp.

Cartea e structurată de aşa manieră încât reprezentarea finală este aceea de cerc care se deschide şi se închide în acelaşi punct, cu aceeaşi imagine. O copie a tabloului în care personajul acestuia pare să materializeze percepţia lui Gaddis asupra poziţiei şi rolului istoricului, deschide practic, încă de la primele file, *The Landscape of History. How Historians map the Past.* Tabloul reprezintă una din operele pictorului romantic german Caspar David Friedrich – *The Wonderer above the Sea of Fog/ Călătorul de deasupra unei mări de ceaţă* – reprezentând un călător cu capul descoperit, cu spatele către noi, tronând parcă deasupra unei mări de ceaţă, deasupra soarele strălucind. Dar, pentru a ajunge la altitudinea necesară vizualizării acestei mări de ceaţă, aşezată la picioarele tale ca o pătură răsturnată artistic peste peisaj, trebuie să te afli deasupra; să mergi şi să te caţări suficient de sus. Silueta masculină, prin orientarea sa, pare să domine un peisaj alegoric care se întinde dincolo de ceaţă şi în care ruinele gotice se împletesc cu copaci golaşi…

Cartea, structurată în opt capitole, note şi Index, se deschide, evident, cu o prefaţă care descifrează cititorului, în cele câteva pagini, traseul de-a lungul căruia s-a născut cartea. Predecesorii săi, Marc Bloch şi E. H. Carr, sunt invocaţi şi din perspectiva faptului că John Lewis Gaddis revalorizează perspectiva acestor teoreticieni. Tot aici este punctat şi unul din scopurile cărţii, acela de a încuraja istoricii în a-şi face metodele mai explicite.

Primul capitol aduce în prim plan metafora tabloului care deschide şi închide cartea, guvernând de la un capăt la altul această încercare de teoretizare. Imaginea transmisă de acesta se află în legătură cu definirea conceptului de istorie şi istoric, implicit. Asemenea personajului pictorului german Caspar David Friedrich, aflat parcă la răscruce de timpuri, istoria este definită prin prisma interconexiunilor între axele temporale ale trecutului, prezentului şi viitorului. Gaddis este condus de convingerea că numai prin susţinerea unei conştiinţe istorice am putea şti spre ce dorim să ne îndreptăm. Putem cunoaşte viitorul doar prin prisma trecutului pe care îl proiectăm asupra lui, afirmă autorul.

În următorul capitol, autorul uzează de o altă metaforă. Asemenea poziției istoricului faţă în faţă cu istoria, metafora avionului pare să surprindă destul de bine relația între cel care, de la înălțimea zborului, nu poate să nu observe cât de insignifiant este în raport cu peisajul din jur, cel de-al doilea termen al comparației. Statutul său este relativ incert. O nouă polaritate se naşte în jurul acestei metafore - „you dominate a landscape even as you're diminished by it"/ „domini peisajul, pe măsură ce eşti din ce în ce mai mic în raport cu el". Cartea este, așadar, o expunere exemplară privind metoda istoricului în a manipula timpul și spațiul, acesta având avantajul de a vedea în același timp locuri îndepărtate, dar și dezavantajul de a avea descrieri fragmentare și conflictuale.

O altă inițiativă de definire a conceptului de istorie se configurează în cel de-al treilea capitol. Experienţa trecutului face posibilă trăirea viitorului şi prezentului mai

uşor, dar nu reprezintă unica condiţie în anticiparea viitorului. Autorul îşi propune chiar să găsească posibile definiţii pentru trecut, prezent şi viitor. Din această perspectivă, viitorul este zona în care contingentul şi continuităţile coexistă independent una de cealaltă; trecutul este locul unde relaţia acestor două componente este inextricabil fixă; prezentul reprezintă locul care le reuneşte, în aşa fel încât continuităţile intersectează contingentul. Acesta este procesul prin care se creează istoria.

În acelaşi capitol, autorul ajunge la o disjuncţie între rolul artistului şi cel al istoricului. Reprezentările acestora iau fiinţă prin invocarea imaginilor a două tablouri aparţinând lui Jan van Eyck – *The marriage of Giovanni Arnolfini* / *Căsătoria lui Giovanni Arnolfini*, 1434, respectiv, Pablo Picasso, *The Lovers* / *Îndrăgostiţii*, 1904. Aflate la cinci secole distanţă unul de celălalt, tablourile sunt ilustrative pentru a delimita graniţa între o reprezentare literală şi una abstractă a aceluiaşi subiect. În timp ce Picasso redă în câteva linii de cerneală imaginea unui cuplu îndrăgostit, *The Marriage of Giovanni Arnolfini* este reprezentarea unei perechi similare în detalii atât de precise încât pictorul face vizibilă fiecare cută a hainelor care îmbracă cele două personaje. Dihotomia care se insinuează odată cu cele două reprezentări artistice, polaritatea detaliu/abstracţiune este extrapolată asupra istoricului/artistului. Istoricii, precizează Gaddis, angajează abstractizările pentru a depăși o anumită constrângere, dată de separarea în timp de subiecţii lor, în timp ce artiştii coexistă cu obiectele pe care le reprezintă, aceasta permiţându-le schimbarea perspectivei din care este vizualizat obiectul, ajustarea luminii ori deplasarea modelului. Ca formă de reprezentare pe care majoritatea istoricilor o folosesc, funcţia principală a naraţiunii se dovedeşte a fi, în viziunea autorului, aceea de simulare. Imaginile finale sunt rezultanta reconstrucţiilor asamblate în laboratorul virtual al minţii noastre, ale proceselor care au produs o anumită structură pe care intenționăm să o explicăm.

Istoria ca hartă a trecutului / History like the map of the past

Gaddis reinterpretează istoria drept o formă de configurare a trecutului, în care acesta poate fi reprezentat sub forma unui peisaj. Istoria este modalitatea în care ne reprezentăm acest trecut.

Capitolul al IV-lea, intitulat *Interdependența variabilelor,* a fost creat din nevoia de a distinge între variabilele independente şi cele dependente care concură la crearea universului, a istoriei implicit. Gaddis aduce în discuție principiul reducţionismului conform căruia tot ce există poate fi explicat drept interacţiune între un număr mic de lucruri simple care respectă legile fizicii. Motivul ar fi legat de credinţa că poţi înțelege cel mai bine realitatea divizând-o în părţi componente. În termeni matematici, se caută componenta variabilă într-o ecuaţie, proces care determină valoarea celorlalte. Ori, în alţi termeni, se identifică elementul a cărui sustragere dintr-un lanţ de cauzalitate ar putea afecta produsul finit.

Pornind de la ideea că aceste componente variabile se intersectează cu cele invariabile (contingencies/continuities – contingenţă/continuitate) şi că prezenţa anumitor invariabile din prezent va fi suficient de puternică încât să se extindă şi în viitor, Gaddis concluzionează că viitorul poate fi anticipat, într-o anumită măsură, având ca fundament aceste invariabile.

Totuşi, întrebarea întemeiată a autorului este dacă reducţionismul este unica metodă pe care o deţinem pentru a explica trecutul şi a anticipa viitorul. Conform principiului reducţionismului, întregul Univers poate fi explicat ştiinţific; nu există lucruri care prin natura lor să nu poată fi explicate.

Tot în acest capitol se insinuează, în linia stilisticii lui Gaddis, o comparaţie între felul în care funcţionează un istoric şi colegii săi, specialişti în ştiinţe sociale. Mai multe diferenţieri între cele două categorii, punctate de John Gaddis în lucrarea sa, demonstrează aceste aspecte antinomice. Iată cum le punctează autorul:

- Istoricii lucrează cu generalizări limitate, nu şi universale;
- Istoricii cred în contingent, nu într-o cauzalitate categorică; perspectiva lor este, cumva, în conexiune cu restul/cu celelalte lucruri. Istoricii resping doctrina cauzalităţii imaculate. Nimeni nu poate stabili, fără referire la ceea ce i-a precedat, un anumit lucru ca variabilă independentă;
- Istoricii preferă simulările creării modelelor. Reconstrucţia trecutului implică, conform viziunii autorului, actul de simulare narativă a ceea ce s-a întâmplat şi nu necesită construirea unui model. Prin simulare, aşa cum o percepe autorul lucrării, se intenţionează ilustrarea şi nu replicarea unui set specific de evenimente trecute. Un model intenţionează să arate cum a funcţionat un anumit sistem în trecut, dar şi cum va funcţiona în viitor. A simula nu presupune şi a anticipa, în timp ce modelele au acest atribut, ele anticipă întotdeauna ceva;
- Istoricii trasează procesele, cunoscând rezultatele. Nu acelaşi lucru se întâmplă cu specialiştii în ştiinţe sociale.

Penultimul capitol are ca subiect principal haosul şi complexitatea – *Chaos and complexity*.

Autorul susţine ideea că metodele istoricilor sunt mai apropiate de cele ale anumitor ştiinţe naturale, decât de cele ale majorităţii ştiinţelor sociale. Descoperirea haosului de către Henry Brooks Adams poate constitui o posibilă explicaţie pentru îndoielile care îl marchează pe autor în ceea ce priveşte conexiunea între două axe temporale diferite – trecut şi viitor – pe linia anticipării viitorului prin prisma structurilor aparţinând trecutului: „The only *larger synthesis* that really worked, he came to believe, was one that didn't work at all, in the sense of providing an explanation of the past that would allow anticipating what was to come"/ „Singura concluzie extinsă, crede el, este una care nu a funcţionat deloc în ceea ce priveşte emiterea unei explicaţii a trecutului care ar înlesni anticiparea viitorului".

La polul opus, Henri Poincarè are o altă părere: „Everything depended on everything else" / „Totul se află în interdependenţă". Gaddis dezvoltă principiul lui Poincarè, admiţând că unele lucruri sunt previzibile, în timp ce altele nu. Variabilele coexistă cu invariabilele, structurile fixe cu lucrurile întâmplătoare, cu alte cuvinte, haosul coexistă cu componenta invariabilă a universului. Ca o rezultantă, simplitatea şi complexitatea caracterizează lumea în care trăim.

Într-un sistem complex (vezi titlul capitolului „Chaos and complexity"), nu poţi defini niciodată variabilele critice în avans. Le poţi doar defini în retrospectivă.

Principiul conform căruia Gaddis este de părere că metodele istoricilor sunt mai apropiate de cele ale anumitor ştiinţe naturale, decât de cele ale ştiinţelor sociale, este susţinut şi de un exemplu aparţinând categoriei ştiinţelor naturale, mai exact seismologiei. Din observarea unei anumite ciclicităţi a mişcărilor tectonice de înaltă intensitate pe scara Richter, comparativ cu cele de joasă intensitate, rezultă că prima categorie, cea a cutremurelor puternice este, din fericire, cea mai puţin frecventă. Ideea desprinsă din această observaţie este aceea că frecvenţa evenimentelor este invers proporţională cu intensitatea acestora. Totul rămâne însă o simplă supoziţie asupra posibilităţii de a anticipa un eveniment de amploare. Acest fapt ar presupune anunţarea în avans a momentului în care o situaţie particulară este pe cale să atingă o condiţie de intensitate maximă – un război catastrofic, de exemplu – cu siguranţă, acest lucru nu poate fi anticipat pe baza unei ciclicităţi. Concluzia autorului este că poziţia istoricului se află în conexiune cu ştiinţele naturale, fără însă a se îndepărta total de principiile ştiinţelor sociale.

Urmând ideilor enunţate în capitolele anterioare, capitolul următor, intitulat „Causation, contingency and counterfactuals” dezvoltă ideea că istoricii, în transcrierea evenimentelor, se ghidează după principiul relevanţei diminuate, cu alte cuvinte, cu cât timpul care separă o cauză de efectul ei este mai mare, cu atât mai puţin relevantă este acea cauză.

Cauzele, afirmă Gaddis, au întotdeauna contexte care le-au generat, şi, pentru a le identifica pe cele dintâi, trebuie să ne întoarcem la contextul creator. Se naşte astfel un lanţ cauzal. În identificarea cauzelor care pot conduce spre generalizări, a aşa numitelor cauze raţionale - „rational causes”- (pag. 93), Gaddis porneşte de la viziunea lui E. H. Carr, dar, în cele din urmă, sfârşeşte prin a fi mai aproape de punctul de vedere a lui Bloch privind cauzele care guvernează un anumit eveniment. Cauzele raţionale, explică Carr, conduc spre generalizări şi lecţii care pot fi deduse de aici – „lead to fruitful generalizations and lessons can be learned from them” / „conduc la generalizări fructuoase şi pot fi deduse lecţii din ele”. Pe de altă parte, cauzele accidentale nu ne predau nici o lecţie, nu ne conduc spre nici o concluzie. Istoricii, insistă el, trebuie să fie preocupaţi doar de categoria cauzelor raţionale, cea de-a doua neavând nici o semnificaţie pentru trecut sau prezent. De partea cealaltă, Bloch sugera trei categorii de distincţii care trebuie făcute în stabilirea conexiunilor între cauză şi efect: prima – între imediat, intermediar şi distant (ca moment al declanşării şi desfăşurării evenimentelor faţă de un reper dat, în principiu, momentul prezent); a doua – între excepţional şi general şi, o a treia categorie – între factual şi contrafactual.

Vorbind despre prima categorie, a distingerii între cele trei coordonate temporale – imediat/ intermediar/ îndepărtat, autorul se întoarce la disciplina istoriei şi modalităţile de redare a adevărului istoric. Mişcarea naraţiunii istorice, afirmă Gaddis, este spre înainte, în timp ce naratorul se întoarce înapoi, pe linia evenimentelor transpuse în naraţiune.

O altă interogaţie - „Există faze de tranziţie în istorie?” pare să preocupe interesul autorului faţă de disciplina istoriei. Istoricul Robert Clayton, fără însă a utiliza aceeaşi terminologie, consideră că există. Acest fapt se explică prin evoluţie, care nu se opreşte într-un punct fix: lungi perioade de stabilitate sunt „punctate” de schimbări abrupte şi destabilizatoare, fiind identificate drept „the point at which these processes

took a distinctive, or abnormal, or unforeseen course"/ „punctul în care aceste procese au luat un curs diferit, anormal şi de neprevăzut" (pag. 99). Fazele de tranziţie sunt explicate prin prisma fenomenelor fizice, fiind acele momente în timp în care stabilul devine instabil, „Where water began to boil or freeze, for example, or sand piles begin to slide or fault lines begin to fracture" (pag. 98) / „acolo unde, de exemplu, apa începe să fiarbă sau să îngheţe, acolo unde turnurile de nisip încep să alunece sau limita demarcatoare faţă de greşeală începe să se fractureze".

Istoricii folosesc tot timpul gândirea contrafactuală în stabilirea cauzei care a determinat un anumit eveniment, susţine autorul, în aceeaşi măsură în care distinge între cauzele imediate, intermediare şi distante, aşa cum separă cauzele excepţionale de cele generale. Rămâne întrebarea, totuşi, cum pot istoricii să identifice cauzele oricărui eveniment trecut.

Şirul comparaţiilor continuă în aceeaşi manieră, Gaddis jonglând cu asocieri din cele mai diverse domenii. Astfel, autorul lucrării compară funcţia istoricului cu cea a biografului, în sensul în care ambii trebuie să redea acţiunile anumitor personaje la un moment dat, dar şi resorturile care le-au determinat să facă acele lucruri.

Mintea umană, concluzionează autorul, este cel puţin la fel de inaccesibilă ca şi peisajul trecutului, în sensul unui teritoriu ale cărui sinuozităţi sunt supuse decriptării de către istoric. Chiar dacă acea persoană este în viaţă şi, în sens fizic, pe deplin accesibilă, există porţiuni ale minţii care sunt şi rămân inaccesibile, asemenea anumitor părţi constituente ale trecutului. Dacă un Sigmund Freud ar insista pe ideea că şi aceste teritorii ale minţii umane, aparent inaccesibile, ar putea fi descifrate prin „excavări" psihanalitice, îndoielile scriitorului se referă la posibilitatea istoricului sau a biografului de a intercepta gândirea unei persoane aflată la o distanţă foarte îndepărtată în timp. Cum ar putea ei (istorici, biografi) să „devină" Iulius Caesar, sau Ecaterina cea Mare, sau Vladimir Ilici Lenin?, se întreabă autorul, presupunând că munca istoricului sau a biografului ar însemna, într-o anumită măsură, identificarea cu sistemul de gândire al înaintaşilor. Aici intervine, este de părere istoricul, funcţia documentelor, a imaginilor şi amintirilor, fără de care nu ar fi posibilă reconstrucţia mentală a ceea ce s-a întâmplat.

În aceeaşi ordine de idei, biograful, asemeni istoricului, lucrează cu caractere umane. Gaddis denumeşte caracterul drept „un set de structuri din interiorul comportamentului individual care se extinde de-a lungul întregii sale vieţi" (pag. 116 – traducere). Biografia, ca şi istoria, porneşte în căutarea structurilor, a acelor elemente de personalitate – în cazul biografilor – care rămân constante sau aproximativ aceleaşi de-a lungul unei vieţi şi care compun un caracter.

Factorul decisiv care determină prezenţa unui anumit personaj istoric în sfera de interes a istoricului este, desigur, reputaţia („reputation") acestuia, adică acea structură care ne face să acordăm mai multă semnificaţie proceselor care au concurat la producerea sa. Stabilirea unei dinastii, descoperirea unui continent, fondarea unei noi religii sau cucerirea unei ţări sunt tot atâtea procese care ne-au reţinut atenţia pentru simplul fapt că rezultatele acestora supravieţuiesc, modelându-ne conştiinţa. „History is full of people who seemed unimportant to their contemporaries but, through some process that produced a surviving structure, have become important to us"/ „Istoria este încărcată de oameni care păreau neimportanţi contemporanilor lor, dar care prin

anumite procese care au produs o structură salvatoare, au devenit importanţi pentru noi”.

Întorcându-se la comparaţia între istoric şi specialistul în ştiinţe naturale, de care se simte mai apropiat ca structură decât de cel specializat în ştiinţe sociale, Gaddis simte nevoia de a disocia pe marginea unei funcţii care se regăseşte doar ca atribut al istoricului. Ca şi biografului, istoricului îi este permis să facă judecăţi morale, o componentă care nu trebuie să caracterizeze specialistul în ştiinţe naturale. „you can't escape thinking about history in moral terms” - „nu poţi scăpa tentaţiei de a gândi despre istorie în termeni de moralitate”. Dubitaţia autorului nu este dacă ar trebui să fie permise aceste judecăţi moralizatoare, ci cum ar putea fi emise în mod responsabil, în aşa fel încât să-i poată convinge pe profesionişti, cât şi pe non-profesioniştii care vor citi acele pagini de istorie, că ele sunt şi pertinente.

Întrebarea noastră, dincolo de cea a autorului acestei cărţi, este, fireşte, dacă istoria poate fi transformată într-o instanţă de judecată. Iar răspunsul, fără doar şi poate, este negativ, funcţia principală a istoricului fiind aceea de a explica, nicidecum de a emite sentinţe. Marc Bloch era convins de acest fapt atunci când susţinea: „Are we so sure of ourselves and our age as to devide the company of our forefathers into the just and the damned?” /p. 126-trad./ „Putem fi atât de siguri de noi înşine şi de epoca noastră încât să împărţim viaţa înaintaşilor noştri în just sau condamnabil?”. Ceea ce subliniază autorul aici este faptul că timpurile impun propria lor moralitate asupra vieţii. Drept consecinţă, nu sunt de condamnat persoanele individuale pentru circumstanţele în care se află.

Aşa cum precizam la începutul acestei note de lectură, ultimul capitol invocă, o dată în plus, imaginea tabloului pictorului romantic german Caspar David Friedrich – *The Wonderer above the Sea of Fog / Călătorul de deasupra unei mări de ceață*, fiind, totodată, metafora dominantă a acestui studiu. Dacă ne reprezentăm trecutul drept un peisaj, atunci conştiinţa istoricului care a creat această imagine este, fără îndoială, scindată într-o sumă de polarităţi: stăpânind simultan ceea ce este semnificativ şi nesemnificativ, detaşare şi angajament, siguranţă şi umilinţă, aventură şi pericol. Acesta este portretul rezultat în urma numeroaselor incursiuni ale autorului în conştiinţa şi metoda de lucru a istoricului.

Manipulând deopotrivă timpul şi spaţiul, dar şi scara evenimentelor, istoricul îşi derivă procesele trecutului din structurile care au supravieţuit, făcând posibil ca imaginea trecutului să fie accesibilă prezentului, dar şi viitorului. El are obligaţia de a pătrunde în mintea altor persoane, altei vârste, dar şi de a descoperi drumul înapoi, fără de care nu ar fi viabil procesul de redare a fenomenului istoric. Efectul acestui proces este, aşa cum remarcă autorul, ambivalent: constrânge, dar eliberează în acelaşi timp. Pe măsură ce comprimă la maxim imagini şi evenimente, istoricul le aruncă în libertate. Pe de altă parte, eliberator este şi sentimentul de deculpabilizare pe care îl încerci atunci când afli că, de fapt, nu eşti singur, că alţii, de-a lungul timpului, au trăit experienţe similare.

Ideea corespunzător căreia ne naştem la graniţa dintre opresiune şi libertate e poate cel mai concludent redată prin metafora nou-născutului pe care o invocă, la finalul lucrării, autorul. Nou-născutul îşi începe viaţa la extreme. Total dependenţi, constrânşi de însuşi statutul de nou-născuţi, avem însă libertatea de a fi separaţi de

celelalte tipuri de constrângeri, de responsabilităţi, de preconcepţii şi inhibiţii. Echilibrul dintre totala oprimare şi totala eliberare construieşte identitatea unei persoane. În cheia acestei metafore, care se referă la individualitatea umană ca la o sumă de constrângeri şi libertăţi, se înscrie şi ideea de cunoaştere a trecutului, care ne poate elibera prin cunoaşterea sa, în aceeaşi măsură în care ne şi constrânge prin relativitatea/limitele adevărului pe care îl transmite.

Întrebarea finală a lui Gaddis rămâne, fără doar şi poate, retorică: „Aşadar figurile mele simbolice privesc spre înapoi sau înainte? Ceea ce privesc ei este peisajul trecutului sau viitorului?" Se referea, desigur, la personajul picturii mai sus invocate, care pare să transceadă cel puţin două lumi deopotrivă, două axe temporale în acelaşi timp, fără să ştie căreia dintre ele îi aparţine cu adevărat şi care sunt interferenţele reale ale acestora. Vorbim, aşadar, de însuşi statutul istoricului, a cărui vulnerabilitate este exprimată în aceste frecvente opoziţii ale eului său.

Cipriana Moisa

V. CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ ŞI VALORIFICAREA FONDURILOR ARHIVISTICE ALE C.N.S.A.S. PRIN MANIFESTĂRI ŞTIINŢIFICE ŞI EXPOZIŢII

Zilele „Miron Cristea", ediţia a XII-a, Topliţa, 18-20 iulie 2009

În zilele de 18-20 iulie 2009, la Topliţa s-a desfăşurat a XII-a ediţie a sesiunii naţionale de comunicări ştiinţifice „Zilele Miron Cristea". Deschiderea manifestărilor a debutat în sala de consiliu a Primăriei Topliţa prin câteva expuneri ale Episcopului Ioan Selejan al Covasnei şi Harghitei şi reprezentanţilor autorităţilor locale.

Manifestările au continuat prin inaugurare noii locaţii a Bibliotecii municipale, ocazie în care au fost donate o serie de volume. De asemenea, organizatorii au lansat peste 20 de volume recent apărute, din diverse domenii: de la sociologie, la literatură, istorie şi religie. Ne-au atras atenţia câteva volume, precum Constantin Cojocariu, *Judeţul Botoşani, structuri administrativ-teritoriale*, Botoşani, 2008; Florin Bengean, *Filantropie şi asistenţă socială în activitatea BOR din Transilvania în perioada 1868-1918*, Tg. Mureş, 2009 sau *Buletinul Ligii cultural-creştine „Andrei Şaguna" (2006-2008)*, Ed. Eurocarpatica, Sf. Gheorghe.

Lucrările sesiunii ştiinţifice s-au desfăşurat pe trei secţiuni: Istorie, Cultură-civilizaţie şi Credinţă străbună, în care s-au susţinut peste 40 de comunicări. În ceea ce ne priveşte, am susţinut comunicarea cu titlul *Episcopul Teofil Herineanu în documentele Securităţii*, personaj din istoria bisericească românească recentă, mai puţin cunoscut şi studiat. Prin cercetarea dosarului de Securitate aflat în arhiva CNSAS am putut scoate la lumină o serie de necunoscute în istoria recentă a Bisericii, privitoare la frământările din mediul religios din perioada 1948-1949, urmărirea de către Securitate a acestuia, faptele sale filantropice şi de sprijin pentru preoţii arestaţi şi familiile acestora, încercările Securităţii de a-l înlătura din scaun etc. Comunicările de la secţiunea la care am participat, Credinţă străbună, au fost extrem de interesante, atât prin documentaţia inedită folosită, cât mai ales prin consideraţiile care au fost enunţate. Din comunicările care ne-au atras atenţia în mod special nominalizăm pe: Florin Bengean, *Predica socială a Sfântului Ioan Gură de Aur*; Stelian Gomboş, *Câteva referinţe despre Biserica Ortodoxă şi societatea românească contemporană*, bine documentată şi fixată pe realităţile postdecembriste, dar şi cea părintelui Ioan Morar, *Din tainele unor bătrâne manuscrise*.

Alte comunicări interesante atât prin temele propuse, cât şi prin documentaţia folosită au fost susţinute în partea a doua a secţiunii Istorie, unde lucrările au durat mai mult, datorită discuţiile care s-au purtat. Profesorul Ioan Lăcătuşu, de la Arhivele Naţionale, jud. Covasna, a adus în discuţie iniţiativele liderului ţărănist Ghiţă Popp de a trimite câteva memorii către Gheorghiu Dej, apoi Nicolae Ceauşescu de redobândire a provinciilor Basarabia şi Bucovina de nord. Conferenţiarul Gavriil Preda de la Universitatea Petrol-Gaze din Ploieşti a vorbit despre starea de spirit din jud. Prahova în anii premergători războiului de reîntregire a neamului, iar profesorul Vasile Stancu

din Sf. Gheorghe a încercat să contureze tabloul relațiilor româno-maghiare în viziunea mitropolitului ardelean Vasile Mangra, un ierarh prea uşor blamat şi puţin înţeles.

Lucrările sesiunii ştiinţifice s-au încheiat în ziua de sâmbătă 18 iulie. A doua zi, duminica, după slujba săvârşită la Mănăstirea Sf. Ilie din Topliţa, participanţii au asistat la lansarea a unei a doua serii de cărţi. Ulterior, a fost efectuată o excursie documentară la schitul Gura Izvorului-Călimani.

Manifestările Zilele Miron Cristea s-au încheiat, ca în fiecare ediţie, cu slujba Sf. Liturghii oficiată de episcopul Ioan al Covasnei şi Harghitei la mănăstirea ctitorită de primul patriarh al României.

Cea mai mare parte a comunicărilor susţinute în această ediţie a zilelor Miron Cristea au fost publicate în anuarul *Sangidava*, aflat la al treilea număr, cu un bogat conţinut ştiinţific. Dintre materialele care figurează precizăm: Liviu Ţăranu, *Aspecte din relațiile economice ale României cu țări importante din CAER*; Alin Spânu, *Propaganda la începutul dictaturii regale. Studiu de caz: O scrisoare a lui Iuliu Maniu către Patriarhul Miron Cristea (16 februarie 1938)*; Ioan Tămaş, *Bolșevismul reflectat în gazeta „Unirea poporului”, supliment al ziarului „Unirea” din Blaj*; Constantin Gomboş, *Raidurile aviației anglo-americane asupra județului Timiș-Torontal, din anii 1943-1944*; Florin A. Ţuscanu, *Sfântul Ierarh Pahomie, episcop al Romanului (1707-1714).*

Adrian Nicolae Petcu

Manifestări comemorative la 45 de ani de la trecerea în veşnicie a mitropolitului Visarion Puiu, Mănăstirea Neamț, 9-11 august 2009

În perioada 9-10 august 2009, la iniţiativa Asociaţiei „Visarion Puiu” şi cu sprijinul Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Episcopiei Romanului şi Casei memoriale „Visarion Puiu” de la mănăstirea Neamţ, a fost comemorat mitropolitul Visarion Puiu la 45 de ani de la trecerea în veşnicie.

Manifestările comemorative s-au desfăşurat la Schitul Vovidenia, mănăstirea Neamţ, şi-au debutat cu Sfânta Liturghie şi slujba Parastasului săvârşite de un sobor de preoţi.

Lucrările au continuat cu vizitarea casei memoriale „Visarion Puiu” şi cu o masă rotundă în care au fost evocate personalitatea şi opera mitropolitului Visarion Puiu, s-au ţinut comunicări şi s-au întreţinut discuţii asupra apariţiilor editoriale privitoare la marele ierarh român. Subsemnatul am prezentat comunicarea cu titlul *Istoriografia în cazul mitropolitului Visarion Puiu. Între adevăr și mistificare.*

O intervenţie interesantă a fost cea a preotului Gino Sachetti din Verona, care a prezentat relaţia dintre Mitropolitul Visarion Puiu cu abatele Don Giovanni Calabria, în vremea când ierarhul român s-a aflat la Maguzzano şi ulterior, prin corespondenţă.

În timpul discuţiilor, s-au adus o serie de propuneri privitoare la: tipărirea unui album biografic omagial Visarion Puiu, situaţia casei memoriale de la Vovidenia, noutatea amenajării muzeistice a fostei sale chilii de la Abaţia italiană Maguzzano,

activitatea de viitor a Asociației „Visarion Puiu”, inclusiv deschiderea unei pagini proprii de internet.

Dintre participanții la manifestări menționăm pe: superiorul Abației Maguzzano, părintele Gino Sachetti, însoțit de călugărul Giancarlo Conato, Pr. Arhim. Varlaam Merticaru, profesor la Facultatea de Teologie din Iași, Pr. Florin Țuscanu, protoiereu de Roman, Pr. Pavel Postolachi, protoiereu de Pașcani, Pr. Dumitru Cristea, Pr. Arhim. Mihail Daniliuc, egumenul Schitului Vovidenia, Dna. Elena Istrățescu, de la Arhivele Naționale ale României, Ierom. Cosma Giosanu, de la mănăstirea Sihăstria, Prof. Marioara Preutu, directorul Casei de cultură Pașcani, Nicolae Videnie, cercetător IRIR, Adrian Nicolae Petcu, consilier CNSAS.

În finalul mesei rotunde, au fost lansate două volume de studii și documente publicate de Adrian Nicolae Petcu și George Enache, consilieri la CNSAS: *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50* și *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, tipărite de Editura Partener, din Galați.

A doua zi, 11 august, participanții au efectuat o excursie documentară la Cetatea Neamțului și mănăstirile Secu și Sihăstria, din împrejurimi.

Adrian Nicolae Petcu

Sesiunea Națională de Comunicări Științifice *Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație.* Ediția a XV-a, Sfântu Gheorghe (2-3 octombrie 2009)

Debutul lunii octombrie 2009 a fost dominat de lucrările unei sesiuni de tradiție în spectrul manifestărilor istoriografice naționale, *Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație*, desfășurată la Sfântu Gheorghe. Sesiunea a fost organizată de Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Centrul de Cultură Arcuș și Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”.

Deschiderea lucrărilor a coincis cu luările de cuvânt ale principalilor factori culturali, religioși sau politici din județele Covasna și Ciuc, de sorginte românească. Cuvântarea Înalt Preasfințitului Arhiepiscop Ioan Selejan (Episcopia Covasnei și Harghitei), precum și discursurile susținute de drd. Codrin Munteanu (prefect, Instituția Prefectului Județului Covasna), dr. Valeriu Cavruc (director, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni), dr. Ioan Lăcătușu (director, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale) au evidențiat eforturile, bucuria, satisfacția și neîmplinirile sau impedimentele întâmpinate în preocupările curente.

Lucrările sesiunii au fost prezentate în cele patru secțiuni: Istoria bisericii, Istorie medievală și modernă, Istorie contemporană (două paneluri), Etnografie-Cultură, Arhivistică.

Manifestarea științifică și-a confirmat consistența valorică respectând următoarele criterii: analiză statistică, compoziție profesională și ecouri în mass-media.

Succesul manifestării a fost asigurat de prezentarea unui număr de 103 comunicări şi 26 noi apariţii editoriale aduse la cunoştinţa opiniei publice prin intermediul presei locale româneşti (vezi „Grai românesc"), a postului de radio „România Actualităţi" şi a televiziunii „România de Mâine" (TVRM).

Numărul comunicanţilor s-a cifrat la 108 din care 43 profesori universitari, patru conferenţiari universitari, trei lectori universitari, doi membri corespondenţi ai Academiei (unul al Academiei Române şi celălalt al Academiei Britanice), 43 doctori în ştiinţe socio-umane, 18 doctoranzi, profesori din învăţământul preuniversitar, arhivişti.

Comunicările prezentate în mod clasic ori cu ajutorul mijloacelor tehnice moderne au prilejuit auditorilor exerciţii de memorie şi imaginaţie, transpunerea în diferite epoci istorice sau retrăirea unor momente din existenţa lor (funcţionarea principiului memoriei individuale sau colective) şi clarificarea unor aspecte socio-politice, economice şi culturale.

Dintre titlurile comunicările aduse în prim-plan, enumerăm: prof. univ. dr. Horia Colan, *Precursori ai Marii Uniri, deschizători de drum peste Carpați prin învățământ și științe tehnice*, drd. Marian Nencescu, *Liga Antirevizionistă Română. Secția Ardeal. Lideri și inițiative în 1938*, dr. Alexandru Alin Spânu, *Suferințele Bisericilor Naționale din Transilvania de Sud-Est în timpul ocupației horthyste (septembrie 1940-septembrie 1941)*, prof. univ. dr. Petre Ţurlea, *Răspuns glorificării unui naționalist șovin Marton Aron*, dr. Florian Banu, *Câteva considerații privind rețeaua informativă a Securității în sud-estul Transilvaniei în anii '60*, Adrian Nicolae Petcu, *Relațiile bisericești româno-ruse după al doilea război mondial*, dr. Aurel Pentelescu, conf. univ. dr. Gavriil Preda, *Episcopul Justinian Teculescu la Eparhia Cetatea Albă-Ismail. Documente inedite*, drd. Costel Lazăr, *Un memoriu al lui Onisifor Ghibu către Patriarhul Justinian*, prof. Vasile Stancu, *Autodizolvarea Frontului Plugarilor din fostul județ Trei Scaune (1953)*.

O secţiune distinctă în cadrul manifestării a fost reprezentată de lansările de carte, o abundenţă de titluri completată de un conţinut ştiinţific riguros, un *feed-back* produs în condiţiile unor asperităţi economice sau obstacole diverse. Din multitudinea de lucrări abordând diferite personalităţi şi evenimente istorice, reţin atenţiei lectorilor câteva producţii:

Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Ţurcaş, *Alexandru Lapedatu (1876-1950) ctitor de instituții și cultural-bisericești*, Editura Renaşterea, Cluj Napoca, 2009

Cristina Ţineghe editor, *Dezmembrarea Maramureșului istoric. Documente*, Editura Centrul de Studii pentru Resurse româneşti, Bucureşti, 2009

Constantin Stan, *Patriarhul Miron Cristea – o viață, un destin*, Editura Paideia, Bucureşti, 2009

Elena Cobianu, *Cultura și valorile morale în procesul de globalizare*, Editura Grinta, Cluj Napoca, 2008

George Enache, Adrian Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în anii '50*, Editura Partener, Galaţi, 2009

Zeno Millea, *1940-1944. Ispășind vina de a fi rămas acasă…*, Editura Cărţii de Ştiinţă, Cluj Napoca, 2009.

Organizatorii diriguiţi de prof. dr. Ioan Lăcătuşu au indus participanţilor o stare benefică şi mobilizatoare, iar succesul reînnoit al manifestării este datorat în bună

măsură acelor păstrători de tradiţie şi istorie românească dintr-un areal geografic supus unor presiuni politico-economice şi sociale invariabile. În final, le urăm multe realizări culturale şi împliniri profesionale celor angrenaţi în perpetuarea unor activităţi cultural-educative din zona Covasna-Ciuc.

Valentin Vasile

Simpozionul științific internațional „Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX" Sibiu, ediția a III-a 12-14 noiembrie 2009

Facultatea de Istorie şi Patrimoniu „Nicolae Lupu" din cadrul Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu, cu sprijinul Guvernului României prin intermediul Departamentului pentru Relaţii Interetnice, precum şi a Asociaţiei „Cercetarea Sibiană", a organizat cea de a treia ediţie a unei manifestări de înaltă ținută științifică care tinde, din fericire, a se permanentiza.

Deschiderea lucrărilor simpozionului a coincis cu mesajul rectorului Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, prof. univ. dr. Constantin Oprean, cuvânt din partea Departamentului pentru Relaţii Interetnice, prof. univ. dr. Zeno Karl Pinter, şi mesajul inaugural rostit de conf. univ. dr. Sorin Radu, decanul Facultăţii de Istorie şi Patrimoniu.

Festivitatea inaugurală a prilejuit lansarea volumului IV din *Partide politice şi minorităţi naţionale din România în secolul XX*, Sibiu, Editura Techno Media, 2009; preţiozitatea acestui demers este îndrituită mai ales prin faptul că, odată cu începerea lucrărilor, fiecare participant avea ocazia să consulte fiecare studiu *in extenso* în proaspătul tom cu paginile, încă, aburinde ale tuşului de la tipografie (de altfel o condiţie preliminară pentru fiecare comunicant de a expedia, în prealabil, studiul în formă finală şi pe suport electronic, fiind, totodată, consecinţa unei cereri înaintate de forul guvernamental, principalul finanţator al sesiunii).

Prezentarea revistei „Studia Universitas Cibiniensis". Series Historia, vol. V, 2008, de către conf. univ. dr. Vasile Ciobanu, a întregit expozeul informaţional de la debutul manifestării.

Pe parcursul primei zile au fost susţinute 27 de comunicări grupate în patru sesiuni şi ordonate cronologic (de la Constituţia din 1866 până la analiza unui serviciu informativ întocmită în timpul celui de al doilea război mondial).

Temele abordate au privit actul educaţional în Transilvania din perspectivă etno-confesională, consideraţii referitoare la minoritarii evrei şi poziţia unor formaţiuni politice vizavi de aceştia, politica statelor balcanice faţă de minorităţile naţionale – o lege a talionului, problema învăţământului minorităţii maghiare în dezbaterile parlamentare interbelice, minoritari şi majoritari în cadrul social-democraţiei din Transilvania, dar şi huţanii (huţulii) în analiza Serviciului de Informaţii din Inspectoratul General al Jandarmeriei (1943); de asemenea, consemnăm aportul consistent al istoricilor de la E-Prut în completarea frontului istoriografic contemporan cu studii privitoare la elitele

politice din Moldova Sovietică, dar şi politica comunistă de deznaţionalizare a Basarabiei: deportările staliniste.

Alte două sesiuni s-au desfăşurat în dimineaţa zilei următoare (11 lucrări), aplicându-se aceeaşi manieră diacronică, concentrate, cu predilecţie, pe fapte şi evenimente din timpul regimului socialist de esenţă totalitară.

Dintre subiectele propuse, reţinem: problema minorităţilor în strategia generală a PCR; sârbii din România şi clişeele staliniste de orientare politică; aspecte ale propagandei PMR prin intermediul literaturii maghiare în anii '60 ai secolului XX. Comunicările consilierilor CNSAS (Florian Banu, Denisa Bodeanu, Valentin Vasile) au contribuit la completarea tabloului informaţional ce vizează perioada comunistă, implicit evocarea unor acţiuni întreprinse de organele informative asupra unor naţionalităţi conlocuitoare sau grupuri etnice în anii '70-'80 (implicarea Securităţii în emigrarea minorităţii germane din România, politica Securităţii faţă de preoţii catolici maghiari între 1970-1989 şi materiale informative privind practicile tradiţionale şi măsuri de integrare socio-economică a romilor).

Cu toate acestea nu omitem câteva lucrări, excedând perioadei amintite, de certă valoare științifică: Conferința Națională Săsească de la Sighişoara (5-6 noiembrie 1919); percepţia românilor asupra participării etnicilor germani la viaţa politică interbelică; votantul anti-minoritar în România (1990-2008).

Majoritatea comunicărilor au fost urmate de dezbateri polemice, pe probleme sensibile, în special cele referitoare la destinul unor minorităţi naţionale.

Dinamismul cercetătorilor s-a regăsit, inclusiv, în publicarea unui număr de 29 studii din cele 38 audiate în timpul conferinţei. Remiterea către referenţi a volumului de studii, chiar de la începutul lucrărilor, încununează eforturile celor angrenaţi în această acţiune cultural-științifică.

La finele sesiunii emiterea unor serii de concluzii, atât din partea organizatorilor cât şi a participanţilor, au întărit convicţiunea unor ediţii viitoare; ne rămâne speranţa unor colaborări ulterioare cu colectivul sibian, dominat de exactitatea orologiului din Turnul Sfatului, iremediabil „contaminat" de cercetarea istorică aprofundată.

Valentin Vasile

Acțiunea „1511", Braşov, 15 noiembrie 1987. Cea mai importantă revoltă muncitorească împotriva regimului Ceauşescu din România anilor '80 **(Az 1511-es bevetés, Brassó, 1987. november 15. A 80-as évek legnagyobb romániai, Ceauşescu rezsim ellenes munkáslázadása) , 17 noiembrie 2009 – 15 ianuarie 2010**

Expoziţia a fost vernisată la sediul Institutului Cultural Român din Budapesta, la 17 noiembrie 2009 (curatori Oana Ionel şi Mihai Demetriade). La vernisaj au luat cuvântul: Brânduşa Armanca (directorul I.C.R. Budapesta), Mihaela Pop (primul-colaborator al ambasadorului României în Ungaria), Silviu B. Moldovan (şeful Serviciului Cercetare-Editare al C.N.S.A.S.), deputatul Florin Postolachi (preşedintele Asociaţiei „15 Noiembrie 1987" Braşov), Oana Ionel şi Mihai Demetriade. Expoziţia a

fost organizată în cadrul programului I.C.R. „Sens schimbat – anul 20", dedicat împlinirii a 20 de ani de la căderea comunismului în Europa.

Au fost prezentate o serie de documente şi fotografii (multe inedite) studiate în Arhiva C.N.S.A.S., Open Society Archives Budapesta (în cadrul stagiului de cercetare realizat de Oana Ionel şi Mihai Demetriade în luna iulie 2008, în cadrul parteneriatului dintre Institutul Cultural Român şi CNSAS), Arhiva Asociaţiei „15 Noiembrie 1987" Braşov, publicaţii ale vremii. De asemenea, expoziţia a beneficiat de un suport video, fiind prezentată o parte a unei emisiuni de ştiri a televiziunii maghiare din decembrie 1987, care transmitea informaţii despre evenimentele de la Braşov. Exponatele au fost traduse integral în limba maghiară, iar mapa expoziţiei a fost realizată în limba engleză.

Expoziţia a fost rodul colaborării dintre Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Asociaţia „15 Noiembrie 1987" Braşov şi Institutul Cultural Român din Budapesta. Ea a fost deschisă publicului până la 15 ianuarie 2010 şi a fost intens mediatizată în presa maghiară. Cu puţin timp înaintea vernisajului, Oana Ionel a acordat un interviu postului de televiziune Duna TV (care a filmat un reportaj în spaţiul expoziţional, informaţii ample despre proiect fiind prezentate de d-na. Brânduşa Armanca, directorul I.C.R. Budapesta), iar după vernisaj, Oana Ionel, Mihai Demetriade şi Silviu B. Moldovan au acordat interviuri unor posturi de radio din Ungaria, care transmit în limba română.

După vernisajul expoziţiei a avut loc o masă rotundă, moderată de directorul I.C.R. Budapesta, d-na. Brânduşa Armanca, la care trei participanţi la revolta din 1987 (Marius Boeriu, Dănuţ Iacob şi Florin Postolachi) au răspuns întrebărilor jurnaliştilor şi ale invitaţilor.

Oana Ionel
Mihai Demetriade

„Decretul 410/1959 privind reglementarea vieții monahale. Context istoric şi consecințe defavorabile Bisericii", şedință solemnă a Permanenței Consiliului Național Bisericesc, Patriarhia Română, 18 noiembrie 2009

Miercuri, 18 noiembrie 2009, la iniţiativa PF Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Palatul Patriarhal din Bucureşti, a avut loc şedinţa solemnă a Permanenţei Consiliului Naţional Bisericesc cu tema „Decretul 410/1959 privind reglementarea vieţii monahale. Context istoric şi consecinţe defavorabile Bisericii". În cadrul acestui moment au fost susţinute trei comunicări ştiinţifice: Pr. Ionuţ Corduneanu, *Decretul 410-o perspectivă juridică*; George Enache, *Premisele adoptării Decretului 410* şi Adrian Nicolae Petcu, *Documente privind atitudinea patriarhului Justinian față de aplicarea Decretului 410*. Comunicările susţinute au fost primite cu interes din partea membrilor permanenţei, care şi-au manifestat deschiderea pentru o discuţie mai largă asupra acestui subiect, mai ales că unii din aceştia au fost martorii evenimentelor care s-au succedat după adoptarea decretului comunist. Nu în ultimul rând, întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a remarcat necesitatea cercetării arhivelor fostelor organe de represiune pentru aflarea trecutului bisericesc românesc, mai ales că multe fapte sunt

confirmate de martorii evenimentelor care s-au consumat în perioada regimului comunist. În lumina acestor documente, patriarhul Daniel a afirmat: „Vedem cu foarte mare recunoştinţă cum un om înţelept [Justinian, n.n.], care a iubit Biserica, a încercat să găsească modalităţi de interpretare a Decretului 410 în favoarea Bisericii, în favoarea monahilor".

Momentul solemn s-a încheiat cu o rugăciune pentru toţi monahii care, obligaţi de autorităţile statului să părăsească aşezămintele monahale, au continuat să vieţuiască în lume potrivit principiile monahale. De asemenea, a doua zi, 19 noiembrie, în catedrala patriarhală din Bucureşti s-a săvârşit un parastas pentru aceşti călugări loviţi de deciziile impuse de autorităţile comuniste.

Adrian Nicolae Petcu

Sesiunea ştiinţifică dedicată Zilei Naţionale a României, Alba Iulia, 25-26 noiembrie 2009

Anual, Muzeul Naţional al Unirii din Alba Iulia – cu sprijinul Direcţiei Judeţene de Cultură Alba – organizează o sesiune ştiinţifică dedicată Zilei Naţionale a României, ca parte a manifestărilor de aniversare a Marii Unirii din 1918. Tema acestei ediţii a sesiunii a fost *Unitate, continuitate şi independenţă în istoria poporului român. 91 de ani de la marea Unire (1918-2009).*

Participanţii au provenit în general de la diferite muzee judeţene din ţară, cu precădere însă din zona Transilvaniei. Acestora li s-au adăugat mai mulţi cercetători şi cadre didactice de la diferite institute şi facultăţi de istorie sau alte instituţii de profil (Institutul „A.D. Xenopol" Iaşi, Institutul de Arheologie şi Istoria Artei Cluj, Institutul „George Bariţ" Cluj, Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia, Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj, Universitatea Bucureşti, Universitatea „Ovidius" Constanţa, Arhivele Naţionale etc.), precum şi de la C.N.S.A.S.

Lucrările de deschidere s-au desfăşurat în Sala Unirii, unde în urmă cu peste 80 de ani a avut loc ceremonia de semnare a actului de reîntregire a ţării. Sesiunea a debutat cu prezentarea cuvintelor de salut din partea reprezentanţilor Primăriei Alba Iulia, Consiliului Judeţean Alba şi altor instituţii locale. A avut loc apoi lansarea mai multor lucrări: Ioachim Lazăr, Nicolae Cerişer, *Hunedoara şi Marea Unire*; *Catalogul Centrului Naţional de Conservare şi Restaurare a Cărţii Vechi*, prezentat de autorul acestuia, Alexandru Ştirban; numărul 46 din anuarul muzeului, „Apulum"; volumul de documente *Organizaţia de rezistenţă condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948-1949)*, editat de Liviu Pleşa, Editura C.N.S.A.S., Bucureşti, 2009. S-a trecut apoi la vernisarea a două foarte interesante expoziţii: *Arta osului din preistorie până în zorii evului mediu* şi *Alba Iulia şi Marea Unire.*

Numărul foarte mare de comunicări (105) a impus desfăşurarea lucrărilor pe patru secţiuni: arheologie, istorie culturală, istorie politică şi socială, respectiv restaurare şi conservare.

Întrucât marea majoritatea a participanţilor au provenit dintr-un mediu ştiinţific, calitatea expunerilor a fost una ridicată, suscitând diferite discuţii de substanţă

după prezentarea lor. Enumerăm câteva dintre expunerile care ne-au captat atenţia prin tematica abordată şi prin tipul de discurs istoric adoptat: Paula Mazăre, *Tehnica ţesutului în preistorie. Interpretări funcţionale*; Alexandru Istrate*, Didactica trecutului. Istoria în programele şcolare la începutul modernităţii*; Octavian Marcu, *Funcţia educativă a istoriei la Aaron Florian*; Marius Rotar, *Moarte şi incinerare în România comunistă*; Marius Cristea, *Istoria orală – istorie şi perspectivă*; Tudor Roşu, *Primul Război Mondial în filmul mut american*; Aurelia Vasile, *Istoricii şi filmul istoric românesc în perioada comunistă.*

Şi problematica acţiunilor Securităţii din România s-a bucurat de interesul celor prezenţi, fiind remarcată mai ales comunicarea drd. Liviu Zgârciu (şef secţie Muzeul Naţional al Unirii Alba Iulia), *Judeţul Alba în preajma evenimentelor din decembrie 1989. Stări de spirit în rapoartele Securităţii*, care a generat discuţii şi comentarii destul de aprinse printre participanţi. Precizăm, în acest context, şi titlul comunicării noastre: *Acţiuni ale Securităţii împotriva grupurilor de rezistenţă din Munţii Apuseni*

La final, nu putem să nu semnalăm buna organizare a sesiunii, graţie atât eforturilor angajaţilor Muzeului Naţional al Unirii, cât şi ale domnului Matei Drâmbărean, directorul Direcţiei Judeţene de Cultură Alba. De asemenea, amintim şi faptul că manifestarea a fost bine mediatizată în mass-media locală.

Liviu Pleşa

Simpozionul Naţional dedicat împlinirii a 650 de ani „de când a început Ţara Moldovei" şi 90 de ani de la campania militară pentru apărarea României Mari Suceava, 26-28 noiembrie 2009

La finele lunii noiembrie 2009 am avut deosebita plăcere de a mă afla într-un peisaj autumnal deosebit şi în locurile unde admiraţia şi recunoştinţa faţă de actele istorice au rămas intacte de veacuri întregi; ne referim la ţinutul Sucevei, unde mirosul codrilor Cosminului, personalitatea lui Ştefan cel Mare, tropăiturile bocancilor militarilor români din primul război mondial şi manifestările de bucurie ale populaţiei faţă de actul „Marii Unirii" nu au dispărut din conştiinţa contemporanilor.

Lucrările *Simpozionului Naţional dedicat împlinirii a 650 de ani „de când a început Ţara Moldovei" şi 90 de ani de la campania militară pentru apărarea României Mari*, organizată de Complexul Muzeal Bucovina, Facultatea de Istorie şi Geografie a Universităţii „Ştefan cel Mare" şi Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional din Suceava (26-28 noiembrie 2009), a avut mai multe secţiuni: Arheologie, Artă şi civilizaţie medievală (ediţia a XVI-a), Bucovina - file de istorie (ediţia a XI-a).

Preliminariile manifestării au fost asigurate de vernisajul expoziţiei dedicate intervenţiei armatei române în Ungaria (1919) şi au fost continuate de alocuţiunile oficialităţilor locale şi a organizatorilor.

Vizitarea complexului muzeal şi demararea lucrărilor pe secţiuni au asigurat consecuţia evenimentelor din prima zi a manifestării. Pe parcursul zilei secunde comunicările şi intervenţiile susţinute în plen şi pe secţiuni au reliefat specificităţile fiecărui domeniu de activitate abordat, emiţându-se, totodată, noi concluzii generale în urma noilor descoperiri şi interpretări istorice.

Nu putem încheia fără a menţiona numele unuia dintre organizatori, dl. Dan Petrovici, un artizan al reuşitei manifestării şi veriga continuatoare a ediţiilor viitoare.

Vasile Valentin

Simpozionul „Decretul 410/1959-moment de oprimare a monahismului românesc”, Mănăstirea Secu, 27-28 noiembrie 2009

Tema adoptării Decretului 410/1959 de către autorităţile comuniste a fost abordată şi în cadrul Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, mai ales că această eparhie a fost afectată cel mai mult de aplicarea amintitului act normativ. La iniţiativa Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, în perioada 27-28 noiembrie 2009, la mănăstirea nemţeană Secu, s-a desfăşurat un simpozion la care au participat IPS Teofan, mitropolitul Moldovei, IPS Pimen, arhiepiscopul Sucevei, PS Ioachim Băcăoanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Romanului, PS Emilian Lovişteanu, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, profesori teologi, cercetători, stareţii şi stareţele principalelor mănăstiri din Moldova.

După săvârşirea Sf. Liturghii în paraclisul mănăstirii Secu, în trapeza mare a aşezământului nemţean a început desfăşurarea lucrărilor simpozionului, care au fost deschise de prelaţii ortodocşi. Au urmat susţinerea primelor comunicări pe tema: efectelor aplicării decretului 410 în Arhiepiscopia Bucureştilor (arhim. Timotei Aioanei, Bucureşti); a organizării şi funcţionării mănăstirilor din Bucovina în timpul regimului comunist (arhim. Melchisedec Velnic, stareţul mănăstirii Putna) şi o privire comparativă a decretului comunist cu măsurile antimonahale luate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza (pr. prof. Ion Vicovan, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi).

După această secţiune, lucrările s-au desfăşurat pe cinci grupuri de discuţii, din care făceau parte, alături de câte un ierarh, supravieţuitori ai perioadei comuniste care au suferit în urma aplicării decretului comunist. Discuţiile au fost utile, atât din perspectiva mărturiei orale, cât mai ales a coroborărilor care s-au făcut prin prezentarea unor documente de arhivă pe această temă.

Partea a doua a lucrărilor au continuat cu o altă serie a comunicărilor pe teme legate de monahism: aplicarea decretului 410 pe un studiu de caz-schitul Crasna din judeţul Prahova (Ionuţ-Constantin Petcu, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Bucureşti); viaţa şi faptele părintelui Cleopa Ilie de la mănăstirea Sihăstria din perspectiva documentelor întocmite de Securitate (Adrian Nicolae Petcu, CNSAS); problema monahală în România modernă, între indiferentismul liberal şi negarea comunistă (George Enache, Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie, Galaţi); despre efectele aplicării decretului în cazul mănăstirilor Râşca şi Vorona (stavr. Teofana Scântei, stareţa mănăstirii Vorona).

Lucrările simpozionului de la mănăstirea Secu s-au încheiat cu o discuţie între participanţi pe tema atitudinii regimului comunist faţă de problema monahală şi reacţiile reprezentanţilor Bisericii. Mitropolitul Moldovei a încheiat acest simpozion prin câteva reflecţii asupra a aceea ce a însemnat adoptarea şi aplicarea acestui act normativ de către regimul politic, cu urmări negative până în prezent. În final, organizatorii i-au asigurat

pe participanţii la această manifestare ştiinţifică de publicarea comunicărilor susţinute, a dezbaterilor, dar mai ales a unui pachet de mărturii de istorie orală relatate de monahii care au cunoscut efectele decretului şi care mai trăiesc în mănăstirile moldave.

A doua zi, în mănăstirea Secu s-a săvârşit Sf. Liturghie şi un parastas pentru monahii adormiţi.

Adrian Nicolae Petcu

ABREVIERI

ACNSAS, Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
ACNJ, Arhiva Comandamentului Naţional al Jandarmeriei
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naţionale Istorice Centrale
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informaţii
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecţionare a Cadrelor de Conducere
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformaţii
CIE, Centrul de Informaţii Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliţiei Oraşului Bucureşti
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CPEx, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CSS, Consiliul Securităţii Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă şi Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcţia Generală de Informaţii Externe
DGP, Direcţia Generală a Poliţiei
DIE, Departamentul de Informaţii Externe
DMRU, Direcţia Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizaţia Revoluţionară a Dobrogei
DRS, Direcţia Regională de Securitate
DRSP, Direcţia Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcţia Regională a Securităţii Statului
DSS, Departamentul Securităţii Statului
DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
g-ral mr., general maior
HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniştri
IJ, Inspectoratul Judeţean
IMB, Inspectoratul Municipiului Bucureşti

ISJ, Inspectoratul de Securitate Judeţean
Jud., judeţul
Lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
Lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Naţională
MCE, Ministerul Comerţului Exterior
MFA, Ministerul Forţelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mişcarea Naţională de Rezistenţă
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea şi organizarea naţiunii şi teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securităţii Statului
NKVD, Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
PCM, Preşedinţia Consiliului de Miniştri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Naţional Liberal
PNP, Partidul Naţional Popular
PNŢ, Partidul Naţional Ţărănesc
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Populară Română
S.D.D.O., Serviciul Dislocări şi Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SRI, Serviciul Român de Informaţii
SSI, Serviciul Special de Informaţii
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăş
UAP, Uniunea Artiştilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Florian Banu – consilier superior C.N.S.A.S.; licenţiat al Facultăţii de Istorie a Universităţii „Dunărea de Jos" – Galaţi (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol" – Iaşi (2001); autor al volumului *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom (1936-1956)*, Bucureşti, Editura Nemira, 2004 şi co-editor al mai multor volume de documente; autor al câtorva zeci de articole şi studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mişcării de rezistenţă armată şi istorie economică.

Luminiţa Banu - consilier principal CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Psihologie şi Ştiinţele Educaţiei, Universitatea Bucureşti (1999); studii postuniversitare – specializarea Management şi evaluare educaţională (2000); autoare a mai multor studii şi articole în reviste de specialitate. Volum recent *Onoare şi glorie. Exilul militar românesc şi Campania din Est (22 iunie 1941 – 23 august 1944)*, ediţie de Luminiţa Banu, Dumitru Dobre, Iulian Mânzu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Gheorghe Marin Speteanu, 2008, 403 p.

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iaşi (1992); studii postuniversitare – specializarea ştiinţe politice, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Bucureşti (1994). Studiu recent publicat: *Război psihologic împotriva Occidentului. Acţiunile de dezinformare ale Securităţii în timpul regimului comunist,* în Ionuţ Nistor, Paul Nistor (coord.), *Relaţii internaţionale: lumea diplomaţiei – lumea conflictului*, Editura P.I.M., Iaşi, 2009, pp. 250-273 (coautor).

Iuliu Crăcană – consilier superior C.N.S.A.S., licenţiat al Universităţii Dunărea de Jos din Galaţi, secţia de Istorie-Filozofie (1994-1998), licenţă în drept la Universitatea „Titu Maiorescu" Bucureşti (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide şi sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea". Doctorand în istorie. Autor al mai multor studii şi articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma* în *În căutarea rostului pierdut. 20 de călăuze în cultura naţională,* Iaşi, Editura Timpul, 2007.

Mihai Demetriade – consilier asistent CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Filozofie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, (1997); masterat în filozofie în cadrul aceleaşi universităţi (1998); licenţiat al Facultăţii de Ştiinţe Politice din cadrul SNSPA Bucureşti. Volum recent: *Eroi pentru România – Braşov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, Bucureşti, 2007 (coautor).

Alina Ilinca – consilier superior C.N.S.A.S., licenţiată a Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti (1999); doctorand al Facultăţii de Relaţii Economice Internaţionale, Academia de Studii Economice Bucureşti. Studiu recent publicat: *Problema modernizării energeticii româneşti în perioada 1950-1990*, în Ioan Bolovan, Sorina

Paula Bolovan (coordonatori), *Schimbare şi devenire în istoria României: Lucrările Conferinţei Internaţionale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI": Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca.

Oana Ionel – consilier principal CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi (1999); bursier Erasmus la Università degli Studi di Bari, Italia (2000); studii aprofundate în cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi (2000); coautor şi coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS. Volum recent: *Eroi pentru România-Braşov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, Bucureşti, 2007 (coautor).

Nicolae Ioniţă – consilier asistent C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliţie "Al. Ioan Cuza". Studiu publicat recent: *Francmasoneria română în dosarele Securităţii. Între „procesul francmasonilor" şi problema „Oculta"* în Tudor Sălăgean, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Adrian Nicolae Petcu - consilier principal C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Istorie a Universităţii Bucureşti (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, Bucureşti, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea şi Cultele*, Bucureşti, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox şi puterea comunistă în România anilor `50*, Galaţi, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenţia poliţiei politice din România*, Galaţi, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); autor de articole, studii şi recenzii pe tema „Istoriei bisericeşti din România sec. XX".

Liviu Pleşa – consilier superior C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Istorie şi Filologie a Universităţii „1 Decembrie 1918" Alba Iulia (1999), doctorand al Universităţii „1 Decembrie 1918" Alba Iulia, cu tema *Elita istoricilor ardeleni şi Securitatea (1945-1965).* Coautor şi coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mişcarea de rezistenţă armată, organizarea şi activitatea Securităţii, represiunea împotriva intelectualilor etc. Lucrare recentă: *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Rezistenţa anticomunistă din Munţii Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Liviu Tofan – director al Institutului Român de Istorie Recentă. A lucrat la Radio Europa Liberă între 1973 şi 1994 deţinând funcţii ca News Chief şi Director adjunct al Departamentului Românesc. În cadrul IRIR, dincolo de atribuţiile manageriale, se dedică elucidării unor întâmplări din perioada Războiului Rece şi, cu precădere, unor aspecte ţinând de lupta purtată de Securitate împotriva „Europei Libere".

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, Bucureşti
Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poştal 030 671, Bucureşti, sector 1,
tel. 037 189 143 sau la email: editura@cnsas.ro